DEFENSIO
FIDEI CATHOLICÆ ET APOSTOLICÆ

ADVERSUS

ANGLICANÆ SECTÆ ERRORES

CUM RESPONSIONE AD APOLOGIAM PRO IURAMENTO FIDELITATIS
ET PRÆFATIONEM MONITORIAM SERENISSIMI IACOBI MAGNÆ BRITANNIÆ REGIS
AD SERENISSIMOS TOTIUS CHRISTIANI ORBIS CATHOLICOS REGES ET PRINCIPES

AUCTORE

FRANCISCO SUAREZ

e Societate Jesu

IN CONIMBRICENSI ACADEMIA SACRÆ THEOLOGIÆ PRIMARIO PROFESSORE

PARS PRIMA

NEAPOLI
EX TYPIS FIBRENIANIS
Via vulgo S. Giov. Maggiore Pignatelli 18
MDCCCLXXII

Cura ac studio Sac. Raph. Caccavo

DEFENSIO

FIDEI CATHOLICÆ ET APOSTOLICÆ

DEFENSIO

FIDEI CATHOLICÆ ET APOSTOLICÆ

ADVERSUS

ANGLICANÆ SECTÆ ERRORES

CUM RESPONSIONE AD APOLOGIAM PRO IURAMENTO FIDELITATIS
ET PRÆFATIONEM MONITORIAM SERENISSIMI IACOBI MAGNÆ BRITANNIÆ REGIS
AD SERENISSIMOS TOTIUS CHRISTIANI ORBIS CATHOLICOS REGES ET PRINCIPES

AUCTORE

FRANCISCO SUAREZ

e Societate Jesu

IN CONIMBRICENSI ACADEMIA SACRÆ THEOLOGIÆ PRIMARIO PROFESSORE

PARS PRIMA

1

NEAPOLI
EX TYPIS FIBRENIANIS
Via vulgo S. Giov. Maggiore Pignatelli 18
MDCCCLXXII

Cura ac studio Sac. Raph. Caccavo

2. 4. 83.

LECTORI BENIGNO

EDITOR NEAPOLITANUS

R. C.

Cum diu multumque cogitarem, ecquod opus typis ederem, quod tristissima hac aetate ad sacrosanctam Iesu Christi Ecclesiam propugnandam potissimum, atque in re tanti momenti quam maximam lucem allaturum foret; illud profecto recudendum occurrit, quod celeberrimus e S. I. philosophus ac theologus Franc. Suarez adversus sectam Anglicanorum scribendum, atque in vulgus proferendum curavit.

Henricus VIII. magnae Britanniae rex, ut in suo regno, contempta apostolicae Sedis potestate, divortii sententiam contra Catharinam uxorem suam liberius proferri liceret, novam religionis invexit formam, et novae ecclesiae caput seipsum constituens decrevit, ut nulla in ecclesiasticis negotiis pontificia opus esset auctoritate. *Intra breve tempus*, ait Sanderus anglicani schismatis scriptor, lib. 2, *tremendum sacrificium, divina officia, sacramenta omnia ritu catholico in Anglia fieri desierunt*. Eamdem gubernandae Angliae rationem tenuit post Henricum Elisabetha, simul ac regni solium arripuit, seque supremam et temporalem et spiritualem renunciavit gubernatricem, subditosque suos iurandi formula iuris obstringere voluit. Ad hoc idem solium assumpto denique Iacobo, maior in animum eius invasit impietatis furor, quam in Henricum ipsum et Elisabetham. Hic enimvero, quo pontificiam auctoritatem et reverentiam magis magisque labefactaret, ac prosterneret, catholicos principes regesque ad suae religionis communionem incitavit, et protestantium auxilium sibi adiunxit, ut consociatis armis vis unita fortior evaderet. Editis igitur *Apologia pro iuramento fidelitatis* et *Epistola ad principes christianos*, truculentius, quam antea ab Henrico et Elisabetha excitatum erat, bellum indixit Ecclesiae sanctae Dei eiusque Vicario romano Pontifici.

Iam vero auctor noster Suarez magno, quo flagrabat, fidei ac veritatis amore, nec non sapientia ingenioque potens contra regis doctrinam atque pestiferas haereses longe lateque in Anglia grassantes cum sua *Defensione fidei catholicae et apo-*

stolicae collato pede pugnavit. Quo in opere clarissimam invenies contra novatorum errores biblicorum locorum expositionem sacro textui scite congruentem. Invenies sacrorum conciliorum summorumque Pontificum sanctiones, nec non sanctorum patrum testimonia ad fidei veritates confirmandas. Invenies firmissima argumenta, quibus perdifficiles quaestiones ita dilucide pertractat, ut veritas ubique innotescat. Invenies rationum momenta supernaturalem summi Pontificis potestatem tuentia, ac Iacobi regis, sibi spiritualem auctoritatem arrogantis, summam iniustitiam asserentia. Invenies magnam dexteritatem in detegendis erroribus contra Fidem in *iuramento fidelitatis* delitescentibus. Invenies denique admirabilem sapientiam, magnamque vim rationum, quibus ita adversarios ad incitas redigit, ut nullum illis maneat effugium, nullus respondendi modus, nisi inanis verborum contentio et conviciorum iactatio, quae hostium furentium ac phanaticorum omnino sunt.

Cum igitur tristiora, quo fato misero funestoque, iam rediisse tempora conspicimus, illud pro certo habeo, quod clericalis ordo, et quisquis ecclesiasticae militiae nomen dedit, eiusque in spem succrescit, in id celeberrimum opus se totum conferat. Siquidem illud praecipuum clericalis ministerii munus, illud unum est opus, totis viribus Ecclesiae bono advigilare, sacrosancta iura tueri, nec non verbo et scriptis, re et sententiis ab audaci quidlibet scribendi, aut effutiendi licentia eius sanctitatem vindicare, quam fuso sanguine Rex regum acquisivit Christus.

Quae cum ita se habeant, nunc Ecclesiae, Sacerdotii, Pontificatus causam agi nemo non videt. Huc igitur sedulo incumbant iuvenes, sacerdotes, animarum pastores; ut viribus collatis in infensissimos hostes parati, validisque armis instructi fortius pugnando, gloriosum valeant de ipsis referre triumphum.

PROŒMIUM AUCTORIS

Mallem quidem (ut in causa non dissimili Ambrosius praefatus est, in praefat. ad lib. 1. *de Fide) exhortandi ad fidem subire officium, quam de fide disceptandi suscipere onus.* Sed quoniam vel ipsum naturae ius petit, omnesque leges tam divinae, quam humanae postulant, filium parentem, sacerdotem Ecclesiam, theologum religionem, religiosum sacra, ac denique membrum, quantumvis vile, suum caput, quoad possit, a quacumque iniuria propugnare; ideo novum hoc scribendi genus non detrectare compulsus sum. Iacobus enim serenissimus magnae Britanniae rex in Apologia sua, et Praefatione monitoria ad omnes christiani orbis principes his omnibus vim inferre conatur, dum sectae suae, catholicae ac primitivae Fidei nomen, nostrae vero religioni defectricis dedecus imponit: sibique Fidei catholicae defensoris nomen arrogat, Pontifici autem omnium fidelium Pastori summo, et sub Christo capiti supremo, tyrannidis et antichristianae apostasiae notam inurit: aliaque quamplurima nostrae fidei mysteria et sacramenta insectatur, suaque impugnatione piorum corda commovit. Meque post alios doctissimos viros, licet eruditione ac eloquentia valde imparem, ad hoc opus aggrediendum induxit, et in palestram mihi insolitam descendere coegit. Neque me regiae dignitatis maiestas terruit, sed potius ab eadem impugnata veritas vehementius excitavit, ne forte tanti nominis splendor infirmiorum oculos perturbaret. Maxime quia regium in hac causa deposuisse videtur splendorem, dum doctorem potius, quam regem agens, usurpatam sibi supremam in ecclesiasticis rebus auctoritatem defendere nititur. In Ambrosio me legisse memini, libro 2, epist. 17. ad Theodosium: *Neque imperiale esse, libertatem dicendi denegare, neque sacerdotale, quod sentiat, non dicere. Nihil in regibus tam amabile esse, quam libertatem etiam in iis diligere, qui obsequio ipsis subditi sunt, nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat, non libere pronunciare. Siquidem scriptum est* (ps.118): *Loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar.* His ergo divinis, et sacris verbis permotus, licet proprio ingenio diffisus, causae tamen confisus, et veritate nixus, libere pro illa loqui non pertimesco. Ea tamen proferre tantummodo conabor, quae excelsum regis animum offendere non possint, nisi lux ipsa veritatem ostendens oculos male affectos offendat. Decrevi enim veritatem catholicam dilucidare, ac tueri; non cum regia maiestate decertare, sed illi potius, quod opto, in vera et catholica ostendenda Fide inservire.

Divino igitur aspirante favore, veritatem fidei a Christo Domino edoctam, ab apostolis traditam, et a sanctis patribus integre illibateque conservatam circa aliquot praecipua a serenissimo Iacobo tacta, ostendendam aggrediar. Quo vero apertior dicendis sternatur via, cunctaque facilius percipiantur, regis in primis scopum ac propositum, deinde vero respondendi ordinem a nobis servandum ob oculos proponam. Attente enim, ac sedulo regium opus considerans, facile perpendi, illuc praecipue collimare auctorem, ut fidelitatis iuramentum, quod sibi a subditis suis exhiberi novissime instituit, totis conatibus tueatur. Et ideo tam pontificia rescripta, quam illustrissimi Cardinalis Bellarmini literas ad Archipresbyterum impugnare conatus est. Postea vero, responso de his rebus accepto, lacessitus rex, praefationem ad omnes christiani orbis

principes suae Apologiae adiunxit, in qua contra Pontificem Summum, tanquam contra communem hostem, et iuris ac potestatis regiae usurpatorem, illos nititur irritare, et ad generalem ab Ecclesia romana defectionem commovere: tum spe maioris libertatis et potestatis excellentioris illos alliciendo, tum etiam timorem incutiendo, ne dum nimia (ut ait) et indulgenti lenitate pontificiam dignitatem in immensum crescere sinunt, regius splendor, vel penitus deleatur, vel saltem plus aequo obnubiletur. Et ne bellum hoc in Christi Vicarium movere existimetur, eo progressus est, ut Pontificem non Christi defensorem, sed ipsum esse antichristum persuadere moliatur. Ac denique, ne veri Ecclesiae filii insignem admirati novitatem, eam detestentur, semetipsum ipsius catholicae Fidei defensorem nominat, ac profitetur, ut hac ratione secta, quam defendit, non haeresis, sed sola cum romano Pontifice discordia esse videatur. Addit denique fidei suae explicatam confessionem, qua persuadere nititur, primitivae et antiquae fidei inhaerere, solumque (ut loquitur) novos, ac nuperos fidei articulos ab Ecclesia romana inventos abnegare.

Ut igitur debito doctrinae ordine procedamus, qui tum claritati, tum etiam utilitati, quam in hoc opere intendimus, inserviat, illud in sex libros distinguemus, qui praedictis punctis, mutato tantum ordine, respondebunt. In primis enim ostendam, schisma illud, quod vel ipse rex suo in libello non inficiatur, nullatenus ab haeresi et infidelitate fidei vere catholicae prorsus opposita excusari posse; ac subinde usurpatum a serenissimo rege defensoris catholicae Fidei titulum, non solum esse sine fundamento assumptum, verum etiam esse rei, quam profitetur, plane contrarium. A quo titulo initium dicendi sumimus, non tantum quia fronti regii operis praefixus, statim in admirationem rapit, sed etiam quia nobis ansam exhibiturus est aliqua stabiliendi principia, ex quibus anglicanam sectam verae Christi fidei fundamenta non habere facile concludi possit, et in hoc primum librum insumemus. In secundo vero omnes articulos romanae Fidei, quos rex oppugnat, antiquos et catholicos esse, oppositosque sine aperta haeresi defendi non posse, probabimus. Tertius deinde subsequetur liber, qui summi Pontificis ius ac primatum pro nostris viribus tueatur. Non quod omnia, quae de illius excellenti dignitate ac potestate dici poterant, persequenda censeam (sic enim in immensum cresceret opus), sed solum ut ostendam, romanum Pontificem temporalium regum potestatem non usurpasse, sed *supremi tantum sacerdotis dignitatem, a qua* (ut inquit Hieronymus contra Luciferianos) *Ecclesiae salus pendet*, vindicasse: suumque ius, contra quod portae inferi nec praevaluerunt, neque unquam praevalebunt, conservasse. Et quoniam saepius rex in illa praefatione de clericorum exemptione a temporali potestate, et iurisdictione laicorum, maxime conqueritur, et tertiam subditorum partem (ut ait) temporalibus regibus ademptam esse deplorat, ideo quartum addemus librum, in quo ius immunitatis personarum ecclesiasticarum demonstremus. In quinto deinde libro non solum coniecturas omnes, quae de Antichristo afferuntur, esse levissimas, verum etiam Antichristum Sedis apostolicae destructionem maxime moliturum, evincere conabimur. Sicque illis potius nomen illud convenire, qui ita sedulo Antichristi praeripiunt officium. Nam ut dixit Hieronymus ad Damasum epistola 5: *Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est;* et ut ait Bernardus epist. 124. ad Hildebertum turonensem episcopum, loquens de Innocentio papa: *Qui Dei sunt, libenter iunguntur ei; qui autem ex adverso stat, aut Antichristi est, aut Antichristus.* In sexto denique libro circa fidelitatis iuramentum breviter ostendemus, quid in rege exigente sit iniustitiae et iniuriae in apostolicam Sedem, quidque in illis subditis illud praestantibus, periurii vel infidelitatis involvat, diligentius explicabimus.

Denique in procedendi et disputandi modo stylum et scholasticam methodum tanquam mihi familiarem, et ipsa consuetudine quasi factam connaturalem, non omittam, etiam si hominibus a nobis in fide dissentientibus minus grata esse soleat; fortasse quia ad veritatem e tenebris eruendam aptissima est, et ad impugnandos errores efficacissima. Et idcirco quamvis testimoniis divinarum Scripturarum Conciliorum et Patrum nobis praecipue sit utendum; nihilominus rationum pondera expendemus, et quantum in nobis fuerit, earum vim et efficaciam urgebimus, easque non solum ex praedictis Fidei fundamentis, sed etiam ex ipso naturae lumine, prout occasio postulaverit, colligemus; non quod illis sacrosanctae nostrae Religionis mysteria, quibus defendantur, indigeant, sed quod ostendere non obscure possint, quam longe ab omni prudentia et a ratione ipsa discedant, qui ab Ecclesia catholica romana in rebus ad salutem pertinentibus dissentire, seque ab illa segregare non verentur.

LIBER PRIMUS

QUANTUM ANGLICANA SECTA A DOCTRINA CATHOLICA DISSIDEAT

SCOPUS AUCTORIS ET DUPLEX MODUS OSTENDENDI ERROREM SECTAE ANGLICANAE

Proposui demonstrare, titulum defensoris Fidei catholicae, quem serenissimus Iacobus sibi arrogat, eiusdem factis esse contrarium. Hoc enim necessarium duxi, tum propter catholicos homines, qui sub illius ditione commorsotur, ne fortasse illo specioso titulo decipi contingat; tum propter reliquos, qui eiusdem cum illo sunt opinioris, ut illius, in qua manifeste versantur, haeresis moneantur, et, si fieri potest, convincantur. Hic enim est huius nostri laboris scopus, quem si, Deo iuvante, consequi potuerimus, profecto titulum illum vanum esse et sine re, caputque et protectorem hulus schismatis catholicae Fidei adversarium esse, non defensorem, evidens fiet. Duobus autem modis errorem illius sectae demonstrare possumus: prius generatim ostendendo, in illa verae Fidei fundamentum et certam ac infallibilem credendi regulam non esse, monstrando deinde singulos eius errores, quos rex ipse profitetur, clarissimis argumentis, et certissimis testimoniis confutando. In hoc ergo libro priorem inchoamus viam, in qua non possumus aptius initium sumere, quam statim ante Anglorum oculos proponendo felicem statum verae ac catholicae Fidei, quo ante exortum schisma fruebantur. Et idcirco operae pretium duxi, in primo huius libri capite de progressu regni Angliae in christiana Religione ab eo tempore, in quo illius lumen accepit, usque ad praesentem diem pauca praemittere.

Nam sicut in moralibus rebus facti (ut iurisperiti loquuntur) cognitio, ad ferendum de iure iudicium, in primis solet esse necessaria; ita in praesenti causa antiquioris fidei cognitionem, tum ad intelligendam erroris causam et originem, tum etiam ad illius repugnantiam et oppositionem cum Fide catholica perspiciendam, necessariam esse iudicamus. Siquidem, Cypriano teste, epist. 74, apud religiosas et simplices mentes haec est compendiosa ratio errorem deponendi, inveniendique, et erudiendi veritatem: *Nam si ad divinae traditionis caput et originem revertamur, cessat error humanus, et sacramentorum coelestium ratione perspecta, quidquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat, in lucem veritatis aperitur. Si canalis aquam ducens, qui copiose prius et largiter profluebat, subito deficiat, non ne ad fontem pergitur, ut illic defectionum ratio noscatur, utrum ne, arescentibus venis, in capite unda siccaverit, an vero integra inde, et plena procurrens in medio itinere destiterit?* Quod Cypriani consilium maxime collaudans Augustinus, lib. 5. *de Bapt.* cap. 29, concludit, *optimum esse, et sine dubitatione faciendum.* Tantorum ergo patrum vestigiis insistentes rem aggrediamur.

CAPUT I.

De Fidei catholicae progressu, et statu anglicanae gentis a prima eius conversione usque ad praesentia tempora.

Summarium

1. Fides catholica coepit in Anglia ab ortu Evangelii. Baron. an. 35, n. 5, ex manuscr. historia Angl. quae in Vatic. habetur, 4. colum. ab initio. — 2. Historia illius gentis. Baron. an. 183, ex lib. de Roman. Pontif. Martyrolog. et aliis. — 3. Aucta est tempore Eleutherii papae — Gregorii tempore iterum restituta. — 4. Usque ad Henrici tempora duravit. — 5. Surius in historia nostri temporis. — Cochlens in historia Lutheri. — Mauritius Cannens in historia de Martyrio Carthusianorum. — Henrici VIII. lapsus. — 6. Sub Eduardo zuingliana secta introducitur. — 7. Sub Maria Fides restituitur. — 8. Elisabetha calvinianam sectam in regnum invexit. — 9. Status Angliae sub Iacobo.

1. Gildas ille, cognomento sapiens, de excidio Britanniae (quem Polidorus Virgilius Beda et alii sequuntur), Britanniam iam inde ab initio orti Evangelii christianam recepisse Religionem testatur; quam rem Polidorus libro 2. Hist. Anglicanae sic accidisse describit: *Cum Ioseph ille, qui, teste Matthaeo evangelista, ab Arimathia civitate oriundus, Christi corpus sepeliverat, sive casu, sive consilio, ita volente Deo, cum non parvo comitatu in Britanniam venit; ubi tam ipse, quam eius socii, cum de Evangelio praedicarent, atque dogma Christi sedulo docerent, multi per haec ad veram pietatem traducti, salutiferaque fruge baptizati sunt.*

2. Eandem postea insulam confirmavit, vel iterum prius ad fidem reduxit Eleutherius Pontifex romanus a Petro duodecimus, teste Beda, libro I, capitulo 4: *Misit ad eum Lucius Britannorum rex epistolam obsecrans, ut per eius mandatum christianus efficeretur; et mox piae postulationis consequutus est effectum, susceptamque fidem usque in tempora Diocletiani principis inviolatam integramque servabant.* Nam deinde (teste Gilda, et ex eo Polidoro supra) *ob immanitatem persecutionis religio ita refrixerat, ut sit pene extincta.*

3. Tandem vero (divina afflante gratia) anno Christi Domini 590, Mauritii imperatoris anno II, Gregorius papa primus, missis in Britanniam Augustino et Mellito, rege Cantii Ethelberto eorum praedicatione converso, et salutari baptismatis fonte abluto, eandem Idolis servientem insulam restituit Christo. Cuius ultimae a romana Sede provenientis conversionis causam, modum, ordinem, et progressum fusius prosequuntur ipsemet Gregorius lib. 5, epist. 10, 58, et 50; lib. 7, epist. 112, indict. 2; Beda supra, cap. 23; Ioan. Diac. in *Vita Gregorii*, lib. 2, c. 34; Baronius anno Christi 596, num. 9, 10, 11, 12, 13, et 14, et alii, licet nonnulla sit in annis computandis discordia, quae ad praesens institutum nihil refert.

4. A praedicto vero tempore usque ad annum Domini 1534, et 25 fere annum Henrici regis, eius nominis VIII, per annos circiter mille, prout ex Anglorum liquet annalibus, non alia viguit apud illos religio praeter illam, quam in hodiernum usque diem communiter vocitant *antiquam, catholicam,* inquam, *romanam*. Adde, quod et ipsemet Henricus VIII. in hoc usque tempus adeo Sedi apostolicae fuit devotus, ut in eius, Fideique romanae defensionem iustum adversus Lutherum tunc in Petri sedem debacchantem composuerit librum, quem Leoni X. Christi tunc in terris Vicario (ut habetur in ipsa eiusdem Pontificis ad eundem etiam regem Henricum constit. 45) examinandum, et auctoritate Apostolica approbandum misit. Ubi dum septem asserit Sacramenta, artic. 2. sic romanae Sedis propugnare conatur auctoritatem: *Negare Lutherus non potest, quin omnis Ecclesia fidelium sacrosanctam Sedem romanam velut matrem, primatemque recognoscat ac veneretur, quaecumque saltem neque locorum distantia, neque periculis inter iacentibus prohibetur accessu: quanquam si vera dicant, qui ex India quoque veniunt huc. Indi etiam ipsi, tot terrarum, tot marium, tot solitudinum plagis defuncti, romano tamen se Pontifici submittunt. Ergo si tantam ac tam late fusam potestatem, neque Dei iussu Pontifex, neque hominum voluntate consequutus est, sed sua sibi vi vindicavit; dicat, velim, Lutherus, quando in tantae ditionis erupit possessionem, non potest obscurum esse initium tam immensae potentiae, praesertim si intra hominum memoriam nata sit.*

5. Haec scripsit rex ille quo tempore fuit romanae Ecclesiae addictissimus. Postea vero, nimio Annae Bolenae flagrans amore, a Sede apostolica facultate, quam saepius petierat, non obtenta, et legitima sua uxore Catharina catholicorum Hispaniae regum filia repudiata, praedictam Annam, omni reclamante iure, duxit uxorem. Qui, ut impunius (ut ibi videbatur) faceret, se ipsum ecclesiae anglicanae caput constituens, et ab omnibus haberi, dicique decernens, vero Christi in terris Vicario denegavit auctoritatem. Haec basis, hoc fundamentum et origo novi nati in Anglia evangelii. Neque ipsi diffitentur aut erubescunt protestantes, ut vulgatum est in illius temporis historiis.

6. Post eiusmodi vero illius ecclesiae caput ex turpissimis principiis obortum, anno Dominicae In-

carnationis 1546, aliud non minus firmum, et regimini ecclesiastico aptum (puer nempe novem annorum Eduardus), utrumque moderaturum corpus, spirituale et temporale, ipse licet alterius indigens regimine, successit. Quem etsi pater in fide catholica (uno dempto primatus Ecclesiae titulo) educari iusserat; hoc tamen spreto Henrici regis mandato, zuinglianam Henrico omnium maxime exosam amplexatus est sectam, pontificiamque exercuit auctoritatem, eo quod (ut in illius rescripto quodam legitur) *omnis iuris dicendi auctoritas, atque etiam iurisdictio omnimoda, tam illa, quae ecclesiastica dicitur, quam saecularis, a regia potestate velut a supremo capite manat.* Cum plurimae igitur innovationes per totum fere septennium fierent, regius tandem iuvenis pridie nonas Iulii, aetatis suae anno 16, regni vero 7, e vivis excessit, eoque extincto, et ipse itidem zuingliana secta in Anglia pene extincta est.

7. Subsequutum est etenim felicissimum illud regnum Mariae lectissimae pariter ac religiosissimae in omnibus feminae, quae post obtentem caelesti auxilio inexpectatam ab inimicis victoriam, sua sola pietate et religione mota, primatus titulum a patre et fratre usurpatum respuit, et e stylo regio delevit, pristinamque, quam semper professa erat, catholicam Religionem, divina mirifice cooperante potentia, Pontificis interposita auctoritate, per omne suum regnum restituit. Sed ob patris vel subditorum peccata, hoc tanto romanae Fidei publicae professionis bono, praeclarissimae reginae morte post quinquennium et quatuor menses privata est Anglia.

8. Mariae in regno successit Elisabetha tertia, Henrici soboles, non vero in pietate ac religione. Nam pro catholica calviniense sectae formam statim in regnum induxit. Et quamvis in primo Parlamento non fore caput Ecclesiae appellandam visum fuerit, quia Calvino nomen illud in patre displicuerat, nihilo minus supremae gubernatricis anglicanae ecclesiae (quod in idem recidit) sibi nomen assumpsit, subditosque ad illud solemni iuramento confirmandum compulit, multisque legibus in variis comitiis editis, omnimodam in spiritualibus potestatem regio sceptro annexam esse voluit, decrevit, ac declaravit. Et in hoc statu ac professione religionis, quamdiu Elisabetha vixit, Anglia perseveravit.

9. Illa vero demortua, serenissimus Iacobus reginae Scotiae Mariae filius, et in regno haeres, sceptrum etiam anglicani regni consequutus est, neque hoc suo iure contentus simul cum illo primatum cum suprema spirituali potestate in universam Britanniam usurpavit, sectam autem vel calvinianam, vel parum ab ea diversam profitetur, et a suis subditis totis conatibus recipi, et observari studet. Et nihilominus semetipsum non solum catholicum, sed etiam Fidei vere christianae catholicae et apostolicae defensorem et propagatorem profitetur. Quantum vero titulus hic a veritate aberret, quantumque facta verbis contraria sint, videndum superest.

CAPUT II.

Sectam anglicanam a fide vera discessisse.

Summarium

1. Dilemma efficax proponitur — Prior pars dilemmatis ostenditur. — 2. Qui negat aliquid fidei, totam subvertit fidem. — 3. Altera pars dilemmatis confirmatur. — Calvinista quidam lib. 2. de Henrici matrimonio Londini edito an. 1583. — Stultissimum haeretici dictum. — 4. Henrici VIII. testimonio Angliam ante illum Fidem catholicam retinnisse ostenditur. — 5. Altera eiusdem partis probatio. — 6. Rex Iacobus videtur sentire, Fidem per Augustinum in Anglia praedicatam non esse catholicam. — Quo tempore Augustinus ibi praedicare coeperit. — 7. Fidem ab Eleutherio praedicatam fuisse veram. — 8. Idem de Fide ab Augustino praedicata concluditur, primo auctoritate. — 9. Secundo ex utriusque comparatione. — 10. Tertio ex sanctitate et miraculis Augustini et sociorum. — 11. Ultimo ex ratione.

1. Assertionem hanc evidenti consecutione ex narratione et rerum mutatione, in superiori capite proposita, in hunc modum colligo. Interrogo enim, an fides illa, quam per Augustinum et alios verbi Dei ministros a Gregorio missos Anglia recepit, et usque ad Henricum VIII. retinuit, vera fuerit, nec ne? Nam quidquid horum eligatur, facile, ut existimo, convincemus, eam, quam nunc rex Angliae profitetur, Fidem vere christianam non esse. Argumentum hoc sumere mihi videor ex Augustino lib. 2. *contra epistol. Gaudentii*, cap. 7, ubi Donatista sic urget: *Dic mihi, utrum eo tempore Ecclesia, quando secundum vos, omnium criminum reos recipiebat, malorum contagione perierat, an non perierat?* Et infra: *Responde, utrum Ecclesia perierit, an non perierit? Elige quod putaveris; si tam tunc perierat, Donatum quae peperit? Si autem tot in eam sine baptismo* (utique secundo) *aggregatis perire non potuit, responde, quaeso, ut ab ea se tanquam malorum communione devitans, pars Donati separaret, quae dementia persuasit?* Simili enim modo interrogamus, vel tempore Gregorii Ecclesia perierat, vel non perierat. Si perierat, anglicanam ecclesiam quae genuit? Si non perierat, ut ab ea se Anglia sub Henrico separaret, quae dementia persuasit? aut quo modo potest catholica esse, quae in separatione ab Henrico facta perseverat? Nam in primis si antiqua illa fides vera fuit, defectio ab illa repugnans est et contraria verae fidei: at vero secta,

quam nunc Anglia profitetur, nihil aliud est, quam defectio seu rebellio quaedam ab illa fide; quomodo ergo potest vere fides dici, aut reputari? *Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras? quae autem conventio Christi ad Belial? aut quae pars fideli cum infideli?* Apost. ad Gal. capite 1. Fieri enim non potest, ut contraria simul in idem conveniant: defectio autem a vera fide contraria est ipsi Fidei christianae, ergo non potest secta introducta per defectionem a christiana Fide, eiusdem nomen, nedum veritatem usurpare. Etenim divina fides, qualis christiana est, mutari non potest, neque incenstantiam pati; nam Deus, in cuius veritate nititur, se ipsum negare non potest, vel (quod perinde esset) quod semel dixit, retractare; ergo secta, quae per defectionem a divina et catholica Fide introducta est, non potest esse divina fides, sed humana adinventio, vanaque opinio.

Atque hunc discursum confirmat egregie reprehensio Pauli, quae non minus in Anglos, quam in Galatas convenit. *Miror, quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit, in gratiam Christi, in aliud Evangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi*, id est (exponente Chrysostomo) *sunt aliqui, qui mentis vestrae obtutum opinionibus suis turbant, et subvertere volunt Christi Evangelium: quod unicum est, et praeter illud non potest esse aliud.* Ergo omnis doctrina, quae ab illo unico Evangelio deficit, humana opinio est, et secta veritati divinae contraria. Nomine enim *Evangelii*, ut exposuit August. lib. 3. *cont. liter. Petil.* cap. 6, omnem catholicam doctrinam Paulus comprehendit, de qua subiungit: *Licet nos, aut Angelus de coelo evangelizet vobis praeter id, quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Quod iterum statim repetit, *ut Fidei catholicae firmitatem, et stabilitatem exaggeraret*, ait Hieronymus. *Quia si fieri posset, ut Apostoli et Angeli mutarentur, tamen non esset ab eo, quod semel acceptum fuerat, recedendum*, et latissime Lirinensis capite integro 12, ubi inter alia inquit: *Tremenda districtio: propter adserendam primae fidei tenacitatem, nec sibi, nec caeteris coapostolis pepercisse. Parum est, etiamsi Angelus*, etc. Igitur si prior doctrina Anglis praedicata, et ab eis fideliter recepta, divina fuit, defectio ab illa neu potest esse translatio in aliam fidem veram, sed potius est fidei perversio et conturbatio.

2. Advertitque eleganter Hieronymus (quod maxime pro sequenti doctrina considerandum est), haec dici a Paulo de his, qui in eundem credebant Deum, et easdem scripturas habebant, proprio tamen spiritu eas interpretabantur, et ita Evangelium novum introducere, seu mutare, antiquare, et in aliud convertere conabantur. *Sed non valent*, ait Hieronymus, *quia huiusmodi naturae est, ut non possit aliud esse quam verum est.* Et subiungit: *Omnis, qui Evangelium alio interpretatur spiritu et mente, quam scriptum est, credentes turbat, et convertit Evangelium Christi, ut quod in facie est, post tergum faciat, et ea, quae post tergum sunt, vertat in faciem.* Chrysostomus tandem divino quidem, ut apparet, spiritu motus, quasi praesentem schismatis causam et ecclesiae anglicanae statum contuitus, advertere nos iubet, dicens: *Audiant, quid dicit Paulus, nimirum illos subvertisse Evangelium, qui paululum quoddam rerum invexerunt. Nam ut ostenderet, quod pusillum quoddam perperam admistum, totum corrumpit, dixit, subverti Evangelium. Nam sicut qui de moneta regia paululum de impressa imagine amputaverit, monetam adulterinam reddit: ita quisquis sanae fidei vel minimam particulam subvertit, in totum corrumpitur, ab hoc initio semper ad deteriora procedens. Ubi sunt igitur, qui nos ut contentiosos damnant, eo quod cum haereticis habemus dissidium, dictitantque nullum esse discrimen inter nos et illos, sed ex principatus ambitu proficisci discordiam.* Sit igitur serenissimus Angliae rex, vel alii, qui eius schisma et sectam profitentur, Fidem catholicam, quae in regno illo prius vigebat, ne dicant, in parvis, paucis, aut minimis defecisse, aut humanum esse de Principatus ambitione dissidium obtendant. Nam quacumque ex causa fidei doctrinae defuerint, in re quantumvis minima, totam Fidem catholicam perturbarunt, et amiserunt. Eo vel maxime quod non in paucis, nec in minimis rebus, sed in maximis fidei fundamentis, ut mox patefiet, deviarunt. Sit igitur constans et manifestum, si anglicana fides usque ad defectionem Henrici VIII. catholica fuit, sectam, quam ab illo tempore profitetur, fidem veram non esse, sed catholicae Fidei perturbationem aut corruptionem. Atque haec videntur de priori membro sufficere, nam et res est per se satis clara, et evidens, et quantum ex verbis regis conicere valeo, tam ipse, quam alii protestantes partem aliam censent esse praehabendam.

3. Hanc igitur egregiam rationem defectioni suae obtendent. Ante regis, nempe Henrici eius nominis VIII, tempora, Angliam Fidem catholicam amisisse, ac subinde propter mutationem ab Henrico factam, in fide neutiquam aberrasse, sed ad illam potius tunc rediisse, Henricique delictum Anglorum fuisse salutem, quia per illud, vel occasione illius illuminati sunt, et a tenebris, in quibus versabantur, erepti. Neque enim defuit quidam ex illorum pseudoprophetis, qui in hunc modum exclamaverit: *O verae, et*

non sine divino numine conciliatae nuptiae, coelestisque partus, ac progenies, quibus patria a servitute et caligine plusquam aegyptiaca erepta atque liberata, et ad verum Christi cultum revocata est. Tanta est enim humanae mentis infirmitas, ut a Deo derelicta, et suis desideriis tradita, tenebras vocet lucem, et lucem tenabras, sibique persuadeat, lumen evangelicae veritatis inter turpissimas voluptates eluxisse, et (quod absurdissimum est) nefandas nuptias peculiari divinae providentiae attribuat. Haec enim omnia errata in illis continentur verbis. Et praeterea ex eisdem coniectere licet, eo tempore iem fuisse in Anglia apud multes introductam eam de antiqua sue fide existimationem, quod falsa fuerit et non catholica.

4. Veruntamen hic error confutari potest in primis eiusdem Henrici VIII. testimonio, quod apud regem Angliae necesse est, ut auctoritatem habeat, si constanter loqui, et primatum, quem usurpat, aliqua defendere auctoritate velit. Ipse enim Henricus iam moribundus Eduardum filium, quem heeredem relinquebat, in Fide catholica, uno tantum excepto primatus erticulo, educari veluit, et mandavit. Per Fidem autem cathelicam sine dubio intellexit Fidem illam, quam cum Ecclesia romana ipse prius cum suo regno professus fueret; hanc enim semper vocevit catholicam, neque ed fidem aliam possunt ille verba referri. Declaravit ergo ille rex, et sua confessione confirmavit, fidem, quam praecedentibus temporibus Anglia profitebatur, catholicam fuisse. Cur ergo rex Angliae in erticulo primetus tam libenter, ac pertinaciter suum sequitur praedecessorem, et in reliquis articulis, in quibus Henricus veritatem catholicam confessus est, eumdem abnuit imitari? Quod si fortasse respondeat, sectam suam ab aliis educatoribus ab incunebulis accepisse, saltem fateatur, necesse est, illam novem ac recentem esse: ex quo facile etiam concluditur, illam non posse esse catholicam, sed potius esse a fide catholica defectionem. Veruntamen hunc locum in sequentibus latius prosequemur: nunc satis sit ostendisse, sine fundemento, et inconstanter opinetos illos, qui in articulo Primatus Henrico fidem adhibentes, eius Fidei catholicae confessioeem detestati, recusant.

5. Sed videamus ulterius, quo sensu anglicenam fidem ante Henricum VIII. non fuisse catholicam astruant. Duobus enim modis id excogitari potest. Unus est in principio quidem, Fidem catholicam praedicatam esse in Anglia, et receptam etiam Gregorii tempore, postea vero cerruptem et emissam fuisse: alter vero modus erit, si quis sentiet, in ipsamet praedicatione fidei per Augustinum facta, traditam esse Anglis doctrinam fidei iam corruptam, et ab antiqua catholice et apostolica longe diversam: ostendemus autem, utrumque ex his modis esse incredibilem. Et in primis, si prius Anglia tempore Gregorii catholica fuit; qui dixerit, postea ante Henricum mutatam fuisse, necesse est, ut ostendat, quo tempore ea mutatio contigerit, sub quo rege, at sub quo Pontifice romano, vel sub quibus praelatis anglicanis: itemque in quibus rebus, vel articulis facta fuerit mutatio; nihil autem horum cum aliquo veritatis, aut probabilitatis indicio hacteuus moustratum est, vel ostendi potest; ergo hoc ipso talis assertio tanquam voluntaria et temeraria, et illi regno iniuriosa reiicienda est.

Deinde, si attente considerentur, quae Bede, et aliae historiee anglicanae referunt, nullum schisma, nullave haeresis invenietur, quae post Gregorium totem illam gentem occupaverit. Imo neque legitur mutatio aliqua, vel varietes in his omnibus, quae nunc novi detestantur haeretici. Nam, ut ex dicendis constabit, eadem fuit sacramentorum religio, eademque sacrosanctae Eucharistiae fides, ac veneratio, idem Sanctorum cultus, ac sacrarum imaginum usus, et, quod caput est, eadem ad apostolicam Sedem obedientia et subiectio: quae igitur fingi potest defectio a Fide catholica, quae per universum illud tempus in Anglia fuerit? Denique cum Aeglia ex tunc eandem fidem, quam romana Ecclesie semper professa fuerit (hoc enim nemo negare potest, qui historias ecclesiasticas legerit), non potuit eadem insule catholicem Fidem amittere, quin romana etiam Ecclesia illam amiserit: nam fuit utriusque eadem fides. Osteedemus autem paulo inferius, romanam Ecclesiam post Gregorium a catholica Fide non defecisse, imo in universum ab illa deficere non posse: ergo neque in anglicana ecclesia mutetio in catholica Fide eo tempere facta est.

6. Superest ergo, ut dicant, licet Anglie non mutaverit fidem e tempore Gregorii usque ad Henricum VIII, nihilominus eo tempore noe fuisse catholicam, quia fides per Augustinum et alios ministros Gregorii praedicata catholice non fuerit. Ex quo fit, ut ente Henricum VIII. nunquam in Anglia fuerit catholica Fides, saltem in ea parte Britanniae, quae usque ad Gregorium Evangelii lucem non recepit. Quod quidem, quantum coniectere possum, non abhorret a Iacobi regis fide, seu opinione, nam ea iacit in Praefatinoe principia et fundamenta, quibus haec sententia valde consentanea esse videatur. Ibi enim omnem doctrinam fidei, quam Ecclesia romane post quingentesimum a Christo annum amplexa est, incertam et suspectam se habere sentit, aliisque suadere conetur. Nam in pagina 43: *Quidquid*, ait, *quadringentis post Christum annis unanimi consensu patres ad aeternam salutem necessarium*

statuerunt, aut cum his ita esse sentiam, aut modesto saltem silentio obmutescam, reprehendere certe non audeo. In quibus verbis dum solis patribus primorum quatuor saeculorum aliquid auctoritatis defert, totam recentiorem doctrinam suspectam habet, et (quod mirandum est) etiam illis antiquissimis patribus unanimi consensu loquentibus, fidem suam non accommodat, sed solum reprehendere non audet: caeteros ergo omnes, qui posterioribus floruerunt saeculis, etiamsi de re ad salutem necessaria, unanimi consensu aliquid statuant, reprehendere audebit, ne dum de eorum fide dubitere. Deinde pagina 47. subnectit, non quidquid romana Ecclesia ante quingentesimum Christi annum de fide credendum docuit, pro fide habendum esse. Hinc ergo vehemens oritur coniectura, non difficilem admissurum esse Iacobum, fidem per Augustinum in Anglia seminatam non fuisse puram et catholicam, sed aliis naevis, imo rebus, quas ipse nuperas ac novitias appellat, fuisse permixtam. Cum enim ipse sentiat, a quingentesimo Christi anno romanam Fidem coepisse deficere, et falsis dogmatibus permisceri: et Augustini praedicatio in Anglia anno quingentesimo octuagesimo secundo post Christum inceperit, teste Beda lib. 1. suae Historiae, cap. 23, quid mirum est, si concedat, vel respondeat, fidem ab Augustino praedicatam, neque puram, neque omnino catholicam fuisse?

7. Quanta vero, et quam perniciosa dogmata in hoc modo respondendi, seu evadendi contineantur, ex altioribus fidei principiis in sequentibus demonstrare conabimur, nunc vero inchoatum discursum prosequendo, responsum illud esse ab omni ratione alienum, et receptissimis historiis contrarium, et ipsimet anglicanae genti ignominiosum et iniuriosum, ac denique contra Gregorium et Augustinum esse imposturam gravissimam, ostendendum est. Prius vero supponamus, fidem praedicatam in altera parte Britanniae longe ante tempora Gregorii omnino veram, puram, et catholicam fuisse, et in ea per plures annos perseverasse. Quod non existimo, vel regem Angliae, vel aliquem ex suis ministris negaturum esse. Quia de tempore Eleutherii et usque ad quadringentesimum, vel quingentesimum Christi annum, rex etiam ipse sentit, in romana Ecclesia veram Christi fidem puram et illibatam conservatam fuisse. Cum ergo pars illa Britanniae fidem per Eleutherium acceperit, et in ea semper cum Ecclesia romana communicaverit, et haeresibus contra illam insurgentibus, praesertim arrianae, et pelagianae restiterit, ut idem Beda per plura capita refert, evidentissimum est, fidem britannicam in ea parte et illo tempore catholicam fuisse. Atque huius veritatis praeter Gildam, Bedam, et alios historiographos, habemus antiquissimos testes, Tertullianum Eleutherio vicinum, qui lib. *Contra Iudaeos*, cap. 7, inter Ecclesiae catholicae provincias, et regna veram Christi fidem profitentia ponit *Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita;* et Chrysostomum qui tom. 5, *in Demonstratione contra gentiles*, QUOD CHRISTUS SIT DEUS, colum. 14, amplitudinem etiam Ecclesiae catholicae describens, ait: *Nam et britannicae insulae extra hoc mare sitae, et quae in ipso Oceano sunt, virtutem verbi senserunt, sunt enim etiam illic fundatae ecclesiae, et erecta altaria*, et tom. 3, in sermone de Pentecoste, *Hodie nobis*, etc. Similiter describens sanctitatem Ecclesiae catholicae inter alias provincias Britanniam enumerat, dicens: *Ante hoc autem quoties in Britannia humanis vescebantur carnibus, nunc ieiuniis afficiunt animam suam.*

8. Ex hoc igitur fundamento ita concludo: fides sub Gregorio in Anglia praedicata nec contraria nec diversa fuit ab illa, quae sub Eleutherio Britannis praedicata est; sicut ergo prior catholica fuit, ita etiam posterior, quia re vera in se non fuit prior, aut posterior, sed una, et eadem, quae citius, vel tardius diversas illius insulae partes occupavit. Cuius rei testis locupletissimus est Beda, dicto lib. 1. Hist. Anglicanae, cap. 22, ubi referens pravos mores Britannorum fidelium, inter alia sic inquit: *Quin inter alia inenarrabilium scelerum facta, qua historicus eorum Gildas flebili sermone describit, et hoc addebat, ut nunquam genti Saxonum, sive Anglorum secum Britanniam incolenti verbum fidei praedicandum committerent. Sed non tamen divina pietas plebem suam, quam praescivit, deseruit, quin multo digniores genti memoratae praecones veritatis, per quos crederet, destinavit.* Et statim cap. 23. narrare incipit Gregorii providentiam in mittendo Augustino cum sociis ad fidem Anglis praedicandam, et in cap. 26. non solum praedicatores illos apostolicam doctrinam docuisse asserit, sed etiam vitam fuisse imitatos. *Coeperunt*, inquit, *apostolicam primitivae Ecclesiae vitam imitari, orationibus videlicet assiduis, vigiliis, ac ieiuniis serviendo, verbum vitae, quibus poterant, praedicando, cuncta huius mundi velut aliena spernendo*, etc. Et infra: *Crediderunt nonnulli, et baptizabantur, mirantes simplicitatem innocentis vitae, ac dulcedinem doctrinae eorum coelestis.* Et infra subiungit, plures quotidie ad audiendum verbum coepisse confluere, ac relicto gentilitatis ritu, *unitati se, sanctae Christi Ecclesiae credendo, sociare.* In confesso itaque debet esse ex hac Bedae narratione, eandem catholicam Fidem fuisse Anglis praedicatam, quae prius fuerat Britannis tradita, et ita illam insulam in unitate fidei, et inter se, et cum

aliis christianis populis unitati Ecclesiae fuisse coniunctam.

9. Praeterea ex his, quae de modo religionis christianae utriusque gentis, loci, ac temporis, vel in iisdem historiis referuntur, vel per se manifeste sunt, palam est, nullam fuisse inter utramque praedicationem doctrinae diversitatem. Nam in primis pro comperto habetur, ea dogmata fidei, quae protestantes ipsi, et cum eis rex Angliae antiqua vocat, quae tum in tribus symbolis continentur, tum in quatuor primis conciliis explicata, ac definita sunt, integra fide, et veritate fuisse per Augustinum, et socios Anglis praedicata, cum eodem tempore Gregorius decreverit, quatuor prima generalia concilia, sicut quatuor Evangelii libros, suscipienda, et in veneratione habenda esse, quibus etiam quintum annumerat libro *I*. Epistolarum, epist. 24. Neque ipsimet anglicani protestantes, qui de hac fide antiqua gloriantur, et eam se retinere profitentur (quod quam verum sit, postea videbimus) illam aliunde, quam a Gregorio, et ab Augustino eius ministro, per traditionem et continuam successionem suorum praedecessorum fidelium habuerunt, de his ergo dogmatibus nulla est, quae ad praesens attinet, controversia.

Alia vero, quae ipsi nunc in Ecclesia catholica romana reprehendunt, ut sunt Missae sacrificium, altaria, ecclesiae in honorem sanctorum aedificatae, reliquiarum veneratio, sanctorum invocatio, sanctarum imaginum usus, Ecclesiae romanae obedientia et subiectio, sicut libenter admittimus, fuisse credita et observata in Anglia a temporibus Gregorii, ita ipsi negare non possunt, eadem fuisse credita, et observata in Britannia a temporibus Eleutherii; ergo vel negent, fidem primitus in Anglia praedicatam fuisse catholicam, vel desinant fidem per Augustinum inductam accusare, vel tanquam minus catholicam repudiare. Probatur aequiperatio proposita, nam in primis Beda, dicto cap. 26, refert, fuisse in Anglia ecclesiam in honorem sancti Martini antiquitus factam, dum adhuc Romani Britanniam incolerent, nempe ante Augustini praedicationem, et post illam subiungit: *In hac ergo et ipsi primo convenire, psallere, orare, Missas facere, praedicare, et baptizare coeperunt, donec rege ad fidem converso, maiorem praedicandi per omnia et ecclesias fabricandi, vel restaurandi licentiam acciperent*. Et cap. 33. refert, Augustinum ecclesiam quandam, ibi opera Romanorum antiquorum fidelium antea factam, dedicasse et consecrasse, et eiusdem hortatu factam esse ecclesiam beatorum Apostolorum Petri et Pauli, quam successor eius Laurentius consecravit.

Simili autem modo Gildas antiquam Britanniae fidem et religionem christianam descripsisse videtur in sua historia, seu opusculo de excidio Britanniae, ubi in columna 4. loquens de tempore post mortem Diocletiani, sic inquit: *Renovant ecclesias ad solum usque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti victricia signa passim propalant, dies festos celebrant, sacra mundo corde, oreque conficiunt, omnes exultant filii gremio, ac si matris Ecclesiae consorti*. Et inferius col. 8. loquens de tempore cuiusdam persecutionis, inquit; *Ita ut cunctae coloniae crebris arietibus, omnesque coloni cum praepositis Ecclesiae ac populo... solo sternerentur*. Et infra: *Et sacra altaria cadaverum frusta, crustis purpurei cruoris tecta, velut in quodam horrendo torculari mista viderentur*. Et paulo inferius iterum mentionem facit *sacrosancti altaris*, quod vocat *sacrificii coelestis sedem*. Et inferius deplorat, quod tempore persecutionis non audiebantur Dei laudes, *canora Christi tyronum voce suaviter modulante, neque ecclesiasticae melodiae;* et paulo inferius col. 13. mentionem facit nuptiarum, quas *illicitas* vocat, *quia post votum monachi factas*. Ac denique in fine illius libri in ecclesiastico ordine numerat *episcopos, sacerdotes, et alios clericos*. Quos quidem in alio opere, de Ecclesiasticorum correctione, graviter reprehendit quoad mores, licet statum maximopere veneretur: et inter reprehensiones adhibet, *raro sacrificantes, ac raro puro corde inter altaria stantes*. Et inferius distinguit varios ecclesiasticos gradus praesertim episcopatum et presbyterium, et eos graviter reprehendit, *qui non ab apostolis, vel ab apostolorum successoribus habent sacerdotia, sed a tyrannis emunt*. Quibus consentanea sunt verba, quae supra ex Chrysostomo retuli, quibus tradit, suo tempore in Britannia fundatas fuisse ecclesias, at erecta altaria. Quae omnia manifeste ostendunt, quam fuerit consona fides et religio illius temporis cum ea, quae fuit tempore Gregorii, et quam nunc in Ecclesia romana conspicamur: et e converso quantum ab illa discrepet ea, quae nunc est in Anglia, non reformata (ut ipsi vocant), sed re vera potius deformata religio, quae coeleste sacrificium non habet, vel per fidem recipit, altaria destruit, sacerdotes detestatur, et templa in honorem sanctorum dicata non admittit. Igitur nova est haec, et humana inventio; fides autem tam sub Gregorio, quam sub Eleutherio in Anglia praedicata vera et catholica fuit, semperque usque ad praedictum Henrici regis lapsum permansit.

10. Possumus hoc praeterea confirmare ex modo, quo illa fides per Augustinum et socios Angliae tradita et persuasa est. Nam in primis vita illorum praedicatorum quantum apostolicae similis fuit, tantum a no-

vis sectariis et eorum moribus discrepabat: nam illi religiosam sectabantur vitam, quam isti abominantur, illi missas et sacrificia celebrabant, isti tanquam diabolicum commentum effugiunt; illi assiduis vigiliis et ieiuniis serviebant, et cuncta huius mundi spernebant, ut ait Beda; isti vero voluptatibus corporis dediti, nihil aliud praater humanum bonorem quaerunt. Denique ait Beda: *Illi non daemoniaca, sed divina virtute praediti veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, litaniasque canentes pro sua simul, et eorum, propter quos, et ad quos venerunt, salute aeterna, Domino supplicabant.* Atque his armis divinis potius, quam humanis, brevi tempore regem simul cum regno ad Ecclesiae unitatem, et apostolicae Sedis obedientiam reduxerunt.

Addit denique Beda, id non esse perfectum sine multis miraculis; sic enim ait cap. 26: *At ubi rex delectatus vita mundissima sanctorum, et promissis eorum suavissimis, quae vera esse miraculorum quoque multorum ostensione firmaverunt, credens baptizatus est...* Et capite 31. refert, tot ac tanta signa fuisse per Augustinum facta, *ut Gregorius Pontifex ne per illorum copiam periculum elationis incurreret, missa ad eum peculiari epistola, ipsum hortatus sit.* Quae est 58. libri 9, indictione 4, ubi inter alia haec ad nostrum maxime facientia propositum superaddit Gregorius: *Scio, quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente, quam eligi voluit, magna miracula ostendit, unde eodem dono coelesti, et timendo gaudeas, et gaudendo pertimescas.* Item lib. 2, c. 2, Beda refert, Augustinum in confirmationem fidei caeco visum restituisse, et inferius cap. 7, de Melito tertio, post Augustinum, cantuariensi archiepiscopo insigne miraculum furentem restinguendi ignem adiungit: et Polydor. lib. 4. de eodem (quem Melitum vocat) memorat; *cum bene multa edidisset miracula, post quartum annum, quam sedere coeperat, e vita in coelum migrasse.* Cuius ergo cogitationem subire potest, fidem sanctitate vitae apostolicae comprobatam, et insignibus, nec paucis comprobatam miraculis, tantoque fructu et efficacia verbi praedicatam, catholicam non fuisse? Aut quis cogitare audeat, ne dum dicere, omnes christianos, religiosos et apostolicos viros, et reges etiam, qui interdum miraculis claruerunt (ut de Eduardo 2. refert Polydor. lib. 8. non longe a fine), quis, inquam, credere posset omnes hos catholica fide caruisse, ac subinde aeternam salutem non fuisse consequutos? Quia sine vera fide nemini patet aditus ad aeternam gloriam; vera autem fides non est, quae catholica non est. Aut quis prudenter sectam a Luthero, Calvino, et similibus hominibus inventam, nullis signis ac miraculis confirmatam, nec vitae probitate cohonestatam, antiquae fidei anteponere, et comparatione illius catholicam vocare praesumat? Videat igitur Iacobus rex, quam rationem redditurus sit suae fidei, quando districte examinandum est, an defensor Fidei catholicae vel potius oppugnator extiterit?

11. Postremo tandem loco non omittam rationem aliam, qua idem confirmem, et fidem per Augustini praedicationem in Anglia introductam, veram et catholicam fuisse ostendam. Nam si illa catholica non fuit, nulla profecto fuit eo tempore Fides catholica in mundo, vel saltem nulla erat tunc fides, de qua certe constare posset, an esset catholica, nec ne. Unde consequenter fit, nullam fuisse tunc in orbe doctrinam, quam homines, qui salvari cuperent, tota animi certitudine ac firma deliberatione tanquam divinam et a Christo Domino integro traditam eligere, amplexari, aut retinere possent. Haec autem omnia tantam sonant impietatem, tantamque absurditatem praeseferunt, ut si admittantur, alia impugnatione non egeat illa doctrina, ex qua talia dogmata sequuntur; nam in his errorem et impietatem suam satis prodit. Superest ergo, ut consecutionem probemus, quod non erit difficile consideranti, nullam fuisse tunc in mundo doctrinam fidei, in qua tot testimonia et signa veritatis, antiquitatis, ac perpetuae successionis ab apostolorum praedicatione concurrerent, sicut in illa, quam Augustinus in Anglia praedicavit. Illa enim non erat alia, quam romana fides, quae annuntiata est in universo mundo, et in eo recepta, tunc etiam perdurabat; ergo si illa catholica non erat, nulla profecto erat in mundo catholica Fides. Denique hoc ipsum directe ex ipsiusmet regis confessione comprobatur, quia de sua secta tanquam de fide catholica gloriatur. Necesse est enim, ut consequenter fateatur, nullam aliam fidem a sua secta diversam esse catholicam, quia fides vera et catholica non est nisi una, teste Paulo ad Ephesios, c. 4. Ergo fides, quae fuit ante Henricum VIII, non potest censeri catholica a sectariis, quia eo tempore praesens Angliae secta non erat in mundo, quae catholica, ac subinde sola, vera, et unica ab eis proclamatur. Haec quidem ratio gravissima fundamenta nostrae fidei subinducit: quia vero ab adversariis duobus praecipue modis eluditur, ideo fusius stabilienda, et contra haereticorum subterfugia munienda est.

—

CAPUT III.

Ecclesiam Christi non posse veram fidem amittere ostenditur, et ratio facta roboratur.

Summarium

1. Proponitur error haereticorum asserentium, fidem in tota Ecclesia defecisse. — 2. Hic error priscis haereticis familiaris fuit. —Lucifer apud Hieronymum; Donatistae, teste Augustino. — 3. Ex testimoniis sacrae Scripturae convincitur, fidem in Ecclesia numquam defuturam. — Supponitur primo, Ecclesiam esse unam. — 4. Unitatem Ecclesiae perpetuo duraturam esse statuitur. — 5. Primum testimonium ex Matth. cap. 16, et expositiones Patrum. — In sacra Scriptura praesentia Dei auxilium importat. — 6. Discrimen inter adventum Christi et Spiritus sancti. — 7. Proposita veritas concluditur. — Amissa fide, Ecclesia desineret. — 8. Duplex obiectio haereticorum. — Responsio s. Augustini. — 9. Fidem non defecisse in tota Synagoga demonstratur, et primae obiectioni satisfit. — 10. Fidem tempore Antichristi permansuram in Ecclesia ostenditur, et secundae obiectioni fit satis.

1. Eo superiori capite discursu rationis deventum est, ut vel sectam anglicanam non esse fidem catholicam, sed defectionem ab illa, vel e converso ante exortam sectam istam, catholicam fidem in mundo defecisse necessario concedendum sit: ac proinde cogi Iacobum regem, ut titulum Defensoris catholicae fidei deserere, aut affirmare a quingentesimo Christi anno, vel alio simili usque ad exortum Lutherum, Calvinum, vel quempiam alium ex istis, mundum fide catholica caruisse. Videntes igitur auctores novorum dogmatum vim praedicti discursus, veriti non sunt dicere, ante ipsos veram et puram fidem defecisse in universali Ecclesia Dei, seque fuisse extraordinario modo a Deo missos ad abolitam fidem restituendam. Ita refertur ex Luthero in colloquiis latinis tom. 2, cap. de Patrib. et Calvino, lib. 4. Instit. c. 2, et 3, Melanchtone, Bullingero, et aliis.

Et quantum ex libello regis Iacobi colligere possum, non est ipse alienus ab hac sententia, et vel istismet novatoribus, vel alicui illorum, vel certe sibi ipsi tanquam novo evangelistae fidem adhibet. Nam in Praefatione pag. 33, prius quam referat privata quaedam facta quorundam praedecessorum suorum, haec verba praemittit: *Ut omnibus inde constet, etiam illis saeculis, quibus crassior caeciorque veritatis ignoratio orbi incubuit, Angliae reges saepe pontificium ambitum, gliscentemque tyrannidem non modo non tulisse, sed et illi fortiter restitisse.* Quae verba quantum spectant ad quaestionem de Primatu in tertio libro expendentur: nunc solam eam partem considero, in qua, ante suum novum evangelium, orbem in veritatis cognitione caecum fuisse profitetur. Ex quo principio paulo inferius, pagina 47, subinfert, doctores Ecclesiae romanae (de his enim sine dubio loquitur), *nova disputandi, et philosophandi ratione theologiam corrupisse.* In alio vero eiusdem Praefationis loco, principes christianos alloquutus, subiungit: *Cum Paulo opto, vos omnes fieri tales hac una in re, qualis et ego sum, in primis ut velitis Scripturas pervolutare, ex his credendi normam petere, neque super aliorum incertis opinionibus, sed vestra ipsorum certa scientia fidei fundamenta collocare.* In quibus verbis se ipsum plane vivam suae fidei regulam constituit; nam licet corpori Scripturae, ut sic dicam, seu litterae eius aliquid tribuat, sensum autem, qui est anima eius, sibi reservat et privatae suae intelligentiae, quam certam scientiam appellat. Et ideo dixi, sibi ipsi tanquam novo Evangelistae fidem adhibere, contempta, et ut falsa repudiata Ecclesiae romanae doctrina.

2. Non est profecto novum, homines a catholica Fide deficientes lapsum suum universalis Ecclesiae accusatione tegere velle aut excusare. D. Hieronymus in dialogo contra Luciferianos refert, Luciferum asseruisse, *universum mundum esse diaboli*, et familiare illi fuisse dicere, *factum de Ecclesia lupanar.* Augustinus etiam epist. 48, et lib. *de unit. Eccles.* cap. 12, et 13, et saepissime in Donatistis hoc reprehendit, generalius in haereticis, in psalm. 101, concione 2, dicens: *Sed existunt qui dicant, iam hoc factum est, respondit ei, in omnibus gentibus Ecclesia, crediderunt in eum omnes gentes: sed illa Ecclesia, quae fuit omnium gentium, iam non est, periit. Hoc dicunt,* ait Augustinus, *qui in illa non sunt. O impudentem vocem, illa non est, quia tu in illa non es! Vide, ne tu ideo non sis, nam illa erit, et si tu non sis. Hanc vocem abominabilem, et detestabilem praesumptionis et falsitatis plenam, nulla veritate suffultam, nulla sapientia illuminatam, nullo sale conditam, vanam, temerariam, praecipitem, perniciosam praevidit spiritus Dei, et tanquam contra illos, cum annuntiaret unitatem in conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino,* etc. Simili modo Tertull. lib. de Praescriptionib. adversus haereticos, cap. 7, hunc etiam praetextum haereticorum notat, eumque impugnat, et inter alia sic irridet cap. 29: *Quoquo modo sit erratum, tandiu utique regnabit error, quandiu haeresis non erat. Aliquos Marcionitas et Valentinianos* (addo Lutheranos, vel Calvinistas) *liberanda veritas expectabat, interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam administrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata,*

tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa, tot denique martyria perperam coronata? Nihil profecto ad confundendos novi Evangelii praedicatores aptius dici poterat, non sufficiet tamen, nisi divino etiam verbo convincantur.

3. Ut ergo ex Scriptura sacra, prout ab antiquissimis patribus intellecta fuit, errorem hunc refutemus, supponimus in primis, sermonem esse de universali Ecclesia Christi, quam ipse peculiari modo, et multo excellentiori, quam ante suum adventum Ecclesia fuerat, fundaturum se promisit Matth. 16: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, et promissionem postea implevit, paulatim eam congregando, et postea illam acquirendo sanguine suo, Actor. 20, ac tandem illam commendando Petro, illis verbis: *Pasce oves meas*, Ioan. 21, et praecipiendo apostolis, ut eam ex omnibus gentibus congregarent, dicens: *Docete omnes gentes, baptizantes eos*, etc. Matth. 8. Haec autem Ecclesia una tantum est; nam unam tantum promisit Christus, cum dixit: *Ecclesiam meam*, quia licet oves plures sint, grex tamen unus est, et unum ovile, et unus pastor, utique in coelis Christus, et in terris Petrus et sedes eius, cui Christus omnes oves suas commendavit, licet plures habeat coadiutores episcopos, *quos Spiritus sanctus posuit ad regendam Ecclesiam*, utique unam. Ideoque hanc unitatem commendat Apostolus ad Ephes. 4, dicens: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis, unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Et inferius ait, omnes apostolos, prophetas, evangelistas, pastores, et doctores Ecclesiae datos esse *in opus ministerii ad aedificationem corporis Christi*. Quod non est aliud, nisi Ecclesia, ut exposuit idem Paulus in capite 1. eiusdem epistolae, dicens: *Ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quae est corpus eius;* et ad Colossen. 1: *Et ipse caput corporis Ecclesiae*. Et infra: *Pro corpore eius, quod est Ecclesia*, et 1. ad Corinth. 12. elegantissime describit compositionem huius corporis ex variis membris, et tandem concludit: *Vos estis corpus Christi, et membra de membro*, id est, membra invicem connexa et ordinata, sicut in uno corpore unum membrum coaptatur alteri, ut exponunt latini, vel ut graeci legunt, *membra ex parte*, id est, non estis integrum corpus (loquebatur enim ad particularem Ecclesiam), et ideo non estis omnia membra, sed ex parte. Unde rectissime August. *de Unit. Ecclesiae* cap. 2, scribit: *Ecclesia una est, quam maiores nostri catholicam nominarunt, ut ex ipso nomine ostenderent, quia per totum est.* Et infra: *Totum, quod annuntiatur de Christo, caput, et corpus est; caput est ipse unigenitus Iesus Christus Filius Dei vivi, corpus eius Ecclesia, de qua dicitur, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam*, etc. ad Ephes. 5. Hieronymus etiam contra Luciferianos hanc unitatem Ecclesiae declarat per unitatem arcae Noe, quae fuit typus Ecclesiae, ut ex 1. Petri sumitur. Neque in hoc puncto, ut existimo, nobis est cum sectariis controversia, et ideo ad illud supponendum, quantum ad sequentia necessarium est, credimus dicta sufficere: nam exacta huius unitatis, et omnium membrorum Ecclesiae explicatio, in qua haeretici solent a catholicis dissentire, longiorem postulabat tractatum, sed praesenti instituto necessarius non est.

4. Secundo statuo, hanc Ecclesiam in sua unitate perpetuo usque ad diem iudicii duraturam esse. Loquimur enim de militante, nam de triumphante nullus remanet ambigendi aut controvertendi locus. Posset que haec assertio facile probari de Ecclesia, prout fuit a principio mundi usque ad Moysem, et de synagoga, prout fuit a Moyse usque ad Christum; haec autem intentioni nostrae necessaria non sunt, et ideo illa, sicut et testimonia veteris Testamenti, quae de duratione synagogae loquuntur, praetermitto. Loquor ergo de Ecclesia Christi prout in novo Testamento ab ipso esse fundatam declaravi. Et ita ex promissionibus eiusdem Christi in novo Testamento factis haec proprietas Ecclesiae probanda relinquitur.

5. Tres vero praecipue sunt huiusmodi promissiones. Prima est Matth. 16: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Nam in his verbis promisit Christus Ecclesiae suae stabilitatem et firmitatem, contra quam nec tyranni, nec haeretici, neque quilibet alii Christi hostes potuerunt praevalere. Illi enim omnes per *portas inferni* a patribus intelliguntur. Specialiter vero Hieronymus ibi, *Vitia et peccata, et haereticorum doctrinas per illas portas intellexit*, idem etiam Isai 26, et fere idem Ambros. libro de *Bono mortis*, cap. 12: *Donatur*, inquit, *Petro, ne portae inferi praevaleant ei, portae inferi istae sunt terrenae;* et infra: *Istae sunt criminum portae*. Epiphanius vero in *Anchorato*, quem Eutymius in Matt. sequitur, blasphemias haereticorum, et illorum persecutiones contra Ecclesiam intelligunt, Chrysost. ad cap. 2. Isaiae, et homil. 4. in cap. 6, et homil. *de Expulsione sua*, et in alia supra citata *de festo Pentecostes*, et *in Demonstratione*, QUOD CHRISTUS SIT DEUS, semper exponit de tyrannis, et imperatoribus infidelibus per potentiam oppugnantibus Ecclesiam. Idem vero psalmo 147, in fine, recte id explicat de tota potentia inferni, et omnibus ministris, quibus ad expugnandam Ecclesiam diabolus utitur. Et sine dubio est ve-

rissimus sensus, quia verba sunt absoluta et quasi per metonymiam sub portis comprehendunt quidquid in inferno continetur. Unde optime Damascenus in orat. *de Transfigur. Domini*, inquit: *Adversus hanc inferorum portae, haereticorum ora, daemonum organa impetum quidem facient, sed non praevalebunt.* Et infra: *Nam quod nunquam futurum sit, ut evertatur, plane confidimus, cum Christus id affirmaverit.* Et in eandem sententiam Euseb. lib. 1. *de Praeparat. evangelica*, cap. 3: *Ecclesia*, inquit, *hoc nomine a Christo donata radices egit, ac usque ad astra sanctorum orationibus glorificata, luce ac fulgore orthodoxae fidei splendet, neque hostibus terga dat, neque ipsis ianuis mortis cedit propter pauca verba, quae ille protulit. Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversum eam.* Simili modo Athanasius, in orat. *Unum esse Christum*, propositis dictis verbis Christi, ait: *Fidelis sermo, et non vacillans promissio, et Ecclesia invicta res est, etiamsi infernus ipse commoveatur, et si qui in inferno sunt mundi principes tenebrarum tumultum faciant.* Denique Augustinus lib. 1. *de Symbolo* c. 6, explicans articulum *sanctam Ecclesiam*, dicit, Ecclesiam esse templum Dei, de quo ait Apostolus 1. ad Corint. 3: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*, et subiungit: *Ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia una, Ecclesia vera, Ecclesia catholica contra omnes haereses pugnans. Pugnare potest, expugnari non potest. Haereses omnes de illa exierunt tanquam sarmenta inutilia de vite praecisa; ipsa autem manet in radice sua, in vite sua, in charitate sua. Portae inferorum non vincent eam.* imo addit Illarius canon. 16. in Matth. per haec verba non solum esse promissum Ecclesiae, ut vinci non posset, sed etiam, *ut infernas leges, et tartari portas, et omnia mortis claustra dissolveret;* ita ut portae inferni non solum non possint resistere Ecclesiae ad expugnandam illam, verum etiam nec ad resistendum illi sufficiant. Nam ut frequenter iidem patres animadvertunt, Ecclesia per persecutiones tyrannorum personarum numero, et merito sanctitatis aucta est, et per contradictionem haereticorum in scientia crevit, et in veritatum cognitione magis illuminata est.

Secunda promissio Christi Domini fuit Matth. 28: *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Circa quam recte notavit Hieronymus: *Qui usque ad consummationem mundi sui praesentiam pollicetur, et illos ostendit semper esse victuros, et se nunquam a credentibus recessurum.* Constat igitur, promissionem illam non esse factam solis praesentibus apostolis, vel discipulis, sed templo Ecclesiae perpetuo mansuro, de quo Paulus dixit, *quod estis vos.* Unde scite August. lib. 6. *de Gen. ad litt.* cap. 8: *Omnibus dicebat, quos suos futuros videbat: Ecce ego vobiscum sum.* Ergo in verbis illis vel supponitur, vel etiam promittitur Ecclesiae perpetuitas. Nam ut de illa simus securi, praesentiam suam, id est, auxilium, et protectionem Christus promittit, ut Hieronym. etiam exposuit in Isai. 41, et Zachar. 2; et August. tract. 50. in Ioan. inquit: *Secundum maiestatem suam, secundum providentiam, secundum ineffabilem et invisibilem gratiam impletur, quod ab eo dictum est: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.* Et Leo papa epist. 31: *Non deserit Ecclesiam suam divina protectio, dicente Domino: Ecce ego vobiscum sum*, etc. et ep. 92. In principio: *Confirmans praedicatores Evangelii, et sacramentorum ministros, dicit: Ecce ego vobiscum sum*, etc. Et eodem modo intellexerunt hunc locum Chrysostomus homil. 91. in Matt. Beda, et alii expositores ibi, et Prosper. lib. 2. *de Vocatione gentium*, cap. 2. Et est consueta locutio in Scripturis, ut per assistentiam Dei protectio et singulare auxilium significetur. Act. 7: *Erat Deus cum eo*, alludens ad illud Sapient. 10: *Descenditque cum illo in foveam:* et Ier. 1: *Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum.*

6. Tertia demum promissio est similis praecedenti, nam sicut ibi promisit suum peculiarem favorem, etiam secundum humanitatem suam, ita Ioan. 14. peculiarem assistentiam Spiritus sancti, et Patris simul ac suam pollicetur, dicens: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, spiritum veritatis.* In quibus verbis illud inter alia non parum notandum, promissionem non esse factam solis apostolis. Nam licet intelligi possit, etiam in personis apostolorum perpetuo mansisse Spiritum sanctum, postquam illum recepissent, tamen non hoc tantum ibi Christus pollicetur, sed etiam ita fuisse mittendum Spiritum sanctum ad consolandos, docendos, et protegendos fideles, ut non sit amplius ab Ecclesia recessurus in aeternum, id est, quamdiu mundus duraverit (haec est enim in Scriptura usitata illius vocis significatio). Unde tacite subinnuit discrimen inter adventum suum et adventum Spiritus sancti, quia ille venit ad fundandam Ecclesiam, quam erat sanguine suo acquisiturus, post mortem ab ea recessurus; Spiritus autem sanctus datus est Ecclesiae, ut semper in illa maneat. Quod videtur notasse Chrysost. homil. 74. in Ioan. dicens: *Hoc signat, quod neque post mortem abiit.* Et ita intellexit hanc promissionem Cyrillus lib. 9. in Ioann. cap. 45, dicens: *Quamvis in coelos, postquam e mortuis resurrexit, Dominus*

ascenderit, ut Deo pro nobis, iuxta Paulum, appareat, adesse tamen semper per Spiritum suum fidelibus pollicetur. Et eodem modo Tertullianus, in *Praescriptionibus*, cap. 38.

Imo sic impleri hanc Spiritus sancti denatienem, aperte docet Paulus od Ephesies, cap. 4, ubi prius dicit, Christum oscendentem in altum dedisse dona hominibus, postea vero addit: *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores, et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, donec occurramus omnes in virum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Christi.* In quo testimonio expendeuda sunt accurate illa verba, *Donec occurramus omnes.* Nam in eis aperte docet Paulus, Ecclesiam in cerpus Christi aedificatam, et variis ministeriis, et gratiis Spiritus sancti gubereatam, usque ad generalem resurrectienem et censummatienem sanctorum esse permausuram. Propter quae lestimonia in hoc fidei dogmate conveniunt omees antiqui potres Ecclesiae, ut ex allegatis liquet perspicue, quibus et addi pessunt Martialis epist. ad Burdegal. cap. 11. et Cyprianus epist. 55. ad Cornel. Athanasius orat. *Quod unus sit Christus*, inquit: *Ecclesia invicta res est, etiam si infernus ipse commoveatur.* Denique Augustinus expoeens de Ecclesia verba illa psal. 47, *Deus fundavit eam in aeternum*, inquit: *Sed forte ista civitas, quae mundum tenuit, aliquando evertetur? Absit. Deus fundavit eam in aeternum. Si ergo eam Deus fundavit in aeternum, quid times, ne cadat firmamentum?*

7. Ex quibus ultimis Augustini verbis possumus gradum facere od cencludendam ex dictis fundamentis praecipuam assertionem, et veritatem intentam, nimirum cathelicam et universalem Ecclesiam nen posse a vera et divina fide deficere, demenstrandum. Nam firmamentum, et veluti ferma ceniungens membra huius Ecclesiae, et inter se, et cum Christe, est fides; si erge Deus fundavit Ecclesiam in aeternum, quis timeat, quod fides eius possit in teta illa deficere? Etenim si tota Ecclesia fidem amitteret, ee ipse desineret esse Ecclesio, et inciperet esse synagoga Satanae. Sicut gentiles sunt extra Ecclesiam, quia fidem eius non receperunt, et hoeretici desinunt esse iu Ecclesia, eo ipse, quod fidem amittunt, et idee in hoc gentilibus cemparantur ab Hierenymo *Dial. contra Luciferian.* iu principie. Deeique veritatem hanc satis cenfirmant symbolum Apestelorum, et Nicaenum, quibus rex Angliae fidem se adhibere profitetur. Docent eeim, Ecclesiam credendam esse unam, sanctam, et catholicam; nen potest autem esse uea sine unitate fidel, neque sancta siee vera, et divina fide, sine qua impessibile est placere Deo, neque catholica sine fide ueiversali, quae omnia vera dogmata complectatur. Cum erge Ecclesia non possit desinere esse, quandlu mundus duraverit, neque etiam possit existere, quin simul sit fidelis, et sancta, fieri etiam nen petest, ut a vera fide deficiat.

8. Solent autem adversarii centra catholicae Ecclesiae in fide stabilitatem multa ebiicere, et varios lapsus, seu defectienes Ecclesiae recensere, tum quia tempore legis veteris tota Ecclesia a fide defecit, quaede Synagoga vitulum aderavit, Exod. 33; tum etiam quod Antichristi invalescente persecutione funditus evertetur, dicente Paule 2. ad Thessalon. cap. 2. *Nisi venerit discessio primum*, etc.et Christo Lucae 18: *Cum venerit filius hominis, putasne, inveniet fidem super terram?* Ex quibus velunt colligere, potuisse iam deficere, quia iam tempus Antichristi advenit. Quibus cum Augustine unico respendemus verbo: *Credo illa, quae in Scripturis sanctis leguntur, non credo ista, quae ab haereticis vanis dicuntur.* Ita enim ille respendit Donatistis, lib. *de Unitate Ecclesiae*, cap. 13, dicentibus, sue tempere orbem terrarum apestatasse, et in eis selis veram fidem permansisse, variisque exemplis ex Scriptura detortis utebantur, quibus ebviat Augustinus dicees, ea se credere, quae in Scripturis leguntur, nen ea, quoe haeretici suis centientienibus persuadere cenantur et cencludit: *Isti ergo vel imperite, vel fallaciter agentes, colligunt de Scripturis talia, quae vel in malos bonis usque in finem permixtos, vel de devastatione prioris populi Iudaeorum dicta reperiuntur, et volunt ea retorquere in Ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse, ac periisse de toto orbe videatur.*

9. Istiusmodi profecto sunt, quae in praesentiarum sectarii ebiiciuet. Nam peccatum illud populi iudaici pertinet ad pravos meres et ad duritiem illius populi, non ad Ecclesiae defectioeem. Tum quia Synagoga nen erat Ecclesia Christi, de quo tractamus, tum etiam quia non erat Ecclesia ueiversalis, quae tunc erat in munde: nam in praeputie peteront etiam tunc esse aliqui fideles, at lusti, tum maxime, quia falsum est, emnes de illo populo fidem tunc amisisse. Nam in primis Meyses et Iesue immunes omnino fuerunt ab illa culpa, deinde Aaren licet graviter peccaverit, cooperando populo in peccato idololatriae, lenge tamen verisimilius est in fide nen aberrasse. Nunquam enim Moyses de hoc peccato illum reprehendit, sed selum de altero, ut patet ex illis verbis: *Quid tibi fecit hic populus, ut induceres super eum peccatum magnum?* Idemque aperte supponit Augustinus q. 141. in Exed. dicens: *Quod iubet Aaron inaures demi ab auribus uxorum, atque filiarum,*

unde illis faceret Deos, non absurde intelligitur, difficilia praecipere voluisse, ut hoc modo eos ab illa intentione revocaret. Nam si hoc ite est, palam fit, Aeron non ex infidelitate peccasse, sed quia populo fortiter non restitit, et ex nimio humano timore illi cessit. Denique plures de populo in fide permansisse constat ex illis verbis Moysi: *Si quis est Domini, iungatur mihi;* non est enim Domini, nisi qui in eum credit; huiusmodi autem inventi multi sunt, qui Moysi iuncti fuere ad iniuriem Dei vindicandam.

10. Similiter commentitium plane est, et erroris plenum, perituram aliquando, vel omnino defecturam esse Ecclesiam tempore Antichristi. Quemvis enim tunc futura sit tribulatio magna, praedicta a Christo Matth. 24, quae multos turbabit, et a Christi fide deiciet, quam defectionem Paulus nomine *discessionis* praesignificavit; nihilominus Ecclesia Christi non omnino destruetur, neque omnia eius membra fidem amissura sunt, ut satis Christus indicat Matth. 24, dicens: *Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviabuntur dies illi.* Et infra plenius urgens, superaddit: *Ut in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi.* Semper ergo erunt aliqui electi, et fideles, in quibus Ecclesia permaneat, imo eo tempore erunt illustrissimi martyres, et Fidei catholicae confessores fortissimi. Quod insuper in fine illius obiectionis tangitur, quod iam Antichristus venerit, propter primatum Pontificis ab adversariis est obiectum, quam vero falsum sit, imo et ridiculum, in lib. 5. videbimus. Alia denique difficultas, quae in hac obiectione et responsione subest, quo pacto scilicet possit Ecclesia catholica in paucis credentibus perseverare, et quasi in angulo delitescere, in cap. 6. declarabitur.

CAPUT IV.

Non posse catholicam Ecclesiam etiam per ignorantiam in rebus Fidei errare.

Summarium

1. Evasio superioris argumenti. — 2. Ecclesia nec per ignorantiam potest errare. — 3. Ratione eadem veritas confirmatur, et praecluditur evasio. — 4. Responsio haereticorum. — Reiicitur responsio, et superior conclusio patrum auctoritate stabilitur.

1. Discursum superiori capite factum posset imperitus, vel haereticus euervare dicendo, illo quidem recte probari, Ecclesiam non posse in haeresim incidere, per quam fides emittitur; hoc autem non satis esse, neque obstare, quominus Ecclesia possit in multis erroribus versari, saltem per ignorantiam, quae a culpa haeresis illam excuset, quin licet illo modo erret, non desinet esse fidelis et sancta, ac subinde non destrueretur. Quod si hoc concedatur, habebunt haeretici, vel schismatici excusationem aliquam dissentiendi ab Ecclesia in aliquibus rebus, in quibus ipsam errare contendunt. Nam si id intelligant per solam ignorantiam, et sine haeresi, non videntur tam manifeste loqui contra promissionem Christi. Dixi autem, hoc posse proponi a catholico potius, quam ab haeretico, quia haeretici non tam moderate agunt cum Ecclesia Christi, sed illi impudenter tribuunt lapsus, et errores Scripturae contrarios, qui nequeunt ab haeresi excusari, et ideo Ecclesiam verem fidem amisisse, ac subinde contra Christi promissionem e mundo periisse in suae haeresis excusationem eadem impudentia nonnulli obtendunt.

2. Quamobrem dicendum ulterius est, non solum non posse Ecclesiam incidere in haeresim, verum etiam nec posse errare, sive per ignorantiam, sive quocumque alio modo in aliquo dogmate, in quo tanquam in veritate a Deo revelata, et ab omnibus fidelibus credenda universa Ecclesia conspirat, docet, et proponit. Nam hoc etiam in promissionibus Ecclesiae factis continetur, et ideo nullus catholicus potest de hoc vero dogmate dubitare. Quod in primis declaratur ex verbis Pauli, ep. 1. ad Tim. 3: *Ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Comparatur enim columnae, tanquam quae stabilitate ac firmitate sua sinceram ac puram veram veritatem conservat, fidelesque omnes in veritate contra quoscumque ipsius oppressores obfirmat. Si autem ipsa posset errare, quo quaeso pacto ille fides credentium, et veritas credendorum niteretur? Quod autem haec sit sententia et sensus Pauli, videtur adeo notum ex verbis, ut nulla fere expositione, vel persuasione, sed imperturbati tantum animi lectione indigeat. Unde omnes expositores tam antiqui quam recentiores, dici Ecclesiam columnam veritatis propter immobilitatem, quam in veritate habet, declarant. Firmamentum autem, vel quia habet veritatem firmatam prodigiis et virtutibus, quae a nullo alio, praeter quam ab ipso Deo fieri possunt, ut exposuit Ambrosius, vel quia ab illa firmantur in veritate omnes credentes, ut recte d. Thomas docet, et significavit Chrysostomus dicens: *Columna est orbis Ecclesia, quae fidem continet ad praedicationem, quippe veritas Ecclesiae columna et firmamentum est.* Et clarius Theodoretus: *Ecclesiam*, inquit, *appellavit coetum credentium, quos dixit columnam et firmamentum veritatis, quia supra petram fundati, stabiles, et immobiles permanent; et rebus ipsis praedicant dogmatum veritatem.* Et Hieronymus

etiam ibidem addit: *Ecclesiam dici columnam, in qua nunc sola veritas stat firmata, quae sola sustinet aedificium.* Denique Augustinus conc. 1. in psalm. 110, tractans illa verba, *Qui fundasti terram super stabilitatem suam*, et per terram interpretans Ecclesiam, exponit: *Non inclinabitur in saeculum saeculi, quia praedestinata est columna, et firmamentum veritatis.* Igitur quia a veritate declinare non potest in his, quae firmiter, et tanquam a Deo revelata credit, ideo columna est et firmamentum.

Praeterea veritatem hanc confirmat promissio Christi supra tractata: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, spiritum veritatis.* Ioan. 14. Non enim sine causa ibi peculiariter spiritum veritatis appellavit, sed ut illum distingueret a spiritu erroris, per hoc satis significans, se promittere Paracletum ut Doctorem veritatis, ut ipsemet Christus declarasse videtur, Ioan. 16. dicens: *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Ostendimus autem in superioribus, promissionem illam Spiritus sancti factam esse Ecclesiae, ut maneat cum illa in aeternum, sicut Christus ipse dixit; ergo Ecclesia semper habet Spiritum sanctum tanquam rectorem et doctorem, a quo in veritatis cognitione specialiter regitur, et illuminatur, et hinc provenit, ut circa veritatem eadem Ecclesia errare non possit, et ideo dixit Cyrillus lib. 10. in Ioan. cap. ultimo: *Cum praedixerit, Paracletum ad eos venturum, spiritum veritatis eum nominavit (ipse autem est veritas), ut intelligerent discipuli, non alienam a se virtutem missurum.* Et infra: *Hic ergo veritatis spiritus ad omnem veritatem deducet, novit enim exacte veritatem, cuius spiritus est, et eam non ex parte, sed integre revelavit. Nam etsi ex parte in hac vita cognoscimus, ut ait Paulus, non manca tamen, sed integra veritas in hac parva cognitione nobis refulsit.* Quae ultima verba sunt valde notanda, nam ex eis intelligitur necessitas huius spiritus veritatis in Ecclesia, ut statim declarabo. Denique ob eandem causam Tertullian. lib. *de Praescriptionib.* cap. 28, quasi irridens eos, qui universali Ecclesiae errorem circa fidem tribuunt, ait: *Illam non respexerit Spiritus sanctus, ut eam in veritatem deduceret, ad hoc missus a Christo, ad hoc postulatus de Patre, ut esset Doctor veritatis, neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius* (id est vicem eius gerens, et in docendi munere absentiam eius supplens), *sinens Ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere, quam ipse per apostolos praedicabat?* Quasi dicat, haec esse incredibilia, et a Christi promissione, et ab Spiritus sancti providentia bonitateque aliena.

3. Denique praeter Christi promissionem, et Scripturae testimonia adeo expressa, possumus hanc veritatem persuadere ratione deducta ex principiis fidei. Quia si universalis Ecclesia posset quocumque modo errare in dogmatibus fidei, in nullo illorum posset esse columna et firmamentum veritatis, imo neque aliquid credere tanquam omnino certum; cui falsum subesse non posset, quia semper posset dubitare, et formidare, an per ignorantiam deciperetur. Respondebit fortasse aliquis, posse Ecclesiam, et debere firmiter credere ea, quae in Scriptura continentur, etiam si in aliis errare posset. Sed hoc non evacuat difficultatem. Tum quia de ipsismet Scripturae libris dubitare posset, an per ignorantiam erret, credendo, aliquem librum esse canonicum, qui non est, quia non est maior auctoritas Ecclesiae in uno approbando, quam in alio. Tum etiam quia si in aliquo dogmate errare posset, etiam posset errare in intelligentia Scripturarum; ergo semper posset dubitare, an verum sensum Spiritus sancti assequatur, ac subinde nihil posset ex Scripturis certo credere. Tum praeterea quia Ecclesia non solum debet esse certa de rebus, quae in Scriptura continentur, sed etiam de aliis dogmatibus non scriptis, ut antiquissimi patres semper docuerunt, ex quibus paucos statim indicabo; nam hoc tantum obiter in praesenti attingimus. Igitur ut dogmata, quae universalis Ecclesia credit, certa sint, necessarium est, ut in nullo eorum errare possit. Unde recte dixit Nazianzen. orat. 37. circa finem: *Unum uni cohaeret, et ex eis quaedam vere aurea, et salutaris fit catena*: et ideo si vel unum auferatur, aut reddatur incertum, tota catena disrumpetur, et inutilis fiet, sicut etiam dixit Ambrosius ad cap. 9. Lucae, lib. 6. in fine: *Unum horum si retraxeris, retraxisti salutem tuam, nam etiam haeretici habere sibi Christum videntur; nemo enim Christi nomen negat, sed negat Christum, qui non omnia, quae Christi sunt, confitetur.* Ita ergo totam fidem Ecclesiae destruit, qui in quocumque dogmate illi errorem imponit.

4. Fortasse tamen adversarii haec omnia facile concedent, nec inconveniens reputabunt admittere, posse Ecclesiam errando, et falsa dogmata tanquam veritates fidei tradendo, ad eum statum pervenire, in quo nihil ex fide divina, et omnino certa, sed omnia ex propria opinione credat. Sed haec responsio in primis revolvitur in priorem errorem, quod vera Christi Ecclesia possit perire; nam in eo statu constituta non haberet veram et supernaturalem fidem; ergo non esset vera Ecclesia. Et ita quoad hanc partem haec responsio sufficienter impugnatur ex dictis capite praecedente, et fundamento, et testimoniis, quibus illud confirmatum est. Deinde si uni-

versalis Ecclesia ad eum statum pervenire potuisset, in qua nihil ex divina fide, sed tantum ex humana opinione crederet, ubi tunc inveniretur fides in terra? Profecto nullibi, quia si alicubi est vera fides, ab Ecclesia catholica manavit. Ergo si in ipsa Ecclesia illa fides certa et supernaturalis non est, multo minus extra illam esse potest. Quapropter qui sic respondent, et ita de Ecclesia sentiunt, dum illam infidelem faciunt, se ipsos fide carere ostendunt. Unde enim illam habebunt, si per Ecclesiam illam non habent, cum Deus iam non per se ipsum, sed per Ecclesiam homines doceat, ut aperte sumitur ex Paulo ad Rom. cap. 10? Tandem qui sic respondent, ideo errant, quia in Ecclesia non distinguunt humanam auctoritatem ab auctoritate Spiritus sancti, qui eam regit, vel per eam loquitur, quoties dogmata fidei generaliter credit, aut docet, iuxta promissionem Christi nuper ostensam, et iuxta mentem apostolorum tradentium dogma fidei per illa verba: *Visum est Spiritui sancto et nobis.* Act. 15.

Atque ita senserunt de auctoritate Ecclesiae antiquissimi patres. Irenaeus libro 3. contra haereses cap. 3: *Non oportet*, ait, *adhuc apud alios quaerere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum apostoli, quasi in depositorium dives, plenissime in eam contulerint omnia, quae sunt veritatis, ut omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitae, haec est enim vitae introitus, omnes autem reliqui fures sunt et latrones, propter quod oportet devitare quidem illos.* Ambrosius lib. 3. epist. 25. ad Verselenses: *Nemo*, inquit, *stat, nisi qui fide stat, nisi qui fixus stat sui cordis sententiae. Alibi quoque legimus, tu autem hic sta mecum, utrumque ad Moysem a Domino dictum est, ubi tu stas, terra sancta est, et Hic sta mecum, hoc est, mecum stas, si stes in Ecclesia, ipse enim locus est sanctus, ipsa terra foecunda sanctitate, et optima virtutum messibus. Sta ergo in Ecclesia, sta ubi tibi apparui, ibi ego tecum sum. Ubi est Ecclesia, ibi firma statio tuae mentis est, ibi fundamentum animi tui.* Et idem Ambrosius lib. 3. *de Fide*, c. 7, dicens: *Servemus praecepta maiorum, nec haereditaria signacula ausi rudis temeritate violemus.*

6. Et Augustinus *de Utilit. credendi*, cap. 8, loquens de homine desiderante et laborante pro veritate invenienda: *Si vis*, inquit, *finem huiusmodi laboribus imponere, sequere viam catholicae disciplinae, quae ab ipso Christo per apostolos ad nos usque manavit, et abhinc ad posteros manatura est.* Arbitrabatur enim Augustinus, nunquam defuturam illam fidem, neque aliter, quam per traditionem et successionem in Ecclesia catholica ad posteros fuisse perventuram. Unde in cap. 17, cum dixisset, magnum esse adiutorium fidei communi populorum consensu creditae, et praedicatae, subiungit: *Hoc factum est divina providentia per prophetarum vaticinia, per humanitatem doctrinamque Christi, per apostolorum itinera, per martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes, per sanctorum praedicabilem vitam, atque in his universis digna rebus tantis, atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. Cum igitur tantum auxilium Dei, tantumque fructum profectumque videamus, dubitabimus nos eius Ecclesiae concedere gremio, cum usque ad confessionem generis humani ab apostolica Sede per successiones episcoporum, frustra haereticis circumlatrantibus, et partim plebis ipsius iudicio, partim conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum maiestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summae profecto impietatis est, vel praecipitis arrogantiae. Nam si nulla certa ad sapientiam, salutemque animis via est, nisi cum eos rationi praecolit fides, quid est aliud ingratum esse opi auxilioque divino, quam tanto labore praeditae auctoritati velle resistere?* Hactenus Augustinus. Quibus tam luculenter et sapienter discursum factum stabilivit, ut nihil eis addi posse videatur. Et propterea idem Augustinus tantum defert auctoritati Ecclesiae, ut in lib. *contra epistolam Fundamenti* cap. 5, sic affirmare non dubitarit: *Ego Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiae catholicae moveret auctoritas.*

Denique Hieronymus *contra Luciferianos*, circa medium: *Quale est*, inquit, *ut leges Ecclesiae ad haeresim transferas?* Et infra: *Si Ecclesiam per totum orbem diffusam non habet Christus, aut si in Sardinia tantum habet, nimium pauper factus est.* Ac tandem postquam multa de Ecclesia protulerat, sub finem sic subiecit: *Poteram diem istius modi eloquii ducere, et omnes propositionum rivulos uno Ecclesiae sole siccare; verum, quia iam multum sermocinati sumus, brevem tibi apertamque animi mei sententiam proferam, in illa esse Ecclesia permanendum, quae ab apostolis fundata usque ad diem hunc durat.* Multaque similia in antiquis patribus reperiuntur, quae brevitati studens missa facio: idque lubentius, quod qui hos patres non audierit, etiam si plures referantur, non credet, sed vana semper subterfugia excogitabit.

—

CAPUT V.

Romanam Ecclesiam eandem fidei stabilitatem habere ostenditur, quam catholicam, et sectariorum evasioni occurritur.

Summarium

1. Sectariorum inter romanam et catholicam Ecclesiam distinctio. — 2. Huiusmodi distinctio ab antiquioribus haereticis fuit inventa. — 3. Fundamenta erroris. — 4. Distinctio romanae Ecclesiae in universalem et particularem. — 5. Expenditur in nostram rem locus Lucae cap. 22. — 6. Confirmatur primo. — 7. Confirmatur secundo.

1. Quae in superiori capite ex divinis Scripturis, ad ostendendam Ecclesiae catholicae in vera fide conservande, ac perpetuo retinenda immobilitatem et singularem Dei protectionem, adducta sunt, adeo sunt clara et aperta, ut neque ipsius Ecclesiae hostes in universum audeent contre Ecclesiam catholicam aperto marte pugnare. Distinguunt igitur inter Ecclesiam catholicam, et romanam, et de catholica non audent aperte dicere, defecisse, aut veram fidem amisisse, quod tamen de Ecclesia romana audecter affirmare non verentur. Et ita videntur sibi eludere omnia Scripturae testimonia, et Christi promissiones, quia illae factae sunt Ecclesiae catholicae, non romanae. Et ut alios omittem protestantes, non videtur ab hac sententia seu distiuctione alienus rex Iacobus. Quamvis enim in suo libro eam expresse non proponat, ex dictis tamen eius non obscure colligitur; prius enim se profitetur Fidei catholicae defensorem, quam fidem dicit esse veteris, ac primitivae Ecclesiae: in quo indicet, Ecclesiam catholicam, et primitivam non periisse, sed durare, nam ubi Fides catholica est, non potest etiam non esse catholica Ecclesia. Postea vero in praefat. pag. 40. fateri non timuit, se neque esse, neque unquam fuisse in nostra Ecclesia, id est in romana; et in pag. 47. plene damnat Fidei articulos, *quos romanae*, inquit, *Ecclesiae officina excudit, ante quingentesimum Christi annum inauditos;* et pagin. 48. haec habet verba: *Schismaticum me dicant licet, et a romana Ecclesia defecisse, certe haereticus esse nullo modo possum.* Distinguit ergo defectionem a romana Ecclesia a defectione a fide catholica, seu ab Ecclesia catholica, perinde enim est. Pagina item 54. post haec, et multa similie subiungit: *Nondum romanae religionis arcem attigimus, id est, caput Ecclesiae, Petrique primatum, nam qui hunc articulum negat, ex Bellarmini sententia catholicam fidem negat.* His ergo, et similibus verbis satis insinuavit rex Iacobus, romanae Ecclesiae fidem, durante et perseverante Fide catholica, defecisse.

2. Neque est novus hic error, nam Wiclephus in suo articulo 37. damnato in Concilio constantiensi, sessione 8, dixit, romanam Ecclesiam esse synagogam Satanae; quod non invenio dictum ab ipso de Ecclesia catholica, neque fortasse id diceret, ne se ipsum, aut in synagoga Satanae, aut extra Ecclesiam catholicam constituere videretur; quod quidem periculum omnibus haereticis commune est. Et antea in eodem errore Pauperes de Lugduno, alies Waldenses, versati sunt, qui neminem in fide Ecclesiae romanae, quae tempore Sylvestri defecit, salvari posse affirmarunt, ut refert Antoninus 4. p. Theologali tit. II, cap. 7, § 2, et Aeneas Silvius *de Origine Bohemorum* cap. 33. Omnes vero hi vel in privatis opinionibus, et propriis fundantur erroribus, quos cum contrarios esse romanae Fidei negare non possint, romanam Fidem veram non esse, ac subinde romanam Ecclesiam a catholica defecisse tandem effutire coguntur.

3. Vel certe moti sunt, quia nihil excellens et universale de romana Ecclesia credunt, sed illam tantum considerant, ut particularem ecclesiam, seu dioecesim, ac episcopum eius tanquam unum ex caeteris, nullam extra illam dioecesim habentem potestatem. Ex quo principio intulerunt, quod sicut aliae ecclesiae particulares, et earum pastores, etiam si primates sint vel patriarchae, in rebus fidei labi potuerunt, et re ipsa saepius defecerunt; ita etiam in Ecclesia romana accidere potuisse, et re vera evenisse. Et ita hi duo errores maxime coniuncti sunt, ut Wiclephus supra illos coniunxit, dicens: *Ecclesia romana est synagoga Satanae, nec Papa est immediatus et proximus Vicarius Christi.* Et ob eandem causam videtur dixisse rex Angliae, arcem Fidei romanae esse articulum de primatu Petri, quia nos credimus in illo fundari, eo modo, quo Christus promisit fundare suam Ecclesiam supra petram, et ideo rex ipse negando primatum, coactus est Fidem romanam abnegare, eiusque defectionem sibi suisque persuadere.

4. Quapropter ut impugnationem huius erroris ab hoc fundamento inchoemus, in Episcopo romano duo munera, seu duplex pastoralis cura distinguenda est: una particularis, et propria dioecesis romanae, cuius Pontifex est immediatus Episcopus; alia universalis cura totius Ecclesiae Christi, cuius est universalis Pastor, et supremus Episcopus omnium particularium ecclesiarum, licet non sit immediatus singularum Episcopus. Et quidem de priori potestate et munere nulla est inter nos et protestantes controversia. Posteriorem autem potestatem universalem, et supremam iurisdictionem etiam universalem in universam Ecclesiam negant adversarii, nos vero nunc illam supponimus, et articulum eius ad catho-

licam Fidem pertinere constanter asserimus; illius tamen probationem in librum tertium reservamus, ne propositum ordinem pervertere, et rem, de qua nunc tractamus, confundere cogamur. Haec autem duo munera licet possent, sicut in se sunt distincta, ita etiam in personis seiungi, sicut in aliis episcopatibus separantur, nihilominus ex quo in Petro coniuncta fuerunt, nunquam separata inventa sunt et ex divina ordinatione fortasse nunquam separabuntur: quod nunc non agimus, quia ad praesens institutum non refert, in libro tamen tertio obiter saltem attingemus. Hactenus ergo romanus Episcopus idem fuit semper catholicae Ecclesiae Episcopus, ut ab antiquis patribus saepe nominatur.

Ex quo intelligimus, nomine romanae Ecclesiae duo posse significari, primo particularem illam ecclesiam, quae intra terminos suae dioecesis concluditur, et suum habet proprium episcopum tantum particularem, si praecise spectetur, ut immediatam iurisdictionem in illam exercet. Et de Ecclesia romana sic sumpta non loquimur, quia constat, illam non esse Ecclesiam catholicam, sed membrum eius. Ideoque de illa sic spectata dicere non possumus habere Christi promissionem nunquam deficiendi a catholica Fide, quia nullibi talis promissio invenitur, neque in promissionibus factis universali Ecclesiae necessario includitur, quia posset universalis Ecclesia permanere in vera fide, cum obedientia, et unione ad summum Pontificem, ut Pontifex, et universalis pastor est, etiamsi particularis illa Ecclesia a fide deficeret, et suum Episcopum a se per violentiam abiiceret, quod dicimus explicandae rei gratia, quamvis nunquam Deum id esse permissurum pie credamus.

Alio ergo modo illa Ecclesia, quae veram Christi fidem retinet, solet dici Ecclesia romana, quia episcopo romano paret, licet non unistur illi ut privato episcopo, sed ut universali Pontifici, et sic etiam dicitur romana Fides, vel romana religio, quae a Pontifice romano, ut Christi Vicario conservata, confirmata, definita, seu approbata est. Atque hoc etiam modo particularis Ecclesia romana ut coniuncta suo Episcopo non solum ut particulari Rectori, sed etiam ut universali Doctori totius Ecclesiae, comparatur catholicae in privilegio non errandi, nec deficiendi a fide, quamdiu in illa unione cum suo capite permanserit: nam hoc etiam habat quaelibet alia particularis ecclesia sub eadem ratione, et unione spectata. Et sequitur ex generali principio, Petrum videlicet, et Petri fidem esse immobile Ecclesiae fundamentum, in quo quamdiu ecclesia, licet particularis, fundata fuerit, nunquam a vera fide aberrat. Semper tamen interuo iversalem Ecclesiam et particulsres hoc discrimen considerari potest, quod quaelibet particularis potest ab hac petra disiungi, et cadere: universalis autem non potest, quia de sola illa scriptum est: *Portae inferi non praevalebunt adversus eam.*

Sic igitur declarata, et intellecta vocum significatione, dicimus, fidem Ecclesiae romanae esse catholicam Fidem, neque romanam Ecclesiam ab ea defecisse, neo deficere potuisse, propter Petri cathedram in ea praesidentem. Assertionem hanc ut certam, et necessariam in Fide catholica proponimus, et eam ex divina Scriptura in hunc modum colligimus. Fides Petri catholica fuit, et deficere non potest; sed fides Ecclesiae romanae est fides Petri; ergo fides Ecclesiae romanae est Fides catholica, a qua unquam illa sedes potest deficere. Argumentatio legitima est: singulae vero propositiones in ea assumptae per partes probandae sunt. Prima ergo pars per se nota est, scilicet, fidem Petri fuisse catholicam: nam si intelligatur de persona Petri neque ab haereticis revocatur in dubium; nam fides Petri est, quae universo orbi a principio praedicata fuit; et illa maxime est apostolica et primitiva. Si vero intelligatur etiam de sede Petri, vel ipsi protestantes confitentur per plures annos durasse eandem catholicam Fidem in eadem sede Petri. testanturque sufficienter Hieronymus et Augustinus usque ad sua tempora, ille in epistola ad Damasum de nomine *hypostasis*, hic vero in libro *contra epistolam Fundamenti* cap. 4, ubi inter quatuor, quae in gremio Ecclesiae catholicae ipsum iustissime tenebant, hoc numerat: *Ab ipsa sede Petri apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem suam Dominus commendavit, usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum.* Ubi aperte supponit, illam fuisse tunc catholicam Ecclesiam, quae cum sede Petri erat coniuncta, et oves, quae Petro fuerant commendatae, continebat: ac subinde Fidem catholicam in ea sede usque ad illud tempus permansisse, quod in puncto sequenti pluribus testimoniis et rationibus a fortiori confirmabitur.

5. Superest ergo, ut alteram partem in propositione assumptam comprobemus; nimirum, hanc fidem non posse deficere in Petro, non solum quoad personam, sed etiam quoad sedem, et consequenter non tantum pro aliquo definito tempore, sed simpliciter quamdiu Ecclesia Christi duraverit. Probatur autem praecipue ex verbis Christi, Lucae 22: *Simon, ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Nam recte dixit Tertullian. lib. *de Fuga in persecut.* c. 22, rogasse ibi Christum, ne tantum diabolo permitteretur, ut fides Petri periclitaretur. Quam orationem fuisse efficacem, et obtinuisse quod petebat, satis persuadet ipsius Christi excellentia, exauditus enim est pro sua reverentia in his quae

absolute postulabat, ut in praesenti declaravit per illa verba: *Ego rogavi pro te;* magisque declarat, vel potius supponit impetrationem, et infallibilem effectum in illis ultimis verbis: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Et ideo bene interrogat Leo papa IX: *Erit quisquam tantae dementiae, qui orationem illius, cuius velle est posse, audeat in aliquo vacuam putare?* Igitur nulla fere in hac parte est controversia, aut difficultas. Esse autem potest in alio puncto, an scilicet, illa oratio facta sit tantum pro persona Petri, et ideo cum illo finitus fuerit eius effectus, vel potius facta sit pro sede Petri in persona eius, et ideo tamdiu duret, quamdiu sedes durat: probandum ergo nobis relinquitur hoc posteriori modo esse intelligendam.

Quod in primis probamus auctoritate multorum summorum Pontificum, qui hanc praerogativam suae dignitatis, ac sedis agnoscentes, ex his verbis Christi illam comprobarunt, qui licet in propria causa loqui videantur, nihilominus fide dignissimi sunt, tum quia antiquissimi, et quasi per continuam traditionem hoc docuerunt, tum etiam quia multi eorum sunt sancti et martyres, qui veram et catholicam Fidem sanguine suo consignarunt, tum denique quia etiam antiquissimi patres eundem honorem deferunt romanae Sedi et Fidei. Utuntur ergo illo testimonio ad hanc veritatem confirmandam Lucius papa in epist. ad episcopos Galliae et Hispaniae circa finem, ubi ait, suam sedem, normam apostolicae fidei, ut ab auctoribus suis apostolorum Christi Principibus illam percepit, illibatam tenere, secundum Salvatoris nostri divinam pollicitationem. Et refert verba citata. Similia habet Marcus papa in epist. ad Athanasium, quae habetur in tom. 1. Epistolar. p. 1, licet in tomis Conciliorum non referatur, et Felix I, ep. 3. ad Benignum, et Agatho papa in ep. ad Constantinum imperatorem, quae in actione 4. sextae synodi secta est, et in Act. 8. probata, et Nicolaus I. in ep. ad Michaelem imperatorem post medium, et Leo IX. in ep ad Michaelem cap. 7, et Innoc. III. in c. *Maiores*, de Baptismo. Latius vero quam caeteri hoc declaravit Leo papa in serm. 2. in Natali Petri et Pauli cap. 3, ubi, positis Evangelii verbis, subiungit: *Commune erat omnibus apostolis periculum de tentatione formidinis, et divinae protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere, et tamen specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro Petri fide proprie supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur. Nam et post resurrectionem suam Dominus beato Petro apostolo post regni claves, ad trinam aeterni amoris professionem, mystica insinuatione ter dixit: Pasce oves meas; quod et nunc procul dubio facit, et mandatum Domini pius pastor exequitur, confirmans nos exhortationibus, et pro nobis orare non cessans, ut nulla tentatione superemur.* Quae verba repetit idem Pontifex in sermone 3. de assumptione sua, et adiungit: *Iuste in ducis nostri meritis, et dignitate laetamur, gratias agentes sempiterno Regi Redemptori nostro Domino Iesu Christo, qui tantam potentiam dedit ei, quem totius Ecclesiae principem fecit, ut si quid etiam nostris temporibus recte per nos agitur, illius operibus, illius sit gubernaculis deputandum, cui dictum est: Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.*

6. Ex quibus verbis aliquae colliguntur rationes, quibus hic sensus confirmatur. Una sumitur ex mutatione verborum Christi; nam prius ad omnes apostolos loquutus est, omnes fere tentandos praedicens; postea vero Petro specialiter dicit: *Ego rogavi pro te:* ergo aliquid etiam speciale pro illo impetravit. Personalis autem perseverantia non fuit singularis Petro, nam pro aliis etiam Christus oravit, dicens Io. 17: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.* Et quamvis eo tempore, quando pro Petro rogavit, non dum illam generalem orationem obtulisset, nihilominus nullus fere peculiaris favor Petri fuisset, nisi aliquod specialius privilegium pro illo postulasset. Christus autem in illo singulari modo vocandi Petrum, ut attenderet, *Simon, Simon* (sic enim habent graeca), et orandi pro illo, maiorem praerogativam sine dubio significare voluit. Imo si attente res consideretur, in utroque loco pro Petro, et omnibus apostolis, et pro universa Ecclesia praesente et futura Christus Dominus oravit, sed diverso tamen modo: nam apud Ioannem prius expresse oravit pro omnibus apostolis, ex quibus Petrus unus et praecipuus erat, et in illis virtute Ecclesia continebatur, propter quam praecipue illa oratio fiebat, quam paulo inferius consummavit Christus dicens: *Non pro eis rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint*, utique unitate Fidei, et catholicae Ecclesiae. Apud Lucam vero Christus directe et expresse oravit tantum pro Petro, indirecte vero, et consecutione quadam oravit etiam pro aliis apostolis, ut in subiunctis verbis denotavit: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Ut firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur*, quemadmodum ex Leone paulo superius retulimus. Atque inde ad totam Ecclesiam oratio illa extenditur, quae sub no-

mine fratrum etiam comprehenditur, ut ibi Theophylactus indicavit, dicens: *Planus intellectus est, qui te habeo ut Principem discipulorum, postquam, negato me, fleveris, et ad poenitentiam veneris, confirma caeteros. Hoc enim te decet, qui post me Ecclesiae petra es et fundamentum.* Unde Agatho papa supra: *Dominus fidem Petri non defecturam promisit, et confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos pontifices meae exiguitatis praedecessores confidenter fecisse semper, cunctis est agnitum.* Et Leo IX. supra eundem sensum iodicans, dixit: *A sede Principis apostolorum, a romana videlicet Ecclesia, tam per eundem Petrum, quam per suos successores reprobata, convicta, et expugnata sunt omnium haereticorum commenta, et fratrum corda in fide Petri, quae hactenus non defecit, neque unquam deficiet, sunt confirmata.*

7. Unde ex his ultimis verbis aperitur magis sensus prioris promissionis, et alia optima ratio praedictae interpretationis redditur. Ita enim hic iubetur Petrus confirmare fratres suos, sicut Ioan. 21. iussus est pascere oves Christi; iidem enim sunt, qui hic vocantur fratres, et ibi oves; sed ibi vocantur oves propter mansuetudinem, et obedientiam subditorum, hic vero vocantur fratres, ut ostendatur, ecclesiastici pastoris officium non esse dominari, sed confirmare imbecilliores tanquam fratres, *forma factus gregis ex animo*, ut dixit idem Petrus epist. 1, cap. 5. Sicut ergo dictum est: *Pasce oves meas*, non Simoni pro illa tantum persona, sed Petro pro munere, quod illi conferebatur, ut in successoribus duraret, ita cum illi dicitur: *Confirma fratres tuos*, praeiodicatur praecipua quaedam pars illius muneris, quae est confirmare, et quasi sustentare fratres et Ecclesiam in vera fide; nam licet hoc principaliter fiat virtute divina, tamen haec utitur homine ut instrumento, ut homines modo hominibus accommodato gubernet. Et quamvis alii pastores et doctores Ecclesiae docendo et praedicando ad hoc cooperentur, nihilominus id praestare ex legitima et ordinaria potestate, et certa auctoritate, disceroendo falsa a veris, haereses damnando, et catholicam doctrinam definiendo, illius est proprium, cui dictum est: *Confirma fratres tuos.* Unde sicut hoc munus ad verae fidei conservationem necessarium est in Ecclesia, ita verba illa dicta sunt Petro ratione pastoralis muneris perpetuo in Ecclesiam dimanaturi, in illaque semper duraturi; ergo etiam prior promissio: *Ut non deficiat fides tua*, facta est non tantum personae, sed etiam muneri et sedi Petri. Ideo enim pro illo specialiter Christus oravit, illique privilegium illud impetravit, quia munus confirmandi fratres illud auxilium ex parte Dei postulabat; ergo sicut munus futurum erat perpetuum in sede Petri, ita etiam privilegium. Et hoc totum significavit Leo I. in illis verbis: *Pro fide Petri proprie supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa non fuerit*, et in aliis, quae supra retulimus. Et apertius Theophylactus postquam dixit: *Quia te habeo ut principem discipulorum, confirma caeteros*, adiungit: *Intellexerit autem quis non solum de apostolis dictum, quod confirmati fuerint a Petro, sed de omnibus, qui usque ad consummationem saeculi futuri sunt fideles.* Quod licet ab ipso videatur postea exponi ratione exempli, quod in persona Petri suum delictum flentis praecessit, et in memoriis homioum perpetuo manet, Christus tamen non de exemplo loquutus est, sed de confirmatione per verbum fidei, et ideo per sedem Petri id perpetuo fieri melius iotelligimus.

Atque ita etiam potest haec veritas, et illius promissionis interpretatio ex collatione huius loci cum aliis, in quibus primatus Petri fundatur, amplius stabiliri. Quod etiam significavit Leo I. in citatis verbis, conferens haec verba: *Confirma fratres tuos* cum illis: *Pasce oves meas;* quam comparationem iam declaravimus. Unde quamvis haec promissio tam clara non esset, ex solo munere pascendi oves Christi in doctrina fidei sufficienter colligeremus esse necessarium hoc privilegium in sede Petri. Quia si in illa sede posset fides vacillare, in tota Ecclesia Christi periclitari posset, tum quia Ecclesia tenetur parere Petro et successoribus eius ex cathedra docentibus, ut ex allegatis verbis Christi colligitur, quia primus, et maxime necessarius pastus fidelium est vera fidei doctrina, tum etiam quia alias nulla esset in Ecclesia certa ratio veram a falsa doctrina discernendi, et ita non possent fideles firmari, nedum in catholica Fide inconcusse confirmari. Quam rationem amplius in sequentibus urgebimus. Et simili modo hanc veritatem confirmat alia promissio Christi: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, illum enim petram esse Petrum, et successores eius, infra ostendemus. Dicitur autem petra propter firmitatem ad sustentandum aedificium, et ideo sicut Ecclesiae aedificium perpetuum futurum erat, ita etiam petra ut ad sustinendum illud aedificium apta esset. Quare sicut Ecclesia perpetua esse non potest, nisi eius fides deficere non possit; ita nec petra illa apta esset, nec firmitatem haberet ad sustentandum illud aedificium, si posset in fide deficere. Et ideo recte dixit Origenes tract. 1. in Matthaeum: *Neque adversus petram, super quam Christus aedificat Ecclesiam, neque adversus ipsam Ecclesiam portae inferi praevalebunt.* Et Cyrillus in *Thesauro* (ut in Cathena d. Thomae Mat. 16. allegatur) dixit: *Secundum hanc Domini promissionem Ecclesia apo-*

stolica Petri (id est romana) *ab omni seductione haereticaque circumventione manet immaculata, super omnes praepositos, et episcopos, et super omnes primates ecclesiarum, et populorum, in suis pontificibus in fide plenissima, et auctoritate Petri. Et cum aliae ecclesiae quorundam errore sint verecundatae, stabilita inquassibiliter ipsa sola regnat*, etc. Quae verba licet in *Thesauro* Cyrilli nunc non inveniantur, ex divi Thomae auctoritate magnam fidem habent.

CAPUT VI.

Stabilitas fidei et Ecclesiae romanae traditione ostenditur.

Summarium

1. Expenduntur testimonia antiquorum patrum asserentium, Fidem Ecclesiae romanae et catholicae coincidere. — Primum testimonium. — 2. Secundum Augustini et Hieronymi. — 3. Tertium Ambrosii. — 4. Quartum Cypriani. — 5. Quintum Irenaei. — 6. Sextum Athanasii et episcoporum Aegypti. — 7. Septimum episcoporum provinciae tarraconensis. — 8. Evasio. — Responsio. — 9. Instantia — Confutatur. — 10. Additur auctoritas et coniectura.—11. Obiiciunt haeretici, aliquos pontifices in haeresim incidisse. — 12. Nullus Pontifex ut caput Ecclesiae fidem potest amittere. — 13. Nullus etiam in rebus pertinentibus ad universalem Ecclesiam potest errare.

1. Ex dictis in superiori capite probatum relinquitur Fidem Ecclesiae romanae esse fidem Petri ac subinde esse Fidem catholicam, a qua Sedes illa deficere nequit. Possumus autem ex ipso rerum eventu et patrum traditione eandem veritatem et promissionem confirmare. Nam si apostolica Sedes speciale privilegium in hoc non haberet, aliquando in fide defecisset, etiam ex cathedra docens, vel haeresim aliquam approbasset, sicut in aliis ecclesiis etiam ab apostolis inchoatis accidisse videmus; nam haec est humana fragilitas et conditio, ut in tanta varietate et multitudine personarum facile contingat error, nisi Spiritus sanctus assistat. Hoc autem in romana Ecclesia nunquam accidisse, praeter allegatos pontifices testatur Eusebius papa ep. 3. ad episcopos Tusciae et Campaniae, dicens: *Prima salus est rectae fidei regulas custodire, et a constitutis patrum nullatenus deviare. Nec potest Iesu Christi Domini nostri praetermitti sententia, dicentis: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Et haec, quae dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in Sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio.* Et Gelasius papa in epist. ad Anastasium Augustum: *Hoc est*, inquit, *quod Sedes apostolica magnopere cavet, ut quia mundo radix est Apostoli gloriosa confessio, nulla rima pravitatis, nulla prorsus contagione maculetur. Nam si (quod Deus avertat, quod fieri non posse confidimus) tale aliquid proveniret, unde cuiquam resistere auderemus errori, vel unde correctionem errantibus posceremus?*

2. Neque soli romani pontifices, sed etiam alii patres tam latini, quam graeci de romana Ecclesia, seu cathedra Petri senserunt. Retuli iam Augustinum *contra epistolam Fundamenti* cap. 4, ubi dum pro signo catholicae Ecclesiae ponit successionem pontificum romanorum, satis clare demonstrat, catholicam Ecclesiam a Pontifice romano non disiungi, ac subinde Fidem romanam et catholicam eandem esse. Unde idem August. lib. 2. *de Gratia Christi, et peccato originali*, cap. 8, de Pelagio ait: *Romanam Ecclesiam fallere minime valuit; recoluit enim beatissimus Papa Zosimus quid imitandus praedecessor eius de ipsius senserit gestis. Attendit etiam qui de illo sentiret praedicanda in Domino Romanorum fides, quorum adversus eius errorem pro veritate catholica studia consonantia concorditer flagrare cernebat.* Et libro 2. *contra duas epist. Pelagianor.* cap. 4: *Cum literis*, inquit, *venerabilis Innocentii catholicae Fidei claret antiquitas, profecto Ecclesiae romanae praevaricator esset, qui ab illa sententia deviaret.* Ubi (sicut alias saepe) fidem Sedis romanae tanquam catholicam recipit, ac veneratur. Secundo Hieronymus epist. 57. ad Damasum, *Quoniam vetusto...* illa habet verba: *Cathedra Petri communione consocior, super illam petram aedificatam Ecclesiam scio: quicunque extra hanc domum agnum comederit, prophanus est.* Ubi aperte eandem censet esse catholicam Ecclesiam, quam romanam. Ex quo etiam in lib. 1. *Apologiae contra Ruffinum*, col. 3, sic colligit: *Fidem suam quam vocat? eam ne, qua romana pollet Ecclesia? an illam, quae in Origenis voluminibus continetur? Si romanam respondet; ergo Catholici sumus;* ubi etiam diserte docet, eandem esse Fidem catholicam et romanam. Illam autem etiam esse immaculatam in libro tertio eiusdem Apologiae parum ante medium, testatur ita: *Scito, romanam Fidem apostolica voce laudatam istiusmodi praestigias non recipere, etiam si Angelus aliter annuntiet, quam semel praedicatum est.* Et in prooemio libri secundi ad Galat fidem, et religionem Romanorum laudat, concluditque: *Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc, quam omnes Christi ecclesiae, sed quod in eis devotio maior sit*, etc.

3. Tertius testis sit s. Ambrosius, qui lib. *de Obitu Satyri fratris* versus finem, prudentiam et cautionem sui fratris referens, inquit: *Advocavit ad se*

episcopum, neque ullam veram putavit, nisi verae fidei gratiam, percunctatusque ex eo est, utrumnam cum episcopis catholicis, hoc est, cum romana Ecclesia conveniret. In quibus etiam verbis unionem cum Ecclesia romana, et cum catholica eandem esse ac individuam sentit. Unde lib. 1, ep. 4. ad Imperatores sic scribit: *Totius orbis romani caput romanam Ecclesiam atque illam sacrosanctam apostolorum fidem, ne turbari sineret, observanda foret clementia vestra, inde enim in omnes venerandae communionis iura dimanant.* Et in epist. 7. eiusdem libri ad Syricium papam: *Credatur*, scribit, *Symbolo apostolorum, quod Ecclesia romana intemeratum semper custodit et servat;* et serm. 2. de Sanctis, qui est de Cathedra Petri, et serm. 11, qui est secundus de Petro et Paulo, egregie ad rem nostram declarat, quomodo Ecclesia in Petro fundata sit, et inde habeat perpetuam fidei firmitatem.

4. Quartus sit Cyprianus, qui eodem itidem modo Ecclesiam romanam veneratus est; praesertim vero epist. 55. ad Cornelium, col. 12, de quibusdam haereticis ait: *Navigare audent, et ad Petri Cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo praedicante, laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum.* Unde idem Cyprianus epist. 52. in principio: *Scripsisti*, inquit, *ut exemplum earundem literarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine, iam sciret, te secum, hoc est cum Ecclesia catholica communicare.* Ubi aperte sentit, idem esse communicare Ecclesiae romanae et catholicae. Et epist. 76. ad Magnum: *Ecclesia*, inquit, *una est, quae una, et intus et foris esse non potest.* Unde infert: *Si apud Novatianum est, apud Cornelium non fuit; si vero apud Cornelium fuit, qui Fabiano legitima ordinatione successit, Novatianus in Ecclesia non est.* Ubi etiam catholicam Ecclesiam unam cum romana esse supponit. Idem in epist. 40. circa medium: *Una Ecclesia, et Cathedra una super Petrum Domini voce fundata.* Et infra: *Quisquis alibi collegerit, spargit.* Idem fere repetit libro *de unit. Eccl.* non longe a principio, et inter multa alia dicit: *Quia cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?*

5. Quintus est Ireneeus, qui lib. 2. contra haereses, cap. 3: *Quoniam*, inquit, *longum est omnium ecclesiarum numerare successiones, maximae, et antiquissimae, et omnibus cognitae a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae Ecclesiae, eam, quam habet ab apostolis traditionem, et annuntiatam hominibus fidem, per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per caecitatem, et malam sententiam, praeter quam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est, omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis, traditio.*

6. Sexto addere possumus Athanasium et episcopos Aegypti in epist. ad Marcum papam, in qua petunt exemplaria Concilii Nicaeni, ubi inter alia dicunt: *Optamus, ut a vestra sanctae sedis Ecclesiae auctoritate, quae est mater et caput omnium ecclesiarum, ea ad correctionem, et recreationem fidelium orthodoxorum percipere per praesentes legatos mereamur, quatenus vestra fulti auctoritate, vestrisque precibus roborati, illae si a memoratis aemulis sanctae Dei Ecclesiae, et nostris evadere, nobisque commissos eruere valeamus.* In quibus verbis manifeste supponit, sanam et integram fidem in romano Pontifice tunc fuisse, et praeterea in illo esse auctoritatem ad corrigendum haereticos, et fideles in vera fide confirmandos.

7. Septimo adducere hic possumus testimonium episcoporum provinciae tarraconensis in epist. 2. ad Hilarium papam, ubi primum recognoscunt privilegium Ecclesiae romanae de primatu Vicarii Christi, deinde subiungunt: *Proinde nos Deum in vobis primitus adorantes, cui sine querela servitis, ad fidem recurrimus apostolico ore laudatam, inde responsa quaerentes, unde nihil errore, nihil praesumptione, sed pontificali totum deliberatione praecipitur.* Et his annumerari potest Ruffinus in expositione Symboli in principio, dicens: *In diversis ecclesiis aliqua in his verbis inveniuntur adiecta, in Ecclesia tamen urbis Romae hoc non deprehenditur factum, quod ego propterea esse arbitror, quod neque haeresis ulla illic sumpsit exordium, et mos ibi servatur antiquus.* Verba etiam supra ex Cyrillo citate veritatem hanc satis confirmant, quae praeter d. Thomam, refert etiam Gennadius archiepiscopus constantinopolitanus in Defensione Concilii Florentini c. 5, sect. 12, paulo tamen aliter, videlicet: *Oportet nos tanquam membra caput sequi, id est, romanum Pontificem, et apostolicam Sedem, a qua debemus petere, quid credere et sentire debeamus, ac tenere, quia ipsius tantum est confutare, redarguere, confirmare, ordinare, solvere, et legare.* Denique allegari solet Theodoretus in epist. ad Renat. presbyterum romanum, dicens: *Tenet sancta ista Sedes gubernacula regendarum*

cuncti orbis ecclesiarum, cum propter alia, tum quia semper haeretici foetoris expers permansit. Quia vero hanc epistolam videre non potui, addo, sententiam illam esse valde consentaneam iis, quae tradit idem Theodoretus in ep. ad Leonem papam, quae in secundo tomo conciliorum habetur, ubi Ecclesiam romanam maximis laudibus extollit. Praecipue autem ait: *Eam insigniter exornat fides, et fide dignus testis divinus Apostolus, qui clamat, fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Et de ipsa Sede romana dicit: *Vobis per omnia primos esse convenit, vestra enim sedes omnium est maxima et praeclarissima, et quae praeest orbi terrarum.* Et infra: *Habet autem communium quoque patrum, et veritatis doctorum Petri, et Pauli sepulchra, quae fidelium animas illuminant.* Et inferius: *Illorum autem Deus nunc quoque illorum sedem claram insignemque reddidit, cum vestram sanctitatem in ea collocaverit, quae radios Fidei orthodoxae emittit.*

8. Dicet fortasse aliquis, haec dicta esse a patribus, non propter singulare aliquod privilegium Episcopi romani in fide illibata conservanda, sed solum propter insignem pietatem, et sinceram romani populi fidem, quae in initio Ecclesiae maxime viguit. Hoc enim solum significavit Paulus in verbis illis ad Rom. 1: *Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Sicut etiam 1. Thessal. c. 1, laudat Thessalonicensium fidem, dicens: *Excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus credentibus* etc. Respondetur non esse dubium, quin Apostolus in dictis verbis romani populi fidem commandet, et nonnulla verba sanctorum patrum eandem laudem commemorent: nihilominus tamen frequentius Ecclesiam romanam laudant, quia fidem semel susceptam integram et immaculatam semper custodivit, ut ex allegatis verbis satis constat.

9. At enim instabunt adversarii, haec dicta fuisse ab his patribus de Ecclesia romana ante sexcentesimum Christi annum, quo tempore ipsi etiam fatentur, veram ac puram fidem catholicam in romana Ecclesia ac Sede perdurasse; quod tamen non obstat, quominus postea paulatim ac sensim ceciderit, et puritatem fidei amiserit, ut ipsi confingunt. Sed hoc in primis non enervat dictorum antiquorum patrum testimonia, quia illi non solum factum narrant, sed etiam ius (ut ita dicam) seu fundamentum illius facti perpetuum esse ostendunt, et ita non solum docent fidem romanam fuisse suo tempore catholicam, sed etiam hoc habere ex proprio privilegio, et praerogativa, quae perpetuo in illa Sede duratura est. Hoc patet in primis ex illis, qui hoc fundant in promissione Christi: *Ut non deficiat fides tua*, ut iam satis explicatum est. Deinde eadem est ratio de illis, qui hoc colligunt, *quia super hanc petram aedificata est Ecclesia*, ut dixit Hieronymus. Item ex eo, quod pro signo certo Ecclesiae catholicae ponunt unionem cum Ecclesia romana, ut ex Hieronymo et Ambrosio constat, et maxime ex Augustino. Quando enim inter signa catholicae Ecclesiae ponit successionem episcoporum romanorum, duo sine dubio potissimum significat. Unum est, seriem, ac successionem illius episcopatus inter tot persecutiones, et sine humana potentia, et cum eadem excellentia dignitatis et potestatis, non esse praecipue ex humana providentia, sed ex divina, et ex illa Christi promissione, *Portae inferi non praevalebunt adversus eam*, quae semper durat, ut idem Augustinus in psal. contra partem Donati aperte declaravit dicens: *Dolor est, cum vos videmus praecisos ita iacere. Numerate sacerdotes, vel ab ipsa Petri Sede, et in ordine illo patrum quis cui successit, videte. Ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portae.* Alterum est, Ecclesiam catholicam infallibiliter esse coniunctam cum Sede Patri, ac subinde eandem esse utriusque fidem; nam si hoc non supponatur, signum illud fere nullius esset momenti. Colligitur tandem, hanc fuisse mentem dictorum patrum, quia hoc privilegium attribuunt apostolicae Sedi, ut necessarium ad munus illi commissum exequendum, scilicet ad confirmandum subditos in vera fide, et ad auctores haeresum, at falsae doctrinae ab Ecclesia segregandum, omniaque putrescentia membra iam emortua resecandum. Quam quidem rationem multi ex allegatis pontificibus indicant.

Quod si protestantes angli praeter haec antiqua noviora requirunt testimonia, audiant in primis suum gravissimum historicum Bedam lib. 3. *Histor. Anglican.* cap. 25. in fine, seu apud illum, sapientem quendam presbyterum nomine Wilfridum, qui, allegatis decretis romanae Ecclesiae ad quandam de Paschate controversiam definiendam, ita concludit: *Si audita decreta Sedis apostolicae, imo universalis Ecclesiae, et haec literis sacris confirmata, sequi contemnitis, absque ulla dubietate peccatis. Et si enim patres tui sancti fuerunt, numquid universali, quae per orbem est, Christi Ecclesiae horum est paucitas una de angulo extremae insulae praeferenda?* His addo testimonia Gregorii, qui usque ad sexcentesimum quartum Christi annum sedit, et de integritate fidei Sedis suae testatur lib. 3. epistolarum, indict. 12, epist. 32, et saepe alibi. Et ideo ep. 41. ad Bonifacium sic inquit: *Hortor vos, ut dum vitae spatium superest, ab eiusdem beati Petri Ecclesia, cui claves coelestis regni commis-*

sae sunt, et ligandi ac solvendi potestas attributa, vestra anima non inveniatur divisa, ne si hic beneficium eius despicitur, illic vitae aditum claudat. Et lib. 4, indict. 13, cap. 77, ep. 32. contra Ioannem episcopum constantinopolitanum. qui nomen universalis episcopi usurpare ausus fuerat, invehitur in primis verbis, et promissionibus Christi. *Cunctis enim*, ait, *Evangelium scientibus liquet, quod voce Dominica sancto, et omnium apostolorum principi Petro apostolo totius Ecclesiae cura commissa est; ipsi quippe dicitur: Pasce oves meas; ipsi dicitur: Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos; ipsi dicitur: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Ex quibus colligere intendit, solum Episcopum romanum ra vera esse universalem, licet propter modestiam non soleat ita vocari. Deinde vero addit, constantinopolitanum episcopum non posse esse universalem, cum in ea ecclesia multi patriarchae haeresum auctores fuerint, quod absit ab universali Episcopo (ut significat), *quia universa Ecclesia a statu suo corruit, quando is, qui appellatur universalis, cadit.* In quo plane sentit, ad firmitatem Ecclesiae pertinere, ut suprema et universalis Sedes in fide immutabilis sit. Quod aperte confirmat lib. 6, indict. 5, c. 201, alias ep. 37, dicens: *Quis nesciat, sanctam Ecclesiam in apostolorum Principis soliditate firmatam, quia firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra vocaretur, cui veritatis voce dicitur: Tibi dabo claves... et cui rursus dicitur: Confirma fratres tuos.* His adiungi potest sententia Leonis IX, in epistola 1, cap. 7, dicentis: *A Sede principis apostolorum, romana videlicet Ecclesia, tam per eundem Petrum, quam per successores suos reprobata, convicta, atque expugnata sunt omnium haereticorum commenta, et fratrum corda in fide Petri, quae hactenus non defecit, neque unquam deficiet, sunt confirmata.* Quae scripsit hic Pontifex post annum millesimum quinquagesimum, et ea fundat in promissione Christi quoad futurum tempus, quoad praeteritum vero etiam in evidentia facti, quod universo orbi notum esse supponebat.

Praeterea ad eandem veritatem confirmandam afferre possumus Isidorum in epist. ult. ad Eugenium episcopum toletanum, ubi prius de Petro ait: *Praeeminet caeteris, et ab ipso Dei et Virginis Filio honorem pontificatus in Christi Ecclesia primus suscepit;* idque confirmat testimoniis Matth. 16. et Ioan. 21, et deinde subiungit: *Cuius dignitas potestatis, etsi ad omnes catholicorum episcopos est transfusa, specialius tamen romano Antistiti singulari quodam privilegio, velut capiti caeteris membris celsiori permanet in aeternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reverenter obedientiam, a capite seiunctus Acephalorum schismati se reddit obnoxium, quod sicut illud sancti Athanasii de fide sanctae Trinitatis sancta Ecclesia approbat, et custodit, quasi sit Fidei catholicae articulus, quod nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* In quibus verbis licet non expresse asserat, Ecclesiam romanam non posse deficere a fide, supponit tamen usque ad sua tempora non defecisse, et idem semper esse futurum satis significat, cum dicit privilegium illius permansurum in aeternum. Idem tradit Bernardus, qui ep. 109. ad Innocen. contra novam haeresim insurgentem eius implorat auctoritatem, dicens: *Oportet ad vestrum referri apostolatum pericula quaeque, et scandala emergentia in regno Dei, ea praesertim, quae de fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Haec quippe huius praerogativa sedis. Cui enim alteri aliquando dictum est: Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua? Ergo quod sequitur, a Petri successore exigitur: Et tu aliquando confirma fratres tuos.* In quibus verbis satis comprobat omnia, quae dicta sunt, et promissionum Christi veram intelligentiam. Unde lib. 2. *de Considerat. ad Eugenium*, cap. 8, Pontificem romanum dicit esse *principem episcoporum, et potestate Petrum, et non modo ovium, sed et pastorum omnium pastorem*, et alia multa, quibus eandem veritatem stabilivit. Et in sermone de Privilegiis sancti Ioannis Baptistae Ecclesiam romanam dicit esse omnium Ecclesiarum matrem, et magistram, cui dictum est: *Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua.* Denique s. Anselmus cantuariensis archiepiscopus librum de Incarnat. ad Urbanum pontificem dedicans, illum vocat universae Ecclesiae in terra peregrinantis Summum Pontificem, et subiungit in capite 1: *Quoniam divina providentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam et fidem christianam custodiendam, et Ecclesiam regendam committeret, ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Fidem catholicam oritur in Ecclesia, ut eius auctoritate corrigatur*, et alia, quae prosequitur, quibus quid de Ecclesia romana sentiret, satis declaravit. His addi possunt duo testimonia, quae ab hominibus graecis data sunt. Unum est Theodori Studitae in epist. 4. ad Naucratium, quae est 6, lib. 2, ubi de haereticis sic ait: *Testor nunc coram Deo et hominibus, se ipsos avulserunt a corpore Christi, et supremo verticali throno, in quo Christus fidei claves posuit, adversus quem non praevaluerunt unquam, nec praevalebunt usque ad consumma-*

tionem portae inferi, ora, scilicet, haereticorum, sicut pollicitus est, qui non mentitur. Et in alio opere *de Cultu imaginum*, cuius fragmentum refertur in lib. 3. Bibliothecae sanctae, de Romanis loquens, ait: *Tanta est eorum fides, ut et illic infracta videatur esse petra fidei, nimirum, iuxta verbum Domini fundata.* Quae testimonia refert, et extollit Gennadius Scholarius c. 5. *Defensionis Concilii florentini*, sect. 12, ubi ipse ait, sect. 17: *Si illa divina Sedes non recte sentit, mentitur Christus cum dicit: Coelum, et terra transibunt, verba autem mea non transibunt: bis enim Ecclesiae pollicitus est, se cum ea fore, et portas inferi non praevalituras adversus eam.* Ubi alia etiam ex patribus tertiae et quartae Synodi adducit. Et alia innumera ex catholicis theologis recenseri possent, sed quia prolixum esset, et non videtur necessarium, id omittimus.

Fortasse tamen protestantes, qui testimonia antiquorum patrum pro suis vel nostris temporibus non recipiunt, etiam recentiorum testimonia reiiciant, quia, ut ipsi linguat, post defectionem Ecclesiae romanae scripserunt. Sed qui in tantam incidunt audaciam et temeritatem, satis convincuntur solo proprio iudicio, et arbitrio duci in interitum, et contra omnem humanam prudentiam loqui, eum et omnem humanam fidem, et ipsius fidei divinae credibilitatem despiciant et enervent. Nobis ergo satis est, ostendisse secundum Scripturas sacras, prout a sanctis patribus intellectae sunt, et secundum eorundem patrum traditionem, romanam Ecclesiam ratione Sedis apostolicae et Cathedrae fidei, non esse aliam a catholica, nec magis defecisse a fide, aut posse deficere, quam Ecclesiam catholicam. Addimus praeterea, si his omnibus non obstantibus contendunt adversarii, romanam Ecclesiam defecisse, oportere, ut designent tempus et annum, in quo illa defectio inceperit, et sub quo Pontifice, et in qua materia vel articulo contigerit error; nam si nihil horum ostendere queant, ut re vera non possunt, profecto omni fide indigni sunt. Et quidem de singulis temporibus, saeculis, et annis, ac pontificibus summa diligentia id ostensum est a cardinali Baronio in suis Annalibus, ideoque in initio anni septingentesimi prudentissime sic alloquitur ad lectorem: *Attende animo, et lustra memoria, si quid inveneris in Ecclesia catholica diminutum eorum, quae in reliquis omnibus superioribus videris saeculis.* Et infra: *Res ipsa id testatur, facta clamant, et mira consensione scripta sanctorum omnium praedicant, a regia nunquam deflexisse sanctam Dei catholicam Ecclesiam via*, etc.

10. Quod vero spectat ad materiam defectionis, seu ad errores particulares, quos haeretici romanae Ecclesiae tribuunt, postea pauca dicemus, saltem de bis, quae rex Angliae attigit, nam in hoc brevi opere omnibus ex professo respondere non possumus, et ab aliis catholicis doctoribus, et a nobis pro captu nostro in aliis Theologiae libris, prout occasio tulit, id factum est. Non omittam autem moralem coniecturam addere, quam mihi praebuit Tertullianus libro *de Praescript. adversus haeretic.* cap. 28, dicens: *Quid verisimile est, ut tot ac tantae ecclesiae in unam fidem erraverint, nullus inter multas eventus est unus exitus, variasse debuerat error doctrinae ecclesiarum. Caeterum quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Audeat ergo dicere aliquis, illos errasse, qui tradiderunt?* Est profecto fere evidens coniectura, quam satis evincit tam veterum quam recentium haereticorum experimentum; statim enim ac ab Ecclesia segregantur, in varias et differentes sectas dividuntur: Ecclesia autem romana semper unitatem doctrinae retinuit, consentientibus cum illa aliis ecclesiis catholicam Fidem profitentibus; ergo evidens indicium est, illam Ecclesiam nunquam a prima et originaria fide descivisse. Et ideo quoties aliqua ecclesia, vel hominum factio ad aliam fidem declinavit, statim notata est ut ab Ecclesia tam catholica, quam romana separata: in Ecclesia autem romana, seu in sede Petri nunquam similis defectio, aut separatio ab antiqua fide, vel ab aliis membris Ecclesiae catholicae notata est; ergo adversariorum evasio et impositio frivola est et incredibilis.

11. Maximo vero obiicere solent haeretici lapsus quosdam, et errata aliquorum pontificum romanorum, vel in personis eorum, vel in doctrina. Et in primis contendunt, aliquos vere haereticos fuisse, et fidem perdidisse. Unde inferre possunt, verba Christi: *Non deficiat fides tua*, non in omnibus romanis pontificibus vera inveniri, ac subinde non fuisse de illis prolata, atque adeo neque privilegium, aut promissionem nunquam errandi, sortitos fuisse. Deinde obiiciunt aliquos pontifices, qui licet de haeresi non accusentur, falsam doctrinam per humanam ignorantiam Ecclesiae tradiderunt. His vero obiectionibus in particulari, et sigillatim propositis, copiose et erudite satisfecit illustrissimus Bellarminus lib. 4. *de Summo Pontifice*, et cardinalis Osius contra Brentium, et alii nostri temporis scriptores.

12. Ideoque breviter circa priorem partem recepta distinctio prae oculis habenda est, de Pontifice, vel credente, ut est privata persona, vel docente, ut Pontifex est. Ad illum enim posteriori modo spectatum, dicimus pertinere Christi promissionem; nam hoc modo est petra, a cuius firmitate pendet in suo genere firmitas Ecclesiae. Hoc autem modo nullum vestigium haeresis ostendunt haeretici in tota sum-

niorum Pontificum successione. Considerando autem personam Pontificis priori modo, etiam inter catholicos controversia est, an Pontifex possit esse haereticus, et adhuc sub iudice lis est; an aliquis non praesumptione tantum, sed vere talis fuerit. Haec autem quaestio non pertinet ad fidei fundamenta, et idco illam nunc amittimus. Et gratia vitandi controversiam facile damus, non esse necessarium, promissionem Christi ad personam Pontificis, ut est unus ex privatis credentibus, extendere. Quod si quis instet, eadem ratione personam Petri ut privatam potuisse e fide deficere non obstente Christi promissione, respondemus primo, non esse eandem rationem de Petro, quia illi immediate facta est promissio, et ideo non tantum facta est muneri, sed etiam personae; ad alias autem solum per successionem descendit, et ideo solum eis ut successoribus Petri communicatur. Deinde addimus, Petrum non solum hanc habuisse promissionem, sed etiam alias communes Apostolis, ratione quarum omnes habuerunt personalem, ut ita dicam, confirmationem, tam in gratia, quam in fide et doctrina.

13. Ad alteram vero partem de erroribus, qui pontificibus tribuuntur, breviter dicimus, aliud esse loqui de decretis pontificum, quatenus per ea aliquid definiunt, vel approbant tanquam credendum, vel observandum ab universe Ecclesia; aliud de privatis sententiis, opinionibus, aut rationibus pontificum. In praesenti enim de prioribus decretis tractamus, et in eis nullum falsum dogma invenitur, quod per modum definitionis ab eis traditum sit, et Ecclesiae ad credendum propositum, ut facile intelliget quicumque legerit ea, quae auctores allegati, et Canus libro 6. *de Locis*, cap. 1. et 8. latius prosequuntur. In privatis autem sententiis, vel opinionibus, vel etiam in rationibus, quibus interdum utuntur, sicut non oportet esse fidei certitudinem, ita neque infallibilem veritatem, quia neque hoc est necessarium ad firmitatem, vel puritatem fidei universalis Ecclesiae, neque etiam est eorundem pontificum menti et intentiani consentaneum. Nam eo ipso quod sub opinione, vel humana existimatione loquuntur, profitentur, se per humanam rationem, et sapientiam loqui, non per infallibilem assistentiam Spiritus sancti. Si quis tamen prudenti et pio animo consideret etiam illa, quae hoc posteriori modo a pontificibus traduntur, forte nihil inveniet, quod non sit sapienter traditum, et satis probabili fundamento stabilitum.

—

CAPUT VII.

Excluditur tertia evasio haereticorum, quam per distinctionem Ecclesiae visibilis et invisibilis confingunt.

Summarium

1. Proponitur tertia evasio haereticorum de Ecclesia invisibili. — 2. Fundamentum erroris praedicti. — 3. Ecclesiae visibilitas ex Isaiae cap. 2. — Duplex expositio. — 4. Proprietates Ecclesiae visibilis. — 5. Refellitur responsio pro sententia haereticorum. — 6. Visibilitas Ecclesiae perpetuo duratura. — 7. Confirmatur ex munere docendi. — 8. Confirmatur ex visibili successione pontificum. — 9. Ecclesia semper ratione successionis visibilis perseverat. — 10. Confirmatur ultimo ex ep. ad Ephesios c. 4.

1. In libro serenissimi Angliae regis nihil de hac evasione, vel de invisibili Ecclesia expresse dictum invenimus, amittere tamen non potuimus, quin illi accurreremus, tum ut plerisque huius saeculi haereticis respondeamus, omnibus enim satisfacere, et veritatem persuadere cupimus, tum etiam ut discursum a nobis inchoatum plenius perficiamus, et omnia vana subterfugia praecludantur. Multi ergo ex haereticis, quamvis propter aperta testimonia Scripturarum negare non audeant Ecclesiam Christi, seu catholicam perpetuo durare, et in fide vere permenere, ut aliquo modo vim rationis et lucem veritatis effugiant, duplicem Ecclesiam distinguunt, unam veram et solidam, alteram tantum apparentem; priorem dicunt esse invisibilem oculis corporeis, posteriorem visibilem. Qua supposita distinctione, respondent, Ecclesiam invisibilem esse veram Christi Ecclesiam et catholicam, cui promissum est, ut nunquam deficiat, nec portae inferi contra eam praevaleant. Alteram vero Ecclesiam apparentem, et visibilem, licet in hac externa specie perseveret, dicunt, in veritate fidei, ac subinde in subsistentia verae Ecclesiae posse deficere, et iam defecisse in Ecclesia romana, cuius formam et speciem ita depingunt.

2. Fundamentum autem huius sententiae, quatenus supponit Ecclesiam veram esse invisibilem (hic enim tantum est scopus praesentis disputationis), est, formam constituentem veram Ecclesiam esse in se invisibilem, et per nullum signum visibile ita manifestari, ut in eo possit videri. Ergo talis forma simpliciter est invisibilis. Quidquid enim visibile est, vel in se videri potest, vel saltem in alio tanquam in signo. Si ergo forma constituens Ecclesiam neutro horum modorum videri potest, profecto omnino invisibilis est. Ergo et vere Ecclesia, ut talis est, invisibilis est, quia licet personae, ex quibus constitui-

tur, videantur quasi materialiter quoad corpore, vel actiones humanas externes, quatenus tamen constituentes Ecclesiam videri non possunt. Sicut si anima hominis, quae in se est invisibilis, per opera externa videri non posset, profecto homo quatenus homo invisibilis esset: et si corpus humanum nullum exerceret motum vitae, qui sentiri possit, profecto ut vivens esset invisibile, etiam si corpus ipsum materialiter videretur.

Superest vero probandum, formam Ecclesiee esse invisibilem utroque modo supra posito. Et in primis in omni sententia, etiem nostra, videtur necesserio dicendum, illsm formam esse in se Invisibilem sive sit praedestinatio (ut quidam haeretici dixerunt), quae satis invisibilis est, sive (ut dixerunt alii) sit charitas, sive sit fides, ut catholici etiam docent, quie non solum charitas, sed etiem fides est spiritualis forma quoad ipsem internam qualitatem, et ita est in se invisibilis. Quod si etiam adiungatur sacramentum fidei, quod est Baptismus, etiam hoc non est visibile, ut sacramentum est, quia noo videtur intentio necesseria ut sit sacramentum, et consequenter noo videtur spiritualis charecter, qui necessarius etiam est iuxta catholicorum sententiem, ut membrum Ecclesiae constituat. Quod item haec forma Ecclesiae in signis, seu per signa visibilia videri non possit, probatur, quia nulla sunt externa signa charitatis vel fidei, quae oon possint ficte fieri sine vera interna fide, sive sint opera externe divini cultus, sive obedientia ad praelatos Ecclesiae, sive actus regiminis ex parte ipsorum praelatorum, sive sint opera confessionis, et professionis fidei. Denique vel Ipsa etiem opera miraculorum; nam haec etiam adulterari possunt, et ita exterius fingi, ut non sint necessaria signa veree fidei; ergo nullum visibile superest, quo vera forma Ecclesiee visibilis sit. Solo sutem externa signa, eut opera non sufficiunt sd verem Ecclesiam constituendam; nam sicut particularis persona si interius non credit, licet exterius se fingat fidelem, verum Ecclesiae membrum non est, praesertim si characterem baptismi nou habeat, ita quaelibet congregatio, vel hominum multitudo, etiam si per opera externa religionis et fidei congregetur, si internam fidem non haberet, vera Ecclesia non esset; ergo cum haec fides semper sit invisibilis tam per se quam per eluid, etiam Ecclesia vere invisibilis est. Quod fuodamentum maxime habet locum in sententia protestantium, qui uniuscuiusque fidem resolvunt in privatum spiritum, vel proprism revelationem unicuique factam, nam ille privatus spiritus sine dubio invisibilis est.

Atque hic discursus videtur potissime attingere et punctum controversiae et haereticorum motivum. Alia vero, quae afferri ab ipsis solent contre externum cultum, ut probent, in Ecclesia tantum esse debere spiritualem, ac subinde invisibilem, neque ab omnibus haereticis huius temporis acceptantur, sed in hac re divisi sunt, nec ad praesentem causam quicquam referunt. Quia licet lex gratiae principaliter fit In spiritu, non excludit opera, quae ab interne charitate procedant; et similiter licet oderatio Ecclesiae fit in spiritu et veritate, non excludit cultum externum ab interiori procedentem, ut ie propriis locis de lege gratiae, de religione, de sacramentis, deque sacrificio ostensum est. Alia etiam quae adiungi hic solent de Ecclesia, Interdum propter vim persecutionis ita latente, ut videri non possit, non pertinent ad hunc locum, sed ad alium infra tractandum de Ecclesiae universalitate. Praeter dictum autem fundamentum addunt nonnulla testimonia, quibus respondere necesse est. Primo enim ex Scriptura obiiciunt illud Lucae, cap. 17: ***Regnum Dei non venit cum observatione; neque dicent: Ecce hic, aut Ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est***, nam per regnum Dei ibi Ecclesia intelligitur, quae alibi dicitur *domus spiritualis*, 1. Petri 2, *et civitas Dei viventis*, ad Hebr. 12, ubi distingui videtur io hac proprietate Ecclesia Christi a visibili synagoga. Secundo afferunt verba symboli, *Credo unam sanctam Ecclesiam*, nam si esset visibilis, uon crederetur; si ergo fide credenda est Ecclesia, videri non potest. Addunt denique locum Augustini lib. 20. *de Civit. Dei*, cap 8, ubi Ecclesiam dividit in praedestinatam, et non praedestinatam.

Nihilominus dicendum est, veram Ecclesiam, quam Christus super petram fundavit, et cui promisit, portas inferi non praevaliturus adversus illam, visibilem esse; et consequenter futilem esse adversariorum evasionem, quia si heec Ecclesia visibilis est, et deficere non potest a vera fide, et ipsi ab ea defecerunt, ut est per se evideos, et ipsi non negant, manifestum est, non verem fidem, sed haeresim habere. Propositum sutem fundamentum, quod fidei dogma esse credimus, prius simpliciter probandum est ex Scriptura et patribus. Deinde res ipsa (id est, in quo consistat haec visibilitas Ecclesiae) ita explicanda est, ut ablata verborum ambiguitate, et tergiversatione ex fidei principiis possit ratione convinci.

3. Primo ergo Ecclesiam esse visibilem probatur ex illo Isaiee 2: *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Iacob.* Quo in loco multi ex patribus per *montem Domini* Christum intelligunt, qui Danielis capite 2. dicitur *lapis excisus sine manibus, qui crevit in montem magnum*, ut patet ex August. tract. 1.

in 1. epist. Ioan. et orat. contra Iudaeos c. 7. et 8, ex d. Hieronym. Isai. 2, Michaeae 4, et Daniel. 2, et ex Tertulliano lib. *contra Iudaeos* cap. 3. Alii vero per montem Ecclesiam intelligere videntur, ut August. lib. 4. *contr. Crescon.* c. 58, et Chrysostomus Isai. 2, et Cyrill. lib. 1. in Isai. cap. 2. Veruntamen in re non dissentiunt, nam de Christo et de Ecclesia tanquam de corpore et capite ibi sermo est, et iuxta regulam Augustini, quod de corpore dicitur, de capite etiam intelligi potest, et e converso. Unde in alio loco, Daniel. 2, de lapide abscisso, qui factus est mons magnus, dicitur: *et implevit universam terram*, scilicet Christus per Ecclesiam suam. Cum autem in loco Isaiae mons et domus Domini distincte ponantur, recte per montem Christum, et per domum Ecclesiam intelligimus. Unde futurus dicitur, *praeparatus mons domus Domini*, id est, Ecclesiae eum suo capite Christo. Praedicitur ergo ibi, sicut Christus visibilis venit in mundum, et per suam praedicationem signa et miracula omnibus notus et illustris factus est, ita Ecclesiam Christi futuram fuisse visibilem, et ita notam in mundo, ut ab omnibus cognosci posset. Quod satis declarant sequentia verba, quae sunt gentium omnium dicentium: *Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Iacob.* Non enim invitantur homines ut veniant, nisi ad domum, quae nota et visibilis eis esse potest.

Atque ita copiosius quam caeteri explicavit Chrysostomus, dicens: *Res haec dilucida adeo est, ut nulla deinceps egeat per sermonem interpretatione; ipsa rerum nativa indoles ad eum modum vocem edit, tuba quavis clarius resonantem, exhibens omnibus spectandum decus ac splendorem Ecclesiae, non enim iste sol tanto nitore splendescit, non item lux ex ipso emicans illustre adeo iubar effundit, ut res gestae ab Ecclesia. Etenim domus Dei super montes altissimos collocata est.* Et infra: *Ecclesiae potestas ipsos pertingit coelos, et tanquam domus supra verticem montium posita omnibus se exhibet conspicuam, usque adeo ipsa multo etiam amplius omnibus inclaruit.* Similem protulit sententiam Augustinus lib. 3. *contra epist. Parmeniani*, ubi dicit, iustos esse *per universam civitatem, quae abscondi non potest, quia supra montem constituta est. Montem illum dico Danielis, in quo lapis ille praecisus sine manibus crevit, et implevit universam terram.* Et dicto tract. 1. in 1. epist. Ioan. circa finem: *Nonne*, inquit, *lapis iste, qui praecisus est a monte sine manibus, Christus est de regno Iudaeorum sine opere maritali?* Et post pauca: *Numquid digito ostendimus istum montem?* Et infra: *Numquid sic ostendimus Ecclesiam, fratres mei? Nonne aperta est? Nonne manifesta?* Et paucis interiectis: *Et cum eis dicitur*, utique haereticis, *ascendite, non est mons dicunt, et facilius illuc faciem impingunt, quam illic habitaculum quaerunt.* Et inferius, proposito loco Isaiae, interrogat: *Quid tam manifestum, quam mons?* Et statim obiicit: *Sed sunt et montes ignoti, ut Olympus*, etc. Respondet: *In partibus sunt isti montes, ille autem mons non sic, quia implevit universam terram; quis errat in hoc monte?* Et infra de haereticis ait: *Montem non vident, nolo, mireris, quia in tenebris ambulant, et oculos non habent, quia tenebrae excaecaverunt eos.*

Et in eodem sensu interpretantur multi patres verba Christi Matth. 5: *Vos estis lux mundi; non potest civitas abscondi supra montem posita.* Hanc enim civitatem esse Ecclesiam, docuit Augustinus dicto tract. 1. dicens: *Ecce civitas, de qua dictum est: Haec est civitas supra montem posita.* Idem lib. 3. *contra Parmenian.* c. 5, et lib. 2. *contra literas Petiliani* cap. 32. post illud: *In omnem terram exivit sonus eorum.* Infra. Hinc fit, ut *Ecclesia vera neminem lateat, unde est illud, quod Evangelista dicit: Non potest civitas abscondi supra montem constituta, ideoque in eodem psalmo connectitur: In sole posuit tabernaculum suum*, quod ipsemet super eundem psalmum exposuit, id est, *in manifestatione, Ecclesiam suam, non quae lateat.* Et infra: *Quid tu, haeretice, fugis in tenebras?* Et multa similia habet libro *de Unitat. Ecclesiae* et libro 13. *contra Faustum* capite 13, ubi pro signo certo Ecclesiae Christi ponit, quod *omnibus eminet, et apparet, quia est sedes gloriae eius.* Ierem. 17, *et templum Dei sanctum* 1. ad Corinth. 3, et postea subiungit locum Matthaei. Idem libro sexto, capit. 17, et libro 2. *contra Cresconium Grammaticum* cap. 36. Ubi habet verba notanda: *Extat Ecclesia cuncta clara, atque conspicua, quippe civitas, quae abscondi non potest supra montem constituta, per quam dominatur Christus a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrae.*

Eodem modo exposuit illum locum Hieronymus lib. 6. cap. 30. Ieremiae, ubi etiam verba illa Ieremiae, ad Ecclesiam accommodat. *Aedificabitur civitas in excelso suo, et templum iuxta ordinem suum fundabitur. Plenius*, inquit Hieronymus, *atque perfectius in Domino Salvatore, atque apostolis hoc completum est, quando aedificata est civitas in excelso suo, de qua scriptum est: Non potest civitas abscondi, quae in monte sita est, et templum iuxta ordinem suum, caeremoniasque fundatum, ut quidquid in priori populo fiebat, carnaliter compleretur.* Et Amos 1. verba illa: *Do-*

minus de Sion rugiet, de specula Ecclesiae exponit, *quia super montem sita* (inquit Matth. 5) *latere non potest, de qua cum Dominus dederit per vetus et novum instrumentum, et per doctores ecclesiasticos vocem suam, et quasi clara buccina insonuerit, tunc doctrina haereticorum, et circumcisionis siccabitur* etc. Et elegantissime Chrysostomus homil. 10. in Matth. in imperfecto, interrogans: *Quae est haec civitas?* et respondens: *Ecclesia est Sanctorum, de qua dicit Propheta, gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei; cives autem eius sunt omnes fideles, de quibus dicit Apostolus: vos estis cives Sanctorum, et domestici Dei*, etc. Et infra: *Haec ergo civitas posita est super montem, id est, Christum*, etc. Et deinde connectens alia verba: *Nec qui accendunt lucernam...* inquit: *Per alteram comparationem vult ostendere quare Sanctos suos ipse Christus manifestat, et non vult esse absconditos*. Et infra interrogat: *Quod est candelabrum?* Et respondet: *Ecclesia, quae baiulat verbum vitae*. Et adducit illud Pauli ad Philippens. 2: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes*. Denique in candem sententiam recte ibi dixit Rupertus: *Quam magna, quam ampla civitas!* Et infra: *Non potest abscondi, non patitur ordo, vel ratio iudicii, seu consilii divini, ut abscondatur, et incognita sit, quae ad hoc aedificata est, et ad hoc mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium, ut omnes qui inter adversarios periclitantur, qui inter Iudaeos, Paganos, atque haereticos pro fide agonizantur, recurrere sciant ad civitatem hanc, et in ea communiri*.

4. Unde possumus tertio, ratione sumpta ex proprietatibus, quas Scriptura et patres Ecclesiae tribuunt, eandem veritatem comprobare. Prima conditio Ecclesiae Christi est, quod super Petrum est fundata, Matth. 16; a quo fundamento dimoveri non potest, ut supra ostensum est, et latius libro tertio dicturi sumus; hoc autem fundamentum visibile est, nam ad gubernandos homines est positum; ergo et Ecclesiam ipsam visibilem esse oportet. Et ideo unum ex potissimis signis ad cognoscendam veram Ecclesiam est successio episcoporum in pontificatu Petri, ut supra ex Augustino notavimus, et ex Irenaeo lib. 3, cap. primo: et idem sumitur ex Cypriano epist. 76. ad Magnum: Si autem Ecclesia vera esset invisibilis, non indigeret capite visibili, neque in eo posset fundari. Secunda proprietas huic affinis est, quod Christus talem condidit Ecclesiam, ut per homines regi posset, iuxta illud Actorum 20: *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Ubi sine dubio est sermo de vera Ecclesia a Christo fundata; illam enim solam suo sanguine acquisivit, illique de convenienti regimine providit, quod hominibus et episcopis commisit: ergo necesse est talem Ecclesiam esse visibilem, quam eius rectores intueri, et cognoscere possint.

Tertia conditio est, Ecclesiam posse videre sensibiles actiones, et audire humanam vocem, iuxta verbum Christi, Matth. 18: *Dic Ecclesiae*. Quomodo enim aliquis loquetur Ecclesiae, quam videre non potest, aut quomodo Ecclesia audiet verbum hominis, si ipsa visibilis non est? Et ideo etiam ait Paulus 1. ad Cor. 10: *Sine offensione estote Iudaeis, et gentibus, et Ecclesiae Dei*. Possumus ergo videre Ecclesiam, et cavere, ne illam offendamus iuxta illud Pauli 1. ad Timot. 3: *Ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi;* quomodo enim poterat Timotheus hoc scire, si veram Ecclesiam nesciret? Et infinitae sunt locutiones similes, quae supponunt certam ac definitam scientiam Ecclesiae visibilis, ut est illud 1. ad Cor. 15: *Persecutus sum Ecclesiam Dei*, et illud Actor. 5: *Factus est timor magnus in universa Ecclesia*. Et similia videri possunt c. 8, 9, 11, et fere per totum illum librum, et interdum est sermo de tota Ecclesia, interdum de parte eius, seu particulari Ecclesia visibili: veruntamen eadem est ratio partium et totius; nam si partes visibiles sunt, multo magis totum corpus ex eis constans, erit visibile.

5. Fortasse tamen haeretici his testimoniis convicti confitebuntur Ecclesiam primitivam, quae fuit tempore apostolorum, vel paulo post illud, fuisse visibilem, postea vero discursu temporum illam visibilem Ecclesiam defecisse, et invisibilem factam esse. Ex qua responsione libenter priorem partem accipimus. Et ex illa in primis contra haereticos convincimus, veram Ecclesiam posse esse visibilem, quandoquidem aliquando talis fuit. Ex quo etiam obiter ostenditur, rationes haereticorum ad probandum Ecclesiam esse invisibilem futiles esse; nam siquid valerent, repugnantiam aliquam ostenderent in Ecclesiae visibilitate, cum tamen factum ipsum probet nullam esse. Deinde sicut nos ex Scripturis ostendimus, Ecclesiam in sua origine, ut sic dicam, fuisse visibilem, ita oportet, ut ipsi ex Scripturis ostendant, dari Ecclesiam invisibilem, vel in eis praedictum esse, aliquando talem futuram fuisse Ecclesiam. Simili argumento urget Donatistas Augustinus lib. de *Unit. Eccles.* c. 17. dicens: *Legant nobis hoc de Scripturis sanctis, et credimus, hoc, inquam, nobis ex canone divinorum librorum legant, tot civitates, quae usque ad hodiernum diem baptismum per apostolos sibi consignatum tenuerunt, periisse a fide*. Quod argumentum prosequitur cap.

18. supponens in principio. Ecclesiam in Scripturis sanctis manifeste cognosci; et postea cap. 19. iterum instat: *Omissis ergo morarum tendiculis, ostendat, Ecclesiam vel in sola Africa perditis tot gentibus retinendam, vel ex Africa in omnibus gentibus reparandam atque adimplendam, et sic ostendat, ut non dicat, verum est, quia hoc ego dico*, etc. Late enim enumerat omnia, quae haeretici confingere solent, et adiungit: *Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum;* et postea concludit: *Sed utrum ipsi Ecclesiam teneant, non nisi divinarum Scripturarum canonicis libris ostendant.* Hoc proinde argumentum eo fortius est contra haereticos huius temporis, quo ipsi praedicant, nihil esse credendum, nisi quod in Scripturis legitur. Cum igitur ex Scripturis habeamus Ecclesiam visibilem, et mutatio eius in invisibilem non legatur, neque vestigium eius in Scriptura inveniri possit; profecto neque consequenter, neque cum fundamento loquuntur protestantes.

6. Ulterius vero ex eisdem Scripturis, et patribus probamus, falsam esse posteriorem partem illius responsionis; nam locutiones Scripturae, quae convincunt, Ecclesiam fuisse visibilem tempore apostolorum, idem probant de vera et apostolica Ecclesia quocumque tempore. Primo quia promissio non deficiendi facta est Ecclesiae visibili, prout illam Christus super petram fundavit, ut patet ex illis verbis: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam;* nam particula *eam* eandem visibilem Ecclesiam refert. Item ex Paulo, 1. ad Timoth. 3, ubi cum dixisset: *Ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi*, subiungit: *Quae est columna et firmamentum veritatis:* ostendimus autem, priora verba intelligi de Ecclesia visibili, in qua quis conversatur; sed particula *Quae* eandem Ecclesiam refert; ergo illa eadem visibilis Ecclesia est columna et firmamentum veritatis, ac subinde perpetua, quia, ut supra ostendi, haec proprietas numquam potest a vera Ecclesia separari. Adde, nec posse illi convenire, si invisibilis aliquando fiat: est enim columna et firmamentum veritatis, semper, et sine defectu veritatem docendo, et errores corrigendo; hoc autem cum auctoritate et efficacia facere non posset, si esset invisibilis, semper enim dubitari posset, an sit vera Ecclesia, quae loquitur. Deinde multae ex adductis locutionibus Scripturae pro quocumque tempore prolatae sunt; ergo de omni tempore probant, veram Ecclesiam esse visibilem. Assumptum patet, nam Christus, quando monuit: *Dic Ecclesiae; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus*, non homines tantum, qui se audiebant, nec solam Ecclesiam primitivam, sed totam Ecclesiam suam, ut perpetuo duraturam instruebat. Ergo supponebat, Ecclesiam suam semper futuram esse visibilem, quae audiri et audire possit. Et idem argumentum sumi potest ex verbis Pauli proxime citatis; nam consitium illud convenienti modo conversandi in Ecclesia, seu operandi sine offensione eius, ad omnia tempora extenditur, et omni tempore servandum est: ergo semper Ecclesia talis est, ut videri possit.

7. Praeterea est alia insignis proprietas verae Ecclesiae, quae hanc visibilitatem perpetuo requirit, nimirum, quod extra illam non potest salus conservari, aut inveniri, ut est certa veritas fidei, quam tradunt, Cyprianus epist. 74, ubi habet, illam sententiam: *Non potest quis habere Deum Patrem, qui non habet Ecclesiam matrem.* Quam repetit libro *de Unit. Ecclesiae* non longe a principio, ubi inter alia Ecclesiam comparat arcae Noe, dicens: *Si potuit evadere quisquam, qui extra arcam Noe fuit, et qui extra Ecclesiam foris fuerit, evadet.* Et loquitur aperte de Ecclesia fundata in cathedra Petri: eandemque doctrinam tradit multis aliis in locis. Item Augustinus in lib. *de Unitat. Ecclesiae* cap. 2, et 19, idem docet, et confirmat, quia *ad salutem ac vitam aeternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum: habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in eius corpore fuerit, quod est Ecclesia.* Quamobrem ex hac proprietate recte colligitur, Ecclesiam veram omni tempore debere esse visibilem, quia omni tempore est corpus Christi, cui uniri debent omnes, qui per Christum salutem consequi voluerint: et est civitas refugii, ad quam recurrere oportet, qui ab hostibus se tueri, et defendi desideraverint. Esset autem contra rectum ordinem, ut iam ex Ruperto retulimus, Ecclesiam ad hunc finem institutam in occulto et in tenebris collocare; ergo eum ad eundem finem perpetuo conservetur, perpetuo etiam debet esse conspicua, clara, et visibilis. Et ideo apposite admodum dicit Irenaeus lib. 1. contra haereses, cap. 2: *Hanc fidem Ecclesia in universum mundum disseminata diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans, et similiter credit iis, quasi unam animam habens, et unum cor, et consonanter praedicat, docet, et tradit, quasi unum possidens os.* Et infra subiungit: *Sicut sol creatura Dei in universo mundo unus et idem est, sic et lumen, praedicatio veritatis ubique lucet, et illuminat omnes, qui volunt ad cognitionem veritatis venire.* Quam comparationem imitatus etiam est Cyprianus lib. *de Unit. Eccles.* dicens: *Ecclesia una est, quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii, sed lumen unum*

divelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit. Quem locum citat August. lib. 1. *contra Crescon.* c. 36. dicens: *Hanc* (scilicet Ecclesiae civitatem) *b. Cyprianus ita commendat, ut eam dicat, Domini luce perfusam, radios suos per orbem terrarum porrigere*, etc. Et sic etiam Origenes tractatu 3. in Matthaeum: *Ecclesia plena est fulgore ab Oriente usque ad Occidentem, et plena est lumine vero, quae est columna, et firmamentum veritatis.* Et significant August. et alii, qui, ut supre vidimus, ad illam accommodant illud psalmi: *In sole posuit tabernaculum suum*, et illud Ieremiae: *Ipsa est sedes gloriae, quae exaltata est, et omnibus apparet.* Et propterea etiam ab aliis patribus comparatur candelabro continenti lucernam. *Ut luceat* (ait Chrysostomus) *id est appareat, et illuminet, qui sunt vel in domo Ecclesiae, vel in domo omnium mundorum.* Denique propter hanc causam dixit idem Chrysost. hom. 4. in c. 6. Isaiae, *facilius esse solem extingui, quam Ecclesiam obscurari.*

8. Alio item modo refutare possumus praedictam evasionem haereticorum, et veritatem catholicam confirmare, sumpto eodem principio ab adversariis concesso, quod Ecclesia Christi in sua origine visibilis et notissima fuit, ut ex Scriptura satis probatum est, et praesertim verba Christi, Actaque apostolorum ostendunt. Nam haec Ecclesia ita propagata et conservata est, sicut fuit fundata; ergo sicut in principio visibilis fuit, ita perpetuo conservatur. Et minor quidem propositio quoad propagationem ex eisdem Actibus constat. Prius enim in Ierusalem radices agens, postea per Iudaeam aucta, deinde ad Samariam extensa, ac tandem per omnes gentes et universum orbem propagata, in omnibus semper locis visibilis fuit. Et ita particulares Ecclesiae tanquam notae, et manifestae tam in dicta sacra historia, quam in epistolis apostolicis, et in libro Apocalypsis proponuntur, et nominantur. Quod vero spectat ad conservationem, seu durationem, constat etiam sensibili, ut ita dicam, modo, Ecclesiam perseverasse per continuam visibilemque successionem pontificum, episcoporum, doctorum et aliorum fidelium, et Ecclesiae membrorum: et inde etiam colligi potest, eodem modo esse perseveraturam quandiu mundus duraverit, quia eadem est, cuiuscunque temporis ratio.

In quo discursu solum superest probandum, durationem Ecclesiae semper fuisse in statu visibili ratione successionis: id autem probari potest in primis ex doctrina patrum. Tertullianus enim *de praescript.* cap. 20. sic describit continuatam durationem Ecclesiae: *Apostoli, primo per Iudaeam contestata fide in Iesum Christum et ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei apud nationes praedicarunt, et ecclesias condiderunt, a quibus traducem fidei, et semina doctrinae aliae ecclesiae mutuatae sunt, et quotidie mutuantur, ut ecclesiae fiant, ac per hoc, et ipsae apostolicae deputantur, ut soboles apostolicarum ecclesiarum, omne genus ad originem suam censeatur necesse est.* Et ita concludit, ex omnibus ecclesiis coalescere unam. Quod verum est de Ecclesia, non solum prout est simul in aliquo tempore, sed etiam, ut successive permanet per communicationem et unionem praesentis cum praeterita, et legitimam successionem, quam magis explicat cap. 32. dicens, ecclesias, quae se profitentur apostolicas, oportere, ut ostendant ordinem episcoporum suorum, deducendo illum usque ad apostolos.

9. Eandem doctrinam late tradit Cyprian. lib. de *unit. Ecclesiae*, et epist. 76, ubi inter alia ait: *Nec Episcopus computari potest, qui, evangelica et apostolica traditione contempta, nemini succedens, a se ipso ortus est*, et ita ponit ut Ecclesiae notam pontificum successionem. Et epist. 69. dicit: *Episcopum esse in Ecclesia, et Ecclesiam in episcopo, et si quis cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus non habentes, obrepunt, et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia, quae catholica una est, scissa non sit neque divisa, sed sit utique connexa, et cohaerentium sibi invicem sacerdotum glutine copulata.* Eodem modo hanc Ecclesiae continuam unitatem declarat Irenaeus libro 3. contra haeres. cap. 2. et 3. Et Augustinus idem sentit contra *Epistolam Fundamenti*, et aliis locis citatis, et Vincentius-Lyrinensis, et reliqui supra allegati. Quorum communis sensus est, Ecclesiam perseverasse per continuam successionem in eodem hierarchico ordine, in quo condita fuit, ac subinde in eodem statu visibili, in quo nota et manifesta sit: quoniam alias non posset de continua successione et traditione constare.

10. Potestque merito hic discursus fundari in Paulo ad Ephes. 4. dicente: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam prophetas, alios evangelistas, alios autem pastores, et doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Christi.* Nam ex his verbis constat, hanc Ecclesiam, quae per modum unius corporis ex variis membris coalescit, et per mutuam operam, et influxum eorum inter se conservatur (ut idem Apo-

stolus 1. ad Cor. c. 12. docuit), eandem formam habituram, *donec occurramus omnes in virum perfectum*. Ac subinde doctores et pastores per continuam successionem in ea duraturos, et sensibili modo recturos, et docturos illam: quod intelligi nullo modo potest, nisi vera Ecclesia semper visibilis, et humano modo (ut ita explicem) tractabilis perseveret, non enim potest caput esse visibile, et corpus invisibile, ut recte dixit Aug. ep. 48. ad Vincent. circa medium.

CAPUT VIII.

Occurritur adversariorum obiectionibus, et quo sensu Ecclesia visibilis sit, exponitur.

Summarium

1. Ultima evasio pro haereticorum sententia, Ecclesiam esse credibilem intellectui, non tamen notam sensui. — 2. Vera Ecclesia quomodo fide credenda. — 3. Probatur quoad primam partem. — 4. Confirmatur secunda pars. — 5. Ecclesia quomodo visibilis sensui. — 6. Responsio haereticorum. — 7. Ecclesiam visibilem sensui in signis esse ostenditur. — 8. Signa catholicae Ecclesiae. — 9. Alia signa a patribus tradita: antiquitas et firmitas Ecclesiae. — 10. Haec signa nulli haereticorum conventiculo quadrant. — 11. Prima haereticorum evasio: confutatur. — 12. Secunda evasio: responsio. — 13. Solvuntur argumenta. — 14. Explicatio ex patribus. — 15. Explicatio auctoris.

1. His ergo modis satis, ut arbitror, demonstratum est ex principiis fidei et testimoniis sacrae Scripturae, veram Christi Ecclesiam debere esse cognoscibilem seu notam. Dicere tamen posset aliquis, inde non satis concludi, esse visibilem seu sensibus externis patentem, sed ad summum esse credibilem, ut in Symbolo credenda proponitur. Atque ita esse notam intellectui, non sensui. Unde possent haeretici eludere omnia, quae adduximus, dicendo, suam Ecclesiam, quam invisibilem vacant, habentibus veram fidem satis esse notam. Et praecipue protestantes anglicani (apud quos dicitur durare quaedam forma hierarchiae ecclesiasticae et episcopatus umbra, et ministerii) dicere possunt, in se perseverare Ecclesiam in ea forma externa et sensibili, quam habuit temporibus apostolorum. Et nihilominus non posse sensu discerni, illam esse veram Ecclesiam magis, quam romanam, neque e contrario, ideoque appellare illam invisibilem, non tamen ignotam, quia per fidem suam satis illam cognitam habent.

2. Haec est ultima obiectio et evasio, quam ex parte haereticorum cogitare potui, et non censui omittendam, quia per illius solutionem tolletur omnis protestantium tergiversatio, et efficacia testimoniorum et rationum, quae adduximus, magis intelligetur, et reliquae etiam obiectiones in principio positae facilius expedientur. Ut ergo rem aggrediamur, accipimus primo id, quod in hac obiectione concedi videtur. Ecclesiam veram esse notam seu cognoscibilem saltem per fidem, ut omnia, quae hactenus adduximus, testantur satis. Et in hoc puncto addimus duo. Unum est, hoc intelligendum esse, non de Ecclesia confuse concepta, seu in universali abstrahendo ab hac vel illa congregatione hominum existentium in mundo, quae possit illud nomen sibi attribuere, sed intelligendum esse de Ecclesia definite et in particulari sumpta, ut est in talium hominum fidem Christi profitentium congregatione. Aliud est, hanc Ecclesiam in particulari esse credendam, non quacumque fide probabili aut humana, sed fide divina certissima et infallibili.

3. Utrumque horum potest probari ex symbolo apostolorum, in quo profitemur nos credere sanctam Ecclesiam catholicam. Nam hoc intelligendum est de certa et de singulari Ecclesia. Cum enim vera Ecclesia catholica tantum sit una individua et particularis, illa locutio, quae indefinita videtur, aequivalet singulari. Sicut qui dicit, se videre solem, statim intelligitur loqui de illo sole singulari, qui solus in mundo est. Atque ita exponit Augustinus *de Fide, et Symbolo* c. 10, et Ruffinus in expositione Symboli, et omnes. Nam ex vi illius fidei tenemur credere, illam esse veram Ecclesiam, in qua sumus, et cuius fidem profitemur, et consequenter tenemur credere, conventicula haereticorum non esse veram Ecclesiam, sed synagogam Satanae, Apoc. cap. 2, vel, ut Ruffinus ait, Ecclesiam malignantium; ergo ut per illam fidem possimus discernere veram Ecclesiam a falsa, necesse est, ut ait de tali congregatione in particulari. Denique ex ratione supra facta de necessitate huius cognitionis evidenter sequitur, hanc fidem esse debere de tali Ecclesia individua, quis nobis necessarium est, vel Ecclesiam quaerere, in qua iustificari possimus, vel cui credamus, vel in qua vera Sacramenta cum fructu recipere, et usque ad finem perseverare, ac denique salvari valeamus. Nemo autem potest quaerere Ecclesiam in communi, seu in abstracto conceptam, quia haec non est inquisitio speculativa, sed practica, necessaria ad operationes praecipuas huius vitae; talis autem inquisitio, vel coniunctio circa particularem Ecclesiam necessario versari debet, quia actiones, ut dixit Philosophus, circa singularia versantur; ergo singularem etiam et individuam Ecclesiam, sanctam et apostolicam cognoscere possumus, et debemus.

4. Et hinc facile probatur alterum, quod proposuimus, scilicet, debere nos credere hanc Ecclesiam non tantum fide et opinione humana, sed maxime fide divina et christiana. Primo, quia quidquid in

Symbolo continetur, tenemur hac fide certa et divina credere, sed unum ex credendis in Symbolo propositis, est haec Ecclesia particularis et individua, ut declaravi; ergo est credenda fide infusa, et omnino certa. Secundo hoc maxime confirmat Augustinus epistol. 28. dicens, hanc fidem in ipsa Scriptura fundari non minus, quam fidem hominis Iesu Christi. *Quomodo enim*, inquit, *confidimus, accepisse nos ex divinis litteris, Christum manifestum, et non Ecclesiam manifestam*. Unde saepe illi Donatistis obiicit: *Incerti estis, ubi sit Ecclesia:* et ad hoc maxime tanquam ad magnum absurdum eos deducere conatur. *Nos autem*, concludit, *ideo certi sumus, neminem se a communione omnium gentium iuste separare potuisse, quia non quisque nostrum in iustitia sua, sed in Scripturis divinis quaerit Ecclesiam, et ut promissa est reddi conspicit.*

Tertio idem convincitur ex necessitate cognitionis verae Ecclesiae supra declarata; nam fides verae Ecclesiae est, in suo ordine, et secundum Deum, fundamentum reliquorum, quae creduntur, et omnium actionum necessariarum ad salutem; cum ab ea accipiamus Scripturam sacram, iuxta pervulgatam Augustini sententiam, *Evangelio non crederem, nisi me auctoritas Ecclesiae commoveret*, contra epistolam Fundamenti, c. 5. Ab eadem accipimus verum sensum Scripturarum, ut capite sequenti attingemus; accipimus symbola, sacramenta, praecepta, consilia, et omnia, quae ad salutem pertinent; ergo si fides de ipsa Ecclesia esset tantum humana opinio, reliqua omnia tantum opinione tenerentur: periret ergo divina fides. Et e converso nulla esset haereticorum congregatio, quae non crederetur sancta et catholica sufficienti fide, quia unusquisque haereticus credit suam ecclesiam esse sanctam et apostolicam, credit autem fide humana, quae falsa esse potest; at in hac differt a catholico; ergo fides, quam catholicus concipit de vera Ecclesia, longe altior est, ac subinde prorsus infallibilis et divina.

5. Atque ex his colligere et addere possumus tertio, quod maxime nostrae intentioni deservit, nimirum, in quo vero sensu haec Ecclesia dicatur visibilis. Duplici enim ratione reputatur eiusmodi. Primo quia illa Ecclesia, quam fide credimus esse veram, obiectum quoddam est, quod visu videri, et auribus audiri, et manibus quodammodo contrectari potest. Hoc enim satis esse solet, ut obiectum aliquod creditum sensibile dicatur, etiam si de illo credamus aliquod mysterium invisibile: sic sacramenta sensibilia vocantur, quamvis formalis ratio sacramenti, aut veritas non sentiantur. Imo etiam Christus Dominus obiectum visibile erat, cum in terris ambulabat, et tamen fide divina credebatur a multis tanquam verus Messias, qui recte dicere poterant, se videre Messiam, quem sperabant, et quem praesentem credebant, iuxta illud Matth. 13: *Multi reges desideraverunt videre, quae vos videtis*. Et post resurrectionem suam dixit idem Christus Dominus Thomae: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*. Quod declarans Gregorius dixit: *Unum vidit, et aliud credidit;* tamen de illo, quem vidit, credidit, quod non vidit, et ita fides illa habebat obiectum sensibile. Ita ergo dicere possumus de Ecclesia, nam de illa, quam in his personis, et locis videmus, credimus esse sanctam et apostolicam, quod oculis corporeis non videmus.

6. Obviabunt tandem protestantes, hoc modo etiam suam Ecclesiam esse sibi visibilem, quia suam congregationem, quam vident, credunt esse veram Ecclesiam. Respondemus in primis, in hoc nullam nobis esse cum illis contentionem, quia nos nihil moramur, an eorum congregatio visibilis sit, nec ne; sed ab eis inventum est vocabulum invisibilis Ecclesiae. Semper tamen intercedit haec differentia, quod illi congregationem, quam vident, falso credunt esse veram Ecclesiam, nos autem catholicam seu romanam Ecclesiam, quam etiam videmus, certa et infallibili fide credimus esse veram Ecclesiam. Deinde est alia differentia; nam adversarii vitare non possunt, quin dicant, congregationem suam seu opinionis suae coetum aliquando vel non fuisse, vel invisibilem fuisse, nimirum, antequam illi essent, quia tunc a nullis videbatur, vel agnoscebatur tanquam obiectum, de quo crederent, esse veram Christi Ecclesiam. Imo propter illud tempus, in quo ipsi non erant, cogitarunt modum illum dicendi de invisibili Ecclesia, ut possent aliquo modo dicere, nunquam defuisse in mundo veram Ecclesiam, licet per plures annos, ut verbi gratia a Gregorio papa usque ad Lutherum, vel Wiclephum, aut alium similem invisibilis fuerit. Quod etiam pro cerebro solum suo, et sine fundamento astruerunt; nam si omnino ignota et invisibilis erat toto illo tempore vera Ecclesia, unde ostendere possunt, alicubi fuisse, vel quis eis revelavit? Nam si id solum colligant ex promissionibus et praedictionibus de perpetuitate Ecclesiae, fateantur necesse est, semper durasse visibilem, id est, in particulari cognitam et notam, quia talis praedicta fuit et promissa, ut ostensum est, et quia semper fuit ita credita ab orbe christiano, sicut symbolum apostolicum, et nicaenum semper in mundo durarunt, ex quo condita sunt, semperque fuerunt in vera Ecclesia credita.

7. Altera ratio, ob quam merito potest Ecclesia vera dici visibilis non solum quoad materialem congregationem hominum, sed etiam quoad internam formam et rationem Ecclesiae, quamvis non in se,

sed in alio, ut loqui solent scholastici, est, quia signa et effectus visibiles seu sensibiles, quibus conspicitur, sortita est. Sicut anima equi vel etiam hominis potest dici visibilis, aliter vero, quam corpus; nam corpus videtur in se, anima vero non in se, sed in suis actibus, seu operationibus. Unde corpus dici potest visibile animali modo, id est mere sensitivo; anima vero rationali modo, id est adminiculo rationis, adiungendo discursum sensui. Sicut Paulus ad Roman. 1. dixit, *invisibilia Dei a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspici;* vel sicut Christus Dominus interrogatus a Ioanne per discipulos: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* ipse respondit: *Renunciate Ioanni, quae audistis, et vidistis. Caeci vident, claudi ambulant,* etc. Matth. 11. Ac si diceret: In signis, quae ego facio, videre potestis, me esse Messiam, quia illa exhibeo, quae in prophetis erant praedicta, Isai. 35. et 6. Et hac ratione idem Dominus dixit Ioan. 15: *Si opera non fecissem in eis, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent,* quia nimirum per ipsa propalabatur, ut ei fidem adhibere obligarentur.

8. Ita ergo dicimus, Ecclesiam esse visibilem, quia talia semper exhibuit signa, et quasi radios visibiles suae veritatis, ut in eis, vel per ea videri possit ac debeat. Quod in primis sumo ex omnibus testimoniis sanctorum patrum, quibus supra probavi Ecclesiae visibilitatem, omnes enim illam explicant per effectus eius visibiles, quibus orbi propalam evasit. Et specialiter ex verbis Augustini proxime citatis, *Unusquisque nostrum in Scripturis divinis quaerit Ecclesiam, et ut promissa est, reddi conspicit.* Promissa enim est Ecclesia habens tales proprietates et signa, in quibus impletis conspici possit. Declaratur hoc ex verbis Christi, Marci cap. ultimo: *Euntes in mundum universum praedicate evangelium,* ac si diceret: plantate Ecclesiam, seminando evangelii verbum, et baptizando; nam ex baptizatis credentibus congreganda est. Et statim subiungit: *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur,* et ponit quinque sensibilia signa quasi certa suae Ecclesiae indicia, quae postea in Actibus leguntur impleta; non enim illa data sunt ad cognoscendam singulorum credentium fidem, sed ad cognoscendam congregationem fidelium vere credentium in Christum, quae est vera Ecclesia.

Atque hoc modo per haec signa ad litteram intellecta, et per alia sanctitatis opera, quae per illa significabantur (ut Gregorius homil. 29 in evangelia, et Bernard. serm. 1. *de Ascensione* voluerunt), facta est Ecclesia visibilis statim a suo initio, et postea eodem modo, ut supra ostendimus, perseveravit. Non per durationem et quasi continuationem omnium illorum signorum, sed per continuam successionem, quae suo etiam modo visibilis est, et hominibus evidens, et hoc modo in illis signis videtur Ecclesia, quae nunc est, quia eadem est cum illa, quae tunc fuit, quae unitas ex ipsa successione satis cognoscitur. Unde apposite satis August. lib. *de Utilit. credendi*, cap. 26: *Facta sunt illa opportunissima, ut his multitudine credentium congregata atque propagata, in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.* Accedit, *quod ea signa*, licet non sint tam frequentia, *ne assiduitate vilescant,* ut eodem loco superaddidit idem Augustinus, *vel ne animus semper visibilia quaereret,* ut idem quoque lib. 1. *de Vera relig.* cap. 25. ait; nihilominus non omnino cessarunt in vera Christi Ecclesia, sed temporibus opportunis fiunt iuxta divinae providentiae dispositionem, ut Augustinus etiam notavit supra, et lib. 22. *de Civit. Dei*, cap. 8.

9. Accedit denique praeter illa signa quasi transitoria, quae in initio nascentis Ecclesiae magis necessaria fuere, dari alia, quae permanentia, et quasi intrinseca dici possunt, quia in ipsa Ecclesia ita requiruntur, ut semper cum illa durent. Quae a Catholicis dicuntur Notae verae Ecclesiae, quas multi ex illis latissime tradiderunt, nos vero nunc illam provinciam non assumimus; nam presenti instituto sufficiunt nonnulla signa, quae attigimus. Unum, et maxime commendatum a patribus, est antiquitas, quam nomine successionis, et originis declaravimus, et in cap. 8. de hoc eodem signo redibit sermo. Aliud signum est, quod maneat Ecclesia fundata in eadem petra, in qua Christus illam fundavit, et quod ea immobilis et fidelis perseveret, et de hac sufficiunt dicta in cap. 3. et 4, quae in lib. 3. addimus. Aliud signum, quod lib. *de Unit. Eccles.* et in multis aliis valde commendat Augustin. contra Donatistas, est localis amplitudo, vel (ut ita dicam) ubiquitas Ecclesiae catholicae per totum orbem diffusae, sicut promissa est, et de hac addemus aliqua in cap. 10. Haec ergo omnia signa visibilia sunt, et per ea fit visibilis Ecclesia, non animali modo, sed rationali, et fidei, quia supposita promissione et praedictione talium signorum de vera Christi Ecclesia, videndo illi signa in aliqua congregatione, videtur vera Ecclesia saltem sub generali ratione credibilis, iuxta modum loquendi d. Thomae 2. 2. q. 1, art. 4 ad 2, et 3, et artic. 5 ad 1, id est, per talia signa videt quilibet prudens, de tali congregatione esse credendum, esse veram Ecclesiam, et non de alia.

10. Atque in hunc modum explicata Ecclesiae visibilitate, nullo modo dicere potest aliquis novorum dogmatum sectator, vel anglicanae sectae defensor, congregationem suam esse Ecclesiam visibilem et veram: idemque de quocumque haereticorum conventiculo statuendum sentio. Probatur, quia nulla signa

exhibent, vel notas habent, quibus Ecclesiae Christi veritas ita ibi appareat, ut secundum prudentem rationem credibile sit, illam esse veram Ecclesiam, quam Christus instituit, et perpetuo duraturam esse promisit. Non enim habet illa congregatio sub tali secta antiquitatem, ut ex facto supra relato constat. Neque habet originem condignam Ecclesiae Christi, ut enim in simili, mutatis nominibus, dixit Tertullianus *de Praescript.* cap. 30: *Ubi tunc Lutherus? ubi tunc Calvinus? nam constat illos neque adeo olim fuisse, et in catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam romanensem, donec sub pontificatu Leonis X. propter ambitionem et inquietam animorum affectionem venena doctrinarum suarum disseminarunt.* De qua re plura inferius cap. 12. dicemus. Deinde non habet ille coetus fundamentum petrae, in qua Christus suam Ecclesiam fundavit, et in qua permansuram esse promisit, ut ostensum est, sed potius directe profitetur defectionem ab illo fundamento, imo vehementi odio illud insectatur. Ad haec, amplitudinem non habet, sed in quodam terrae angulo latet, et neque totum illud occupat, neque ibi consensionem doctrinae habet, sed infinitam propemodum varietatem et divisionem. Ut omittam, nulla habere signa supernaturalis virtutis, nec divini luminis, aut verae sanctitatis, cum catholicae Ecclesiae antiqua lumina, sanctos, inquam, patres et doctores tam facile deserat, et quasi contemnat, et eximiae sanctitatis ac perfectionis viam petulanter irrideat. Quis ergo prudens, his omnibus attente consideratis, cogitare possit, nedum firmiter credere, ibi esse veram Christi Ecclesiam?

11. Dicent fortasse aliqui ex haereticis, se habere signa sufficientia verae Ecclesiae, quia habent veras Scripturas, ac legitimum earum sensum, et Christi sacramenta, ac vitam bonam et honestam, conformemque Christi praeceptis. Sed haec partim communia sunt et haereticis omnibus, et verae Ecclesiae Christi, ut habere Scripturam, et aliqua Christi sacramenta, et aliquam speciem virtutis aut religionis, saltem apparentis, et ideo ex his solis non potest visibilis fieri vera Ecclesia in sensu praedicto. Quaedam vero sunt falsa, ut nos credimus, et in se sunt obscura, quae potius credi debent, quam videri, et ideo inepte afferuntur ut signa visibilis Ecclesiae. Tale est, quod dicitur de vero sensu Scripturae; saepe enim latens est, et potius per veram Ecclesiam definiri debet. Et simile est, quod dicitur de numero, veritate, ac legitimo usu sacramentorum. Quod autem spectat ad sanctitatem vitae, licet in singulis personis occulta vel incerta sit, nihilominus in professione et statu perfectionis eius nihil habet anglicana secta, quod illam commendet, neque in quo possit cum sanctitate Ecclesiae catholicae comparari. Quapropter rectius adversarii in hoc sensu dicent, suam ecclesiam esse invisibilem, oportet tamen, ut consequenter fateantur, non esse veram; nam vera Ecclesia Christi visibilis est, non solum quia ubi, et in quibus personis visibilibus sit, definite cognoscitur, sed etiam quia sensibus se exhibet, ut evidenter credibilem tanquam veram Christi Ecclesiam, ut declaratum satis et probatum est.

12. Scio, non defuturos, qui dicant, quamvis in sua secta desint illa omnia signa visibilia, seu evidenter credibilis Ecclesiae, ipsos tamen certos interius reddi ex peculiari spiritu, seu revelatione Dei, apud se esse veram Ecclesiam. Sed haec evasio ridenda est potius, quam impugnanda; nam, ut recte dixit Augustinus lib. *de Unit. Eccles.* cap. 2: *Cum inter nos et haereticos quaestio est, ubi sit Ecclesia, quid facturi sumus? in verbis nostris eam quaesituri, an in verbis Christi? Puto, quod in verbis Christi, qui veritas est, et optime novit corpus suum.* Quod late prosequitur, excludens non solum privatum spiritum, sed etiam interpretationem Scripturae secundum sensum haereticorum. Unde haec evasio de privato spiritu communis est ad omnia et singula falsa dogmata illius sectae, et ideo quoad hanc partem in capite sequenti disputationem hanc plenius absolvemus.

13. Nunc solum superest, ut rationi dubitandi et obiectionibus in principio positis satisfaciamus, quod quidem ex iam dictis facillimo fiet negotio. Praecipuum siquidem, cui maxime adversarii nituntur, fundamentum solum probat, interiorem formam Ecclesiae, quae est vera fides cum charactere baptismali, non esse in se visibilem seu sensibilem. Non tamen probat, non esse visibile corpus humanum, et mysticum, de quo certo constet, talem formam illi inesse. Item non probat, formam illam non esse visibilem in alio, seu in signis, quibus sufficienter manifestatur. Quia licet per haec signa non ostendatur sufficienter fides vel sanctitas in singulis membris Ecclesiae, propter fictionem, quae in unaquaque determinata persona esse potest; nihilominus sufficienter ostendunt, in hoc corpore esse veram Christi fidem et veram sanctitatem, quia vera Christi Ecclesia sine his esse non potest. Dico autem sufficienter ostendere, non quia illa dona evidenter manifestent, nam supernaturalia sunt et occulta, et per fidem creduntur, sed quia saltem faciunt rem evidenter credibilem, in quo sensu diximus, Ecclesiam veram quoad hanc partem esse in notis suis et signis visibilem.

14. Ad testimonium Lucae 17, respondetur, illud saepe solere obiici a patribus in hac materia contra haereticos asserentes, Ecclesiam esse latentem, aut occultam. Sic Augustin. lib. 13. *contra Faust.* c. 13,

exponens similem locum Matth. 24, inquit: *Dominus praevidens ait, non potest civitas abscondi supra montem posita, etc. ut non audiantur illi, qui ad religionem scissuras traducunt, dicentes: Ecce hic est Christus, ecce illic*, etc. Et infra: *Nec illi audiantur, qui sub nomine quasi secretae et apocryphae veritatis, et hominum paucitatis, dicunt: Ecce in cubiculis, ecce in deserto*. Et lib. 1. *Quaestionum evangelicar*. q. 38. per fulgur, quod exit ab oriente, et pervenit usque ad occidentem, intelligit Ecclesiam, quae velociter totum occupavit orbem; subnectitque: *Constituta ergo auctoritate Ecclesiae per orbem terrarum clara atque manifesta, consequenter discipulos admonet atque omnes fideles, et qui in eum credere voluerunt, ne schismaticis atque haereticis credant. Unumquodque enim schisma, et unaquaeque haeresis aut locum suum habet in orbe terrarum, partem aliquam tenens, aut obscuris atque occultis conventiculis curiositatem hominum decipit*. Et in hoc sensu explicat totum Christi sermonem, et ideo eit, praemonuisse, *Nolite credere* dicentibus: *Ecce hic, vel illic est Christus*. Et idem sensit Origen. tract. 30. in Matth. dicens: *Non eum ostendunt in Ecclesia, quae plena est fulgore, quae plena est lumine vero*. Eandemque sententiam insinuavit Hieronymus Matth. 24. ad illa verba, *Si ergo dixerint vobis,... dicens: Aut in haereticorum penetralibus, qui Dei pollicentur arcana, nolite credere*. Estque haec sententia verissima, et virtute contenta in verbis Christi, quamvis non sit ibi praecipue intenta.

15. In loco ergo Lucae duae partes, seu duae sententiae Christi distinguendae sunt. Prior, quae in obiectione refertur, in qua Christus loquitur de regno Dei, ubi regnum Dei sine dubio non significat Ecclesiam, sed ipsum Christum, vel adventum eius. Interrogaverunt enim Pharisaei Christum: *Quando venit regnum Dei?* id est, veniet. Quia non interrogabant de Ecclesia, sed de regno, quod per Messiam obtenturos sperabant, et illud vocabant regnum Dei, non quia aliquid coeleste vel spirituale de illo cogitarent, sed quia ex speciali dono Dei per virtutem et potentiam Messiae illud sperabant, vel quia Christum ipsum audierant saepe loquentem de regno Dei, ipsi vero de regno Messiae nihil nisi temporale, et exterioris potentiae, et maiestatis cogitabant. Et ideo respondit eis Christus: *Non venit regnum Dei cum observatione, nec dicent: Ecce hic, aut ecce illic*. Ubi non loquitur de haereticis, sed excludit expectationem Messiae per modum adventus regis temporalis, qui expectari solet cum certa temporis observatione, et cum aliis praeviis signis, ex quibus conieetari solet, ubi sit, aut quando perventurus sit. Et ut omnino tolleret falsam cogitationem de futuro adventu regni Dei, quasi nondum venisset, addit Christus: *Ecce enim regnum Dei intra vos est*, quia Messiam, quem sperabant, iam inter illos versatum habebant, sine illo licet apparatu regio, quem cogitabant. Probabile etiam est, interrogasse Iudaeos de regno Dei, quod Christus praedicabat, quamvis non intelligerent, quale esset. Christum autem respondisse, illud regnum, prout in hac vita obtineri potest, esse spirituale, et ideo non esse quod speretur pro certo tempore aut loco, quia et intra hominem est, et in potestate uniuscuiusque est illud intra se habere, si velit per fidem et dilectionem Christum recipere.

Altera pars sententiae Christi adeo est distincta a prima, ut aliqui censeant, non fuisse continenter, nec eodem tempore dictas, et saltem est certum ex evangelio, in priori loquutum esse Christum ad Pharisaeos, respondendo illis; in posteriori autem loquutum esse ad discipulos et in eis ad omnes fideles, praeveniendo illos, et dicens: *Venient dies,... et dicent vobis: Ecce hic, et Ecce illic*. Et haec pars sine dubio pertinet ad secundum adventum Christi, et continet praedictionem multorum, qui pseudochristi fingendi sunt, et praesertim antichristi: contra quorum perfectiones et deceptiones praemonens fideles Christus praemunivit, ne indicantibus et dicentibus: *Ecce hic, vel illic est Christus*, praeberent fidem. Et ita ex illo loco nihil colligitur, quod ad praesentem causam faciat; nam haec posterior pars potius accommodatur optime contra haereticos, ut iam superius adnotavi. Prior vero intellecta de primo adventu Christi, constat, nihil pertinere ad quaestionem de Ecclesia. Imo etiam per illa verba non excluditur, quin primus adventus Christi fuerit sensibilis et visibilis, ita ut in aliquo loco certo quaeri posset, et signari, sicut Magi quaerebant: *ubi Christus nasceretur*, et recte illi responsum est: *in Bethleem Iudae*. Utique per signum prophetiae, nam talia signa data a prophetis recte observabantur ad expectandum et cognoscendum Messiam, imo per talia signa ipse interdum se manifestabat. Igitur in illis verbis cogitationem humanam excludit, ne putaretur quaerendus, aut expectandus per signa, et observationes humanas, et cum apparatu regis temporalis, etc. Quod si de spirituali regno animae illa responsio Christi intelligatur, clarum est, illud esse spirituale et internum, et hac ratione non esse visibile, et non esse alligatum certo loco et tempori, prout tale regnum in singulis personis invenitur. Et hoc modo etiam tota Ecclesia potest dici regnum Dei, et civitas Dei viventis, et domus spiritualis, et per se invisibilis quantum ad sanctitatem, et spiritualia dona, et nihilominus esse visibilis quoad personas, in quibus existit, non vero per rationes humanas, ne-

que hic, aut illic, sed per certa indicia a Christo et prophetis data, et in quocumque loco et tempore, quia et perpetua et universalis est, ut Augustinus observavit.

Ad verba Symboli iam satis declaratum est, quomodo Ecclesia sancta et apostolica videri possit, et credi; videtur enim quoad personas, ex quibus constat, creditur autem quoad veram fidem, sanctitatem et alia divina dona, per quae Christo coniungitur tanquam corpus mysticum eius. Item videtur per signa visibilia, creditur autem, ut in se per spiritualem et invisibilem formam constituitur. Denique videtur in ratione credibilis, creditur autem in ratione veri et supernaturalis obiecti. Ad locum Augustini respondeo, Augustinum nunquam distinxisse Ecclesiam praedestinatorum et reproborum tanquam duas Ecclesias, imo nec tanquam duas partes eiusdem Ecclesiae. Solum enim in principio illius capitis 8, lib. 20. *de Civitate Dei*, loquens de antichristo, ait: *Nunquam ab illo Ecclesia seducetur praedestinata, et electa ante mundi constitutionem*, ubi non distinguit Ecclesiam, sed a potiori parte illa denominat, sicut in cap. 9. dicit, interdum a parte denominari totum. Ostendebat enim August. in dicto cap. non esse ab antichristo seducendam Ecclesiam, utique totam, nec quoad praecipuam eius partem, et ideo vocavit illam praedestinatam, non quia sit aliqua ecclesia invisibilis ex solis praedestinatis constans, sed ut significaret, quoad praecipuam partem eius, quae in electis et praedestinatis existit, decipi non posse, sicut significatum est in verbis Christi: *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.*

CAPUT IX.

Regem Angliae, cum nec Scripturam integram, nec verbum Dei non scriptum admittat, fidei vere christianae defensorem non esse ostenditur.

Summarium

1. Fides cum materiam tum actum credendi significat. — 2. Rex Angliae non recipit integram fidem christianam. — 3. Fundamentum fidei regis Angliae. — 4. Libri sacri tam primi quam secundi ordinis sunt canonici. — Sola Scriptura non est integrum et proximum fidei fundamentum. — Verbum Dei non scriptum eadem fide, qua scriptum, est recipiendum. — 5. Ratione confirmantur traditiones. — 6. Evasio haereticorum refutatur. — 7. Ex dictis ipsiusmet regis eadem veritas stabilitur. — 8. Auctoritas, cui Spiritus sanctus specialiter assistat, est necessaria in Ecclesia — 9. Aequali certitudine observat Ecclesia verbum Domini non scriptum ac scriptum. — 10. Auctoritate patrum traditiones firmantur. — 11. Exemplis tandem veritas confirmatur. — 12. Explicantur aliqui patres, qui videntur parum traditionibus favere.

1. Hactenus generatim demonstratum est, in anglicana secta veram fidem non esse, quia per defectionem a vera fide introducta est. Et hac occasione digressi sumus, ostendendo, fidem, a qua antea defecit (quae non fuit alia ab Ecclesiae catholicae romanae ac visibilis fide), veram semper fuisse, semperque indubitanter futuram esse, ut inde certissime constet, in anglicano schismate veram fidem esse non posse. Et quamvis hinc vel cœcutientibus inclareat, regem Angliae, qui se caput et protectorem illius schismatis profitetur, defensorem verae fidei non esse, quia vero ipse tribus praeclaris titulis ornat, et extollit fidem, quam defendit, cum se appellat defensorem *fidei vere christianae catholicae et apostolicae;* ideo operae pretium duxi, singillatim per has tres praerogativas fidei discurrere, et ex singulis earum rationibus ostendere, non posse eiusmodi titulum illi, qui anglicanum schisma defendit, convenire.

Rem igitur a fide vere christiana aggrediens animadverto, duobus modis denominari posse fidem vere christianam, scilicet ex materia credita, et ex ratione credendi. Nam et ipsum nomen fidei interdum res creditas, seu doctrinam ipsam fidei significat, sicut Athanas. in Symbolo dixit: *Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Interdum vero actum, seu virtutem credendi designat, ut est apud Paulum ad Hebr. 11: *Est autem fides substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* Priori sane modo fides vere christiana, quae vere fuerit a Christo, vel apostolis nomine eius tradita, appellabitur. Posteriori autem modo assensus eiusdem doctrinae non humana opinione vel ratione conceptus, sed prorsus divina, tantaque certitudine et firmitate, ut nullum formidini aut dubitationi relinquat locum, vera fides nuncupabitur, iuxta illud Pauli ep. 2. ad Timoth. cap. 1: *Scio, cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare.* Quae verba licet fiduciam, seu spem certam indicent, illa tamen in certitudine fidei fundatur, et de illa ad litteram loquitur Apostolus, cum dicit, se esse certum de omnipotentia Dei, hoc enim non est obiectum fiduciae, sed assensionis. Evidentiora vero sunt verba ad Galat. 1: *Licet nos, aut Angelus de coelo.* Unde etiam est illud Athanasii in Symbolo: *Quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.* Et illud Basilii hom. de Vera, ac pia fide: *Est fides eorum, quae dicta sunt, assentiens approbatio sine ulla haesitatione, cum*

summa animi persuasione de eorum veritate, quae Dei munere sunt praedicata. Et illud Bernardi epist. 190: *Non ne si fluctuat fides, inanis est spes nostra? stulti ergo martyres nostri sustinentes tam acerba propter incerta, nec indubitantes sub dubio remunerationis praemio durum per exitum diuturnum inire exilium, sed absit, ut putemus in fide vel spe nostra aliquid dubia aestimatione pendulum*, etc.

2. De fide igitur pro materia, seu doctrina fidei sumpta, contendit rex Angliae, se fidem vere christianam retinere, quia Scripturam, Ecclesiae symbola, et quatuor prima concilia generalia amplectitur, eisque fidem habet. Verumtamen licet haec cuilibet homini vere christiano necessaria sint, non tamen sufficiunt ad integram christianam fidem, oportet enim haec credere, et alia non omittere; nam qui in uno offendit, factus est omnium reus. In duobus autem maxime offendit Angliae rex: primum, quia multa catholica dogmata nimis acriter insectatur, et ut ex ipsius praefatione liquet, errores fidei christianae contrarios profitetur. Quia vero ad hoc demonstrandum necessarium foret, singulos errores in medium afferre, eorumque falsitatem ostendere; ideo ne a proposita controversia digrediamur, in sequentem librum id differimus, ubi, quod nunc supponimus, sectam anglicanam quoad dogmata non posse dici fidem vere christianam, ostendemus. Quia licet in multis cum illa conveniat, quae ab illa sumpsit, tamen et in eorundem dogmatum intelligentia, et in aliorum confessione dissentit plurimum; fides autem vere christiana non dicitur, nisi quae a doctrina verae Ecclesiae, quae eadem est cum Christi doctrina, nec in re quantumvis minima discrepat.

3. Omissa itaque tantisper fidei materia, de modo et fundamento credendi, quatenus ad fidem vere christianam necessarium est, in praesenti sumus acturi. Iacobus enim rex in sua Praefatione ad principes christianos circa finem ita loquitur: *Cum Paulo opto, vos omnes fieri tales, hac una in re, qualis et ego sum: in primis, ut velitis Scripturas pervolutare, ex iis credendi normam petere, neque super aliorum incertis opinionibus, sed vestra ipsorum certa scientia fidei fundamenta collocare.* Quibus in verbis suae fidei fundamentum rex declarat, illudque in solis Scripturis certa quadam scientia propria intellectis, constituit. Ex illis ergo duo nos praecipue fundamenta sumemus, ad ostendendum, fidem eius non esse vere christianam, ac proinde non habere, unde possit de titulo fidei defensoris gloriari. Primum argumentum nostrum desumetur ex defectu integritatis fidei; nam fides, quae integra non est, vera esse non potest: in illis autem verbis ostendit rex, se non habere integram fidem; et hoc argumentum in hoc capite urgebimus. Aliud vero fundamentum accipimus ab illa scientia peculiari, in qua scientia fidei suae iecit fundamenta: eiusmodi siquidem fides nec divina, nec certa, nec catholica esse potest, ut capite sequenti prosequemur.

Quod ergo ad primum attinet, quamvis rex in praedictis verbis non addat particulam excludentem alia fundamenta fidei, attente tamen considerato toto discursu, et variis eius verbis in dicta Praefatione, hanc fuisse regis mentem plane colligimus. Nam in primis paulo ante illa verba pagin. 156. in principio, traditiones irridet, dicens: *Non inanibus fluxisque et pravis hominum traditionibus attendentes.* Nam licet de humanis traditionibus loqui videatur, sentit tamen, omnem traditionem non scriptam esse humanam, inanem, fluxam, aut pravam; tum quia nunquam mentionem facit traditionis divinae non scriptae, tum etiam quia paulo antea indicat, verbum Dei non nisi in Scriptura inveniri. Precatur enim, *ut Deus nobis mentem iniiciat cogitandi, quid ad evangelii plantationem et propagationem ex conscientia secundum divini verbi praescriptum praestare teneamur, nostri illius veri ac unici pastoris imperio ac voci, quam in Scripturis audimus, obtemperantes.* Ubi expendenda est illa particula, *Quam in Scripturis audimus*, posita enim est ad significandum, non teneri nos obtemperare voci Dei in Scriptura non contentae. Et quod de *unico pastore* loquitur, licet possit habere verum sensum, vereor tamen esse positum ad excludendam vocem cuiuscumque alterius pastoris, etiamsi ab illo principe pastorum super gregem suum sit constitutus. Et in hoc sensu superius pagin. 47, *romanae Ecclesiae officinam* irridet, et pag. 57. *pernegat, terrestrem esse aliquem Ecclesiae monarcham, qui infallibilitate spiritus nunquam in suis sententiis errare possit.* Quod repetit pagina 61. et 62, et ita praeter Scripturam omnem aliam regulam et fidei fundamentum evertit.

Et quamvis pagin. 42. 43. et 44. videatur eum Scripturis coniungere tria symbola, et quatuor prima concilia generalia, et unanimem consensum patrum, qui primis quadringentis annis post Christum floruerint; nunquam tamen (quod notandum est) dicit, se credere, aut fidem adhibere, nisi Scripturis. De symbolis enim ait, se *in illa iuraturum*, et de conciliis, *ea venerari, ac recipere tanquam catholica, et orthodoxa*, vel *eis adhaerere*, ut ait pagin. 62. Significat ergo, in his non niti tanquam in fundamentis fidei, sed illa recipere, quia sentit, et iudicat, vel non continere errorem, vel nihil docuisse ad fidem pertinens, quod in Scriptura non sit. His ergo adhaeret, iudicando potius (ut sic dicam) con-

cilia et symbola sua certa scientia, quam de Scripturis habet, quam illis utendo ut regula et norma sui iudicii. Quod magis declarat circa unanimem sensum patrum, dicit enim interdum, *cum illis sentire, aut si non ita sentiat, obmutescere, quia reprehendere non audet:* iudicio ergo suo subiicit unanimem consensum antiquorum patrum etiam in his, *quae tanquam necessaria ad salutem statuunt,* ita enim expresse loquitur. Solam ergo Scripturam ponit tanquam proximam regulam fidei, eamque non integram, nec quoad omnes eius partes, prout illam Ecclesia romana, et catholica amplexatur; sed a canone excludit libros, quos vocet secundae lectionis, ac ordinis, illos enim omnes inter apocryphos ponit, quos Bellarminus (quem allegat) lib. 1. *de Verbo Dei*, cap. 4, in secundum ordinem reponendos existimavit.

4. Hoc igitur fundamentum fidei sic acceptum et intellectum neque sufficiens, neque firmum esse potest. Quae ut ostendam, statuo id, in quo inter nos convenit, libros Scripturae, qui primi ordinis appellantur, et canonicos esse, et quidquid in eis est, verum Dei verbum esse, ac proinde ex se, id est, si debito modo credentur, esse firmissimum fidei fundamentum. Nos autem addimus in primis, non tantum hos libros, sed etiam qui secundi ordinis vocentur, qui ab Ecclesia iam sunt approbati, et in canone recepti, esse fidei fundamentum, et ex hac parte illud fundamentum prout a rege accipitur, mutilum esse et insufficiens. Ad hoc autem probandum sufficit nunc nobis auctoritas Concilii tridentini, quae est infallibilis auctoritas Ecclesiae catholicae, ut cap. 3. et 4. ostensum est, et in puncto sequenti hoc etiam confirmabimus. Addimus deinde, solam Scripturam, prout includit etiam omnes hos libros, non esse integrum christianae fidei fundamentum proximum et (ut sic dicam) formale et expressum. Nam licet in quodam sensu quidquid fides christiana credit, dici possit in Scriptura fundatum, vel proxime, quia in ea formaliter continetur, vel remote, quia in Scriptura approbatur auctoritas, in qua veritates aliquae fundantur, sive illa sit traditio, sive Ecclesia, iuxte modum loquendi Augustini libro 1. *contra Cresconium*, cap. 32, et 33, et aliorum patrum, quos in fine huius capitis insinuabimus. Nihilominus secundum veram et catholicam Fidem negari non potest, quin praeter Scripturam detur in Ecclesia Christi verbum Dei non scriptum in libris canonicis, quod eadem fide, qua verbum scriptum, suscipiendum sit. Quae assertio si ex instituto tractanda esset, prolixam peteret de divinis, et humanis traditionibus disputationem; sed quia illa non spectat ad praesens institutum, sed solum obiter illam attingimus ad rem, quam intendimus, enucleandam, ideo breviter auctoritate et ratione per transennam tantummodo eam confirmabimus.

Probatur ergo primo, quia ipsamet Scriptura hoc diserte statuit, in ipsa enim praecipimur tenere verbum Dei non tantum scriptum, sed etiam solo sermone seu voce traditum, quod vocamus traditionem divinam non scriptam. Quapropter graviter quidem hallucinantur, qui damnant, vel contemnunt, vel incertam esse putant omnem traditionem, tanquam humanam. Quamvis enim omnis traditio per homines custodiatur, et a prioribus ad posteriores temporum vicissitudine perveniat; nihilominus verbum ipsum, quod e principio praedicatum est, scriptum quamvis non fuerit, in Ecclesia per traditionem conservatum, potest esse divinum, seu divinam continens institutionem. Assumptum probatur ex illo 2. ad Thessalon. 2: *Fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* In quibus verbis duo maxime sunt animadvertenda, quae Theophylactus breviter et docte tetigit, dicens: *Vel hinc etiam perspicuum est, quod pleraque etiam sine scriptis per sermonem, id est, viva voce tradiderunt, non solum per epistolam.* Ecce primum. Aliud est: *Similiter autem, et haec, et illa, fide digna sunt. Itaque et Ecclesiae traditionem fide dignam existimemus. Traditio est. Noli amplius quaerere.* Quae sumpsit ex Chrysostomo orat. 4. in eandem epistolam. Et idem fere habet Theodoretus ibidem, et reliqui expositores, imo pene omnes catholici scriptores hoc potissimo testimonio utuntur ad probandas ex Scripture sacra non scriptos traditiones. Praeter hoc vero sunt alia Scripturae testimonia, in quibus ab apostolis tradita credere, et tenere praecipimur, ut 2. ad Thessalon. 3: *Denunciamus vobis, fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis.* Et 1. ad Corinth. cap. 11: *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis,* utique verbo, nondum enim de illo mysterio scripserat; et in fine concludit: *Coetera autem, cum venero, disponam.* Et in principio: *Laudo,* inquit, *vos, fratres quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis, praecepta mea tenetis.*

5. Ex quibus, et similibus locis, quae brevitatis causa omitto, possumus hanc elicere rationem, quia verbum Dei idem est et eiusdem auctoritatis, sive scriptum sit, sive tantum ore traditum; ergo eadem fide est suscipiendum, si in Christi Ecclesia retentum et conservatum sit. Antecedens non solum certum, sed etiam per se evidens est; nam materiale signum (ut sic dicam) non auget, vel minuit veritatem loquentis. Et ideo aequaliter dixit Paulus: *Sive*

per sermonem, sive per epistolam. Imo (quod est attente considerandum) Christus non praecepit apostolis, ut scriberent, sed ut praedicarent evangelium omni creaturae, Marci cap. ultimo; et subdit: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur:* ergo verbum tantum praedicatum et non scriptum, erat vere verbum Dei. Unde Paulus 1. ad Thessalon. 2: *Cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, suscepistis illud, non ut verbum hominum, sed ut est vere verbum Dei.* Constat autem, *verbum auditus* proprie et in rigore esse verbum vocis, licet scriptum non sit. Hoc ergo verbum in principio evangelizatum est, et signis ac miraculis confirmatum, iuxta illud, quod eodem loco subiungit Marcus: *Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.* Quin potius ab hoc verbo sermonis verbum scriptum maxima ex parte derivatum est, ut Lucas in principio sui evangelii testatur, dicens: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt, rerum, sicut tradiderunt nobis, qui a principio ipsi viderunt, et ministri sunt salutis, visum est et mihi,* etc. Est ergo certissimum, verbum non scriptum esse aeque divinum, ac subinde aeque infallibile, ac scriptum, et eadem fide suscipiendum.

6. Respondebunt fortasse, hoc quidem habere locum, si constaret, aliquod verbum Dei non scriptum permansisse in Ecclesia, nunc autem nullum esse, quod scriptum non sit. Nam verbum sermonis, quod in principio evangelicae praedicationis ad fidem audientium sufficiebat, ut pro futuris fidelibus conservaretur, divina sic disponente providentia, scriptum est, nihilque necessarium ad salutem, vel plenam fidem relictum est non scriptum, et ideo nunc sola Scriptura est regula fidei. Ut autem haec responsio alicuius momenti sit, oportet, ut haeretici nobis probent id, quod ultimo loco ponunt, nimirum, nullum Dei verbum praedicatum relictum esse non scriptum. Imo ut consequenter loquantur, necesse est, ut ex Scripturis id probent, quia ipsi dicunt, nihil esse credendum, nisi quod in Scripturis continetur. Et profecto si ad credendum Scriptura necessaria esset, maxime petenda esset ad hunc articulum, a quo magna ex parte pendet integritas et soliditas fidei, et propter quem tanta confidentia reiiciuntur omnia, quae Ecclesia catholica credit non scripta. At certe adversarii non dicam ex Scripturis, verum neque ex aliqua historia, aut testimonio fide digno id probare possunt. Nos autem contrarium colligimus ex Scripturis, nam Ioannes in fine sui Evangelii dicit: *Sunt autem et alia multa, quae fecit Iesus, quae si scribantur per singula, nec ipsum, arbitror, mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.* Et Paulus 1. ad Corinth. cap. 11. dicit: *Caetera autem, cum venero, disponam;* quae tamen scripta non leguntur. Et Actor. 20. Paulus allegat dictum Christi: *Oportet,* inquiens, *meminisse verbi Domini Iesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare, quam accipere,* quod alibi scriptum non legebatur. Et ita potuerunt etiam multa alia omitti. Unde antiquissimi patres praeter dogmata scripta, agnoscunt etiam non scripta. Nam, ut omittam Dionysium *de ecclesiast. hierarch.* cap. 1., Origenem in principio *Periarchon* et tract. 29. in Matth., Tertullianum in lib. *de Praescript.* et in lib. *de Corona militum,* et Clementem in epistolis, locupletissimus testis est Irenaeus lib. 3. *contra haereses,* cap. 2. et 3, et Basilius libro *de Spiritu sancto,* cap. 27, et libro *contra Eunomium,* Epiphanius haeresi 61. circa finem, Hieronymus libro contra Luciferianos, Augustinus epistola 118. et 119. ad Ianuarium, et 86. ad Casulanum, et Cyprianus in lib. *de Cardinalibus Christi operibus,* cap. *de Ablutione pedum,* vel illius operis auctor.

Ulterius vero urgere possunt adversarii dicentes, licet verbum Dei non scriptum secundum se spectatum potentissimum sit ad fidem, quia tamen transitorium est, et sua natura labile fluxumque habetur, solum enim in memoria hominum, quae facile labitur, conservari potest, ideo nisi scribatur, non posse integrum et purum conservari, et ex hac parte non posse ad fidem fundandam sufficere. Haec autem responsio, et Ecclesiae auctoritatem labefactat, dum supponit, illam non habere Spiritus sancti assistentiam ad verbum Dei non scriptum in sua puritate conservandum, et consequenter etiam verbo scripto divinam aufert auctoritatem, et omnia ad humanas revocat coniecturas. Et ut utrumque commonstrem, liceat mihi a rege Angliae interrogare, an credat, hos libros, quos ut canonicos recipit, canonicos esse, verumque et purum Dei verbum continere, idque divina fide et infallibili, vel solum humana, propter circumlatam ubique famam et communem hominum opinionem? Si hoc posterius dicat, totam fidem suam ponit in auctoritate humana, cui sine dubio posset subesse falsum, nisi divina simul intercedat; nam fieri non potest, ut maiori fide credat ea, quae in his libris scripta sunt, quam credat, hos libros esse canonicos, id est esse verbum Dei, cum ipsummet verbum Dei sit ratio credendi caetera. Si autem certa et indubitata fide divina credit, in his libris esse purum verbum Dei, seu hos libros esse canonicos, interrogamus ulterius, cur hoc credat; nam hoc non potest credere, quia scriptum sit in ipsis, tum quia vix unquam in illis hoc invenietur omnino dilucide expressum, tum etiam, quia licet invenire-

tur, de hoc ipso verbo interrogaremus, cur credatur esse divinum, seu Deo dirigente et inspirante scriptum. Ergo necesse est, ut fateatur, regulam et fundamentum credendi saltem hanc particularem veritatem, scilicet, hos libros esse Scripturam divinam, non esse ipsammet Scripturam, ac subinde esse verbum Dei non scriptum in canonicis libris, quod nunc traditionem appellamus.

7. Imo ex verbis eiusdem regis in Praefatione, si constanter loqui placuerit, ad hoc concedendum compelletur. Nam pagina 44. prius dicit, Scripturis se habere illam fidem, quae a christiano homine debetur, et statim subiungit: *Ipsa etiam apocrypha eo loco habeo, quem illis antiquitas attribuit.* Ex quibus verbis colligo, traditionem ex sententia regis potuisse dare illis libris eam auctoritatem, quam eius opinione sunt sortitae; quid enim est antiquitas, nisi traditio quaedam? Ergo ratione consimili negare non potest, alios libros, quos censet maiorem auctoritatem habere, ab antiquitate etiam illam obtinere; quae fortasse in illis maior, seu constantior traditio fuit. Veruntamen si hac sola coniectura ducitur ad recipiendum in canone hos libros potius, quam illos, non habet satis firmum et inconcussum suae fidei, quam ita tuetur, fundamentum. Primo, quia etiamsi recepta et indubitata hominum fama, vel existimatione liber aliquis certi auctoris habeatur, semperque ante hominum memoriam sine controversia ita reputatus sit, nihilominus tota haec auctoritas non excedit fidem humanam, potestque in rigore illi falsum subesse; ergo idem erit in canonicis libris, nisi aliunde eorum antiquitas maiorem recipiat certitudinem.

Secundo, quia quamvis perspicuum foret, libros illos fuisse conscriptos, Spiritu sancto dictante, non potest sola antiquitas infallibiliter ostendere, illos esse puros, sicut a Spiritu sancto sunt prolati, et non esse decursu temporum corruptos, vel casu, negligentia, aut imperitia, vel malitia hostium fidei, praesertim iudaeorum aut haereticorum temeratos. Tertio quia ex variis translationibus eorumdem librorum eadem ambiguitas oriri potest, quae per solam antiquitatem et coniecturas eius non posset cum certitudine et infallibilitate auferri, ut experientia ipsa satis ostendit: tanta est enim in lectionibus et versionibus varietas, et in quibusdam etiam minutioribus partibus controversia, an fuerint in originali Scriptura, nec ne, ut ex sola antiquitatis fide vix possit perpendi, quid omnino verisimilius sit nedum, quid certum prorsus et indubitatum.

8. Ex hoc ergo discursu concludimus, necessariam esse in Ecclesia certam aliquam auctoritatem, cui specialiter Spiritus sanctus assistat, ut possit infallibiliter discernere libros canonicos a non canonicis; et hanc nos dicimus esse in Ecclesia catholica. quae licet ad hoc discernendum necessario uti debeat regula traditionis, ut discursus prior sufficienter probat, tamen quia ipsamet traditio potest esse ambigua, et quia proxime et immediate per manus hominum ad nos descendit, ideo necessarium est, ut idem Spiritus sanctus assistat Ecclesiae, tum ad custodiendum fideliter Scripturarum depositum sibi commissum, tum etiam ad approbandam cum eadem certitudine eam traditionem, quae sufficit ad conciliandam quibusdam libris certam fidem, et discernendam illam ab alia minus constante et minus certa. Aut igitur rex Angliae admittit hunc infallibilem spiritum in aliquo homine, vel hominum congregatione, vel negat omnino huiusmodi potestatem. Si hoc posterius eligat, omnia reducit ad uniuscuiusque privatum iudicium; et fidei firmitatem et Ecclesiae violat unitatem, sicut in ultimo huius capitis puncto ostendam. Si autem priorem partem eligat, profecto nisi Scripturae ipsi et omni prudenti rationi contradicere velit, non nisi Ecclesiae catholicae, vel eius capiti, hanc Spiritus sancti assistentiam concedere potest, tum quia illi tantum promissa est, ut capite III, et IV. ostendimus, tum etiam, quia haec assistentia non debet esse per spiritum privatum, sed publicum, et ad communem utilitatem datum, ut paulo post impensius enucleaturi sumus.

9. Ecclesiae igitur commissa est Scripturarum custodia, et illi divinitus datum est, ut fideliter pure ac sincere illas conservet, verasque a falsis, certas ab incertis, et integras a mutilatis discernat, et ideo Augustinus libr. *contra Epist. Fundamenti* cap. 5, pronunciare non veretur: *Evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas.* Ex quo principio ulterius concludimus, quod fuerat propositum, nimirum, non minori auctoritate et fidelitate posse Ecclesiam Dei conservare verbum Dei non scriptum, quam ipsas Scripturas. Tum quia promissio illi facta non est limitata ad verbum Scripturae, sed simpliciter est enunciatum, Ecclesiam *esse columnam et firmamentum veritatis*, et Christus simpliciter promisit Spiritum sanctum, qui doceat nos omnem veritatem, utique necessariam, vel convenientem Ecclesiae. Tum etiam, quia coniectura illa de verbo transitorio, et permanenti, est parvi momenti, posita Spiritus sancti assistentia et virtute. Imo differentia est fere nulla, quia licet verbum non scriptum, semel aut iterum prolatum, transitorium sit, tamen ut saepius repetitum facile conservatur, et ita contingit in corpore Ecclesiae per frequentem confessionem, ac celebrationem mysteriorum fidei. Unde dici potest, non solum memoria retinari, sed etiam verbis, et factis, seu signis externis fidelium saepe repetitis conservari: quin etiam, licet hoc verbum non sit scriptum in libris canonicis,

semper vel in decretis pontificum, et conciliorum, vel in petrum monimentis manet exeratum. Aliunde vero in conservendo verbo scripto in sua puritete non fuisset minor difficultas, et contingentia, si sola industria et diligentia humena id agendum esset, quia, ut diximus, facile possunt scripta corrumpi, vel mutilari, vel nimium mutari propter verias linguarum translationes, eut exemplsrium transcriptiones. Igitur in utroque verbo necessarie est et sufficiens Spiritus sancti essistentia, ideoque non minus efficax est ad confirmandam fidem verbum Dei non scriptum, quam scriptum, si utrumque per Ecclesiam sufficienter proponatur.

10. Atque huius veritatis gravissimi testes sunt. In primis Irenaeus libro tertio *contra haeres.* capite 4, sic concludit ex his, quae de traditionibus dixerat: *Non oportet adhuc apud alios quaerere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum apostoli, quasi in depositorium dives, plenissime in eam contulerint omnia, quae sunt veritatis, ut omnis quicumque velit, sumat ex ea potum vitae. Haec est enim vitae introitus, omnes autem reliqui fures sunt et latrones.* Declarensque amplius sufficientiam verbi non scripti, in hunc modum interrogat: *Quid autem, si nec apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias?* Et in exemplum adducit multas gentium nationes, quae fidem Christi susceperunt, priusquam scriberetur, et per plures annos sola traditione eam retinuerunt, prius quam Scripturas reciperent.

Huic accedat Augustinus, qui in dicto cap. 5. *contra Epist. Fundamenti*, post verba citata statim prudentissime interrogat: *Quibus ergo obtemperavi dicentibus: Credite evangelio, cur eis non obtemperem dicentibus mihi: Noli credere Manichaeo?* quod nos muteto nomine dicere possumus: Noli credere Luthero eut Celvino. Et deinde prosequitur: *Elige quid velis, si dixeris: Crede catholicis, ipsi me monent, ut nullam fidem accommodem vobis. Quapropter non possum illis credens, nisi tibi non credere. Si dixeris: Noli catholicis credere, non recte facies, me cogere ad Manichaei fidem, quia ipsi evangelio, catholicis praedicantibus, credidi.* Quo argumento sectarios omnes et eorum sectetores convincit Augustinus, ut vel evangelio credere non debeant, utique quod evangelium sit; vel reliqua, quae Ecclesia catholice docet, credere debeant, quie negare non possunt, quin evangelium ab Ecclesia habeant, et sine ulla ratione illi praebeant auctoritatem in suscipiendo evangelio, non vero in aliis, quae docet. Unde subiungit idem Augustinus: *Si dixeris recte credidisti laudantibus evangelium, sed non recte illis credidisti vituperantibus Manichaeum* (vel quod perinde est, Calvinum), *usque adeo me stultum putas, ut nulla reddita ratione, quod vis, credam, quod non vis, non credam?* quod postea lete et eleganter prosequitur. Et similem discursum habet libro *de Utilit. credendi*, cap. 14.

Est etiam insignis locus apud eundem Augustinum lib. 1. *contra Cresconium* cap. 32. et 33, ubi et sua auctoritate et manifesto exemplo eandem confirmat veritetem. Agit enim ibi de non rebaptizandis rite ab haereticis baptizatis; docetque esse dogma fidei, ut re vere est, et prius dicit: *Sequimur sane nos in hac re etiam canonicarum auctoritatem certissimam Scripturarum.* Et postea subiungit: *Quamvis huius rei certe de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum, etiam in hac re, a nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod iam universae placuit Ecclesiae, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas, ut quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit huius obscuritate quaestionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine ulla ambiguitate sacra Scriptura demonstrat.* In quibus verbis in primis confirmet Augustinus, quod supra dixi, non omnem veritatem de fide credendem proxime, et (ut sic dicam) formaliter in Scriptura contineri, quemvis remote, queelibet veritas possit in Scriptura fundari, quetenus ipsa Scripture euctoritetem traditioeis et Ecclesiae commendat. Deinde testatur hic Augustinus, Ecclesiam esse iudicem controversiarum, quae circa res fidei moventur, posseque sue auctoritate confirmare, et certam reddere traditionem, de que prius fueret dubitatum. Unde obiter colligo, quam inconstanter faciant, qui aliquos libros ut canonicos recipiunt, et elios aeque ab Ecclesia probatos a canone reiiciunt, quia olim de illis dubitatum fuit. Unde etiem rex Angliae, qui in sua Praefatione ita loquitur, vel in eadem est inconstantia, vel certe convincitur, se non eliqua certa et indubitata regula, sed sole humana coniecture duci ad hos libros admittendos, et illos reiiciendos a canone, et consequenter de neutris eorum, nec de contentis in illis habere certam fidem et vero christianam, sed tantum humanam coniecturam et opinionem.

11. Denique ex dictis verbis Augustini habemus veritatem positam optimo exemplo confirmatam. Nam semel rite baptizatum iterum baptizandum non esse, licet prior baptismus ab haeretico datus fuerit, verites est de fide christiane tenenda, quamvis in Scriptura sacra expressa non sit. Simile exemplum adducere possumus, quod, ut existimo, nec protestantes angliani

recusant: nimirum, infantes quoad valorem recte et convenienter baptizari, quod cum non invenistur in libris canonicis scriptum, ex traditione per Ecclesiam approbata receptum est, ut sentit Augustinus epist. 28, et lib. 4. *de Baptism.* c. 24, et l. 10. *de Gen. ad lit.* c. 23, et lib. 3. *de Peccat. mer.* a c. 6. cum Cyprian. epist. 59, et Orig. hom. 8 in Levit. et hom. 14. in Lucam. Est et aliud exemplum de perpetua virginitate Deiparae, quod licet multi ex novis haereticis, seu protestantibus fortasse non admittant, rex tamen respuere non videtur, cum illam in pag. 45. Praefationis B. Virginem appellet. Et quicquid alii senserint, nobis satis est, dogma illud unanimi consensu a patribus esse traditum. *Quos*, ut dixit Augustinus lib. 2. *contra Iulian.* cap. 1, et 10, *oportet, ut populi christiani vestris prophanis novitatibus anteponant, eisque potius eligant adhaerere, quam vobis.* Nam, ut inferius addit, *quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt.* Quo nibil aptius dici potuit vel ad commendandam auctoritatem traditionum ex origine, vel ad declarandum, quomodo communis patrum consensus cum traditione coniunctus sit. Videri etiam potest idem August. lib. 1. *contra Iulian.* c. 2, Hieronym. epist. 50, ad Pammach. pro lib. *contra Iovinian.* et in lib. *contra Helvid.* Atque haec videntur de hoc puncto satis esse, ut liqueat, Scripturam, licet in suo ordine sit magnum fidei fundamentum, non tamen esse per se sufficientem quoad nos sine adminiculo traditionis et Ecclesiae, quod magis ex sequenti capite fiet manifestum.

12. Contra hanc veritatem ex Scripturis, vel ratione nihil invenio, cui respondere necessarium sit. Ex patribus autem aliqua notare, et exponere oportet. Basilius enim homil. *de vera ac pia fide*, signum superbiae certissimum esse dicit *eorum, quae scripta sunt, aliquid reiicere, aut eorum, quae non scripta, introducere.* Sed vel loquitur de additione in ipsa Scriptura, aliquid apocryphum illi addendo; nam inferius ait, prohibuisse Apostolum, *ne quid eorum, quae in divinis literis habentur, dematur, aut, quod absit, addatur;* vel intelligit de introductione privata, et facta sine auctoritate, in ipsa Scriptura probata. Nam alias constat, ipsum Basilium maxime commendare traditionem non scriptam lib. 2. *de Spiritu sancto* c. 27, et 28. Et in eundem sensum referri debet, quod ait in *Morali*, reg. 26: *Quidquid dicimus, vel facimus, testimonio Scripturae confirmari debere*, utique proxime, vel remote, ut ipse diserte declaravit in regula 1. ex brevioribus.

Sic etiam intelligendus est August. l. 3. *contra litt. Petil.* c. 6, cum exponens illud Pauli: *Si Angelus de coelo ...* addit: *Praeter quam quod in Scripturis legalibus, et evangelicis accepistis*, utique proxime, vel remote; nam ipse alibi exposuit, quod est contra Ecclesiam esse contra Scripturam. Sic etiam dicit lib. 2. *de peccatorum merit.* capite ult. in re obscura nihil esse audendum, non adiuvantibus certis, clarisque Scripturae documentis. Quidquid enim Ecclesia docet, adiuvatur certis Scripturae documentis. Practerquam quod Augustinus tractat de rebus obscurissimis non definiendis humana praesumptione: quae autem, traditione approbata recipiuntur, nec obscurissima dici possunt, nec humana praesumptione introduci.

Allegari praeterea solet Hieronymus Matth. 23, quia de quadam opinione dicit: *Quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Sed ibi loquitur de quadam historia, scilicet, de occisione Zachariae patris Ioannis Baptistae inter templum et altare, quae ad traditionem, vel Ecclesiae definitionem non pertinebat. Solent etiam allegare haeretici Hieronymum in Aggaei c. 1. dicentem: *Sermo Dei percutit, quae sine auctoritate et testimonio Scripturarum dicuntur.* Sed Hieronymus circa id, *Et vocavi siccitatem*, etc. contra haereticos agit, qui absque auctoritate Scripturarum, *quaedam*, ait, *quasi traditione apostolica sponte reperiunt, atque confingunt;* ubi potius tacite admittit cum Scriptura traditionem apostolicam, reprehendit autem eos, qui sponte et sine fundamento illam confingunt.

CAPUT X.

Ex fundamento et ratione credendi regis Angliae ipsum non esse fidei vere christianae defensorem, ostenditur.

Summarium

1. Rex Angliae iacit fundamentum credendi propriam scientiam. — 2. Temeritas est hanc intelligentiam sibi arrogare. — 3. Sacra pagina non potest absque doctore germane exponi. — 4. Dilemma efficax contra certam scientiam a rege praesumptam. — 5. Quam periculosum sit fidei fundamentum in privato spiritu collocare.

1. In hoc capite tractanda est alia pars fundamenti fidei regis Angliae, qui dum optat, alios principes christianos esse, qualis ipse est, collocantes, scilicet, fundamentum fidei in certa scientia, quam ipsi ex Scripturis accipient, pervolutando illas, certum esse ostendit, a se partam scientiam Scripturae pro fidei suae fundamento iecisse. Ex hoc ergo fundamento et ratione credendi Scripturis colligo, cum

fidem vere christianam non tenere, nedum defendere. Et in primis occurrit statim admonitio Pauli ad Tim.: *O Timothee, depositum custodi* (utique fidei, et doctrinae, ut ipse Apost. in 2. ad eum epist. cap. 6. declaravit), *devitans prophanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam profitentes, circa fidem exciderunt.* Nam ex praedictis verbis regis collatis cum verbis Pauli statim apparet, hoc regi accidisse, quod Paulus praedixit, nimirum per *falsi nominis scientiam*, quam profitetur, a vera fide aberrare. Nam, ut ibi recte Chrysostomus: *Quando aliquid propriis cogitationibus gignitur* (praesertim in divinis mysteriis, et rebus ad fidem spectantibus), *scientia non est;* merito ergo vocatur *falsi nominis scientia*, et omnium errorum occasio, propter magnam, quam denotare solet, praesumptionem. Et ideo de istis certam scientiam promittentibus dixit Augustinus, eadem Apostoli verba in tract. 97. in Ioan. circa finem expendens: *Nihil sic amant isti, quam scientiam promittere, et fidem rerum verarum, quas credere parvuli praecipiuntur, velut imperitiam deridere. Proinde* (in eodem tract. circa principium praemisit prudentissime) *cavete, maxime qui parvuli estis, et adhuc alimentis lacteis indigetis, ne hominibus deceptis ac deceptoribus aurem curiosam praebeatis ad incognita scienda, cum mentes invalidas habeatis ad vera et falsa diiudicanda.* Et infra vanitatem eorum, qui, cum sint ignari veritatis, promittunt scientiam veritatis, comparat mulieri stultae et clamosae, et nihil omnino scienti, de qua dixit Salomon Prov. 9: *Sedit in foribus domus suae super sellam in excelso urbis loco, ut vocaret transeuntes...: qui est parvulus, declinet ad me*, etc. eamque comparationem late prosequitur.

2. Praeterea interrogare libet, quid per *certam scientiam* rex intelligit? Non est enim verisimile, ut de illa certa scientia more philosophorum loquatur, ut significat claram et evidentem rerum cognitionem, cum per se omnibus pateat, ex lectione Scripturarum non comparari evidentem cognitionem rerum, seu mysteriorum, quae in eadem Scriptura referuntur, ideoque eademmet Scriptura fidem exigit suae veritatis, non visionem. Imo ipsamet docet, fidem esse de his, quae non apparent, ad Hebr. 11; et ideo Petrus 2. canonica, cap. 1. dixit: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes tanquam lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.* Non potest ergo promitti, nec postulari propria, id est, evidens scientia, quae sit fidei fundamentum. Neque etiam per certam scientiam intelligere rex potuit ipsammet fidem, quae et certa est, et quatenus est excellens quaedam cognitio, solet interdum, nomine scientiae (generali quadam ratione accepto) appellari, ut 2. Cor. 5: *Scimus, quoniam si terrestris domus*, etc. Non potuit, inquam, rex in hoc sensu loqui; nam super hac certa scientia dicit esse fidei fundamentum collocandum; aliud ergo est fides, aliud certa scientia, in qua fundatur. Per certam ergo scientiam certum et indubitatum Scripturae sensum intelligere videtur. Duo enim accurate distinxit Augustinus lib. 12. *Confess.* cap. 23, dicens: *Duo video dissensionum genera oboriri posse, cum aliquid a nuntiis veracibus per signa enuntiatur, unum de veritate rerum, alterum de ipsius, qui annuntiat, voluntate;* et cap. 24. ponit exemplum in verbis Moysi, *In principio creavit Deus coelum et terram*, dicens, se fidenter dicere, Deum in verbo suo creasse visibilia et invisibilia, non tamen ita fidenter dicere, hoc intendisse Moysem per verba illa. Rex autem Angliae e contrario significat, se certa scientia consequutum esse, quid Moyses, vel alius scriptor canonicus scribere voluerit, et in hac scientia fundare certam fidem rerum, quae in tali scriptura continentur. Et quod mirabilius est, ad hunc modum fidei omnes christianos principes invitat, eisque tacite similem scientiam promittit, si divinas litteras evolvant.

Audiat vero Augustinum in dicto libro 12, cap. 25, dicentem ad Deum: *Pius mihi mitigationes in cor, ut patienter tales feram, qui non mihi hoc dicunt, quia divini sunt, et in corde famuli tui* (id est Moysi) *viderunt, quod dicunt; sed quia superbi sunt, nec noverunt Moysi sententiam, sed amant suam, non quia vera est, sed quia sua est.* Et infra: *Ista temeritas non scientiae, sed audacia est, nec visus, sed typus eam peperit.* Et Vincentius Lirinensis cap. 14, postquam multis verbis depinxerat haereticos dicentes: *Nobis auctoribus, nobis principibus, nobis expositoribus, damnate; quae tenebatis, relinquite antiquam fidem*, etc. subiungit: *Horreo dicere, sunt enim tam superba, ut ne refelli quidem sine piaculo posse videantur.* Sufficit ergo nobis verba Pauli adversus hanc scientiam obiicere dicentis ad Romanos 12: *Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.* Quem locum tractans Irenaeus lib. 5. *contra haeres.* cap. 20, legit: *Sed sapere ad prudentiam*, censetque ibi contineri admonitionem et cautionem ab haereticis, de quibus ait: *Qui confitentur, semetipsos habere agnitionem boni et mali, et super Deum, qui fecit eos, iaculantur sensus suos impios. Supra igitur sentiunt, quam est mensura sensationis.* Sapere igi-

tur ad prudentiam, dicit esse ab his cavere. *Ne manducantes*, inquit, *illorum agnitionem eam, quae plus quam oportet, sapit, proiiciamur de paradiso vitae*, per quem Ecclesiam intelligit, de qua prius dixerat: *Confugere oportet ad Ecclesiam, et eius sinu educari, et Domini Scripturis enutriri, plantatus est enim Ecclesiae paradisus in hoc mundo: ab omni ergo ligno paradisi escas manducabitis, ait Spiritus Dei, id est, ab omni divina Scriptura manducate, super elato autem sensu ne manducaveritis, neque tetigeritis universam haereticam dissensionem*. Quis autem elatiorem habet sensum eo, qui praesumit se certa scientia sensum Scripturae sacrae, eam tantum pervolutando, acquisivisse?

3. Interrogo enim ulterius a rege, quo doctore, quo duce, hanc certam scientiam Scripturae consequutus sit, et aliis comparandam offerat? Respondebit, ut opinor, quod alius apud Augustinum, *de Utilitate credendi*, c. 17. *Cum legerem per me ipse cognovi*, hoc enim significat, cum ait: *Neque super aliorum incertis opinionibus, sed vestra ipsorum certa scientia fidei fundamenta collocare*. Sed quid Augustinus? prosequitur, et dicit: *Ita ne est? nulla imbutus poetica disciplina Terentium Maurum sine magistro attingere non auderes,... Tum in eos libros, qui quoquo modo se habeant, sancti tamen, divinarumque rerum pleni prope totius generis humani confessione diffamantur, sine duce irruis, et de his sine praeceptore audes ferre sententiam.* Est igitur haec praesumptio a sanctorum patrum spiritu aliena, et, teste Augustino, in eodem lib. cap. 17, matrem habet superbiam. Verba eius sunt: *Si unaquaeque disciplina, quanquam vilis, et facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temerariae superbiae plenius, quam divinorum sacramentorum libros, et ab interpretibus suis nolle cognoscere, et incognitos velle damnare?* Deinde est contra ordinariam Spiritus sancti providentiam. Ad quid enim pastores et doctores Spiritus sanctus Ecclesiae providit, si Scripturarum sensus non a doctoribus, sed proprio ingenio et industria comparandus est? Aut quomodo illa, quam Paulus requirit, prudentia, aut modestia potest unusquisque fidelium non solum se ipsum in intelligentia Scripturae doctoribus Ecclesiae praeferre, verum etiam solum suum sensum certam scientiam existimare, et quidquid ab eo diversum est, tanquam incertam hominum opinionem relinquere?

Longe quidem aliter de se sentiebat Augustinus, qui lib. 3. *Confession.* cap. 5. sic inquit: *Institui, animum intendere in Scripturas sanctas, ut viderem quales essent: et ecce video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris, sed incessu humilem, successu excelsam, et velatam mysteriis: et non eram ego talis, ut intrare in eam possem, aut inclinare cervicem ad eius ingressus.* Unde d. Basilius in *Regulis brevioribus* in 235. interrogat: *Nunquid oporteat multa ex Scripturis ediscere?* et in summa respondet, episcopos, pastores, vel doctores Ecclesiae id maxime curare debere; de caeteris vero ait: *Unusquisque memor verborum Apostoli non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, unicuique sicut Deus divisit mensuram, quae officii sui sunt, studiose discat, et persequatur, neque curiose ulterius quidquam inquirat.* Atque in eundem modum exponit dicta verba Apostoli Ambrosius, et inter alia ait: *Neque enim si quis bonae vitae est, ex eo sibi etiam doctrinae prudentiam debebit defendere.* Et quidem quando omnis auctoritas deesset, ratio ipsa naturalis et experientia docet, vonum esse omnibus fidelibus, etiam illiteratis, et ineruditis, et negotiis saecularibus implicatis, per solam simplicem, licet frequentem, lectionem Scripturarum certam illarum scientiam promittere.

Rectius quidem Hieronymus epist. 103. ad Paulin. Scripturam dicit esse librum signatum sigillis septem, *quem etiam litterati aperire non possunt, nisi ille reseraverit, qui habet clavem David.* Ideoque multum laudat modestiam eunuchi, Philippo interroganti: *Putasne, intelligis, quae legis?* respondentis: *Quomodo possum, nisi aliquis ostenderit mihi?* Et statim magna humilitate de se ipso dicit: *Ego nec sanctior sum hoc eunucho, nec studiosior.* Et infra ita concludit: *Haec a me breviter perstricta sunt, ut intelligeres, te in Scripturis sanctis, sine praevio et monstrante semitam, non posse ingredi.* Et postea valde conqueritur, quod in omni arte etiam vilissima nemo sine doctore potest esse, quod cupit. *Sola*, inquit, *Scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicant, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi praesumunt, lacerant, docent, antequam discant.* Quibus verbis huius temporis sectarios depingere videtur, sed in eis illud magis portentosum, magisque periculosum est, quod a singulis fidelibus illam certam scientiam pro suae fidei fundamento exigunt. Nam hinc necessario fit, ut quibusdam sit impossibilis fides, qui non solum certam illam scientiam assequi non valent, verum etiam nec probabilis intelligentiae Scripturarum sunt capaces; aliis vero, qui maioris acuminis sunt, occasio datur et se praecipitandi, et alios perturbandi. Et ideo sapientissime monet Augustinus *de Utilit. credendi* cap. 10, necessarium esse, ut fides scientiam antecedat. Ita ut,

etiam ii, qui valent volare, ne cui sit periculosum invitamentum, paulisper cogantur incedere, quam etiam caeteris tutum est. Haec est providentia verae religionis, hoc iussum divinitus, hoc habetis maioribus traditum, hoc ad nos usque servatum, hoc perturbare velle, atque pervertere, nihil est aliud, quam ad veram religionem sacrilegam viam quaerere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur, quod volunt, possunt quo intendunt pervenire: cuiusmodi enim libet excedant ingenio, nisi Deus adsit, humi repunt.

4. Tandem ut ad privatum spiritum, quem rex indicet, faciamus gradum de hac eadem scientie, quae certa dicitur, inquiro, qualis sit eius certitudo; id est, an sit humana, solaque vi et acumine ingenii ex lectione Scripturae, et significatione verborum eius comparata vel sit divina ab Spiritu sancto data per specialem gratiam et donationem? Quidquid horum dicatur, certitudini et unitati fidei repugnat, et gravissima habet incommode; ergo non potest talis scientie certa esse fidei vere christianae fundamentum. Prior pars facile ostendi potest. Primo quia si scieutia illa solum habet certitudinem ex humano discursu, et coniectura, et illa est fundamentum fidei, non potest fides certior esse, cum non possit aedificium firmius esse, quam fundamentum. Deinde iam non Scriptura sacra, sed sensus humanus erit fidei fundamentum; nam ut recte praemonuit Hieronymus, in cap. 1. epist ed Galat. *Non est putandum in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radice rationis.* Unde subinfert: *Tunc Scriptura utilis est audientibus, cum absque Christo non dicitur, absque Patre non profertur, et sine spiritu non eam insinuat ille qui praedicat, alioqui et diabolus, qui loquitur de Scripturis, et omnes haereses secundum Ezechielem* (cap. 13.) *inde sibi consuunt cervicalia, quae ponant sub cubito universae aetatis.* Et tandem concludit: *Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne fortę interpretatione perversa ex Evangelio Christi fiat Evangelium hominis, vel quod peius est, diaboli.* Multo ergo meius periculum est, si unusquisque credentium fuudamentum suae fidei in sua privata interpretatione, in suoque humano seosu ponat, sic enim non solum evangelium Dei fiet hominis, sed etiam tot erunt evangelia, Scripturae totidem, quot sunt capita hominum. Quod ita eleganter explicuit idem Hieronymus contra Luciferianos in fine Dialogi, dicens: *Nec sibi blandiantur, si de Scripturarum capitulis videntur sibi affirmare, quod dicunt, cum et diabolus aliqua de Scripturis sit loquutus, et Scripturae non in legendo consistant, sed in intelligendo, alioqui, si literam sequimur, possumus et nos quoque novum nobis dogma componere, ut asseramus in Ecclesia non recipiendos, qui calceati sunt, vel duas tunicas habent.*

Denique res ipsa per se spectata etiam impossibilis apparet; qui enim fieri potest, ut per solum discursum, et coniecturam humenam quispiam Scripturam legendo, sensum a Spiritu sancto intentum certissime assequatur? Nam haec certitudo, cum non proveniet ex fide divina, ut in hoc membro supponitur, oportet, ut in aliqua evidentia fundetur; alioqui non erit certitudo secundum rationem, sed ex sola pertinacia voluntatisque pervicacia. In tali autem materia evidentie esse non potest; tum quia mens, et intentio Spiritus sancti occultissima est, et potest esse multiplex; tum etiam, quia in ipsorum verborum significatione potest esse ambiguitas; tum denique propter innumeras alies difficultates, quao in divinae Scripturae interpretatione occurrunt. Illa ergo certa scientie hoc modo explicata non est, nisi voluntaria quaedam pertinacia pro arbitratu effecta, quae unusquisque vult esse certum, quod sibi magis placet, ut acute discurrit, et convincit Augustinus lib. 11. *contra Faust.* cap. 2. Ubi loquitur de haereticis, qui pro suo arbitrio partem aliquam Scripturae, quae pro illis est, admittunt, et aliam, quae contra illos est, eo ipso respuunt, et canonicam esse negent: et ita se ipsos faciunt regulam veritatis. Eodem autem modo applicari potest ad iudicium de vero Scripturae sensu, in quo, ut cum Hieronymo dixi, vera Scriptura consistit.

Superest, ut elteram propositi dilemmetis partem discutiemus. Illam enim maxime videntur sectarii intendere, cum dicunt, iudicium de vero sensu Scripturae non esse ab Ecclesia sumendum, sed ex proprio uniuscuiusque spiritu, non humano, sed divino movente unumquemque ut certe et infallibiliter sensum a Spiritu sancto intentum attingat; et hunc spiritum, quem privatum vocant, volunt esse regulam fidei. Sed hic etiam error in hoc sensu intellectus non solum divinae Scripturae et patribus, sed etiam rectae rationi evidenter contrarius est, quod in sequenti capite ex professo ostendendum est.

CAPUT XI.

Verae Fidei christianae fundamentum non esse in privato spiritu ponendum.

Summarium

1. In controversiis fidei regulam Ecclesiae tenendam esse, ex Scriptura comprobatur. — 2. In rebus fidei privatum spiritum cavendum esse, Scriptura ostendi-

tur. — Germana interpretatio verborum Apostoli. — 3. Privatum spiritum non esse regulam fidei, ex patribus ostenditur. — Prima ratio, qua stabilitur eadem veritas. — 4. Secunda ratio. — 5. Assistentiam infallibilem Spiritus sancti non esse singulis fidelibus promissam. — 6. Quomodo Spiritus sanctus omnes doceat. — 7. Spiritus sanctus interdum aliquibus ex privilegio specialiter assistit. — 8. Tertia ratio. — 9. Quarta ratio. — Privatus spiritus est radix haeresum. — 10. Quinta ratio. — 11. Sexta ratio. — 12. Rex Angliae dum praedictum astruit fidei fundamentum, secum pugnat. — Exhortatio eiusdem regis ad sectarios de unitate fidei repugnantiam involvit. — 13. Obiectiones oppositae sententiae. — 14. Duplex Scripturae interpretatio, alia authentica, alia doctrinalis. — 15. Interpretatio authentica non potest ab spiritu privato prodire.

1. Veritas haec auctoritate simul et ratione facile demonstrari potest. Primo enim divina Scriptura duo ubique monet. Unum est, ut in controversiis fidei regulam Ecclesiae consulamus; alterum, ut privatum spiritum timeamus, praecipue si a communi regula discordaverit. Primum patet, etiam in veteri Testamento, Deuteron. 17: *Siquid ambiguum et difficile occurrerit, ascendes ad locum...* Et de sacerdote dicitur Malach. 2: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem* (Dei) *requirent de ore eius.* Et Christus Dominus dixit Matth. 23: *Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisaei; omnia quaecumque dixerint vobis, facite,* quod sine dubio multo magis pro sua Ecclesia dixit, et pro Cathedra, quam in sua Ecclesia erecturus erat, iuxta superius dicta capite 4. Et ita videmus esse ab apostolis observatum Act. 15. Ubi quaestionem ortam de legalibus, non privato, sed communi spiritu definiendam crediderunt, dicentes: *Visum est Spiritui sancto et nobis.* Sic etiam Paulus, quamvis non dubitaret, se habere infallibilem Spiritus sancti directionem, nihilominus ascendit Hierosolymam, ut cum aliis apostolis, praesertim cum Petro evangelium suum communicaret. *Ne forte*, inquit ipse, *in vanum currerem, aut cucurrissem*, id est, ut toti Ecclesiae per universalem regulam doctrina eius probaretur, ut ibidem Hieronymus notavit, et ep. 87, quae est etiam 11. inter epistolas Augustini, et Tertul. lib. 4. *contra Marcionem*, cap. 2.

2. Secundum etiam constat ex verbis Ioan. 1. canonica cap. 4: *Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint.* Quo testimonio abutuntur haeretici ad probandum, unumquemque Christianum esse debere iudicem doctrinae et Scripturae. Quod est sufficiens exemplum ad demonstrandum, quantum sit periculi et erroris in hoc privato spiritu, et in usurpando proprio iudicio de certo sensu Scripturarum; cum tam facile sit pravo spiritui eadem verba contra intentionem Spiritus sancti interpretari, ut in hoc loco dilucidatur. Nam Ioannes apostolus in illis verbis monet fideles, ut non facile credant privatis motionibus, impulsibus, seu cogitationibus sine magna probatione et discretione. Haec autem probatio non debet esse per eundem spiritum privatum, nam idem esset in tali probatione periculum; debet ergo esse per aliam notiorem et certiorem regulam. Et omisso spiritu practice movente ad opus (propter quem maxime datur discretio spirituum; de qua loquitur Paulus 1. ad Corint. 12.), loquendoque de probatione spiritus in materia doctrinae, sola illa, quae sit per regulam Ecclesiae, qualis est eiusdem Ecclesiae definitio, sufficiens est. Ideoque quando sensus privatus Scripturae est contra doctrinam ab Ecclesia definitam, certum est, non esse a bono spiritu, sed a malo; quando vero non fuerit contra doctrinam Ecclesiae, donec ab illa probetur, non erit exploratum qualis sit, sed ex aliis coniecturis, et praesertim ex maiori vel minori consonantia ad doctrinam Ecclesiae probandus est. Et ita intellexerunt hunc locum sancti patres, dicentes, praemunire nos his verbis Ioannem contra omnes privatos haereticorum spiritus, et doctrinas Ecclesiae contrarias, ut late prosequitur Augustinus id colligens ex verbis sequentibus Ioannis, in serm. 30 et 31 *de verb. Apost.* Idem suadet Anacletus papa ep. 1. Ubi cum his verbis coniungit alia eiusdem ep. c. 2: *Vos, quod audistis ab initio, in vobis permaneat;* et infra: *Et sicut docuit vos* (utique per apostolos, et Ecclesiam catholicam), *manete in eo.* Idem tradit optime Athanasius orat. 1. contra Arianos circa principium, ubi tractans hunc locum inter alia dicit, quod *daemon omnium haeresum parens nomen Salvatoris profitetur, Scripturarumque dictionibus amicitur, et verba quidem profert, veram tamen inde sententiam suffuratur, ac deinde intellectu, quem ipse confinxit, dolis inumbrato, erroneorum homicida efficitur.*

Hinc etiam Paulus 2. ad Thessalon. 2: *Rogamus*, inquit, etc. *ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem*, etc. Ubi contra duos deceptores praevenit, spiritum, scilicet, et sermonem falsorum prophetarum, de quibus 2 ad Corinth. 11 dicit: *Pseudo-apostoli sunt operarii subdoli transfigurantes se in apostolos Christi, et non mirum; ipse enim Satanas transfigurat se in Angelum lucis: non est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiae.* Unde omnia, quae in Scripturis afferuntur de cavendis falsis prophetis, ut Ezech. 3, et Deuter. 13, 2. Petri, 2. etc. de hoc privato spiritu prolata esse, non immerito existimari possunt. Nam idem esse solet, qui in falsis prophetis loquitur, quando contra doctrinam prius revela-

tam docent aut prophetant, quos per hanc regulam eiiciendos esse in loco Deuteronomii 13 traditur. Denique idem intendit Paulus ad Galat. 1, cum dicit: *Si Angelus de coelo evangelizet vobis, praeter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Per quam exaggerationem voluit significare Paulus, spiritum privatum, sive nova docentem, sive Scripturam exponentem contra catholicam doctrinam prius in Ecclesia receptam, non posse esse spiritum coelestem, sed vel humanum, vel diabolicum, vel mundanum, iuxta distinctionem Bernardi serm. *de sex, vel septem spiritibus;* quem locum patres etiam ita intellexerunt, ut supra c. 2. retuli.

3. Non potest ergo privatus spiritus esse regula Fidei catholicae, sed potius per hanc regulam ipse discernendus est, ut passim docent patres, praesertim Aug. *de Unit. Eccles.* cap. 11, et 19, et optime in prooemio *de Doctr. Christ.* ubi expectare hunc spiritum, dicit esse *tentare Deum*, et cavendas esse tales cogitationes *ut superbissimas et periculosissimas.* Idem Vincentius Lyrinen. cap. 14 late. Denique hoc ipsum est, quod innuit Hieronymus ep. 152. ad Minerium, et Alexandrum circa finem his verbis, quae Salvatoris esse dicit: *Estote probati nummularii, ut siquis nummus adulter est, et figuram Caesaris non habet, nec signatus moneta publica, reprobetur, qui autem Christi faciem praefert lumine, in cordis nostri marsupium recondatur.* Sola autem Ecclesia catholica claro lumine cernitur, ut supra ostendi, et ipsa sola publicum habet sigillum ad consignandam veram Scripturam, et verum sensum eius. Eandemque sententiam imitatus est Damascenus lib. 4. *de Fide* cap. 18, ubi post sacrae Scripturae commendationem subiungit: *Illud nobis curae sit, ut probi nummularii simus, verum, nimirum, ac purum aurum aggerentes, adulterinum autem repudiantes.* Ex his igitur satis constat, quam sit hic privatus spiritus, procul a sectariis extollitur, a sanctorum patrum spiritu et sensu alienus, et ex his demum, quae in sequentibus rationibus afferemus, idem quoque evidentius evadet.

Ratio ergo prima contra praedictum errorem ex proxime dictis sumi potest. Nam fides vere christiana communis est et publica; ergo fundamentum eius etiam esse debet publicum et commune. Antecedens per se notum est, quia Fides catholica omnibus credenda proponitur, et unitas et concordia in hac fide omnibus praecipitur: est ergo res communis et publica. Unde recte Augustinus lib. 11. *Confessionum* cap. 25: *Veritas tua,* dicit ad Deum, *nec mea est, nec illius, aut illius, sed omnium nostrum, quos ad eius communionem publice vocas, terribiliter admonens nos, ut nolimus eam habere privatam, ne privemur ea; nam quisquis id, quod tu omnibus fruendum proponis, sibi proprie vindicat, et suum vult esse, quod omnium est, a communi propellitur ad sua, hoc est a veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur.* Unde facile probatur prima consequentia: tum quia (ut more philosophorum loquamur) mensura et mensuratum debent esse homogenea; fundamentum autem fidei est regula et mensura fidei, neque ipsum potest esse adaequatum, et commensuratum fidei, si cum ipsa sit publica et communis, ipsum particulare sit et privatum: tum etiam quia non est consentaneum divinae providentiae dirigere et gubernare homines per spiritum privatum ad eligendam fidem, quae debet esse communis.

4. Quod magis secunda ratione explicatur, quia ut hoc fidei fundamentum firmum sit et infallibile, necessaria est Spiritus sancti assistentia, seu specialis directio, vel illuminatio in diiudicando vero sensu Scripturae; haec autem assistentia non est promissa singulis fidelibus Scripturam volutantibus, et privatim de illius sensu iudicantibus, sed est promissa Ecclesiae, vel Pastoribus eius, praesertim in iis, quae ad fidem necessaria sunt; ergo non privatum iudicium, sed publicum Ecclesiae debet esse fundamentum fidei. Maior satis ex dictis est probata, quia, sublata Spiritus sancti assistentia, relinquitur spiritus pure humanus, qui frequenter fallitur, ideoque certae fidei fundamentum esse non potest. Et praeterea probatur verbis Petri dicta epistola 2, c. 1, ubi cum dixisset: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, ...* subiungit: *Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit,* id est, proprio ingenio, quod maxime habet verum de interpretatione certa, quae non possit a vero sensu Spiritus sancti discrepare. Cuius veritatis rationem subiungit Petrus dicens: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Quasi diceret, eodem spiritu interpretandam esse Scripturam, quo facta est. *Solus autem spiritus scrutatur omnia, etiam profunda Dei, sicut enim quae sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, ita quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.* 1. ad Cor. 2.

5. Minor autem propositio, quoad posteriorem partem de assistentia Spiritus sancti promissa Ecclesiae et capiti eius, probata est a nobis in capite 3. et 4, quia in promissione fidei perpetuae et indeficientis in Ecclesia, haec promissio continetur. Praeter quam quod Christus etiam promisit et assistentiam suam, et Spiritum sanctum, qui doceret Ecclesiam omnem veritatem, utique necessariam, vel quo-

vis tempore opportunam, ad quam maxime spectet vera et certa intelligentia Scripturarum in rebus necessariis. Alteram vero partem, in qua abnuimus, hanc promissionem factam esse singulis fidelibus, in primis probamus aliquem Scripturae locum petentes, in quo facta sit, quem merito possumus petere ab his, qui negant aliquid esse credendum, quod scriptum non sit, nullum autem, vel apparentem locum afferre possunt. Nam licet 1. Ioan. 2. dicatur: *Unctio docebit vos de omnibus*, et Ioan. 6: *Est scriptum in prophetis, et erunt omnes docibiles Dei;* haec et similia intelliguntur secundum modum et ordinem congruentem divinae providentiae, et in Scripturis sacris significatum. Docet enim Paulus 1. ad Cor. 12, et ad Roman. 12, et ad Eph. 4, varia esse dona Spiritus sancti in Ecclesia, inter quae ponuntur donum prophetiae, interpretatio sermonum, discretio spirituum, et additur, non omnibus convenire actus et ministerie horum donorum, quia *omnia membra corporis non eundem actum habent. Nam si totum corpus oculus, ubi auditus?* Et similiter dicere possumus: si omnes scientes, ubi discipuli? ad quid doctores?

6. Docet ergo Spiritus sanctus omnes ordinato modo, communem videlicet plebem per doctores, ipsos autem doctores per concilia, et maxime per Vicarium Christi. Et in hoc etiam ordo et modus servatur. Vide Aug. in Prooem. *de Doctrina Christiana.* Nam Spiritus sanctus omnibus aliquo modo immediate praebet auxilium ad supernaturalem doctrinam recipiendam, vel tradendam, iuxta uniuseiusque munus, seu necessitatem. Et ita omnes fideles iuvat, et illuminat interius ad credendum ea, quae per suos praedicatores docet; nam *fides ex auditu*, ut Paulus ait, quia Deus communi lege non docet homines, nisi per homines. Idea enim interrogat ibi Paulus: *Quomodo credent sine praedicante?* Tamen quia *neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus;* ideo semper est necessaria interior gratia Spiritus sancti ad fidem concipiendam, et hoc modo omnes sunt docibiles Dei, ut Augustinus tum ibi, tum passim contra Pelagianos exposuit. Pastores vero et doctores Ecclesiae per specialiora auxilia et dona docentur a Spiritu sancto, quantum ad commune bonum Ecclesiae expedit; et ideo ut plurimum id non facit per expressas revelationes, neque per iudicium infallibile, sed quatenus oportet, et quantum cuiusque status et munia postulaverint. Pontifex autem Maximus et concilia legitima, quando definiunt, docent per singularem assistentiam, ita ut errare non possint, ne omnem Ecclesiam in errorem inducant.

7. Neque negamus, interdum Spiritum sanctum privatim docere aliquas de mysteriis fidei, vel de vero sensu Scripturae tali modo, ut eos reddat certos de veritate doctrinae vel de sensu revelato. Tamen haec est specialis gratia, quae non potest omnibus fidelibus generatim attribui, et ideo Paulus superius ellatus dixit de his donis: *Spiritus dividit singulis, prout vult;* et Petrus I. ep. c. 4: *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes.* Et praeterea talis privata doctrina, seu revelatio prius accurate probanda est, iuxta illud 2. ad Thessal. 4: *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* At prima ac praecipua probatio est, ut non sit contra antiquam et receptam Ecclesiae doctrinam, quia Deus non potest esse sibi contrarius. Et deinde ut sit consentanea bonis moribus, et quae tantum doctorem deceat. Ac denique si talis privata revelatio per aliqua certa signa Ecclesiae non proponatur sufficienter, esse poterit utilis recipienti, non tamen valere poterit ad fidem certam apud alios fideles faciendam, ut Innoc. III. sapienter docuit, quia alias saepissime fideles manifesto periculo erroris exponerentur. Cum ergo haeretici nec ex Scripturis nobis ostendant illam privatam scientiam sibi, ut fingunt, certam ex infallibili assistentia Spiritus sancti, neque etiam signis aut virtutibus illam ostendant, cur illis credendum est; praesertim cum ea, quae per talem scientiam opinantur, ipsi Spiritui sancto per Ecclesiam loquenti contraria sint? Et mirabile profecto est, ut velint nobis privatum spiritum infallibilem venditare, et persuadere, sine ullo indicio, vel testimonio Spiritus sancti, cum ipsi in publico Ecclesiae iudicio de doctrina fidei certam Spiritus sancti assistentiam manifeste promissam audeant pernegare.

8. Tertia ratio addi potest, quia non est minus necessaria ac sufficiens infallibilis assistentia Spiritus sancti ad iudicandum de virtute ipsius Scripturae, id est, qui libri eius sint canonici, discernendo illos a non canonicis, quam ad iudicium certum ferendum de vero sensu Scripturae, ut supra visum est. Sed Spiritus sancti assistentia ad prius iudicium de legitimis libris non datur singulis fidelibus; nec existimo, fuisse hactenus haereticum hominem adeo superbum, ut sibi arrogaverit spiritum privatum discernendi canonicos libros a non canonicis, neque tam stolidum, vel temerarium, ut dixerit, hoc iudicium esse committendum vel permittendum singulis credentibus pro uniuseiusque arbitrio, seu somniato spiritu. Illa ergo assistentia quoad hoc iudicium ad Ecclesiam, vel eum qui Christi vices gerit in terris, referenda est. Ergo idem dicendum est de spiritu attingendi infallibiliter verum Scripturae sensum; nam est eadem ratio eademque necessitas. Atque hanc rationem attigit Aug. lib. *contra epistolam Fundamenti*, cap. 5, et *de Utilit. credendi* cap. 14, cuius sententias iam in superioribus retuli,

et in summa contioent: *Cui obtemperamus, et credimus dicenti hunc librum esse evangelium, eidem esse credendum dicenti, hunc esse sensum evangelii;* quia utrumque oon fit certum, nisi per eundem spiritum, quia (ut saepe ex Hieronymo dixi) evangelium magis io sensu consistit, quam in membranis. Uode valde dimiouta fuisset providentia Dei circa Ecclesiam suam, si dedisset illi spiritum, qno de sacris libris certa fieret, et oou de illorum sensu, cum ad certitudinem fidei parum prosiot libri sacri, nisi de sensu etiam illoruio similis certitudo habeatur. Merito ergo dixit Irenaeus lib. 4. *contra haeres.* cap. 25: *Ubi charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quae ab apostolis Ecclesiae successio, et id, quod est sanum et irreprobabile conversationis, et inadulteratum et incorruptibile sermonis constat. Hi enim et fidem nostram custodiunt, et Scripturas sine periculo nobis exponunt.*

9. Atque ex his sumitur quarta ratio, moralis quidem, sed efficacissima, et a patribus multum commendata. Nam hic spiritus privatus ooo solum esse non potest fidei fuodamentum, verum potius radix est haeresum et magna schismatum occasio. Nam, ut dixi, hic privatus spiritus aliis oon probatur, nec sufficienter ostenditur, aut propooitur; ergo haec scieotia privata in unoquoque ooo est utilis ad fidem io aliis geoeraodam; ergo ex vi talis scientiae ooo possunt fideles convenire in uoa fide; ergo datur occasio hominibus, ut unusquisque pro certa fide venditet sua somoia et phaotasias, et binc oriuntur haereses et schismata. Attigit rationem baoc sapienter Tertull. lib. *de Praescriptionib.* c. 15. et sequentibus, ubi docet, non esse cum haereticis disputandum de Scripturis, et ratiooem subiuogit cap. 17. Quia: *Ista haeresis,* ipse ait, *non recipit quasdam Scripturas; et siquas recipit, adiectionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit; et si recipit, non recipit integras; et si aliquatenus integras recipit, nihilominus diversas expositiones commentata, convertit,* id est, pervertit; et ideo addit: *Tantum veritati obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus. Variae praesumptiones necessario nolunt cognoscere ea, per quae relinquuntur, his nituntur, quae ex falso composuerunt, et quae de ambiguitate coeperunt.* Unde addit c. 19: *Prius quam veniatur ad certamen Scripturarum, stabiliendum esse, cuius sint Scripturae, a quo, et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina, qua fiunt christiani, ubi enim apparuerit esse veritatem fidei, et disciplinae christianae, illic erit veritas Scripturarum, expositionum, et omnium traditionum christianarum.*

In eodem sensu dixit idem Tertull. lib. *de resurrect. carnis: Haereses esse non possent, si non etiam Scripturae male intelligi possent.* Et in idem redit, quod dixit Aug. io Ioan. *Non sunt natae haereses, nisi dum Scripturae bonae intelliguntur non bene, et quod in eis non bene intelligitur, etiam temere, et audacter asseritur.* Utique tanquam certum et infallibile, et sibi specialiter a Spiritu saocto dictatum. Et ideo subdit ioferius: *Etiam a me, charissimi, longe sit vana praesumptio, si volo sanus in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis,* ubi tacite hanc regulam praefert omni privato spiritui. Ita etiam dixit Cyprian. ep. 55: *Non aliunde haereses obortae sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus iudex vice Christi cogitatur.* Quod repetit epist. 96. et lib. *de Unitate Ecclesiae*, et saepe alias. Omoes autem haeretici, qui privatum spiritum fioguot, id faciuot, ut iudicium Ecclesiae refugiant, et unusquisque se ipsum suae fidei regulam faciat, ut indicavit Aug. lib. 51. *contra Faust.* c. 2.

10. Praeterea hinc sumitur quinta et valde urgeos ratio, quia alias nullus potest esse terminus controversiarum io quaestiooibus, quae circa fidem oriuntur; nam uousquisque haereticorum affirmat, se esse illumioatum a Deo, et alios esse delusos. Ergo oisi aliquis sit iudex, et supra omne privatuoi iudicium, qui a Deo auctoritatem habeat disceroeodi iofallibiliter falsum a vero, impossibile est, lites fidei componere, aut unam fidem infallibilem io Ecclesia cooservare. Probatur hoc, quia si credendum est privato spiritui, cum per diversos haereticos cootraria pronuatiet; ooo potest esse uterque verax, quia alter illorum falsum dicit. Et ooo est maior ratio credendi, in uoo esse spiritum Dei, quam in alio, quia oeuter eorum exbibet certum aliquod sigoum sui divini spiritus, et coniecturae humanae, quamvis interdum diversae esse possiot, ad fidem certam noo sufficiunt. Fluctuat ergo fides, et plane scinditur, si privatus uniuscuiusque spiritus pro fidei fundameoto coostituatur. Et ideo merito Clemens 1. epistol. 5. acriter iovehitur io eos, qui cootroversias fidei proprio iudicio defioire volunt.

Recte etiam Hieron contra Luciferanos: *Si non sit in Ecclesia una eminens potestas, tot futura sunt schismata, quot sacerdotes;* et Aug. lib. 22. *contra Faust.* cap. 36. ad haereticos loquens, ait: *Videtis id vos agere, ut e medio tollatur divina auctoritas, ut suus unicuique animus auctor sit, quid in una quaque re probet, aut improbet.* Et lib. 11. c. 2. fere simılem discursum late prosequi-

tur circa particularem controversiam, an hic liber, vel pars eius canonica sit, necne. Nam si unus dicat esse, alius non esse, neutri propter suum solum testimonium est credendum. Et licet alter conetur plures testes vel coniecturas pro se afferre, ait Augustinus: *Et si hoc facere conaberis, nihil valebis*, adiungitque: *Et vide in hac re quid Ecclesiae catholicae valeat auctoritas*, etc. Perinde autem est de vero sensu Scripturae, quod de veritate Scripturae controvertere, quia ut saepe dixi ex Hieronymo, Scripture in sensu consistit, magis quam in litteris. Imo eadem ratio in quacumque alia controversia fidei, quae in illa particulari, militat. Et ideo generaliter dixit idem Augustinus lib. 7. *de Baptismo*, cap. 35: *Nobis tutum est non progredi aliqua temeritate sententiae, quae nullo in catholico regionali concilio coepta, nullo plenario concilio terminata sunt*. Et concludit, securum esse, quidquid est universalis Ecclesiae consensione roboratum. Et e contrario in epist. 18. dicit: *Disputare contra id, quod universa Ecclesia sentit, insolentissimae superbiae est*. Ac denique lib. 4. *de Trinitate* c. 6. eleganter satis: *Contra rationem nemo sobrius, contra Scripturam nemo christianus, contra Ecclesiam nemo pacificus senserit*.

11. Tendem bis affinis est sexta ratio; nam si privatus spiritus esset regula propriae fidei, nulla esset haeresis, nullusve haereticus, vel saltem nullus posset ut haereticus ab hominibus iudicari, aut damnari, vel ad aliquam communem fidem tenendam cogi; quae omnia valde sunt absurda, et contraria non solum Scripturae et patribus ac rationi, sed etiam dictis et factis ipsiusmet regis Angliae; ergo. Sequela probatur; nam haereticus non est, nisi qui discrepat a regula fidei; at si privatus spiritus est regula fidei, nullus est, dicens se credere Christo, et evangelio, ac Scripturae, qui discrepet a regula fidei, quia nullus est, qui discrepet a suo iudicio et suo privato spiritu, ut per se manifestum est. Et hinc etiam aperte sequitur, nullam esse propriam haeresim, quia nulla est regula ipsius doctrinae secundum se spectatae, sed in unoquoque homine habet suam regulam, et non potest cum certitudine constare, quis privatus spiritus vera regula sit: ergo nulla doctrina secundum se sumpta potest haeretica iudicari saltem ab hominibus. Unde a fortiori sequitur, nullum hominem posse ut haereticum damnari, quia et nullus discedit a regula, quam sequi tenetur, ut ostensum est, et de nullius doctrina constare potest esse haereticam, ut etiam est probatum. Ac tandem a fortiori infertur, neminem cogi posse ad aliam fidem praeter eam, quam legendo Scripturas, per suam certam scientiam suumque privatum spiritum consequi dixerit. Probatur illatio, quia si illud est fidei fundamentum, nemo cogi potest, ut ab illo dimoveatur; ergo neque ut aliam fidem sequatur.

Fortasse non deerunt haeretici, qui haec omnia facile concedant. Nam, ut fertur, iam aliqui dixerunt, unumquemque salvari posse per illam fidem, quam sibi interius, aut vere Spiritus sanctus dictat, aut ipse certo quodam modo existimat, id sibi a Spiritu sancto dictari. Ex quo principio, et illa, quae diximus, et alia non minus absurda inferuntur, ut, sine vera fide posse aliquem salvari contra apertas Scripturas. Illatio est manifesta, quia ille instinctus, qui putatur esse a Spiritu sancto, et non est, inducit ad errorem; ergo non est vera fides; ergo si illa existimatio sufficit ad salutem, error etiam sufficit, et vera fides non est necessaria. Unde ulterius sequitur, extra Ecclesiam esse salutem, quod etiam est contra Scripturam, et contra omnes patres, ut supra dixi, et videri potest Cyprian. lib. *de Unit. Eccles.* et Aug. in simili libro fere per totum, et *de Fide et Symbolo* lib. 3, c. 11, et lib. 4, c. 10, et Fulgent. *de Fide ad Petrum*, c. 37. et 39, et Pacian. epist. 2. ad Sempron. Sequela patet, quia ubi vera fides non est, nec vera Ecclesia esse potest, sicut, teste Paulo, nec Ecclesia potest subsistere sine unitate fidei; ergo si quis posset salvari sine vera fide, posset etiam extra Ecclesiam habere salutem. Denique qui sic sentiunt, non solum contre Scripturam et patres, sed etiam contra omnem rectam rationem loquuntur; nam et ab omnibus credentibus auferunt certitudinem fidei, et omnibus schismaticis et haereticis liberam licentiam tribuunt, et latissimam viam omnibus dissensionibus sternunt, quae sunt contra rectum ordinem sapientissimae providentiae Dei. Non enim praecepisset unitatem, consensionem, et securitatem in certitudine suae fidei: reliquisset vero Ecclesiam sine via, aut modo conservandi hanc fidem certam et eius unitatem.

Non potest ergo negari, quin illa, quae in hac sexta ratione intulimus, absurdissima sint, quale est, vel nullam esse haeresim, vel nullum haereticum esse damnabilem; utrumque enim repugnat Paulo, qui ad Galatas 5. inter opera carnis numerat dissensiones, et sectas, per quas patres maxime haereses intelligunt. Et ad Titum 3: *Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens, quia subversus est, qui eiusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus*. Unde constat, proprium spiritum non solum non excusare ab haeresi, sed potius esse propriam radicem eius; quid enim est proprius spiritus, aut illa certa scientia uniuscuiusque nisi proprium iudicium? Unde recte Tertullian. lib. de *Praescriptionib.* cap. 6: *Ideo, inquit, sibi, dixit Paulus, damnatum haereticum, quia et in quo damna-*

tur, sibi eligit. Nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere, quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio quod inducerent, elegerunt, sed acceptam a Christo doctrinam fideliter rationibus adsignaverunt. Itaque etiamsi angelus de coelis aliter evangelizaret, anathema diceretur a nobis. Et in cap. 7. addit, doctrinas hoc proprio indicio inductas *esse doctrinas hominum, et daemoniorum prurientibus auribus natas de ingenio sapientiae saeculi.* Et eodem modo August. epist. 85. alias 222, et lib 2. *de Nuptiis*, c. 31. et alii patres communiter dicunt, omnes haereses, vel inde nasci, vel in eo fundari, quod earum auctores vel ex proprio affectu Scripturas detorquent ad suos sensus, vel ex proprio indicio et superbia in illis exponendis errant; ergo spiritus privatus non potest excludere haeresim; imo quatenus est proprius, est ad illam aptissimus, quia haeresis propria electione et iudicio induitur. Et consequenter neque est aptus ad fundandam fidem, maxime, quia cum sit spiritus dationis nullum habet indicium Spiritûs sancti, qui super humiles requiescit.

12. Denique ipsum etiam regem Angliae, dum tale ponit fundamentum fidei, quae damnationi haeresis et haereticorum repugnet, secum pugnare constat. Tum quia ipse in Praefatione pag. 43. damnat omnes haereticos, quos antiqui patres damnarunt, et ideo ibidem maxime contendit, se ab haereticorum numero eximere et ab hac nota purgare. Et pag. 55. fatetur, se in Puritanorum anarchia espugnanda laborasse, et (ut publica est fama) subditos suos ad Calvinianum variis modis compellit. Haec igitur eum illius fundamento de certa scientia, proprio iudicio et spiritu comparata plane repugnat. Nam si ipse censet, hoc esse fidei suae firmum fundamentum, et omnes principes christianos exhortatur, ut similes sibi sint, cur non eandem fidei libertatem suis subditis concedit? Numquid in hoc melioris conditionis est rex temporalis, quam subditi? Oportet sane, ut Spiritus sancti assistentiam infallibilem, quam summo Pontifici negat, sibi adesse, vel promissam esse ostendat. Vel si in hoc non habet maius quam caeteri privilegium, quo iure potest alios cogere ad suam fidem sectandum, vel alios magis iudicare haereticos, quam se ipsum, cum nullum maius indicium Spiritus sancti ipse ostendat, quam alii? Unde obiter etiam adverto, in cassum laborare eundem regem, eum in sua Praefatione pag. 157. sectarios omnes, seu protestantes exhortatur, ut inter se verae fidei unitatem conserveut, et communionem spiritus in vinculo pacis retineant. Nam fundamento fidei, quod sibi et omnibus proponit, talis unitas et concordia plane repugnat, ut ostensum est, et ipsa rerum experientia satis declaravit. Unde optime Tertullianus *de Praescrip.* cap. 42: *Mentior, si non etiam a regulis suis variant inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur, quae accipit, quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille, qui tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis suae morem profectus rei. Idem licuit Valentinianis, quod Valentino; idem Martionistis, quod Martioni, de arbitrio suo fidem innovare. Denique penitus inspectae haereses omnes in multis cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur. Plerique nec ecclesias habent sine matre, sine sede, orba fide, extorres quasi sibi, late vagantur.*

13. Superest testimoniis quibusdam satisfacere, quae ad errorem suum de oppugnato fidei fundamento retorquent protestantes: ex quibus quaedam, quae videntur esse praecipua, in superioribus obiter expedivimus. Addunt vero alia, in quibus praecipimur, Scripturas scrutari, Ioan. 5, sicut faciebant Thessalonicenses Actor. 17. Adduntque, Scripturas, praesertim in rebus fidei et morum ad salutem necessariis, claras esse, et ab omnibus intelligi posse, ut sumitur ex Augustino lib. 2. *de Doctrina Christiana*, cap. 9, dicente: *In his, quae aperte in Scriptura posita sunt, inculcari illa omnia, quae continent fidem, moresque vivendi.* Idem sensit Chrysostomus, hom. 3. in c. 2. ad Thessal. circa finem dicens: *Omnia sunt dilucida et recta, quae sunt in divinis Scripturis, manifesta sunt quaecumque sunt necessaria.* Et similia habet hom. 13. in c. 2. ad Corinth. in fine, et homilia 33. *in Acta* versus finem, et hom. 3. *de Lazaro et divite.* Indicat etiam Ambrosius psalm. 118, Octonario 14, circa illa verba, *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Hinc ergo concludunt, cum Scriptura clara sit, non esse necessariam aliam regulam, sed solum ut ipsa attente legatur, et intelligatur. Praesertim, quia facienti, quod in se est, et petenti dabitur intelligentia et sapientia, Iacobi c. 1; et qui voluerit voluntatem Dei facere, cognoscet doctrinam Christi, ut ipse promittit Ioan. 7. Denique addunt, quod Christus de se dixit Ioan. 5: *Ego ab homine testimonium non accipio*, etc.

Verumtamen haec inania prorsus et futilia sunt, quia si circumstantiae singulorum locorum attendantur, in occasionibus longe diversis, et alia mente ac intentione dicta sunt. Primum enim quis abnuit scrutandas, et evolvendas esse Scripturas? vel ubi maiore cum diligentia et fructu fit, quam in Ecclesia catholica et romana? Hoc ergo studium necessarium est, modus autem et delectus ac prudentia postulatur. Deinde nemo etiam refugit, posse Ecclesiae

doctores, et sapientes aliquid de propria industria et ingenio ad Scripturarum intelligentiam investigandam excogitare, easque per humanam sapientiam interpretari. Hoc enim fecerunt patres omnes non ex speciali privilegio, sed ex ordinaria lege maxime consentanea ipsismet Scripturis, et naturalis hominis conditioni, et ita hoc etiam nunc doctores catholici observant.

14. Oportet autem duplicem Scripturae interpretationem distinguere, unam vocare possumus authenticam, alteram communem seu privatam. Quam distinctionem videntur adversarii dissimulare, aut ignorare, cum tamen similis frequentissima sit inter iurisperitos in suarum legum interpretatione. Nam quaedam est authentica, id est habens vim legis, de qua ipsamet iura dicunt, eius esse interpretari legem, cuius est condere; alia est doctrinalis tantum, quae licet illam auctoritatem non habeat, tamen ad humanum regimen suam habet utilitatem. Ad hunc ergo modum necessaria est aliqua interpretatio authentica Scripturae sacrae: et non minus in iis, quae ad fidem et mores pertineant, quam in aliis, imo eo magis, quo in illis certus et indubitatus sensus magis necessarius est. Nec refert, quod illa soleant esse clariora, quia semper possunt habere ambiguitates ex varietate significationum aut sensuum, et praecipue, quia omnia solent pervertere haeretici, teste Augustino lib. 2. *de Nuptiis* c. 31, ubi sic ait: *Non est mirum, si Pelagiani dicta nostra in sensus, quos volunt, detorquere conantur, quando et de Scripturis sanctis, non ubi aliquid obscure dictum est, sed ubi clara et aperta sunt testimonia, id facere consueverunt, more quidem haereticorum etiam caeterorum.* Ob has ergo causas necessaria est authentica interpretatio. Praeter hanc vero necessaria etiam est doctrinalis ad Ecclesiae aedificationem, et utilitatem, et ad resistendum haereticis, quia *omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne bonum instilutus,* ut dicit Paulus 2. ad Tim. 3.

15. Prior ergo interpretatio non potest fieri privato spiritu, et de hac procedunt omnia, quae diximus; nam haec est, quae ad fidei fundamentum pertinet, et ideo solum ab illo fieri potest, cui clavem scientiae specialiter Christus promisit, et tunc non ab homine, sed a Deo per hominem testimonium accipitur. Ipse enim Christus et assistentiam suam, et Spiritus sancti magisterium Ecclesiae suae promisit. Posterior autem Scripturae interpretatio, cum per se non habeat infallibilem auctoritatem, humana esse potest, et privata auctoritate fieri, dummodo non temere et ad libitum fiat, sed ita ut neque aliis Scripturae locis, neque Ecclesiae definitionibus, neque communi sensui patrum repugnet. Neque tamen huiusmodi etiam interpretatio omnibus permittenda est, sed doctoribus Ecclesiae ad hoc munus vocatis: aliis vero, quamvis lectio Scripturae interdum possit esse utilis, pro legentis capacitate, non tamen ad eam interpretandam, sed ad illam simpliciter intelligendam, prout communiter in Ecclesia exponitur. Neque etiam legenda est ad fidem examinandam propria scientia, sed potius ex fide legenda est ad alias utilitates et fructus ex illa hauriendas: et in hoc sensu loquuntur patres in locis allegatis, et videri etiam potest Basilius in serm. *de Vera et pia fide,* et in *Regulis brevioribus* interrogat. 95, ubi optime, quamvis breviter, hoc docuit.

CAPUT XII.

Ex nomine catholica anglicanam sectam Fidem catholicam non esse, ostenditur.

Summarium

1. Catholicae nomen Fidei et Ecclesiae adaptatur. — 2. Catholicae nomen Anglus affectat. — 3. Hoc nomen inditum est Ecclesiae, ut ab haereticis conventiculis discriminaretur. — 4. Colligitur esse veram Ecclesiam, quae vere hoc nomen meretur. — 5. Quid sit Ecclesiam Catholicismi nomen mereri. — 6. Infertur, nomen *catholicae* deberi Ecclesiae romanae. — 7. Primo probatur assertio. — 8. Probatur secundo eadem assertio. — 9. Tandem ex verbis Iacobi regis assertio proposita confirmatur. — 10. Concluditur, non posse sectae anglicanae adaptari. — Prima ratio. — Secunda ratio. — 11. Tertia ratio. — Secta, quae proprium nomen a magistro suo sortitur, catholica non est. — 12. Cur unaquaeque haeresis ab inventore suo nominetur. — 13. Non tantum antiqui haeretici, sed etiam novi a suis haeresiarchis cognominantur.

1. Quoniam haec appellatio *catholica* semper distinxit et Ecclesiam Christi a synagogia Satanae et veram fidem ab haeresi, ut sufficienter probant symbola fidei, et perpetua patrum traditio (ex quibus nonnullos retulimus, et plures in hoc capite referemus), ideo rex Angliae notam haeretici vitare cupiens, ut in sua Praefatione ostendit, titulum defensoris catholicae Fidei assumit, quo catholicam Fidem credere, et tenere profitetur. Cum autem compertum sit, ipsum esse defensorem ac propugnatorem particularis sectae anglicanae, si ostenderimus, illam non esse catholicam Fidem, convincemus etiam, illum non esse defensorem catholicae Fidei, et tunc fore talem, quando pie ac sincere, cognita veritate, ad Ecclesiae romanae gremium (quod faxit Deus) et obedientiam redierit. Quamvis autem ex hactenus dictis satis inclaruerit sectam illam, quae firmum fidei fundamentum non obtinet, nequaquam posse ve-

ram Ecclesiam esse, aut catholicam Fidem profiteri; nihilominus ut evidentius id constet, operae pretium visum est per antiquissimam traditionem Ecclesiae, ex ipsa appellatione *catholicae Fidei* aperte deducta, idem ostendere. In hoc autem attributo duo spectari possunt, scilicet, et nomen ipsum, seu cognominatio ab illo sumpta, et res, seu proprietas significata per nomen, et quibus diversa argumenta soleot patres sumere ad veram fidem vel Ecclesiam cognoscendam, et ideo prius de oomine, postea de ratione nominis dicemus.

Supponimus autem in primis, hoc nomen *catholicae* tam Ecclesiae, quam Fidei attribui solere; nam in symbolis apostolico et nicaeno confitemur unam Ecclesiam catholicam, et in symbolo Athanasii de collectione ipsa articulorum fidei dicitur: ***Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*** Cui autem illarum scilicet, Ecclesiae an Fidei prius fuerit hoc nomen impositum, incompertum mihi fateor; potuit enim Ecclesia vocari catholica, quia Fidem catholicam profitetur, et e contrario Fides potest dici catholica, quia ab Ecclesia catholica retinetur, et traditur, vel certe utrique per se spectatae potuit hoc nomen attribui, quia ratio eius, seu omnis proprietas, quae per illud indicatur, tam in vera Ecclesia, quam in vera Fide per se invenitur, ut in sequenti capite declarabimus. Unum autem certum est, scilicet, illa duo ita esse coniuncta, ut separari nequeant, quia nec Fides catholica esse potest extra veram Ecclesiam, nec catholica Ecclesia sine vera Fide; nam ubi Ecclesia catholica fuerit, erit etiam catholica Fides, et e contrario, et ideo semper de illis indifferenter loquemur.

2. Secundo statuendum est, hoc nomen antiquissimum esse, quamvis non defuerint haeretici etiam antiqui, qui contra illud obmurmurare ausi fuerint, ut de Semproniano Novitiano refert Pacianus contra Parmeo. epist. 1. et 2. Et fortasse non desint aliqui ex huius tempestatis novatoribus, qui illud respuant, eo quod in libris canonicis non inveniatur scriptum. Verumtamen quantum ex verbis regis Angliae coniicio, anglicana secta illud non detrectat, imo tanquam nomen verae fidei, religionis, et Ecclesiae *Catholicismi* nomen affectat, sibique cupit attribuere, ut in ipso titulo Defensoris catholicae fidei rex ipse satis ostendit. Praeter quam quod haec vox in allegatis symbolis approbata invenitur, ita ut sub illa denominatione iubeamur, unam Ecclesiam et Fidem catholicam recognoscere ac confiteri; ergo rex Angliae, qui dicta symbola admittere profitetur, negare non potest nomen illud vel rem per illud significatam. Denique ipsa veneranda antiquitas et patrum omnium aetatum consensio ostendit, nomen hoc non sine divino numine in Ecclesia introductum esse. *Certe*, inquit Pacianus dicta epistola 1, ***non est ab homine mutuatum, quod per saecula tanta non cecidit: catholicum istud nec Marcionem, nec Apellem, nec Montanum, nec haereticos sonat auctores. Multa nos Spiritus sanctus edocuit, quem Paracletum apostolis et magistrum Deus misit e coelis. Multa ratio, sicut dicit Paulus, et honestas, et (ut ait) ipsa natura. Quid? parva nobis de apostolicis viris, parva de primis sacerdotibus currit auctoritas?*** Et infra: ***Age, si illi usurpando nomini huic auctores idonei non fuerint, nos idonei erimus negando? et nostram potius auctoritatem patres sequentur, et emendanda sanctorum cedet antiquitas, et iam putrescentia vitiis tempora canos apostolicae antiquitatis eradet?*** Quae gravissimus hic pater ante mille et trecentos annos scripsit, tunc testatus, fuisse antiquissimum hoc nomen, et merito. Nam ex symbolo apostolorum constat, ab ipsis fuisse approbatum, in eo enim profitemur *sanctam et catholicam Ecclesiam*. Quae verba non sunt minus antiqua in illo symbolo, quam caetera, et ita leguntur, et explicantur ab omnibus antiquis, Cyrillo, Ruffino, et Augustino. Ergo ab apostolorum tempore cum ipso symbolo nomen etiam *catholicae* semper Ecclesia conservavit. Unde etiam Pacianus illud nomen admiratur, *Quia tanto tempore non ceciderat?* Ergo multo maiore admiratione dignum est, quod usque ad nostra tempora conservatum fuerit, et eidem Ecclesiae ac Fidei attributum. Igitur evidentius nunc ostenditur, nomen hoc neque datum, neque conservatum esse sine speciali Dei providentia, semperque vere indicasse, et indicare id, quod significat, et propter quod impositum est.

3. Tertio igitur supponendum est, hoc nomen attributum esse Ecclesiae et Fidei Christi ad distinguendam illam ab haereticorum doctrinis et conventiculis. Testis est idem Pacianus in eadem epistol. 1, sic dicens: ***Cum post apostolos haereses extitissent, diversisque nominibus columbam Dei atque reginam lacerare per partes, et scindere niterentur, nonne cognomen suum plebs apostolica postulabat, quo incorrupti populi distingueret unitatem, ne intemeratam Dei Virginem error aliquorum per membra laceraret? nonne appellatione propria decuit caput principale signari?*** Quam necessitatem, adhibito exemplo, declarat, dicens: ***Si forte ingressus populosam urbem Marcionitas, Novatianos, et caeteros eiusmodi comperissem, qui se christianos vocarent, quo cognomine congregationem meae plebis agnoscerem, nisi catholica diceretur?*** Unde postea concludit: ***Christianus mihi nomen est, catholicus vero co-***

gnomen: illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, inde significor. Eandem causam et necessitatem huius nominis statuit, et pro more acute satis explicavit Augustinus lib. *contra Epistol. Fundamenti* c. 1, ubi inter vincula, quae ipsum in Ecclesia tenuerunt, enumerat *ipsum catholicae nomen, quod non sine causa inter tam multae haereses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes haeretici catholici dici velint, quaerenti tamen peregrino alicui, ubi ad catholicam conveniatur, nullus haereticorum, vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere.* Idem docuit lib. *de vera relig.* cap. 7, cuius verba postea referam.

Eandem rationem huius vocis nobis tradidit Cyrillus hierosolymitan. *Cateches. 18.* Nam quia nomen Ecclesiae absolute dictum, et antiquam synagogam, et quamlibet congregationem, et malignantium etiam, id est haereticorum, Ecclesiam significare potest: *Propterea,* inquit, *nunc confirmans fides tradidit, ut dicas, et in unam sanctam catholicam Ecclesiam, ut illorum quidem foeda conventicula fugias, perseveres autem in catholica Ecclesia, in qua renatus es.* Ubi confirmantem fidem appellat Symbolum, quod exponit. Et statim monet, non esse quaerendum ubi sit Ecclesia, sed ubi sit catholica Ecclesia. *Hoc enim,* ait, *proprium nomen est sanctae huius, et matris omnium nostrum, quae est sponsa Domini nostri Iesu Christi unigeniti Filii Dei.* Eandemque rationem subinnuit Hilarius canon. 10. in Matth. nam explicando verba illa Christi: *In quamcumque civitatem intraveritis, interrogate, quis in ea dignus sit, et ibi manete,* etc. per dignam domum Ecclesiam interpretatur, quae *catholica,* inquit, *dicetur.* Quia multi Iudaeorum erant futuri, qui licet Christo crederent, tamen in legis operibus mnrarentur; alii, qui per simulelationem ex lege ad evangelium transirent; multi vero, qui in haeresim traducerentur, et penes se osse veritatem catholicam mentirentur. *Ideo,* inquit, *admonuit, dignum, cum quo habitandum sit, esse quaerendum, id est, Ecclesia, quae catholica dicetur, caute et diligenter utendum.* Atque hinc usus etiam Ecclesiae, et omnium patrum obtinuit, ut veri fideles eb haereticis per hoc catholicorum nomen distinguentur, ut passim in patribus legimus, et usu comprobatum videmus, et experti sumus non solum inter catholicos, sed etiam inter ipsos haereticos, ut ex dicendis amplius inclarescet.

4. Quarte ex his inferimus, et tanquam certum statuimus, illam esse veram Ecclesiam, et in ea esse veram et catholicam Fidem, quae iure ac merito, id est secundum primaevam huius nominis impositionem, catholica nominetur. Hoc manifeste sequitur ex dictis, quia ostensum est, hoc nomen ab apostolis impositum fuisse ad denotandam illam Christi Ecclesiam, quae per eos fundata fuerat; ergo in fide pro explorato habetur illo nomine tunc significatam fuisse veram Ecclesiam, ac subinde Ecclesiam per apostolos fundatam habuisse eas proprietates, quae in vera Ecclesia requiruntur, et illo nomine indicantur, ut ex infra proferendis clarius elucescet. Constat enim, apostolos veram Ecclesiam et proprietates eius non ignorasse, et habuisse auctoritatem imponendi illi nomen veritati et usui eius accommodatum. Et hinc ulterius fit, illam Ecclesiam ab apostolis conditam, quatenus per veram successionem semper duravit (ut supra vidimus), semper etiam meruisse nomen *catholicae,* neque illud unquam amisisse. Probatur primo, quia semper est uno et eadem, non similitudine tantummodo speciei, sed etiam identitate (ut eum philosophis loquar) numerice morali, propter continuam successionem legitimam; ergo veritas, et proprietas significata per illud nomen semper illi convenit, ergo et nomen ipsum. Secundo, quia semper haec Ecclesia professa est fidem illius symboli, in quo ipse catholica nominatur, eum temen in sua fide errare non possit, ut supra iam satis liquido manet commonstratum. Tertio, quia non amisit illud nomen per demutationem rei, id est, quia amiserit proprietatem significatam per illam vocem, nam si illam amisisset, non esset eadem Ecclesia ut supponitur, nec etiam amisit illud per ablationem, seu mutationem solius nominis, quia Ecclesia ipsa se illo nomine non privavit, aut nominis significationem mutavit, ut ex usu, et ex fide symboli satis constat. Neque extra illam est in terro potestas, quae potuerit eam tali nomine privare, neque iure, quia non habet superiorem, neque facto, quia neque in hoc portae inferi contra eam praevalere potuerunt, ut latius infra comprobabimus.

Unde tandem concluditur, illam Ecclesiam, cui iure ac merito nomen hoc tribuitur, esse veram Christi Ecclesiam, et Fidem catholicam in se conservare, et consequenter nullam congregationem, etiam sub Christi nomine et confessione coactam, quae a priori Ecclesia divisa et segregata sit, ullo modo posse hoc nomen sibi merito vindicare. Utraque pars nota est ex dictis. Prior quidem, quia talis Ecclesia est eadem numero cum illa, quae a principio, et semper illud nomen habuit; posterior vero contraria ratione, quia Ecclesia vera est tantum una, et hoc nomen uni tantum et verae Ecclesiae attributum est. Omnis ergo Ecclesia, quae non est illa una et vera Ecclesia, vel pars eius, catholica dici non potest. Idem confirmatur clare ex causa impositionis talis nominis. Inventum est enim ad discernendum perpetuo veram Ecclesiam a falsis, et ideo non est positum tanquam nomen commune, sed tanquam proprium

et singulare ad significandum hoc individuum corpus mysticum tales sortitum proprietates; ergo hoc ubicumque et quandocumque fuerit, recte illo nomine appellabitur, secus vero est de quocumque alio ficto corpore ab hoc diviso.

5. Unde etiam obiter constat, quid sit mereri tale nomen, et quasi iure suo illud sibi vindicare, innotescit; nihil enim aliud est, quam habere veram et indubitatam successionem ab illa Ecclesia primitiva, cui primo hoc nomen exhibitum est: nam cum per illam successionem omnia bona et iura (ut sic dicam) antiqua Ecclesiae vindicentur, itidem cum illis etiam proprium nomen comitari necessarium ducitur. Potestque exemplo rerum humanarum declarari, ita enim nomen uniscuiusque familiae, quo eius nobilitas et antiquitas indicatur, non aliter ex vi primae impositionis ad aliquem transit, nisi ex vi originis et successionis: et tunc ostenditur quia merito, et quasi iure suo nomen illud vindicare, quando directam et legitimam successionem a tali radice demonstrat. Ita ergo de Ecclesia quoad appellationem catholicam, multoque altiori modo et maiori certitudine existimandum est. Excellentiori quidem modo, quia successio Ecclesiae licet sit per multiplicationem diversarum personarum naturalium (ut sic dicam), nihilominus est per conservationem eiusdem numero corporis mystici, cuius omnes personae sibi invicem succedentes sunt membra. Et inde etiam sequitur maior certitudo, quia illud nomen non est per se primo impositum singulis membris, aut personis, sed toti corpori, quod cum sit semper idem, tenacius et firmius nomen suae dignitatis retinet, perpetuoque conservat. Maxime tandem sumitur haec certitudo ex continua professione fidei, qua ipsamet Ecclesia semper confitetur, se esse catholicam. Nam cum huic fidei falsum subesse non possit, certissimum omnino fit, veram Christi Ecclesiam iure sibi hoc nomen vindicare, quod nullus vel haereticus, si symbolis apostolico et nicaeno fidem praebeat, negare potest, saltem generatim de vera Ecclesia Christi, prout hactenus loquuti sumus.

6. Quinto denique addimus, Ecclesiam, quae nunc Pontifici romano obtemperat (quam, ut distincte loquamur, nunc Romanam appellabimus), iure ac merito catholicae nomen sibi vindicare, eademque ratione Fidem eius catholicam esse censendam et appellandam. Haec assertio sequitur evidenter ex proxime dictis, iis adiunctis, quae in cap. 4. tractata sunt. Ibi vero advertimus, nomen Ecclesiae romanae interdum accipi pro universali Ecclesia, quae Pontifici romano tanquam universali Christi vicario obedit; interdum autem pro particulari dioecesi, quae eidem Pontifici etiam ut particulari et proximo episcopo subest. In praesenti quidem priori modo loquimur de Ecclesia romana, quis catholicae nomen Ecclesiae universali primario est impositum. Quamquam etiam particulares ecclesiae soleant catholicae vocari, ut constat ex modo loquendi Augustini, Paciani et Cyrilli supra, et ex communi usu, sicut et quilibet fidelis vocatur catholicus, vel a professione fidei catholicae, vel quia est pars catholicae Ecclesiae; ergo multo magis quaelibet ecclesia particularis utramque rationem habeas, poterit catholica vocari, et sic etiam particularis Ecclesia romana maxime catholica est, quod a fortiori constabit, si de universali illud comprobetur.

7. Primo ergo probari potest assertio eodem modo, quo antiqui patres supra allegati probabant, Ecclesiam, quae suo tempore erat, esse catholicam, quia erat illa, quam apostoli fundaverant, cuique hoc nomen imposuerant; et ex eisdem, et aliis constat, loqui etiam de illa Ecclesia, quam nunc romanam vocamus, quia loquebantur de Ecclesia unita Pontifici romano tanquam capiti, et Christi Vicario, ut patet ex Augustino, qui hac ratione successionem pontificum romanorum simul cum nomine *catholicae* in signis verae Ecclesiae coniungit, et ex Cyrillo, qui ait: *Sanctam Ecclesiam christianam esse, de qua Salvator dixit Petro: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Pacianus demum licet non ita dilucide hoc declaret, auctoritate tamen Cypriani utitur ad suam sententiam de Ecclesia catholica stabiliendam: Cyprianus autem ipse sane epistola 75. ad Cornelium, Ecclesiam romanam vocat Ecclesiae catholicae radicem et matricem; uterque ergo intellexit per catholicam Ecclesiam illam, quae sub romano Pontifice militat. Pluraque alia ex eodem Cypriano, Irenaeo, Hieronymo, et Ambrosio supra cap. 3. et 4. retulimus; et alia legi possunt in August. epist. 165, et passim in libris contra Donatistas, et in Optat. l. 2. contra Parmenianum, ubi ex unione cum cathedra Petri monstrari dicit, aliquam Ecclesiam esse catholicam. Denique Tertullianus in *Praescriptionib.* cap. 30, *catholicam doctrinam esse dicit in Ecclesia romanensi;* quod perinde est, ac si diceret, illam esse catholicam. Ostensum autem a nobis in superioribus est, Ecclesiam romanam eandem esse nunc, quae priscis temporibus fuit; ergo ad illam solam iure pertinet *catholicae* nomen.

8. Et praeterea nunc etiam locum habet probatio, quam iidem patres ex totius orbis consensione desumere solent. Nam sicut tempore v. g. Augustini, ita etiam nunc, et omnibus interpositis annis omnes homines tam fideles quam infideles utentes voce *Ecclesiae catholicae,* et simpliciter loquentes, et sine speciali affectione, vel malitia, per illam vocem in-

telligunt, et significant illam Ecclesiam, quae cum Pontifice romano communicat; ergo signum est, illam solam esse, cui ex proprio iure hoc nomen debetur. Ita argumentatur Augustinus lib. *de Vera relig.* cap. 7. dicens: *Tenenda est nobis christiana religio, et eius Ecclesiae communicatio, quae catholica est, et catholica nominatur non solum a suis, verum etiam ab omnibus inimicis. Velint enim, nolintve ipsi quoque haeretici, et schismatum alumni, quando non cum suis, sed cum extraneis loquuntur, catholicam nihil aliud quam catholicam vocant. Non enim possunt intelligi, nisi eam hoc nomine discernant, quo ab universo orbe nuncupatur.* Idemque probat, quod Cyrillus ait, ubi est diversitas sectarum cum vera Ecclesia in eadem loco mixtarum, ne quis decipiatur inquirendo, oportere, ut interroget, non pro Ecclesia tantum, sed pro catholica; nam illo nomine omnes intelligunt illam, quae antiquam fidem retinet. At hoc eodem modo durare usque ad praesentia tempora, evidenti experimento constat, ut superius adnotavi; ubique enim qui se professorem romanae Fidei ostendere vult, catholicum se nominat; et ita etiam ipsi haeretici, quando sincere et communi modo loquuntur, eosdem fideles glorioso catholicorum titulo designare, et insignire solent. Ergo.

9. Atque hoc nobis regia auctoritate confirmavit rex Angliae; nam in sua Apologia, quasi consuetudine ductus, et contradictionem in dictis suis non advertens, illos, quos acerrime persequitur, et impugnat, catholicos saepe saepius appellat, cum eos defendere teneretur, si vero et non ficto titulo se defensorem catholicae Fidei appellaret. Occurritque ex eodem titulo argumentum aliud (quod ad hominem vocant), quo idem rex convinci potest, Ecclesiam romanam ab ipso ut catholicam admittendam esse; nam ipse quasi iure haereditario gaudere vult titulo defensoris Fidei catholicae, qui a Leone X. Pontifice maximo Henrico VIII. praedecessori suo concessus est; ergo tacite admittit, et approbat et concessionem et titulum in eo sensu, in quo a Pontifice datus est; ergo, velit, nolit, confitetur, romanam Ecclesiam, eiusque fidem tempore Leonis X, et quando Henricus VIII. contra Lutherum libro scripto de Sacramentis illam defendit, vero ac legitimo iure catholicam dictam esse, et praeter illam nullam aliam potuisse catholicam iure nominari, nisi quatenus cum illa coniuncta esset, quia catholica Ecclesia integra, ut sic dicam, non potest esse, nisi una. At vero non desiit esse catholica Ecclesia romana, eo quod rex Henricus ab illa se separaverit, sed potius ipse desiit esse catholicus: haeretici enim vel schismatici ab Ecclesia exeuntes, se ipsos dividunt, ac demutant, in Ecclesia autem nullam aliam mutationem faciunt, praeter quandam diminutionem, seu membri divisionem; ergo semper haec Ecclesia iure nomen *catholicae* retinet, nulla enim in fide mutatio in illa facta est, imo nec fieri posse, supra ostensum est.

10. Sexto et ultimo ex his omnibus concludo, quod propositum est, nempe anglicanam sectam, seu congregationem, aut qualemcumque ecclesiam, quae sectam illam profitetur, catholicam iure non posse nuncupari, ac proinde neque esse.

Probatur primo, quia hoc nomen non debetur, neque potest iure tribui, nisi uni Ecclesiae, et quae vera Christi Ecclesia sit; ita enim in symbolo confitemur omnes, veram et sanctam Ecclesiam unam et catholicam esse; sed ostensum est, Ecclesiam romanam esse catholicam; ergo anglicana catholica non est. Probatur consequentia, quia Ecclesia anglicana neque est romana, neque illi est unita, sed ab illa omnino divisa, tum in fide et dogmatibus, tum etiam in obedientia et vinculo charitatis.

Secundo idem facile ostendi potest ex defectu successionis et originis ab illa Ecclesia primitiva, quae primum catholica dicta est. Hanc enim successionem nunc non habet ecclesia anglicana; ergo neque nomen *catholicae* iure, ut aiunt, haereditario potuit adipisci. Consequentia est evidens ex dictis. Antecedens autem late probatum est in toto discursu capitis primi et secundi, et iterum necessario occurret in capite sequenti; et breviter declaratur. Quia secta anglicana quoad id, quod illi maxime proprium est, et quasi differentia distinguens illam non solum ab Ecclesia catholica, sed etiam ab omni ecclesia malignantium, videlicet, quoad recognitionem temporalis regis in ratione supremi capitis in ecclesiasticis et spiritualibus, incepit ab Henrico VIII. ante septuaginta et quatuor vel quinque annos, et nulla illius mentio prius facta est in mundo: neque illud genus reipublicae, aut capitis spiritualis originem ducit ab Ecclesia primitiva, quia nullum in Scriptura, vel in praedicatione apostolorum fundamentum habet, ut libro 3. late ostendemus; ergo quoad hanc partem caret dicta successione. Quoad alteram vero, quae in ea spectari potest de aliis dogmatibus, in quibus ab Ecclesia romana dissidet, initium habuit a Calvino, et ex parte etiam a Luthero, qui profecto in doctrina successionem ex apostolis seu catholica Ecclesia non habent. Nam si ex illa essent, permansissent in illa; at ex illa exierunt, quia novos errores doctrinae apostolicae contrarios excogitarunt, ut ab aliis catholicis auctoribus saepius est probatum, et est luce meridiana clarius; ergo etiam quoad hanc partem anglicana secta caret successione. Quod etiam in lib. 2. expendendo confessionem fidei regis Angliae fiet evidentius: ergo nullum verum vel apparentem titulum habet illa secta, quo possit catholica nuncupari.

11. Tertio, uti possumus argumento, seu signo, quo utuntur antiquissimi patres ad cognoscendam congregationem, vel sectam non catholicam, et illam a catholica distinguendam. Quotiescumque enim secta aliqua proprium nomen habet a magistro, vel praeceptore talis doctrinae, et sectatores eius ab eodem praeceptore nomen accipiunt, signum est, nec doctrinam, nec personas, nec earum congregationem esse catholicam. Quod signum explicat late Athanasius orat. 2. *contra Arianos* circa principium, dicens: *Nunquam populus christianus ab episcopis suis, sed a Domino, in quem creditum fuit, nomen accepit, nec ab apostolis, neque a praeceptoribus, ministrisque evangelii, ... Illi vero, qui aliunde originem fidei suae deducunt, merito auctorum suorum cognomenta praeseferunt.* Et deinde id ostendit, discurrendo per omnes haereticos usque ad Arianos, dicens: *Beato Alexandro Arium eiiciente, ii, qui Alexandro adhaeserunt, remanserunt christiani; qui una cum Ario recesserunt, nomen Salvatoris nostri Alexandro cum suis relinquentes, Ariani deinceps appellati sunt.* Additque deinceps, etiam post mortem Arii idem servatum esse; et inter alia ait: *Omnes, qui eiusdem cum Ario sententiae fuerunt, ex eo notas suas insigniaque habentes, Ariani nuncupantur; quod re vera eximium et magnum argumentum est. Nam qui ex gentibus ad Ecclesiam veniunt, non catechizantium seu fidei rudimenta tradentium nomina, sed Salvatoris in se transferunt, et pro gentilibus Christiani incipiunt appellari. Qui vero et ex eodem genere ad istos abeunt, aut ab Ecclesia ad haeresim transitum faciunt, nomen Christi derelinquunt, et Arianorum vocabulo induuntur, quasi qui non amplius fidem Christi retineant, sed arianae insaniae gregales habentur.* Quod late prosequitur, inde concludens, tales sic nominatos non solum de numero Ecclesiae catholicae non esse, verum etiam neç christianos, quia fidem apostolicam iam deseruissent.

Deinde Chrysostomus homil. 33. *in Acta* circa finem, ubi proponit quaestionem, si gentilis volens fieri christianus, inter eos, qui hoc nomen profitentur, divisiones in dogmatibus inveniat, et ideo dubitet, quam partem eligat, et inter alia documenta, quae ponit ad dignoscendam veram et catholicam Fidem, seu Ecclesiam, unum est. *Illi*, id est haeretici, *habent quosdam, a quibus appellentur, prout enim haeresiarchae nomen, ita et secta vocatur, nobis autem nullus vir nomen dedit, sed fides ipsa.* per hoc ultimum verbum significans, a fide catholica vocatos esse fideles catholicos, vel etiam Ecclesiam ipsam catholicam. Et eandem sic concludit: *Numquid scindimur ab Ecclesia, num haeresiarchas habemus, num ab hominibus cognomen habemus, numquid nobis dux quidam est, sicut illi Marcion, illi Manichaeus, huic Arius? Quod si nos agnominationem cuiusdam sortimur, sed non ut ab haeresum principibus, sed, ut ab his, qui praesunt nobis, et gubernant Ecclesiam. Non habemus doctores super terram, absit, unum habemus in coelis. Et illi, inquit, eadem praetexerunt. Sed assistit nomen accusans illos*, etc.

Idem signum tradidit Lactantius lib. 4. *de Vera sapientia* cap. ult. ubi ait, multos excidisse a doctrina Dei, credendo falsis prophetis, et veram traditionem relinquendo, subiungitque: *Sed illi daemoniacis fraudibus irretiti, quas prospicere, et cavere debuerant, divinum nomen et cultum per imprudentiam perdiderunt; cum enim Marcionitae, Ariani* (adde, Lutherani, Calvinistae). *seu quilibet alii nominantur, christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso humana et externa vocabula induerunt: sola igitur catholica Ecclesia est, quae eorum cultum retinet; hic est fons veritatis*, etc. Huic quoque doctrinae consentit d. Hieronymus *dialogo contra Luciferianos* c. 9, alias col. ultim. ubi hanc tradit regulam: *Sic ubi advertis eos, qui dicuntur Christi, non a Domino Iesu Christo, sed a quodam alio nuncupari, utpote Marcionitas, Valentinianos*, etc. *scito, non esse Ecclesiam Christi, sed Antichristi synagogam: ex hoc enim ipso, quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus praenunciavit.* Sic etiam Optatus lib. 3. *contra Parmenian.* colum. 4. hoc argumento maxime exprobrat Donato, dicens: *Cum ante ipsius superbiam omnes, qui in Christo crediderant, christiani vocarentur, ausus est populum cum Deo dividere, ut qui illum sequuti sunt, iam non christiani vocarentur, sed donatistae.* Quod late prosequitur. Denique idem sumitur ex Augustino dicto lib. *contra ep. Fundamenti* cap. 4, et libro *contra serm. Arianorum* cap. 36, ubi inquit: *Ita se habet catholicae veritatis antiquitas, ut ei omnes haeretici diversa nomina imponant, cum ipsi sua singula, sicut ab omnibus appellantur, obtineant.*

12. Causa vero et ratio huius signi quasi ex natura rei reddi potest, quia omnis haeresis aliquam novitatem contra antiquam fidem comminiscitur, novis autem rebus existentibus necessaria sunt nova nomina, quibus significentur, et ab aliis discernantur. Hac ergo ratione sicut philosophorum scholae ab inventoribus, seu primis praeceptoribus nomen acceperunt, ita etiam sectae haereticorum a suis etiam magistris, quibus discriminentur, receperunt nomina. Atque ita Irenaeus lib. 1, cap. 20, in fine de sectatoribus Simonis dixit: *Habent quoque et*

vocabulum, seu nomen a principe impiissimae sententiae Simone dicti Simoniani; et Iustinus Martyr *in dialogo cum Tryphone* pagin. 26. generaliter de haereticis dixit: *Ex novis prodeunt a virorum appellatione, ex quibus unaquaeque disciplina et sententia originem habuit.* Et infra: *Ac eorum quidem nonnulli Marciani vocantur, alii Valentiniani, alii alio nemine a sententiae, disciplinaeque principe unusquisque nominatur, quemadmodum etiam unusquisque eorum, qui sibi philosophandum censent, a parente disciplinae nomen philosophiae, cui studet, sibi imponendum censet.* Ita ergo in haereticis observatum est tanquam moraliter necessarium, et ex rei natura consequens. At vere catholica Ecclesia antiquitatem semper observat, nullamque novitatem priori fidei contrariam admittit, ideoque nove nomine non indiget, sed antiquum semper retinet, sicut et religionem a Christo primitus institutam.

13. Hoc autem ipsum, quod antiqui patres de haereticis antiquis docuerunt, in novis etiam observatum esse cernimus; nam insurgente Luthero, sectatores eius ab ipso Lutherani vocati sunt, a Calvino Calvinistae, a Zuinglio Zuingliani, et sic de aliis, ut ex communi more loquendi totius orbis christiani, et omnium scriptorum huius temporis palam evadit. Imo de sectariis Lutheri constat, se ipsos vocasse Lutheranos in Confessione augustana, non longe a principio. Ita refert Stapleton. lib. 1. *Controv.* 4. Cum ergo secta anglicana in re non alia sit, quam calviniana, non minus idem nomen participat, et eo indicio ostenditur, qualis sit, utique non catholica, sed potius a catholica deficiens. Quod si fortasse non ita a plerisque vocitetur, quia suum primarium fundamentum Calvinus non prebavit, vocari prefecte posset henriciana, quia cum rex Henricus fuerit primus auctor illius erroris, non minus possent sectatores eius ab eo nomen accipere, quam alii haeretici a suis ducibus reportarunt. Fortasse tamen hoc non est usu receptum, vel quia Henricus, licet illud dogma invexerit, in reliquis voluit catholicam religionem in suo regno servari, ut supra notavimus, vel certe, quia non sua tantum auctoritate, sed celebri actu Parlamenti sui institutum est, ut rex in supremum caput suae Ecclesiae susciperetur. Mauritius Canneus supra cap. 9. Hoc vere non obstat, quin hinc etiam illa secta specialiter anglicana nuncupetur, quia speciali arbitrio illius regni, seu Parlamenti definitus est non solum ille articulus, sed etiam modus religionis ex variis novis erroribus mixtus, in illo regno observandus: ergo utcumque res se habeat, semper illa secta neve nomine indiguit, ut cognosci, et discerni possit, illudque a suo proximo inventore vel institutore participat; ergo in illa etiam locum habet dictum indicium, et consequenter ex testimonio omnium patrum, qui signum illud dederunt, catholica non est.

CAPUT XIII.

Obiectionibus contra doctrinam superioris capitis occurritur.

Summarium

1. Prima obiectio. — Catholici vocabantur homousiani, nunc papistae etc. — Secunda obiectio — 2. Solutio ad primam partem obiectionis. — 3. Nomina, quae haeretici catholicis imponunt, doctrinae novitatem non indicant — 4. Solutio ad secundam partem obiectionis.

1. Contra discursum superiori capite factum duo possunt protestantes obiicere. Unum est, etiam catholicos solere appellari novis nominibus, quando controversiae de doctrina oriuntur, et ita vel nullum esse indicium vel ex illo etiam inferendum esse, fideles non esse catholicos. Assumptum patet, quia tempore Arii dissentientes ab illo et defensores concilii nicaeni *Homousiani* vocati sunt. Imo eo tempore fideles vocabantur Romani, ut sumitur ex Victore uticensi lib. 1. *de Persecut. Vandalica* circa finem, ubi refert, cum Theodoricus Armogastam fidelem capite truncari iussisset, secundum presbyterum consuluisse illi, ut potius diversis afflictionibus interficeret. *Nam si gladio peremeris*, inquit, *incipient Romani martyrem praedicare.* Quam vocem exponens Gregorius turonensis libro 1. *de gloria martyrum* cap. 25, dicit: *Romanos enim vocant homines nostrae religionis.* Deinde etiam nunc, quos nos vocamus catholicos, rex in sua Praefatione pontificios vocat, vulgusque Papistas appellat, et similiter quam nos vocamus Ecclesiam catholicam, rex appellat romanam Religionem. Altera obiectio est, quia sicut nos catholicorum nomen nobis vindicamus, ita etiam haeretici contendunt, suam religionem esse catholicam, et consequenter etiam se ipsos catholices appellant. Quod si nobis non nocent alia nomina ab aliis imposita, ita etiam ipsi dicent, ex aliis nominibus ipsis impositis nullam praesumptionem falsae sectae contra illos sumi, sed potius per illa indicari reformatam religionem, ut rex etiam loquitur, vel purum et verum evangelium, ut puritani et evangelici contendunt.

2. Ad priorem partem in primis generatim dico cum Augustino libro *contra sermon. Arianor.* cap. 36, ita se se habere catholicae veritatis antiquitatem, *ut ei omnes haeretici diversa nomina imponant, cum ipsi sua singula, sicut ab omnibus appellantur, obtineant.* Quibus verbis differentiam indicat,

quod quoties talia nomina imponuntur catholicis, a solis haereticis imponuntur, et ab aliis non recipiuntur, quia necessaria non sunt respectu aliorum, sed ipsi haeretici illa inveniunt, vel in iniuriam, et infamiam catholicorum, vel ut se ipsos catholicos venditent. E contrario vero peculiaria nomina sectarum haereticarum, quasi ex natura rei, ut dixi, cum ipsis nascuntur, et ita statim veniunt in usum omnium, etiam ipsorummet sectariorum, qui eisdem nominibus se ipsos appellant. Atque ita Augustinus dicto cap. 36. *contra serm. Arianor.* de nomine *Homousianorum* dicit: *Ariani, et Eunomiani, non alii haeretici, nos vocant Homousianos, quia contra eorum errorem graeco vocabulo Homousion defendimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum.* Nunquam ergo illud fuit catholicorum nomen, sed inventum fuit ab haereticis, et non ab omnibus, sed ab illis, quibus nomen *Homousion* erat infestum, quia per illud eorum error detegebatur, et tergiversationes evitabantur. Idemque in haereticis huius temporis observari potest; nam quia Christi Vicarium, quem nos Papam, et summum Pontificem, et Episcopum romanum appellamus, odio prosequuntur, ideo ad ignominiam eorum, qui illi Sedi obediunt, et ad conflandam eidem Sedi invidiam, catholicos vocant papistas, pontificios, et romanistas. Sicut autem Ariani non potuerunt nomen a se inventum introducere in Ecclesiam, sed illi tantum eo abusi sunt, ita etiam haec nomina ab haereticis inventa inter ees taotum circumferuntur, Catholici autem neque eis utuntur, oeque de illis solliciti suot, quia nihil sibi nocere possunt.

3. In quo est etiam valde notandum, talia esse haec nomina, quae haeretici catholicis imponunt, ut etiam illa divisionem non indiceot ab Ecclesia catholica, neque in doctrina novitatem aut singularitatem. Quod etiam de nomine Homousianorum indicavit Augustinus supra dicens, ipso illo nomine significatos esse ab haereticis defensores verae Trinitatis, quia non possent esse verus Pater, et Filius, nisi essent eiusdem oaturae. Unde recte concludit: *Ecce qui nos quasi macula novi nominis vocant Homousianos, nec se ipsos, cum ista sentiunt, intuentur insanos.* Atque hoc ipsum contingit novis haereticis; cum enim nos papistas vel pontificios vocant, non aliquid novum nobis tribuunt, sed quod omni tempore catholicis omnibus commune fuit, et ita velint, nolint, sisdem nominibus nos catholicos vocant. Nam et romanorum et romanistarum nomina paulo antea ostendimus, iam olim catholicos significasse Sicut etiam supra ex Hieronymo, Ambrosio, et aliis ostendimus, olim catholicam Ecclesiam Romanam fuisse vocatam, seu pro eadem reputatam. Quod ergo fides nostra religio romana a rege Angliae vocetur, sine offensione audiri posset, si recta mente diceretur, quia religio romana neque nova est, neque privata, sed eodem est quae catholica, et utrumque nomen est antiquitatis, non novitatis. Et ita etiam accipi potest, quod Chrys. dicta homil. 33. *in Acta* pronunciavit, *non esse inconveniens, interdum fideles nomen accipere ab his, qui praesunt, et gubernant Ecclesiam*, utique, quando per talia nomina non significatur aliud, quam debitus ordo, et institutio antiqua ecclesiasticae hierarchiae, et monarchiae. Secus vero videmus accidere in propriis haereticorum nominibus, omnia enim denotant vel novam doctrinae inventionem, maxime ea, quae a nominibus haeresiarcharum sumuntur, vel divisionem et separationem, ut in generali nomeo sectariorum, vel in particulari nomen sectae anglicanae, vel aliud simile.

4. Ad secundam obiectionis partem respondeo, non esse novum, ut *haeretici penes se esse veritatem catholicam mentiantur;* de Arianis enim id iam olim Hilarius canon. 10. in Matt. animadvertit, et Augustinus 15. *contra Faust.* cap. 3. dixit: *Mirabilis est impudentia, cum Manichaeorum sacrilega et immunda societas etiam castam sponsam Christi se iactare non dubitat; in quo adversus sanctae Ecclesiae verae catholicae casta membra quid proficit?* etc. Et inferius: *Noli* (dicit ad Ecclesiam) *decipi nomine veritatis: hanc solam tu habes et in lacte tuo, et in pane tuo: in hac autem* (id est, Manichaeorum congregatione) *tantum nomen eius est* (id est, usurpatum nomen veritatis), *ipsa non est.* Et de Donatistis idem saepe refert Augustinus, et specialiter Optatus lib. 1. *contra Parmenian.* circa finem. Non est ergo mirum, quod hodie etiam protestantes catholicorum nomen usurpant, ne suam doctrinam haereticam esse statim fateri videantur, sicut etiam Satanas transfigurat se in Angelum lucis, ut latere possit et decipere. Tanta vero est vis veritatis, ut etiam ipsi haeretici non nisi timide, et cum rubore catholicorum nomen ausi fuerint sibi arrogare, ut lib. 2. *de schismate anglicano* in Eduardo VI. Sanderus notavit. Unde fit, ut licet aliqui se ipsos ita compellent, ab aliis et ab universo orbe non sic nominentur, nec per illud nomen cognoscantur. Quod longe aliter in veris catholicis observatur; non enim catholicorum nomen sibi ipsi assumunt, sed ab ipsa fide antiqua, quam profitentur, quasi haereditario iure illud recipiunt; et ita illo nomine ubique appellantur, et per illud ab omnibus cognoscuntur, cuius religionis sint. scilicet romanae et apostolicae, atque ab ipsis etiam haereticis, cum sine fuco ingenue et communi modo loquuntur, ita appellantur Quod ergo interdum iidem haeretici aliquo peculiari modo illo nomine abutun-

tur, nihil obstat, quominus illud attributum absolute et secundum se spectatum signum certum sit verae et orthodoxae fidei.

CAPUT XIV.

Ex ratione catholici nominis discursus capitis praecedentis confirmatur.

Summarium

1. Catholica ex graeco idem est ac universalis.—2. Fides dicitur primo universalis ratione materiae.—3. Dicitur secundo universalis ex universali, seu communi regula credendi.—4. Secta anglicana caret universali credendi regula ad veram fidem maxime necessaria.—5. Dicitur tertio universalis quoad omnes gradus personarum.—6. Ecclesia universalis est quo ad gradus et munera.—7. Praedictas Ecclesiae conditiones anglicanae sectae deficere ostenditur.—8. Occurritur evasioni.—9. Non ecclesiasticam sed politicam hierarchiam Anglia retinet.

1. Duo in hoc catholico cognomine praecedenti capite distinximus, scilicet, denominationem, seu designationem ab ipso vocabulo sumptam, et rationem nominis, seu proprietatem per illud significatam; cum ergo priorem appellationem ostenderimus, veram Fidem et Ecclesiam indicare, id nunc evidentius fiet, rationem vocis explicando. Ostendemus ergo proprietates per hanc vocem significatas in schismate anglicano non reperiri, et ideo catholicam Fidem aut Ecclesiam in eiusmodi schismate esse non posse. Ad hoc autem probandum supponimus, vocem *catholica*, iuxta etymologiam ex graeco sumptam, idem significare, quod universalis, seu communis, ut patres omnes statim citandi in hac materia supponunt, et est adeo vulgare et receptum, ut in hoc nulla possit esse controversia. Tota ergo constitui potest in explicando, quae universalitas in Ecclesia, vel Fide ex vi illius nominis requiratur. Potest enim in fide (de illa enim praecipue nunc agimus, quamvis idem fere sit de Ecclesia propter similitudinem rationis, et propter connexionem, ut supra dixi), potest, inquam, in Fide catholica multiplex universalitas considerari. Et quamvis, ut in hac ipsa materia advertit Aug. epist. 48, col. 40, non sit de nomine contendendum, nihilominus dubitari non potest, quin illa fides, quae universalis fuerit secundum omnem rationem consentaneam Scripturis, et patribus, sit proprie et maxime catholica.

2. Primo ergo dici potest Fides universalis ex parte materiae, quia nimirum omnia dogmata ad veram Dei fidem pertinentia sine diminutione, seu partitione complectitur. Quam etymologiam indicasse videntur Donatistae, qui, ut Augustinus supra refert, nolebant *Catholicae nomen ex totius orbis communione interpretari, sed ex observatione praeceptorum divinorum, atque sacramentorum omnium.* Quorum sententiam licet quoad priorem partem negativam reprebendat Augustinus, ut paulo post videbimus, de altera derivatione vocis solum dicit: *Si forte hinc sit appellata catholica, quod totum veraciter teneat, cuius veritatis nonnullae particulae etiam in diversis inveniuntur haeresibus*, nihil impedire, imo etiam in favorem Ecclesiae catholicae redundare, quia illa sola est, quae integram veritatem retinet, et omnia divina sacramenta a Christo instituta conservat, et iuxta illius spiritum docet, ac credit. Dici etiam potest observare omnia divina mandata, tum in ordine ad fidem, quia inter dogmata fidei etiam illa numerantur, quae per fidem revelantur; tum etiam in ordine ad obedientiam, charitatem, quia cum vera Ecclesia sancta dicatur, et credatur in symbolo apostolorum, et sine observatione mandatorum non sit vera sanctitas, non poteat catholica Ecclesia esse sine omnium mandatorum observatione. Vera enim sanctitas sine charitate esse non potest, 1. ad Corint. 13, ad Galat. 5, et ad Roman. 5; et charitas secum affert observationem mandatorum omnium, Ioan. 14. et 15. Igitur sicut sanctitas, ita etiam praeceptorum universalis observatio necessaria est in ipso corpore Ecclesiae catholicae; licet in singulis personis eius, ut catholici dicantur, et vere sint, non sit necessaria haec mandatorum omnium observatio quatenus ad voluntatem spectat, quia sine illa possunt integram fidem etiam de ipsis praeceptis retinere; quod alibi ostendendum est, nam ad praesens negotium parum conferre videtur.

Si ergo ab hac proprietate velimus fidem nominare catholicam, profecto manifestum est, in anglicana secta Fidem catholicam non reperiri, quia non habet integram veritatem. Hoc vero postea lib. 2. ostendendum est, demonstrando, et designando errores, in quibus versatur, eosque, quantum huius operis brevitas permiserit, redarguendo. Nunc vero generaliter id probare possumus ex discursu in principio huius libri facto, quia illa secta incepit per defectionem a vera fide; ergo licet aliquam partem doctrinae fidei admittat, non tamen integram et inviolatam illam retinet; ergo fides eius, id est, materia fidei (hanc enim nunc fidem appellamus), non est universalis, ac subinde nec catholica, iuxta etymologiam dictam. Denique fides romana etiam in hoc sensu catholica est, ut satis probatum relinquitur ex dictis in cap. 4. et 5, in quibus ostendimus, non posse Sedem romanam a vera fide deficere. Sed anglicana secta in multis rebus ad fidem pertinentibus, et praecipue in puncto de Primatu (quod ad fidem spectare infra lib. 3. ostendam), discordat ab Ecclesia roma-

na; ergo quoad materiae universalitatem non est catholica.

3. Secundo requiritur in vera fide universalitas, seu communitas ex parte rationis credendi, et ex parte regulae; per quam certo discernatur a falsa; unde etiam ex hoc capite potuit christiana fides vocari catholica. Quanquam enim patres expresse hanc etymologiam illius vocis non attingant; nihilominus non est improbanda, quia non est contraria aliis proprietatibus, vel universalitatibus ab eis in illa voce consideratis, imo in eis virtute continetur; neque enim potest esse fides universalis quoad materiam, personas, loca, et tempora, nisi etiam rationem et regulam credendi universalem et communem seu publicam sortiatur Unde quidquid sit de etymologia vocis, de re ipsa dubitari non potest, quin fides christiana postulet in primis talem rationem credendi, quae universalis sit et eadem in tota materia, quae credenda proponitur. Quae ratio, ut theologi aiunt, est ipsa divina veritas, seu (quod perinde est) verbum Dei, quo ipse praebet testimonium veritatis, iuxta illud Pauli epist. ad Thessalonicenses 2: *Gratias agimus Deo, quia cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei;* et illud I. Ioan. 5: *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est.* Hoc ergo testimonium idem esse debet in omnibus credendis, et ideo ratio universalis dicitur respectu christianae fidei, alias non esset in omnibus aeque certa, imo nec certa fides in re qualibet esse poterit, si ab illa universali ratione in aliqua discrepet. Regula etiam aliqua necessaria est, quae nobis res credendas tanquam a Deo revelatas infallibiliter proponat, quam debere esse publicam et generalem in cap. 6. ostensum est; quia non potest esse fides uniformis, ut sic dicam, seu eadem in omnibus fidelibus, nisi omnes in eadem communi regula credendi conveniant; ergo ut fides possit esse catholica, necesse est, ut sit universalis etiam in regula et ratione credendi.

4. Constare autem facile potest ex dictis, in secta anglicana hanc proprietatem fidei non reperiri; ergo etiam ex hoc capite non potest illa secta Fides catholica reputari. Assumptum patet primo, quia illa secta veritates aliquas a Deo revelatas admittit, et suo modo credit, alias vero negat, ut infra ex ipsa regis confessione ostendemus. Nam licet ipse non concedat, illa, quae negat, esse a Deo revelata, tamen eo ipso ostendit, non divinum testimonium, sed suum arbitrium et coniecturam habere pro ultima et primaria ratione credendi; nam si divino testimonio in credendo vere niteretur, aequaliter crederet omnia, quae eodem divino testimonio confirmata sunt. Hic autem defectus in ratione credendi provenit ex defectu regulae universalis, quae cum certitudine et infallibilitate proponat, quid sit, vel non sit a Deo revelatum. Nam in illa secta nulla est huiusmodi regula universalis, et publica, sed unusquisque sibi est regula, ut supra vidimus; ergo talis fides non potest esse catholica, seu (ut rem clarius explicem) talis modus credendi non potest esse catholicus, id est aptus ad catholicam Fidem. Imo, quod sic credentes in aliqua materia fidei plures conveniant, non provenit ex ratione, aut regula credendi, sed vel ex aliqua humana consuetudine, vel ex timore humano, vel alia simili ratione. Unde etiam fit, ut ad conveniendum aliquo modo in ea secta, necessarium sit, maiorem partem hominum adhaerentium illi relinquere regulam credendi propriam illius sectae, quae est proprium uniuscuiusque iudicium, prout sibi certum videtur, et sequi aliorum iudicium, sive regis, sive Parlamenti, sive ministrorum Quomodo enim aliter vulgus credere posset? Ergo talis fides ex vi regulae et rationis credendi non solum catholica non est, verum etiam neque ullo modo universalis, id est una, communis multis, et ut fiat aliquo modo communis, fit alia fides pure humana, id est in privato iudicio alicuius hominis, vel particularis communitatis humanae fundata; ergo vel hac ratione longissime distat a Fidei catholicae proprietate.

5. Tertio dici potest fides, seu Ecclesia, catholica, quia universalis est quoad omnes gradus et ordines personarum, quod his verbis nos docuit Cyrillus hierosol. catechesi 18: *Ecclesia antea sterilis erat, nunc autem multorum est liberorum parens. Illa enim priore extincta, in hac altera Ecclesia catholica, ut Paulus dicit, Deus posuit quidem primum apostolos, deinde prophetas, tertio doctores, postea virtutes, tum gratias curationum, opitulationes, gubernationes, et omne genus totius virtutis, sapientiam dico, et intellectum, temperantiam, et humanitatem, et in persecutionibus patientiam irreprehensibilem, quae per arma iustitiae prospera, et adversa, per gloriam, et ignominiam, primum quidem in persecutionibus, et tribulationibus, martyres, et Sanctos diversis coronis patientiae et multum florentibus coronavit, quibus ipsa Ecclesia ornata est, nunc vero temporibus pacis, gratia Christi, debitum habet honorem a regibus, et illustribus, et omni genere hominum.* In quibus verbis varios modos indicat, propter quos Ecclesia dici potest catholica, quia omnia genera et gradus personarum complectitur. Una et notior, ac facilior est, quia omnibus hominibus cuiuscumque nationis, provinciae, linguae, qualitatis, vel conditionis utilis est, imo et ad salutem necessaria, et ideo omnes ad se vocat sive Iudaeos, sive gentiles, etc. iuxta illud Pauli ad Colos-

sen. 3: *Ubi non est gentilis, et Iudaeus, circumcisio, et praeputium, Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia, et in omnibus Christus.* Significavit etiam hunc modum Augustinus in illa verba psalm. 65: *Iubilate Deo omnis terra,* dicens: *Non ergo sola Iudaea. Videte fratres, quomodo commendetur universitas Ecclesiae toto orbe diffusae, et non solum dolete Iudaeos, qui hanc gratiam gentibus invidebant, sed plus haereticos plangite; si enim dolendi sunt, qui collecti non sunt, quanto amplius, qui collecti divisi sunt?* Verumtamen hoc modo explicata haec universalitas (ut ex his verbis Augustini liquet), parum differt ab universalitate loci, et statim cum illa magis explanabitur.

6. Alter modus indicatus a Cyrillo est, quia Ecclesia catholica debet constare ex omnibus membris et gradibus, gratiis et donis, quibus illam depingit Apostolus Paulus. Unde Augustin. ait lib. 1. *de Doctrina christian.* cap. 16: *Catholica Ecclesia corpus Christi, sicut apostolica doctrina commendat, quae etiam coniux eius dicitur. Corpus ergo suum multis membris diversa officia gerentibus, nodo unitatis, et charitatis, tanquam sanitatis adstringit.* Cum igitur Ecclesia sit Christi sponsa, quam ipse sibi *exhibuit gloriosam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta, et immaculata*, id est, omni genere virtutum et gratiarum abundans, ad eius pulchritudinem pertinet, ut sit integra et constans ex omni varietate membrorum, et omnibus gratiis, ministeriis, operationibus, et virtutibus, quibus eam Christus constare voluit. De quibus sic scribit Optatus lib. 2. *contr. Parmenian.* non longe a principio: *Certa membra sua habet Ecclesia, episcopos, presbyteros, diaconos, ministros, et turbam fidelium.* De borum autem membrorum varietate, et de muneribus singulorum, et quomodo sint semper necessaria Ecclesiae, non est hic dicendi locus, postulat enim integrum opus de ecclesiastica hierarchia. Satis ergo nobis sit, in corpore mystico Christi, ex sententia Pauli, requiri dictam membrorum varietatem, quae usque ad consummationem sanctorum in eo est duratura. Ac proinde, iuxta sententiam Cyrilli, recte potuisse Ecclesiam ab hac membrorum universitate et variatate donorum catholicam appellari. Et ut iam dixi, quidquid de impositione nominis sit, de re ipsa negari non potest, quin haec integritas et varietas ad splendorem et maiestatem Ecclesiae catholicae spectet, et ad eius conservationem et perfectionem non solum utilis, sed etiam necessaria sit, ideoque non posse catholicam Ecclesiam reputari, quae hac excellentia et integritate fuerit destituta.

7. Non est autem difficile ostendere, hanc perfectionem Ecclesiae in schismate anglicano non inveniri. Primo quidem, et praecipue, quia non habet pastorem et episcopum, cui adhaereat, quod secundum Christi institutionem maxime ad veritatem Ecclesiae necessarium est, ut ex Matth. 16, et Ioan. 21. non obscure colligitur. Ideoque Cyprian. epist. 69. sic Ecclesiam definit: *Ecclesia est plebs sacerdoti adunata, et pastori suo grex adhaerens.* At anglicana congregatio non sacerdoti, sed regi adunatur, nec pastori suo adhaeret, non est enim pastor gregis Christi, nisi quem ipse constituerit, non constituit autem regem, sed Petrum et successores eius. *Unde,* addit Cyprianus, *scire debes episcopum in Ecclesia esse, et Ecclesiam in episcopo, et si quis cum episcopo non sit, in Ecclesia non esse, et frustra blandiri eos, qui partem cum sacerdotibus Dei non habentes, obrepunt, et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia, quae catholica una est, scissa non sit neque divisa, sed sit utique connexa, et cohaerentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata.* Quibus verbis omnia conventicula haereticorum graphice depingit, et praecipue anglicanum, quod (praesertim universe sumptum) in episcopo non est, nec episcopus in ipso, nec sacerdotes habet, quorum glutino copuletur, nisi forte dicant, ministros esse sacerdotes, aut regem esse episcopum, quod satis esset ridiculum. Neque ab ipsis dicitur, quia sacerdotes in Ecclesia esse non credunt, sicut et sacrificium esse negant, neque etiam de illis ministris vere cogitari potest, cum legitime ordinati non sint.

8. Quod si fortasse ministri contendant, Angliam non carere suis episcopis, quibus singulae plebes adhaerent; respondemus in primis cum eodem Cypriano epist. 76, illos non esse veros episcopos, sed nomine tantum. Quia *Episcopus computari non potest, qui evangelica, et apostolica traditione contempta nemini succedens, a se ipso ortus est:* neque etiam, qui secundum legitimum Ecclesiae ritum ordinatus non est. Deinde respondeo, Cyprianum non solum de singulis particularibus ecclesiis, sed etiam de universali Ecclesia catholica esse loquutum; docet enim ita esse unam, ut uni etiam communi episcopo debeat esse coniuncta. Sic enim epist. 76. dixit: Ecclesiam esse unam, *quae apud Cornelium fuit, qui Fabiano legitima ordinatione successit.* Et epist. 55. ad eundem Cornelium: *Non aliunde,* ait, *haereses obortae sunt, aut nata schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus iudex vice Christi cogitatur, cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret.* Ubi aperte loquitur de

uno episcopo supremo, et illum quasi per antonomasiam vocat *Sacerdotem Dei*, et *iudicem vice Christi*, et *sacerdotem unum, cui tota fraternitas obedit*. Et in lib. *de Unit. Eccles.* idem late docet, et in suis epistolis ita unitatem Ecclesiae catholicae saepe saepius exponit. Hominum ergo congregatio, quae non uni episcopo, sed uni regi temporali adhaeret, neque veros episcopos habet, nec veros sacerdotes, nullam catholicae Ecclesiae speciem, ne dum veritatem praeefert.

9. Neque Iacobo regi quidquam confert, quod saepe in sua Praefatione repetit, se hierarchiam ecclesiasticam ubique in suo regno restituisse, et contra Puritanos defendisse; non enim veram ecclesiasticam hierarchiam, quam Christus instituit, sed humanam et politicam, quam ipse apparenti quadam coniectura ductus imitari voluit, retinuit, ac defendit. Hoc enim est, quod ingenue ipse fatetur pag. 54, dicens: *Ei quo studio in episcoporum et ecclesiasticae hierarchiae (politici duntaxat ordinis causa) defensionem semper incubui, eodem inconfusam illam anarchiam, et paritatem Puritanorum invectus sum.* Et iterum pag. 56. repetit, se aliquod discrimen inter episcopos et patriarcharum institutionem admittere; addit tamen: *Ordinis, et discriminis causa*, et paulo post pagina 57. tertio idem inculcat, addendo: *Sic enim intelligi volo.* Longe ergo diversa est illa hierarchiae umbra a veritate a Christo instituta et a patribus tradita.

Christus enim non posuit in Ecclesia episcopos solum propter politicum ordinem, sed *ut regerent Ecclesiam suam, quam acquisivit sanguine suo*, Actor. 20, et ut curam illius gererent, non tantum externam et politicam, sed maxime spiritualem, et salutem animarum procurantem, iuxta illud ad Hebr. 13: *Obedite praepositis vestris, et subiacete illis, ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Propter quod Cyprianus ep. 55. potestatem episcoporum ad Ecclesiam gubernandam *sublimem et divinam* vocat. Et merito quidem, quia et a Christo Deo et homine data est, et cum admirabili potestate remittendi et retinendi peccata, et solvendi ac ligandi in terra, quae in coelis rata habeantur. Non est enim Ecclesia Christi corpus mere politicum, sed mysticum, et quodammodo divinum, et ideo non solum propter politicum ordinem, sed propter spiritualem finem hierarchiam requirit *ad consummationem sanctorum, in opus ministerii in aedificationem corporis Christi*, ut Paulus dixit. Et ideo diversitas horum membrorum et graduum non in externis dotibus, aut temporalibus bonis consistit, sed in diversis donationibus *secundum gratias, quae datae sunt nobis differentes*, ut prosequitur Paulus ad Roman. 2. et 1. ad Corinth. 12. Quibus donis et gratiis abundavit semper Ecclesia catholica, et usque ad hodiernum diem eandem excellentiam et donorum in Ecclesia romana varietatem conspicamur. Quam vero ab hac perfectione et splendore gratiae absint protestantium conventicula, deplorandum potius est, quam describendum, et toti terrarum orbi notius, quam ut nostra probatione indigeat, praesertim, quia ex ipsamet regis confessione sufficiens huius rei probatio sumitur. Nam ex his, quae in Praefatione eius notavimus, duo colliguntur. Unum est, in iis, quae ad fidem spectant, solum privatum spiritum esse regulam. Unde sit consequens, cum interior conscientia ex fide pendeat, nullam aliam regulam tam pro doctrina, quam pro conscientia esse in Ecclesia necessariam praeter uniuscuiusque privatum spiritum. Aliud est, ministrorum differentiam, si qua est in Ecclesia, quam ipse molitur, solum ad externam politiam et ordinem constitutam esse; ad quem finem prudentiam quamdam humanam sufficere nemo est, qui ambigat: ergo omnis ratio diversorum donorum et gratiarum divini Spiritus ibi cessat. Neque id mirum, cum fides etiam, quae est omnium gratiarum fundamentum, ibi deficiat, quod necesse est evenire iis, ut ait in lib. *de Unitat. Ecclesiae* Cyprianus, *qui Dei traditione contempta, alienas doctrinas appetunt, et magisteria humanae institutionis inducunt*, ut alias testatum reliquit Cyprianus.

CAPUT XV.

Catholicam dici Ecclesiam, quia per totum orbem diffusa est, ostenditur, et haereticis occurritur.

Summarium

1. Etymologia vocis *catholicae*. — 2. Anglicanam sectam veram non habere fidem concluditur. — 3. Evasio. — Refellitur. — Amplitudo loci per se non constituit Ecclesiam catholicam. — 4. Responsio regis alio modo reiicitur.

1. Praecipua magisque recepta vocis *Catholicae* etymologia est, quae ab universitate locorum sumitur, qua frequenter patres contra haereticos utuntur, praesertim Augustinus multis in locis contra Donatistas disputans, et ex professo toto libro *de Unit. Ecclesiae*. Ubi per totam fere Scripturam discurrit, veram Christi Ecclesiam esse illam, quae est per totum mundum diffusa, evincens, indeque dictam esse catholicam supponens, et lib. 2. *contra Epistol. Gaudentii*, cap. 2, quoniam ille ausus fuerat affirmare, et testimonio Cypriani *de Unit. Eccl.* confirmare, partem Donati esse Ecclesiam catholi-

cam, contra illum inquit: *Attende, quam Ecclesiam dixerit ille catholicam. Ecclesia, inquit, Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit. Unum tamen caput est, et origo una, et una mater, foecunditatis successibus copiosa. Quid igitur, et vos ipsos fallitis, et alios fallere mendaciis impudentibus vultis; si huius martyris testimonio vestra est Ecclesia catholica, ostendite, illam per orbem totum radios suos porrigere, ostendite, illam per universam terram ramos suos copia ubertatis extendere: hinc enim, et graeco vocabulo catholicum nominatur.* Idem late prosequitur epist. 48. et 170, et libr. 2. *contra literas Petiliani.*

Eandem etymologiam tradit Optatus Milovitanus lib. 1. *contra Parmenian.* ubi in fine refert, duas esse episcopos ad Africam missos, ut apud Carthaginem pronuntiarent, ubi esset catholica. *Et novissima,* inquit, *sententia eorum episcoporum Eunomii et Olympii talis legitur, ut dicerent, illam esse catholicam, quae esset in toto orbe terrarum diffusa, et sententiam decem et novem episcoporum iam dudum datam, dissolvi non posse;* et lib. 2. in princip. contra Donatistas arguens, ait: *Ubi ergo erit proprietas catholici nominis, quod sit rationabilis, et ubique diffusa?* De hac etiam veritate est integrum caput tertium apud Vincentium Lyrinensem: *In ipsa catholica Ecclesia magnopere curandum est, ut ita teneamus, quod ab omnibus creditum est, hoc est enim vere proprieque catholicum (quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quae omnia vere universaliter comprehendit); sed hoc ita demum fit, si sequamur universitatem, antiquitatem, confessionem.* Ex quibus, antiquitas pertinet ad temporis perpetuitatem, de qua in capite sequenti dicturi sumus, consensio vero pertinere potest ad alias rationes, et etymologias ex Augustino et Cyrillo depromptas, quanquam haec duo, prout a Lyrinensi declarautur, ad antiquitatem et consensionem traditionum ab ipso referri videantur. Universitas ergo est, quoad praesens spectat, quam ipse sic expanit: *Sequemur autem universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia.* Denique Cyrillus hierosolymitanus eandem enucleans vocem dicta catechesi 8. ita concludit: *Regum quidem potestas certis locis et gentibus terminos habet, Ecclesiae autem catholicae per universum orbem indefinita est potentia.* Et eleganter Felix papa primus, epist. 1. in principio Ecclesiam quatuor mundi constructam esse lateribus adstruxit.

Atque hoc modo loquuntur reliqui antiqui patres de Ecclesiae catholicae amplitudine, quamvis vocem *Catholicae* non semper expliccnt, ut Hieron. Isaiae 54. circa illud, *Semen tuum gentes haereditabunt*, ait illud esse semen, quod Christus exiit seminare Matth., 13. *Quod semen etiam civitates desertas faciet inhabitare, ut Ecclesiae gentium in toto orbe consurgant.* Et infra: *Hoc de Ecclesiarum magnitudine, quae pro uno Iudaeae loco, et ipso angustissimo, in toto orbe terrarum suos terminos dilatabunt.* Idem capite 60: *Miratur*, inquit, *Ecclesia de circumcisionis primum populo congregata, volare ad se gentium turbam toto orbe terrarum.* Et psalm. 66. in principio dicit, columbam (de qua Canticor. 6.) esse Ecclesiam in toto mundo diffusam. Idem Matth. 26. circa illa verba: *Praedicabitur evangelium hoc in toto mundo.* Similiter Ambrosius psal. 39. tractans verba illa: *Annuntiavi iustitiam tuam in Ecclesia magna: Quid est,* inquit, *quod addidit, magna, nisi quia fuit ante non magna? Quae est magna nisi de totius terrarum orbis partibus congregata, quando ab oriente, occidente, septentrione, et meridie populi gentium sunt vocati?* Et ibidem de eadem Ecclesia intelligit illud psalm. 34: *Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo gravi laudabo te*, et adiungit: *Ibi ergo Ecclesia magna, ubi populus gravis, hoc est, non inquietus, et mobilis, qui sedit manducare, et bibere, et surrexit ludere. Gravis populus est, qui fidem Deo suo servat, et qui non aliqua levitate mutetur, neque nutet, et fluctuet*, ibique fuse alias Ecclesiae proprietates prosequitur. Eodem modo exponit eandem Ecclesiam magnam Chrysostomus dicto psalmo 39: *Beatus*, inquiens, *David pollicetur, se magnae Ecclesiae in universo orbe terrarum a divina gratia collectae Dei iustitiam praedicaturum et prophetiae veritatem, et maxime expetendam salutem, et immensam misericordiam.* Atque in psalm. 106. per illa verba: *Dicant, qui redempti sunt a Domino*, dicit, gentilium vocationem declarari, qui ex omni terrarum plaga per Salvatorem colliguntur, et e diaboli faucibus ad sanctam ipsius Ecclesiam rapiuntur. Et ita etiam exponit illud, quod in eodem psalmo sequitur: *Et de regionibus congregavit eos, a solis ortu, et occasu, ab aquilone, et mari*, et ait: *Hoc in Iudaeis quidem ad hunc modum factum nos accepimus (etenim toto orbe fusi versantur); at vero ipse gentilem Ecclesiam in omnibus orbis partibus, tam orientalibus, quam occiduis, tam australibus, quam septentrionalibus vocavit, et congregavit. Atque huiusmodi concilia in omnibus terrae et maris partibus cernere licet.*

Denique Tertullianus lib. *contra Iudaeos* cap. 7, adducens prophetias et promissiones de regno Chri-

sti, et speciabter illam Isaiae 36: *Haec dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram,* addit: *Quod ipsum adimpletum videmus. Cui enim dexteram tenet Pater Deus, nisi Christo filio suo? quem exaudierunt omnes gentes, id est, cui crediderunt omnes gentes, cuius et praedicatores apostoli in psalmis David ostenduntur, in universam, inquit, terram exiit sonus eorum, et usque ad terminos terrae verba eorum? In quem enim alium universae gentes crediderunt, nisi in Christum, qui iam venit? Cui enim et aliae gentes crediderunt, Parthi, Medi,* etc. et prosequitur numerando innumeras Ecclesiae provincias, in quibus Christus regnat, demumque subnectit: *Quis enim omnibus regnare potuisset, nisi Christus Dei filius, qui omnibus in aeternum gentibus regnaturus nuntiabatur?* Et postea recensens quamplurima mundi regna, quorum singula in aliqua orbis parte intra certos fines semper fuere contenta, denique concludit: *Christi autem regnum et nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus super enumeratis colitur,* etc. Ubi licet Tertullianus sub nomine Ecclesiae catholicae non loquatur, non tamen ignorabat illam esse regnum Christi: quod ergo de regno Christi dicit, de Ecclesia catholica intelligit. Et ita interpretantur patres, praesertim Augustinus, omnes similes prophetias de Christi regno, vel haereditate, ut est illa psalm. 2: *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae,* et similes.

2. Constat igitur, ex Scripturis sanctis ita ab antiquis patribus intellectis, proprietatem Ecclesiae Christi esse, ut per universum orbem sit diffusa, et ex eorundem patrum confessione patet, hanc eius proprietatem nomine *catholicae* significatam esse. Ex quo principio recte concluditur, sectam illam, quae non solum intra terminos unius regni continetur, et per totum orbem non diffunditur; verum etiam Ecclesiam per totum orbem diffusam damnat, et ab ea separatur, catholicam esse non posse. At secta anglicana terminos Britanniarum *(quae,* ut dixit Tertullianus supra, *intra Oceani ambitum conclusae sunt)* non egreditur, et Ecclesiam romanam, a qua se ipsam segregavit, damnat, ut ex facto in superioribus narrato omnibus notum est; ergo nec potest esse Ecclesia catholica, nec Fidem catholicam retinere. Quo argumento patres semper haereticos impugnarunt; et africani episcopi, praecipue Augustinus, Donatistas exagitarunt, et superarunt: non est autem minus efficax contra omnes protestantes, cum causa sit simillima, et supra ostensum sit, Ecclesiam romanam et catholicam eandem nunc esse, quae praedictorum patrum tempore floruerit.

3. Huic autem rationi videtur tacite voluisse occurrere Iacobus rex, cum in fine suae Praefationis pagina 156. dixit: *Nos Dei beneficio, nec numero, nec dignitate ita sumus contemnendi, quin bono vicinis nostris exemplo praeire possimus: quandoquidem christiani orbis, omniumque in eo ordinum inde a regibus liberisque principibus usque ad infimae conditionis homines pars prope media in nostram religionem iam consensit.* Verumtamen quanquam hoc, prout a rege asseritur, verum esset, non satis esset, ut talis secta in tota illa multitudine hominum existens, catholica dici posset, cum tota illa multitudo a vera et catholica Ecclesia defecisset, ut paulo post adhibitis exemplis explicabo. Ratio autem est, quia licet amplitudo et multitudo populorum sit quaedam ex Ecclesiae catholicae proprietatibus, non tamen sufficit ad catholicam constituendam; nullus enim ex patribus hoc dixit, et quidam ex illis aperte senserunt, catholicam non ex sola universitate locorum constitui, sed ex aliis etiam proprietatibus, quas cum illa coniungunt. Nam Vincentius Lyrinensis catholicum esse dixit, *si sequatur universitatem, antiquitatem, consensionem.* Optatus pronunciavit, proprietatem nominis catholici esse quod sit *rationabilis et ubique diffusa.* Cyprianus, cui consensit Augustinus, praeter multitudinem requirit *unum caput, et unam originem, et unam matrem divino lumine perfusam,* cuius luminis radii per totum orbem extendantur. Cyrillus item multa alia sub nomine catholico comprehendit, ut vidimus. Addo Bedam in cap. 6. Cantic. dicentem, catholicam vocari Ecclesiam, *quia per omnes mundi partes in una pace, in uno Domini timore aedificatur.*

4. Nunc vero aliud responsum regi damus, quoniam aliud est convenire in religione, aliud convenire in communi ratione schismatis et discessionis ab Ecclesia catholica, ut per se notum est; nam ab una via plures deflectunt, qui secundum quandam rationem, mente potius conceptam, quam in re subsistentem, in deflexu, seu in aberrando a via conveniunt, non tamen in una via, neque in uno termino, ad quem tendant, consentiunt. Ita ergo oportet in praesenti distinguere. Et fortasse verum est (quod non affirmo), consideratis sectis omnibus schismaticorum et haereticorum, qui ab Ecclesia romana defecerunt, et nunc sunt per totum orbem tam ad Orientem quam ad Occidentem dispersae, ex illis omnibus confici multitudinem, quae sit pars prope media totius corporis christiani orbis. Illa vero multitudo nec unum corpus politicum est, ut per se constat, nec mysticum, aut ecclesiasticum, quia neque in eadem fide, neque in uno ecclesiastico regimine, neque in eadem regula credendi conveniunt; ergo nec tota

illa multitudo populorum, aut sectarum potest dici Ecclesia catholica, cum una Ecclesia non sit, neque aliqua secta particularis illarum dici potest catholica, cum nec pars sit alicuius Ecclesiae catholicae, neque per se sola ad constituendem Ecclesiam catholicam sufficiunt, ut principalis ratio facta probat.

Oportet ergo, ut rex loquatur de consensione in unam religionem, id est in unam viam salutis, et in unam fidem: in hoc eutem sensu non solum non credimus, sectam anglicanam occupasse dimidiam pertem orbis christiani, verum etiam nec fortasse tertiam partem regni britannici. Priorem partem ex eiusdem regis verbis probabimus. Loquens enim ad principes et populos schismaticos, haec interserit verba: *Quanquam inter vos nec dum bene de apicibus nescio quibus convenerit.* Sentit ergo nondum illos in doctrina convenisse, et ideo paulo post eos ad unitatem et concordiam exhortatur. Et quamvis illam obvelans discordiam, in quibusdam *apicibus* esse dicat, vel in rebus *adiaphoris*, ut paulo post, et saepe alias loquitur, re tamen vera dissensio est in rebus gravissimis, et ad substantiam fidei, selutemque fidelium maxime spectantibus, ut in Sacramentorum doctrina, et praesertim veritate et reeli praesentia Christi Domini in sacrosancta Eucharistia, et in modo iustificationis hominis per fidem, in necessitate operum, et obedientia mandatorum, et eliis multis, quee postea sua unaquaeque trutina sunt librande: in quibus nec Calvinistae cum Lutherenis, nec cum istis Zuingliani, et alii similes conveniunt.

Accedit, obedientiem Ecclesiae praestandam adeo esse ad selutem necessariam, ut Christus dixerit: *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, et publicanus;* et nihilominus isti sectarii, in explicando Ecclesiae regimine, a quo haec obedientia pendet, non minus inter se quam a nobis dissident: non est ergo dissensio in rebus adiaphoris, sed in maxime necessariis; neque in apicibus tantum, qui in subtilibus punctis, speculationi praecipue deservientibus, a iureconsultis constitui solent, sed in rebus, quae prae manibus habentur, et ad recte vivendum necessariae sunt, versatur. Et quod ad praesentem ceusam maxime attinet, etiam in articulo de regio primatu tanta est dissensio, ut sola anglicana secta illum approbare, et tueri videatur. Ex quo capite solo, et per se spectato, sufficiens ratio sumitur, ut anglicana congregatio non possit catholica Ecclesia existimari. Quia opinio illa de primatu limitat, et coarctat sectam illam ad terminos illius regni temporelis, et quantum in se est, in tot partes Ecclesiam Christi dividit, quot sunt in mundo temporalia regna, nec veram unitatem unius ovilis, quam Christus in Ecclesia sue esse voluit, illi relinquit, sed ad summum quandam concordiam, vel similitudinem, ut sic dicam, quam rex Iacobus exoptat. Verum neque illam, ut supra dixi, unquam obtinere poterit, quia cum omnes in proprio iudicio sequendo conveniant, necesse est, ut in opinandi et gubernandi ratione dissideant.

Atque hinc facile rationem alterius partis reddimus, in qua coniectamus, anglicanam sectam, neque tertiam partom Britanniae insulae occupasse. Nam ut omittam, in omnibus pertibus illius insulae plurimos esse fideles, qui fidem suo iudicio non subiiciunt, sed intellectum suum captivant in obseqium Christi, et ab Ecclesia romana enimo saltem et mente separati non sunt; etiam inter eos, qui ab illa defecerunt, in religione et fide non est consensio. Nam, ut ipsemet rex in Praefatione supponit, multi sunt in sua ditione Puritani, quos ipse persequitur, et ita ad minimum totum regnum in tres partes divisum est, nimirum, in Catholicos, Puritenos, et Calvinistas non puros; et si famae fides adhibenda est, multi etiam inter ipsos sunt Lutherani, alii Zuingliani, vel aliarum sectarum. Imo etiam inter ipsos Calvinistas mixtos non creditur esse consensio in fide, quidquid sit de externa specie religionis. Ergo loquendo in sensu, qui ad praesentem causem faciat, nullo modo subsistere potest, quod rex ait, fere dimidiam orbis christiani partem in suam consensisse religionem.

Quapropter Lutherus, Calvinus, et alii haeresiarchae huius temporis libere, ne dicam impudenter, respondent, saepe id, quod benum est, paucioribus appreberi, ideoque non esse notam verae Ecclesiae, aut Fidei, quod sit in multitudine gentium et consensione populorum approbata, sic enim fertur scripsisse Lutherum in lib. *de notis Eccles.* In Praefatione Institution, diabolum iuxta Dei Ecclesiam sacellum longe maius, et emplius condidisse, et Calvinus sic excusabat paucitatem suae congregationis, quia vix unquam ita bene se habuerunt res humanae, ut pluribus placerent meliora. Et similia habent Magdeburgenses, centuriae I. Verumtamen (quod in omnibus controversiis huius temporis maxime considerandum est) isti novi haeretici in omnibus suis dictis et responsis antiques haereticos imitantur, quod est magnum sui erroris signum, unde non aliter illis obviandum existime, quam verbis patrum, qui antiquos haereticos confutarunt. Augustinus libro de *Unit. Eccles.* cap. 2. sic habet: *Inter nos et haereticos quaestio est, ubi sit Ecclesia; quid ergo facturi sumus? in verbis nostris eam quaesituri, an in verbis capitis sui Domini nostri Iesu Christi? Puto, quod in illius verbis eam quaerere debemus: qui veritas est, et optime novit corpus suum.* Et cap. 3: *Non audiamus, haec dico, haec dicis; sed audiamus, haec dicit Dominus, sunt certe libri Dominici, ibi quaeramus Ecclesiam,*

ibi discutiamus causam nostram. Quasi dicat, in divina Scriptura Christi Ecclesiam per totum orbem diffusam praedicari, et ideo blasphemias haereticorum contemnendas esse, qui daemonis Ecclesiam illam audent appellare. Et cap. 9. refert, Donatistas convictos dixisse, Ecclesiam Christi in principio in toto orbe fuisse, postea vero periisse propter liberas et pravas hominum voluntates. Quibus August. respondet: *Quasi vero nescierit spiritus Dei futuras hominum voluntates, quis hoc insanissimus dixerit? cur ergo non hoc potius praenunciavit futurum, quod de voluntatibus hominum sciebat futurum?* etc. Et cap. 13. sic scribit: *Inquiunt, ista credimus, et completa esse confitemur, sed postea orbis terrarum apostatavit, et sola remansit Donati communio* (vel mutato nomine, anglicana, vel calviniana secta). *Hoc nobis legant*, ait Augustinus, *et nihil resistimus. Si autem non ea de Scripturis sanctis legunt, sed suis contentionibus persuadere conantur, credo illa, quae in Scripturis leguntur, non credo ista, quae ab haereticis vanis dicuntur*. Et cap. 15. similibus verbis refellit *haereticorum calliditatem volentium convertere verba Dei a veritate, in qua ipsa sunt, ad perversitatem, in qua ipsi sunt*. Et deinde respondet ad quasdam scripturas, quas haeretici ad sua conventicula accommodabant. Ac tandem cap. 19. concludit: *Omissis ergo illis morarum tendiculis, ostendat Ecclesiam, vel in sola Africa perditis tot gentibus retinendam, vel ex Africa in omnibus gentibus reparandam, atque adimplendam, et sic ostendat, ut non dicat: Verum est, quia hoc ego dico, vel quia hoc dixit ille collega meus, vel illi*, etc.

Idem ergo nos Luthero respondemus, cum dicit, in suis sectariis esse Ecclesiam, ut nobis illam ostendat; nam illi non credimus, neque ullo modo credibile est, Deum aedificasse Ecclesiam contra Ecclesiam a se conditam, et cui perpetuam protectionem promisit, praesertim cum nullum indicium divini Spiritus, sed humanae ambitionis et libertatis in auctore illius synagogae appareril. A Calvino etiam probationem eorum, quae vane dicit, postulamus, et praeterea addimus, satis superbiam suam ostendere, cum iudicium suum multitudini et auctoritati tot patrum antiquitate sapientia et sanctitate illustrium, temere audet praeferre. Unde tandem dicimus, licet comparatione vulgi interdum meliora a paucioribus approbentur, nihilominus ea, quae a pluribus sapientibus ut meliora probantur, ab omni viro prudente talia esse censenda, et contraria reprobanda. Quod longe certius est, quando talis approbatio non humana tantum, sed divina stabilitur auctoritate. Hoc autem modo approbata est in Scriptura sancta, et a sanctis patribus Ecclesia catholica per totum orbem diffusa, a qua longissime distant haereticorum conventicula, ideuque nec catholica esse, nec nominari possunt.

CAPUT XVI.

Quomodo verum sit, Ecclesiam catholicam esse per totum orbem diffusam.

Summarium

1. Ratio dubitandi. — 2. Confirmatio. — 3. Ad rationem dubitandi respondetur. — 4. Duobus modis potest Ecclesia esse per totum orbem diffusa. — 5. Ecclesia dicitur universalis universalitate iuris et facti. — 6. Amplitudo Ecclesiae per orbem varias potest habere vicissitudines. — 7. Promissiones de praedicatione evangelii per orbem adhuc non sunt integre consummatae. — 8. Universalitatem ad Catholicismum sufficientem iamdudum Ecclesia adepta est. — 9. Incepisse Ecclesiam habere praedictam universalitatem a tempore Constantini, probabile est. — 10. Ad Catholicismum Ecclesiae non est opus, ut caeteras sectas universalitate excedat. — 11. Satisfit ultimae obiectionis parti. — 12. Ecclesia catholica in medio etiam persecutionum suum splendorem retinuit. — 13. Nulla secta potest ita per orbem diffundi, ut verisimiliter catholica existimetur. — 14. Prima ratio. — 15. Secunda ratio. — 16. Tertia ratio. — 17. Haeretici non habent spiritum propagandi fidem. — 18. Solicitudo reducendi haereticos est Ecclesiae necessaria. — Obiectio quaedam diluitur.

1. Ut vel ipsis etiam catholicis satisfaciamus, non est omittenda hic alia obiectio, quam attigit Augustinus epist. 48, quia orbis christianus catholicus, seu romanus modica pars est totius mundi; quomodo ergo potest haec Ecclesia ex eo catholica nominari, quod mundum occupet universum? Assumptum facillime demonstrari potest; nam paulo superius concedendum duximus, multitudinem schismaticorum et haereticorum fere dimidiam partem christiani orbis occupare; ultra hos vero sunt in mundo Mahometani, qui soli fortasse tot plagas mundi possident, quot illi, qui sub nomine Christi fidem profitentur, sive falsam, sive veram. Deinde gentiles etiam et idololatrae multas et magnas mundi provincias occupant; Iudaei etiam per innumeras alias mundi partes vagantur; ergo dubitari non potest, quin respectu totius mundi valde limitata et restricta sit Ecclesiae Christi amplitudo, ergo non potest titulo universitatis catholica nominari.

2. Et augetur difficultas, quia non est contra Ecclesiae veritatem, ut persecutionibus, aut schismatibus ita opprimatur, ut aliquando in minori parte confitentium Christum vera fides perseveret. Accommodatum exemplum est de tempore, in quo per arianam haeresim ita afflicta fuit, ut vere universum orbem

christianum occupaverit Arianismus, fere pro illa tempestate obruto Christianismo, ut constat ex Hilario libro *contra Auxentium*, et Hieronymo libro *contra Luciferianos*, ubi colum. 13: *Tunc Usiae nomen abolitum est, tunc Nicaenae fidei damnatio conclamata est. Ingemuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est.* Unde Gregorius nazianzenus orat. 25. ad Arianos, qui de multitudine gloriabantur, sic inquit: *Ubi tandem sunt, qui paupertatem nobis exprobrant, opesque suas insolenter iactant, qui Ecclesiam multitudine definiunt, ac parvum gregem aspernantur?* In quibus verbis, et concedere videtur, eo tempore fuisse parvum numerum fidelium prae multitudine haereticorum convenientium etiam in eodem errore, et consequenter videtur negare, multitudinem pertinere ad notas Ecclesiae, ut ibi etiam notat Billius. Imo videtur alludere ad verba Christi Lucae 12: *Nolite timere, pusillus grex;* et ex illis verbis colligere, ad veram Ecclesiam parvum gregem sufficere, quod haeretici huius temporis libenter recipiunt, ut de paucitate glorientur, addentes illud Matth. 7: *Intrate per angustam portam;* et infra: *Quam angusta porta et arcta via est, quae ducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt eam.*

3. Ad priorem partem responderi potest primo, nomen *catholicae* non esse impositum Ecclesiae ad distinguendam illam a gentilismo, paganismo, vel Iudaismo, nam sub nomine Christianarum, seu Ecclesiae christianae ab his omnibus satis distinguebatur; sed impositum esse illi hoc nomen, ut ab haereticorum sectis discerneretur. Nam licet haeretici quoad veritatem fidei christiani non sint, tamen quia non omnino Christum negant, sed eum suo modo colunt, et confitentur; idcirco peculiarem modum infidelitatis sub nomine christiano habent, at ideo (ut ex patribus notavimus) additum est fidei vere christianae cognomen catholicae, quo a sectis haereticorum distingueretur. Atque hinc fit, ut ex vi talis nominis, et rationis eius non sit necessarium, ut amplitudo Ecclesiae omnium fidelium multitudinem superet, sed satis est, ut suo modo sit dispersa per universum orbem, et quod in hoc excedat quamcumque haereticorum sectam.

4. Deinde ad hoc magis explicandum advertimus duabus modis intelligi posse, Ecclesiam Christi debere esse per totum orbem diffusam, scilicet, vel iure, et institutione ac potestate, vel facto, et actuali, ut ita loquar, possessione. Priori modo manifestum est, Ecclesiam Christi, ex quo instituta fuit, catholicam et universalem fuisse; tum quia pro toto mundo instituta est, et non sicut synagoga pro quadam natione; tum etiam quia ex tunc accepit ius praedicandi fidem Christi per universum mundum, iuxta illud: *Praedicate evangelium omni creaturae*, Marci ultimo; et illud: *Eritis mihi testes in Hierusalem, et in omni Iudaea, et Samaria, et usque ad ultimum terrae.* Tum denique quia habet potestatem in terris ad gubernandum universum orbem in iis, quae ad salutem animae spectant, vel ad illam referuntur, iuxta illud: *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi tamquam ethnicus, et publicanus*, Matth. 18. et illud: *Pasce oves meas*, Ioan. 21. Haec ergo universitas Ecclesiae, quam iuris, seu sufficientiae vocare possumus, sufficere poterat, ut vere catholica diceretur. Imo Augustinus lib. 2. *cont. Petilianum* cap. 38, cum obiecisset Petilianus: *Si vos tenere catholicam dicitis, catholicum illud est, quod graece dicitur unicum, sive totum. Ecce in toto non estis, qui in partem cessistis.* Respondet Augustinus, *catholicum* idem significare quod, *secundum totum*, unde, *catholicae nomen accepit, dicente ipso Domino: Et eritis mihi testes*, etc. et concludit: *Ecce unde catholica vocatur.* Quare videtur Ecclesia accepisse hoc nomen ab apostolis, priusquam fides esset cum effectu per totum mundum disseminata, prius enim apostoli symbolum condiderant, quam per diversas mundi partes distribuerentur.

5. Nihilominus non solum propter ius sed etiam propter factum, et possessionem, ut sic dicam, Ecclesia illud nomen accepit. Sciebant enim apostoli, promissionem Christi esse infallibilem, et non multo post fuisse implendam; et ideo ita de illa statuerunt, ac si iam actu mundum occupasset, quia in moralibus quod parum distat, nihil distare videtur, et maxime apud illos, qui per fidem rem futuram tanquam iam factam aestimabant. Post illorum vero praedicationem amplitudo catholicae Ecclesiae in re reipsa esse coepit, ita ut veluti oculis cerni posset. Unde Augustinus loco proxime citato post illa verba: *Ecce unde catholica vocatur,* subiungit: *Sed clausis oculis offenditis in montem, qui ex parvo lapide secundum prophetiam Danielis crevit, et implevit universam terram.* Sentit itaque Augustinus, sentiuntque alii patres supra allegati, prophetias de Ecclesia Christi futura per universum orbem diffusa, promissionesque de fundanda at stabilienda eadem Ecclesia a Christo factas, impletas iam dudum fuisse. Quo autem tempore inceperit, et qua certitudine id constare possit, non est facile explicare.

6. Igitur ulterius animadvertendum est, hanc diffusionem Ecclesiae catholicae per universum orbem, quoad maius vel minus augmentum, varios posse sortiri status amplitudinis Ecclesiae, nec esse certum apud sanctos patres, et Scripturae expositores, an prophetiae et promissiones de hac Ecclesiae universalitate omni ex parte sint iam impletae, vel aliquid supersit implendum, quod usque ad mundi finem vel

prope illum relinquatur consummandum. Nam quod Christus Dominus dixit, Matth. 24: *Praedicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio*, Hieronymus et Beda intelligunt de mundi consummatione, et significant, illam praedictionem nondum fuisse impletam. Imo indicat Hieronymus, complementum illius futurum esse signum iudicii appropinquantis, ac proinde adao cumulatam Ecclesiae extensionem usque ad finem mundi vel tempus illi propinquum non esse adimplendam.

In quam sententiam inclinat etiam Augustinus lib. *de Unit. Eccles.* cap. 17, ubi tractans eadem Christi verba dicit: *Ipsa fides omnium gentium nondum impleta est*, et infra accommodans parabolam *seminantis bonum semen in agro suo*, Matth. 13, subnectit: *Hunc agrum esse mundum, in quo verbum Dei fructificat, et crescit*, ut dicitur ad Colos. 1, *usque ad messem, id est, usque ad finem mundi*. Idem vero Augustinus epistol. 78. ad Hesichium interpretatur superiora verba Christi negative tantum, scilicet, *tunc veniet consummatio*, id est, *antequam praedicetur evangelium in toto mundo, non veniet*. Quanto autem tempora post consummatam evangelii praedicationem per totum orbem, *incertum*, inquit, *est*. Unde etiam est incertum, quo tempore integre sit implenda illa promissio de diffusione evangelii, et fidei seu Ecclesiae per totum mundum. Pro certo vero habuit ibidem Augustinus suo tempore nondum fuisse impletam illam promissionem, dicens: *Si ergo susciperent hunc laborem servi Dei, ut peragrato orbe terrarum, quantum possent, colligerent, quod remaneret gentium, ubi nondum est evangelium praedicatum, hinc advertere utcumque possemus, quantum hoc tempus longe sit a fine saeculi*. Quad etiam latius confirmat epist. 80. circa finem, quia suo tempore *innumerabiles gentes*, ut ait, *erant, quibus nondum praedicatum fuerat evangelium*.

7. Quod argumentum etiam convincit, usque adhuc non esse completas integre illas promissiones, quia nostra aetate novus mundus, ut aiunt, et vastissimae provinciae, quibus evangelium non erat praedicatum, inventae sunt, pro quibus ad fidem convertendis videmus a servis Dei loca inaccessiblia peragrari, et ecclesias denuo in eis fundari. Hinc ergo recte concluditur, Ecclesiam catholicam non ideo dici per totum orbem diffusa, quia in tato universo et omnibus provinciis eius illa diffusio Ecclesiae iam facta sit. Imo addit Augustinus dicta epist. 80: *Licet in omnibus gentibus, ubi nondum est Ecclesia, oporteat, ut aliquando sit; non tamen oportere, ut omnes, qui ibi fuerint, credant, quia omnes gentes promissae sunt, non omnes homines omnium gentium, non enim omnium est fides*. Ex his ergo omnibus valde incertum relinquitur, quando inceperit Ecclesia habere in re, et non tantum in spe illam universalitatem, quam nomen catholicae denotat. Item incertum est, quanta Ecclesiae amplitudo et multiplicatio ecclesiarum per varias orbis provincias fuerit ad eundem effectum necessaria. Denique multo magis incertum est, quam numerosam hominum multitudinem eadem proprietas requirat, ut in re ipsa existat.

8. Nihilominus certum esse debet ex communi sensu omnium patrum, ita intelligentium Scripturas, Ecclesiam catholicam consequutam esse non solum nostris temporibus, sed etiam multis retro saeculis statum (ut sic dicam) universalitatis sufficientis, ut dicatur per totum orbem diffusa. Nam praeter praedictiones prophetarum et promissiones Christi Paulus iam suo tempore dixit de apostolorum praedicatione: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum*. Quod licet Augustinus interpretetur, esse prophetiam de futuro prolatam per verbum praeteriti, propter certitudinem; nihilominus Hieronymus intelligit, iam tunc fuisse aliquamodo impletam, et est consentaneum contextui Pauli in eodem loco, et aliis; nam ad Colos. 1. de evangelio dicit: *Pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, et fructificat, et crescit sicut in vobis*. Deinde certum est, ita crevisse Ecclesiam usque ad tempora Augustini, et aliorum patrum, ut simpliciter dici posset per totum orbem diffusa, sicut ipsi loquuntur; ergo saltem eo tempore iam dictum statum habebat, ut ipsi praedicant. At illum etiam retinuit, vel potius in eo crevit usque ad Gregorium, ut ex supra dictis, et ex epistolis eiusdem Gregorii ad episcopos Orientis, et variarum provinciarum Occidentis colligitur. Ab illo autem tempore usque ad nostram aetatem eundem statum non amisit, sed potius per plures, et novas provincias auctum esse conspicimus, licet in quibusdam aliis diminuta fuerit; ergo simpliciter verum et certum est, Ecclesiam catholicam esse per totum orbem diffusam. Et quamvis non possimus cum certitudine designare tempus, in quo coepit habere consummatum hunc statum universalitatis, non refert; satis est enim, ut certo constet a principio in hunc finem fuisse institutam, et intra aliquot annos statum illum sufficienter obtinuisse, prout secundum ordinem providentiae divinae expediebat.

Et eadem ratione licet non possint certo designari termini huius amplitudinis, nihilominus dicere possumus, post sufficientem evangelii praedicationem necessarium fuisse, catholicam Ecclesiam habere in mundo splendorem quemdam universalem, quo posset eius dignitas et maiestas cognosci, et ab haereticorum turbis discriminari. Hoc enim in primis per-

tinuit ad excellentiam regni Christi, quod non solum in coelo, sed etiam in terra promissum est, quamvis in terra ipsa non esset futurum terreuum seu temporale, sed coeleste seu spirituale. Deinde quia Ecclesia est a Christo instituta propter salutem hominum, ut per eam multo universalius et abundantius, quam antea, omnibus tam Iudaeis quam gentibus communicaretur, et ideo oportuit, ut statim cresceret, ita ut intra breve tempus in praedicto statu constitueretur, in quo, quantum est de se, omnibus mundi regionibus, vel saltem earum maiori et principaliori parti prodesse posset. Ad hunc autem finem necessarium fuit, ut statim, seu quam primum morali modo posset, toti mundo innotesceret. Nam sicut Augustinus epist. 48, colum. 10, id urget: *Quomodo confidimus ex divinis litteris, accepisse nos Christum manifestum, si non inde accepimus et Ecclesiam manifestam?* ita et nos asserimus, non potuisse Christum in mundo regnare, nisi fides credentium per totum mundum esset diffusa.

9. Dici autem cum magna probabilitate potest, coepisse Ecclesiam habere hunc statum saltem a tempore Constantini imperatoris, in quo, concessa Ecclesiae publica pace, templa etiam, et ecclesiae publice aedificari coeperunt, et apostolica Sedes condignum honorem et splendorem habere incepit, et generalia concilia congregari potuerunt, et in reliquis omnibus, quae ad maiestatem Ecclesiae Christi spectant; coepit Ecclesia ab universo orbe, qui tunc agnoscebatur, publice cognosci, ut unum corpus mysticum et una spiritualis respublica ad universam curam et salutem animarum instituta. Atque hanc nostram coniecturam videtur insinuasse Augustinus, conc. 2. in psalm. 103, ubi exponens verba illa: *Super montes stabunt aquae*, de diluvio persecutionum nascentis Ecclesiae illa interpretatur, dicens: *Fuit enim tempus aliquando, quo terram Dei, Ecclesiam Dei cooperuerunt aquae persequentium; et ita cooperuerunt, ut non apparerent, neque ipsi magni, qui sunt montes. Quando enim ubique fugiebant, quomodo non minus apparebant?* Et infra: *Cooperuerunt eos aquae, et super illos stabant, et dicebant, preme, preme, et praevalebant super martyres, et fugiebant ubique christiani, et fuga quadam occultabantur apostoli.* Postea vero interrogat: *Sed quandiu?* Respondet: *Audi quod sequitur, ab increpatione tua fugient, et hoc factum est, fratres; ab increpatione Dei fugerunt aquae, hoc est, a pressura montium recesserunt. Iam montes ipsi extant, Petrus et Paulus. Quomodo eminent? Qui ante a persecutoribus premebantur, nunc ab imperatoribus venerantur. Fugerunt enim aquae ab increpatione Dei, quia cor regum in manu Dei deflexit quo voluit, iussit, per eos pacem dari christianis, emicuit, et eminuit auctoritas apostolica. Numquid quando supra erant aquae, montium, defecerat magnitudo? Sed tamen ut omnes viderent eminentiam montium, per quos montes salus esset generi humano (quia levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi), ab increpatione Dei fugerunt aquae, a voce tonitrui tui formidabunt, tam quis non terreatur a voce Dei? per apostolos, per Scripturas, per nubes eius, conquievit mare, formidaverunt aquae, nudati sunt montes, iussit imperator. Sed quid iussisset, nisi Deus tonuisset? Quia voluit Deus, illi iusserunt, et factum est.* Haec elegantissime et sapienter Augustinus, quibus satis manifeste declarat, quo tempore coeperit Ecclesia catholica habere statum suo nomini consentaneum. Et obiter advertendum est, non tribuere hunc statum Ecclesiae imperatori tanquam auctori eius, sed tanquam removenti impedimenta, et pacem tribuenti; imo nec numerare imperatorem inter montes Ecclesiae, sed apostolos, utique in suis successoribus, et specialiter dicit: *Extant Petrus, et Paulus*, per quos sine dubio Sedem apostolicam intelligit, et ad eandem pertinet illa interrogatio: *Quomodo eminent?* quia in illa Sede fundata est Ecclesia, quae tunc coepit statum, ut dixit, suo nomini consentaneum habere.

10. Atque hinc satisfactum est priori parti obiectionis; concedimus enim non pertinere ad universitatem Ecclesiae per nomen *catholicae* explicatam, ut in ea sit maior hominum multitudo, quam in falsis sectis, nam hoc nullibi ei promissum est, et pendet ex altissimo Dei consilio in sua praedestinatione. Et quantum ex Scripturis colligere possumus, divino consilio potius permissum est, plures esse in mundo malos, quam bonos, infideles, quam fideles, imo fortasse etiam intra ipsam Ecclesiam plures peccatores, quam iustos. Unde Augustinus dicta epistola 48, colum. 13. et 14, in simili difficultate: *Ecclesia*, inquit, *est de cuius paucitate dicitur: Arcta est via, quae ducit ad vitam; et pauci sunt, qui ambulant in ea, et rursus ipsa est, de cuius multitudine dicitur. Sic erit semen tuum sicut stella coeli, iidem quippe fideles sancti, et boni, et in comparatione plurimorum malorum pauci sunt, et per ipsi multi sunt, qui ab Oriente et Occidente veniunt*, etc. Et infra: *Itaque et totus mundus in maligno positus est propter zizania, quae sunt per totum mundum, et Christus propitiator est peccatorum nostrorum et totius mundi, propter triticum, quod est per totum mundum.* Et infra id declarat per comparationem areae, in qua frumenta pauca sunt comparatione palearum; tamen multa sunt per se ipsa, et *congreganda a quatuor ventis, a summis*

coelorum usque ad terminos eorum, etc. Idem tradit libro 13. *contra Faust.* c. 16, et optime libro 20, cuius haec sunt ultima verba: *Agnoscenda est paucitas illa, quam Dominus praecipue commendat in ingenti atque innumerabili multitudine orbe diffusa: quae paucitas tanquam granorum in comparatione multitudinis, palearum paucitas dicitur, per se autem ipsam tantam massam frumenti facit, ut omnes probos et reprobos vestros, quos pariter veritas reprobat, incomparabili multitudine superet.* Comparat enim Ecclesiam ad unam particularem sectam haereticorum, et dicit non solum Ecclesiam esse ampliorem, sed etiam solos Ecclesiae iustos incomparabiliter superare omnes haereticos talis sectae, quod mihi verisimillimum est, simili comparatione facta ad quamcumque haeresim, quamvis ad praesentem causam non sit necessarium.

Itaque non refert, pauciores esse in Ecclesia fideles, quam sint infideles in omnibus sectis gentilium, paganorum, Iudaeorum, et haereticorum, quia de hac comparatione nihil est revelatum, vel promissum, neque ad universitatem Ecclesiae catholicae pertinet, ut in numero, vel personarum, vel populorum, provinciarum, aut regnorum infideles excedat, sed solum ut sit in se amplissima, et per totum orbem diffusa. Unde Augustinus contra Petilianum, qui paucitatem Donatistarum ad Ecclesiam catholicam sufficere volebat, respondet libro 2. contra illum cap. 45: *Timuisti comparatam multitudini vestrae multitudinem orbis terrarum, et ad paucitatis laudem per angustam viam gradientis te conferre voluisti. Utinam non ad eius laudem, sed ad ipsam viam te contulisses, profecto conspiceres, eandem paucitatem esse in Ecclesia omnium gentium, sed paucos dici iustos comparatione multorum iniquorum, sicut in comparatione paleae possunt pauca grana dici uberrimae segetes, quae tamen per se ipsa in massa redacta implent horreum.* Et simili fere modo in epist. 48. colum. 9. ad Vincentium dicentem, comparatione totius mundi modicam esse partem christianorum, respondet: *Non vis attendere, aut te nosse dissimulas, in quam multas iam barbaras nationes iam parvo tempore venerit evangelium*, etc.

11. Ex dictis etiam facile est respondere ad alteram partem obiectionis factae, iam enim cum Augustino declaratum est, quae paucitas commendetur in grege Christi. Quamquam aliis etiam titulis et rationibus grex Christi potuerit dici pusillus comparatione infidelium; vel si dicatur de praedestinatis comparatione reproborum, scilicet, vel ob *humilitatis devotionem*, ut dixit Beda l. 4. in Lucam cap. 54, vel propter abiectionem conditionis discipulorum, qui tunc Christum audiebant, quia erant pauperes, et infimae conditionis, vel quia ob voluntariam paupertatem, vel gloriae mundi abnegationem servi Christi in mundo tamquam viles reputantur. Constat etiam angustam et arctam viam non repugnare cum Ecclesiae amplitudine, quia Christus illam arctam viam toti mundo proposuit, et ita eius Ecclesia, quamvis sit per totum orbem diffusa, per illam angustam por tam intrare contendit, et licet pauci sint, qui conantur intrare comparatione infidelium, tamen simpliciter sunt multi, ex diversis provinciis totius orbis vocati, et similiter quamvis pauciores sint, qui intrant, quam qui conantur intrare, tamen etiam illi priores sunt satis multi, et ex toto orbe vocati. Et praeterea non ex illis solis constat Ecclesia Christi, in qua non solum praedestinati sunt, sed etiam reprobi, nec tantum boni, sed etiam mali.

12. Denique etiam constat ex dictis, non esse inconveniens, quod Ecclesia catholica propter insurgentes haereses et alias persecutiones multum interdum deprimatur, vel etiam minuatur. Quia non solum hoc non repugnat praedictionibus, vel promissionibus factis Ecclesiae Christi, verum potius illud ipsum saepius a Christo praedictum est, pertinetque ad arctam viam, quae ducit ad vitam. Unde Beda exponens illud Marci 6: *Erat navis in medio mari*, etc. ait, per illam navem labores sanctae Ecclesiae designari, *quia nonnunquam Ecclesia tantis gentilium pressuris non solum afflicta, sed foedata est, ut, si fieri posset, redemptor ipsius ad tempus eam deseruisse videretur.* Addendum vero est, ex quo Ecclesia catholica per universum mundum diffusa esse coepit, nunquam propter persecutiones vel haereses insurgentes ita splendorem suum et quasi possessionem amisisse, ut desierit esse sufficienter per totum orbem terrarum illustris et diffusa. Hoc significavit Augustinus epist. 48, colum. 12, dicens: *Ipsa est, quae aliquando obscuratur, et tanquam obnubilatur multitudine scandalorum, quando peccatores intendunt arcum, ut sagittent in obscura luna rectos corde, sed etiam tunc in suis firmissimis eminet.* Possetque hoc facile ostendi ex promissionibus Christi, et ex perpetua traditione et successione Ecclesiae catholicae ac romanae, nisi in capite quinto de visibili Ecclesia id satis esset demonstratum.

Atque ex hoc fundamento respondet Augustinus ad exemplum adductum de tempore arianae haeresis, dicens: *Tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius*, etc. Et infra: *Quis enim nescit, illo tempore obscuris verbis multos parvi sensus fuisse delusos, alios autem timore cessisse, et simulate consensisse?* Et infra: *Quanquam et illi, qui tunc firmissimi fuerunt, et verba haereticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem in com-*

paratione caeterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Ac sic Ecclesia, quae per omnes gentes crescit, instrumentis dominicis conservata est, et usque in finem, donec omnino gentes omnes etiam barbaras teneat, conservabitur. In quibus verbis videtur August. concedere, fuisse illo tempore fideles in minori numero, quam essent Ariani haeretici, et nihilominus Ecclesiam fuisse conservatam in sua universitate per totum orbem. Quod ex hypothesi verissimum est, propter omnia superius dicta, et quia etiam tunc Ecclesia catholica fundata mansit in petra firmissima, et habente potestatem universalem, et catholicos sibi subiectos per totum orbem dispersos; nam quad illi pauciores interdum sint, nihil refert, praesertim ad breve tempus. Eo vel maxime quod semper illa Ecclesia retinuit auctaritatem concilii nicaeni, et continuationem cum antiqua Ecclesia, cuius splendorem etiam participabat tanquam eadem cum illa.

Atque haec eadem responsia locum habet in tempore persecutianis Antichristi, imo in eo videtur magis necessaria, quia tota illa occultatio et diminutio Ecclesiaa videtur a Christo Domina praedicta. De tempore autem arianae haeresis verisimilius existimo, numquam haeraticos, etiam numera, catholicos superasse. Nam licet in ariminensi conciliabulo maior pars episcoporum ab Arianis decepta fuerit, et ideo Hieronymus dixerit, ingemiscentem orbem terrarum se Arianum miratum esse; nihilominus ille error non fuit animo haeretico, ut idem Hieranym. et Augustin. significant, et Ambros. lib. 3. *de Fide* cap. ult. Et ideo fere omnes, fraude intellecta, statim veram fidem profiteri, clareque docere coeperunt. Deinde licet fortasse in Oriente maior esset multitudo haereticorum, non tamen in Occidenta, nec simpliciter in toto orbe. Id enim aperte Basilius testatur epist. 72. ad Evaisenenses, scribens: *State in fide, ipsum orbem inspicite, et videte, quam modica sit ea portio, qua hoc morbo laborat, reliqua vero Ecclesia, quae ab orbis finibus usque ad fines evangelium recepit, sanam hanc et rectam doctrinam sectetur.* Athanasius etiam in epistol. Synodica ad Iovinianum imperatorem, quam refert Theodoret. lib. 4. *Hist.* cap. 3. loquens do fide definita in concilio nicaeno, inquit: *Huic omnes ubique ecclesiae assensae sunt, ut Hispaniae, Britanniae, Galliae, Italiae, totius* etc. Et post plures alias numeratas subdit: *Orientis denique ecclesiae, exceptis paucis, qui sectae favent arianae; nam istarum omnium re ipsa explorate cognitam habemus sententiam, litterasque ab illis accepimus, proque certo scimus, Auguste sanctissime, non tamen praeiudicium inde potest orbi terrae fieri universo.* Ac propterea Hilarius supra beatos at gloriosos vocat Galliae et Britanniae episcopos, qui apostolicam fidem perfecte retinerent, et suo exemplo multos orientales episcopos ad saniorem mentem reduceret. Unde etiam eo tempore veri fideles nomen *catholicorum* retinuerunt.

Atque ita intelligi potest, quod Nazianzenus dicit de haereticis volentibus catholicam Fidam multitudina credentium metiri; fortasse enim in sua civitate, vel episeopatu plures erant ariani, qusm catholici, et ex illa multitudine clarum est, non esse catholicam Fidem colligendam, sicut licet fortasse nunc in Anglia plures sint haeretici, quam catholici, nullum indo sumetur signum catholicae Fidei: praesertim quia licet contingeret, haeresim multum diffundi, nunquam haberet signum catholicae Ecclesiae ex defectu aliarum conditionum, ut supra dixi, et ibi notat Billius.

13. Unda concludo ultimo, numquam haeresim aliquam ita posse per universum diffuadi, vel cum talibus circumstantiis in numero sectatorum eius augeri, ut inda possit verisimiliter existimari, illam esse Fidem catholicam, sed potius semper contrarium posse cum sufficienti certitudine constare ex defectu modi universitatis, Fidei cathalicae promissae. Hoc posset sufficienter probari per exempla omnium haeresum, quaa hactenus fuerunt, nam quod omnibus haereticorum sectis in temporibus praeteritis accidit, credendum est, in caeteris eventurum; nam eadem ratio limitationis, ut sic dicam, sau determinatianis ad limitatum locum, aut gentem, vel paucitatem sectariorum in omnibus invenitur.

14. Est autem prima ratio, quia omnis haeresis introducitur per defectionem a cathalica Fida, et consequenter deviat a certa regula credendi, ideoque nunquam potest universaliter persuaderi tanquam vara et indubitata fides. Hoc eleganter indicavit Augustinus libro *de Pastoribus* cap. 8, ubi cum dixisset, varias haereses esse in variis provinciis, quae se invicem non cognoscunt, catholicam vero Ecclesiam cum omnibus esse ubiqua et omnes nosse, quia in omnes diffusa est, subiungit: *Illa*, id est catholica, *sic est tanquam vitis crescendo ubique diffusa, illi sunt tanquam sarmenta inutilia agricolae falce praecisa merito sterilitatis suae, ut vitis putaretur, non amputaretur. Sarmenta ergo illa, ubi praecisa sunt, ibi remanserunt, vitis autem crescens per omnia, sarmenta sua novit, quae in illa remanserunt, et iuxta se, quae de illa praecisa sunt; inde tamen revocat errantes.* Quae verba sunt valde notanda; nam at differentiam inter catholicam Fidem et quamcumque particularem sectam, et rationem propositam recte declarant. Eam-

deinque rationem habet fere eisdem verbis Augustinus. l. 4. *contra Crescon.* c. 60, ubi refert Cyprianum lib. *de Unitate Eccles.* dicentem, Ecclesiam ramos extendere per universum mundum. De haeresibus autem adiungit Cyprianus: *Non nos ab illis, sed illi a nobis recesserunt; et cum haereses, et schismata postmodum nata sint, dum conventicula sibi diversa constituunt, veritatis caput atque originem reliquerunt.* Unde merito colligit, non posse in nomine Christi congregari, nec cum universa fraternitate convenire.

15. Et hinc oritur altera ratio, quam ibidem Cyprianus attingit, dicens: *Haereses factae sunt, et fiunt, dum perversa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem.* Nam hinc fit, ut qui concordiam cum Ecclesia deserunt, inter se concordes non sint; quod etiam, ut supra dixi, provenit ex defectu fundamenti, quia cum in credendo non nitantur regula a Deo tradita, sed proprio iudicio et opinione, necesse est, ut si aliquantulum durent, vel multiplicentur, statim in varias sectas discindantur: *quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos,* ut idem Cyprianus ibidem dixit; ideoque non perseverant, nec extenduntur cum illa unanimitate, quam Fides catholica requirit. Quod declaravit optime Augustin. libr. *de Pastorib.* cap. 8, ubi accommodat ad haereticos verba Ezechiel. 24: *Super omnem faciem terrae dispersi sunt greges mei;* et addit: *Non omnes haeretici per totam faciem terrae, sed tamen haeretici per totam faciem terrae, alii hic, alii ibi, nusquam tamen desunt, ipsi se non noverunt. Alia secta in Africa, alia haeresis in Oriente, alia in Aegypto, alia in Mesopotamia v. g. In diversis locis sunt diversi, sed una mater superbia omnes genuit, sicut una mater nostra catholica omnes christianos fideles toto orbe diffusos. Non ergo mirum, si superbia parit dissensionem, charitas unionem.* Unde idem Augustinus epist. 48. ad haeresim etiam accommodat illud Canticor. 1: *Si ignoras te, egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce haedos tuos;* et sic exponit: *Nisi cognoveris temetipsam, exi tu, non ego te eiicio, sed exi, ut dicatur de te: ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis; exi tu in vestigiis gregum, non in vestigiis meis, sed in vestigiis gregum, nec unius gregis, sed diversorum gregum, et errantium. Et pasce haedos tuos, non sicut Petrus, cui dicitur, pasce oves meas, sed pasce haedos tuos in tabernaculis pastorum, non in tabernaculo pastoris, ubi est unus grex, et unus pastor.*

16. Addere denique possumus tertiam rationem, quia in secta haereticorum non invenitur spiritus propagationis fidei, ut sic dicam, sine quo Fides ipsa catholica nunquam crevisset, nec per totum mundum fuisset diffusa, *quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Et ideo in Christi Ecclesia, ut catholica esset, necessaria in primis fuit potestas universalis praedicandi evangelium per universum orbem, quam Christus illi dedit simul cum praecepto praedicandi fidem suam in toto mundo, Matth. 28, Marc. 16, et Actorum 1. Et hac modo asserit Paulus ad Galatas cap. 1, sibi fuisse creditum evangelium praeputii, sicut Petro circumcisionis, et 2. Cor. 5: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos.* Deinde fuit necessarius spiritus propagationis fidei huic potestati conformis, tum ad efficaciam praedicationis, tum ad concipiendum affectum et solicitudinem trahendi homines ad Christum, et ideo ipsemet Dominus apostolis praecepit, ut manerent in civitate, donec induerentur virtute ex alto, Lucae 24, et Actorum 1. Quem spiritum maxime ostendit Paulus in suis epistolis, et varia eius dona ad hunc finem data Ecclesiae ad Ephes. 4, et 1. Cor. 12. describit.

17. Hunc autem spiritum non habere haereticos ita potest declarari. Quia dua praecipue ad hanc Ecclesiae propagationem pertinent. Unum est ad Christum convertere ethnicos nullo modo credentes in ipsum; aliud est, eos, qui in professione fidei Christi errant, et a sua Ecclesia exierunt, ad ipsam revocare, et in vera fide illuminare. Neutrum horum munerum uspiam exercuerunt haeretici ulli, nec modo protestantes anglicani, quantumcumque hoc iactitent, et contendant. Nam quo ad primum, nunquam haeretici visi sunt fidem novis gentibus praedicare, aut ethnicos ad fidem convertere. Testis est Tertullianus lib. 1. *de Praescrip.* cap. 42, dicens: *De verbi administratione quid dicam? cum hoc sit negotium illis, non ethnicos convertendi, sed nostros evertendi.* Et ratio est, quia in illis non est verum Dei verbum, et ideo neque efficaciam verbi habere possunt. Item non ducuntur spiritu Christi, sed proprio, et ideo *ruinas potius operantur stantium aedificiorum, quam structionem iacentium ruinarum,* ut ibidem Tertullianus dixit. Tandem cum extra Ecclesiam sint, potestatem praedicandi fidem Christi habere non possunt, quia haec potestas, ut dixi, data est Ecclesiae in apostolis, et in successoribus eorum mansit, et ab eis mitti debent veri evangelii praedicatores, iuxta illud: *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* Roman. 10. Et ita in historiis ecclesiasticis observatum est, Ecclesiam non esse in gentibus diffusam, nisi per praedicatores catholicos ab apostolis vel a Sede apostolica missos, quod etiam de ipsis Anglis in superioribus ostensum est.

18. Praeter hanc vero curam propagandi fidem inter ethnicos, necessaria est in Ecclesia catholica solicitudo conservandi illam, et reducendi ad illam omnes, qui Christum non omnino abnegantes ab Ecclesia deviant. Hoc enim maxime ad eius pastoralem curam al universalem propagationem necessarium est. Unde Augustinus dicto cap. 8. *de Pastorib. Catholica*, inquit, *mater, et ipse pastor in ea ubique quaerit errantes, confortat infirmos, curat languidos, alligat confractos, alios ab istis* (utique ab haereticis), *alios ab illis, non se invicem scientibus*. Quomodo autem potest haec cura in secta haeretica inveniri? Cum enim ipsa per defectionem a vera fide increbuerit, et in illa pedem fixerit, quomodo potest alios errantes ad viam salutis reducere? Dices, solicita saltem erit, alios credentes in Christum in suam rapere opinionem, et sic poterit utique crescere. Respondeo, etiamsi id contingeret, Deo id propter peccata hominum permittente, neutiquam inde tamen posse splendori at amplitudini catholicae Ecclesiae praeiudicium afferre, quia portae infari non praevalebunt adversus eam, ut iam declaravi. Addo, considerata haeresis natura, at conditione, id non asse morale, nequa ordinarie timeri posse; tum quia cum Deo et veritati repugnet, at negotium sit mera humanum, non potest cantra Ecclesiae lumen adeo perfracte, aut tamdiu praevolere; tum quia, ut dixi, ipsimet haeretici facile inter se dissentiunt, et ita vim amittunt eandem sectam per varias regiones disseminandi; tum quia plerumque non incidunt in huiusmodi sectam, nisi val superbiae, vel ambitionis, aut libertatis spiritu ducti; ideoque da propagatione suae sectae non amplius, quam huic fini, vel alicui contentioni humanaa deserviat, sunt solliciti.

Cuius rei non levam coniecturam faciet lector, si verba illa regis Angliae in fine suae Praefationis relegat, ubi generatim ad principes christianos loquens, se ostendit propagationis fidei solicitum, precaturque, *ut Deus sibi et aliis mentem iniiciat serio cogitandi quid ad evangelii plantationem, et propagationem praestare teneantur*. In quo temporalibus principibus tacite persuadere conatur, ut munus pastorale, solis apostolis eorumque successoribus commissum, ut vidimus, sibi arrogent, et usurpent: statim vero ostendit, quo spiritu feratur, dicens: *Deinde, ut sceptrorum nostrorum securitati mature prudenterque consulamus, nec babylonicum monarcham latius serpere patiamur*. Et alia, quae prosequitur, et nunc omitto, quia in libro tertio tractanda sunt. Per ea vero, quae indicavi, satis demonstrat, suum studium solum esse *coniungendi spiritualem libertatem cum temporali, et temporalem quietem, et securitatem in suo schismate comparare*, haec enim fere sunt verba eius. Satis igitur ex omnibus dictis nihil catholicum, nihilve universale in anglicana secta deprehendi concluditur.

CAPUT XVII.

In anglicano schismate Fidem apostolicam non esse.

Summarium

1. Ab apostolis Fides dicitur apostolica. — 2. Quid requiratur, ut aliqua doctrina dicatur apostolica. — 3. Optima regula ad fidem cognoscendam. — 4. Colligitur, fidem anglicanam non esse apostolicam ex defectu praedictarum conditionum. — 5. Quae anglicana secta cum romana Ecclesia habet communia, ad fidem apostolicam pertinent. — 6. Doctrina symbolorum, prout eam rex interpretatur, certitudinem fidei apostolicae continere non potest. — 7. Exemplis idem convincitur. — 8. Apostolica scripta sine apostolico sensu ad fidem non sufficiunt. — 9. Sectam anglicanam secundum propria dogmata apostolicae Fidei repugnare videtur. — 10. Responsio regis ex eius factis impugnatur.

1. Exploratum est apud omnes sacrae doctrinae tractatores, illam esse veram et catholicam Fidem, id est, doctrinam fide credendam, quam apostoli tradiderunt, at ideo apostolica Fides vocata est, sicut Ecclesia etiam universalis apostolica dicitur in symbolo nicaeno. Ob hanc ergo causam rex Anglia non solum se Fidei catholicae, sed etiam apostolicae defensorem esse profitetur, et ex consequenti vult, sectam anglicanam, quam solam revera tuetur, fidem esse apostolicam. Quamvis autem ex dictis facile intelligi possit, sectam, quaa catholica non ast, apostolicam esse non posse, et quae nova est et nupera, antiquitatem apostolicae doctrinae arrogare sibi non valere; nihilominus, ut rem apertius et distinctius demonstremus, et omnibus, quae occurrere possunt, satisfaciamus, operae pretium visum est, speciatim hoc etiam attributum tituli regii refellere.

2. Primum autem omnium statuendum est, duo esse necessaria, ut fides seu doctrina apostolica sit: unum est, ut ab apostolorum praedicatione et eorum verbis aut scriptis aliquo modo duxerit originem; alitud est, ut per legitimam traditionem seu successionem ad nos usque pervenerit. Primum indicatum est a Paulo ad Ephes. 2. dicente: *Iam non estis hospites, et advenae, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei, superaedificati supra fundamentum apostolorum, et prophetarum*. Quod attingens Augustinus, et de his fundamentis intelligens illud psalm. 86: *Fundamenta eius in montibus sanctis*, interrogat: *Quare fundamenta apostoli et prophetae?* Respondet: *Quia eorum aucto-*

ritas portat infirmitatem nostram, nimirum, quia et prophetarum praedictione et apostolorum praedicatione proxime in credendo nitimur. Illud enim apostoli praedicarunt, quod prophetae praedixerunt, et *prophetae* (inquit Ambros. ad Ephes. 2.) *disposuerunt, apostoli fundamenta iecerunt*, quae fundamenta non sunt, nisi dogmata et doctrina ab eis praedicata. Unde gravissime Irenaeus libro 3, cap. 1. dicit: *Non per alios dispositionem salutis nostrae cognovimus, quam per eos, per quos evangelium pervenit ad nos; quod quidem tunc praedicaverunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum et columnam fidei nostrae futurum.* Ratio est, quia fides, vel doctrina non denominatur apostolica, nisi quia ab apostolis tradita est, ad eum modum, quo solet doctrina vel lex ab auctore denominari: hac tamen observata differentia, quod aliae doctrinae humanae solent ab hominibus tanquam a praecipuis auctoribus sua sibi convenientia desumere nomina, fides autem non ita ab apostolis nomen accepit; sed sicut lex vetus dicitur mosayca a Moyse, non ut auctore, sed ut promulgatore; ita fides christiana dicitur apostolica ad apostolis non auctoribus, sed primis eius praedicatoribus ac promulgatoribus. Et ideo postquam Paulus in citato loco dixit: *Aedificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum*, addidit: *ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino.* Ipse est enim principale fundamentum, et basis omnium fundamentorum, quae in eo superaedificantur, et in illum aspicere debemus tanquam *in auctorem fidei et consummatorem Iesum*, ad Hebr. 12.

Alterum, quod proposui de successione legitima, frequentissimum est apud patres, quos magna ex parte retuli capite 3 et 6; praesertimque id declarat Irenaeus libro 3, cap. 3, dicens: *Traditionem apostolorum in omni Ecclesia adest perspicere, qui vera velint audire, et habemus adnumerare eos, qui ab apostolis instituti sunt episcopi in ecclesiis, et successores eorum usque ad nos.* Et lib. 4, cap. 43: *Eis, qui in Ecclesia sunt, presbyteris obaudire oportet, his, qui successionem habent ab apostolis, sicut ostendimus, qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placita Patris acceperunt.* Eandem conditionem ad discernendam doctrinam apostolicam a peregrina late tradit Tertullianus libr. *de Praescriptionibus*, ubi inter alia haec habet, omnes ecclesias apostolicas exhibere aliquem Apostolum ibi episcopum constitutum, vel apostolicum virum ibi per aliquem apostolorum ordinatum, ex cuius successione apostolici seminis *traduces* habeat. Vocat autem apostolicos viros eos, qui cum ipsismet apostolis conversati sunt, et doctrinam, ordinationem, et potestatem ab eis acceperunt, ut Titum, Polycarpum, Clementem, et similes. Quoniam vero multae ecclesiae post illa antiqua tempora institutae sunt, de illis subdit: *Tamen in eadem fide conspirantes non minus apostolicae deputantur pro consanguinitate doctrinae.* Conspirant demum in eadem doctrina per legitimam etiam successionem, quia licet tales ecclesiae nec per apostolos, nec per viros apostolicos, id est, immediate ab apostolis missos seu ordinatos, edoctae fuerint, saltem habuerunt initium per aliquem missum ab alio habente potestatem, ad quem simul cum illa, doctrina apostolorum pervenerat, ut anglicana ecclesia coepit per viros missos a Gregorio, germana a Bonifacio episcopo misso a Gregorio II, et sic de aliis. Nam qui non intrant per hanc portam, sine dubio fures sunt et latrones. *Ad quos* (ut eleganter Tertullianus) *merito dicendum est: qui estis? quando, et unde venistis? quid in meo agitis non mei?* (nomine Ecclesiae loquitur) *Mea est possessio, habeo origines firmas ab ipsis auctoribus, quorum fuit res, ego sum haeres apostolorum, sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adiuraverunt, ita teneo.*

3. Eodem fundamento utuntur alii patres ad eundem finem separandi veram doctrinam a falsis erroribus, ut late Vincentius Lyrinensis in suo libro contra prophanas haereticorum novitates, et illo utitur saepe Optatus libr. 2. *contra Parmenian.* Hieronymus *contra Luciferianos* in fine, ubi illi Ecclesiae dicit esse adhaerendum, *quae ab apostolis fundata usque ad diem hanc durat*, et idem significat epistol. 65. ad Pammachium, et Oceanum, ubi vel nostrae tempestatis novatores, sicut et sui saeculi veteratores, hac urget interrogatione: *Cur profers in medium, quod Petrus et Paulus edere noluerunt?* Item Ambros. in 1. ad Corinth. 4. in principio dicit, cognosci de aliquo, esse pseudoprophetam, quando aliquid tradit a traditione apostolica discordans. Sic etiam dixit de Ecclesia August. lib. 1. *de Symbolo ad Catechumen.* cap. 6: *Omnes haereses de illa exierunt tamquam sarmenta inutilia de vita praecisa, ipsa autem manet in radice sua, in vite sua*, id est in eadem origine, quam a principio habuit. Quomodo autem in illa radice maneat, declarat idem August. 28. *contra Faust.* cap. 2, dicens: *Ab apostolicis sedibus usque ad praesentes episcopos certa successione perducta;* et infra adiicit, illud evangelium esse credendum, quod a tempore apostolorum *non interrupta serie temporum Ecclesia certa connexionis successione usque ad tempora ista perduxit.* Similia habet

lib. 1. *contra adversarium legis, et prophetarum*, cap. 20, et lib. de *Utilit. credend.* cap. 17. Denique optima est regula ab Origene in Praefatione ad lib. *Periarchon* tradita: *Cum multi sint, qui se putant sentire, quae Christi sunt, et nonnulli eorum diversa a prioribus sentiant, servetur ecclesiastica praedicatio per successionis ordinem ab apostolis tradita, et usque ad praesens in ecclesiis permanens, illa sola credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica discordat traditione.*

Ratione item possumus hoc facile declarare, quia fides apostolica illa tantum est, quae ab apostolis praedicata, vel scripta est; nos autem non audivimus apostolos praedicantes, nec eos scribentes vidimus; ergo non possumus certo cognoscere, doctrinam aliquam esse ab apostolis praedicatam, vel scriptam, nisi per manus et ora eorum, qui vel eos audierunt, et viderunt, vel ab his, qui apostolos audierunt, eandem doctrinam receperunt, per plures, vel pauciores successiones, iuxta temporum antiquitatem; ergo ut certo constet, talem doctrinam omnino puram et eandem durare, necessarium est, illam successiona esse continuam et non interruptam. Imo, ut supra cap. 6. dicebam, necessaria est singularis Dei protectio, ut in tam longe repetita temporum at generationum successione integra et Illibata et cum summa auctoritate servetur; haec autem divina protectio promissa non est, nisi Ecclesiae, quae per legitimam pontificum et fidelium successionem eadem semper existit; ergo sine huiusmodi serie et successione non potest aliqua fides existimari apostolica.

4. Ex hoc igitur necessario fundamento ita concludimus: Illa fides nunc est apostolica censenda, quae ab apostolis praedicata per legitimam successionem ad nos usque derivata est; sed anglicana secta neque est ab apostolis praedicata, neque ab illorum doctrina aut traditione legitime derivata est; ergo non est apostolica fides. De priori propositione satis dictum est, superest declaranda et probanda posterior, illam enim forte rex Angliae negabit. Hsc siquidem fortasse causa in sua Praefatione pagina 42, 43, et 44, ut se *catholico christianum* (ut ipse loquitur) ostendat, Scripturas quo ad libros primi ordinis, tria fidei symbola, et prima quatuor concilia generalia credere, admittere, aut venerari profitetur, sentiens, fidem apostolicam in iis fontibus sufficienter contineri. Quod autem de se affirmat de tota anglicana secta, seu congregatione primatum ipsius regis recognoscente, dictum esse putamus. Sic ergo respondebit ad rationem a nobis factam, doctrinam apostolicam ad se et suos per dictos Scripturae libros, symbola, et concilia sufficienter pervenisse, et nullum esse posse modum certiorem, aut magis legitimum apostolicam fidem per haereditariam quasi successionem suscipiendi, quam per Scripturas, symbola, et concilia dicta, omnemque aliam doctrinam, quae in his non continetur, suspectam habere, et tanquam nuperam refutare, vel saltem in canone fidei non recipere.

5. At haec dimidiata fidei coofessio vim rationis factae non enervat, ut nunc breviter in generali, latius vero libro 2. in particulari ostendam. Oportet ergo in anglicana secta, seu (quam nunc eandem reputamus) in hac regis professione distinguere, quid cum Fide catbolica et romana babeat commune, et quid proprium, aut diversum. Multa enim retinuit Anglia ex iis, quae prius catbolica credebat, et haec dicimus babere communia cum fide apostolica; alia vero sunt, in quibus ab Ecclesia romana defecit, quae illius propria vocamus. Quod ergo ad priora pertinet, concedimus, partem illam ad fidem apostolicam pertinere, sed tamen non ab anglicana congregatione, seu credulitate, sed a romana Ecclesia habere huius antiquitatis testimonium. Unde etenim habuit Anglia libros illos, qui apud regem pollent auctoritate, nisi a romana Ecclesia? aut quomodo possent illum gradum auctoritatis obtinere, nisi per legitimam traditionem ad Ecclesiam catholicam pervenissent, et ab eadem approbati fuissent? Quid de vero, et certo sensu talium librorum dicam? Profecto nisi ex eadem origine, traditione, et approbatione constare posset, quae fuerit in talibus scripturis apostolorum mens et sententia; nunquam posset apostolica fides ex eisdem libris cum certitudine erui nedum comprobari, quia doctrina non consistit in verbis, aut libris, sed in sententia, ut in simili supra ex Hieronymo commonstravi. Quod non solum de Scripturae libris, sed etiam de symbolis et conciliis intelligendum est, cum omnium sit eadem ratio, ut per se apparet manifestum.

Quapropter licet doctrina talium librorum per se spectata Fides catholica sit, vel potius pars eius, ut iam dicam; nihilominus, ut a sectariis retinetur, vel non est apostolica, vel non potest ut talis certo credi. Primo quidem, quia certi esse non possunt, illos libros Scripturae, quos admittunt, esse apostolicos, cum pro suo arbitrio quosdam admittant, alios negent, et quosdam quoad aliquas partes, at non quoad alias. Hac enim libertate discernendi inter Scripturae libros, tota eorum doctrina quoad eos incerta, et quasi humana redditur, quia sola humana opinione vel fide credi poterit, non divina. Quae ratio etiam ad concilia applicari poterit, quia nulla certa auctoritate, vel ratione quaedam admittunt, alia reiiciunt, cum idem pondus auctoritatis habent, sive in eis gravitas iudicantium, sive sancti Spiritus assi-

stentia spectetur. Et praeterea est alia ratio tam de symbolis, quam de conciliis; nam doctrina illorum non ideo ab his sectariis admittitur, quia ibi traditur, aut definitur, sed quia ipsarum iudicio in Scriptura continetur, at ita symbola vel concilia non sunt apud ipsos fundamentum certitudinis, quod illa doctrina sit apostolica, sed solum ipsorum iudicium, ut in 6. et 7. cap. late deduxi. Unde sumitur altera generalis ratio, quia doctrina non in litera, sed in sensu consistit; ergo ut doctrina sit apostolica, necesse est, ut non solum libri, sed etiam eorum sensus habeat originem et certam dimanationem ab ipsis apostolis; sed hanc non habet apud sectarios, quia suo arbitrio, vel, quem finguat, privato spiritu ducuntur; ergo vel doctrina eorum etiam in re ipsa non est apostolica, quia in sensu Scripturae errant; vel licet casu contingat in se esse apostolicam, apud ipsos non habet eiusmodi certitudinem, quia eadem mensura illam metiuntur.

6. Quamobrem nihil iuvat, Iacobum regem pagin. 42. dicere, *se tria symbola in eo sensu interpretari, quem illis esse voluerunt patres, atque concilia, a quibus sunt condita atque descripta.* Interrogo enim, unde noverit voluntatem hanc patrum vel conciliorum? Dicet fortasse, ex verbis illarum eam nosse. Sed quid, si verba vel ex varia significatione vel ex hominum interpretatione varios habeant sensus? unde discernit, voluntatem patrum et conciliorum fuisse, hunc sensum esse in illis verbis, et non alium? Dicet, credo, *sua certa scientia* se id cognoscere, ac credere. Nam cum id de Scripturis dicat, facilius de symbolis et conciliis affirmabit. At illam certam scientiam nullam omnino esse ex Scripturis, patribus, ac manifesta ratione cap. 7. ostendi; ergo non potest rex nobis probare, se interpretari symbola in sensu, quem patres illis esse voluerunt, sed casu accidet, ut interdum ita sit, et saepe non ita erit, ideoque talis doctrina sic credita, non potest habere certitudinem apostolicae doctrinae.

7. Exemplis hoc amplius convincamus. Unus ex articulis symboli apostolici est *Descendit ad inferos*, quae verba ab Athanasio non amplius explicantur. Ecclesia vero a patribus edocta, intelligit illa verba proprie de vero, et reali, ac locali descensu Christi in anima a corpore separata ad loca subterranea inferni. Calvinus autem, et alii intelligunt de doloribus inferni, quos fingunt, Christum passum esse in horto et in cruce. Si ergo rex credit illis verbis symboli in hoc posteriori sensu acceptis (quod de rege praesumimus, cum Calvini sectam profiteatur), ostendat nobis, quis ei revelaverit, illum sensum intendisse apostolos, praesertim cum ille sit extra propriam et usitatam verborum significationem, et contra intelligentiam omnium veterum patrum alio pacto Scripturas interpretantium de hoc eodem articulo, ut alibi est a nobis ostensum; ergo in hoc non retinet apostolicam doctrinam, quantumvis symbola se recipere inctitet. Idemque argumentum in aliis symboli articulis fieri potest, ut in illo, in quo confitemur, Christum esse natum ex Maria Virgine, vel venturum esse iudicare vivos, et mortuos ex factis illorum, ut in symbolo Athanasii confitemur, vel quo unam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum profitemur. Nam haec omnia longe in diverso sensu a protestantibus intelliguntur, quam ab apostolis, vel conciliis fuerint tradita, ut facile ostendi posset, si pro huius operis brevitate liceret. Ergo frustra rex, qui protestantes tuetur, dicit, se interpretari symbola in *sensu*, quem auctores voluerunt; nam ostendere non potest istiusmodi ex illis sensum, et ita illa doctrina non potest ostendi apostolica, et consequenter quoad illum, et sequaces nihil est in symbolis, quod cum certitudine possit doctrina apostolica reputari.

8. Concludimus ergo, non satis esse, apostolicas voces, seu scripta retinere, nisi *apostolice etiam intelligantur*, ut loquitur Gregorius nazianzenus orat. 52, alias epistol. 2. ad Cledonium. Quid autem sit apostolico, vel non apostolice intelligi, declarat, dicens: *Quoniam eaedem voces, si recte intelligantur, cum pietate coniunctae sunt, si perperam exponantur, impietate non carent.* Et prius dixerat, usum haereticorum esse *cum communibus sententiis, quas Scriptura exhibet, convinci, ac premi se vident, pias quidem dictiones confiteri, et circa mentem dolum struere.* Indicium autem huiusmodi intelligentiae non apostolicae significat esse novitatem antiquae Ecclesiae traditioni contrariam, dicens: *O ingentem absurditatem! absconditam post Christum sapientiam nobis annuntiant; id, quod sane lacrymis dignum est. Nam si triginta dumtaxat abhinc annis fides initium sumpsit, cum quadringenti iam fere anni fluxerint, a quo Christus manifestatus est, inane utique tanto tempore fuit evangelium, inanis etiam fides nostra, frustraque martyres martyria perfuncti sunt, et tales tantique antistites plebi praefuerunt.* Igitur ad apostolicam doctrinam adiungi debet apostolicus sensus; erit autem apostolicus, si ab apostolis duxerit originem, quam perpetua Ecclesiae consensio et praedicatio manifestat. Cum ergo rex Angliae, licet symbolum apostolicum et caetera recipiat, apostolicum tamen eorum sensum illibatum non retineat, dici non potest, etiam quoad hanc partem apostolicam fidem profiteri.

9. Venio ad alteram praedictae doctrinae partem,

pretestantium, omniumque pene huius tempestatis sectariorum propriem, quam etiam rex Angliae cum suis recipit, et Ecclesiae romanae fidei anteponit. De hac igitur parte duobus modis possumus ostendere, apostolicam non esse. Primo in universali ex principiis hactenus discussis; nam illa omnia, quae sunt proprie illius sectae, sunt contraria antiquae fidei universalis Ecclesiae, quia per defectionem ab illa introducta sunt, ut cap. 2. et 3. est ostensum; ergo non possunt esse ex apostolica doctrina, sed ex vana hominum novitate pro cerebro excogitata. Probatur consequentia ex fundamento posito, quod initium doctrinae apostolicae per certam seriem revocandum est ad tempora apostolorum, et eorum praedicationem; ergo illa dogmate, quae ante paucos annos inceperunt, et quorum initium cognoscitur fuisse per defectionem ab antique fide, non possunt esse doctrina seu fides apostolica. Hoc enim argumento implicite utitur Gregorius nazianzenus in loco proxime citato, et eodem utitur Athanasius apud Theodoretum libro 4. Histor. cap. 3, dicens ad Iovianum imperatorem de fide divinitatis Verbi divini: *Pro certo scias, Auguste, hanc ipsam ab omni saeculorum memoria praedicatam fuisse.* Hac etiam regula usus est Theodosius imperator apud Sozomenum lib. 7. Histor. cap. 12. ad insurgentes haereticos compescendos, scilicet, examinando doctrinam per eam, quam sancti viri et apostolici semper tradiderant, ut quae cum illa consentiret, ut apostolica reciperetur, quae vero dissentiret, repelleretur; et alii patres frequenter utuntur eadem antiquitatis regula, et illam maxime commendat Vincentius Lyrinensis in suo aureo libro contra prophanas vocum novitates.

Alter modus ostendendi sectam anglicanam quoad ea, quae sunt sibi propria, vel in quibus Calvino, Luthero, Zuinglio, aut aliis protestantibus adhaeret non esse fidem apostolicam, esse potest, descendendo ad singula dogmata, eorumque novitatem et erroris gradum ostendendo. Quia vero nunc non assumimus provinciam disputandi de omnibus dogmatibus, quae his temporibus ab haereticis in controversiam vocata sunt, et quia id esset nimis prolixum et operosum, hunc modum probationis in praesenti non prosequemur. Non omittemus autem in sequenti libro, quin singula puncta a romana Fide aliena, quae rex Iacobus in sua fidei confessione attigit, expendamus, eique summa brevitate pro loci opportunitate respondeamus.

Nunc sufficere censemus, gratia exempli, proponere articulum de primatu, qui anglicanae sectae maxime proprius esse videtur. Secta enim anglicana hunc articulum credendum suis sectatoribus proponit, scilicet, temporalem regem in suo regno esse supremum caput in spiritualibus, cui omnes episcopi et sacerdotes, vel (ut sectarii loquuntur) ministri obedire tenentur. Quaerimus ergo, quis apostolorum hoc docuerit, vel scriptum reliquerit in Ecclesia Christi, vel quomodo possit esse ab apostolis derivatum dogma, quod ante Henricum VIII. in Ecclesia Christi non est auditum? Quod autem hoc ita sit nunc, non aliter probamus, nisi quia nunquam legimus in evangelio, Ecclesiam commissam regibus, sed Petro, apostolis, et episcopis, Matth. 16, 18, 28, Ioan. 21, Actor. 20; neque in apostolicis epistolis legimus praecipi fidelibus obedire regibus in his, quae pertinent ad salutem animae, sed praepositis, qui rationem animarum eis commissarum sunt reddituri, ad Hebr. 13; neque in historiis legimus, regem aliquem christianum et catholicum talem potestatem sibi arrogesse, aut in Ecclesia exercuisse. Quae omnia in libro 3. ex professo tractaturi sumus, et ideo ea nunc insinuasse sufficit, ut inde concludamus, sectam illam, quae ab hoc dogmate sumpsit initium, et quodammodo in illo fundata est (nam propter illud praecipue a romana Ecclesia se separavit), apostolicam fidem reputari nequaquam posse.

10. Fortasse rex dicat, illum articulum non computari ab ipso, vel a suis ministris inter ea, qui de Fide catholica sint tenendi. Hanc enim correctionem adhibuisse videtur pag. 62. Praefationis, cum dixit: *Ego vero id ingenue spondeo, quoties religionis, quam profiteor, ullum caput ostendetur non antiquum, catholicum, et apostolicum, sed novitium esse ac recens (in rebus scilicet spectantibus ad fidem), me statim ab eo discessurum.* Veruntamen si sub illa limitatione seu correctione suum de primatu articulum comprehendit, et inter res ad fidem spectantes illum non numeret, profecto iniustissime cogit subditos suos ad recognoscendam in ipso talem potestatem, seu dignitatem. Quomodo enim iuste cogi possunt, si ipsi non tenentur in conscientia talem in temporali principe recognoscere dignitatem? vel quomodo possunt teneri ad eam recognoscendam, si non tenentur eam credere? vel quo iure teneri possunt ad illum articulum credendum, si ille non est secundum Fidem catholicam credendus? Responderi potest, esse credendum fide, ut sic dicam, politica, seu regia, id est, in regis vel sui consilii auctoritate, praecepto, aut testimonio fundata. At hoc absurdissimum est, et ab omni etiam humana ratione alienum, quia dignitas et potestas gubernandi Ecclesiam in spiritualibus, non est res humana ratione inventa, sed a Christo dari debuit, iuxta illud Pauli 2. ad Cor. 10: *Si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem et non in destructionem vestram, non erubescam;* et ideo ipsemet Christus dixit, Lu-

cae 10: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit;* ergo de dignitate illa et potestate, quod in rege sit, non potest sola naturali ratione constare, neque rex potuit voluntate sua illam usurpare, si sibi data non est. Ergo si hoc non est revelatum, ut re vera non est, et ideo non tenentur Angli illum articulum de fide credere (ut in dicta responsione supponitur); profecto nulla est humana auctoritas, quae iuste possit illos cogere ad id credendum, cum sit de re, quae superat humanam potestatem et cognitionem, quae per revelationem non habeatur, ut omittam, etiam esse contra ea, quae revelata sunt, ut postea ostendam. Ergo si rex velit consentanee loqui ad ea, quae operatur, necesse est, ut inter fidei suae articulos hunc de primatu suo ponat, et ita vel ex illo solo concludimus, suam fidem apostolicam non esse.

CAPUT XVIII.

Obiectioni contra doctrinam capitis superioris occurritur.

Summarium

1. Obiectio haereticorum. — Quae a rege Angliae tanquam nova improbentur. — 2. Catholicae responsionis viam praecludere conatur rex. — 3. Ecclesia romana nullum dogma apostolis contrarium recipere potest; anglicana vero secta multa illis contraria recipit. — 4. Potest Ecclesia aliqua distincte credenda proponere, quae antea non ita credebantur. — 5. Quae novitas antiquitati fidei repugnet. — 6. Primus modus declarandi dogmata fidei. — 7. Secundus modus. — 8. In rebus ad mores pertinentibus non solum additio, sed etiam mutatio fieri potest. — 9. Per additiones ab Ecclesia factas apostolica doctrina non mutatur, sed magis declaratur. — 10. Satisfit exemplis in principio adductis.

1. Contra discursum superioris capitis possunt adversarii nobis obiicere, etiam pontifices romanos multa nobis de fide credenda proponere, quae neque ab apostolis praedicata sunt, neque ita sunt antiqua, ut per continuatam seriem ab apostolis derivari potuerint; ergo etiam fides romana non potest esse aut vocari apostolica. Haec illatio fundamentum habet in his, quae proxime contra adversarios protulimus. Nam, ut aliqua doctrina sit apostolica, non satis est, aliquam eius partem esse ab apostolis praedicatam et derivatam, hoc enim habet etiam secta anglicana, imo et quaelibet secta haeretica, quae semper falsis vera permiscet. Si ergo Ecclesia romana etiam habet nova veteribus permixta, non poterit doctrina eius simpliciter apostolica censeri, maxime quoad ea, in quibus ab aliis sectis hominum profitentium Christum dissidet, quia in his dogmatibus etiam est nova, sicut sunt aliae sectae sub Christi nomine introductae. Propositio assumpta probari in primis potest iis exemplis, quae rex in sua Praefatione refert, et *novitia*, ac *nupera* vocat, ut in beatae Virginis et aliorum sanctorum invocatione, cultuque reliquiarum, et imaginum veneratione, et adoratione, et aliis, quae postea percurremus.

2. Nec illi satisfaciemus dicendo, non posse haec nova vocari, cum ante mille et plures annos ob Ecclesia observata ostendantur; nam ipse solum ut sufficienter antiqua recognoscit, quae *tota catholica Ecclesia iam inde ab apostolorum temporibus sine intermissione multis post saeculis constanter docuerit, et crediderit,* ut ipsa pagina 62. dicit, et testimonio Vincentii Lyrinensis confirmat. Et quae huiusmodi adinveniuntur dogmata (ut se apostolicae doctrinae sectatorem ostendat), numquam recusaturum esse confirmat, quamvis hoc etiam non simpliciter, sed cum limitatione velit intelligi de fidei dogmate, *quod ad salutem sit necessarium.* Denique addere possumus exempla quarundam rerum, quas Ecclesia romana nunc de fide credit, quas in confesso habetur, non esse ab apostolis praedicatas, ut beatam Virginem nunquam venialiter peccasse, libros Machabaeorum esse canonicos, et huiusmodi, quae brevitatis causa missa facio.

3. Ad hanc obiectionem dicimus in primis, aliud esse credere aliquid repugnans dogmatibus et doctrinis ab apostolis praedicatis; aliud vero credere aliquid per modum additionis ad doctrinam praedicatam ab apostolis, quod ab eis expresse declaratum non sit, vel saltem declaratum esse non constet. Primum genus credulitatis aut doctrinae repugnat cum doctrina apostolica, quia illa immutabilis est, omnino, sicut Deus et verbum eius immutabile est, ut significavit Paulus ad Galat. 1. per illam exaggerationem: *Si Angelus de coelo...* et ideo dixit cap. 2: *Si quae destruxi, iterum reaedifico, praevaricatorem me constituo;* et 2. ad Corin. 1: *Fidelis Deus, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo, Est et Non, sed Est.* Ideoque signum evidens doctrinae non apostolicae, sed potius apostaticae est, aliquid vel minimum tradere dictis vel scriptis apostolorum contrarium; nam illud sufficit non solum ad ostendendam talis dogmatis falsitatem, sed etiam, ut totam fidem talis doctrinae quoad certitudinem evertat, ut iam explicavi. In doctrina autem Ecclesiae romanae nullum dogma huiusmodi invenitur, aut inveniri potest, iuxta Christi promissiones supra tractatas, idque respondendo inferius ad omnia exempla, quae rex adducit, facile ostendemus. At vero in secta regis Angliae numerantur multa, quae cum doctrina apostolorum, etiam ab ipsis scripta, plane repugnant, ut est negare traditiones non scriptas, resi-

stere in dogmotibus universali Ecclesiae, quae est columna et firmamentum veritotis. Negare item omnem fidei regulam praeter privatum spiritum, vel sic saltem statuere, ut omnia in dubium necessario revocentur; item praedicare liberum esse et licitum temporali regi non obedire ulli episcopo vel pastori Ecclesiae etiam supremo, et alia similia, quae cum his connexa sunt, ut omittam olia specialiora, quae ex his generalibus nascuntur, ut negare veritatem corporis et sanguinis Domini in Eucharistia, et alia, quae postea tractabimus.

4. At sane non repugnat apostolicae doctrinae, quod pro temporis discursu aliqua distinctius et expressius tradantur, quam antea praedicata fuerant; quin potius hoc modo addi possunt alique credenda in uno tempore, quoe prius expresse et formaliter, ut sic dicam, praedicata non erant, dummodo antiquioribus non repugnent, et legitima potestate proponantur, id est ab Ecclesia definiantur. Hoc probat obiectio facta, et consuetudo Ecclesiae catholicae, quae ex necessitate quadam humanae conditionis orta est, et tam manifestam et cogentem rationem habet, ut non sit verisimile, reliquisse Deum Ecclesiam suom sine huiusmodi potestate vel sine sufficiente providentia et auxilio ad utendum illa sine periculo recedendi ob apostolica doctrina. Probatur hoc, et declaratur; quia mos Spiritus sancti semper fuit, non simul Ecclesiam docere de omnibus, quae ad doctrinam supernaturalem pertinent, sed pro temporum opportunitate iuxta dispositionem suae occultissimae providentiae. Hoc videre licet in temporibus antiquis; nam ut omittom tempora legis naturae, in ipsamet synagoga discursu temporis crevit doctrina sacra, prout variis temporibus Deus mittebat prophetas. Deinde, quia non obstante Scripturo, poteront aliquando insurgere res dubiae, vel ambiguae, Deus constituerat locum et tribunal sacerdotale, per quod posset ille populus magis ac magis in rebus divinis illuminari. Praeterea etiam in ipsa primitiva Ecclesia Spiritus sanctus non simul docuit apostolos omnia, nam de gentium vocatione postea fuit Petrus instructus Act. 10, et de cessatione legalium certior reddita est Ecclesia in concilio apostolico, quam antea erat. Sic ergo post apostolorum tempora potuit Ecclesia in multis illuminari, quae necessaria esse potuerunt in posteriori tempore, et non prius, vel propter dubia de novo orta, praesertim insurgentibus haereticis, vel aliis temerariis hominibus, res fidei obscuras prave exponentibus, vel etiom, quia haec est naturalis hominis conditio, ut paulatim in cognitione proficiat, quod etiam Deus in Ecclesia sua observari voluit, iuxta illud Proverb. 4: *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectum diem.*

5. Et ideo Paulus 1. ad Timoth. 6. non simpliciter novitates, sed *prophanas vocum novitates* vitandas dixit, quia ut d. Thomas ibi notat, non omnis novitas reprehendenda est, cum Dominus dixerit: *Mandatum novum do vobis,* Ioan. 13, sed prophana novitas, id est rebus divinis et sacris contraria. Quae fuit prius sententia Augustini in tract. 97. in Ioan. circa finem, et fere eandem habet Vincentius Lyrinensis cap. 37, dicens: *Quid est prophanas? quae nihil habent sacri, nihil religiosi, ab Ecclesiae penetralibus, quae est templum Dei, penitus extraneas. Prophanas vocum, inquit, id est dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quae sunt vetustati, quae antiquitati contrariae.* Quamobrem quae non sunt contraria, sed potius deserviunt ad melius intelligenda, quae antiqua sunt, non possunt dici novitates prophanae; imo nec omnino novitates, quia in antiquioribus continebantur, et virtute, vel, ut aiunt, implicite credebantur, et ideo quando postea explicatius traduntur, non tam *nova* dicuntur, quam antiqua *nove* proposita. Quod esse utilissimum in Ecclesia, et soepe necessarium, per se clarum est, et optime docet idem Lyrinensis cap. 27. et Chrysostomus hom. 71. in Ioan. exponens, mandatum mutuae dilectionis dici novum propter modum, licet sit antiquum.

6. Possumusque hoc amplius declarare, distinguendo in materia fidei ea, quae ad solam cognitionem veritatis pertinent, et ea, quae ad mores et ad observantias vel caeremonias spectant, in utrisque enim fieri potest additio aliqua, vel explicatio non tamen eodem modo. Nam in his, quae spectant ad cognitionem, contingit dupliciter. Primo, nullam veritatem de novo definiendo, sed veritatem antiquam retinendo, et ubi opus fuerit noviter explicando, sicut in concilio nicaeno definita est Verbi divinitas, et in concilio ephesino substantialis unio duarum naturarum in una Christi persona, et realis praesentia Christi Domini in Eucharistia in conciliis lateranensi, florentino, et tridentino. Et interdum contingit in huiusmodi mysteriorum declarationibus novo nomina ab Ecclesia excogitari, quibus et veritas definita magis explicetur, et haereticorum calumniae et tergiversationes evitentur, et detegantur, et tunc talium vocum non est prophana novitas, sed prudens ac fidelis necessitas. Ita vocem *homousion*, seu consubstantiale, quam ut novam Ariani reprehendebant, quia eorum errorem detegebat, patres fidei defensores semper approbarunt, ut patet ex Ambrosio lib. 1, et 3. *de Fide* c. ult. ex Athanasio saepe in orationibus contra Arianos, et Aug. tract. 97. in Ioan. dicente: *Patres adversus impietatem Arianorum novum nomen* homousion *condiderunt, sed non rem novam tali nomine signarerunt, hoc enim vocatur*

homousion, *quod est, Ego et Pater unum sumus, unius videlicet eiusdemque substantiae.* Similiter propter Nostorium, qui negobat, Virginem esse Matrem Dei, concilium ephesinum eam *Theotocon* appellandom decrevit, intmo *Deiparam;* do qua voce loquens Cyrillus epist. I. ad Presbyter. etc. *Admiratus,* inquit, *sum, an sint, qui dubitent, num beata Virgo Deipara dicatur alicubi, an non dicatur; si namque Deus est Dominus noster Iesus Christus, quomodo Virgo, quae illum peperit, Deipara non est? Hanc nobis fidem divini tradidere disciputi, et licet nullam fecerint dictionis huius mentionem, ita tamen sentire a sanctis patribus edocti sumus.* Et idem est cum proportiona de voce *transubstantiationis* ad explieandum sacrosanctao Eucharistiae mystorium. Idemque est do similibus vocibus, do quibus generaliter dixit Augustinus dicto troct. 79: *Esse aliquas verborum novitates doctrinae religionis convenientes.*

7. Secundo fieri potest per Ecclosiam nova fidei explicatio, oddendo, ae definiendo novam propositionom, aut voritatem de fido credendsm, quia hoc soepo necessarium est, quando nova controversia, vel hoereses oriuntur. Exemplum est in veritate definita in sexta synodo contra Monotbelitas de duabus Christi noturalibus voluntatibus, quao sub illis terminis antea non fuerat tonquam do fido tradita. Aliud et clarius est de non rebaptizando rito baptizatos ab haoreticis. Nam haec veritas prius adeo fuit dubia, ut Cyprianus cum multis episcopis controrium sensoriot, ot nihilominus postea est in conc. cortbogin. et aliis ab Ecclesia definito, quod sine duhio ad certitudinem fidoi sufficit, ut reete Aug. docuit lib. I. *contra Crescon.* c. 32. Quamvis outem hoec nova videantur, nihilominus doctrina est opostolica, quia in illa virtute continotur, et ob ipsis apostolis non fuit ignorata. Aeceperunt enim Spiritus soncti donum, et omnia ipsis exposuit, ut dixit Epiphanius bnorea. 66. et latius Tertullianus in *Praescriptionib.* Quod tamen intelligendum non est de solo die Pentecostes, nam postea etiam temporibus opportunis de aliquibus rebus potuorunt magis doceri seu illuminari. Non tamen fieri potuit, vel certe non oportuit, ut totam theologicam doetrinam, ut sic dicam, quam apostoli ob Spiritu sancto didieerunt, eodem modo Ecclesiae traderent, out alios doeerent, sed quoe pro eo tempore erat moxime conveniens; et ita necessarium non fuit, omnes veritates vel eonclusiones ab ois distincto tradi vel declarari. Vel fortasse multa ex bis, quae pertinent ad maiorem explicotionem et subtiliorem cognitionem artieulorum fidei, verbo docuoruni, quao postea sunt in dubium revocata, vel proptor aliquam haoresim, vel interdum propter ignorontiam, ut in facio Cypriani constat ex epistola eius 74. ei oliis. Qua ignorantia non obstante, veritos do non iterando baptismato ad apostolicam traditionem portinet, ut tractans oundom Cypriani locum lib. 5. *de Baptismo,* cap. 26. asseruit Augustinus.

8. At vero in his, quao od mores, et praxim Ecclesioo spectant, facilior est non solum additio, sed etiam mutotio. Quio, ut diait Epiphanius contro Aerium haeres. 75. eirco principium, *non potuerunt apostoli statim omnia constituere, sed Ecclesia accepit complementum dispensationis, pro locorum, et temporum opportunitate, nam singulae res non ab initio omnia habuerunt, sed progressu temporis ea, quae ad perfectionem requiruntur, parabantur.* Quod lato prosequitur. Et ratio clara est, quia ea, quao pertinent ad externos mores, et praesertim quoe ex humona institutiono pendent, do se magis sunt variationi subieeta, ot non eadem pro omnibus tomporibus eongruunt, et ideo non possunt pro omni temporo immutobilitor stabiliri. Neque etiam ob apostolis potuerunt omnia determinari, quia non habuit eundem statum Ecclesia eo tempore, quem postea adeptura erat, vel quem nunc obtinuit. Imo etiam suo tempore non omnia simul disposuerunt apostoli; nam Poulus *I.* ad Cor. c. 11. commemorat, so prius tradidisso Corinthiis usum divini sacramenti, et tamen multa in illo servanda postea ibi docuit, et in fine subiungit: *Caetera autem, cum venero, disponam;* et cap. 14, ac saope in aliis epistolis alio practica doeumenta paulatim tradidit. Et e converso Act. 15. aliqua praecepta tradiderunt opostoli pro illo tempore opportuna, quao seiebant, non esse perpetuo in Ecclesio servonda, ut de obstinentia a suffoeato et songuino.

9. In his autem omnibus odditionibus, vol mutationibus observandum est, semper doetrinam esse eandem, et apostolicae doctrinae consentaneam. Nom in primis nibil in huiusmodi rebus introducitur, quod iuri divino positivo out naturali repugnet, quia universalis Ecclesia non potest in fide aut moribus errore, ut supra est ostensum. Deindo, quidquid in hoc genero sit, derivatur a legitima potestate a Christo data Vicoriis suis, et pastoribus Ecclesioe ad illam gubernandsm, de qua in lib. 3. dicturi sumus. Ideoque licet in his, quae ad mores vel eultum externum pertinent, sit interdum variotas, non est novitas reprehensibilis, nee inducit in doctrina fidei mutotionem, seu variationem, imo nec additionem alicuius rei, quae in doctrino evangeliea et apostoliea virtuto non continoretur. Deniquo ad totam hanc Ecelosiae illustrationem recte accommodori potest elegons sentontio Vincentii Lyrinensis, qui in c. 28. ita obiieit: *Forsitan dicet aliquis: Nullus ne ergo in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis?*

Habeatur plane, et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui illud prohibere conetur? Sed ita tamen, ut vere profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsa unaquaeque res amplificetur; ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in illud transvertatur. Crescat igitur, oportet, et multum vehementerque proficiat, tam singulorum, quam omnium, tam unius hominis, quam totius Ecclesiae aetatum, ac saeculorum gradibus intelligentia, scientia, sapientia; sed in suo duntaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia.

10. Ex his ergo abunde satisfactum est difficultati propositee; et ed exempla, quae rex obiicit, in lib. 2. in particulari respondebimus. Nunc in generali tam ad illa, quem ad ea, quae nos addimus, ex dictis facile respondemus, omnia illa habere fundamentum vel in Scriptura, vel in traditione apostolica, seu aliis principiis fidei. Et quia vel satis declarata non erant, vel temporum decursu obscurata, vel in dubium vocata fuerant, per Ecclesiam declarari, ec definiri denuo potuerunt; nem ad hoc hebet potestatem, et divini Spiritus assistentiam simul cum sua a Chriato promissam, et ita semper cum necessitas postulavit, in Ecclesia Christi observatum est. Et ideo non est in his comperanda Ecclesie catholica cum synagogis haereticorum, quorum novitates sunt antiquis dogmatibus contrariae, ideoque prophanae sunt: novae autem definitiones Ecclesiee non solum non pugnent cum antiquis, verum potius ex illis derivetee sunt per legitimam potestatem, ideoque vel non sunt prophanee, sed sacrae, si nova dicenda sunt; vel certe non sunt dogmate simpliciter nove, sed antiqua, et apostolica, sive ante plures, sive ante pauciores annos declarata, seu definite sint. Parumque refert, quod rex Angliee certum antiquitatis tempus, certumque modum necessitatis ad credendum, vel non recusandum aliquid, requirat. Nam per hoc convincitur, non confiteri se catholicam Fidem, cuius columna et firmamentum est Ecclesia catholica, neque habere in credendo certam et universalem regulam fidei ab apostolis traditam, ideoque apostolicam fidem profiteri, aut defendere non posse.

CAPUT XIX.

Sectam anglicanam nullius antiqui martyris sanguine decoratam, sed potius damnatam esse, ostenditur.

Summarium

1. Verba regis expenduntur. — 2. Rex Iacobus asserit, fidem anglicanam martyrum sanguine fuisse decoratam. — 3. Anglicanam sectam martyrum sanguine oppugnari ostenditur. — 4. Antiqui martyres maxime romanam extollunt fidem. — Evasio haereticorum refutatur. — 5. Martyres pro quovis tempore fidem confirmant. — Intelligitur assertio etiam de articulis recenter declaratis. — 6. Martyres occisi sunt pro defensione articulorum, quos Anglia diffitetur. — 7. Concluditur contra assertum regis Angliae. — 8. Repugnantia in dictis regis ostenditur. — 9. Evasio. — 10. Reiicitur, et concluditur, praedictos martyres non errasse in aliquo dogmate fidei. — 11. Vindicatur Cyprianus a calumnis.

1. Addit rex Angliae in suo defensoris fidei titulo dues alias praerogativas, seu laudes illius fidei, vel potius sectae, quam defendit. Una est, fidem illam esse veteris ac primitivae Ecclesiae, de qua nihil amplius dicere necesse est, quia haec proprietas recte intellecte non est alia ab attributo fidei apostolicae; quia Ecclesia primitiva non est alia ab Ecclesia vera et catholica, quae nunc est, sed est eadem secundum statum, quem in principio plantationis suae habuit, quod fuit tempus praedicationis apostolorum; et ideo nihil est aliud, fidem esse Ecclesiae primitivae, quam esse illam, quam apostoli Ecclesiae tradiderunt. Cum vero in illo titulo huic particulae additur, *veterisque ac primitivae Ecclesiae*, virus erroris sub verbis latere videtur. Indicatur enim, fidem veteris ac primitivae Ecclesiae in universali et visibili Ecclesia defeciase, et per novatores iestauratam esse, et ita innovatam a rege defendi. Quamvis enim verba ipse manifeste hoc non prodant; ex aliis protestantium principiis ac doctrinis timere non immerito possumus, ne rex in hoc sensu veteris Ecclesiae fidei protectorem se proferat. Verumtamen quocumque sensu id fuerit dictum, est satis impugnatum ex dictis. Nam in primis ostensum est, sectam illam in his, quae habet propria, apostolicam fidem non esse; ergo nec esse potest fides Ecclesiae primitivae, cum illa maxime apostolica fuerit. Deinde licet in his, quae cum romana fide convenit, aliqua ex parte fidem primitivae Ecclesiae retineat, in multis tamen a vero sensu primitivae Ecclesiae aberrat, et quae vera retinet, casu potius et humana opinione, quem vero spiritu primitivae fidei conservat. Ideoque quoad hanc partem ille sufficere censemus, quae de attributo apostolicae fidei dicta sunt.

2. Alteram laudem ultimamque praerogativam suee fidei ponit rex Angliae, *plurium episcoporum, fideliumque martyrum sanguine esse illustrem*, quam possem etiam merito praetermittere, tum quia laus haec propria est veree, catholicae, et apostolicae fidei, ut etiam ipsemet rex in verbis sui tituli sentire videtur; cum ergo demonstratum sit, sectam illam, neque veram fidem, neque apostolicam vel catholicam esse, satis etiam probatum relinquitur, non esse tali laude dignam. Tum etiam, quia

martyrum testimonium non facit veram fidem, sed potius vera fides facit verum esse martyrium, quod pro illa suscipitur; nam, ut eleganter ait Cyprianus epist. 23, *non martyres evangelium faciunt, sed per evangelium martyres fiunt.* Ideoque dicit etiam Aug. *de Verb. Apost.* ser. 14: *Ideo martyres, quia fideles.* Igitur sanguis martyrum licet illustret veram fidem, per se tamen illam non ostendit, sed supponit. Quia vero, ut multi referunt, protestantes de testimonio martyrum multum gloriantur, et quia ex ipsismet verbis et confessione regis non leve argumentum sumere possumus, ad illam praesumptionem coercendam, erroremque convincendum, ideo de hoc etiam puncto pauca subiungere visum est.

3. Duo autem prius a serenissimo rege interrogare necessarium duco. Unum est, an partem suae fidei, vel totam martyrum sanguine illustratam esse intelliget; alterum est, de quibus martyribus loquatur, an de antiquis, qui ante Calvinum, Lutherum, et alios nostrorum temporum haeresiarchas praecesserunt; vel etiam de novis, qui post exortum anglicanum schisma consumpti sunt. Multum enim refert haec accurate discernere, ut quae fides, et quo sanguine vere et non ficte reddatur illustris, sine ambiguitate intelligatur.

Possumus ergo, ut capite superiori tetigi, loqui de fide Angliae quoad partem fidei antiquae, quam retinet, et communem habet cum Ecclesia romana, a qua illam didicit, vel quoad dogmata, in quibus per novos sectarios mutatio et defectio facta est. Loquendo ergo de priori parte, seu de antiqua fide, et consequenter etiam de antiquis martyribus, verissimum est, illam fidem sanguine sanctorum martyrum factam esse illustrissimam. Hoc vero nihil anglicanam causam iuvet, imo plane condemnat. Quia illi martyres non anglicanae, sed catholicae et apostolicae Fidei testimonium dederunt, et hoc modo sanguine suo eam illustrarunt. Testes sunt antiquissimi patres, qui saepissime afferunt, persecutionibus tyrannorum martyres interficientium illustriorem factam esse Ecclesiam Christi, et non solum diminutam non fuisse, verum potius mirabiliter auctam, iuxta celebrem Leonis papae sententiam serm. 1. in Natali Petri et Pauli: *Non minuitur persecutionibus Ecclesia, sed augetur; et semper dominicus ager segete ditiori vestitur; dum grana, quae singula cadunt, multiplicata nascuntur.*

Neque est dissimilis sententia Augustini libro de *catechizandis rudib.* cap. 24: *Illa vitis, quae per orbem terrarum, sicut de illa prophetatum, et ab ipso Domino praenuntiatum erat, fructuosos palmites diffundebat, tanto pullulabat amplius, quanto uberiore martyrum sanguine rigabatur, quibus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus, etiam ipsa persequentia regna cesserunt, ad Christum cognoscendum, atque venerandum, fracta superbiae cervice, conversa sunt.* Similia scribit Praefat. ad psal. 40. dicens, Iudaeos occidisse Christum in se, paganos autem voluisse illum occidere in corpore suo; et subiungit: *Occisi sunt martyres, ad multiplicandam Ecclesiam, valuit sanctus sanguis effusus, multiplicati sunt magis magisque christiani, et non est impletum quod dixerunt inimici, quomodo morietur, et peribit nomen eius.* Et eleganter Tertullianus in *Apologetico* extremo, ait ad tyrannos: *Cruciate, torquete, probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra. Plures efficimur, quoties metimur a vobis, semen est sanguis christianorum.* Et plura habet lib. *ad martyres*, et Iustinus martyr *contra Triphonem*, et Cyprianus epist. 11: *O beatam Ecclesiam nostram, quam sic honor divinae dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyrum sanguis illustrat; erat ante in operibus fratrum candida, nunc facta est in martyrum cruore purpurea.* Loquuntur autem hi patres, ut ex eorum scriptis constat, de Ecclesia universali, vel de romana, vel si interdum loquuntur de aliqua particulari (ut Cyprianus de africana) perinde est, quia loquitur de illa ut parte Ecclesiae catholicae, et ut coniuncta per eandem fidem romanae Sedi, ut ex aliis eius locis in superioribus allegatis manifestum est. Cum ergo ostensum sit, Ecclesiam romanam et catholicam, quae nunc est, eandem esse, quae tempore apostolorum et dictorum patrum extitit, constat, universam gloriam antiquorum martyrum in hanc universalem Ecclesiam, quae nunc existit, redundare.

4. Et hinc ulterius concluditur, totam fidem huius catholicae Ecclesiae eodem antiquorum martyrum sanguine confirmatam esse et illustratam. Probatur, quia fides primitivae Ecclesiae, et quae fuit temporibus Cypriani, Augustini, et aliorum patrum, eadem durat per legitimam successionem in praesenti Ecclesia catholica, ut etiam est demonstratum; ergo sanguis martyrum, qui fidei antiquae Ecclesiae testimonium dedit, idem praebuit praesentis Ecclesiae fidei. Igitur fides romana est, quae sanguine dictorum martyrum facta est illustris. Dicent fortasse, hoc esse verum quoad sola illa dogmata fidei, quae illo tempore in Ecclesia credebantur, non vero quoad alia nova, quae postea, ut protestantes calumniantur, in Ecclesia romana per homines invecta sunt. Sed hoc facillime refutatur, quia fides Ecclesiae una semper est, nec variatur propter accidentale augmentum, aut diminutionem, quoad maiorem, vel minorem rerum declarationem, vel quoad alias circumstantias, quae ex temporis successione pendent. Quod

adeo verum est, ut Augustinus tract. 45. in Ioannem etiam de fide synagogae, et Ecclesiae Christi dixerit: *Tempora mutata sunt, non fides.* Quod etiam affirmat 18. *de Civit.* cap. 47, et lib. 19. *contra Faust.* cap. 14. et sumitur ex illo 2. ad Corinth. 4: *Habentes eundem spiritum fidei.* Quibus verbis (ut ibi notat Chrysostomus hom. 9.) ostendit Apostolus, *eundem spiritum esse, qui in utroque testamento vim suam exercuerit.* Multo ergo maiori ratione cum Ecclesia Christi omni tempore eodem Spiritu sancto regatur, eandem semper fidem retinet, etiam si quoad res aliquas in uno tempore magis quam in alio per eandem Ecclesiam declarata sit.

5 Quapropter martyres, qui in uno tempore suo sanguine catholicam Fidem illustrarunt, totam fidem, et pro quocumque tempore existentem aeque confirmarunt, et exornarunt maxime, quia ea, quae in posteriori tempore declarantur, in antiquioribus virtute continentur, et omnia ita suot inter se connexa, ut non possit unum illustrari, aut testimonio martyrum confirmari, quin omnia pariter illustrentur. Sicut e contrario non potest unum negari, quin caetera omnia certitudinem suam amittant, et ideo virtute negentur. Exemplo rem declaro: nam multi martyres pro confessione Trinitatis mortui sunt in Ecclesia, prius quam per Ecclesiam declaratum ac definitum esset, Spiritum sanctum a Filio procedere, et nihilominus fides huius articuli non minus consignata est sanguine illorum martyrum, quam fides caeterorum articulorum, quos tunc ipsi expresse confitebantur. Qua etiam ratione qui pro fide moritur, confitendo expresse unum articulum, si illum credit catholica Fide, virtute confitetur totam fidem catholicae Ecclesiae, eamque suo sanguine consignat. Sic igitur cuiuscumque veri martyris sanguine, quocumque tempore effuso, tota Fides catholica, in quocumque statu vel tempore consideretur, illustratur.

6. Accedit, quod multi ex antiquis et praecipuis martyribus eadem dogmata, quae nunc ab haereticis in Ecclesia catholica reprehenduntur, diserte tradiderunt, et postea suo sanguine cousignarunt. Hoc in primis conspici potest in martyre et pontifice Ignatio, qui in epistolis suis ecclesiasticam hierarchiam et subiectionem laicorum pastoribus Ecclesiae debitam commendat, et episcopum in suo munere regi comparat. Nam in epist. 10. ad Smyrnenses episcopum praefert presbyteris et diaconis, illumque *post Deum honorare iubet, ut principem sacerdotum, imaginem Dei referentem propter principatum, et Christi propter sacerdotium;* et similiter honorare praecipit regem, *quia in rebus creatis nullus est ei similis, nec episcopo quidquam maius in Ecclesia.* Et ad Antiochenos ait: *Caesari subiecti estote in his, in quibus nullum animae periculum est.* Ad Philadelphinenses: *Una,* inquit, *Eucharistia utendum, quia una est caro Domini nostri IESU Christi, et unus illius sanguis, qui pro nobis effusus est, unum altare.* Et ad Romanos: *Volo,* inquit, *panem coelestem, qui est caro Christi filii Dei;* et in epistola ad Heronem, traditiones apostolorum servare iubet; et in speciali *Quadragesimam et Dominicam,* etc. epistola ad Philippenses. Et hanc fidem postea glorioso martyrio illustravit. Quis ergo neget, sanctum hunc pontificem et martyrem testem esse fidei, quam nunc Ecclesia romana profitetur? cum nec de sanctitate et doctrina eius, nec de illius epistolis dubitari possit, teste Hieronymo *de Scriptorib. ecclesiast.* et Euseb. libro 3. Histor. cap. 30? Et hoc testimonium suo etiam sanguine confirmavit Polycarpus, qui in epistola sua ad Philipp. prius ad cavendas falsas doctrinas consulit, ut *ad illud, quod traditum nobis est a principio, revertamur.* Et postea epistolas Ignatii commendat dicens: *Ex omnibus enim vobis magnus erit profectus. Continent enim fidem, patientiam, et omnem aedificationem ad Dominum nostrum pertinentem.* Addere item possumus Irenaeum gloriosum etiam episcopum et martyrem, qui Ecclesiae romanae primatum et traditiones ecclesiasticas apertissime docet lib. 3. contra haereses a principio per multa capita, et veritatem corporis et sanguinis Domini in Eucharistia lib. 4, c. 34, in quibus principiis tota fides romana virtute continetur; hic ergo sanctus martyr illi etiam testimonium dedit. Eodem modo afferre possumus Iustinum fidem de veritate Eucharistiae profitentem, et innumeros romanos pontifices, qui primatum suae Sedis constantissime defenderunt, eademque constantia totam fidem suam sanguine confirmarunt.

7. Ex quibus tandem in hoc puncto concludimus, si rex Angliae adnitatur suam fidem commendare ex splendore et claritate quam habet vera fides christiana ex sanguine antiquorum martyrum, velit, nolit, convinci, eorundem martyrum sanguinem damnare sectam suam quoad illa omnia, in quibus a romana fide defecit. Probatur illatio Nam probatum est, illo sanguine illustratam esse totam Fidem catholicam, quae hodie in romana Ecclesia perseverat, non solum quoad ea, quae protestantes ex illa retinere voluerunt, sed etiam quoad omnia, quae deserenda elegerunt, multa quidem, quae iam tunc explicite in Ecclesia credebantur, alia vero, quae in illis, et in infallibili Ecclesiae auctoritate saltem virtute continebantur. Unde inter hunc regis titulum eiusque fidei confessionem repugnantiam considero, quam ipse fortasse non animadvertit; nam in titulo fatetur, fidem apostolicam et primitivam sanguine martyrum illustrem fuisse, postea vero in confessione suae par-

ticularis fidei antiquam evertit, quia multa fidei dogmata non tantum novitia, ut ipse loquitur, sed antiquitate martyribus aequalia, vel priora negat, novaque inducit, quibus testimonium martyrum evacuari necesse est. Ita enim antiqui patres contra suorum temporum novatores insurgebant.

8. Praesertim Nazianz. epist. 2. ad Cledonium dicens: *O ingentem absurditatem, absconditam post Christum sapientiam nobis annunciant; id quod sane lacrymis dignum est. Nam triginta dumtaxat abhinc annis fides initium sumpsit, cum quadringenti iam fere anni fluxerint a quo Christus manifestatus est, inane utique tanto tempore fuit evangelium, inanis etiam fides nostra, frustraque martyres martyrio perfuncti sunt, et tales tantique antistites plebi praefuerunt, versuumque non autem fidei est gratia.* Similemque sententiam habet Tertullianus *in Praescriptionibus* capite 20, ubi contra eosdem haereticos quasi irridendo infert: *Tamdiu utique regnabit error, quamdiu haereses non errant. Aliquos Marcionitas* (nos dicamus Calvinistas) *liberanda veritas expectabat, interea perperam credebatur.* Et post multa: *Tot denique martyria perperam coronata.* Huc etiam spectat sententia sancti Ambrosii libro 3. *de Fide* capite 7, ubi loquens de concilio nicaeno, sic inquit: *Librum sacerdotalem quis nostrum resignare audeat signatum a confessoribus, et multorum iam martyrio consecratum? Quem qui resignare coacti sunt* (utique in concilio ariminensi), *postea tamen damnata fraude signarunt, qui violare non ausi sunt, confessores et martyres extiterunt.* Quam gravissimam sententiam ad omnia legitima concilia, et definitiones fidei ab Ecclesia approbatas merito accommodamus, cum in eis sit consignatus liber sacerdotalis sub eiusdem Spiritus sancti regimine conscriptus. Praesertim vero intentionem nostram confirmat verbum, quod subiungit Ambrosius: *Quomodo fidem eorum possumus denegare, quorum victoriam praedicamus?*

9. Fortasse audebunt adversarii dicere, non errasse antiquos sanctos pontifices et martyres in confessione Christi, aut Trinitatis, aut aliorum mysteriorum, pro quorum defensione sanguinem fuderunt; errare tamen potuisse, et errasse in aliis rebus, in quibus suis opinionibus adversantur, neque esse necessarium, ut quidquid credebant, suo sanguine confirmarent, sed illud tantum, pro quo oppetere mortem non dubitarunt. Sic enim Cyprianus martyr sua morte catholicorum fidem illustravit, quamvis per humanam ignorantiam crederet, rebaptizandos esse ab haereticis baptizatos, hanc siquidem sententiam nullatenus suo sanguine confirmavit, nec pro ea defendenda mortuus est.

10. Haec tamen evasio impietatem magnam continet et temeritatem. Quia in primis cogitari non potest, Ignatium, Polycarpum, et similes sanctissimos martyres in dogmatibus fidei errasse per haeresim aut pertinaciam, alioqui veri martyres non fuissent, quia in haeresi non poteat esse verum martyrium, ut statim subinferam, et ita suo sanguine christianam Fidem non illustrassent. Hoc autem cogitare impiissimum esset, et perpetuae et universali Ecclesiae traditioni contrarium, et prorsus temere contra omnem historiae fidem, et sine ullo fundamento excogitatum. Deinde nec potest in his patribus praesumi error in dogmatibus fidei per ignorantiam; nam si culpabilis foret, repugnaret certo eorum sanctitati; si invincibilis, adeo eorum sapientiae et muneri est contraria, ut in suspicionem venire non passit. Tum quia multi eorum ab ipsismet apostolis, alii vero ab apostolicis viris et apostolorum discipulis doctrinam fidei susceperunt. Tum etiam quia dogmata, de quibus loquimur, erant valde necessaria ad communem fidem Ecclesiae, in qua ipsi erant gravissimi pastores et doctores, ut de Eucharistia, de traditionibus, de Ecclesia, ciusque potestate spirituali, ae fide infallibili, et similibus. Et ideo haec docebant non ut dubia, sed ut certe, neque in angulo, sed in conspectu totius Ecclesiae, neque cum contradictione, vel aliarum episcoporum, vel romanae Ecclesiae, sed cum communi omnium consensione; ergo sine ulla dubitatione non ex ignorantia, vel opinione, sed ex certa fide illa docebant, ac proinde in ea fide, pro qua moriebantur, illa omnia comprehendebant.

11. Quamobrem longe dissimilis est Cypriani causa. Nam ut omittam, Augustinum (epist. 48. versus finem) interdum insinuare, eum ante mortem sententiam retractasse, illa tunc non pertinebat ad dogmata necessaria fidei, neque ab Ecclesia communiter recipiebatur, et summi pontifices (quamvis nondum definiendo) illi contradicebant, et ideo neque ipse Cyprianus ita illi adhaerebat, ut illam inter dogmata suae fidei reputaret. Quin potius audeo dicere, contrarium dogma, quod postea definivit Ecclesia, Cyprianum virtute semper credidisse. Nam licet privata et humana opinione tunc ita sentiret, multo firmius credebat, Ecclesiam non posse errare, et paratus erat ad relinquendam propriam sententiam, si Ecclesia contrarium definiret; ut ex Augustino sumitur (lib. 1. *de baptismo* cap. 18) in praedicta epistola de illo dicente: *Unitatem orbis terrae, atque omnium gentium, et diligendo tenuit, et disputando defendit.* Et inferius hoc magis explicans, dicit: *Aut non sensit omnino, quod eum sensisse recitatis, aut hoc postea correxit in regula veritatis, aut hunc quasi naevum sui candidissimi pectoris cooperuit ubere charitatis, dum unitatem*

Ecclesiae toto orbe crescentis et copiosissime defendit, et perseverantissime tenuit vinculum pacis. Quasi diceret, quidquid privata opinione sentiret, semper animo fuisse subiectum regulae Ecclesiae: et hoc modo dicimus, ipsum sanguine suo Fidem christianae Ecclesiae simpliciter confirmasse.

In his ergo, quae antiquissimi pontifices et sancti doctores tanquam de fide certa Ecclesiae tradiderunt sine dissensione, imo cum communi Ecclesiae acceptatione, non potest ignorantia cogitari, alias tota eorum doctrina fluctuaret, et ideo dum pro sua fide sanguinem effuderunt, totum id, quod in hoc genere docuerunt, vel scriptum reliquerunt, eodem sanguine illustrarunt. Et propterea graviter Vincentius Lyrinensis novitates tali antiquitati contrarias cavendas esse praemonuit cap. 33. *Nam si recipiantur*, inquit, *necesse est, ut fides beatorum patrum, aut tota, aut magna ex parte violetur, necesse est, ut omnes omnium aetatum fideles, omnes sancti, omnes virgines, omnes sacerdotes, tanta confessorum millia, tanti martyrum exercitus, tanta populorum celebritas, et multitudo, totus postremo iam pene terrarum orbis per catholicam Fidem Christi capiti incorporatus tanto saeculorum tractu ignorasse, errasse, blasphemasse, nescisse, quid crederet, pronunciet*ur.

CAPUT XX.

Veros nostrorum temporum martyres non anglicanam sectam, sed romanam fidem illustrasse.

Summarium

1. Sectarii non vere martyres.—2. Ratione declaratur ex parte inferentis mortem. 3. Diluitur obiectio.—Veritas martyrii ex sola morte non dignoscitur.—4. Ex parte acceptantis.—5. Haeretici licet pro defendenda aliqua fidei veritate patiantur, non sunt vere martyres.—6. Prima ratio.—7. Secunda ratio.—8. Haereticus etiam pro Christi confessione mortuus neque martyrium consequitur, neque fidem illustrat.—9. Multos huius temporis catholicos martyrio apostolicam fidem collustrasse ostenditur.—10. Ex modo patiendi catholicorum martyrium comprobatur.

1. Venio ad alteram partem de novis martyribus, qui post exortum anglicanum schisma in Ecclesia sunt perpessi, ut si forte rex Angliae de ipsis loqui velit, catholicam etiam in hac parte sententiam defendamus. Quos enim, quaeso, vocat martyres? an eos, qui in sua secta, vel pro illa interfecti sunt? an potius eos, qui propter fidem Ecclesiae romanae a defensoribus illius sectae occisi sunt? At de his posterioribus loqui non potest, nam illi non anglicanam sectam, sed romanam fidem illi contrariam illustrarunt, quia in detestationem illius sectae mortui sunt. Imo licet tantum pro Christo, et pro illis articulis fidei, quos Anglia recipit, a gentilibus vel paganis interfecti sint, eorum gloria in Ecclesiam catholicam et romanam ac fidem eius, in qua moriuntur, redundat, et consequenter omnem haereticam pravitatem illi contrariam condemnant. Si vero rex loquatur de sectariis propter suam pertinaciam punitis, immerito eos martyres vocat; nam re vera martyres non sunt, sed malefactores iuste castigati. Primo quidem quia, ut recte dixit Cyprianus lib. *de Unit. Ecclesiae, illa mors non est fidei corona, sed poena perfidiae*. Secundo, quia *martyrem non facit poena, sed causa*, ut ex Cypriano refert Greg. lib. 2. *Reg.* epist. 36, et tradit August. serm. 50. *de Sanctis*, qui est sextus de martyribus, et latius concione 2. *in Psalm.* 34. explicans illa verba: *Exurge, et intende iudicio meo, Deus meus, et Dominus meus, in causam meam. Non in poenam meam*, inquit Augustinus, *sed in causam meam, non in id, quod mecum habet iatro commune, sed in id, quod beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: haec enim causa discreta est, nam poena similis est bonis et malis. Itaque martyres non facit poena, sed causa.* Qui ergo propter haeresim et schisma interfecti sunt, non sunt martyres, alias latrones et malefactores omnes martyres vocandi essent, ut Augustinus ibidem late prosequitur, et epist. 50, et lib. 4. *de Baptism.* cap. 17. et aliis locis, quae statim insinuabimus: specialiter vero in sermone 2. *de Sanct. Vincent.* rationem reddit: *Quia isti dolores tolerant pertinacia, non constantia, vitio, non virtute, pravo errore, non recta ratione, diabolo possidente, non persequente.* Quam etiam rationem optime prosequitur Chrys. orat. 1. contra Iudaeos.

2. Possumus praeterea ratione morali convincere, mortem hanc pro falso errore susceptam, non esse martyrium, sive consideretur ex parte causae, sive ex parte inferentium, sive ex parte acceptantium illam in defensionem erroris. Non quidem ex parte causae, ut dictum est, quia illa mors non est pro Christo. *Sanguis autem effusus is tantum martyrium facit, qui pro Christi nomine funditur*, dixit Hieronymus in epist. ad Philem. initio. Qui generalius id declarat in cap. 5. ad Galat. ad fin. Neque etiam ex parte punientis, quia qui sic punit pertinacem, non id facit in odium veritatis, sed in defensionem, nec iniuste persequendo personam, sed iuste vindicando delictum et pertinaciam in illo.

3. Dices, hoc esse, quod inter nos et haereticos controversum est, scilicet, an sectarii, qui pro sua secta moriuntur, pro errore vel pro veritate moriantur. Respondemus, hanc controversiam non posse ex sola passione mortis definiri; nam, ut proxime ex

Augustino dicebam, multi pro defensione erroris mortui sunt. Et constat, saepe duos homines mori pro doctrinis contrariis, quarum alteram falsam esse necesse est, et consequenter unum pro errore, alterum pro veritate pati; ergo ex sola passione discerni non potest veritas ab errore. Unde antiquum est in Ecclesia, haereticos de suis martyribus gloriari, ut de Montanistis refert Eusebius lib. 5. Histor. c. 18, et de Donatistis Aug. ep. 50. et 68. Et Epiph. refert, quosdam haereticos dictos esse martyrianos, quia de numero suorum martyrum valde gloriabantur. Neque solum haeretici, sed etiam ethnici et philosophi vel pro suis falsis religionibus vel propter rempublicam, vel aliam causam humanam, et praesertim propter gloriam hominum, mortem pertinacissime toleraruot; ergo mors audacter tolerata non discernit causam, sed ex causa diiudicanda est (Vide Tertullianum in *Apologetico*, cap. 5). Et eadem ratione mors per se non est signum erroris aut veritatis. Igitur illa controversia ex aliis principiis dirimenda est. Hoc autem egimus in capitibus praecedentibus; ostendimus enim, anglicanum schisma errare a veritate in his omnibus, in quibus ab antiqua Fide catholica et romana defecit; ergo mors inflicta propter talem defectionem et pertinaciam in illa non est veritatis persecutio, sed erroris correctio, et iusta punitio.

4. Praeterea si ex parte suscipientium haec poena consideretur, nunquam potest martyrium reputari. Quia vel isti patiuntur recognoscentes errorem, et confitendo delictum, et tunc potius praebent testimonium veritati, quam errori, non tamen per martyrium, sed per piam iustamque confessionem ac poenitentiam. Vel moriuntur isti negando delictum, et ficte ore confitendo fidem, occultando errorem, quem in corde retinent, et sic nec sunt martyres verae fidei, quam non credunt, nec pro illa moriuntur, neque sunt testes sui erroris, quem ore non confitentur, sed negant. Vel denique moriuntur propter pertinaciam in suo errore eligentes potius mori, quam illum retractare, et talis etiam mors non potest esse martyrium, quia a pia et recta voluntate non procedit, quam verum martyrium requirit. Unde sancti ac veri martyres magna ratione ac prudentia mortem pro sua fide subierunt, quia etiam humano ac morali modo certi esse poterant, illam solam fidem esse secundum rectam rationem credibilem: at vero isti sectarii imprudentissime ac omnino temere pro suis privatis sectis ac opinionibus moriuntur. Quae enim ratio aut prudentia patitur, in rebus gravissimis et ad religionem pertinentibus propter unius vel alterius hominis, interdum vitiosi et pessimi, persuasionem, relinquere antiquam fidem consensu Ecclesiae per totum orbem diffusae receptam, et divinis signis ac miraculis roboratam, ac denique sanctorum sapientissimorum hominum sanguine illustratam? Profecto moraliter evidens est, imprudentissimum esse ac plane temerarium propter talem causam mortem sponte subire: ac proinde illam non esse animi fortitudinem, neque ex affectu divinae charitatis procedere, quia charitas semper prudenter operatur. Est ergo animi pertinacia, non martyrium, quod, ut recta docet Theologia, actus est studiosus et prudens, a charitate fortitudinem imperante procedens. Legatur in simili causa Optatus lib. 3. *contra Parmen.* versus finem.

5. Ulterius, in huiusmodi hominibus ab Ecclesia catholica separatis, non solum mortem pro suis erroribus, sed etiam pro aliqua veritate, quam retinent, susceptam, non esse martyrium demonstratur. Est enim notanda doctrina Augustini lib. *de Patientia* c. 26. et 27, ubi tacite distinguit, duobus modis posse schismaticum vel haereticum pati pro sua fide, scilicet, vel ne abneget errorem, vel ne deserat Christum, seu aliquid aliud, quod ex fide catholica retinuit. De priori modo passionis diximus hactenus, quia in illo evidentius est, non solum non esse martyrium, verum etiam neque actum ullo modo bonum, sed esse imprudentissimam temeritatem. De posteriori autem modo dicit quidem idem Augustinus, patientiam illam esse laudabilem, quia minus malum est non negare Christum, etiam si in illum non perfecta fide credatur. Imo etiam addit, fortitudinem illam esse donum Dei, quamvis non sit ex illis donis, quae sunt propria filiorum, sed ex his, quae servis communicantur. Hinc ergo dicimus, mortem illam non esse martyrium, quia martyrium est donum iustorum, et infallibiliter perducit ad gloriam, iuxta illud Matth. 10: *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est;* mors autem illa non perducit ad gloriam, *nam sine fide impossibile est placere Deo,* ad Hebr. 11. Et quia qui fide caret, charitatem non habet, de illo autem dixit Paulus, 1. Cor. 13: *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Quam rationem attigit Aug. lib. 4. *de Baptism.* c. 7. et Cyprian. lib. *de Unit. Eccles.* dicens: *Maculam haeresis neque sanguine ablui;* et iterum: *Inexpiabilis culpa, nec passione purgatur.* Et ep. 73. versus finem: *Haeretico nec baptisma publicae confessionis et sanguinis proficere ad salutem potest.* Ad quas sententias Cypriani videtur alludere Chrys. homil. 11. ad Ephes. in parte morali in principio dicens: *Dixit autem vir quidam sanctus quiddam, quod magnam prae se fert audaciam, sed tamen est eloquutus: Quid hoc est autem? Dixit, nec sanguinem quidem martyrii posse delere hoc peccatum,* utique divi-

dendi Ecclesiam per schisma, vel haeresim. Addit vero ipse Chrysostomus in confirmationem eiusdem sententiae: *Nam dic mihi, quamnam ob causam es martyr? an non propter Christi gloriam? Qui pro Christo animam prodegisti, quid popularis Ecclesiam, pro qua Christus suam profudit animam?*

6. Item est ratio generalis, quia extra Ecclesiam non est salus, ut in superioribus dictum est, et est axiome commune sanctorum patrum, sed martyrium non separetur a salute; ergo extra Ecclesiam non potest esse verum martyrium. Ita fere colligit Fulgentius *de Fide ad Petrum*, cap. 37, 38, et 39, et Augustinus ep. 204. dicens: *Foris ab Ecclesia constitutus, et separatus a compage unitatis et vinculo charitatis, aeterno supplicio punireris, etiamsi pro Christi nomine vivus incendereris.* Idem optime Pacian. ep. 2. ad Sympronian. Ubi passionem Donati pseudomartyris cum martyrio Cypriani confert, consentanee ad doctrinam eiusdem Cypriani. Qui epist. 52. circa medium loquens de illo, qui ab Ecclesia ad haereticos vel schismaticos transit, inquit: *Et si occisus propter nomen* (utique Christi) *postmodum fuerit, extra Ecclesiam constitutus, et ab unitate et charitate divisus, coronari morte non poterit.* Ubi aperte loquitur de modo passionis, de quo nunc tractamus. Et idem repetit in fine epistolae, et in 54, ubi recte etiam ait: *Idoneus non potest esse ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad praelium: et mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit, et accendit.* Et in expositione orationis dominicae etiam rationem indicat, dicens: *Nec sacrificium Deus recipit dissidentis*, et affert illud Matt. c. 5: *Vade prius reconciliari fratri tuo;* et inferius aliam indicat his verbis: *Non potest esse cum Christo, qui imitator Iudae maluit, quam Christi.*

7. Aliam rationem insinuat Augustinus lib. 1. *de sermone Domini in monte* cap. 5. Quia Christus non absolute dixit, fore beatos, *qui persecutionem patiuntur*, sed addidit, *propter iustitiam. Ubi autem*, ait Augustinus, *sana fides non est, non potest esse iustitia, quia iustus ex fide vivit.* Quae ratio in omni haeretico procedit, sive pro errore, sive in errore pro aliqua veritate moriatur. Et potest ita explicari. Quia qui in uno pertinaciter errat, licet aliquid credat, non tamen sicut oportet, neque christiana fide credit; et ita fides eius ad iustitiam non pertinet, ideoque licet propter veritatem, ut a se creditam, vel potius suo sibi electam iudicio, patiatur, non propter iustitiam persecutionem patitur. Et hoc etiam mihi videtur, significasse Augustinus tract. 6. in Ioann. circa finem, ubi introducit iactantem Donatistam: *Ecce nos multa mala patimur;* cui ille: *Haec si pro Christo pateremini, non pro honoribus vestris. Patiuntur molestias, sed pro Donato, non pro Christo. Vide quomodo patiaris, nam si pro Donato pateris, pro superbo pateris.* Quae verba licet maxime quidem in eum conveniant, qui pro suo errore, vel magistri sui haeretici patitur, nihilominus vera etiam sunt, quocumque modo haereticus pro sua fide patiatur; quia licet contingat, esse verum et alias catholicum dogma, pro quo patitur, si tamen haereticus Calvinista sit, non pro Christo, sed pro Calvino patitur, quia licet Christum credat, non Christo, sed Calvino credit, vel certe sibi ipsi, si proprio iudicio eligit, quid sibi credendum sit.

8. Atque hoc etiam ex eodem Augustino desumere mihi videor in sermone 117. *de diversis*, ubi proponit dubium, quomodo stet illa sententia: *Omnis homo mendax* cum certo testimonio martyrum, qui homines fuerunt. *Martyres enim*, inquit, *veraces fuerunt, quia pro veritate mortui sunt; ideo enim sunt martyres, quia pro veritate passi sunt;* ergo si illi veraces fuerunt, non omnis homo mendax. Respondet, hominem esse mendacem, cum de suo loquitur; martyres autem non de suo fuisse loquutos, sed de Spiritu Dei, et ideo non tam ipsos, quam Spiritum Dei in eis loqui, iuxta illud Matth. 10: *Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis:* et inde habere testimonium eorum, ut certum sit. Quibus nos addimus, quoties haereticus loquitur, licet casu contingat verum loqui, semper de suo loqui, quia suo spiritu ducitur, suamque privatam opinionem defendit, vel profitetur, ideoque dicimus, testimonium illius natura sua fallax esse, quamvis in uno vel altero dogmate verum esse contingat. Ac proinde licet haereticus pro confessione Christi moriatur, testimonium eius fidem Christi neque illustrat, neque confirmat; mors igitur propter talem confessionem neque martyrium est, nec martyrii nomen meretur. Quod ergo rex Angliae dicit, se defendere fidem sanguine martyrum illustrem, si de iis pseudomartyribus, quos protestantes martyres vocant, intelligatur, subsistere nullo modo poterit, sive ad veram Christi fidem, sive ad anglicanam sectam referatur.

9. Fuerunt sane nostra aetate multi viri sancti et catholici tum in aliis locis, tum maxime in Anglia, qui pro sua fide constantissime decertarunt, de quibus verissime dicitur, suo sanguine fidem catholicam et apostolicam illustrasse, quia longe diversa a protestantibus est eorum conditio, causa, vita, et modus moriendi pro Christo. Sicut enim ab illis in his omnibus longissime distant, ita martyres antiquos praeclarissime imitati sunt, ideoque veri martyres fuerunt, suoque sanguine fidem romanam il-

lustrarunt. Nam in primis catholicam et apostolicam Fidem semper retinuerunt, et intra Christi Ecclesiam, cui in pace et obedientia fuere coniuncti, passi sunt. Deinde pro eadem Ecclesia, eiusque fide, et obedientia, atque adeo propter iustitiam persecutionem sustinuerunt. Neque aliam ob causam (etiamsi adversarii ad martyrum gloriam occultandam alias temporales et humanas confingant) carceres, tormenta, et acerbissimas mortes passi sunt. Cuius rei non leve signum est (quod in simili consideravit Eusebius lib. 3. Histor. cap. 9.), quia licet nulla in re alia rempublicam ostendissent, imo potius aliquando essent moribus et innocentia vitae praeclari, una confessia romanae fidei, et obedientia Papae ita animos persequentium accendit, ut eos asperius, quam alios sceleratissimos punirent. Cum tamen (sicut a fide dignis audivimus) si contingat, aliquem in ea confessione deficere, et suis iudicibus in falsa religione consentire, etiam si propter alia delicta dignus sit morte, illi facile condonentur ac remittantur.

10. Denique, quod ad modum patiendi spectat, non possunt nostri martyres alicuius inconstantiae vel imprudentiae argui, quia non proprio iudicio, sed publico totius orbis ducuntur, et antiquam fidem retinent, et veterum sanctorum ac martyrum vestigia sequuntur, multique inter eos inventi sunt vita, sanctitate, maturitate iudicii, eruditione ac prudentia illustres, peratique ad suae fidei rationem reddendam, sed cum in animis obduratis et in catholicam Fidem obfirmatis nihil proficerent, magna alacritate et patientia tormenta et mortem sustinuerunt. Hi ergo martyres, licet novi, antiquam vere fidem illustrarunt, novam autem anglicanam sectam potius redarguerunt, et confuderunt, ideoque neque propter hos martyres potuit rex Angliae in suo titulo illa verba proponere, cum ipse non antiquam fidem, sed anglicanam sectam defendat.

CAPUT XXI.

Anglicanam sectam vel propter solam schismatis turpitudinem detestabilem esse.

Summarium

1. Ab haeresis nota se vindicare studet rex Iacobus. — 2. Anglicanum lapsum gravissimum schisma fuisse, ex etymologia vocis ostenditur. — 3. Duo genera schismatum traduntur. — Schisma et parasynagoga quid? — 4. Per separationem ab Ecclesia, etiam absque defectione a Fide, schisma committitur. — Haeresis necessario schisma includit, non vero e converso. — Templa orthodoxorum fidelium nomen catholicum retinent. — 5. Schisma Donatistarum. — 6. Henricum VIII. schismaticum fuisse concluditur. — 7. A schismatis labe se liberare minime studet rex. — 8. Quid Chrysostomus de schismate sentiat. — 9. Schismatici nomen rex Iacobus iure detrectare non potest.

1. Postquam rex Angliae in suae Praefationis initio rationem, vel occasionem sui operis late proposuit, multis interpositis, quae ad hunc locum non pertinent, totis viribus se a labe et nota haeresis excusare conatur, vel propter vitandam tanti criminis infamiam, vel ut suum defensoris catholicae Fidei nomen tueatur. Ego vero, ne cum rege contendere, aut eius personam velle offendere videar, de causa ipsa loquar, eamque generatim tractando, ostendam in primis, initium anglicanae defectionis et separationis ab Ecclesia crimen propriissimi et gravissimi schismatis fuisse. Deinde vero per diuturnitatem, et pertinaciam in manifestam haeresim transivisse, monstrabo. Ex quo facile constabit, nullum hominem christianum, seu baptizatum, cuiuscumque conditionis seu status sit, illi sectae, eiusque erroribus pertinaciter adhaerentem posse non solum salutem assequi, verum etiam nec ab haeresis crimine excusari. Et quoniam rex de apostatae nomine simul conqueritur, quid in eo puncto quoad apostasiae nomen et culpam sentiendum sit, in sequentibus etiam dicam.

2. Quod ergo ad primum punctum attinet, non magna probatione indiget. Nam qui factum ipsum, et initium anglicani lapsus, prout cap. 1. a nobis relatum est, consideraverit, et vulgarem doctrinam de culpa schismatis, eiusque discrimen ab haeresi a patribus et theologis traditum non ignoraverit, facile intelliget, lapsum illum anglicanum per gravissimum schisma incepisse. Schisma enim generali significatione iuxta vocis etymologiam dissensionem ac moralem quamdam divisionem indicat, per antonomasiam autem iam proprie significat divisionem Ecclesiae catholicae per spontaneam separationem ab illa, sub christiano nomine particularem congregationem, seu conventiculum extra Ecclesiae unitatem, communionem, et obedientiam congregando. Ita fere schisma definiunt d. Thomas 2. 2, q. 39, art. 1, et Theologi, imo etiam Iurisperiti; fuitque sententia antiquorum patrum, quos statim referam, habetque in Scriptura fundamentum. Nam in illa schisma significare solet divisionem iudiciorum, ut Ioan. 9, ubi dicentibus quibusdam: *Non est hic homo a Deo*, aliis vero: *Quomodo potest homo peccator haec signa facere?* additur: *Et schisma erat inter eos*. Haec autem iudiciorum diversitas solet esse quasi inchoatio schismatis, quod in animorum et concordiae divisione consummatur. Et quoniam est in materia religionis, tunc maxime schisma vocatur. Sic usurpatur a Paulo, 1. ad Corinth. 1. *Fidelis*, inquit, *Deus, per quem vocati*

estis in societatem filii eius Iesu Christi Domini nostri. Et statim quasi exhortans ad servandam unitatem huius societatis, ait: *Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.* Quod magis de divisione contra unitatem Ecclesiae declaravit, cap. 12. dicens: *Ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem solicita sint membra.* Ubi licet loquatur de naturali corpore hominis, tamen illud adducit ad declarandum, quid servandum sit in corpore Ecclesiae, de quo concludit: *Vos autem estis corpus Christi et membra de membro.*

3. Possunt autem in Ecclesia distingui duo genera schismatum, iuxta doctrinam Basilii ep. 1. ad Amphiloc. can. 2, quam sequitur etiam Theodorus Studites in ep. 4. ad Naucration. ubi tria membra distinguunt: haeresim, schisma, et parasynagogam. *Haereses*, inquit, *sunt, quae omnino abruptae, et adversus ipsam fidem sunt alienatae: schismata dissensiones eorum, qui propter aliquas causas ecclesiasticas, et quaestiones medicabiles inter se dissident. Parasynagogae sunt congregationes, quae a recusantibus parere presbyteris, vel episcopis, vel populis insolentibus, fiunt.* Omisso autem nunc primo membro, alia duo indicant duo genera dissensionum inter membra Ecclesiae, unum privatum, alterum magis publicum: prius sistit in privatis contentionibus et inimicitiis, posterius vero usque ad publica conventicula, et quasi Ecclesias diversas faciendas procedit. Priores ergo dissensiones vocarunt dicti patres schismata, posteriores autem parasynagogas. iam vero priores discordiae generale nomen dissensionum retinuerunt, et nomen schismatis ad aliud genus divisionis Ecclesiae per privata conventicula significandum usurpatum est, et ita in praesenti sumitur, omissa voce parasynagogae, quae iam in usu non est.

4. Sic ergo manifestum est, schisma committi per separationem ab Ecclesiae unitate, charitati eius contrariam, etiamsi in dogmatibus dissensio nondum intercedat. Ita dixit Hieronymus in verba illa ad Titum 3: *Haereticum hominem post unam et alteram correptionem devita. Inter haeresim et schisma hoc interesse arbitramur, quod haeresis perversum dogma habet, schisma propter episcopalem dissensionem ab Ecclesia pariter separet, quod quidem in principio aliqua ex parte potest intelligi diversum ab haeresi.* Cur autem dicat *in principio*, in puncto sequenti declarabo. Dicit autem *aliqua ex parte*, quia haeresis schisma necessario involvit, maxime enim Ecclesiam dividit, quia divisa fide, non potest unitas charitatis non scindi, sicut, amissa fide, non potest charitas non amitti: at vero e converso schisma potest ab haeresi separari, sicut potest charitas sine fide amitti. Sicut olim Meletius schismaticus fuit, et non haereticus: nam, ut refert Epiphan. secta 68, semper *rectae fidei fuit. Non enim*, inquit, *immutata est fides ipsius in aliquo tempore a sancta catholica Ecclesia.* Quia vero adversus Petrum Alexandriae episcopum, et sibi superiorem propriam congregationem fecit, et Ecclesiam divisit, schismaticus habitus est. Observarique obiter potest, cum ecclesias proprias aedificarent Meletiani, et successores Petri antiquas obtinerent, semper antiquas ecclesias retinuisse nomen catholicae Ecclesiae, alias vero vocatas esse ecclesias martyrum. Nam novum schisma novo nomine indiguit.

5. Simile fuit in principio schismatis Donatistarum propter ordinationem Caeciliani in carthaginensis ecclesiae episcopum contra Donati voluntatem, ut sumitur ex August. lib. *de Haeresib.* haeres. 69. Unde idem August. lib. 2. *contra Cresconium c. 7.* sic inquit: *Quamvis inter schisma et haeresim magis eam distinctionem approbem, qua dicitur schisma esse recens congregationis ex aliqua diversitate sententiarum dissensio, neque enim schisma fieri potest, nisi diversum aliquid sequantur, qui faciunt, haeresis autem schisma inveteratum tamen cum me adiuvent definitiones tuae, schismaticos vos libentius, quam haereticos dicerem.* Cresconius enim schisma recognoscebat, haeresim vero negabat, quia non erat diversitas, ut ille aiebat, in doctrina, quod facile Augustinus acceptat, quamvis postea etiam ostendat, schisma illud in haeresim transivisse. Quod vero ait, schisma non esse sine diversitate sententiarum, intelligendum generaliter est, quia dissensio animorum non est sine diversitate opinionum. Non autem accipiendum id est de sententiis diversis in dogmatibus catholicae Fidei, quod ex aliis locis Augustini manifestum est. Nam lib. 1. *de Fide et symbolo* cap. 10. dicit: *Haeretici et schismatici congregationes suas ecclesias vocant, sed haeretici de Deo falsa sentiendo, ipsam fidem violant, schismatici autem discissionibus iniquis a fraterna charitate dissiliunt, quamvis ea credant, quae credimus.* Et lib. *Quaestionum evangelicar.* ex Matt. q. 11: *Solet*, inquit, *quaeri, schismatici quid ab haereticis distent, et hoc inveniri, quod schismaticos non fides diversa faciat, sed communionis disrupta societas.* Idque late tradit Optat. lib. *contra Parmenianum.*

6. Ex hoc ergo certo principio, et ex facto supra narrato de anglicano lapsu aperte concluditur, Henricum VIII. schismaticum fuisse. Haereticum enim ipsum fuisse saltem in principio, nobis non constat, quia non propter mentis deceptionem, sed alia turpi et erubescenda occasione Pontifici summo obedien-

tam negavit, seque et regnum suum, quantum potuit, ab Ecclesiae romanae unitate separavit. An vero haereticus etiam fuerit, infra attingemus, nunc enim necessarium non est. Nam quidquid in mente senserit, satis est, quod vel propter solam concupiscentiam practice erraverit, et Ecclesiam sciderit, ut schismaticus evaserit, imo auctor gravissimi schismatis, in quod tum auctoritate et exemplo, tum maxime timore ac violentia multos alios ire coegit. Ita ergo hoc vitium anglicanam gentem occupare coepit, et ita a parentibus ad filios derivatum est, ut usque in praesentem diem perseveret.

7. Quamobrem neque ipse rex Iacobus se ab hoc crimine purgare studuit; imo quasi contemnere, et pro nihilo ducere videtur dum pag. 58. dicit: *Schismaticum me dicant licet, et a romana Ecclesia defecisse, certe haereticus esse nullo modo possum.* Nos autem e converso dicimus, licet haereticum se esse neget (quod nunc nondum tractamus), negare non posse, se esse schismaticum, cum et baptizatum esse in suamet praefatione fateatur, et sciens ac videns inchoatum schisma non solum conservet, verum etiam magna contentione et totis viribus potentiae suae propagare studeat. Considerare autem debet, in oculis Dei non multum distare schisma ab haeresi, Augustinus enim lib. 1. *de Sermone Domini in monte* c. 5. illa duo aequiparat, dicens: *Multi haeretici nomine christiano animas decipientes, multa talia patiuntur, sed ideo excluduntur ab ista mercede, quia non tantum dictum est: Beati, qui persecutionem patiuntur, sed additum est, propter iustitiam; ubi autem sana fides non est, non potest esse iustitia. Neque schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant, quia similiter ubi charitas non est, non potest esse iustitia. Dilectio enim proximi malum non operatur. Quam si haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est Ecclesia.* Et quod gravius est, in libro *de vera Religione* c. 6. non solum haereticis, sed etiam paganis et Iudaeis schismaticos adnumerat, dicens: *Neque in confusione paganorum, neque in purgamentis haereticorum, neque in languore schismaticorum, neque in aetate Iudaeorum quaerenda est religio, sed apud eos solos, qui christiani catholici seu orthodoxi nominantur, id est, integritatis amatores, et recta sectantes.*

8. Accedat s. Chrysostomus, qui delictum schismatis ita exaggerat, ut illud cum peccato crucifigentium Christum conferat, dicens: *Nihil Deum aeque irritat, atque divisam esse Ecclesiam, etiam si bona fecerimus innumerabilia; non minores, quam qui eius corpus discindunt, poenas dabimus, qui plenum ecclesiasticum conventum discindimus.* Loquitur autem in priori parte de corpore Christi vero. Unde subdit: *Nam illud quidem factum est ad lucrum orbis terrarum, etsi non eo animo: hoc autem nullam usquam habet utilitatem, sed ex eo damni est plurimum.* Et addit verba tam regi et consiliariis eius, quam subditis consideranda. *Haec dicta sunt non solum ad eos, qui gerunt magistratus, sed etiam ad eos, qui ab illis reguntur.* Et postea significat, hoc crimen esse haeresi periculosius, fortasse, quia solet esse initium haeresum, et ideo maxime necessarium est, in initio illud cavere, et quasi ad radicem securim ponere. Ait ergo: *Haec a me dicta sunt de iis, qui se dedunt indiscriminatim iis, qui scindunt Ecclesiam, nam si dogmata quidem habent contraria, vel propter hoc ipsum non conveniebat cum illis misceri? sin autem eadem sentiunt, multo magis. Quare? Quoniam est morbus ambitionis, et amoris imperii et gerendi magistratus.* Denique Optatus Milevitanus libro 1. *contra Parmenianum*, *ingens flagitium* schisma vocat; et inferius ait: *Schisma summum malum esse, et vos negare minime poteritis.* Et loquitur ad Donatistas; sibi autem etiam esse dictum Anglicani intelligant, cum nec rationem diversam, nec verisimilem excusationem afferre possint.

9. At enim fortasse rex Iacobus negabit, se esse schismaticum, neque enim in verbis suis dicit: *Licet schismaticus sim, sed licet dicant, me esse schismaticum*, idque non simpliciter, sed cum addito, quod adiungit, *et a romana Ecclesia defecisse.* Interrogo vero, an saltem cum hoc addito vere vel falso dicatur schismaticus ab Ecclesia romana? Certe affirmare non potest, dictum hoc esse falsum, quia ex facto ipso publico et notorio id evidenter probatum est. Quod si rem adeo claram negare non audet, sciat, additionem illam non minuere delictum, sed augere, vel, ut ita dicam, in supremo gradu schismatis illud constituere. Nam si verum est, quod Hieronymus dixit, schisma constitui per separationem ab Ecclesia *propter episcopalem dissensionem*; ergo schisma constitutum propter dissensionem a summo Pontifice, omnium episcoporum Pastore, merito dicetur non solum simpliciter schisma, sed etiam ex suo genere maximum. Nam ut recte dixit Beda homil. de ss. Petro et Paulo: *Beatus Petrus, qui Christum vera fide confessus, vero est amore secutus, specialiter claves regni caelorum, et principatum iudiciariae potestatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate fidei, vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec ianuam possint regni coelestis ingredi.* Ubi nomine *Petri* sine ulla dubitatione cathedram eius intelligit, et *societatem illius* vel Ecclesiam, vel unionem cum sede Petri vocat: ergo segregari ab hac

societate ad constitueodum schisma censet esse sufficiens. Idem, si recte expendatur, sensit Optatus Milevitan. lib. 1. *contra Parmenian.* colum. 5, ubi ut probet Parmenianum fuisse schismaticum, non Caecilianum, sic inquit: *Non enim Caecilianus exivit a Maiorino avo tuo, sed Maiorinus a Caeciliano; nec Caecilianus recessit a cathedra Petri vel Cypriani, sed Maiorinus, cuius tu cathedram sedes, quae ante ipsum Maiorinum originem non habebat.* Supponit ergo illum esse schismaticum, qui recedit *a cathedra Petri*: eddit autem, *vel Cypriani*, quia interdum potest schisma fieri per separatiooem a proximo episcopo, novam cathedram sine origine introducendo. Et addit (quod praesenti instituto maxime servit): *Cum haec ita gesta esse manifeste constet, et vos haeredes esse traditorum, et schismaticorum evidenter apparet.* Sic ergo nos ex facto anglicano evidenter concludimus, Henricum VIII, qui cathedram Petri deseruit, et novam sine origine erexit, schismaticum fuisse, eiusque haeredes eum imitantes in eodem schismate perseverare.

Praeterea in superioribus ostensum est, Ecclesiam romanam et catholicam eandem esse, illisque cognominibus tantum diversas proprietates, seu habitudines eiusdem Ecclesiae significari; dicitur enim Christi Ecclesia catholica, quatenus universalis est, romana autem vocatur, quatenus in sede Petri fundata, illi semper coniuncta est: ergo idem est etiam schisma ab Ecclesia catholica et a romana: ergo si rex negare non potest, separationem Angliae esse schisma ab Ecclesia romana, vitare non potest, quin sit etiam gravissimum schisma ab Ecclesia catholica. Et sane, qui lapsum Henrici et divisionem eius ab Ecclesia consideraverit, illumque cum schismate Donati et aliis antiquis contulerit, omnino eandem, vel maiorem rationem schismatis ab Ecclesia catholica in illo inveniet, neque verisimilem rationem diversitatis poterit cogitare, nisi fortasse fingendo cum haereticis, universalem Ecclesiam, quae olim erat catholica, tempore Henrici iam fuisse collapsam et extinctam. Sed hoc vanum et voluntarium refugium satis ex Scripturis sanctis et communi sensu antiquorum patrum refutatum est supra. Indubitanter ergo sciat rex, se esse ab Ecclesia catholica separatum, cum nullo colore id negare vel occultare possit, vehementerque timeat Augustini sententiam dicentis: *Quisquis ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

—

CAPUT XXII.

Anglicanum schisma in manifestam haeresim et apostaticam doctrinam transisse.

Summarium

1. Anglicanam sectam in plures haereses proruplsse, auctoritate patrum ostenditur. — Experientia eadem veritas roboratur. — 2. Duplex ratio praedicti experimenti assignatur. — 3. Schisma caritati per se opponitur, et diuturnitate tenebras menti offundit. — 4. Anglicanum schisma ad haeresim iam pervenisse ex dictis concluditur. — Ad defendendum schisma novam sibi haeresim Henricus VIII. excogitavit. — 5. Refutatur. — Nullus catholicus asseruit, posse Pontificem pro libito regna adimere. — 6. Pontificem tertiam partem bonorum civium sibi usurpare contra omne ius factique veritatem confingunt haeretici. — 7. Vindicantur catholici ab aliquibus regis impositionibus. — 8. Plures haereses post Henricum VIII. Angliam occuparunt. — 9. Ex signis haeresum, quae a patribus traduntur, ostenditur, calvinianam sectam haeresim esse. — Primum et secundum signum. — 10. Tertium signum. — 11. Quartum signum. — 12. Quintum, sextum, septimum, et octavum signum. — 13. Nonum, decimum, undecimum, et duodecimum signum.

1. Quoniam rex Angliae plus nomen haeresis, quam schismatis abhorrere videtur, ostendendum a nobis ulterius est, eo demum anglicanum schisma pervenisse, ut non in unam tantum, sed in plures et manifestas haereses proruperit. Hoc in primis probamus ex quadam verissima sanctorum patrum doctrina, dicentium, schisma diuturnum in haeresim transire. Sic Hieronym. dicto loco ad Titum 3. dixit, in principio posse intelligi ex parte diversum ab haeresi. *Caeterum*, addit, *nullum schisma non sibi aliquam confingit haeresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.* Et propterea dixit August. lib. 2. *contra Cresconium* c. 7, *haeresim esse schisma inveteratum*, quia solent, ut dixi, haeretici propter aliquam controversiam, vel indignationem, aut cupiditatem non expletam, aut ambitionem non obtentam, ab Ecclesia in principio separari, quoad obedientiam, et unionem, postea vero, ut in schismate perseverare possint, ad haeresim transire. Quod exemplis ab antiquitate petitis quasi inductione quadam facile ostendi posset, ut de Novato passim legimus apud Cypr. et Aug. qui ep. 164. ad Emeritum, ad illos ait: *Neque vobis obiicimus, nisi schismatis crimen, quod etiam haeresim male perseverando fecistis.* Sic etiam de Meletii secta refert idem August. lib. *de Haeres.* ad Arianos tandem transiisse, quamvis in principio tantum schisma fuerit; quod nunc etiam Anglis accidit. In principio enim eum Henricus neque Lutherum, neque Calvinum sequu-

tus fuerit, schismatici ab ipso facti, post non multum tempus ad Calvinistas transierunt.

2. Ratio autem huius experimenti duplex reddi potest. Una, quam tetigit Hieronymus; quia perseverantes in suo schismate, statim (quod naturale est) factum suum et audaciam honestare ac defendere cupiunt, et ideo ad haeresim declinant, qua possint factum illud honestare, vel laudando ut bonum, quod pravum est, vel negando esse faciendum, quod praeceptum est, vel (quod in idem redit) negando esse praeceptum, quod ab Ecclesia catholica traditum est. In quibus omnibus modis, et aliis similibus haeresis involvitur. Quia licet operari malum, quod lex Christi prohibet, non sit haeresis, sentire tamen cum pertinacia non esse malum, quod fides docet esse prohibitum, haereticum plane censendum est. Altera ratio est, quia licet schisma in rigore distingui. seu praescindi possit ab haeresi, adeo tamen est illi affine et propinquum, ut si perseveret, facile in illud transmutetur. Unde Ambros. lib. *de obitu Satyri*, narrans, Satyrum post naufragium ecclesiam quaesiisse, in qua Deo pro liberatione gratias ageret, et advocasse ad se episcopum, eumque interrogasse, *Utrumnam cum episcopis catholicis, hoc est cum romana Ecclesia conveniret*, subiungit inferius, postquam Satyrus intellexit, illum episcopum esse schismaticum, noluisse ibi gratias agere, neque cum illo communicare, quia licet ille episcopus esset haeres Luciferi schismatici, et non haeretici (ut significat), nihilominus (ait) *non putavit tamen, fidem esse in schismate. Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenebant, cuius patiebantur, velut quosdam artus, et membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiam Christus passus sit, et Christi corpus Ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, a quibus evacuatur Christi passio, corpusque distrahitur.* Quod ita interpretor, schismaticum scilicet in principio agere contra fidem, quam Ecclesiae debet, practice seu opere ipso, vel certe agere contra fidem, id est fidelitatem et obedientiam, quam debet Ecclesiae, postea vero, ut in suo schismate perseveret, etiam negare Ecclesiae illam fidem, quae consistit in credendo, ipsam Ecclesiam esse unicam Christi sponsam, columnam et firmamentum veritatis. Qui transitus facillimus est; nam si Paulus ad Timot. scripsit, repellentes bonam conscientiam, circa fidem naufragavisse, quanto facilius credendum est, id accidere in pertinaci schismate contra Christi Ecclesiam. Merito ergo timuit, vel non putavit Satyrus, fidem esse in schismate.

3. Accedit, quod schisma proxime oritur ex aliquo odio proximorum. Nam licet ex contentione aliqua, vel ambitione, vel inordinata cupiditate, vel invidia oriri soleat, ut patres tradunt, et experientia docet; proprie tamen et per se charitati opponitur, quae Ecclesiae Christi debetur, et ideo odium proximi includit; hoc autem odium, perseverando in schismate nutritur, et augetur, et ita facile inducit in mentis caecitatem atque ad haeresim iuxta mentem Augustini in illud 1. Ioan. 2: *Qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, et nescit, quo tendat, quia tenebrae obcaecaverunt oculos eius.* Quae verba de schismaticis interpretatur Aug. ibi tract. 1. dicens, illos ita excaecari ex odio verae Ecclesiae, ut illam non videant, et *facilius illuc faciem impingant, quam illic habitaculum quaerant.* Sic etiam dixit Optat. l. 1. *contra Parmenian. Schisma, sparso coagulo pacis, dissipatis sensibus, generatur livore, nutritur aemulatione, et litibus roboratur; ut deserta matre catholica, impii filii dum foras exeunt, et se separant a radice matris Ecclesiae, invidiae falcibus amputati, errando rebelles abscedant.* In quibus verbis alia etiam indicatur ratio. Nam schismatici cum ab Ecclesia praescindentur, et sinagogam extra illam congregent, eo ipso dedignantur Ecclesiam sequi, praesertim quando in schismate obdurati perseverant, et ideo carere incipiunt regula veritatis, ex quo necessitate quadam consequitur, ut in errores et haereses prolabantur, vel novam inveniendo, vel alicui iam inventae adhaerendo, ut distinctum aliquid ab Ecclesia, a qua recesserunt, habere videantur. Nam si in eadem fide perseverarent, *non possent novum aliquid, aut aliud agere, nisi quod iamdudum apud suam didicerunt matrem*, ut Optatus supra dixit. Propter quod saepe Cyprianus *inde oriri*, affirmat, *schismata et haereses, quod sacerdoti Dei non obeditur, neque unus ad tempus iudex vice Christi cogitatur*, ut ait ep. 55. Et in ep. 69. addit: *Congregationem perseverantem in schismate intra breve tempus carere veris episcopis et pastoribus, quia cessat vera origo successio et ordinatio.* Unde tandem consequitur, ut careat etiam vera doctrina et sanctitate; nam ad illam conservandam in unitate fidei, et vitae sanctitate usque ad consummationem electorum dedit Deus Ecclesiae suae pastores et doctores, teste Paulo ad Ephes. 4.

4. Propositae autem rationes evidenter in anglicano schismate procedunt. Constat enim illud esse satis diuturnum, nam per septuaginta annos vel amplius duravit, et licet interruptum fuerit per breve reginae Mariae tempus, statim renovatum est, posteaque plusquam quinquaginta annis continuis duravit. Deinde cum caeperit per separationem a cathedra Petri, et negando obedientiam summo Pontifici, licet in principio facto tantum ex inordinato affectu luxuriae tentatum fuerit, postea circa ius ipsum erratum

est. Et doctrina introducta, qua caepit in Anglia praedicari, Ecclesiam Christi non habere unum spirituale caput, nec romanum Pontificem ut tale recognoscendum esse, sed in unoquoque regno vel republica suprema in temporalibus esse proprium caput supremum in spiritualibus, illudque non esse aliud praeter regem, vel principem temporalem, aut senatum respective. Quae tota doctrina haeretica est, et contra Scripturam sacram, et contra perpetuum eiusdem Ecclesiae sensum, et patrum traditionem, ut in lib. 3. ex professo ostendemus. Ita ergo (quod ad primam rationem attinet) in Henrico VIII. ad litteram impletum est, quod Hieronymus dixit, nam *sibi hanc construxit haeresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videretur*. Non enim poterat regia maiestas, vel potius humana praesumptio ita pertinaciter in gravissimo facinore perseverare, nisi in allud gravius incidendo, quo prius defenderet, et recte factum esse contenderet. Qui error ita Henrici animo adhaesit, ut non solum in illo mori non dubitaverit, verum etiam novo praecepto de filio in eodem errore educando, in aliis catholica fide retenta, illud confirmaverit. Vel certe si mente non credebat, quod sic praecipiebat, in eo maxime ostendit (quod ad alteram rationem spectat), quam ingens odium contra romanam Ecclesiam conceperat; siquidem contra mentem suam, et cum aeterna morte animae suae, in eodem schismate mori, et illud per modum dogmatis seu doctrinae exterius tueri, et in filio et in regno suo perpetuo stabilire voluerit. Cum ergo Anglia in hoc puncto non solum factum, sed etiam ius usurpare, et doctrinam defendere conetur, vel ex hoc solo manifestum est, sectam illam non tantum schismaticam, sed etiam haereticam esse.

Post mortem autem Henrici statim anglicanum regnum schismaticum calvinianam sectam, quamvis fortasse non puram, sed mixtam ex lutherana et aliis, amplexum est; et ita etiam in illo schismate, quod in secunda ratione de diuturno schismate dicebamus, et ex eisdem causis seu radicibus, et cum eisdem effectibus seu signis haereticis impletum videmus. Nam in primis odium in romanam Sedem mirum in modum in dies auctum est, et ut quotidie magis invalescat, et in animis omnium radicetur, industria daemonis factum est, ut parentes et magistri ab infantia in puerorum animis talem de Papa conceptum seu apprehensionem imprimant, ut simplices et vulgares homines crudelem tyrannum, horrendum idololatram, ac denique monstrum quoddam, potius quam hominem, audito Papae nomine, concipiant. Nec mirum est, si communis plebs in tanto errore versetur, siquidem rex ipse in sua Praefatione pagina 14. affirmare audet: *Pontifices per ambitiosam tyrannidem sibi in temporalium regum iura auctoritatem iniuste usurpasse*. Et iterum pag. 22: *Hanc in reges potestatem a pontificibus inique usurpatam*. Rursus pag. 23. et a catholicis extrui Pontificis imperium adeo *immane ac solutum, ut ad libidinem condonare, atque adimere regna possit*. Ita enim cardinali Bellarmino tribuit. Iterum pag. 24: *Magnus ille pastor instar ovium ad occisionem ducere vos pro libidine sua potest*. Pag. 27: *Cum antiquitus clerici nihil ultra decimas appeterent, iisque contenti viverent, nunc Papa clericorum caput, nonnisi tertia civium et bonorum ac fundorum parte in omnibus regnis et provinciis accepta, acquiescit*. Ulterius pag. 61: *Saecularem pontificis in reges dictaturam praecipuis Fidei catholicae articulis enumerat*. De cardinali Bellarmino loquitur, et absolutam potestatem dominandi per illam saecularem dictaturam intelligit. Et alibi, pag. 62, in eodem sensu inter multa, quae refert, vel potius irridet tanquam a pontificibus usurpata, hoc ponit: *Omni potestate tam spirituali, quam temporali praediti*. Et infra: *Qui pro Deo Papam colunt, eumque sic habent quasi Scripturam loquentem*. Postea vero de eisdem catholicis ait pag. 128: *Tribuere Pontifici supremam in temporalibus potestatem supra reges ac principes, utique in sensu in aliis locis ab ipso declarato*.

5. Hi et similes sunt colores, quibus rex Pontificem summum eiusque regimen depingit, in quibus tamen nihil est, quod non sit a seductoribus confictum, vel male interpretatum, et incaute, et per veritatis ignorationem a rege creditum et scriptum: ut mirum non sit, rudem plebem his fabulosis exaggerationibus decipi, quandoquidem seductores etiam regem ipsum fallere, et decipere potuerunt. Nam in primis quod Pontifex regum potestatem non usurpet, toti orbi notum est, et ipsi pontifices in suo iure communi testatum ab ipsis esse voluerunt. Nam de rege Anglorum loquitur Alexander III, cum dicit: *Nos attendentes, quod ad regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, ne videamur iuri regis Anglorum detrahere, mandamus, quatenus regi iudicium possessionis relinquentes*, etc. Et de rege Galliae dixit Innocentius III: *Non putet aliquis, quod iurisdictionem illustris regis Francorum perturbare aut minuere intendamus*. Et alibi idem Pontifex affirmavit, *regem in temporalibus superiorem non recognoscere*. Constat igitur, pontifices iura regum non usurpare. Unde longe certissimum et notissimum est, neminem catholicorum doctorum affirmasse, *posse Pontificem ad libidinem regna condonare, aut pro libidine adimere*. Qui enim vel in uno iudicio regiam iurisdictionem perturbare nolunt, quomodo

regna ipsa sua libidine perturbabunt? Multo vero intolerabilius est, cogitare, nedum scribere, *pro libidine sua* posse pastorem hunc oves occidere, aut similem tyrannidem, per hanc exaggerationem indicatam, exercere. Quin potius non potestatem modo, verum etiam solum usum illi imponere, gravissima et impiissima detractio est eorum, qui regem decipiendo, ipsum irritare voluerunt. Hoc autem evidentius constabit ex his, quae de legitima potestate pontificis in christianos reges libro 3. ostendemus, ubi etiam iustum usum illius explicabimus; nam forte sectarii non solum ex malitia, sed etiam ex ignoratione, et defectu theologicae doctrinae ista confingunt.

6. Deinde quod de pontifice asseritur, *non acquiescere, nisi accepta tertia civium bonorum, et fundorum parte in omnibus regnis et provinciis*, contra omne ius canonicum est, ut in proprio opere de decimis ostendimus; neque minus contrarium est usui, ut in omnibus regnis et provinciis catholicis notissimum est. Quod si fortasse sit sermo de fundis et bonis voluntarie donatis Ecclesiae, semper in Ecclesia observatum fuit, ut bona huiusmodi iura decimarum non minuerent, nec in eis computarentur, sed cum illis ad pios ecclesiasticos usus conservarentur. Praeterquam quod illis omnibus etiam computatis, sine fundamento asseritur, illam esse tertiam partem bonorum orbis catholici, multoque magis voluntarie fictum est, ad eam proportionem, seu mensuram exigi, et sine illa quota parte Pontificem non acquiescere.

7. Denique quod rex ait, catholicos Pontificem pro Deo colere, et verba eius ut Scripturam sacram habere, facile intelligitur, per exaggerationem dictum ad eandem, quam diximus de Pontifice, existimationem in hominibus, qui voces distinguere nesciunt, generandam. Qui enim verisimile est, credidisse regem, aliquem catholicorum cultum soli vero Deo debitum Pontifici tribuere? Si autem nomine Dei solum significetur is, qui singulari modo aut Deum repraesentat, aut eius excellentiam participat iuxta Scripturae phrasim, et Christi explicationem dicentis: *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est;* quid reprehenduntur catholici, quod Dei Vicarium debito honore colant, ac venerentur? Item non est verisimile, in mentem regis venisse, universa verba Pontificis sacram Scripturam a catholicis reputari, cum ignorare non debeat, sacros theologos, ipsas etiam conciliorum et pontificum definitiones sacram Scripturam esse negare. Quanquam in veritatis certitudine aequiparari tam constanter, quam verissime doceant; non de omnibus verbis Pontificis, sed de his, quae universam Ecclesiam ex cathedra docendo definit. De quo puncto aliquid in superioribus tactum est, et in libro 3. nonnihil addemus. Haec igitur obiter dicta sint, ut intelligatur, quam pertinax odium et inveterata rabies in romanum Pontificem diuturnitate schismatis anglicani pectora occupaverit.

8. Ex hoc autem odio secuta est illa mentis caecitas, quam Augustinus descripsit, qua fit, ut altissimum et lucidissimum Ecclesiae montem secta anglicana non videat, sed in illum potius faciem impingat. Unde etiam factum est, ut regula et directione catholicae Ecclesiae Anglia destituta ad synagogas haereticorum diverterit. Nec enim novam condere illi fuit necessarium, quia eo tempore haereses innumerae septentrionem occupare coeperant, et sicut cancer serpebant, nullamque occasionem eas introducendi fidei hostes omittebant. Atque ita ut cap. 1. relatum est, post Henrici mortem, contra eius declaratam voluntatem Eduardi regis tempore zuingliana haeresis in regno praevaluit. Postea vero tempore Elisabethae Calvinismus introductus est, idemque usque in hunc diem vel omnino, vel maiori ex parte perseverat; nam perfecta stabilitas, vel conformitas in huiusmodi sectis durare non potest, ut in superioribus probatum est. Compertum est autem, Calvinum magnum haeresiarcham fuisse, eiusque sectam haeresim esse; ergo dubitari non potest, sectam anglicanam, quae calviniana est, sive pura, sive mixta ex aliis erroribus, haeresim esse, omnesque illam pertinaciter sequentes, haereticos esse. Solum superest, ut probemus, calvinianam sectam haeresim esse: hoc autem duobus modis in sequentibus ostendemus, tum respondendo ad ea, quae in sua Praefatione rex Iacobus affert in excusationem sui lapsus in haeresim, tum refellendo ea, quae in accusationem Ecclesiae catholicae obiicit; quot enim articulos accusationis opponit, tot suae sectae errores prodit.

9. Prius vero in fine huius capitis idem ostendere libuit, omnia signa haeresis, quae a patribus traduntur, in universa protestantium secta breviter indicando. Primum signum est origo infecta vel per superbiam. *Nam una mater superbia omnes haereses genuit*, ut Augustinus dixit lib. *de Pastoribus*, cap. 8; vel *per invidiam*, quae (ut scripsit Chrysostomus hom. 7. in ep. ad Rom. in p. Morali) *haereses peperit;* vel *per aviditatem cumulandae pecuniae* (ut dixit Basilius in c. 5. Isaiae); vel per alia vitia, quae Paulus late enumerat 2. Timot. 3, ubi: *Erunt homines se ipsos amantes, cupidi*, usque ad illud, *homines corrupti mente, et reprobi circa fidem*. Talem fuisse Lutherum (scribit Echius in *Actis Lutheri*, Surius in *Compendio*, Sanderus in *Visib. mon.* lib. 7), et per ambitionem et invidiam defecisse a fide, notum est et in historiis illius tem-

poris legi potest. Calvinum autem simili elatione et morum improbitate excelluisse, testes sunt plures, quos Prateolus, lib. 3. verbo *Calvinus*, commemorat. Secundum signum est supra tactum discordiae, et separationis ab obedientia romanae Sedis, quod saepe in suis epistolis Cyprianus observat, ut paulo antea retuli. Et Augustinus lib. 2. *contra litt. Petiliani*, c. 51. et 72, Donatistas maxime reprehendit, quod in Cathedram romanam et apostolicam blasphemarunt, in quo maxime novi sectarii eos imitantur, et excedunt.

10. Tertium sit inconstantia et divisio doctrinae, nihil est enim magis fidei certitudini et veritati contrarium. De qua re satis in superioribus dictum est. Nunc vero adiungam egregia verba Basilii in cap. 5. Isai. ubi cum dixisset, haereticos videri sibi sapientes, et alios antecellere, subiungit: *Eam ob rem referta sunt omnia sententiis inter se pugnantibus, et iis, qui dogmata tradunt, reclamantia suismet auctoribus: quando singuli quique suo dogmati tuendo obstinatius insistunt, et quae diversae partis sunt placita, perrumpunt vi, ut evertant, et confutent acerrima verborum velitatione.* Et epistol. 82. in fine: *Nunquam eisdem verbis contenti stabiles persistunt.* De eadem re late Athanas. epistol. *de Decret.* contra arian. haeresim, in principio, et orat. 1. contra Arian. circa principium, ubi inter alia inquit: *Dum perpetuo scribunt, suamet ipsi immutantes, incertam suam fidem, vel potius certam suam infidelitatem dementiamque ostendunt.* Quibus consonant verba Hilarii lib. 3. *de Trinit.* circa principium: *Haeretici contra Ecclesiam veniunt, sed dum haeretici omnes se invicem vincunt, nihil tamen sibi vincunt.* Similiter et optime Auctor Imperfecti homil. 20. in Mat. et Tertull. *in Praescript.* cap. 40. Hanc autem inconstantiam in Luthero, Calvino, et sequacibus maxime inventam esse, notarunt saepe doctores catholici, praesertim cardinalis Bellarminus in suis Controversiis, et late, quam plurima congerens Coccius lib. 8. *Thesauri* art. 7, 8, 9, et 10, et Salmer. tom. 1. in epist. Pauli in Prolegom. disp. 6. refert, Saxoniae ducem dicere solitum esse, se quidem nosse, quid praesenti anno sui crederent, quid autem sequenti anno crediturі essent, ignorare. Atque hanc mutationem in protestantibus Angliae inventam esse, credibile est, quia tamen mihi exploratum non est, id non affirmo, nec necessarium est; satis est enim, quod adhaereant doctrinae, quae cum illa instabilitate incepit, nam in vera fide non est *est* et *non*, sed est tantum *est*, ut dixit Paul. 2. Corinth. 1.

11. Quartum signum, et in protestantibus fortasse maximum, est iactare verbum Dei, corrumpendo, et mutilando illud, de quo etiam multa diximus. Singulariter vero haereticorum iactantiam de verbo Dei describit Vincent. Lyrinensis cap. 35. et 37. Elationem vero et deceptionem in illud exponendo, accusant Basilius proxime citatus, et Athanas. orat. 1. et 2. contra Arian. et orat. in illud *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* circa finem, Nazianzenus orat. 51. seu ep. 1. ad Cledon. item epist. 46. ad Nectarium. Rursus orat. 36. alias 2. *de Filio*, et 4. *de Theolog.* in principio, et deinceps in orat. 37. post medium, et optime orat. 42. indicat modum, quo solent haeretici verbum Dei infideliter vel diminute allegare, dicens: *Tu ea quidem, quae minuunt, atque extenuant, profers; quae autem efferunt, praeteris; atque id quidem expendis, quod passus sit, quod autem sponte, non adiungis.* Plura Augustin. lib. 7. *de Genes. ad liter.* cap. 9. et *de Unitat. Eccles.* cap 12. et 13. et lib. 2. *contra litter. Petil.* cap. 61. Hilar. optime lib. 2. *de Trinit.* in princip. et Hieronym. Isai. 4. et Galat. 1. De mutilatione autem Scripturarum eos irridet saepe Augustinus contra Donatistas, et optime ac generaliter Tertullianus *de Praescript.* cap. 17.

12. Quintum signum, omnium evidentissimum, et haeresim apertam involvens, est contemnere Ecclesiam catholicam, eique errorem tribuere, negando esse catholicam, sibique hanc vocem attribuendo. De quo videri potest Lyrin. c. 26, et August. libro *de Unit. Eccles.* multaque sunt in superioribus dicta, et simul est ostensum, quam sit hoc proprium protestantium et anglicanae sectae. Sextum ad hoc consequens est, conciliis non acquiescere: ex Athanasio orat. 1. contra Arianos parum a principio. Et perinde esse censeo, quaedam concilia sua sponte admittere, alia vero respuere, quia non ipsi acquiescunt conciliis, sed potius inter illa diiudicant, eaque suo arbitrio approbant, vel reprobant. Septimum huic affine est, patrum auctoritatem contemnere, in quo liberrimus fuit Calvinus, qui etiam ausus est, patres pharisaeis comparare, sicut olim fecerunt Donatistae, apud Augustinum lib. 2. *contra litter. Petil.* cap. 61. Octavum signum superioribus consentaneum est, proprio spiritu duci, sive humano, sive satanico angeli tenebrarum transfigurantis se in angelum lucis. Unde apposite Hilarius libro 1. *de Trinitate* haereticos dicit, *esse sibi arbitros religionis, cum religionis opus in solo obedientiae esset officio:* ubi alludere videtur ad illud Pauli, *Captivantes intellectum*, etc. Et lib. 2. in principio de eisdem ait: *Pro voluntatis suae sensu verba Dei interpretari.* Et multa similia habet lib. 3. parum a principio, et saepe Tertullianus *de Praescriptionibus.* Aliaque multa in superioribus adduximus.

13 Nonum signum haereticae temeritatis est fu-

cata eloquentia cum praecipitatione, et nimia lequendi libertate. De quo Nazianzenus orat. 33. in principio sic inquit: *Hi vero utinam sicut linguam volubilem habent, atque in nobilioribus ac probatioribus verbis insectandis acrem et vehementem, sic etiam in agendo non nihil saltem, aut etiam aeque, operam collocarent. Id quod si facerent, minus utique cavillatores essent, nec tam absurde, atque insolenter in verbis, perinde atque in aleae ludo versarentur.* De illorum autem in dicendo praecipitatione legi potest Gregor. lib. 7. *in Iob*, cap. 2. Decimum signum potest esse novitas, antiquae doctrinae contraria, seu per defectionem ab antiqua fide; de quo supra dictum est, et videri potest Chrysost. hom. 47. *in Matt.* Tertull. *de Praescript.* cap. 3, et alii patres exponentes illud 1. Ioan. 2: *Ex nobis exierunt.* Undecimum sit nominis catholici amissio, et nova ab auctore denominatio, de quo et aliis similibus multa in superioribus. Addam vero hic duodecimum et ultimum a Tertulliano *in Praescript.* cap. 41. traditum, conversationis ipsorum haereticorum, quam ipse ibi late describit, *et futilem ac terrenam* esse dicit. Inter alia vero illa maxime verba notanda sunt: *Ordinationes eorum temerariae, leves, inconstantes, nunc neophytos collocant, nunc saeculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est. Itaque alius hodie episcopus, cras alius, hodie diaconus, qui cras lector, hodie presbyter, qui cras laicus, nam et laicis sacerdotalia munera iniungunt.* Haec igitur signa breviter recensui, ut cum protestantium moribus et statu rei anglicanae conferri possint; nam si id prudenti consideratione fiat, nemo dubitare poterit, quin secta illa haeresis aperta sit, ac subinde professores eius haeretici.

CAPUT XXIII.

Anglicanum schisma pertinaciter sectantes, neque ab haeresi, neque ab haereticorum nota excusari posse.

Summarium

1. — Proponuntur rationes, quibus rex ab haeresis nota se liberare conatur. — Prima. — 2. Ex variis haeresis acceptionibus duae praeferuntur. — Inter christianos haeresis in malam partem sumitur. — 3. Doctrina fidei contraria apte vocatur haeretica propositio, assensus vero talis doctrinae haeresis. — Propositio haeretica quid. — 4. Vera fidei regula statuitur. — 5. Propositio, quae ab Ecclesia tanquam de fide credenda proponitur, est de fide. — 6. Haeresis definitio. — Explicatio. — 7. Propria definitio haeretici. — Comprobatur ex Augustino. — 8. Probatur ex patribus, unum dogma fidei contrarium sufficere ad constituendum haereticum. — Probatur ratione.

1. Adversus ea, quae in superiori capite dicta sunt, procedere possunt rationes, quibus rex in sua Praefatione ab haeresis crimine se purgare contendit, ideoque quanti ponderis illae sint, diligenter inquirendum est. Et prius quidem in pag. 39. et 40, negat, se esse apostatam, deinde contendit, neque haereticum dici posse; verum haec a nobis melius immutato ordine tractabuntur. Quod ergo haereticus proprie dici non possit *etiam ex catholicorum regulis*, probat in primis his fere verbis: *Cum patrem paternumque avum idem de fide sentientes habuerim, et in catholicorum Ecclesia nunquam fuerim, etiam ex ipsorum regulis proprie haereticus dici non possum.* Secundo ita virtute argumentatur. Licet catholicorum ritibus ablutus sim, et ab illis in religione dissentiam, haereticus dici non possum, quia de baptismi substantia nulla lis est inter nos, neque ulla in hoc doctrinae capite controversia, cum omnes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizemur. Tertiam et potissimam rationem, quam late ipse proponit, ita summatim colligimus. Rex Angliae Scripturis sanctis eam fidem adhibet, quae a christiano homine debetur, *et in tria symbola fidei libenter iurat*, primaque quatuor concilia generalia tanquam catholica et orthodoxa veneratur, et recipit; et quidquid ad salutem necessarium quadringentis post Christum annis unanimi consensu patres statuerunt, reprehendere non audet, sed vel idem sentit, aut obmutescit; ergo non potest iure censeri haereticus, nisi forte (ait) ab his, *qui pro Deo papam colunt, eumque sic habent ut Scripturam loquentem, ut neque haeresim aliter definiant, quam opinionem quamcumque in causis fidei decisioni papali contrariam.*

Haec sunt, quae ad suam defensionem rex adducit, et licet in ultima ratione totum excusationis suae pondus constituat, aliasque obiter attingat, nullam tamen praetermittendam duximus, ut et ipsi regi, et legentibus omnibus plenius satisfaciamus, nihilque intactum relinquere videamur. Prius vero propter verba regis ultima duo declaranda sunt. Primum, quid sit haeresis, quidve ad illam constituendam sufficiat: secundum, quis sit proprie haereticus, et quando consensus in aliquem errorem hominem haereticum constituat. Utramque ex his quaestionibus attingit Augustinus: priorem in epistola ad *Quod vult Deum* praeambula ad libr. *de Haeresib.* et posteriorem in praefatione ad eundem librum, et utramque definire dicit esse difficile, promittitque in altera

illius operis parte inquirere, quomodo sit definiendus haereticus; illam tamen partem non scripsit, et ita in illo opere utrumque punctum indecisum reliquit. Ex aliis autem eiusdem doctoris locis, et aliorum patrum theologorumque doctrina, quid in hac materia sentiendum sit, et pro certo habendum, explicare necessarium est, ut aliquo firmo fundamento sine verborum ambiguitate niti possit disputatio.

2. Nomen ergo haeresis varias sortitur significationes, etiam in usu theologorum, duae vero in praesenti maxime distinguendae sunt, quia ratione illarum varie a theologis definitur haeresis. Possunt autem explicari per comparationem ad fidem; nam haeresis fidei opponitur, ideoque sicut interdum doctrina a Deo revelata vocatur fides, saepius vero assensus, quo talis doctrina creditur, dicitur fides; ita haeresis interdum dicitur de ipsa doctrina haeretica, interdum etiam de assensu voluntarie praestito tali doctrinae. Illa enim duo sine dubio valde diversa sunt, non minus in doctrina, seu fide falsa, quam in vera; et ex usu vocis satis constat, nomen haeresis ad utrumque significandum usurperi. Cum enim Paulus Actorum 24. dixit: *Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt haeresim, sic deservio Patri et Deo meo*, de doctrina evangelica loquebatur. Unde syriaca versio pro *secta* habet *doctrinam*, et vox graeca significat *secundum viam*, quod proprie dici solet de ratione tota alicuius doctrinae, quam etiam vox *secta* optime indicat. Noluit autem Paulus doctrinam evangelicam haeresim appellare (ut optime notat Theophylactus), quia non est secundum electionem hominum, a qua nomen haeresis sumpta est (ut advertunt Tertullian. *de Praescriptionib.* cap. 6, Hieronym. ad Galat. 5, et ad Titum 3, et Isidor. lib. 8. *Etymol.* cap. 3), sed secundum Dei voluntatem et revelationem. Ideoque in lege evangelica, et inter christianos nomen haeresis in malam partem accipitur, significatque doctrinam, quam aliquis homo sibi eligit, doctrinae Dei repugnantem. Et inde consequenter electio talis doctrinae per assensum in illam vocatur haeresis; sunt enim illa duo ita coniuncte, ut facile ab uno ad alterum transitus fiat. Et ita Paulus ad Galat. 5. haereses ponit inter vitia carnis, ut vertit, et notat Hieronymus iuxta vocem graecam, licet latina vulgata *sectas* vertet, et ad Titum 3. ait Paulus, haereticum proprio iudicio esse damnatum; constat autem, haereticum ob haeresim damnari; indicat ergo Paulus, illud proprium iudicium esse haeresim, ubi etiam id sentit Hieronymus et clarius Tertullianus dicto c. 6.

3. Ut ergo distinctius utramque partem definiamus, priorem vocemus propositionem haereticam, posteriorem autem haeresim; nam verisimile est, ecclesiastico usu et more peccatum illud, quod eligendo falsam doctrinam, ad credendum illi, seu quod spontaneo et libero assensu talis doctrinae committitur, haeresim esse appellatum, nam hoc vera etymologia vocis magis indicat. Propositio ergo haeretica illa est, quae recedit a regula veritatis catholicae, illique opponitur, seu contradicit. Ita docet Augustinus libro *de vera relig.* cap. 5, et 6, ubi vocat *pravam doctrinam a regula veritatis aversam*; et cap. 7: *Est*, inquit, *prava opinio a regula et communione Ecclesiae catholicae devians*; et orat. contra iudaeos, paganos, et arianos cap. 20. vocat *haereticorum errorem contra veram Ecclesiae catholicae fidem*. Similiter Tertullianus *de Praescript.* cap. 6. dicit esse *adulterinam doctrinam, quam quis proprio arbitrio et electione inducit, vel ab alio inductam amplectitur*. Cum autem adulterinam vocat, intelligit a Christo vel Ecclesia, sicut cap. 37. dicit, *haereticos non a Christo habere, quod de sua electione sectantur*. Et in eodem sensu ait de haereticis, cap. 44, *fidem stuprasse adulterio haeretico Virginem traditam a Christo*. Denique communis est usus illius vocis in dicta significatione, neque in illa est differentia inter nos et protestantes. Quia vero propositio constituitur, seu definitur haeretica per recessum a regula, et quia privative opponitur propositioni seu veritati fidei, ideo ad comprehendendam formalem rationem propositionis haereticae, oportet praefigere regulam credendi, et explicare, quid necessarium sit, ut aliqua propositio censeatur de fide; nam hoc semel posito, facile constabit, assertionem contrariam haereticam esse.

Atque hoc punctum attigit rex in ultimis verbis supra citatis, et irridet catholicos definientes, haeresim esse *opinionem quamcumque in causis fidei, decisioni papali contrariam*. Oportuisset autem, quandoquidem haec definitio illi displicet, aliam tradere, qua nobis explicaret, quid per haeresim intelligat, ut ita se a macule haeresis liberum ostenderet. At procul dubio id nullatenus explicare potest, nisi in labyrinthum incidat prorsus inextricabilem, pro regula fidei solam Scripturam, eamque propria et privata scientia certe intellectam, assignans. Quae doctrina, ut supra ostendi, non solum viam latissimam omnibus erroribus sternit, verum etiam, quam pro regula haeresis assignavit Paulus, pro regula Fidei catholicae tradit, utique proprium credentis iudicium. De haeretico enim ait Paulus ad Tit. 3: *Subversus est, qui eiusmodi est, et delinquit, proprio iudicio condemnatus*. Quia, *in quo damnatur, sibi eligit*, ut elidit Tertullienus, *unde et haereticus est nominatus*. Regula ergo haeresis est proprium iudicium, hoc est, communi iudicio Ecclesiae contrarium. Qui vero in proprium spiri-

tum fidei certitudinem, verumque sensum Scripturae revocaat, nihil aliud, quam proprium iudicium pro regula fidei constituunt. Quid enim est proprius spiritus, nisi proprium iudicium? Aut quomodo discernitur ille spiritus ab his, qui in illo confidunt, nisi arbitratu suo? Confundunt ergo regulam fidei cum fundamento haeresis; et ideo mirum non est, quad haeresim pro fide teneant, et fidem ut haeresim reiiciant. Praeterquam quod, ut in superioribus dicebam, nullum iure passunt ut haereticum damnare, cum nemo proprium iudicium alterius, eiusvo privatum spiritum in rebus fidei sequi teneatur; nemo ergo erit haereticus, discordando a regula fidei, quam illi constituunt.

4. Doctrina ergo solida et catholica regulam fidei esse dicit Scripturam sacram, non solam, nec privato sensu intellectam, sed cum aliis regulis, quae in ipsa commendantur, eamque conservant, discernunt, et interpretantur, traditione, inquam, et ipsa Ecclesia, quae est viva regula, per quam Spiritus sanctus loquitur, eamque regit, et facit, ut sit columna et firmamentum veritatis. Et ideo licet Scriptura et traditio purum ac verum verbum Dei contineant, quod est primaria regula fidei, nihilominus, quia Ecclesia est, quae Scripturas, traditiones, et sensus illarum infallibiliter nobis explicat, et proponit, ideo solet a patribus tanquam sufficiens regula fidei commemorari. Unde Irenaeus lib. 3. contra haeres. c. 4: *Non oportet apud alios quaerere veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere;* et cap. 11. in fine, praefert spiritum Ecclesiae omni privato spiritui, et lib. 4, cap. 43. et 45, in sola Ecclesia esse veram traditionem veramque Scripturae intelligentiam. Cyprianus ep. 73. ait, Ecclesiae catholicae doctrinam firmiter tenendam esse et docendam, et late epistola 76. Augustinus etiam passim utitur hac sola Ecclesiae regula ad confirmandas veritates fidei, ut ex locis proxime allegatis constat, et ex lib. de haeresib. in fine, ubi ait, satis esse scire, Ecclesiam contra aliquam doctrinam, ut a fide alienam, sentire, ut a nullo fideli recipiatur. Idem optimo lib. 1. contra Cresconium cap. 32. et 33, et ep. 48. et aliis libris contra Donatistas; item epist. 99. et in epist. 118. cap. 5, *disputare contra doctrinam universalis Ecclesiae, insolentissimae dementiae esse,* dicit. Eandem pro regula fidei et verae doctrinae ponit lib. de *Vera relig.* cap. 5, 6, et 7, lib. 1 *de Moribus Eccles. cathol.* cap. 30, lib. 3. *de Libero arbitr.* cap. 23, et gravissime lib. *de Utilit. credendi* cap. 17, ubi de Ecclesia inquit: *Culmen auctoritatis obtinuit, cui nolle primas dare, vel summae profecto impietatis est, vel praecipitis ignorantiae.* Pluraque alia tum ex sanctis et antiquis patribus, tum ex Scriptura ipsa in superioribus adduximus.

5. Ex quibus breviter inferimus, illam propositionem esse de fide, quam Ecclesiae catholicae auctoritas nobis tanquam de fide credendam proponit; in hac enim regula continentur omnia, quae vel in Scriptura sunt, vel in conciliis approbatis sunt definita. Unde e contrario, propositio haeretica illa est, quae contraria est Ecclesiae definitioni, seu alicui propositioni per Ecclesiam definitae modo explicato. Locuti autem sumus de Ecclesia, eiusque definitionibus, ut a quaestione de potestate Pontificis romani ad definiendas veritates fidei, quam rex videtur suis verbis involvere voluisse, nunc abstinemus, ne a scopo et intentione nostra divertamur. Etsi enim verissimum sit, definitionem Pontificis ex cathedra loquentis infallibilem veritatem continere, omnesque fideles teneri ad illam firmiter credendam, hoc tamen diversum non est ab eo, quod diximus; nam cum Pontifex definit, Ecclesia per caput suum loquitur, neque corpus separatur a capite, nec caput a corpore, quia vero magis limitatum est, nam Ecclesia etiam aliis modis potest veritates fidei proponere, approbante etiam Pontifice, ut per concilia generalia et per universalem consensionem Ecclesiae, ideo ad comprehendendum omnia, et ad vitandas controversias, generalius locuti sumus. Nam definitiones esse debeat, quo ad fieri possit, communes, et extra controversiam. Ita ergo pro loci opportunitate satis videtur explicatum, quid ait haeresis quoad materiam, seu quid sit propositio haeretica.

6. Ex his autem, quae de propositione haeretica dicta sunt, facile definiri potest, quid haeresis sit, prout opus est, seu vitium hominis. Est itaque haeresis deliberatus assensus, seu credulitas alicuius haereticae propositionis. Et in idem recidit, quod scholastici dicunt, esse falsam opinionem circa ea, quae sunt fidei. Itaque tam doctrina fidei, quam illi contraria potest dici materia, circa quam haeresis versatur, diverso tamen modo, doctrina quidem fidei, deficiendo ab illa, seu illam falsam iudicando; contraria vero doctrina, eligendo illam ut veram, eique fidem adhibendo. Dicimus autem, haeresim esse voluntarium assensum, tum quia haeresis iuxta nomen suum ex electione propria et arbitraria procedit, tum etiam quia haeresis in malam partem accipitur; ita ut non tantum falsum assensum mentis, sed etiam culpam ipsumque voluntatis involvat; ideoque, ut mox dicemus, licet quis erret, assentiendo propositioni fidei contrariae, non incidit in haeresim propriam, id est, assensus eius non censebitur haereticus, seu propria haeresis, nisi repugnantiam cum Fide catholica cognoscat, et ea non obstante, talem doctrinam ut veram eligat, et credat. Et hac ratione dixit Paulus ad Tit. 3: *Haereticum hominem post primam et secundam admonitionem de-*

vita. Quamvis enim Paulus non rationem seu substantiam haeresis tradat, sed modum cavendi haereticos doceat, insinuat nihilominus propriam haeresim non committi, donec aliquis sciat, sufficienterque advertat, qualis sit doctrina, quam eligit.

Haec ergo conditio ex parte assentientis necessaria est, ex parte vero materiae generatim dicimus, haeresim esse assensum de re fidei contraria. Quia materia fidei multiplex est, sunt enim in ea dogmata ad Deum unum et trinum, eiusque attributa pertinentia, alia ad Christi humanitatem, eiusque cum Verbo hypostaticam unionem, et in universum ad hominum redemptionem spectantia, et cum his connexa sunt ea, quae ad Ecclesiae catholicae institutionem, et hierarchiam, eiusque sacramenta, mores, et caeremonias, necnon ad veram remissionem peccatorum, veramque iustitiam, praemiumque, et poenam humanorum operum spectant: dum ergo materiam fidei in haeresis definitione indefinite ponimus, omnia praedicta dogmata complectimur. Vera enim et propria haeresis in quocumque dogmate fidei committitur. Nam si a Deo revelatum sit, eadem fidei certitudine credendum est, in quacumque materia versetur. Unde etiam fit, ut ad veram haeresim, quae totam fidem destruat, voluntarius assensus uni tantum dogmati fidei contrarius in quacumque materia sufficiat. Quia unicum mendacium, etiam in re minima ad fidem pertinente, supremam Dei auctoritatem destrueret, et quaelibet assertio falsa, si inter dogmata fidei inveniri posset, reliqua omnia incerta et ambigua redderet, ac proinde quilibet assensus cuicumque dogmati fidei contrarius haeresis est, penitus destruens fidem. Unde Paulus scribens ad Galatas, qui circa observationem legalium falsam opinionem et evangelio contrariam eligere volebant, licet in aliis mysteriis fidei non errarent: *Evacuati estis*, inquit, *a Christo, qui in lege iustificamini*. Et infra: *Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire? Persuasio haec non est ex eo, qui vocat vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit*. Per quae verba indicat, illum errorem (si in eo pertinaces essent) fuisse sufficientem ad evacuandam, et corrumpendam totam illorum fidem. Sic etiam schisma Donatistarum in haeresim transiit, pertinaci animo adhaerendo uni vel alteri errori in materia baptismi vel Ecclesiae, etiam si in aliis rebus fidei non errarent, ut ex Cypriano, et Augustino saepe retuli, et in sequenti puncto iterum confirmabo.

7. Tandem colligitur ex dictis, qui proprie et in rigore haereticus dicatur; est enim ille, ex Origene in id ad Titum 3: *Haereticum hominem*, etc. apud Pamphil. in Apolog. *qui se Christo credere profitetur, et aliquod dogma in ecclesiastico ordine receptum commutare, vel subvertere conatur*. Sumiturque ex Paulo dicto loco ad Titum 3, iuncta expositione patrum, et communi consensu doctorum, et recepto usu illius vocis in Ecclesia. Nomen enim haeretici non omnibus infidelibus tribuitur, sed illis tantum, qui Christum confitentes, eius fidem ex parte negant, nam caeteri infideles iudaei potius, pagani, aut gentiles appellantur. Est ergo haereticus ille, qui sub nomine christiano (nam Christum se credere dicit) veritatem fidei Christi corrumpit, aliquid contra illam sentiendo. Oportet autem, ut ex propria electione et cum sufficienti cognitione et iudicio hoc faciat; nam si per ignorantiam, vel incogitantiam error contingat, haereticum non constituit, quia nondum proprio iudicio damnatus est, neque propriam haeresim commisit. Et hac ratione Augustinus saepe distinguit inter haereticum et credentem haereticis. Librum enim *de Utilitate credendi*, sic orditur: *Si mihi*, o *Honorate*, *unus atque idem videretur esse haereticus, et credens haereticis homo, tam lingua, quam stylo in hac causa mihi esse conquiescendum arbitrarer. Nunc vero inter haec duo plurimum interest, quandoquidem haereticus est, ut mea fert opinio, qui alicuius temporalis commodi, et maxime gloriae, principatusque sui gratia falsas vel novas opiniones vel gignit, vel sequitur* (utique in materia fidei); *ille autem, qui huiusmodi hominibus credit, homo est imagine quadam veritatis, ac pietatis illusus*. In priori namque membro significare voluit Augustinus, ut homo errando in fide constituatur proprie et simpliciter haereticus, necessarium esse, ut propria electione, et videns, se ab universali Ecclesia dissentire, in errorem se praecipitet, et quia hoc moraliter non sit, nisi propter humanum vitium, seu motivum, ideo illas particulas posuit Augustinus in definitione haeretici, quae magis occasionem, seu causam voluntarie errandi, quam intrinsecam conditionem haeresis declarant. In altero autem membro docet, errorem ex ignorantia, quod fidei aut Ecclesiae repugnet, non constituere hominem haereticum. Quod erit longe certius, si talis ignorantia probabilis (ut aiunt) seu invincibilis sit; si vero sit ex gravi negligentia, et nimia facilitate, non excusabit omnino culpam, excusabit nihilominus eum gradum, et magnitudinem culpae, quae ad constituendum, seu simpliciter denominandum haereticum, iuxta communem usum sapientum et totius Ecclesiae, sufficiat.

Eandemque doctrinam habet idem Augustinus epistole 16. in principio dicens: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia praesumptionis suae pepererunt, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quaerunt autem cauta sollicitudine verita-*

tem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi. E contrario vero lib. 18. *de Civitat.* cap. 51. sic inquit: *Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid pravumque sapiunt, si correpti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera et mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, haeretici sunt, et foras euntes habentur in exercentibus inimicis.* Denique l. 4. *de Baptismo* capite 16, adhibito exemplo, utrumque membrum declarat, dicens: *Constituamus duos, unumque eorum id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, et in eius haeresi baptizari extra Ecclesiae communionem: alium vero hoc idem sentire, sed in catholica baptizari, existimantem istam esse catholicam Fidem. Istum nondum haereticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholicae Fidei, resistere maluerit, et illud, quod tenebat, eligere quod antequam fiat, manifestum est, illum, quis foris baptizatus est, esse peiorem.* Quae testimonia ideo refero, quia multa in eis notari possunt, quae in praesenti causa magnum pondus habent, ut statim etiam indicabo. Est ergo, teste Augustino, necessaria pertinacia in haeresi, ut qui illam eligit, haereticus habeatur. Et hanc pertinaciam per verbum *eligendi* significavimus cum Hieronymo ad Titum cap. 3, et Tertulliano dicto c. 6. *de Praescription.* qui propterea libro 1. contra Marcion. c. 1. significat, illum esse maxime haereticum, qui a priori fide recedit, *et Deum quem invenerat, extincto lumine fidei suae, amisit, ut hinc iam destinari possit haereticus, qui deserto quod prius fuerat, id postea sibi elegerit, quod retro non erat. In tantum enim haeresis deputabitur, quod postea inducitur, in quantum habebitur, quod retro et a primordio traditum est.*

8. Locutus sum autem in descriptione in singulari de dogmate, vel assensu fidei contrario, ut denotarem ad haereticum constituendum satis esse, quod vel in una re tantum a doctrina catholicae Ecclesiae voluntarie dissentiat. Quod ex dictis de haeresi satis per se clarum est; idque late tradit Origen. in dicto loco ad Titum 3, recensendo multa specialia dogmata, quae ad causam praesentem magna ex parte pertinent, adiiciens, unum illorum sufficere ad constituendum hominem haereticum. Augustinus etiam in locis allegatis, licet interdum in plurali loquatur de illo, qui falsas vel novas opiniones gignit, aut sequitur, saepius in singulari loquitur de illo, qui perversam sententiam, vel aliquid morbidum pertinaciter defendit. Unde libro *de Haeresibus*, in fine duas classes haereticorum his verbis distinguit: *Sunt haeretici, quod fatendum est, qui singulis, vel non multo amplius dogmatibus oppugnant regulam veritatis, sicut Macedoniani, vel Photiniani, et quicumque alii ita se se habent. Alii autem (ut ita dixerim) fabulones, id est, qui fabulas vanas, easdemque longas, perplexasque contexuerunt, tam multis falsis dogmatibus pleni sunt, ut ipsi quoque illa numerare non possint, aut difficillime possint.* Et profecto Lutherus, Calvinus, et similes in hoc posteriori ordine ponendi sunt; tot enim multiplicarunt errores, et tam confuse, et inconstanter eos tradiderunt in controversiis de Ecclesia, de fide iustificante, de necessitate operum, libertate arbitrii, sacramentis, et similibus, ut vix numerari vel percipi possint. Henricus item VIII. rex Angliae, si mente credidit, iure potuisse facere, quod facto usurpavit, inter haereticos primi ordinis numerandus erit, cum in uno saltem dogmate contra catholicam Ecclesiam sentire elegerit. Quod enim unum dogma sufficiat, patet facile ex dictis. Haereticus siquidem ab haeresi denominatur, quia illam amplectitur, vel committit, sed ad haeresim sufficit unum falsum dogma, seu voluntarius assensus illius; ergo etiam sufficit ad haereticum constituendum. Item unum falsum dogma destruit totam fidem, et voluntarius assensus eius, etiam si unus tantum sit, et in una solo materia, totam fidem divinam in tali homine destruit; ergo constituit illum vere haereticum. Denique constituit infidelem, et non in altera specie, ut constat; ergo constituit haereticum.

Ex his ergo principiis, quae certissima sunt, et rex Iacobus negare non potest, si sapere velit; ipse de se iudicium praeferat, an a se ipso damnatus sit, ut more Tertulliani *de Praescript.* c. 6, et Cypriani ep. 55. in fine, loquar. Nos enim summopere cupimus, regem haereticum non esse, et fugimus nominare, scimus enim, Augustinum cum Pelagianis disputantem *serm. de verb. Apost.* c. ult. dixisse: *Possemus forsitan, si vellemus, eos haereticos appellare, nec tamen appellamus.* Non tamen propterea omittebat veritatem eis ostendere, et conscientiam illorum convenire, et omnibus modis convincere, ut corriperentur, et ad meliorem mentem redirent. Optimamque reddit rationem: *Quia in rebus nondum plena Ecclesiae auctoritate firmatis ferendus est error, non tamen progredi debet, ut etiam fundamentum ipsum Ecclesiae quatere moliatur. Non expedit. Adhuc forte non est reprehendenda patientia, sed debemus timere, ne culpetur etiam negligentia.* Quandoquidem igitur nos in ea causa cum rege Iacobo contendimus, in qua fundamentum Ecclesiae quatere molitur, simili etiam affectu, impari quamvis ingenio, vel auctoritate, statum eius demonstrare studemus, non ut illum haereticum vocitemus, sed ut ipse resipiscat, et videat, ne sit, quod appellari merito recusat. Nam profecto excusationes eius nullius mo-

menti, vel ipsimet regi perpendenti apparebunt. Nullaque alia proculdubio excogitari potest, qua rationes et probationes adductae eludantur.

CAPUT XXIV.

Rationes, quibus rex haeretici maculam fugere studet, refelluntur.

Summarium

1. Duplex excusatio primae rationis regis Angliae. — 2. Rex Iacobus in catholica Ecclesia aliquando fuit. — Catechumenus rite ab haeretico baptizatus vere membrum Ecclesiae efficitur. — 3. Potest aliquis esse haereticus, etiamsi in Ecclesia catholica numquam extiterit. — 4. Refellitur secunda regis ratio. — 5. Diluitur ultima ratio. — 6. Ad veram fidei confessionem non sufficiunt symbola absque catholico sensu credita. — 7. Omnia authentica concilia aequali certitudine recipienda sunt. — 8. Praecluditur quaedam evasio regis. — 9. Ostenditur insufficiens ratio regis.

1. In prima igitur ratione sua duo excusationis capita rex indicat: unum, quod patrem et avum paternum eiusdem sectae, quam ipse nunc profitetur, habuerit; alterum, quod in catholica Ecclesia nunquam fuerit. In priori capite omittendum illud censui, quod ad veritatem historiae pertinet, quia multi vel illud negant, vel in dubium revocant. Nam cum rex neque patrem, neque avum cognoverit, quos ante usum rationis amisit, et ab haereticis educatus, et inter eos semper conversatus fuerit, facile potuit hac in re ab eis decipi, ut ipsum in errorem suum facilius inducerent. Veruntamen quidquid avus vel pater eius de fide senserint, eorum lapsus propriam haeresim non excusabit, si post sufficientem monitionem et instructionem, illam non correxit. Relegat, quaeso, sententiam Augustini paulo antea citatam ex epistola 162, ubi loquens in specie de illis, qui falsam et perversam credunt doctrinam, quam non audacia sua pepererunt, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, tunc solum eos inter haereticos non deputat, quando non pertinaci animo talem doctrinam defendunt, sed de veritate soliciti, parati sunt errorem corrigere. E contrario vero in aliis locis sine ulla distinctione ut haereticum damnat pertinacem in errore, sive illum per se invenerit, sive a falso doctore, sive a parente didicerit. Quod etiam ratio ipsa manifeste ostendit, nam parentia error, quando iam a prole discerni potest, ipsius culpam non excusat, quin potius accusat.

2. Quod vero rex addit, nunquam in eadem Ecclesia cum catholicis fuisse, in primis ex confessione eius, addito vero theologiae principio, negari merito potest. Ipse enim fatetur, se fuisse ritu catholico baptizatum, cum adhuc sub cura et potestate serenissimae reginae, et catholicae matris existeret; ex his autem principiis manifeste concluditur, ipsum fuisse spiritualiter genitum in Ecclesia catholica, non in haereticorum synagoga, quia et baptismus, quo fuit regeneratus, est proprium donum Ecclesiae catholicae, licet interdum ab haereticis possideatur, et ministretur, ut ait Augustinus lib. 1. *de Baptismo*, cap. 10. et serenissima ipsius mater sub cuius potestate tunc erat rex, unita erat Ecclesiae catholicae, ut membrum eius per fidem, quam profitebatur; ergo etiam filius regeneratus est Ecclesiae, tanquam eiusdem membrum. Imo quamvis nullus ex parentibus esset catholicus, per solum baptismum rite ministratum, et non indigne receptum, factus esset Ecclesiae catholicae membrum, quia veram iustitiam et fidem Christi per baptismum accepit simul cum Christi charactere; ergo coniunctus fuit Ecclesiae per sacramentum fidei, et per fidem sacramenti, quod satis omnino est, ut fuerit membrum eius. Sicut etiam catechumenus vere fidelis et catholicus, si propter necessitatem ab haeretico baptizetur cum vera fide, et convenienti dispositione, plene sanctificatur, et unitur Christo ut capiti, et Ecclesiae catholicae ut corpori eius, iuxta doctrinam Augustini lib. 1. de *Baptism.* cap 2; ergo idem sentiendum est de infante, etiamsi a ministro haeretico et sub parentibus haereticis baptizetur. Quia licet ministri, vel parentes errent privato errore, nihilominus baptizatur in fide verae Ecclesiae, et per eandem fidem, quam in baptismo accipit infusam, membrum eiusdem Ecclesiae efficitur, etiamsi sub potestate alienorum et hostium Ecclesiae detineatur. Quamdiu ergo rex Angliae baptismalem iustitiam et fidem non amisit, in Ecclesia catholica fuit; nam ab illa fuit regeneratus, iuxta doctrinam Augustini libr. 1. *de Baptismo*, cap. 10, et ab eadem habuit characterem et fidem, qua sibi illum coniunxit. Nam in illa aetate, quae actus fidei capax non est, ad praedictam unionem habitus sufficit, cum etiam ad unionem cum Christo sufficiat; ergo ex illo capite excusari non potest, quo minus amittendo postea fidem per proprium actum haeresis, ab Ecclesia catholica defecerit.

3. Et quamvis haec verissima sint, addi praeterea potest, posse aliquem esse vere et proprie haereticum, etiamsi nunquam in Ecclesia catholica fuerit. Nam siquis a principio instructus fuit ab haereticis non rite baptizantibus, posteaque in errore semel concepto post sufficientem animadversionem pertinaciter duret, vere sit haereticus, quis incipit esse infidelis sub nomine christiano, et tamen ille nunquam fuit in Ecclesia, quia neque verum baptismum, neque veram fidem in habitu vel in actu habuit. Et hoc

modo docent interdum concilia et patres, ut haeretici non rite baptizati venientes ad Ecclesiam per baptismum recipiantur, ut de Paulianistis statuit concilium nicaenum canon. 19. Erant ergo illi haeretici, quamvis antea nunquam in Ecclesia catholica fuissent. Ratio vero est, quia de ratione haeretici non est, ut sit vere baptizatus, sed sufficit, quod cum Christum confiteatur, in ipsius fide pertinaciter contra catholicam Ecclesiam sentiat. Quin potius licet aliquis non solum vere baptizatus non sit, verum etiam nunquam fuerit catholicus, potest esse haereticus, si cognoscendo et confitendo Christum, veram eius fidem non integre profiteatur. Hoc enim satis est ad infidelitatem haeresis, etiamsi persona sic errans nunquam Fidem catholicam prius professa fuerit, et ab illa postea discesserit; nam hoc ad circumstantiam apostasiae necessarium est, non ad propriam maculam haeresis, quae sine illa circumstantia inveniri potest iuxta doctrinam d. Thomae 2. 2, qu. 11, et 12. Loquimur autem de haeretico quoad culpam, non quoad poenas Ecclesiae, quia ut illas incurrat, characterem baptismi habere oportebit, per se loquendo, ut latius in dicto loco de infidelitate tractatur. Hoc ergo nunc satis fuerit ad ostendendum, regis excusationem neque in eo, quod assumit, neque in illatione fundamentum habere.

4. In secunda etiam excusatione non recte rex colligit, nam licet quispiam rite baptizatus sit, nullumque errorem circa baptismum, nullamve controversiam in ea materia cum catholicis habeat, nihilominus propter errores in aliis articulis fidei pertinaciter conceptos, potest esse haereticus. Alias neque Arius, neque Lutherus, neque alii similes fuissent haeretici; nam fuerunt rite baptizati, et circa baptismum vel ritum eius controversias non excitarunt, sed propter alias haereses haeretici facti sunt. Ad praesentem ergo causam parum refert, quod rex fuerit rite baptizatus, et quod de baptismo controversiam nobiscum non habeat, sed considerandum est, num in aliis rebus fidei a catholica Ecclesia dissentiat. Nam, ut Augustinus (aliud agens) dixit ep. 48: *Non sacramenta christiana te faciunt haereticum, sed prava dissensio*. Alloquiturque Donatistas, de quibus paulo post dicit: *Nobiscum estis in baptismo, in symbolo, et in caeteris sacramentis Dominicis, in spiritu autem unitatis, et vinculo pacis, in ipsa denique catholica Ecclesia nobiscum non estis*. Quaelibet ergo dissensio ab Ecclesia catholica in doctrina fidei facit haereticum eum, qui in Christum credere profitetur, etiamsi nec baptismo careat, nec circa baptismum erret.

5. Superest ultima ratio, in qua rex ea, quae credit, enumerat, ut inde se catholicum esse comprobet. Sed profecto non recte colligit, tum quia nec sufficienter credit ea, quae enumerat, neque sufficienter enumerat, quae catholicus credere deberet. Primum itaque ait, se fidem adhibere Scripturis sanctis: sed quibus? Non omnibus, quas catholica Ecclesia approbavit, sed quas ipse sibi elegit credendas. Ergo fides, quam Scripturis adhibet, catholica non est; nam catholica Fides universalis est, et non aliunde, quam ab Ecclesia catholica, teste Augustino, recepit Scripturas. Deinde quem sensum Scripturae sanctae sua fide credit? Quem nempe sua certa scientia invenisse se credit. Non ergo per Fidem catholicam Scripturis credit; nam Fides catholica proprio iudicio et privato spiritu nequaquam nititur, sed Ecclesiae catholicae in exponendis Scripturis regulam tenet. Verum haec in superioribus late tractata sunt.

6. Secundo numerat rex symbola Fidei, in quae se iurare dicit. Sed de his, ut supra etiam notavi, interrogandus est, an in omnibus illa symbola recipiat in eo sensu, quo catholica Ecclesia illa recipit; nam si hoc affirmare non audet (quia re vera non ita est), tenere, aut iurare litteram symboli non satis est, ut se catholicum ostendat. Sententia est Cypriani epistola 76. *ad Magnum*, ubi cum dixisset, schismaticos, utique haereticos, gentilibus adaequari, subiungit: *Quod si aliquis illud opponat, ut dicat, eandem Novatianum legem tenere, quam catholica Ecclesia teneat, eodem symbolo, quo et nos baptizare, eundem nosse Deum Patrem, eundem Filium, eundem Spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse, quod videatur in interrogatione baptismi a nobis non discrepare: sciat quisquis hoc opponendum putat, primum non esse unam nobis et schismaticis symboli legem, neque eandem interrogationem. Nam cum dicunt, credis remissionem peccatorum, et vitam aeternam per sanctam Ecclesiam? mentiuntur in interrogatione, quando non habeant Ecclesiam*, etc. In qua Cypriani sententia solum pondero, ad professionem et veram fidei confessionem non satis esse recipere verba Symboli, vel in ea iurare, nisi in sensu catholico credantur, neque satis esse (ut etiam subiungit Cyprianus) confiteri Patrem, Filium et Spiritum sanctum etiam in sensu catholico, si alii articuli de remissione peccatorum et de una sancta et catholica Ecclesia in perverso retineantur sensu, sicut constat intelligi a protestantibus. Nam ex dictis supra de Ecclesia manifeste liquet, quantum in articulo de Ecclesia omnes illi errent, quod nunc nobis sufficit; nam de aliis articulis non est hic disputandi locus.

7. Tertio numerat rex quatuor prima concilia generalia, eaque dicit se tanquam catholica et orthodoxa venerari. Ubi etiam statim interrogandum oc-

currit, cur haec potius, quam quintum, vel sextum, vel alia authentica usque ad concilium tridentinum recipiat? Nam si externam speciem seu solemnitatem, ut ita dicam, spectemus, non minor fuit posterioribus conciliis generalibus, quam illis quatuor primis; nam eadem auctoritate pontificia congregata et confirmata fuerunt, et convocatio aeque universalis fuit, et concursus, vel aeque frequens vel interdum maior, vel si aliquando fuit minor, parum refert; idem siquidem contigit in quatuor primis conciliis, hocque accidentarium prorsus est ad concilii universalitatem, idemque cum proportione dico de sapientia aut sanctitate personarum ad concilia venientium, eaque celebrantium. Si autem in conciliis consideremus internam et primariam virtutem eorum, quae assistentia Spiritus sancti, et hanc credit, et hoc recognoscit rex in quatuor primis conciliis, et ideo illa veneratur, cur non credit, et recognoscit eandem in posterioribus conciliis, et pari veneratione ea recipit? Certe non video, quid respondere possit, nisi vel post tempora quatuor primorum conciliorum Ecclesiam catholicam iam periisse, et a vera fide defecisse, et ideo concilia illius quantumvis generalia, iam non fuisse vera concilia, sed congregationes perfidorum, vel se et suos per privatum spiritum proprium posse discernere inter vera et falsa concilia, et per illum approbare quatuor prima, et non reliqua. Sed de his et similibus responsis, quam vana et voluntaria, quamque per se incredibilia, apud quemcumque virum prudentem, quam denique erronea, et non solum sanctis patribus, sed etiam Scripturis sanctis contraria sint, satis est a nobis in superioribus demonstratum.

8. Fortasse aliud fuit regis consilium illa potius venerandi concilia, quam alia, non qui assistentiam Spiritus sancti veris conciliis credat esse promissam, neque etiam quia crediderit errare non potuisse, sed quia iudicat, de facto non errasse, sed consentanee ad Scripturas sacras docuisse, quod de aliis conciliis non iudicat. Quod si ita de conciliis sentit, hoc non est credere concilio generali tanquam regulae fidei, sed est proprio iudicio approbare concilium, et reprobare; hoc autem modo recipere concilia ad humanam opinionem potius, quam ad fidem pertinet. Et hinc etiam provenire videtur, ut protestantes non plene et integre illa concilia recipientes, venerentur, sed in ea tantum parte doctrinae, quae illis non contradicit, non tamen in aliis decretis praesertim moralibus, neque ia modo deducendi veritatem ex traditionibus Ecclesiae et consensu patrum, neque in recognitione Sedis apostolicae romanae, cui semper primas deferunt, ut erudite notavit in sua Apol. doctiss. card. Bellarm. c. 7, et iuxta occurrentes occasiones in sequentibus declarabimus.

Quarto denique commemorat rex patrum consensum unanimem, eorum videlicet, qui quadringentis vel quingentis annis post Christum fuerunt. Ubi statim occurrit eadem obiectio, quia gratis, soloque arbitrio suo discernit inter patres maioris vel minoris antiquitatis, cum multi tempore inaequales, nec sanctitate nec sapientia fuerint inferiores; et (quod caput est) in rebus ad fidem et salutem pertinentibus a vestigiis antiquiorum non discesserint, ut Gregorius magnus, Gregorius turonensis, Isidorus, Ioannes Damascenus, venerabilis Beda, Remigius, Petrus Damianus, Anselmus, Bernardus, Thomas, Bonaventura, Laurentius Iustinianus, et alii similes. Deinde inter illos antiquos patres merito numerantur Dionysius et Ignatius, quos protestantes aliqui non solum non admittunt, sed etiam conviciis onerant. Deinde Leoni I. et Innocentio I. et aliis sanctis illorum temporum pontificibus nihil fere deferunt, solum quia pontifices fuerunt, licet non minori sapientia scripserint. Denique patres etiam alios, quotiescumque persentiscunt sibi contrarios, facile reiiciunt, vel negando, esse eorum scripta, licet eorum nomine circumferantur, vel ipsis errorem attribuendo. Unde etiam ipse rex in hoc puncto non profitetur, se credere omnia, quae illi patres unanimi consensu docuerunt, etiam de rebus ad salutem necessariis, sed solum ea non reprehendere, vel ad summum obmutescere, quod parum et diminutum est ad integram fidei confessionem, quia ex huiusmodi unanimi consensu in tali materia consurgit ecclesiastica traditio, quae continuata semper in Ecclesia catholica sufficit ad regulam fidei, ut supra probatum est.

9. Quamobrem licet concederemus regi, verum simpliciter esse, quod in illa ratione profitetur, de fide, quam praebet symbolis et quatuor conciliis, nihilominus nec recte, nec sufficienter concluderet eius ratio; alioqui oportebit, ut multos ab Ecclesia ut haereticos damnatos fuisse haereticos inficiemur. Helvidius enim, et qui ab Epiphanio haeres. 78, Antidicomarianitae appellantur, inter haereticos numerantur ab Augustino haeres. 56. et 84, quamvis illi fidem adhiberent Scripturis, symbolis, et conciliis, quia beatissimam Mariam alios post Christum filios ex Ioseph habuisse solum contendebant; licet id non sit expresse contra Scripturam, symbola, vel quatuor concilia, sed contra ecclesiasticam ab omnibus catholicis receptam traditionem. Deinde habemus optimum exemplum in Donatistis, de quibus ait Cyprianus supra, in principio perseverando in eadem fide et religione et usu sacramentorum schisma fecisse, Ecclesiam scindendo, et cathedram ac primatum usurpando. Addit vero Augustinus lib. *de haeresibus* in 69: *Pertinaci defensione firmata in hae-*

resim schisma verterunt, et ita factos esse haereticos. Explicans autem, quomodo primum facti sint haeretici, addit: *Tanquam Ecclesia Christi propter crimina Caeciliani, seu vera, seu, quod magis iudicibus apparuit, falsa, de toto orbe terrarum perierit, ubi futura promissa est, atque in Africa in Donati parte remanserit, in aliis terrarum partibus quasi contagione communionis extincta.* In quibus verbis non obscure innuit Augustinus, Donatistas factos esse haereticos, male sentiendo de Ecclesia, a qua per schisma fuerunt divisi. Et tamen Donatistae dicebant, se credere Scripturis et symbolo apostolorum, reliqua enim symbola et quatuor concilia generalia, quando Donatus incepit, nondum facta fuerant; fidem autem postea in illis definitam tenebant (quantum ex Cypriano et Augustino colligimus), et tamen propter solum errorem, quo male de Ecclesia sentire coeperunt, haeretici facti sunt. Siquis autem recte consideret, idem protestantibus et praecipua anglicanae sectae accidisse reperiet, quae per schisma et usurpationem primatus incepit, et postea eo processit, ut propter communicationem cum Pontifice romano, cui falsa crimina et errores imposuit, universalem Ecclesiam visibilem defecisse pronunciet.

Addit praeterea de Donatistis Augustinus: *Audent etiam rebaptizare catholicos, ubi se amplius haereticos esse firmarunt, cum Ecclesiae catholicae universae placuerit, nec in ipsis haereticis commune baptisma rescindere.* Dicit autem, quod per hoc amplius firmatur esse haereticos, quia novam haeresim addiderunt; qua tamen non obstante, diceret Donatus, se admittere Scripturam, et symbolum, et unicum verum baptisma, quod in sua Ecclesia esse contendebat. Hoc autem totum, si non in eadem baptismi materia, in multis aliis similibus in opinione anglicana videre licet. Nam postquam coepit male de Ecclesia sentire, multa contra universalem eius sensum ac definitionem recepit, et docuit, quibus in haeresi amplius firmata est, ut paulo superius locutus est Augustinus. Possumus praeterea in exemplum adducere omnes haereticos, qui privatos et singulares errores habuerunt, et haeretici ab universa Ecclesia reputantur, licet Scripturas, symbola, et quatuor concilia generalia, vel ea, quae suis temporibus facta fuerant, se credere dicerent, ea omnia male interpretando. Ut colligitur ex his, quae de variis erroribus, quorum singuli ad constituendum hominem haereticum sufficiunt, refert Origenes ad Titum 3. apud Pamphilum in Apologia. Item ex his quae de Pelagianis, Anabaptistis, Monotelitis, Iovinianistis, et aliis, Augustinus, Epiphanius, et alii referunt, quos esse haereticos manifestum est; et ipsi protestantes multos ex his ita vocare non dubitabunt. Ergo illa excusatio non est sufficiens, quando, illa non obstante, multa contra Ecclesiam catholicam creduntur, sive aliter interpretando Scripturam, aut symbolum, quam ipsa Ecclesia sentiat, sive multa damnando, quae eiusdem Ecclesiae auctoritate approbata ac definita sunt. Talem autem esse fidem suam rex Angliae non solum non negat, verum etiam expresse affirmat, catholicam Ecclesiam de variis erroribus accusando, quot enim errores illi obiicit, tot haereses in sua secta invenire confitetur, totiesque docet, universalem Ecclesiam posse in fide et moribus errare, quod haereticum est.

CAPUT XXV.

Immerito anglicanam sectam fidem suam et Ecclesiae auctoritatem ad quingentesimum Christi annum limitare.

Summarium

1. Generalis credendi regula, seu limitatio et terminus, quem rex Angliae credulitati suae praescribit. — 2. Coniecturae, quibus rex ad praedictam credendi regulam adstruendam adduci potuit. — 3. Solvuntur istiusmodi coniecturae. — Evasioni occurritur. — 4. Solutio secundae coniecturae. — 5. Evasio regis. — Solutio. — 6. Diluitur tertia coniectura. — Dilemma contra regem. — 7. Concluditur esse contra fidem tribuere Ecclesiae romanae falsos articulos. — 8. Secunda ratio. — Nihil potest ab romana Ecclesia prodire, quin simul a catholica prodeat. — Articuli a rege reprehensi veram continent et catholicam doctrinam.

1. Priusquam in sequenti libro errores anglicani schismatis singillatim refellamus, operae pretium duxi in praesenti capite, quaedam regis verba, quibus (ut ita dicam) certos quosdam credulitatis suae et consensionis cum Ecclesia romana praescribit terminos, caeterorum utpote fundamenta, proponere, diligenterque expendere. Verba autem sunt eiusmodi: *Quod si romanae Ecclesiae officina fidei articulos ante quingentesimum Christi annum inauditos ac invisos receuter excudit, non sum, credo, damnandus pro haeretico, si ad haec novitia et nupera non accedam.*

2. Haec certe verba veluti generalem credendi regulam continent, seu limitationem quandam, mensuram, vel terminum, quem credulitati suae praescribit rex, videlicet ut ad fidei articulos propositiones, quae post quingentesimum Christi annum in Ecclesia definitae sunt, non extendatur: supponere autem videtur, se credere omnia, quae quinque primis saeculis Ecclesia tanquam de fide necessaria credidit. Quanquam hanc posteriorem partem affirmantem non tam expresse ponit, sicut alteram ne-

gantem. Nam licet paulo inferius videatur illam etiam profiteri, verbis tamen mutatis, magisque confusis et ambiguis, ne fortasse illis possit constringi, ut infra, quandam sponsionem regis urgendo, et exigendo, ponderabo. Nunc ergo circa alteram partem, in qua refugit rex credere, si quid est post quingentesimum annum in Ecclesia definitum, rationem huius regulae credendi, vel potius non credendi, a serenissimo rege postulare, necessarium iudico. Neque enim verisimile est, ipsum pro solo suo arbitratu terminum illius temporis sibi statuisse, alioqui tota eius fides non solum erit mere humana, sed etiam prudenti ratione carebit, quod quantum christianae fidei repugnet, omnibus perspicuum manet: ad cuius rationem reddendam parati esse debemus iuxta monitionem Petri in 1. canonic. cap. 3, quam de ratione inducente ad credendum explicuit Augustinus epistol. 222. Potuit itaque rex moveri ad sic limitandam fidem suam, vel quia decrevit, nihil sibi esse credendum, nisi quod per suam certam scientiam scriptum esse intelligit in illis libris canonicis, quos ut sacros admittit; vel quia credit, Ecclesiam catholicam gubernatam esse a Spiritu sancto ad conservandam puram fidem per quingentos annos et non amplius; vel quia non loquitur de Ecclesia catholica, sed de romana, et illam dicit ab illo tempore errasse. Sed haec non sufficiunt ad excusandum errorem illius limitationis; imo omnia et singula convincunt, illam et contra fidem et contra rationem esse, ut dicta tria membra examinando patebit.

3. Nam prima ratio facile ex superius dictis refutatur. Tum quia ostendimus, contra fidem et contra rationem esse admittere quosdam libros approbatos ab Ecclesia, et alios repudiare cum nullus canonici fidem possit sortiri, nisi per auctoritatem Ecclesiae, et haec eadem sit in omnibus, ac proinde si in uno inveniatur fallax, incerta in omnibus fiat. Tum quia contra principia fidei et contra naturalem rationem sit in privatum spiritum fidem reducere, et illam ut certam et omnibus necessariam praedicare. Praeterea occurrit hic peculiaris ratio, quia privatus iste spiritus etiam potest suggerere, aliquid in Scriptura esse credendum, aliter quam fuerit intellectum in primis quinque saeculis; et e converso, potest quispiam sensum aliquem Scripturae approbare, qui post quingentos Christi annos ab aliquo etiam privato spiritu excogitatus fuit, licet fuerit contrarius dogmatibus prioribus quinque saeculis receptis; nulla est enim maior ratio de uno tempore, quam de alio, si semel aliquis sibi persuadeat, fidem esse dandam huic privato spiritui. Quod si fortasse rex dicat, spiritum sibi dictare, in illis quinque primis saeculis non esse erratum ab Ecclesia in intelligentia Scripturarum, et postea esse erratum, certe ostendere non potest, ubi hoc legat, ut per suam certam scientiam intelligat, authentice et canonice esse scriptum; et ita constat sine fundamento, etiam ab ipso rege discrimen illud seu limitationem temporum praescribi. Quod si coniecturis tantum humanis rex ducatur, statim ostendemus, nullas esse nulliusque ponderis et momenti, unde immerito illas anteponit certae et indubitatae fidei.

4. Venio ad secundam rationem, et simili modo inquiro, unde constet, Ecclesiam catholicam per quingentos primos annos gubernatam esse, et in vera ac pura fide a Spiritu sancto conservatam. Certe non aliunde, quam ex Christi promissionibus, alioqui voluntarie et sine fundamento enunciatur. At Christus Dominus quingentorum annorum spatium suae promissioni limitem, ut ex Scripturis liquet, non praefixit. Sine fundamento ergo Fidei christianae istiusmodi praefigitur terminus. Imo vero contra fidei fundamentum, quia Christi promissiones indefinitae sunt et interminatae, ut sic dicam; ergo contra fidem est, illis praescribere terminum. Quin potius in eis saepe addit Dominus de promissione spiritus: *Ut maneat vobiscum in aeternum;* et de protectione sua: *Usque ad consummationem saeculi.* Ergo si a quingentesimo Christi anno cessavit Ecclesia protegi a Christo et a Spiritu sancto, gubernari pro maiori parte temporis fallax et infidelis fuit promissio, et sic sine causa creditur, illis prioribus temporibus fuisse impletam: vel e converso, si fides Ecclesiae catholicae ob eam causam creditur pura in illis primis quinque saeculis, credendum eadem fide est, non minus puram durasse per undecim sequentia saecula.

5. Dicet fortasse rex, in illis quinque primis saeculis Ecclesiam conservasse veram fidem, non quia errare non potuerit, sed quia de facto non erravit, postea vero errasse. At si ita sentit de primitiva et antiqua Ecclesia usque ad quingentesimum annum, profecto non credit fide divina, Ecclesiam toto illo tempore non errasse, quia nullibi hoc revelatum est, nec in libris canonicis scriptum, nisi in quantum in eis inveniuntur dictae promissiones, et testimonium Pauli vocantis Ecclesiam columnam et firmamentum veritatis; quae verba et limitationem temporis non habent, et propter infallibilem assistentiam Spiritus sancti ad nunquam errandum pronunciata sunt. Si ergo in hoc sensu non accipiantur, non habet rex unde per fidem credat, Ecclesiam durasse catholicam in primis illis quinque saeculis, aut non errasse in concilio nicaeno, vel aliis tribus; nec etiam potest certa fide credere ipsummet symbolum concilii nicaeni vel constantinopolitanum, saltem quantum ad additiones in eis factas, et maxime quoad articulum de Ecclesia catholica prout illis temporibus du-

rante. Solis ergo coniecturis humanis, vel historiis, aut proprio arbitrio ducitur rex in credendo, in illis saeculis Ecclesiam non errasse: possetque certe non multum dissimilibus, neque inaequalibus credere idem de posterioribus saeculis, nisi a falsis ministris ab incunabulis contrarium errorem imbibisset. Illa ergo limitatio et discretio temporum statim ostendit, talem fidem non posse esse catholicam, neque in divino verbo fundatam.

6. Tertia vero ratio, seu excusatio (nimirum si rex asserat, se non loqui de Ecclesia catholica, sed de romana) satis superque in capite 5. reiecta est, quia nec romana Ecclesia unquam fuit a catholica separata, neque Ecclesia catholica semel in romana fundata, ab illa fuit unquam divisa. Praeterea si post quingentesimum Christi annum rex loquatur de romana Ecclesia, oportet, ut etiam pro prioribus quinque saeculis de eadem identidem pronunciet eadem; tum quia solum de Ecclesiae *romanae officina* in tota illa sententia loquitur; tum etiam quia alias incongrua esset, et non satis sibi constans vel firma eius sententia. Concedat ergo necesse est, in illis quingentis primis annis Ecclesiam romanam non errasse, neque ex officina eius falsum articulum prodiisse; nam illos articulos, quos tanquam novitios et nuperos reprehendit, ipsemet fatetur, in illis quinque primis saeculis fuisse inauditos; fatetur ergo nihil habere, quod pro illis saeculis in Ecclesia romana reprehendat, ac proinde saltem pro eisdem saeculis non errasse. Hoc autem posito, discursum proxime factum recolentes stabilimus. Aut enim creditur Ecclesia romana illis quinque primis saeculis non errasse, quia errare non potuit propter Spiritus sancti assistentiam, vel quia de facto, et quasi casu non erravit. Prius membrum, licet verissimum sit, scio, esse non a rege admittendum, ne tantam praerogativam et insigne privilegium vel ad breve tempus Ecclesiae romanae attribuat, praesertim quia si constanter loqui velit, et prae uno tempore illud recognoscat pro alio renuere nequaquam potest. Quia pro quocumque tempore admittatur, fundari debet in promissione Christi, verba autem Christi: *Ego rogabo pro te* etc. et illa: *Portae inferi non praevalebunt adversus eam*, non habent ullam temporis limitationem, sed indefinite prolata omnia futura tempora comprehendunt.

Negabit ergo rex, ut credo, habuisse unquam Ecclesiam romanam hoc privilegium, magisque aliud membrum eliget, scilicet, ipso facto ita evenisse, ut illis quingentis annis Ecclesia romana non erraverit, licet privilegium non errandi non haberet, ac subinde non certa fide sed humana coniectura et libera opinione credit, illis quinque saeculis Ecclesiam romanam non errasse. Unde ulterius consequitur, idem de Ecclesia catholica asserendum esse; quod quam sit absurdum, iam declaratum manet. Consecutio vero patet; quia totis illis quingentis annis id credebat Ecclesia catholica, quod credebat Ecclesia romana, et illi articuli prodierunt ex officina Ecclesiae catholicae, qui prodierunt ex officina Ecclesiae romanae. Nam eius Pontifex in conciliis quatuor generalibus illorum temporum (quae maxime dici possunt officina Ecclesiae catholicae) praefuit, et praesedit, et ab illius confirmatione et approbatione potissimam firmitatem habuerunt, ut ex actis corundem conciliorum manifeste constat, et inferius commodiori occasione dicetur: ergo non potest esse maior certitudo de puritate fidei Ecclesiae catholicae pro illo tempore, quam de firmitate fidei Ecclesiae romanae. Unde si haec ad humanam opinionem revocatur, tota fides illorum nutabit, et auctoritas quatuor primorum conciliorum mere humana erit, symbolumque Athanasii nullam praeter humanam habiturum est auctoritatem. Quia quam habet maximam, ab Ecclesia romana recepit, idemque supra de symbolo nicaeno, seu constantinopolitano intulimus. Accedit denique, quod patres illius temporis non humanae industriae, sed assistentiae divini Spiritus firmitatem, et puritatem fidei Sedis romanae, et perpetuam successionem episcoporum eius tamquam divinae protectionis miraculo tribuerunt semper, ut ex Cypriano, Augustino, et aliis nuper testati sumus: et maxime constat ex decretis et epistolis pontificum eiusdem sedis, et illorum temporum, de quibus tamen omnibus in discursu supponitur, puram conservasse fidem, at inter illos multi fuerunt sanctissimi martyres, et apostolis propinquissimi, ut Clemens, Anacletus, et similes. Alii vero fuerunt sapientissimi, et sancti confessores, ut Leo I, Innocentius, et alii.

7. Ex quibus tandem concludimus, contra omnem fidem esse attribuere Ecclesiae romanae, quod post quingentesimum Christi annum officina fuerit falsorum fidei articulorum. Primo quia ostensum est, puritatem fidei, quam primis quinque saeculis habuit, non humano tantum consilio, sed divino privilegio fuisse conservatam: hoc autem privilegium sublatum non est, vel amissum in quingentesimo Christi anno; tum quia hoc nec probatur nec probari potest, et contra privilegium antiquissimum, Christi ipsius ore exhibitum, non praesumitur, nisi probetur; tum maxime, quia perpetuitas illius privilegii sufficienter ex Scripturis, et ex communi traditione patrum probatur, ut supra factum est, et in lib. 3. aliquid fortasse addemus.

8. Secundo, quia etiam post prima quinque saecula non potest separari officina Ecclesiae romanae ab officina Ecclesiae catholicae; sed affirmare, ab

officina Ecclesiae catholicae prodiisse unquam falsos articulos fidei, est plane haereticum, quia nihil aliud est, quam dicere, Ecclesiam Christi amisisse Fidem catholicam, ac subinde periisse; ergo non minus erratur de romana Ecclesia ita sentiendo. Prima propositio uno vel alio exemplo declaratur. Nam quinta vel sexta synodus generalis non minus fuit officina Ecclesiae catholicae simul et romanae, quam tertia, vel quarta; ergo si Ecclesia romana potuit errare, vel erravit post illos quingentos annos: idem sentiri potest de tota Ecclesia catholica. A qua sententia non longe videtur distare rex Iacobus, nam ob eam causam non recipit concilia generalia post quingentesimum Christi annum celebrata. Sed longe aliter sensit de quinta synodo Gregorius Angliae apostolus lib. 1. *Registri*, epistol. 24. in fine, ubi cum dixisset suscipere ac venerari quatuor prima concilia sicut quatuor libros sancti evangelii, subiungit: *Quintum quoque concilium pariter veneror.* Et infra de omnibus quinque loquitur, cum dicit: *Cunctas vero, quas praefata veneranda concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector; quia dum universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit, quisquis praesumit aut solvere, quos religant, aut ligare, quos solvunt; quisquis ergo aliud sapit, anathema sit. Quisquis vero fidem illarum synodorum recipit, pax ei sit*, etc. Timeat ergo rex Angliae anathema dictum a s. Gregorio, et ponderet rationem eius ibi, *dum universali sunt consensu constituta;* nam evidenter concludit, contra omnem rationem esse, ubi tam manifesta est eadem causa certae auctoritatis in conciliis, illam in quibusdam recognoscere et non in aliis propter solam temporis differentiam. Quam rationem egregie expendit Bellarminus conferendo sextam synodum cum tertia, dicto cap. 7, quibus nihil addi potest.

Atque eodem modo discurri potest per omnia sequentia tempora, semper enim Ecclesia romana et catholica fuerunt coniunctae, vel potius una, et ideo nunquam aliquid prodiit ab officina Ecclesiae romanae, quod ab Ecclesia catholica non emanaverit. Nemo ergo potest falsitatis labem Ecclesiae romanae officinae tribuere, quin vel eandem Ecclesiae catholicae tribuat, vel tot saeculis in mundo Ecclesiam catholicam fuisse neget, vel saltem post quingentesimum Christi annum latuisse, factamque esse invisibilem affirmet, quae sunt portenta et monstra per se incredibilia, et non solum Scripturis divinis, sed etiam rationi, imo et sensui contraria, ut in superioribus satis discursum est.

Quod si quis fortasse comminiscatur, his ad summum probari, ex conciliis generalibus, ac subinde ex officina catholicae Ecclesiae non prodiisse falsos articulos, tamen aliquos esse per pontifices romanos sine dictis conciliis inventos, de quibus loqui potuit rex Angliae, et ita romanam Ecclesiam a catholica in sententia sua separari; advertat, hanc responsionem aliam petere quaestionem, num scilicet Papa possit res fidei definire sine concilio generali, quae nobis nunc necessaria non est; tum quia rex sine dubio non in hoc sensu loquitur, quia et posteriora concilia non admittit, et multi ex articulis, quos reprehendit, sunt in conciliis generalibus approbati, ut videbimus; tum etiam quia, licet demus, aliquos ex dictis articulis non fuisse in principio per generalia concilia introductos, nihilominus per universalem Ecclesiae catholicae consensum recepti et approbati sunt, et ita non separantur ab universae Ecclesiae catholicae consensu; tum denique quia discurrendo per singulos articulos, quos rex attigit, aperte ostendemus sine causa reprehendi, quin potius veram fidem continere, sive per concilia generalia, sive auctoritate summorum pontificum legitime definiti sint. Unde potius poterit e contrario obiter et quasi inductione quadam ostendi, Sedem romanam, quae in suis definitionibus hactenus non erravit, errare nequaquam posse, sive cum generali concilio, sive solo pontifice ex cathedra loquente facta sit definitio. De quo puncto aliqua in 3. libro attingemus, quamvis propria illius consideratio et disputatio huic loco neque necessaria, ut dixi, neque opportuna sit.

Summa et conclusio totius libri cum apostrophe ad Angliae regem.

Rectam, plenam, securamque inveniendae verae ac catholicae Fidei viam rationemque pro modulo nostro ostendere, certisque ac Verbo Dei fundatis signis manifestare conati sumus, et quoniam neque catholica Fides extra veram Christi Ecclesiam, neque haec unica Christi sponsa a sincera fidei veritate aberravit unquam, aut aberrare potest, ideo cum fundamento verae fidei, hanc unicam eius magistram tanquam solem in orbe fulgentem quasi digito demonstravimus, eamque non esse aliam, nisi quae in sede Petri fundata est, Verbo Dei partim scripto, partim non scripto comprobavimus. Unde fuit necessario consequens, ut anglicanae sectae errorem a nota haeresis inexcusabilem esse convinceremus; quod ea libertate, quae catholicum decet doctorem, et ea modestia, quae maiestati regiae debita est, facere non dubitavimus, memores illius Gelasii pontificis ad Anastasium imperatorem prudentissimae sententiae: *Absit, quaeso, a romano*, seu christiano, *principe, ut intimatam suis sensibus veritatem arbitretur iniuriam.*

Superest, ut rex serenissimus Iacobus (quod humiliter et obnixe postulo) vocem Domini audiens, non obdurescat, sed omni affectu humano deposito, pro ingenii sui acumine, quo praeditus est, maxime perpendat nostrae catholicae romanae Ecclesiae antiquitatem, suae vero, quam amplectitur, sectae videat novitatem, illius firmitatem, huius instabilitatem, illius doctores sapientissimos sanctitate et antiquitate venerandos suspiciat; huius vero obscuros novitiosque impostores perhorrescat, sic enim, ut cupio, fiet, ut illius veritatem, huius autem fucum luce clarius intueatur, et cum Hilario dicere incipiat: *Tandem nobis hos impiissimos doctores aetas nunc huius saeculi protulit, seros habuit fides, quam tu Deus erudisti, magistros. Inauditis ergo omnibus his, in te ita credam, ut exinde tuus semper sim.* Atque ita fiet, rex prudentissime, ut titulum defensoris catholicae Fidei, de quo merito gloriaris, merearis, veroque ac iusto titulo possideas; non enim benigna Mater Ecclesia hoc tibi nomen invidet (quod dono pontificio datum non ignoras), sed exoptat invictissimum: si autem ad ea, quae hactenus diximus, animum attendas, intelliges profecto, non romanae Ecclesiae resistendo, sed ei potius humiliter parendo, illum esse consecuturum. Nam si eam impugnando persistes, vires atteras, necesse est; ut enim Chrysostomus dixit: *Homini si bellum inferas, fortasse vinces, aut forte vinceris: Ecclesiam vincere nulla vis potest, nam coelum et terra transibunt, verba autem Christi non transibunt.* Si vero Ecclesiae sanctae sinceram fidem amplecti, eiusque gloriam et puritatem deamare incipias, constanterque retineas, tunc verum defensoris catholicae Fidei titulum consequeris aeternum. Quod, ut fiat, divinam maiestatem efflagitamus, et apud vestram qualemcumque hunc laborem nostrum libenter impendimus, et hac ipse allecti ad alia, in quibus vestri vobis imposuerunt ministri, ostendenda progredimur.

FINIS LIBRI PRIMI

LIBER SECUNDUS

DE PECULIARIBUS ERRORIBUS IN MATERIA FIDEI CATHOLICAE QUOS REX ANGLIAE PROFITETUR

Haetenus de veris nostrae Fidei fundamentis, quibus sub Deo tota catholiea doctrina nitatur, diximus, quibus reliqua superaedificari facillime possunt, Ecclesiam siquidem audiens, audit et Deum, Scripturam vero, prout ab illa traditam et explicatam spernens, eius spernit auctorem, Ecclesia enim columna et firmamentum veritatis est, *quam*, ut gravissime Paulus Orosius lib. 7, e. 33, *qui impugnat, inimicus est; et qui illi non sociatur, alienus est.* Quia vero serenissimus Angliae rex, quae super fundamentum hoc superaedificata sunt, maxime eoncutere molitur, ea nos pro virili et captu nostro defendere, et stabilire conabimur: ideoque non de omnibus fidei dogmatibus, sed de illis, quae a pagina 44. praefationis in Confessione sua rex oppugnat, agendum; neque ex illis omnia, sed quae praecipua, et quae ad eausam spectare videbuntur, attingemus: non eo quidem, quo ipse, ordine, sed doctrinae, a praecipuisque ordiemur; reliqua ordine, quem dixi, debito, prosequemur. Solum ea, quae ad primatum, monarchiamque ecclesiasticam, exemptionem clericorum, et Antichristum pertinent, quia proprias et proliziores disputationes postulant, in sequentes libros remittemus.

CAPUT I.

De praesentia corporis et sanguinis Christi in sacrosancto Eucharistiae sacramento.

Summarium

1. Quinque errores regis Angliae circa sacrosanctum Eucharistiae sacramentum. — 2. Prima conclusio. — 3. Assertio ex patribus antiquis ostenditur. — 4. Occurritur haereticorum evasioni. — Quid Ambrosius intelligat per figuram corporis. — 5. Repraesentare idem est quod repraesentem facere. — 6. Augustinus a sinistra interpretatione vindicatur. — 7. Per figuratam significationem modum sacramentaliter comedendi Augustinus intelligit. —Loca, in quibus Augustinus veritatem catholicam simpliciter docet. — 8. Idem ostenditur ex patribus graecis.

1. Serenissimus Angliae rex titulum defensoris verae fidei, quo gloriari cupit, verum esse, atque in re ipsa fundamentum habere, ostendere cupiens, Confessionem fidei suae proposuit, qua evidenter convincitur, quantum a veritate catholicae Fidei aberret. Nam post illa, quae de fundamentis fidei generaliter dixerat, plures articulos romanae fidei

singillatim enumerat, eosque tanquam nuperos ac novitios, imo et perniciosos refellit. Et recensitis nonnullis, ad quos postea revertemur, in hunc modum subiungit: *In his articulis privatas illas missas numero, in quibus sacrificus simul populi personam et sacerdotis sustinet. In his quoque est sacramenti mutilatio, qua laicis partem illius mediam subtraxerunt, transubstantiatio, adorandi causa elevatio, in supplicationibus sacramenti circumgestatio.* In quibus verbis quinque continentur errores, quos alio ordine recensebo, ut a fundamento ordiamur. Primus est, in Eucharistiae consecratione non fieri transubstantiationem; secundus, Eucharistiam non esse adorandam, et ideo pravam esse consuetudinem elevandi illam in sacrificio adorationis causa; tertius, usum in supplicationibus Sacramentum circumgestandi potius esse abusum; quartus, consuetudinem communicandi laicos in sola specie panis, ut contra ius divinum reprobandam; quintus, missas privatas admittendas non esse. Primus autem ex his erroribus duos alios, vel eorum alterum in hac materia praecipuum, et aliorum fundamentum supponit. Hic est, Christum Dominum non esse revera et substantialiter praesentem sub speciebus sacramentalibus Eucharistiae, ut verisimiliter credo, hanc esse opinionem regis, qui Calvini sectam praecipua ex parte profiteri dicitur: puduisse autem videtur regem infamiae istius, et ideo errorem iamdiu pro haeresi damnatum disertis verbis confiteri erubuisse. Alter error in negatione transubstantiationis inclusus est, manere nempe post consecrationem substantiam panis et vini; nam si substantia panis et vini ibi maneret, etiamsi Christi Domini caro et sanguis sub eisdem speciebus praesentes fierent, assertio transubstantiationis falsa procul dubio foret.

2. Ut ergo primum ac praecipuum huius mysterii fundamentum iaciamus secundum Fidem catholicam, credendum esse, sub speciebus panis et vini legitime consecratis vere ac realiter corpus et sanguinem Christi Domini contineri affirmamus. Haec fides non potest a rege dici novitia vel nupera, neque ex humana aut sola non scripta traditione venisse; nam in expressis verbis Christi a tribus evangelistis, Matthaeo Marco et Luca et à Paulo relatis, fundata est, scilicet: *Hoc est corpus meum*, et *Hic est sanguis meus;* vel quod perinde est, *Hic est Calix sanguinis mei*, vel *in sanguine meo*. Neque immorari nos oportet in referendis et refutandis tropis, figuris, et metaphoris, quibus protestantes haec clarissima verba corrumpere conati sunt; tum quia, ut dixi, non assumpsi provinciam has controversias ex professo disceptandi, tum etiam quia ut recte monuit Tertullianus, de sensu alicuius scripturae ex solis verbis et privato spiritu disputare cum haereticis, qui neque Ecclesiam neque patres reverentur, inutile est. Quanquam ex hoc maxime loco convinci possunt, quam sit vanus privatus spiritus, quo in exponendis Scripturis ducuntur, ita ut suis opinionibus non contradicant. Nam in his verbis secundum se spectatis nullum est vestigium figuratae locutionis, nec occasio, in qua Christus illa protulit, ad condendum novum testamentum, metaphoram permittit; non enim solent prudentes, in similibus occasionibus praesertim, sine sufficienti explicatione metaphorice loqui et obscure. Accedit, Christum Dominum potius addidisse verba, quae ad excludendam metaphoram sufficere valerent, ait enim: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, et *Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur.* Paulus quoque: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Et infra: *Iudicium sibi manducat, et bibit, non diiudicans corpus Domini.* Denique concordia et consonantia horum verborum Christi cum promissione ab ipso facta Ioan. 6, et cum praedictionibus et figuris huius mysterii, et cum aliis verbis Pauli 1. ad Corinth. 10, eundem sensum maxime confirmat, et illustrat.

3. Praetermissa vero, ut dixi, disputatione de solis Scripturis, nobis nunc ut regi respondeamus sufficit, hanc fidem non esse novam, neque sensum praedictum verburum Christi inventum esse post quingentesimum Christi annum, sed ab omnibus patribus primorum quinque saeculorum, qui praedicta verba Christi attigerunt, vel mysterium explicarunt, esse traditum. Cuius veritatis testes non omnes, qui adduci possent, sed qui sufficiant, afferemus; nam qui eos non audierit, neque si mille afferantur, credat. Primus ergo testis sit Hilarius lib. 8. *de Trinitate*, ubi prius praemittit: *Non est humano aut saeculi sensu in Dei rebus loquendum*, etc. Et postea adductis verbis Christi Ioan. 6, concludit: *De veritate carnis et sanguinis non relictus est ambigendi locus, nunc enim, et ipsius Domini professione, et fide nostra, vere caro est, et vere sanguis est, et accepta atque hausta id efficiunt, ut nos in Christo, et Christus in nobis sit. An ne hoc veritas non est? Contingat plane, id verum non esse iis, qui Christum Iesum verum Deum esse negant.* Calvinus ergo, cui hoc verum non est, Christi veritatem, ac subinde divinitatem non minus impie, quam ignoranter negavit.

4. Secundus gravissimus et locupletissimus testis est Ambrosius lib. 4. *de Sacramentis* cap. 4, ubi inter alia: *Panis iste panis est ante verba Sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Et deinceps, ut admirationem tollat,

et uno verbo ratiunculas infidelium ex vana philosophia depromptas dissolvat, subiungit: *Ubi venitur, ut conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi: ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nempe is, quo facta sunt omnia*, etc. Et postea in cap. 6. ita explicat verba Christi, et concludit: *Numquid debemus de eius fide et testificatione dubitare?* Sed non deerit fortasse haereticus, qui etiam clarissimis verbis Ambrosii vim inferre conetur, quia in principio illius capitis quinti refert, sacerdotem in Missa dicere sequentia verba: *Fac nobis hanc oblationem adscriptam, rationabilem, acceptabilem, quod fit in figuram corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi.* Nam quia dixit *in figuram*, protervus caetera omnia in tropum convertet, quamvis illis aperte repugnet. Verus autem et clarus sensus est, per consecrationem vere fieri corpus Christi sub speciebus, per quod etiam fit, ut species sint signum corporis et sanguinis, quae sub se continent, et hoc vocavit Ambrosius, fieri in figuram, id est in sacramentum corporis et sanguinis ibi latentis, vere tamen ac realiter existentis. Et hoc est obiter notandum ad explicanda, si interdum occurrerint, subobscura verba patrum, quae ex aliis eorundem locis perspicuis, et integram doctrinam continentibus explicanda sunt, et non e converso propter unum verbum obscurum tota doctrina alibi satis explicata offuscanda. Idemque sensus et tota veritas mysterii ab eodem Ambrosio explicatur in libro *de Initiandis* cap. 9. Ecclesia vero catholica ad vitandam calumniam non utitur in canone Missae illo modo loquendi, *quod sit in figura*, etc. sed dicit, *ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Iesu Christi.*

5. Tertius testis sit Hieronymus exponens verba Christi Matt. 26, ubi sic inquit: *Postquam typicum pascha fuerat impletum, et agni carnes cum apostolis comederat, assumit panem, qui confortat cor hominis, et ad verum Paschae transgreditur sacramentum, ut quomodo in figuratione eius Melchisedech summi Dei sacerdos panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis et sanguinis repraesentaret.* Ubi etiam fortasse prodibit haereticus, qui verbum *repraesentaret* in aliquam fictionem vel metaphoram interpretetur. Vis vero verbi et mens Hieronymi perspicua est; idem enim est repraesentare, quod rem praesentem facere, praesertim quae antea promissa erat, vel futura praedicta, aut desiderata. Quod possumus exponere ex verbis Senecae epistol. 95, in initio: *Petis a me, ut id, quod in diem suum dixeram debere referri, repraesentem, et scribam tibi*, etc. id est, impleam scribendo, etc. Sunt etiam satis ad rem accommodata verba Ciceronis Philip. 5: *Ego corpus libenter obtulerim, si repraesentari, morte mea, libertas civitati posset*, id est recuperari, seu praesens fieri. Sic ergo dixit Hieronymus, Christum repraesentando, id est praesentem faciendo veritatem corporis et sanguinis sui, illamque sic praesentem Patri offerendo, implevisse, quod in oblatione panis et vini Melchisedech, et in immolatione agni paschalis praefiguratum fuerat. Atque hunc verum sensum explicavit magis idem Hieronymus epistola 150. ad Hedibiam, quaestione 2, dicens: *Nos audiamus panem, quem fregit Dominus, deditque discipulis suis, esse corpus Domini, ipso dicente ad eos: Accipite, et comedite, hoc est corpus meum.* Et infra: *Non Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus, ipse conviva et convivium, ipse comedens, et qui comeditur, illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus, et quotidie in sacrificiis eius de genimine vitis verae rubentia musta calcamus. Quibus verbis*, ait ibi Marianus Victor, *illustrius ac clarius de veritate corporis et sanguinis Christi dici nihil potuit.* Magis autem id confirmat idem Hieronymus, dicens aliis locis, sacerdotes sacro ore Christi corpus conficere, epist. 1. ad Heliodorum, ep. 85. ad Evagrium, et fere idem Malachiae 1, ad Galat. 5. ibi: *Alioqui sciebam, et in Christi sanguinem vinum consecrari.* Et optime ad Titum 1. circa illa verba: *Sed hospitalem*, etc. *Tantum*, inquit, *interest inter propositionis panes et corpus Christi, quantum inter umbram et corpora, inter imaginem et veritatem, inter exemplaria futurorum et ea ipsa, quae per exemplaria figurabantur.*

6. Quartus testis sit d. Augustinus, qui innumeris in locis hanc docet veritatem. Perspicuus autem, et qui nullam tergiversationem patiatur, mihi esse videtur in concione 1. ad psal. 33, ubi post latissimum sermonem de sacrificio corporis et sanguinis Domini: *Quod fideles norunt, et qui evangelium legerunt, quodque nunc diffusum est toto orbe terrarum*, dicit: *In illo mutasse Christum vultum suum de humilitate sua*, id est, *quia verbum, quod est panis angelorum, caro factum, panis factus est hominum, quia in corpore et sanguine suo voluit esse salutem nostram.* Post haec, inquam, quae prosequitur multis verbis explicando veritatem huius mysterii, tandem ad hoc mysterium accommodat verba 1. Reg. 21. Sicut ipse illa legit: *Ferebatur in manibus suis*, dicens: *Quis portatur in manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur; quomodo intelligatur in ipso David secundum litteram, non invenimus, in Christo autem inveni-*

mus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait: Hoc est corpus meum; ferebat enim illud corpus in manibus suis; ipsa est humilitas Domini nostri Iesu Christi, ipsa multum commendatur hominibus. Ubi maxime ponderandum est, quod ait, in hoc mysterio et in solo Christo ad litteram impletum esse, se ipsum suis manibus portavisse; cum enim dicit ad litteram, figuram et tropum excludit. Nam suis manibus se in figura vel imagine portare, nullum esset miraculum, nec grande opus, nec proprium Christi; nam David posset in imagine sua se ipsum manibus portare. Neque etiam per tale opus multum commendaretur humilitas Christi, fuit autem maxima, quod Verbum caro factum, panis etiam vitae fieret, ut vere et realiter manducaretur ab hominibus. Et ita recte hunc locum urget Guitmundus libro 3. *de Sacramento* in principio. Advertere autem oportet, Augustinum in concione 2. eiusdem psalmi addidisse particulam: *Quodam modo,* dicens, *accepit in manus suas, quod norunt fideles, et ipse se portabat quodam modo, cum diceret: Hoc est corpus meum.* Quam particulam aliquis fortasse ex umbreticis hominibus malitiose arripiet, ut totam evertat sententiam. Sed vix potest esse tanta coecitas, ut existimetur Augustinus in tam brevi sermone dixisse contraria, aut addidisse aliquid, quo totum mysterium, quod explicueret, destrueret. Per illam ergo particulam *quodam modo* (quae iudicio meo melius disiunctim, et in vi nominis, quam coniunctim, et tanquam adverbium legitur) solum significare voluit Augustinus, Christum non se portasse in manibus corporali modo, id est visibili, et suis manibus gravitatem corporis sentiendo, et sustinendo, sed mystico modo, vero tamen et reali, et ite singulari, ut in sole figura vel imagine servari non possit. Et hoc est valde observandum in doctrina Augustini, quia saepe coniungit illa duo, scilicet veritatem corporis cum modo sacramentali et mystico, et ideo non est unum propter alterum excludendum, aut male explicandum.

Atque ita est optimum eiusdem Augustini testimonium in tract. *de Cataclysmo*, ubi primum ait: *Sanguinem et aquam, quae fluxerunt de latere Christi, esse matris Ecclesiae gemina sacramenta.* Quae exponens subdit: *Hic sanguis inebriat mentem, ut amorem obliviscar mundi*, etc. Et clarius infra exponens illud: *Nec relinquatis ex eo quidquam usque mane,* inquit: *Hoc nunc agitur, comeditur enim agnus per noctem huius saeculi, ut cum mane illud venerit, quod vesperum non habebit, non iam offeratur sacrificium imaginis agni; sed ipsum agnum, quem quotidie immolamus, comedimus, et cuius sanguinem bibimus, inveniamus illic eum sacerdotem perfectum, quem constat, hic pro nostra salute occisum.* Qui locus potest etiam cavillum pati propter illa verba, *sacrificium imaginis agni.* Ob quam difficultatem vitandam, posset fortasse aliquis verba illa de sacrificio typici agni paschalis intelligere, nam de nostro sunt expressa sequentia verba, *ipsum agnum, quem quotidie immolamus, comedimus.* Sed expositio non quadrat contextui. Dixerat enim Augustinus: *Hoc nunc agitur, comeditur enim agnus per noctem huius saeculi.* Ubi tempus etiam legis gratiae aperte complectitur, nam etiam addit, saeculum hoc durare usque ad mane illud, quod vesperum non habebit, id est usque ad statum gloriae, ubi inveniemus (ut subiungit) agnum sacerdotem perfectum, *quem constat, hic pro nostra salute occisum.* Et in illo mane, ait, iam non esse offerendum sacrificium *imaginis agni*, quod utique durante hoc saeculo semper offertur. Ergo etiam sacrificium Eucharistiae vocat sacrificium imaginis agni. Per hoc autem non excludit veritatem praesentiae agni, quem quotidie immolari, et comedi affirmet, sed quia haec immolatio non est cruenta, sed mystica, et quia ita est oblatio agni invisibilis sub specie visibili, ut sit etiam commemoratio eiusdem agni visibiliter immolati, ideo vocat hoc sacrificium mysticum sacrificium imaginis agni, id est, sacrificium repraesentativum agni pro nobis occisi iuxta verba eiusdem Agni: *Haec quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis.*

7. Similique observatione adhibita, est satis apertum eiusdem Augustini testimonium libro 2. *contra adversarium legis et prophetarum*, cap. 9, ubi dicit: *Mediatorem Dei et hominum Christum Iesum carnem suam nobis manducandam, bibendumque sanguinem dantem, fideli corde atque ore suscipimus, quamvis horribilius videatur, humanam carnem manducare, quam perimere, et humanum sanguinem potare, quam fundere.* Quae verba expressissima sunt. Addit vero statim quandam generalem regulam, qua possunt Calvinistae abuti, diceas: *In omnibus sanctis Scripturis secundum sanae fidei regulam figurate dictum, vel factum si quid exponitur, de quibuslibet rebus et verbis, quae sacris paginis continentur, expositio illa ducatur, non aspernanter sed sapienter audiatur.* Attendant vero, et intelligent verba illa, *secundum sanae fidei regulam*, quae est catholica Ecclesia, unanimis patrum consensus, et cum aliis Scripturis et fidei mysteriis concordia, retenta proprietate verborum, ubi sine inconvenienti fieri possit Atque ita in praedictis verbis *manducandi corpus, et bibendi sanguinem Domini*, admittit Augustinus figuratam seu mysticam significa-

tionem quoad modum manducandi, et bibendi, utique sacramentalem, quo tollitur horror, qui in tali manducatione aut potu esse poterat; nam haec figurata significatio est secundum regulam fidei et necessaria ad veritatem mysterii. Non tamen admittit Augustinus figuratam locutionem quoad substantialem, ut sic dicam, manducationem Christi, et ideo dixit: *Quem fideli corde atque ore suscipimus*, quia talis figura nec necessaria est, nec secundum regulam fidei, imo illi contraria. Et iuxta hanc regulam exponit late Augustinus tract. 26. et 27. in Ioan. verba illa Christi: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Simul cum illis: *Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam, verba, quae ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*. In plerisque vero aliis locis idem s. doctor simpliciter affirmat, dedisse nobis Christum corpus suum ad manducandum, et sanguinem ad bibendum, ut psal. 33. in expositione sub finem, et concione 1. in psalm. 48. circa principium, et enarrat. in psalm. 65. ante medium, et expositione in psalm. 93. circa princip. et sermon. 2. *de verbis Apostoli* c. 1, et lib. 50. *homiliarum* in ultima, alias lib. *de Utilitat. Poenitent.* cap. 4, et lib. 2. *contra litteras Petiliani* cap. 37, et libr. 1. *de Peccatorum meritis* capit. 24, ubi ait: *Sine baptismo, et corpore et sanguine Domini nemini speranda est salus ac vita aeterna*. Et ideo christianos carthaginenses solitos fuisse vocare baptismum salutem, et Eucharistiam vitam; et interdum ad maiorem declarationem addit, bibere nos sanguinem, quo redempti sumus, ut lib. 12. *contra Faustum* cap. 10. optime dicit: *Habet magnam vocem Christi sanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus respondetur, Amen. Haec est clara vox sanguinis, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium, eodem sanguine redemptorum*. Denique in libro 20. contra eundem Faustum cap. 13: *Panis*, inquit, *et calix, non quilibet, sed certa consecratione mysticus, sit nobis corpus Christi. Proinde quod non ita fit, quamvis sit panis, et calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, nisi quod benedicimus Domino, et gratias agimus in omni eius munere*. Et sic etiam lib. 2. *de Peccator. meritis* cap. 26. de pane benedicto, seu catechumenorum, dicit, sanctum esse, et sanctiorem, quam sint communes cibi, *quoniam sacramentum est*, id est sacrum signum, *quamvis*, inquit, *non sit corpus Christi*, quod nimirum corpus longe altiori modo est ipsum Eucharistiae sacramentum.

Quintus testis sit Cyprianus, qui in sermone *de Coena Domini* fuse ita explicat hoc divinum mysterium, et inter alia dicit: *Inconsumptibilem cibum Magister apponit discipulis*. Et infra: *Immortalitatis alimonia datur a communibus cibis differens*. Et post multa: *Panis iste communis in carnem et sanguinem mutatus procurat vitam et incrementum corporibus, ideoque ex consueto rerum effectu fidei nostrae adiuta infirmitas sensibili argumento edocta est, visibilibus sacramentis inesse vitae aeternae effectum, et non tam corporali, quam spirituali transitione Christo nos unire*. Et infra: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia Verbi factus est caro*. Quod statim explicat exemplo divinitatis latentis sub humanitate, et optimas rationes tanti mysterii adducit. Et paucis interpositis: *Universa Ecclesia ad has epulas invitatur, aequa omnibus portio datur, integer erogatur*, etc. Per quae omnia evidenter testatur praesentiam Domini in hoc Sacramento. Quod si quis in dubium revocet, an opus illud sit Cypriani; respondemus in primis, ab omnibus fere gravioribus theologis et peritis auctoribus Cypriano attribui, quia stylus, phrasis, et doctrina ipsum satis indicant. Deinde, si fortasse non sit Cypriani, nemo sane ambigere potest, quin fuerit alicuius gravissimi patris eiusdem aetatis. Ac denique quamplurimi, indubitatis locis idem sanctus paucioribus licet verbis, eandem eiusdem Sacramenti fidem ostendit ut ep. 11. exponit Eucharistiam, id est, *sanctum Domini corpus*, et latius ep. 63. dicens: *Christus sacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem*, quod per totam fere epistolam prosequitur. Idem epist. 54, 56, et 76, et lib. *de Lapsis* in principio et alibi saepe.

Sextus et gravissimus testis est Leo papa in serm. 6. *de Ieiunio septimi mensis*, qui scribit: *Dicente Domino, nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis; sic sacrae mensae communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi, et sanguinis ambigatis; hoc enim ore sumitur, quod fide creditur, et frustra ab illis Amen respondetur, a quibus contra id, quod accipitur, disputatur*. Idem tradit sermon. 4. *Quadragesimae*, et serm. 7. *de Passione*. Et epistola 23. ad clerum et plebem constantinopolitanam, contra haereticos negantes veritatem nostrae carnis in Christo, ait: *In quibus isti ignorantiae tenebris, in quo hactenus desidiae torpore iacuere, ut nec auditu discerent, vel lectione cognoscerent, quod in Ecclesia Dei in omnium ore tam consonum est, ut nec ob infantium linguis veritas corporis et sanguinis Chri-

sti inter communis sacramenta fidei taceatur. Optima est etiam illa sententia Optati libro 6. *contra Parmenianum: Quid est altare, nisi sedes corporis et sanguinis Christi?* et illa: *Fregistis calices sanguinis Christi portatores.* Multa etiam legi possunt apud Tertullianum supra relatis antiquiorem lib. *de resurrect. carnis* cap. 8, et lib. *de Pudicitia*, cap. 9, et lib. 3. *contra Marcionem*, cap. 19, et lib. 4, cap. 40, ubi Pamell. n. 662. plura alia eius loca congerit, illique adiungit Lactantium, et utrumque a calumniis haereticorum defendit usque ad numerum 668. Sunt etiam gravia, et omnino notanda testimonia apud Gaudentium tract. 2. *in Exodum*, et apud Paulinum epist. 3. ad Senerum circa finem, et epist. 4. ad eundem aliquantulum n medio, qui etiam sunt prioribus aequales. Neque omittendi sunt Gregorius libr. 4. *Dialogor.* cap. 58, et lib. 2. in 1. Regum, non longe ab initio, et Beda lib. *de Mysteriis;* nam licet hi patres post quingentesimum Christi annum fuerint, non docent, nisi quod a prioribus patribus acceperunt. Quam continuatam traditionem postea ostenderunt Paschasius libro *de corpore et sanguine Domini*, et qui deinceps contra Berengarium insurrexerunt, praesertim Lanfrancus, Guitmundus, et Algerus, quibus tandem adnumerandi etiam sunt Anselmus lib. *de Corpore Christi*, et Bernardus in epistol. 190. in fine, et divus Thomas, Bonaventura et alii. Nam ex illis omnibus evidenter constare potest universalis et perpetuus catholicae Ecclesiae sensus, quantum ad scriptores latinos pertinet.

8. Superest, ut ex patribus graecis nonnulla delibemus, quorum pauciora verba, ut brevitati consulam, referam, multa enim sunt clarissima et satis obvia. Praesertim vero taceo antiquiores, Dionysium Areopagitam, Ignatium, et Martialem, quia eorum scripta, quamvis satis recepta sint, et ab antiquissimis patribus allegentur, ab haereticis in dubium revocantur. Primus ergo sit Chrysostomus homilia 60. ad populum, et 45. in Ioan. ubi inter alia haec habet selectissima: *Ut non tantum per charitatem hoc fiamus* (id est unum corpus cum Christo), *verum et ipsa re in illam misceamur carnem; hoc per escam efficitur, quam largitus est nobis, volens ostendere desiderium, quod erga nos habet. Propterea semetipsum nobis immiscuit, et corpus suum in nos contemperavit.* Et infra: *Parentes quidem aliis saepe filios tradunt alendos, ego autem, inquit, non ita, sed carnibus meis alo, et me ipsum vobis appono.* Et iterum: *Volui frater esse vester, carnem propter vos et sanguinem assumpsi, vobis vicissim ipsam carnem et sanguinem, per quae cognatus vester factus est, trado.* Quae quidem sententiae, si singillatim perpendantur sedulo, mirabilis huius Sacramenti institutionis singulas et optimas exhibebunt rationes, quas per effectus huius Sacramenti fuse declarat. Deinde ex virtute instituentis eandem confirmat veritatem, tum ibi, tum homilia 83. in Matthaeum, dicens: *Non sunt humanae virtutis opera proposita, qui tunc ipsa fecit in illa coena idem ea nunc quoque facit. Nos ministrorum tenemus locum; qui vero sanctificat, et immutat, ipse est.* Et infra: *Audiamus, et horreamus, sanctis carnibus suis nos dedit impleri, semetipsum apposuit immolatum.* Multa similia habet homil. *de proditione Iudae* in fine tom. 3, et homil. ad Neophyt. tom. 5, et homil. 24. et 27. in 1. ad Corint. et homil. 3. in cap. 1. ad Ephes. et plura libro 3. *de Sacerdotio* in principio, praesertim ab illis verbis: *O miraculum, o Dei benignitatem, qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac seipsum tradit volentibus ipsum excipere, ac complecti*, etc.

Secundo est insigne testimonium d. Cyrilli in epist. 10. ad Nestorium: *Incruentum in Ecclesia perficimus cultum, atque ita ad mysticas accedimus benedictiones, ac sanctificamur, participes facti sanctae carnis, pretiosique sanguinis Servatoris nostri omnium Iesu Christi; nec ut communem carnem accipimus, absit, neque tanquam viri sanctificati, et Verbo coniuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem, sed vere vivificatricem, et ipsius Verbi propriam factam.* Et ita statim exponit illud Ioan. 6: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis*, etc. Refertur autem haec epistola in Actis concilii ephesini, et in antiquis conciliis inscribitur epistola concilii ephesini ad Nestorium, et ideo Lanfrancus, et Guitmundus hoc testimonium allegant sub auctoritate concilii ephesini. In concilio autem ephesino opera Theodari Peltani integre invento, et latinitate donato, tom. 1, cap. 14, refertur eadem epistola sub nomine Cyrilli, et synodi alexandrinae, quae ante ephesinam praecessisse videtur. Postea vero in eodem concilio ephesino tom. 2, cap 5, eadem epistola Cyrilli ad Nestorium lecta fuit, et, ut ibi notat Peltanus, quamvis ibi non legantur acclamationes patrum, quae circa aliam epistolam Cyrilli ad Nestarium cap 3. factae sunt; nihilominus dubitari non potest, quin eodem modo fuerit illa epistola a toto concilio approbata. Unde in concilio chalcedonensi saepe legimus, doctrinam Cyrilli fuisse approbatam in concilio ephasino, et in fine totius Actionis dicuntur approbatae duae epistolae eius, et specialiter confirmantur duodecim anathematismi, qui habentur in fine eiusdem epistolae ad Nestorium. Habet ergo testimonium hoc maiorem vim ex aucto-

ritate concilii ephesini, quod est unum ex quatuor primis, quae rex admittit.

Ulterius vero idem Cyrillus in lib. ad Evoptium, respondendo Theodoreto pro suis anathematismis in defensione undecimi refert verba Nestorii, nos manducare carnem Christi, quod Cyrillus approbat, ad litteram intelligendo Christi verba. Nestorium autem reprehendit, quatenus separabat corpus Christi a divinitate; ipse autem docet. *Ideo nos accipere carnem vivificatricem, et cibum manentem in vitam aeternam, quia accipimus carnem Verbo Dei unitam.* Quod etiam repetit lib. *de Fide ad Reginas* sub titulo, *quod Christus sit vita ex evangelio Ioannis*, et refertur etiam in concilio ephesino tomo 1. Idem late et optime libr. 4. in ioan. cap. 12: *Dedit*, inquit, *pro vita omnium corpus suum Dominus, et per illud rursus vitam in nobis immittit, et quomodo dicam breviter pro viribus meis, nam cum vivificans Dei Filius in carne habitaverit ad suum bonum eam, id est ad vitam reformavit, et totus, ut ita dicam, ineffabili modo unionis coniunctus vivificantem effecit, quia natura vivificans est, propterea participantes haec caro vivificat.* Quod per sequentia capita usque ad 17. late prosequitur. Praecipue vero notandum est decimumtertium, ubi reprehendit haereticos imitantes Capharnaitas haesitantes: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Nam de Deo*, inquit, *magna impietate conclamant, nec in mentem venit, nihil esse impossibile apud Deum*, etc. Capite vero 17. describit egregie, quomodo Christus in nobis maneat, et nos in ipso, cum illum manducamus, exemplo cerae liquefactae, in quam altera infunditur, ut altera cum altera per totum commisceatur; illo enim exemplo nos non sola fide, sed vere, realiter, et corporaliter Christum manducare, declarare contendit.

Atque hoc ipsum est, quod Cyrillus hierosolymitanus *cathechesi* 4. verbis Christi propositis subnectit: *Cum Christus ipse sic affirmet, et dicat de pane: Hoc est corpus meum, quis deinceps audeat dubitare, ac eodem confirmante, et dicente: Hic est sanguis meus, quis dubitet, et dicat, non esse illius sanguinem?* Et infra: *Quare omni cum certitudine corpus et sanguinem Christi sumamus, ut ei comparticipes corporis et sanguinis, et Christophori, id est Christum ferentes efficiamur, cum eius corpus et sanguinem in membra nostra receperimus.* Quod late prosequitur. Et catechesi 5: *Gustantes*, inquit, *non panem aut vinum, ut gustent iubentur, sed quod sub specie est, videlicet, panis et vini, corpus et sanguinem Domini.* Simili modo exposuit verba Christi Epiphanius *in Ancorato. Et nemo*, inquit, *non fidem habet sermoni, nam qui non credit, ipsum esse verum, sicut dixit, is excidit a gratia et salute.* Denique eamdem veritatem confirmat Athanasius libro *de incarn. Christi* in fine, dicens: *In communionem corporis Domini admissi sumus, sicut ipse dixit: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita; spiritus enim vivificans est caro Domini, quoniam ex spiritu vivificante concepta est.* Gregorius etiam nazianzenus orat. 3, quae est 1. contra iulianum, et orat. 42, quae est 2. in sanctum Pascha, versus finem: *Sine pudore*, inquit, *ac dubitatione corpus ede, sanguinem bibe, si modo vitae desiderio teneris*, etc.

Idem sensit Gregorius nissenus in lib. *de Vita Moysis*, seu de vita perfecta, circa medium, cum ait: *Coelestem cibum nobis esse suscipiendum, quem nulla nobis actio agriculturae artibus produxit, sed panis est absque aratione, absque alio humano opere nobis paratus. Is desuper defluens in terris invenitur, panis enim, qui de coelo descendit, qui verus cibus est, qui aenigmatice per manna significatur, non incorporea quaedam res est; quo enim pacto res incorporea corpori cibus fieret, res vero, quae incorporea non est, corpus omnino est?* Et infra: *Is igitur mirabilis sine agricultura panis, varietate qualitatis ad suscipientium habitudinem virtutem suam commutat*, etc. Quibus satis indicat, quam alte et excelse de illo cibo senserit. Aliaque plura habet Basilius *in Exhortatione ad baptismum*, ubi Eucharistiam vocat *viventem panem*, dicens: *Nec unquam Israel ex spirituali petra bibisset, nisi ex figura baptizatus fuisset, nec tibi aliquis veram potionem, nisi vere baptizato praebebit. Panem angelorum ille post baptismum accepit, tu autem quomodo viventem comedes panem, nisi sumpto hoc sacramento?* Et in lib. *de Baptismo* in 3. eius parte, in qua ostendit, *eum, qui per baptismum regeneratus est, participatione deinceps divinorum mysteriorum nutriri debere*, verba Christi tam promissionis apud Ioannem, quam institutionis apud alios evangelistas ad litteram et simpliciter intelligit. Et similia habet in *Regulis moralibus* regul. 21. Iustinus etiam martyr apologia 2. pro christianis in fine apertissime hanc veritatem docet, et ex antiquissima traditione et consuetudine Ecclesiae illam confirmat. Denique idem habet Irenaeus libro 4. contra haereses cap. 34, cuius aliqua verba statim referam, et lib. 5, cap. 2, eos redarguens, qui veritatem carnis et sanguinis in Christo Domino, eiusque assumptam naturam negant, inquit: *Sic autem, secundum haec, videlicet, nec Dominus sanguine suo redemit nos, neque calix Eucharistiae communicatio sanguinis eius est, neque panis, quem frangimus*

communicatio corporis eius est. In quibus verbis maxime consideranda est aequiparatio. Aeque enim absurdum et verae fidei contrarium existimavit sanctus hic martyr, negare, verum corpus et sanguinem Christi nobis in Eucharistiae sacramento communicari, ac vero Christi sanguine nos esse redemptos inficiari. Et probationem innuit, quia sicut Apostolus ait, nos habere redemptionem per sanguinem eius, *ita Christus eum calicem, suum sanguinem, qui effusus est, et eum panem, qui est a creatura, suum corpus confirmavit.* Unde concludit: *Quando ergo, et mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis, et sanguinis Christi.* His ergo evidentibus testimoniis satis liquet, antiquissimam Ecclesiae fidem et verborum Christi germanum sensum fuisse, Christum ipsum vere ac realiter in Eucharistia esse praesentem.

CAPUT II.

Substantiam panis et vini non remanere sub speciebus consecratis.

Summarium

1. Ostenditur ex patribus, hanc veritatem in primis quinque saeculis ita creditam fuisse. — 2. Evasio haereticorum reiicitur.

1. Altera veritas in assertione transubstantiationis inclusa est in Eucharistia, post consecrationem substantiam panis et vini non permanere, quam Ecclesia romana et catholica tanquam de fide certam amplectitur, fundata etiam in verbis Christi et perpetua traditione, ut concilium tridentinum in sessione 3, c. 4, can. 4, nuper declaravit, et ante illud plura alia, quae nunc referre non est necesse, cum a rege non admittantur. Sola igitur testimonia antiquorum patrum proferemus, quibus constet, hunc sensum verborum Christi, et hanc fidem non esse novam aut nuperam, sed primis quingentis annis in catholica Ecclesia fuisse creditam, ac proinde ab apostolis traditam. Omnes itaque patres, qui docent, per consecrationem panem mutari, converti, aut transire in corpus Christi, aperte itidem panem communem post consecrationem non manere, contendunt. Quia quod in aliud transit, seu convertitur, in sua, quam antea habuit, essentia non manet, ut per se notum est, et multi ex eisdem patribus expressis verbis declararunt. Maxime Iustinus dicta Apologia 2. pro christianis, ubi loquens de Eucharistia, dicit: *Neque enim communem usitatumque panem, usitatamque potionem capimus, sed quemadmodum per Dei verbum homo factus Iesus Christus Servator noster et carnem et sanguinem pro salute nostra habuit, sic etiam cibum, qui per preces sermonis, quem ab eo accepimus, consecratus est, et quo sanguis, carnesque nostrae communione aluntur, Iesu Christi, eius, qui homo factus est, et carnem et sanguinem esse accepimus;* statimque verba Christi adducit, et in hoc sensu ab apostolis esse tradita, manifeste testatur.

Eodem modo Irenaeus lib. 4. cap. 34: *Quemadmodum,* inquit, *qui est a terra panis praecipiens invocationem Dei, iam non communis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena et caelesti* (id est speciebus panis et corpore Christi); *sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia.* In quibus verbis aperte negat, manere communem panem sub speciebus consecratis, sed coelestem, constantem ex carne Christi et speciebus panis. Et in eodem sensu dixit Cyrillus hierosol. catech. 3. mystagogica: *Panis Eucharistiae post sancti Spiritus invocationem non amplius panis communis, sed est corpus Christi.* Et in catechesi 4: *Aquam,* inquit, *aliquando mutavit in vinum, quod est sanguini propinquum, sola voluntate; et non erit dignus, cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutasset? Sicut ergo post transmutationem aquae in Cana Galilaeae factam substantia aquae non mansit, ita nec substantia vini manet in calice, postquam in sanguinem Christi transmutatur.* Unde infra concludit: *Exultet anima mea in Domino, hoc sciens, et pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur a nobis, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat, sed esse corpus Christi.* Et eodem fere modo loquuntur Chrysostomus, Gregorius nycaenus, et Eusebius emissenus, quos alibi retuli. Suntque etiam optima verba Epiphanii, quibus eandem veritatem insinuat serm. *de laudibus Virginis*, ad quam ita loquitur: *Ave, sanctissima Virgo, quae velut rubus intellectualis absque combustione divinitatis ignem tenes. Libanus intellectualis, qui ignem et panem vitae calidum mundo in esum attulit, de quo Salvator mundi Christus ait: Accipite, comedite, hoc est Corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum.* Quae verba ita intelligit, ut panem illum non nisi panem vitae esse credat, ac profiteatur.

Inter latinos vero sapientissime hoc explicavit Ambrosius in lib. 4. *de Sacrament.* cap. 4, ubi sic scribit: *Tu forte dicis, meus panis est usitatus. Sed panis iste panis est ante verba Sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Et infra: *Si tanta vis est in sermone Do-*

mini Iesu, ut inciperent esse, quae non erant, quanto magis operatorius est, ut, quae erant, in aliud commutentur. Et infra: *Ergo, tibi ut respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem; sed post consecrationem, dico tibi, quod iam corpus est Christi; ipse dixit, et factum est; ipse mandavit, et creatum est.* Quod inferius iterum repetit. Et in cap. 5. idem confirmat ex illo principio, *quia potens est sermo Christi universa convertere.* Et libro *de Initiandis*, cap. 9: *Quantis*, inquit, *utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, maioremque vim esse benedictionis, quam naturae, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur.* Et infra: *Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur?* quod latius ibidem prosequitur. Hoc etiam significavit Augustinus lib. 20. *contra Faustum*, cap. 13, dicens: *Panis, et calix non quilibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis corpus Christi, non nascitur.* Quod verbum ultimum Algerus lib. 1. *de Sacramentis*, cap. 6, ita securate perpendit: *Cum panis mysticus non nascatur, nec aliqua naturae terrenae origine, vel conditione in hoc divino gratiae sacramento creetur, sed ita corpus Christi fiat, ut panis esse desinat; quomodo Christus in pane, qui iam non est, impanari dicitur?* Denique Cyprianus in sermone *de Coena Domini* eodem modo loquitur, dicens: *Immortalitatis alimonia datur, a communibus cibis differens, corporalis substantiae retinens speciem, sed virtutis divinae invisibili efficientia probans adesse praestantiam.* Et infra: *Panis iste communis in carnem et sanguinem mutatus, procurat vitam et incrementum corporis.* Et infra: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia Dei factus est caro.* Pluraque similia in sequentibus tradit, quibus eandem veritatem confirmat.

2. Et in eundem sensum dixit Tertullianus lib. 4. *contra Marcionem*, cap. 40: *Acceptum panem et distributum discipulis, corpus suum illum fecit, Hoc est Corpus meum, dicendo.* Videtur, inquient protestantes, sententiam destruere, cum addit, *id est figura corporis mei.* Sed sine dubio non intellexit ea verba in eo sensu, quo illa accipiunt adversarii: alioqui et in eodem contextu pugnantia diceret, et sibi ipsi in multis aliis locis esset contrarius. Vel ergo intellexit, non panem iam consecratum, sed panem olim oblatum, vel aliquo modo sanctificatum fuisse figuram corporis Christi, ut in oblatione Melchisedech, et in panibus propositionis, quia Christus dandus erat nobis in cibum sub specie panis. Propter quod etiam nomine panis corpus appellatum est a Ieremia dicente: *Venite, mittamus lignum in panem eius;* quem locum ibi Tertullianus allegat, et ex illo, et ex aliis verbis idem Tertullianus ibi *figuram illam veterem* appellat. Et hunc sensum late ibi confirmat Pamelius cum Gagnaeio et aliis. Vel certe, si panem consecratum vocavit figuram corporis Christi, per figuram nihil aliud, quam sacramentum intellexit; nam licet corpus Christi vere sit in hostia consecrata, nihilominus simul est signum corporis Christi ibi contenti; et ita explicare voluit Tertullianus, panem consecratum non esse verum seu materialem panem, quia solum ibi sunt species eius, continentes, et sic figurantes corpus Christi, quod propterea et panis olim est vocatum, et per panem quondam praefiguratum. Et hunc sensum confirmat, cum subdit: *Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus.* Item: *Aut si propterea panem corpus sibi finxit, quia corporis carebat veritate; ergo panem debuit tradere pro nobis.* Nam per haec verba explicat, non ficte, sed vere Christum fecisse panem corpus suum, non illum tantum ad significandum imponendo, neque sibi per modum corporis uniendo, sed eundem in verum sui ipsius corpus convertendo. Haec ergo fuit Tertulliani sententia, quam in lib. *de Orat.* cap. 6, et lib. 2. *ad Uxor.* cap. 5. confirmat, ubi est illud: *Et si sciverit, panem non illum esse credit, qui dicitur.* Et habet similia lib. *de Pudicitia*, et lib. *de Resurrect. carnis*, et aliis similibus. Praeter praefatos etiam antiquiores patres, eandem veritatem amplexi sunt omnes, qui post quingentesimum Christi annum floruerunt, Damascenus, Teophylactus, Gregorius, Beda, Remigius, Paschasius, Algerus, Lanfrancus, Anselmus, Bernardus, Bonaventura, et alii, quorum testimonia obvia sunt, et eorum ideirco per transennam solum nomina indico, ut ex perpetuo patrum consensu in diversis temporibus constet, Ecclesiae sensum semper eundem extitisse, nullamque novitatem in hoc mysterio a recentioribus pontificibus introductam fuisse.

—

CAPUT III.

De transubstantiationis veritate.

Summarium

1. Ostenditur, transubstantiationem omnibus saeculis retentam fuisse. — 2. Transubstantiationis nomen et est antiquum, et maxima auctoritate introductum. — Concilium florentinum loco transubstantiationis usum est eius definitione.

1. Ex his demum duobus principiis catholicis et antiquissimis, quod sub speciebus consecratis vere adsit substantia corporis Christi, et absit substantia panis, evidenter sequitur veritas transubstantiationis, quam immerito rex inter nuperas novitates memorat. Cum enim transubstantiationem carpat, interrogo remne ipsam defugiat, vel solam vocem devitet? Si de re agatur, testimoniis omnium patrum quinque primorum saeculorum, transubstantiationem non esse novam, sed omnibus saeculis traditam evincitur. Nam per transubstantiationem Ecclesia nihil aliud intelligit, quam conversionem, seu transitum panis in corpus Christi, aut (quod perinde est) desitionem panis non simpliciter in nihilum, sed loco illius corpore Christi succedente. Vel e converso transubstantiatio nihil aliud est, quam mirabilis actio, qua corpus Christi sub speciebus panis constituitur, et substantia panis expellitur. At certe allegati patres antiqui conversionem panis in corpus sub his etiam confitentur verbis, et in eodem sensu nomine transmutationis panis in corpus utuntur saepe, vel panem fieri corpus asserunt, vel tandem distincte negant, post consecrationem manere naturalem panem, et esse mysticum, coeleste, ac verum Christi corpus contestantur: ergo re ipsa nihil aliud docent, quam transubstantiationem; res ergo transubstantiationis nova non est, sed antiquissima et catholica veritas.

2. Si autem rex in sola voce transubstantiationis novitatem adinvenerit, immerito proculdubio offenditur, quin licet non sit illius antiquitatis, quam ipse desiderat, ante quadringentos annos illa usa est Ecclesia, et maxima illius concordia et auctoritate approbata est in concilio lateranensi sub Innocentio III, cui graeci et latini, patriarchae, archiepiscopi, et episcopi fere quadringenti octoginta, et complures alii abbates, et praelati, et legati imperatorum romani et orientis, et regum Hispaniae, Galliae, Angliae, et aliorum, cum summo Pontifice et cardinalibus interfuerunt. In eius autem capite primo sic dicitur: *Una vero est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur. In qua idem ipse sacerdos et sacrificium Iesus Christus, cuius corpus et sanguis in Sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem, potestate divina, ut ad perficiendum mysterium unitatis accipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro.* Neque opinari oportet, verbum illud a dicto concilio fuisse inventum; nam ante illa tempora invenimus usum illo fuisse Gaufredum cisterciensem monachum in epist. ad cardinal. Atanensem, quam refert Baronius ann. 1188, n. 18, ubi etiam indicat fuisse tunc communiter a theologis usu receptum. Atque idem verbum invenimus in historia quadam authentica, quam idem Baronius refert anno 1192 in fine. Ignoratur ergo initium consuetudinis utendi hoc verbo ad mysterium Eucharistiae explicandum. Sed tamen ante concilium lateranense non erat publica auctoritate confirmatum, ibi vero universa Ecclesia in usu illius vocis *transubstantiationis* ad explicandum hoc mysterium consensit. Et postea concilium florentinum quamvis illa voce non fuerit usum, loco illius, eius definitionem, seu descriptionem apposuit dicens: *Substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur.* Nihil enim aliud lateranense concilium transubstantiationis voce significare voluit, nisi conversionem totius substantiae in aliam integram substantiam, huius siquidem conversionis genus optime illa voce significatur, et exprimitur. Nam et praescindit a voce mutationis, quae in physico rigore solet subiectum postulare, et excludit quemcumque errorem asserentem manere sub speciebus panis vel naturam integram panis, vel partem eius ut materiam, aut formam, vel aliquid eius, ut ipsum esse, vel subsistentiam panis. Ideoque merito concilium tridentinum sess. 13, cap 4, et canon. 2. asseruit, conversionem illam totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem Christi *convenienter proprie et aptissime a sancta Ecclesia catholica transubstantiationem esse appellatam.*

Denique superiori libro ostensum est, solere Ecclesiam in conciliis praesertim oecumenicis novas adinvenire voces, quibus antiqua mysteria fidei contra insurgentes haereticos, et novas eorum opiniones, tergiversationes, et calumnias declaret, ac defendat; cur ergo non potuerunt concilium lateranense et tridentinum in simili vocis institutione, vel approbatione, antiqua concilia nicaenum *I.* et ephesinum I. imitari? Quid ergo habet rex, quod in transubstantiationis voce improbet, cum rem negare nequeat, si catholicus non tantum nomine, sed et re vera, quod summopere optamus, esse velit? aut quomodo potest negare, transubstantiationem esse an-

tiquissimam, eo quod sola vox nious antiqua sit, cum in causis non dissimilibus similes antiquorum haereticorum tergiversationes Athanasius, Cyrillus alexandrinus, et alii patres illis aequales gravissime reprehenderint? Atque haec de huius mysterii substantia ac veritate pro huius loci opportunitate dixisse sufficiat, et ad alios notatos errores transitum faciamus.

CAPUT IV.

Eucharistiam latriae adoratione convenienter adorari, et in hunc finem elevari, et circumgestari.

Summarium

1. Ostenditur, Christum Dominum adorandum esse cultu latriae. — 2. Hunc articulum ostenditur ex patribus immerito a rege inter nuperos recenseri. — 3. Eucharistiae elevatio est maxime laudabilis et antiqua.— 4. Eucharistiae circumgestationem in supplicationibus non vituperandam sed potius laudandam valde esse, ostenditur. — Ratio sumpta ex fine. — 5. Refutatur evasio haereticorum. — Ecclesia potest statuere, quidquid ad maiorem Dei cultum opportunum fuerit.— 6. In principio Ecclesiae potuit haec circumgestatio non esse utilis.

1. Non est difficile, ex posito principio fidei veritatem hanc evidenter elicere, et alterum protestantium errorem, quo sacrosanctae Eucharistiae adorationem taxant, vel negant, satis perspicue refellere. Nam Christum Dominum verum Deum hominem unica et perfecta latriae adoratione adorandum esse docuit expresse Cyrillus cum concilio alexandrino in epistola ad Nestorium de excommunicat. his verbis: *Cum verbum carni secundum hypostasim unitum esse confitemur, unum adoramus filium ac Dominum Iesum Christum.* Et in anathematismo 8. damnat hunc modum loquendi, *assumptum hominem una cum Deo Verbo esse adorandum, et glorificandum;* et anathema dicit iu eum, *qui non magis una adoratione Emmanuelem honorat, et unam illi glorificationem, sicuti Verbum caro est factum, adaptat.* Quam doctrinam approbavit concilium ephesinum I. et concilium chalcedonense, ut supra retuli, et ab universa Ecclesia recepta est, nec potest illam negare rex Angliae, qui se quatuor prima concilia venerari profitetur. Praesertim quia saepe in evangelio legimus, huiusmodi adorationem Christo Domino non raro datam, nec ab ipso recusatam, sed approbatam potius, ut patet Ioan. 9. in caeco a Christo illuminato, qui iam credens *procidens adoravit eum;* et cap. 20. in Thoma dicente: *Dominus meus, et Deus meus.* Et Paulus ad Philippenses 2. de hac adoratione loquitur, cum dicit: *In nomine IESU omne genu flectatur.* Et ad Roman. 14. de Christo interpretatur illud Isai. 45: *Mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deum.* Est ergo de fide certissimum, Christum Dominum in sua specie visibili perfectissimo cultu adorandum esse. Cum igitur ostensum sit, eundem Christum Deum hominem vere et realiter esse in Eucharistia praesentem, nullus revera credens Incarnationis et Eucharistiae mysteria negare potest, Eucharistiam esse adorandam.

An forte quia Christus ibi modo naturali et visibili non existit, et sub speciebus sacramentalibus latet, ideo ne tandem non aeque adorandus, ac si corporeis oculis obiiceretur? At hoc solummodo contingat illis, qui suis tantum sensibus fidem adhibent, qui profecto etiam in specie visibili Christum non adorarent, quia eiusdem divinitatem non viderent. Qui ergo vera fide in sua religione et adoratione ducitur, sicut adorat invisibile Verbum eum carne, sub qua latet, ita adorat Verbum carnem factum, licet speciebus sacramentalibus sit obvelatum. Unde sicut Christus Dominus Thomae dixit: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti;* nam videndo Christi corpus et eius vulnera, ipsum Deum credidit, et ut talem adoravit; ita quilibet catholicus fidem adhibens verbis Christi, et videns species eisdem verbis consecratas, Deum sub illis per fidem intuetur, et ita sacramentum illud adorat.

2. Quam ob causam haec Eucharistiae religio et adoratio antiquissima etiam est in Ecclesia, quod nullus, qui antiquos patres legerit, negare potest; quos breviter commemorabo, ut hac etiam ratione constet, immerito regem Angliae hunc articulum inter novos et nuperos adnumerasse. Et in primis Ambrosius lib. 3. *de Spiritu sancto* cap. 12. prius de angelis dicit, adorare non solum divinitatem Christi, sed etiam *scabellum pedum eius*, quod de mysterio Incarnationis intelligit, et scabellum *terram illam, quam Dominus Iesus in carnis assumptione suscepit*, interpretatur, et ita exponit verba psalmi 98: *Adorate scabellum pedum eius,* dicens: *Per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, et quam apostoli in Domino Iesu, ut supra diximus, adorarunt, neque enim divisus est Christus, sed unus.* Ubi aperte loquitur de perfecta adoratione latriae, et adorationi Christi in propria specie existentis hanc ipsiusmet sub speciebus sacramentalibus latitantis aequiparat. Atque eodem modo exponit praedicta verba psalmi 98. Augustinus ibi, ubi eandem movet quaestionem, quomodo praecipiamur adorare scabellum pedum Dei, quod terra esse dicitur Matt. 5. et respondet: *Flu-*

eluans converto me ad Christum. Et infra: *Suscepit enim de terra terram, caro enim de terra est, et de carne Mariae carnem accepit, et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit: inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.* Quod utinam attente legat, et consideret rex Angliae. Simili modo de hoc sacramento intelligit Augustinus concione 1. in psalm. 21. verba illa: *Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terrae,* quod eodem modo exponit epist. 120, cap. 7, et epist. 118. et cap. 3. comparans eum, qui frequenter ad Eucharistiam accedit cum illo, qui propter reverentiam abstinet: *Faciet*, inquit, *unusquisque, quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum; neuter enim eorum exhonorat corpus et sanguinem Domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt.*

Praeterea Cyrillus hierosolymitanus catbechesi 5. mystagogica, in qua fere liturgiae ritum describit, cum de communione tractat, prius docet, quanta reverentia corpus Domini suscipiendum sit, deinde post communionem corporis Christi inquit: *Accede et ad calicem sanguinis illius, non extendens manum, sed pronus adorationis in modum et venerationis.* Plura tradit Chrysostomus homil. 21. in 1. Cor. praesertim in fine, ubi inquit: *Hoc corpus etiam iacens in praesepi reveriti sunt Magi, et cum multo metu et tremore adorarunt; imitemur ergo vel barbaros nos coelorum cives.* Et infra: *Tu non in praesepi vides, sed in altari.* Et iterum: *Non solum hoc corpus vides sicut illi, sed nosti eius virtutem, et dispensationem;* inferius adhuc: *Nos ergo ipsos excitemus, et formidemus, et longe maiorem, quam illi barbari, ostendamus reverentiam.* Ubi etiam est consideranda aequiparatio inter Christi adorationem in propria specie visibili et in sacramento. Praeterea homil. 3. *de incomprehensibili Dei natura* circa finem: *Angelos etiam*, ait, *genua flectere Domino in hoc sacramento pro hominibus intercedentes, et dicentes: pro his supplicamus, pro quibus tuum largitus es sanguinem, pro his oramus, pro quibus corpus hoc immolasti.* Addit etiam ibi, *solitum fuisse diaconum in missa tempore consecrationis ducere energumenos,* quos, *agitatos* vocat, utique a daemone, *et iubet*, inquit, *caput inclinare.* Videri etiam possunt Gregorius nazianzenus orat. 11. de sancta Gorgonia, et Origenes homil. 6. in Iosue, et Eusebius emissenus homil. 5. paschali, Theodoretus dialogo 2. et 3, et Ioan. Climacus, qui gradu 23: *Donum*, inquit, *coeleste suscipiens adoro;* et Damascenus lib. 4. *de Fide*, cap. 13. Neque contra veritatem hanc aliquid rex adducit, nec quid afferri possit, facile conicere valeo.

3 Ex quo fundamento nullo quidem negotio evertitur, quod in hoc puncto de elevatione Eucharistiae post consecrationem adorandi causa, adducit rex. Hoc enim reprehendi non potest quia malum sit, sicut etiam nec quia novum; Primum patet ex dictis, quia si adorare Eucharistiam ducatur sanctum, illam ut adoretur, proponere, et ostendere populo, non potest esse malum; ergo elevare idem sacramentum propter eundem finem, non potest esse reprehensibile, sed potius maxime laudabile. Quid enim vel in substantia illius actus vel in modo reprehensione dignum excogitari potest? Quod autem mos ille novus non sit, constat ex Dionysio 3, cap. *de ecclesiast. hierarch.* p. 3, ubi de sacerdote consecrante ait: *Sicque venerandissima mysteria consummat, et laudata oculis subiicit in signis sancte propositis*, et Basilius lib. *de Spiritu sancto*, cap. 27, hanc ponit inter apostolicas traditiones, quamvis non elevationem, sed *ostensionem* vocet *divini corporis et sacri populi.*

Et quanquam res non esset adeo antiqua, nihil obsteret, quominus, approbante illam Ecclesia, cum omni fide et reverentia susciperetur. Et idem merito concilium viennense inter alios errores Beguardorum et Beguinarum hunc damnavit, *quod in elevatione corporis Iesu Christi non debent assurgere, neque eidem reverentiam exhibere.* Quod tamen non de omnibus fidelibus, sed de quibusdam valde perfectis asserebant, quia dicebant imperfectionis esse, ab altissima contemplatione ad ministerium Eucharistiae descendere, quee erat ridicula daemonum elusio. Ideoque etiam est valde laudabilis consuetudo Ecclesiae, quod eo tempore, quo corpus Domini elevatur, pulsetur campanula, qua circumstantes ad Dominum adorandum excitentur. Neque hoc itidem est adeo novum, quin ante quadringentos annos fuerit a Gregorio IX. pontifice approbatum, teste Nauclero, generat. 42. Et Ivo carnotensis ante quingentos annos gratias egit reginae Anglorum pro campanis, quas ecclesiae carnotensi dono dederat, indicans, solitas esse pulsari consecrationis tempore. Huiusmodi ergo mores, cum ad optimum finem ordinentur, et in se nihil indecens aut divino cultui indecorum contineant, sive parum, sive multum antiquitatis sortiti fuerint, laudabiles omnino sunt habendi.

4. Atque hinc etiam responsum est ad articulum tertium a rege notatum, videlicet de usu circumgestandi divinum sacramentum in supplicationibus, quem ut superstitiosum damnare solent protestan-

tes, quis eorum, humano ingenio inventum, at ad cultum Eucharistiae introductum. Quibus breviter respondemus, in primis confiteedo, non esse morem nimis antiquum, quanquem neque nimis recentem omeino; cum aete tercentos quiequaginta annos inductus sit auctoritate summorum pontificum Urbani IV. et Clemeetis V. cum generali concilio vienneesi, ut habetur In Clement. unic. *de reliquiis et venerat. sanctorum*. Et statim universali consensu totius Ecclesiae, et mirabili acclametione et fructu susceptus est, et in dies confirmetus et auctus. Quod non sine specieli Spiritus sancti provideetia ac nutu prorsus divino factum esse, dubitare nemo potest, qui promissionibus Christi fidem dederit, quibus et se et Spiritum sanctum Ecclesiae suae in perpetuum gubernatorem et protectorem est pollicitus effuturum. Deinde in hoc etiam puncto locum habet ratio fecta, quia huiusmodi iestitutio, et Eucharistiae solemnis circumgestatio finem habet optimum, et in actione ipsa nulla est superstitionis umbra, sed potius ad propositum sibi finem magne utilitas et aptitudo maxima. Finis eeim illius solemnitatis est tanti beneficii memoria populum christianum ad gratiarum actionem excitare, et ad percipiendum uberius tanti sacramenti gretiam, et fructum commovere, ut praedicti pontifices in exordio et discursu illius capitis summa cum pietste declararunt. Actio vero ipsa de se indifferens est, unde facta propter bonum finem, et debita fide ac reverentia fit honestissima et religiosa, sicut in figura legimus de circumgestatione ercee Numer. 14, et maxime 2. Regum 6, et 1. Perelip. 15.

5. Quid ergo sit, quod adversarii in hoc solemni ritu reprehendant, nescio. Dicent fortasse, non potuisse Ecclesiam huiusmodi novum ritum introducere. Sed hoc ab ipsis sine Scriptura, sine ratione, sine ullo prorsus fundamento, imo contra Scripturam et rationem assertum est. Scripture enim nunquam hoc prohibuit; imo ubique significat, ea, quae pertinent ad cultum, caeremonias, et ritus huius sacramenti, Ecclesiae providentiae et dispositioni esse commisse, iuxta illud 1. ad Cor. 11: *Caetera, cum venero, disponam*. Deinde in veteri lege fuit potestes instituendi novum aliquod festum, ut constat 2. Machab. 4, et Esther, et Iudith. cap. ultimo, ac proiede multo magis est haec potestas ie Ecclesia, et ita consuevit a primordiis dies festos instituere ad Deum in sanctis suis laudandum; ergo maiori retione potuit peculiarem diem iostituere in honorem Sancti sanctorum, et tanti beneficii commemorationem, ut Clem. V. supra in virtute ergumentabatur. Denique naturalis ipse coeditio humenae naturee postulat in his rebus varietatem et mutationem, unde incredibile est, reliquisse Christum Ecclesiam suam ex hominibus congregatam sine huiusmodi potestate.

6. In principio igitur nasceetis Ecclesiae potuit haec celebritas non solum non esse necessaria, verum etiam neque utilis, quia christiani ieter infideles viventes, eiusque subditi non poterant sine periculo tam publico et solemni ritu sacramentum hoc colere. Postea vero licet fieri potuisset, tamen per multum temporis non est iudicata necessaria huiusmodi solemnitas, quia pura et sincera fide hoc mysterium ab omeibus Christi professoribus tenebatur, et quotidie, vel saltem singulis Dominicis ac festis diebus eius memoria cum megna devotione ec fructu recolebatur. Postea vero cum errores contra veritatem huius sacramenti ingruentes multiplicarentur, et charitas etiam ac devotio fidelium remitti videretur, prudentissime quidem eiusmodi instituta est solemnitas, quae et fidelium animos in fide tanti sacramenti magis confirmaret, et ad gratitudinem dilectionemque excitaret erdentiorem. Quapropter merito concilium tridentinum aeathema dixit illis, qui sacramentum hoc noe esse adorandum assererent, festivaque celebratione peculiari veneraodum, et in supplicetioeibus solemniter circumgestandum pernegarent. Nam in his omnibus vel supponitur error veritati praesentiae Christi in hoc sacramento coetraria, vel saltem includuntur alii errores non minus verae fidei adversantes, ut Ecclesiam universalem posse ie moribus errare, vel noe posse praecipere, eisi quod ie Scriptura praeceptum invenitur, vel, quod iede sequitur, omnes caeremonias per Ecclesiam institutas esse superstitiosas, et similia, quae aliis locis satis sunt refutata, et in sequentibus saepius occurrent obviaede.

CAPUT V.

De laicorum sub una tantum specie panis communione.

Summarium

1. Immerito rex reprehendit laicorum sub una specie communionem. — Obiectio haereticorum. — 2. Solutio. — In usu Eucharistiae sub una specie duo consideranda — Sacerdoti sacrificanti communio sub una specie non permittitur. — 3. Communio in sola specie panis ab initio Ecclesiae usitata est. — Serapio senex in sola specie panis Eucharistiam recepit. — 4. Ambrosius similiter. — 5. Eucharistiam in domum secum deferre olim licebat fidelibus. — 6. Hic communicandi modus non est a Christo vetitus. — 7. Christus Dominus sub qualibet specie totum sacramenti effectum communicat. — 8. Nullum datur praeceptum communicandi sub utraque specie. — Evasio haereticorum. — Reiicitur evasio, et traditur verus sensus praecepti Eucharistiam conficiendi. — 9. Obiicitur locus Lucae

cap. 22. — Explicatur. — 10. Obiicitur locus Ioannis cap. 6. — Explicatur. — 11. Confirmatur expositio tradita. — 12. Idem confirmatur ex patribus. — 13. Eundem sensum Ecclesiae consuetudo comprobat. — 14. Antiquissima consuetudo communicandi infirmos sub specie panis eundem etiam sensum habent. — 15. Aegroto deglutire non valenti hostia in vinum non consecratum immissa administranda est. — 16. In sacrificio vel ex superstitione corpus sine sanguine sumi prohibetur. — 17. Statuta veritas ratione confirmatur.

1. Cum rex in quarto articulo Ecclesiam catholicam novitatis insimulat, eo quod laicis in specie tantum panis Eucharistiam exhibeat, in eadem salebra haerere videtur; in eo enim nititur, quod Ecclesia in usu vel ritibus sacramenti nihil addere, aut minuere possit, vel immutare, quod universe et sine limitatione sumptum, rationi et Scripturae contrarium esse demonstravimus. Quamvis enim illa, quae sunt de substantia sacramentorum, et a Christo sunt instituta, mutari per Ecclesiam non valeant, nihilominus ea, quae ad accidentales ritus et ad mores utentium pertinent, variationem accipere, et Ecclesiae auctoritate pro temporum opportunitatibus mutari possunt. At in praesenti articulo solent adversarii urgere dicentes, mutationem hanc contrariam fuisse Christi institutioni et praecepto. Nam Christus omnibus praecepit utriusque speciei perceptionem illis verbis Ioan. 6: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quae verba ita fuisse a principio Ecclesiae intellecta, antiquus usus communicandi omnes fideles comprobare videtur. Accedit etiam, quod ipsa mutilatio sacramenti videtur esse contra illius institutionem, ac subinde intrinsece mala, tali institutione supposita.

2. Sed in his etiam obiectionibus non recedunt haeretici a superba praesumptione, qua iudicium suum Ecclesiae catholicae auctoritati praeferunt eamque in exponendo vero Scripturae et Christi sensu errare posse; imo et errasse, dicere audent. Quia igitur ex contrario fundamento in hoc articulo potissime convincendi sunt, et illud satis est in superioribus confirmatum; ideo in praesenti breviter dictis obiectionibus satisfaciemus, simulque morem Ecclesiae nec novum esse, nec a verbis Christi alienum ostendemus. Duo vero, ut clarius procedamus, in usu Eucharistiae in una tantum specie distinguere oportet. Unum est, an liceat interdum manducare corpus separatim ab usu calicis, vel hoc semper et quasi intrinsece malum sit: aliud est, an liceat privare fideles toto vitae tempore usu calicis, quia licet, ponamus, aliquando posse licite unam speciem sine alia sumi, nihilominus superesse potest quaestio, an liceat nunquam sumere utramque, posset enim esse necessarium interdum, vel in discursu vitae utramque sumere, esto unam tantum accipere aliquando liceat. Deinde distinguere oportet inter oblationem Eucharistiae, ut sacrificium est, et participationem eius, ut sacramentum est. Quoties enim hoc sacramentum conficitur, sacrificium Deo offertur, ut catholica docet Ecclesia (quicquid haeretici sentiant, quod nunc agendum non est), et quia sacrificium hoc incruentum imago est cruenti sacrificii in cruce oblati, quod Christus Dominus in consecratione utriusque speciei separatim facta repraesentari voluit, ideo nunquam Ecclesia permittit, vel sacramentum hoc in una tantum specie confici, vel a sacerdote sacrificante in una tantum specie consumi. Et ita de mutilatione sacrificii, vel communionis sacerdotalis, seu sacrificalis (ut sic rem declarem), nulla est quaestio, illam enim fatemur, nunquam esse licitam; et probabile est, licet non de fide certum, illam esse iure divino prohibitam, vel fortasse intrinsece malam, supposita institutione. Sed haec theologis omittimus; nam solum de laicorum communione seu participatione sacramenti extra sacrificium nunc tractamus.

3. De usu ergo communicandi ex praeconsecratis in sola specie panis dicimus in primis, nec per se malum esse, neque unquam fuisse in Ecclesia prohibitum, imo neque esse novum, sed potius ab initio Ecclesiae fuisse in illa usitatum. Et quoniam ex hoc usu caetera sufficienter probantur, et rex maxime huiusmodi novitatem reprehendit, illum praecipue ostendemus. Primo ex antiquo usu servandi Eucharistiam sub sola specie panis, et ministrandi illam infirmis, et deferendi in domum, vel in itinere, ubique ad consumendam illam opportuno vel necessario tempore. Morem autem hunc colligimus in primis ex his, quae ex Dionysio alexandrino Eusebius narrat lib. 6. Histor. cap. 36. de Serapione sene, qui cum diu communione privatus, poenitentiam egisset, eo quod sacrificium idolis obtulisset, tandem in articulo mortis existens presbyterum ad se vocari iussit; cum vero ille morbo etiam vexatus, ad Serapionem accedere non posset, *exiguam Eucharistiae particulam nuncio dedit, praecipiens, ut eam madefactam in os senis infunderet,* quod postquam factum est, senex feliciter e vivis excessit. Ex qua historia perspicuum relinquitur, particulam illam fuisse panis consecrati, et pro tempore necessitatis conservati, et illum sine vino vel sanguine pro integra communione fuisse datum, eamque communionem non sine miraculo vel singulari Dei gratia fuisse a sancto illo sene expectatam, ac proinde Deo fuisse gratam, ut sancta etiam mors senis statim subsecuta comprobavit.

4. Nec dissimile est, quod de Ambrosio animam agente in fine vitae eius scribit Paulinus, Honoratum vercellensis ecclesiae sacerdotem in lecto suo iacen.

tem ter vocem audivisse, dicentem sibi: *Surge, festina, quia modo est recessurus. Qui descendens* (ait Paulinus) *obtulit sancto Domini corpus, quod ubi accepit, emisit spiritum, bonum viaticum secum deferens.* Ubi de sanguine nulle est mentio. Praeterea eundem Ecclesiae morem ostendit historia, quam de suo fratre Satyro refert idem Ambrosius in orat. funebri de ipso, videlicet e navi secum corpus Domini tulisse, cuius virtute a naufragio liberatus est, ut in superioribus bis iam attigimus. Item Gregorius turonensis lib. *de sancta patrum vita* cap. 3 de s. Gallo episcopo refert, cum revelationem instantis mortis accepisset, post triduumque migraturum, *convocasse populum, et omnibus confracto pane, communionem sancta ac pia voluntate partitum fuisse.* Hoc etiam confirmet antiqua consuetudo Eucharistiam servandi pro infirmis, quee sumitur ex concilio turonic. 2. sub Ioaune papa III. anno 570 celebrato, et concilio matisconensi paulo post sub Pelagio IV. canon. 6, et ex Bede libr. 4. *Histor. Anglor.* cap. 24. Non est enim verisimile, servetem fuisse unquam Eucharistiam sub specie vini, cum brevi tempore et facile acescat, et corrumpatur; servabatur ergo in sole specie panis, ut nunc etiam fit.

5. Alia etiam fuit antique consuetudo, qua liberum erat fidelibus corpus Domini (quod viri in manibus, feminee in linteolis nitidis accipiebaat, ex August. serm. 252. de Tempore) vel in Ecclesie consumere, vel secum in domum deferre ed secrete communicandum tempore opportuno; quee communio sine dubio in sola specie panis fiebat. Et ita sumitur ex Tertulliano lib. 2. *ad uxor.* cap. 5, ubi ait: *Non sciat maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes; et si sciverit, panem non illum credit esse, qui dicitur.* Et in eodem sensu possunt intelligi verba eiusdem libro *de orat.* cap. ultimo: *Accepto corpore Domini, et reservato, utrumque salvum est, et participatio sacrificii, et executio officii;* quamvis possint haec verba optime intelligi de priori reservatione pro infirmis. Dicta etiam consuetudo colligitur ex verbis Cypriani lib. *de lapsis*, non longe a fine, ubi refert de qusdam femina, *cum arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterritam esse, ne auderet attingere;* quod refert inter Eucharistiae miracula. Illud ergo sanctum in privata arca reclusum nihil aliud erat, nisi corpus Domini in propriam domum portetum iuxta praefatam consuetudinem, quem etiam commemorat libro *de lapsis*, dicens: *Dimissus, et adhuc gerens secum, ut assolet, Eucharistiam.* Qui mos solum primis quingentis annis Christi durasse videtur. Nam in concilio caeseraugustano enno 518, cap. 3 anathematizatur, qui probatus fuerit, *acceptam Eucharistiae gratiam non consumpsisse in Ecclesia.*

6. Manifestum ergo est, usum communicandi interdum in sola specie panis antiquissimum fuisse in Ecclesia; ergo propter novitatem non potest a rege Angliae reprehendi, cum in primis quinque saeculis fuisse probetur. Et eadem ratione reprehendi non potest propter abusum, vel aliquam inordinationem, cum ipsi etiam haeretici fateantur, in illis prioribus saeculis mores Ecclesiae fuisse puros, et verbo Dei consentaneos. Ratio autem theologica et catholica est, quia Christus Dominus nunquam prohibuit, unam speciem sine elie sumere, neque ex vi institutionis, et attente sola rei netura id pravum est. Priorem partem contra adversarios sufficienter probamus, petendo ab eis Scripturae locum, ubi illa prohibitio scripta sit. Nam cum illum ostendere nequeant, satis in eorum principiis convincuntur, nullam esse talem prohibitionem specishter a Christo latam. Nos autem addimus, etiam ex traditione Ecclesiae non haberi, sed contrarium potius, ut videbimus Imo si vera est opiuio dicentium, Christum post resurrectionem dedisse panem consecratum duobus discipulis, Luc. 24, inde habemus, exemplo Christi huiusmodi communionem in une specie esse comprobatam: et sane Augustinus id plane supponit libr. 3. *de consensu evangelistar.* cap. 25, et serm. 140. de Tempore, et Beda, et Theophylactus ibi.

7. Altera vero pars, praeterquam quod sufficienter auctoritate Ecclesiae probatur, ex principiis etiam fidei ostendi potest, quia Christus Dominus, qui est veluti substantia huius sacramenti, totus est sub singulis speciebus, potensque sub utrisque, vel separatim sumptis ad vitam dandam recipienti; ergo sumptio solius panis sufficit et ad recipiendum Christum, et ad recipiendum effectum sacramenti, et ad significationem secramentalem, quee in usu Eucharistiee, quatenus sacramentum est, invenitur. Nam quomodocumque hoc sacramentum sumatur, semper significat perfectum convivium ad refectionem animae sufficiens propter excellentiam panis coelestis sub speciebus terrestris panis contenti et significati. Sicut etiam hoc sacramentum ut est angelorum panis, sufficienter significatus fuit per manna, vel per panes propositionis sine adiectione potus aut vini, quamvis ubi sub ratione sacrificii et oblationis praefiguratum est, utraque species interveoerit, ut in oblatione Melchisedech, quando penem et vinum obtulit.

8. Reliquum est, ut de altera parte proposita aliqua cursim saltem subnectamus; de perpetua nimirum carentia seu separatione fidelium non consecrantium ab usu calicis. In qua breviter dicimus, Christum nunquam praecepisse pastoribus Ecclesiae,

ut aliquando communicent subditos sub utraque specie, nec ipsis fidelibus huiusmodi communionem sub legis vel salutis necessitate constituisse. Priorem partem probamus in primis, quia tale praeceptum non invenitur scriptum, hoc enim pro adversariis sufficit, ut iam dixi. Dicant fortasse, praeceptum hoc datum esse a Christo pastoribus Ecclesiae, dicente apostolis suis in nocte Coenae: *Hoc facite in meam commemorationem*. Quibus verbis id facere praecepit, quod ipse fecerat; ipse autem *accepit, benedixit*, ac *distribuit* discumbentibus utramque speciem; ergo idem a ministris suis fieri voluit, et praecepit. Sed in primis cum protestantes contra universalem Ecclesiae sensum, nec substantialem ritum huius sacramenti, nec sacrificii oblationem ex illis verbis probari velint, profecto nulla verisimili ratione possunt praeceptum communicandi sub utraque specie inde colligere; praesertim quia neque praeceptum communicandi, quoties sacrificio Missae assistitur, in verbis illis continetur, ut alibi ostendimus, et ex antiquis conciliis infra attingemus. Verbis igitur illis non praecepit Christus imitari factum illud quoad omnes circumstantias, quas tunc pro temporis et occasionis opportunitate observavit, alias oporteret, noctu semper et post coenam, imo et post lotionem pedum communicare. Item esset necessarium de iure divino in azimo conficere, sicut Christus fecit. Item quoties sacramentum conficitur, aliis necessario tribuendum esset, eademque ratione semper deberet sacerdos totum panem, quem consecraverat, distribuere, et a solo illo sacerdote, qui sacrum confecit, et finita statim consecratione accipiendum esset, ac denique ante calicis consecrationem distribuere necessarium esset; nam ita etiam fecit Christus Dominus: haec autem omnia incredibilia sunt, et contra perpetuam Ecclesiae consuetudinem. Solus ergo substantialis ritus huius sacrificii et sacramenti illis verbis praeceptus est, ut concilium tridentinum docuit sess. 22, cap. 1; reliqua enim, quae accidentaria sunt, Ecclesiae dispositioni Dominus commisit, ut iam dixi, et Augustinus epistola 118. affirmavit.

9. Non desunt vero ex adversariis, qui praeceptum hoc colligant ex aliis verbis Christi Domini apud Lucam cap. 22: *Bibite ex hoc omnes*, quod non solum de his, qui tunc praesentes aderant, sed etiam de omnibus futuris fidelibus intelligi obtendunt: aiuntque non sine mysterio et quasi prophetico spiritu additum esse verbum illud in distributione sanguinis, potius quam corporis, ad praecavendum et prohibendum morem futurum in Ecclesia romana excludendi fideles a participatione calicis. At haec ponderatio frivola est; quamvis enim verba illa futuros homines comprehendere concederemus, de omnibus fidelibus illa intelligere neutiquam oporteret, sed ad summum de omnibus sacerdotibus, quia ibi soli apostoli aderant, qui tunc ordinati sunt sacerdotes, ut satis indicavit concilium trident. sess. 22, c. 1, et can. 2, dicens, Christum in coena apostolos sacerdotes consecrasse, dicens eis, et in eis successoribus eorum: *Hoc facite*, etc. ubi licet exclusivam expresse non ponat, tamen solos apostolos nominando, illos solos ibi adfuisse satis significavit. Idemque ex Matt. 26, et Ioan. 13, et aliis evangelistis colligitur. Nam solos discipulos nominant, per quos quasi per antonomasiam apostolos intelligunt, et Matthaeus expresse addidit numerum duodecim, et quos in particulari nominant, omnes erant apostoli. Ac denique communis Ecclesiae sensus est, Christum non omnium discipulorum, sed duodecim tantum apostolorum pedes lavisse: illos ergo tantum praesentes in coena habuit, illisque solis dixit: *Hoc facite:* illis ergo tantum dixit: *Bibite ex hoc omnes*. Deinde ineptum est particulam *omnes* ad futuros fideles referre, cum Christus ad solos praesentes, et de solo illo calice, quem illis praebebat, qui non poterat, nisi inter praesentes dividi, locutus fuerit. Et ita Marcus exposuit, ibi statim esse impletum, quod Christus praeceperat, dicens: *Et biberunt ex illo omnes*. Neque in illo verbo vel signo aliquod invenitur mysterium, sed quia Christus panem prius fregerat, et in duodecim particulas diviserat, et unicuique suam porrexerat, non fuit necessarium dicere: *Accipite omnes, et comedite:* quia vero unum calicem praebebat, ut ex eo omnes biberent, ideo verbis suis illud etiam expressit. Quod aliis verbis, et sine illa distributione expressit Lucas dicens: *Accipite, et dividite inter vos;* ubi particula *vos* praesentes tantum designat non futuros.

10. Posterior autem pars de necessitate fidelibus imposita communicandi aliquando sub utraque specie maxime fundari solet in verbis Christi Ioan. 6: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Verumtamen hic locus a calvinistis urgeri non potest, cum ipsi plerumque negent, Christum Dominum in toto illo capite Ioan. 6. de sacramento Eucharistiae fuisse locutum. Deinde multi etiam catholici negarunt, verba illa intelligenda esse de sacramentali manducatione corporis et sanguinis Domini, quorum sententiam hactenus Ecclesia non damnavit, nec certum sensum illorum verborum declaravit, sed solum unum falsum, quem nunc haeretici approbant, exclusit. Unde concilium tridentin. sess. 21, cap. 2, dixit: *Ex illo sermone Domini non colligi, communionem sub utraque specie esse a Domino praeceptam, utcumque iuxta varias sanctorum patrum et doctorum interpretationes intelli-*

gatur. Probabilior autem expositio esse videtur, ibi quidem impositam esse fidelibus communionis Christi in Eucharistia necessitatem, non tamen esse impositam omnibus et singulis fidelibus utriusque speciei obligationem, sed tantum sumendi carnem, et sanguinem Christi, sive uno actu, sive multis sumatur. Quia tota necessitas posita est in unione cum Christo per huius sacramenti sumptionem, quae ad salutem et vitam sufficiat: ad vitam autem sufficit totius Christi manducatio, ut ex verbis eius statim id elicientes confirmabimus. Sicut ad salutem sufficit credere in Christum, et illud est credere carnem, et sanguinem eius, licet haec non singulis, seu distinctis actibus credantur; ita quia Christus totus sub singulis speciebus continetur, solo eucharistici panis receptio ad salutem sufficit, quia in illa totus Christus accipitur, et (ut sic dicam) sanguis eius re ipsa bibitur, licet non per modum potus accipiatur. Unde fit, ut praeceptum illud integre impleat, qui corpus Domini accipit; et e contrario sequitur, illum tantum violare praeceptum illud, et Christi comminationem incurrere, qui a corpore et sanguine Domini abstinet, ut recte exposuit Fulbertus carnotensis epistola 1. ad Deodatum in fine. Et Christi verba egregie hunc sensum recipiunt, ita ut negatio inclusa in particula *nisi* cadat in totam sequentem sententiam, ut utrumque membrum eius, et sensus sit, si nec corpus meum manducaveritis, nec sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis. Et ita legit Athanasius lib. *de commun. essentia Patris,* etc. *Qui non comedit carnem meam, nec bibit sanguinem meum, non habebit vitam aeternam.* Et eodem modo exponit August. tract. 26. in Ioan. cuius verba paulo post referam.

11. Per illa ergo verba solum voluit Dominus ostendere, quam sit necessarium fidelibus per hoc Sacramentum Christum ipsum intra se sumere. Voluit autem distincte explicare sumptionem corporis et sanguinis, non quia necesse sit distinctis actibus illa sumere; sed vel ut fidem huius sacramenti distincte proponeret; vel ut passionem suam significaret, in cuius memoriam celebrandum semper est hoc Sacramentum; vel quia futurum erat, ut in Ecclesia sua necessarium esset, carnem et sanguinem suum sub diversis speciebus accipere, quamvis non omnibus, sed his, qui sacrificant, haec necessitas imponenda esset. Intentionem autem Christi Domini in verbis allegatis esse, quam diximus, ex mente concilii tridentini in hunc modum probatur. Nam ipsemet Christus Dominus dixit, manducationem panis coelestis sufficere ad salutem; ergo non constituit ut necessarium sumptionem vini in propria specie, et ut distinctum a sumptione panis. Consequentia evidens est, quia non potest una species esse sufficiens, si duplex est necessaria. Assumptum vero constat ex multis verbis Christi Domini Ioan. 6. scilicet: *Hic est panis de coelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Et infra: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum; et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Et infra post praedicta verba, quibus necessitatem carnis et sanguinis docuit, addit: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo.* Ubi particula *et* copulative quidem, non tamen coniunctim, sed divisim (ut dialectici loquuntur) sumitur iuxta vocis proprietatem, et materiae exigentiam, et iuxta communem etiam Scripturae usum. Cum enim dicitur Exod. 2. iuxta hebraicam lectionem: *Qui percusserit patrem et matrem, morte moriatur;* non est sensus coniunctus, ut qui utrumque simul parentem occiderit, moriatur, sed divisus, ut tam qui occiderit patrem, quam qui occiderit matrem, moriatur. Sic ergo in praesenti sensus dictorum verborum Christi est: *Qui manducat meam carnem, in me manet, et ego in eo, et qui bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo;* ergo sumptio uniuscuiusque speciei sufficit ad salutem. Et rationem indicavit Christus in verbis sequentibus: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me;* quasi diceret, sive quis manducet carnem, sive bibat sanguinem meum, me totum accipit, et ideo propter me vivet. Unde iterum subiungit: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum.*

12. Praeterea patres antiqui nihil aliud sub illis verbis intellexerunt praeceptum esse a Christo, nisi ut Christum sacramentaliter et spiritualiter recipiamus; neque in hoc vim faciunt, quod sub una vel duabus speciebus recipiatur, sed in hoc solum, ut manducando, vel sumendo ipsum, illi uniamur. Sic Cyrillus alexandrinus libro 4. in Ioan. cap. 14. rationem illorum verborum his verbis reddit: *Non enim possunt cum sanctificatione beatae vitae, fidei participes esse, qui per mysticam benedictionem Iesum non susceperint.* Et infra: *Quia corpus Christi vivificare potest, et solo tactu suo corrupta redintegrare, quomodo non vivemus, qui carnem illam et gustamus et manducamus? Reformabit enim omnino ad immortalitatem suam participes sui.* Ubi est notanda particula exclusiva in antecedenti posita; nam ex vi illationis etiam in consequenti subintelligitur. Idem etiam Chrysostomus hom. 46. in Ioan. ubi tam illis, quam sequentibus verbis nihil aliud sentit voluisse Christum docere, nisi necessarium esse, quod alii putabant impossibile, et persuadere, se esse verum cibum, qui salvat animam: *Ne obscure locutum in parabolis arbitrarentur, sed scirent, omnino necessarium*

esse, *ut corpus comederent*. Et idem fere habet Theophylactus in illum locum.

Augustinus praeterea tractet. 26. in Ioan. praedicta verba Christi: *Nisi manducaveritis*, etc. exponit per sequentia: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam*, dicens: *Hanc ergo non habet, qui istum panem non manducat, neque istum sanguinem bibit*. Et infra: *Qui non manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem, non habet in se vitam*. Non ergo privatur vita, nisi qui neutram speciem recipit: a contrario vero, et *qui manducat carnem, et qui bibit sanguinem eius, habet vitam*, ut idem sanctus subiicit. Et tract. 27. generaliter dicit, Christum dedisse corpus suum ad manducandum propter aeternam vitam, et *signum*, inquit, *quia quis manducavit, et bibit, hoc est si manet, et manetur, si habitat, et inhabitatur*. At vero in eo, qui manducet solum panem, Christus manet, et ipse in Christo, ut ipsemet Christus testificatus est; ergo ille sufficienter manducet, et bibit, teste Augustino, quia totum Christum recipit, et perfecte reficitur, quod ille verborum distinctione maxime significatum est, ut sumitur ex eodem Augustino serm. 1. *de verbis apostoli*, et ex Eusebio nicaeno homil. 5. *de Paschate*, et Cypriano in sermone de *Coena Domini* inter alia dicente: *Potus et esus ad eandem pertinent rationem, quibus sicut corporea nutritur substantia, et vivit, et incolumis perseverat, ita vita spiritus hoc proprio alimento nutritur*, etc.

13. Neque antiqui Ecclesiae consuetudo ab hoc verborum Christi sensu aliena est, sed illum potius confirmet. Nam licet verum sit, in primitiva Ecclesia usum utriusque speciei frequentem fuisse, et fidelibus communem; nihilominus etiam est certum, alterum usum manducendi in una specie fuisse ab illo tempore inchoatum. Nam quod Lucas refert Act. 2. de usu fractionis panis, multi referunt ad communicationem sub una specie. Et quidem ex vi verborum nihil aliud colligi potest. Unde cum certum sit, omnes fideles tunc communicasse in fractione panis, non est certum, nec probari potest, omnes communicasse sub specie vini; imo verisimilius est, non omnes fuisse ad hoc coactos. Nam (ut reliquos in praesenti subticeam) qui ex Nazaraeis ad fidem convertebantur, non prohibebantur tunc servare legalia; ergo non est verisimile, fuisse coactos ad sumendum calicem, cum ex peculiari professione sua a vino abstinerent. Idemque cogitari potest de multis abstemiis, qui vel vino usi nunquam fuerant, vel ab illo abhorrebant. Quamvis ergo usus calicis tunc etiam fuerit in usu: quod id ex necessitate imponeretur omnibus, sive semper, sive aliquando, nullo sufficienti testimonio, nec satis verisimili coniectura ostendi potest. Quin potius solum usum panis fuisse generalem et communem omnibus, indicent praedicta verba Lucae, et confirmant illa Pauli ep. 1. ad Cor. 10: *Unus panis et unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane participamus*.

Et similiter antiqui patres, licet interdum utriusque speciei usus mentionem faciant; saepius de sola manducatione corporis Christi loquuntur, quod eius usus generalior esset, et sufficiens existimaretur. Ut patet ex Ignatio epistol. 13. ad Ephes. ubi prius dicit: *Date operam, ut crebrius congregemini ad Eucharistiam, et gloriam Dei*. Et in fine subiungit: *Obedientes episcopo et presbytero, mente indivulsa frangentes panem unum, quod pharmacum immortalitatis est, mortis antidotum, vitamque in Deo concilians per Iesum Christum, medicamentum purgans vitia, et cuncta pellens mala*. Idem sumitur ex Hieronymo epistola 50. ad Pammachium, quae est apologia pro libris contra Iovinianum versus finem: *Probet se unusquisque, et sic ad corpus Christi accedat, non quod dilatae communionis unus dies, vel biduum sanctiorem efficiat christianum, ut quod hodie non merui, cras, vel perendie merear, sed quod dum doleo, me non communicasse corpori Christi, abstineam me paulisper ab amplexu uxoris, ut amori coniugis amorem Christi praeferam*. Et lib. 2. contra Iovinianum: *Quasi non et nos Christi corpus aequaliter accipiamus*. Similia legi possunt in dialogo contra Luciferianos. Item apud Augustinum ep. 180. ad Honoratum, ubi ait, diabolum saepe persuasisse, apostatas fieri fideles, *quibus quotidianum ministerium Dominici corporis defuit*. Unde infra his verbis exhortatur Ecclesiae pastores: *Magis timeamus, ne membra corporis Christi destituta spirituali victu necentur, quam membra corporis nostri oppressa hostili impetu torqueantur*. Denique idem significavit Tertullianus lib. *de orat*. c. ult. dicens: *Quod statio solvenda sit accepto corpore Domini*. Et infra: *Accepto corpore Domini, et reservato*. Quae verba clariora sunt de solo corpore, quia sanguis sub specie vini nunquam potuit commode reservari.

14. Unde maxime confirmatur haec consuetudo ex communione, quae semper fuit infirmis tradita per modum viatici. Nam si in aliquo tempore est necessaria Eucharistia de iure divino, maxime in articulo mortis, ut est communis theologorum sententia valde consentanea rationi, quia praecepta affirmativa tunc potissimum obligant, quando et maxime urget necessitas, et tempus aptum ad implendum praeceptum absolvitur. Sed in illo articulo non consuevit Ecclesia dare utramque speciem, sed solum

corpus Domini; ergo signum est, semper Ecclesiam sensisse, communionem sub una specie ad salutem sufficere. Nam quod illa consuetudo antiquissima fuerit, ex Ambrosio, ex Gregorio turonensi, et aliis adductis in praecedenti puncto colligitur, et clarius ex concilio nicaeno cap. 12, puncto 14, alias cap. 13, et 18, nam in cap. 12, et 13. dicitur de iis, qui recedunt ex corpore: *Antiquae legis regula observabitur etiam nunc, ut ultimo et necessario vitae suae viatico non defraudentur.* In cap. autem 14. prohibetur *diaconus corpus Domini aliis porrigere*, et additur: *Quod si non fuerit in praesenti episcopus, vel presbyter, diaconi proferant, et edant.* Similiaque sunt verba Gelasii epistola 6. ad episcopos Lucaniae: *Sacri corporis praerogatione, sub conspectu episcopi, vel presbyteri, ius non habet exercendi*, utique diaconus. Quibus in locis non sine causa de solo corpore Domini fit mentio, quia diaconus, cum non possit consecrare, non potest dare Eucharistiam, nisi ex praeconsecratis et reservatis, solum autem reservabatur corpus Christi sub specie panis. Simileque est, uti refert Gratianus in cap. *Pervenit*, de Consecratione, dist. 2, quod in concilio rhemensi c. 2. reprehendunt presbyteri, *qui laico, aut feminae sacrum corpus Domini tradunt ad deferendum infirmis.* Ubi etiam fit mentio solius corporis, quia debebat esse reservatum ex consecratione prius facta et non nisi corpus reservabatur. Cum ergo praecipue conservatum sit hoc sacramentum propter viaticum infirmorum, iudicatum fuit semper sufficiens sub specie panis, ut pro viatico daretur. Ergo etiam iudicabatur sufficiens ad implendum divinum praeceptum de communione huius Sacramenti.

In quo puncto notari potest historia, quam refert Beda libro 4. *Anglicanae historiae*, c. 14, de quodam monacho, cui aegrotanti Petrus et Paulus apparuerunt, et mortem instantem revelarunt. *Sed primum, dixerunt, expectare debes, donec missae celebrentur, ac viatico Dominici corporis ac sanguinis accepto, sic infirmitate simul et morte absolutus, ad aeterna in coelis gaudia subleveris.* Et tamen inferius subditur de praelato monasterii, *Missas fieri, atque omnes communicare more solito, simulque infirmanti puero de eodem sacrificio Dominicae oblationis particulam deferri mandavit.* Ubi expendo dictionem *particulam*, quae solum significat parvam aliquam partem panis consecrati, et illam datam esse pro viatico Dominici corporis et sanguinis, quia per illam totum sacrificium participatur, et in illa utrumque continetur; expendo etiam quod ait, omnes communicasse *more solito*. Refert autem idem Beda lib. 2. eiusdem historiae cap. 5. consuetudinem Angliae tunc fuisse, *Eucharistiam populo dare sub specie panis, quem videntes barbari, panem nitidum appellabant*, et a sacerdote petebant; quibus ille respondit: *Si vultis ablui fonte salutari, potestis panis sancti esse participes.*

15. Pro eadem etiam consuetudine notari potest decretum concilii toletani II, cap. 11, ubi refertur canon toletani concilii I, dicens: *Ut si quis acceptam a sacerdote Eucharistiam non sumpserit, velut sacrilegus propellatur.* Quem canonem explicat posterius concilium, intelligendum esse, si id voluntate fiat, non vero si ex infirmitatis impedimento id contingat. Nam multi infirmi, ut ibi dicitur, Eucharistiam sibi oblatam reiiciunt, non ex infidelitate, sed quia *praeter Dominici calicis haustum, traditam sibi non possunt Eucharistiam deglutire.* In quibus verbis satis indicat, consuetudinem ordinariam fuisse dandi infirmis Eucharistiam sine haustu calicis, et in eodem sensu intelligere videtur alterum canonem antiquioris concilii. Aliqui vero inde colligunt, infirmo, qui hostiam deglutire non potuerit, in sola specie vini viaticum tribuendum esse; quod non repugnat quidem iuri divino, ibi tamen non dicitur. Magis colligi posset ex concilio carthaginensi IV, cap. 76, ubi de infirmo in simili casu dicitur: *Si continuo creditur moriturus, infundatur ori eius Eucharistia:* infusio enim est rei liquidae. Sed nihilominus id intelligi posset de particula hostiae, quae in calice posita intra vinum non consecratum, proprie dici potest infundi ori infirmi. Et attenta praesenti consuetudine Ecclesiae potius hoc ultimo modo esset communicandus talis infirmus, quam sub specie vini consecrati, quia et minus habet periculi, et magis est Ecclesiae consuetudini consentaneum; nam usus calicis extra sacrificium generatim prohibitus est, et nulla est necessitas, quae cogat ad utendum epizoia, cum alter communionis modus sufficiat, qui per se prohibitus non est. Nam licet in concilio bracarensi III, cap. 1, videatur prohibitus ille communicandi modus, ut intellexisse videtur Glossa in cap. *Is qui*, 26, q. 6, quia ibi dicitur, non esse dandam *intinctam Eucharistiam* populis; nihilominus vel illa prohibitio non extenditur ad casum necessitatis, vel (quod verius existimo) non est facta in illo sensu, sed adversus quosdam, *qui intinctam Eucharistiam populis pro complemento communionis porrigebant.* Nam in vino consecrato immergebant, seu humectabant Eucharistiam, et illam dabant pro complemento communionis, quod erat superstitiosum, quia satis completa est communio in sola specie panis ministrata sine ulla tinctione, et quando ambae species accipiendae essent, ut potuerunt aliquando accipi, seorsim ministrandae essent, sicut Christus Dominus illas praebuit.

16. Neque huic consuetudini obstat, quod aliquando legatur prohibita sumptio corporis sine sumptione sanguinis, ut ex Gelasio papa refert Gratianus in cap. *Comperimus*, de Consecrat. dist. 2, quod alii tribuunt Leoni: apud neutrum autem invenio in epistola ad Maioricum et Ioannem, ex qua citatur. Sed cuiuscumque fuerit illa prohibitio, non obstat, vel quia refertur ad sacerdotes sacrificantes, ut ibi Gratianus cum Glossa voluit, et aliqui ex scholasticis sequuntur, sic enim facta fuerat talis prohibitio in concilio toletano XII, capite 5, vel (quod magis est textui et historiae consentaneum) ibi solum est prohibitum id facere ex superstitione, ut in textu dicitur, *quoniam nescio, qua superstitione docentur obstringi*, existimantes utique non esse licitam vini sumptionem. Qui videtur fuisse error Manichaeorum; nam ut refert Leo papa serm. 4 Quadragesimae, cap. 5, eum sentirent, in Christo non fuisse veram carnem ac regendam infidelitatem suam, nostris audebant interesse mysteriis. *Ita vero*, inquit, *in sacramentorum communione se temperant, ut interdum tutius lateant, ore indigno Christi corpus accipiunt, sanguinem autem redemptionis nostrae haurire omnino declinant.* Hoc ergo spiritu et errore non solum prohibitum, sed etiam per se malum et sacrilegum semper fuit a calice abstinere. Haec autem eadem fraus et hypocrisis illorum haereticorum ostendit, communionem corporis sine calice fuisse tunc inter fideles usitatam, et morem illum sanctum et religiosum fuisse existimatum, alioqui non ausi fuissent Manichaei ad occultandum suum errorem usum illum, si novus esset, introducere. Unde tunc etiam Pontifex posset praecipere, ut corpus non sumeretur sine sanguine, ubi ad vitandum illud scandalum necessarium fuisset, quamvis enim mihi non constet, id factum esse, potestas nihilominus non deest. Ex illa tamen colligi non potest, Christum prohibuisse accipere unam speciem sine altera, sed infertur solummodo, posse Ecclesiam praecipere, vel prohibere aliquid, quod Christus non praecepit, vel prohibuit, quod verissimum est; et ex eodem principio nos concludimus, potuisse Ecclesiam, quando temporis occasio et generalis ratio id postulavit, prohibere laicis usum calicis, quamvis Christus illum non prohibuerit, sed absque praecepto concesserit.

17. Unde posset ultimo haec veritas persuaderi rationibus, quibus ostendi potest imprimis non fuisse conveniens, Christum praecipere, et sub necessitate salutis constituere usum calicis pro omnibus et singulis fidelibus. Tum quia totus Christus sub singulis speciebus futurus erat, et omnem necessarium ac convenientem effectum huius sacramenti se sumentibus sub qualibet specie tribuere potest; tum etiam quia vix posset id moraliter fieri sine magnis incommodis et periculis contra reverentiam huic sacramento debitam, quaa vel propter multitudinem communicantium, vel propter eorum varietatem, tam in conditionibus et affectibus corporis, quam in animi prudentia, et circumspectione; vel denique propter ministrantium incuriam, nullatenus possent iuxta humanam conditionem evitari. Deinde contrariis rationibus probari posset, prudentissime fecisse Ecclesiam, introducendo, et approbando consuetudinem hanc communicandi laicos sub sola specie panis, quia illis nullum inde provenit spirituale incommodum, quod ad effectum huius sacramenti pertineat; imo eisdem esse potest modus ille communicandi utilior, tum ad fidem ergo hoc sacramentum perfectius exercendam, utique Christum in toto sacramento, eundemque Dominum totum in singulis sacramenti partibus fidei oculis intuendo; tum etiam ad maiorem observantiam, purioremque eiusdem sacramenti cultum, ut satis explicatum est. In his enim et aliis rationibus declarandis immorari non est operae pretium, quia in commentariis theologicis, ad quos magis, quam ad disputationem de fidei fundamentis pertinent, copiose pro viribus nostris id praestitimus.

CAPUT VI.

De missis privatis.

Summarium

1. Missas privatas rex abhorret. — Missa etiam, si secrete fiat, est verum sacrificium et actus de se publicus. — 2. Missa quoad substantiam semper est actio publica. — 3. Variis modis potest dici missa privata. — Primo, ex defectu concursus populi. — 4. Missa hoc modo privata omnino irreprehensibilis est. — 5. Nullum praeceptum ecclesiasticum obligat ad sacrificandum coram multis. — 6. Secundo dicitur missa privata, quia solus sacerdos in ea communicat. — 7. Tertio dicitur missa privata ex circumstantiis loci et temporis. — Hae circumstantiae non reddunt eam illicitam. — 8. Consuetudo celebrandi in privatis locis miraculis confirmata. — 9. Consuetudo celebrandi missam quocumque opportuno tempore exemplis firmatur.

1. Venio ad ultimum punctum circa divinum Eucharistiae mysterium a rege tactum, de missis privatis, quarum usum inter novitios et nuperos ritus ponit, et reprehendit. Notanda vero sunt verba regis dicentis: *In his articulis privatas illas missas numero, in quibus sacrificus simul et populi personam et sacerdotis sustinet.* Nam in illis videtur rex de missa tanquam de vero sacrificio loqui, alias immerito *sacrifici et sacerdotis* nomina interponeret, ac sacerdotem in missa pro populo inter-

cedere, et ideo ab illo distingui debere supponeret. Propter quod dubito, an in illis verbis ex propria sententia loquatur, credens, quod de missae sacrificio supponit, cum Lutherus, Calvinus, et alii protestantes id negent, an vero solum intendat, catholicos ex propriis principiis redarguere. Nos vero catholicam doctrinam de veritate ac proprietate huius sacrificii supponentes, dicimus in primis, missam, sive publice, sive secrete fiat, semper esse verum sacrificium, ac subinde nunquam esse ita privatam, quin de se actio sit publica, sit enim a sacerdote, ut a ministro publico auctoritate Christi et nomine Ecclesiae constituto in his, quae sunt ad Deum, ut pro universo christiano populo Deo sacrificium offerat. Et ideo merito dixit concilium trident. sess. 22, cap. 6: *Missas, etiamsi nullus in eis communicet, vere communes censeri debere, partim, quod in eis populus spiritualiter communicet, partim vero, quod a publico Ecclesiae ministro, non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Christi pertinent, celebrentur.*

2. Iuxta hanc ergo catholicam doctrinam nulla est missa, quae (ut ita rem explicem) per se et substantialiter sit privata; nam quoad principalem offerentem, qui est Christus, et quoad ministerialem, qui est sacerdos, et quoad rem oblatam, quae est caro et sanguis Christi, et quoad Deum, cui offertur, et quoad Ecclesiam catholicam, pro qua offertur, communis est; haec autem sunt, quae ad eius substantiam maxime pertinent, eique per se convenire dici possunt. Solum ergo possunt aliquae missae dici privatae ex conditionibus seu circumstantiis, quae in illius celebratione intervenire possunt. Quoniam autem hae circumstantiae multiplices esse possunt, per singulas discurrere oportet, et expendere, an in aliquo sensu protestantium reprehensio vel potius calumnia contra Ecclesiam catholicam verisimile aliquod fundamentum habere possit.

3. Et primo quidem dici potest missa privata, quae sine populi concursu celebratur. Quem sensum indicat rex, cum affirmat, missas privatas vocare, *in quibus sacrificus simul et populi personam et sacerdotis sustinet.* Hoc autem si attente consideretur, neque necessarium, neque in rigore verum esse potest, nisi supponatur, sacerdotem omnino solum esse, quando sacrificat; nam si ministros, vel saltem ministrum habeat, ille populi personam sustinebit et non solus sacerdos. Tales autem missas privatas, in quibus nullus ministret sacerdoti, Ecclesia non permittit, nec permisit unquam; prohibet enim missam dici a sacerdote sine ministro. Nam in concilio moguntino sub Leone III, cap. 43, dicitur, nullum presbyterum recte posse solum missam facere, et ita observat universalis Ecclesiae consuetudo, et omnes catholici doctores docent. Hoc autem satis est, ut non dicatur solus sacerdos simul populi et sacrifici personam sustinere; nam minister, vel solus, vel simul cum persona sacerdotis personas populi sustinet. Cum enim Paulus ad Hebr. cap. 5, dicat, Pontificem creatum, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre; nullum est inconveniens, quod ipsemet sacerdos saltem simul cum ministro populi personam sustineat. Quin potius si solam sacrificii generalem rationem spectemus, non colligitur ex vi illius necessitas alicuius ministri, neque alicuius populi adstantis; constat enim Abel, Abraham, et alios patriarchas in lege naturae obtulisse interdum sacrificium solos, sine aliis ministris, vel assistentibus, quia licet sacerdos esset solus, poterat nomine populi et pro se et pro illo toto simul offerre. Unde quod nunc requiratur aliquis sacerdoti ministrans, est ex peculiari institutione, quae videtur magis esse ecclesiastica, quam divina, quia magis postulatur propter accidentales caeremonias, quam propter essentialem ritum consecrationis.

4. Hinc ergo fit, nullam dari verisimilem causam, ob quam reprehendi possit missa privata quoad hanc circumstantiam, id est, cui nullus assistit praeter unum ministrum, quia in tali modo offerendi nihil committitur vel contra naturalem legem, vel contra praeceptum Christi, vel contra praeceptum, aut consuetudinem Ecclesiae. Primum constat ex dictis, et est per se manifestum, quia nec communis ratio sacrificii, nec peculiaris modus aut dignitas eucharistici sacrificii multorum praesentiam requirit, potest enim cum debita reverentia, devotione, et integro ritu a sacerdote cum uno tantum ministrante fieri. Praeceptum item Christi ostendi non potest, quia neque actio eius in nocte coenae, neque verba, quae tunc apostolis dixit, continent tale praeceptum, ut ex similitudine rationis colligi potest ex iis, quae in praecedenti puncto tradidimus. Item ex iis, quae tradunt Cyprianus epist. 62. ad Caecilium, versus finem, et Augustinus epist. 118, cap. 6. dicentes, non praecepisse nobis Christum in conficiendo hoc mysterio observare omnes circumstantias, quas ipse observavit, sed quae ad ritum substantialem pertinent. Sic ergo quamvis ipse coram multis celebraverit, non ideo praecepit semper ita fieri. Alias necessarii essent saltem duodecim assistentes, vel etiam non deberent permitti plures, quia Christus non omnes discipulos, sed tantum duodecim apostolos ad coenam vocavit, et simili ratione non in conspectu feminarum sed tantum virorum esset hoc sacrificium offerendum. Denique non potest designari multitudo assistentium, vel numerus eorum iure divino necessarius ad conficiendum hoc sacramentum; ergo neque est datum praeceptum, ut coram multis

absolute fiat, quia non magis uno, quam alio modo ostendi potest vel scriptum, vel traditum.

5. Praecepto autem ecclesiastico videri potest olim fuisse statutum, ne missae dicantur, nisi coram testibus saltem duobus, ut habetur in concilio nannetensi c. 30, et alii referunt ex Anacleto epist. 1, ubi generaliter de sacerdotibus dicit: *Non soli sacrificent, sed testes secum adhibeant;* postea vero in episcopis plures requirit. Verumtamen hoc ius, vel nunquam fuit generaliter introductum in Ecclesia per modum rigorosi praecepti, vel certo per consuetudinem contrariam abrogatum est, quia in his, quae accidentaria sunt, potest esse in Ecclesia varietas, ut ratio vel occasio temporum exigit. Et ita, multiplicatis sacerdotibus, potuit vel necessarium, vel magis conveniens iudicari, ut unus minister sufficeret, ne propter solam assistentium paucitatem aut penuriam divinus cultus minueretur et Ecclesia ipsique sacerdotes fructibus sacrificiorum privarentur.

6. Secundo modo dicitur missa privata, in qua solus sacerdos sacramentum consumit, et communicat; et in hoc magnam vim faciunt protestantes, fingentes esse non solum contra antiquam Ecclesiae consuetudinem, sed etiam contra ius divinum. Sed ducuntur solo spiritu contradicendi, et calumniandi Ecclesiam romanam, quia sine fundamento fingunt tale praeceptum, ut facile ostendi potest discursu saepe facto. Nam ex facto aut verbis Christi non colligitur de hac re praeceptum divinum, ut testimonia adducta et ratio probant, quia solum Christi factum non inducit praeceptum, neque per aliqua Christi verba sufficienter indicatum est. Deinde licet verum sit, in principio Ecclesiae frequentius observatum fuisse, ut fideles assistentes fractioni panis de illo participarent, tamen quod id factum fuerit ex obligatione praecepti maxime divini, nullo indicio ostendi potest, verisimiliusque est, ex sola devotione et fervoro fidelium eo tempore id provenisse. Praesertim eum dicat Paulus 1. ad Corinth. 11: *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat,* nam poterant etiam tunc multi adesse sacrificio, qui se probantes, non dispositos ad communicandum invenirent, et ideo semper etiam in Ecclesia fuit facilius missam audire, quam in illa communicare; quod non ita esset, si quoties missa auditur, communicare oporteret, quia non eadem probatio conscientiae, idemque institiae status aeque ad utrumque postulatur. Deinde paulo post apostolorum ex hac vita discessum designari caeperunt tempora, in quibus soli fideles communicare obligabantur, cum tamen extra illa tempora, et diebus saltem dominicis missas audire tenerentur. Merito ergo concilium tridentinum damnavit dicentes, illicitas esse missas, in quibus solus sacerdos communicat. De quo puncto plura in scholasticis disputationibus disseruimus.

7. Tertio potest missa dici privata ex aliis circumstantiis, ut ex loco, quia in privata domo dicitur, et non in publico templo pro toto populo deputato; vel ex tempore, scilicet, quia non sit hora consueta, in quo populus solet ad sacrificium convenire, sed quacumque alia sacrificanti opportuna; vel ex modo, quia non fit cum cantu vel aliis similibus solemnitatibus. Et de his omnibus modis certum est, missam privatam non fieri illicitam, nisi aliquid contra specialem Ecclesiae prohibitionem, vel contra reverentiam sacramento debitam committatur. Ratio generalis est, quia in his ritibus accidentalibus nihil est iure divino positivo definitum, et ideo quidquid non est per se malum, nec per Ecclesiam prohibitum, indifferens est. Unde quod ad locum spectat, solum est per se necessarium, ut locus sit per Ecclesiae pastores approbatus, iuxta antiquos canones a concilio tridentino gravissimo commendatos et innovatos. Dico autem per se, quia semper in Ecclesia usitatum fuit, ut ex prudenti causa vel necessitate missae in privatis locis aut domibus pro debito tempore et opportuna occasione oblata dicantur.

8. Quem morem miraculis etiam confirmatum esse, antiquae historiae prodiderunt. Nam Paulinus in vita Ambrosii refert, cum aliquando Romae adesset, sacrificium in domo cuiusdam matronae nobilissimae obtulisse, et paralyticam in lecto iacentem miraculose sanasse. Et Augustin. lib. 22. *de Civit.* cap. 8, refert, quemdam presbyterum suum sacrificium corporis Christi in quadam privata domo, quae a daemonibus vim noxiam patiebatur, obtulisse, et orationibus suis habitatores illius domus ea vexatione daemonis liberasse. Theodoretus etiam in *Historia religiosa* cap. 20. de se narrat mysticum sacrificium in privata domo cuiusdam viri sancti Maris vocati propter eius consolationem obtulisse. Pius tandem I. summus Pontifex in sua epist. 1. ad Iustum veronensem episcopum habet: *Euprepia titulum domus suae pauperibus assignavit, ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes missas agimus.* Quae quidem missae saltem quoad modum videntur fuisse privatae, quoad locum autem potest esse dubium, quia per titulos significantur domus ad divinum cultum mancipatae, ut notat Baronius an. 112, num. 4. Quia vero Pius non dicit, domum illam iam fuisse cultui divino dicatam, sed ab Euprepia pauperibus assignatam, et in illa adhuc cum pauperibus habitasse, satis verisimile est, illam non fuisse Ecclesiam publicis officiis divinis dicatam, sed fuisse domum habitationi pauperum destinatam, in qua privatim missae dicebantur. Et hoc maxime solitum est fieri tempore persecutionis ty-

rannorum, vel haereticorum, ut sumitur ex multis, quae memorat Victor lib. 3. *de Persecut. Vandalica*, et Sozomenus lib. 7. *Historiae*, cap. 5, et Augustinus in *Breviculo collation.* cap. 17. Item in illo tempore dicebantur missae in cryptis. Unde Cornelius papa ad Lupicinum viennensem episcopum exaggerans vim persecutionis, ait: *Neque in cryptis notioribus missas agere christianis licet;* ubi expendo particulam *notioribus*, nam significat in secretioribus, privatim, et occulte dici potuisse. Dicebantur denique tunc in cerceribus, teste Cypriano epistola 5, apud quem notanda est prudens monitio: *Ita ut presbyteri quoque, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alternent:* quibus verbis etiam significat, missas illas fuisse privatas quoad modum et quoad personarum concursum.

9. Quocirca eisdem exemplis facile probari potest, consuetudine receptum fuisse, ut missae quocumque opportuno tempore dicerentur, quia nec necessarium erat, nec moraliter possibile, definitam horam celebrandi in tanta varietate occasionum et locorum observare. Accedit, semper fuisse licitum sacerdotibus quotidie celebrare, si vellent, sicut de Andrea apostolo dixisse legimus: *Ego omnipotenti Deo immolo quotidie non taurorum carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum Agnum in altari.* Hieronymus etiam epist. 150. ad Hedibiam q. 2, de se dicit: *Quotidie in sacrificiis eius de genimine vitis verae rubentia musta calcamus.* Quod de missis privatis, quae ab ipso quotidie dicebantur, necessario intelligi debet. Nam de eodem Hieronymo ait Epiphanius ep. ad Ioannem hierosolymitanum, quae est 60. inter epistolas Hieronymi, ipsum non fuisse solitum publicas misses celebrare. De Cassio etiam namiense episcopo refert Gregorius homil. 37. in evangelia, morem illi fuisse *quotidianas Deo hostias offerre, ita ut pene nullus dies vitae eius abscederet, quo non omnipotenti Deo hostiam placationis immolaret.* Et similia in historiis de vitis et gestis sanctorum frequenter reperiuntur, ex quibus manifeste colligi potest, eos neque certam diem hebdomedae, neque publicam ac definitam diei horam ad celebrandum observasse, sed pro sua devotione aut commoditate elegisse horam intra diei tempus ab Ecclesia permissum. Et inde a fortiori etiam perspicuum manet, missas privatas quoad intentionem offerendi aut alias circumstantias eodem modo fuisse semper licitas et in usu; tum quia de illis est eadem ratio, tum etiam quia non poterant aliter missae tam frequenter celebrari. Atque haec sufficiunt de hoc puncto, in quo nullam rationem dubitandi, vel difficultatem, quae ad dogmata fidei pertineat, invenio; alia vero, quae ad sacrificium missae spectant, a rege non attinguntur, et alibi, nempe tom. 3, p. 3, disp. 73 et seq., ex professo a nobis tractata sunt.

CAPUT VII.

De erroribus, qui circa cultum et invocationem Beatae Virginis in regis Praefatione notantur.

Summarium

1. Quid intersit inter verba *honorandi odorandi* et *venerandi*.— 2. Plures species adorationis.—Latria. — Dulia. — Qua adoratione B. Virgo est adoranda. — 3. Quid rex in veneratione B. Virgini debita coarguat, eiusque obiectio. — Obiectio ex verbis regis collecta. — Satisfit obiectioni. — Verus sensus Nazianzeni traditur.—4. Invocationem Beatae Virginis redarguit rex Iacobus. —Fundamentum regis Iacobi.—Triplex eius obiectio contra modum invocandi B. Virginem.— 5. Antiquissimus est in Ecclesia iste modus invocandi B. Virginem.— 6. Responsio ad regis verba.—Optime stat visio beata cum cognitione et dilectione creaturarum. — B. Virgo potest pro nobis intercedere, quin felicitatem suam deserat. — 7. Diluitur prima obiectio contra modum invocandi B. Virginem. — Ecclesia non tribuit B. Virgini imperium in Christum Dominum. — 8. Solvitur secunda obiectio. — 9. Satisfit tertiae obiectioni; et quomodo B. Virgo daemones propulset, declaratur. — 10. Quomodo B. Virgo haereses interimat.

1. Inter alia, quae in reddenda ratione suae fidei rex Iacobus scribit in Praefatione sua, nonnulla de Beata Virgine confitetur, quae ex catholica doctrina desumpsit, a quo nihilominus in aliis discrepat, quae breviter expendere, et non minus certe esse, quam priora, ostendere necesse est. Primo ergo dum Mariam sanctissimam Beatam Virginem appellat, recte de perpetua illius virginitate sentire videtur, non enim potest simpliciter Virgo appellari, quae aliquando virginitatem servavit, si postea illam amisit. Deinde recognoscit, illam fuisse veram Dei Matrem, eo quod Salvatori nostro placuerit ex illa humanum sibi corpus assumere, et in Christo non possit a divinitate humana natura separari; quod recte dictum est, utpote e concilio ephesino I. cum Leone magno et Cyrillo alexandrino mutuatum. Praeterea dicit, se *pie ingenueque fateri constanterque contendere, illam Virginem supra omnes beatorum hominum ac spirituum ordines ad coelestem gloriam elatam, eius filio Deo simul et homine excepto.* In qua confessione veritatem laudo, at complector; illius tamen certam fidem postulo, et fundamentum requiro. Si enim rex dicens, pie et ingenue illam veritatem fateri, et pro illa constanter contendere, solum piam quamdam credulitatem, constantemque opinionem illius veritatis se habere signifi-

care intendit, confessioni Fidei catholicae non satisfacit. Nam traditio antiquissime ab apostolis orta, et unanimi consensu patrum ad nos usque derivata, et ab universali Ecclesia sine ulla dissensione aut haesitatione recepta certam fidem illius veritatis apud catholicos facit. Si vero rex serenissimus verbis suis hanc fidem indicare voluit; aliquid esse firma fide credendum, quod in libris canonicis expresse non sit scriptum, fateatur necesse est. Verumtamen quia in veritate doctrinae quoad hanc partem convenimus, et de modo et regula credendi satis in superioribus dictum est; ideo in hac veritate confirmanda non immoror, et lectorem ad ea, quae alibi scripsimus, remitto.

Denique hanc Beatissimam Virginem se venerari rex profitetur, quod etiam libenter legimus, et admittimus. Nec de verbo venerandi, vel adorandi quaestionem movemus, licet fortasse rex primum admittere, posterius autem cavere consulto studuerit; nam hoc etiam sine reprehensione fieri posse, si sana mente et legitimo sensu fiat, non dubitamus. Nam Concilium tridentinum sess. 25, in decreto de Invocatione et veneratione sanctorum, illum loquendi modum observavit, dicens: *Christum adoremus, et sanctos veneremur.* Epiphanius contra, haeresi 78, cum doceat, Virginem honore et veneratione prosequendam esse, adorandam esse negat, utique adoratione latriae, seu divino cultu, de quo ibi tractabat, et per antonomasiam verbo *adorandi* simpliciter dicto significari solet.

Itaque maioris claritatis gratia, et ut pure et sincere huius dogmatis sensum sine ambiguitate verborum explicemus, tria verba notanda sunt, scilicet, *honorare, adorare*, et *venerari;* nam duo priora distinxit Augustinus contra sermonem Arianorum cap. 23. *Nam honorat*, inquit, *omnis, qui adorat; non vero adorat omnis, qui honorat;* honoramus enim non solum superiores nobis, sed etiam aequales; imo et inferiores, quin etiam rex interdum subditum honorat, ut dicitur Esther 6. Adoratio autem solum exhibetur potentiori et superiori in signum dignitatis et excellentiae. Est ergo honor testimonium virtutis absolute spectatae, quomodocumque ad honorantem comparetur. Adoratio vero est etiam virtutis testificatio cum recognitione tamen superioris dignitatis, excellentiae, et ideo qui honorat, non statim adorat; e contrario vero qui adorat, necessario etiam honorat. *Venerandi* autem verbum licet magis ad proprietatem *adorandi* accedere videatur, quia exhibitionem reverentiae et observantiae indicet, interdum tamen solet pro verbo *honorandi*, et in eadem significatione usurpari, ut ex latina proprietate et usu constat. In praesenti ergo cavendum est, ne in hac tantum postrema significatione verbum *venerandi* usurpemus; parum est enim Virginem honorare, nisi id fiat cum debita mentis submissione et aestimatione excellentis virtutis et dignitatis eius. Honor autem sic exhibitus, est propria veneratio et reverentia, et dici etiam potest quaedam adoratio.

2. Nam ipsa etiam adorationis vox generalis est, et varios gradus seu species habet; quaedam enim in signum supremae et increatae excellentiae exhibetur, quae latria dicitur, et interdum nomine adorationis simpliciter prolato significari solet; alia vero est, quae ob minorem excellentiam indicandam exhibetur, in qua significatione interdum usurpatur in Scriptura verbum *adorandi*, ut 1. Reg. 24, et 25, et 3. Reg. 1, et alibi saepe. Atque eodem modo distinguunt theologi adorationem inferiorem (quam per nominum accommodationem *duliam* vocant) a suprema adoratione latriae, et sub priori membro cum singulari quadam excellentia et perfectione observationem Virgini debitam constituunt, et *hyperduliam* vocant. Quae verba fortasse regi non placebunt, sed de illis non contendemus, dummodo res non displiceat, et per *venerandi* verbum non quemcumque honorem, sed illum, qui cum debita aestimatione et animi submissione in signum singularis excellentiae et sanctitatis Virgini exhibetur, significemus. Merito enim dixit Augustin. lib. *de Genesi ad litter.* cap. 4: *Dummodo intelligatur, quod intelligendum est, non magnopere curandum quid vocetur.* Nos igitur hac mente confitemur, Beatam Virginem esse venerandam, et ab *adorandi* verbo, ne quempiam in fide infirmum offendat, abstinemus. Nec videtur rex ab hoc sensu alienus; nam statim fatetur, Virginem esse veram Dei Matrem, quam nemo prudens negare potest, esse singularem excellentiam; et insuper addit, Virginem in coelesti gloria supra omnes beatorum spirituum ordines esse collocatam; ergo necesse est, ut cum recognitione eiusdem excellentiae, et in testimonium ac significationem eius honorem illi exhibeat, quando ipsam veneratur.

3. His vero non obstantibus, aliquid obmurmurat, vel reprehendit rex in cultu et veneratione, quam catholici Beatae Virgini tribuimus, dicens: *Sed nec ipsam deridiculo ausim habere, nec impias in Deum voces emittere, non illi divae modo, sed et Deae nomen tribuens.* Quibus alia adiungit, quae proprie ad invocationem pertinent, ideoque commodius inferius tractabuntur. Haec autem reprehensio hanc fere obiectionem continere videtur; nam cultus vel adoratio non tantum factis, sed etiam verbis divinitatem significantibus exhibetur; ergo cum illa verba divinitatem in Virgine significent, adorationem simpliciter, seu latriae continent; ergo non ad honestam et debitam observantiam, sed ad idololatriae

labem spectant. Haec vero obiectio nec fundamentum habet, neque alicuius momenti est. Nego habere fundamentum, quia nunquam Ecclesia romana seu catholica in laudanda seu invocanda Beata Virgine illis vocibus usa est, et ideo immerito illi tribuitur, si quid fortasse huiusmodi in aliquo privato doctore invenitur. Addo etiam, similes voces rarissime inveniri in patribus, vel doctoribus theologis, qui apud nos sunt alicuius auctoritatis. Solum memini legisse me nomen *Deae* apud Gregorium nazianzenum in tragaedia de Christo patiente in fine, ubi sic inquit: *Veneranda o Virgo, casta, felicissima, quando beata nunc beatorum in polo, exuta quidquid faecis humana sedes, aeternitatis pallio ornata, ut Dea habita senectae expers.* Ex huiusmodi autem vel similibus verbis dico, frivolam capi reprehendendi, vel obiiciendi occasionem, quia tam ex fide et sapientia scribentis, quam ex antecedentibus et sequentibus verbis constat, non esse usurpatam ad significandam veram Deitatem per essentiam, sed quamdam excellentem participationem eius. Unde possemus regi respondere, verbis Christi Domini Ioan. 10: *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est*, etc. Cum ergo Scriptura iustos, principes, et iudices vocet deos propter quamdam participationem; quid mirum, quod Gregorius nazianzenus ad significandam inter omnes res creatas singularem excellentiam, dignitatem, et propinquitatem (ut sic dicam) Virginis ad Deum, Deae nomen usurpaverit? Eo vel maxime, quod non simpliciter asseruerit, illam esse Deam, sed ut Deam habitam, nam particula *ut* diminuit, et solum participationem quamdam et imitationem dicit. Sicut Christus Dominus Matth. 5, dixit: *Estote perfecti, sicut et Pater vester perfectus est;* et Ioan. 16: *Et sint unum, sicut et nos unum sumus.* Denique addere possumus, Nazianzenum quasi licentia poetica usum, et necessitate carminis compulsum, vocem illam praeter consuetum morem fideliter interposuisse, nullum timens periculum, sicut re vera nullum erat, quod legentes posset in aliquem errorem inducere. Et haec nunc sufficiunt pro iis, quae de veneratione Virginis rex attingit.

4. Contra invocationem autem eiusdem Virginis severius rex invehitur, nam et substantiam, ut sic dicam, et modum reprehendit. Negat enim in primis, orandam esse Virginem a nobis, eiusque dogmatis egregium fundamentum mirabilemque rationem, vel potius coniecturam indicat, dicens: *Ne illud quidem in animum induco, tam otiose in coelis eam degere, ut absurdis cuiuslibet inepti hominis orationibus pateat, seque eius rebus ac negotiis immisceat.* Et infra: *In coelis, in aeterno sanctarum animarum receptaculo, in aeterna est felicitate collocata, nunquam a tantis gaudiis ulla terrenarum rerum cura, aut sollicitudine avocanda.* Ex quibus verbis haec ratio summatim colligi videtur. B. Virgo non potest nostra curare, vel nostris precibus attendere, nisi a sua felicitate avocetur; at hoc fieri non potest; ergo neque illud a nobis faciendum, aut tentandum est. Deinde in modo interpellandi Virginem tria potissimum taxat. Primo, quia illam oramus, ut non solum precibus, sed etiam imperio cum filio suo agat, et quod illi imperet, ac dominetur. Secundo, quia perridicule eam habemus, dum fingimus, ipsam in terras ad sacerdotum oscula et complexus descendere. Tertio, quod similiter credimus, propter nos acri ac periculosi altercatione cum daemonibus contendere. Alii denique addunt, quod eam omnipotentem facimus, illi tribuendo, quod cunctas haereses sola interemerit in universo mundo, et eam postulando, ut beatos nos faciat filium ostendendo, ac denique eam vocando spem nostram, quod est proprium Dei, et mediatricem seu advocatam, quod est proprium Christi.

5. Verumtamen quod ad priorem partem attinet, protestantes in ea seculi sunt Constantinum Copronymum, de quo Suidas ita memoriae prodidit: *Mortalium omnium impurissimus praecipere ausus est, ne quis Mariae intercessionem imploraret.* Vid. Baron. t. 9, ad an. 767, n. 27. Quem errorem statim universa Ecclesia detestata est, et auctores, qui errorem referunt, satis ostendunt, morem invocandi Virginem antiquissimum in Ecclesia fuisse. Sic enim ait Teophanes, si quisquam corruens, vel dolens solitam christianorum vocem emitteret, dicens: *Dei genitrix, iuva*, ut inimicus imperatoris damnabatur. Et Theosterictus eius temporis scriptor apud Nicetam sic ait: *Quam Christus sibi in domicilium elegit, gloriosissimam, inquam, suam Matrem, omnibus aliis rebus creatis superiorem, omnium hominum salutem, mundi patrocinium, quae propter virginitatis suae praestantiam prope Deum versatur: huius, inquam, venerandum nomen multis modis ab Ecclesia expellere studuit, eius vero intercessiones, per quas mundus consistit, illas nec nominare quidem voluit, cum diceret, nemini eam posse opitulari.* Contra quem errorem satis nunc erit, morem hunc invocandi sanctissimam Virginem ex sanctis et antiquioribus patribus, tanquam testibus apostolicae traditionis ostendere.

Primus sit Ambrosius precatione 2. praeparationis ad missam, ubi eum Deum pro charitate obtinenda precatus esset, subiungit: *Et ut efficax haec mea sit deprecatio, B. Mariae Virginis suffragia peto, quam tanti meriti esse fecisti, ut prima inter mulieres novum munus offerret, et nulla praeter ipsam tam novum acciperet.* Huic adiun-

go Augustinum, qui in lib. *Meditationum*, c. 35, post longam ad Christum Dominum orationem ita concludit: *Propter bonitatem tuam suscipe preces servi tui, et da mihi effectum petitionis meae et desiderii mei, intercedente, et orante, et impetrante gloriosa Virgine, genitrice tua Maria, Domina mea, cum omnibus sanctis tuis. Amen.* Et cap. 40. sic orat Virginem: *Sancta et immaculata Virgo, Dei genitrix Maria, et Mater Domini nostri Iesu Christi, intervenire pro me digneris apud illum, cuius meruisti effici templum.* Et sermone 18. de sanctis insignem habet orationem ad Virginem, ex qua Ecclesia sumpsit illa verba, *Sancta Maria, succurre miseris*, etc. Notatur autem in antuerpiensi editione, sermonem illum ab aliquibus tribui Fulgentio; sed inter opera eius non invenitur, et ideo merito theologi lovanienses non in appendice, sed inter vera Augustini opera illum collocarunt. Ipse autem Fulgentius in sermone *de laudibus Mariae ex partu Servatoris*, inquit: *Venite, virgines, ad Virginem, venite, matres ad Matrem;* et post multa similia concludit: *Ideo omnes istos cursus naturae Virgo Maria in Domino nostro Iesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus feminis subveniret*, etc.

His accedat Gregorius nazianzenus, qui orat. 18. de sancto Cypriano refert, beatam Iustinam a daemone sollicitatam ad Deum confugisse; posteaque adiungit: *Virginemque Mariam supplex obsecrans, ut periclitanti virgini suppetias ferret, ieiunii, et chameuniae pharmaco se se communit*, etc. Et in tragaedia citata circa finem haec addit: *Senectae expers supremo ex aethere, benigna adesto vocibus meis, preces admitte, Virgo o inclyta, hic quando tibi Verbi parenti, sed supra modum tamen, legemque solus inter omnes contigit honor.* Quam precationem piissime et elegantissime usque ad finem prosequitur, eamque bis tribus versibus concludit: *Regina, Domina, generis humani bonum, Amica semper esto tu mortalibus, Maximaque quovis in loco mihi salus.* Eadem fide et pietate Chrysostomus in prooemio ad psalm. 118. station. 3. in fine: *Haec*, inquit, *fratres, patrum monumenta, et documenta sunt, ex quibus nos haurientes, cum ea, quam adhiberi par erat, animadversione vobis impertivimus, quae nimirum Dei mandata in vobis proficiant, ut iuxta sinceram vestram fidem ac religionem probae quoque actiones sint. In quibus uberes confirmabit vos Dominus Deus, dans vobis uberes misericordias, et per intercessiones incontaminatae Dominae nostra Deiparae, ac semper Virginis*, etc. Omitto Athanasium, Gregorium nicaenum, et alios, quos de hac re alibi disputans allegavi t. 2, p. 3, disp. 23; libetque hic adiungere Basilium Seleuciae archiepiscopum, qui synodo constantinopolitanae adfuit, et licet in chalcedonensi action. 1. in fine legatur depositus, non tamen propter fidem, et paulo post restitutus est, ut ex action. 5. colligitur. Ille ergo in orat. 1. *de Annuntiatione Deiparae*, inter multa alia, quae de laudibus et intercessione Virginis dicit, hac tandem oratione concludit: *O ter sacrosancta Virgo, aspice nos de coelo oculo propitio, et nunc quidem educ nos hinc cum pace: ad iudicis autem thronum a confusione liberos nos siste, ac stationis tandem ad dexteram participes nos effice*, etc.

His addi possunt multa ex Damasceno orat. 1. *de nativitate Mariae* ad finem, et orat. 1. de eiusdem *dormitione*, et Epiphanio, in sermone *de laudibus Virginis*, et Ephrem de eiusdem *laudibus*, Beda in simili homil. *de sancta Virgine*, Anselmo libro *de excellentia B. Virginis*, praesertim cap. ultim. et Bernardo in homiliis super *Missus est*, et in sermonibus de *Assumptione*, Ildephonso in lib. *de virginitate Mariae*, Laurentio Iustiniano, et aliis quamplurimis patribus sive antiquioribus, sive recentioribus. In omnibus enim illis frequenter inveniuntur devotissimae orationes ad B. Virginem cum magna reverentia, laudibus, et encomiis de illius excellentia, et exhortationes ad fideles postulandi Virginis intercessionem cum magna fiducia. Et ex illis omnibus evidenter colligimus, consuetudinem hanc non novam, sed antiquissimam fuisse, neque etiam fuisse antiquatam vel mutatam aliquando, sed conservatam semper in cordibus et ore fidelium. Immerito ergo videtur illam rex ponere inter eas consuetudines, quas nuperas et novitias vocitat.

6. Ratio autem, quae contra illam obiicitur, regio sane ingenio videtur indigna, potiusque apparet esse alterius hominis parum in mysteriis fidei et rebus theologicis versati. Nam qui sanctorum felicitatem contemplari noverunt, non ignorant, visionem illam divinitatis, quae homines et angelos beatos efficit, eos non impedire, quominus, quae apud nos aguntur, cognoscere, et curare possint. Est enim visio illa beata eminens quaedam participatio divinae scientiae, qua Deus se ipsum comprehendit, et ideo sicut contemplatio, quam Deus de se ipso habet, ipsum non impedit, quominus nostra consideret, et omnibus exactissime provideat; ita in suo gradu et proportione contemplatio beatorum non necessario excludit nostrarum rerum cognitionem; imo potius illam unicuique iuxta suae felicitatis gradum et statum confert. Unde etiam fit, ut sine suae felicitatis diminutione, aut intercessione possint beati nos diligere, et secundum charitatis suae gradum pro nobis intercedere. Sic enim de sanctis angelis dixit

Christus: *Semper vident faciem Patris, qui in coelis est*, Matth. 10; et nihilominus eos vocat engelos hominum, dicens: *angeli eorum*, utique custodes, iuxte illud psalm. 33: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Si erge angeli beati possunt homines custodire, et ex hac terrenerum rerum cura at solicitudine ab aeternis gaudiis suac felicitatis non avocantur; quia cogitare potest, non posse B. Virginem oretiones nostras audire, et pro oobis intercedere, quin a sua felicitate distrahatur?

Quod si hoc cuipiam difficilius videtur, quia longe feliciorem, et gaudiis eeternis magis intentem Beatam Virginem esse credit, manifeste decipitur; nam cum ipsa felicitate et eius gaudio crescit etiam et facultas considerandi res humanes simul cum divinis, et affectus charitatis ad illarum curam, pro ratione sui status, et propter maiorem Dei gloriam, suscipiendam. Unde Christus etiam ipse licet a principio conceptionis suae longe felicior fuerit in anima sua, quam nunc sit Beata Virgo; nihilominus summam curam et solicitudinem oostrae salutis semper habuit, et pro nobis intercessit, et nunc etiam nostras exaudit oretiones, nostrique curam habet, neque propterea a tantis gaudiis suae aeternae felicitatis avocatur. Certe beetus Petrus ep. 2, c. 1, cum fidelibus scriberet: *Dabo autem operam, et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis*, non timebat, ne post obitum suum e sua felicitate propter nostri recordetionem et intercessionem reterderetur, ita enim illum locum intellexit Chrysostomus oret. in Petrum, quem alii secuti sunt; cur ergo rex cogitat, noa posse B. Virginem sine suee felicitatis imminutione oobis opitulari?

Quod vero ait rex, non posse in animum inducere, tam otinse Virginem in coelis degere, ut absurdis cuiuslibet inepti hominis orationibus pateat, interrogo, quid per absurdas orationes intelligit, quove sensu dicit cis patere Virginem? Absurdae enim orationes diei possunt, quibus aliquid absurdum vel indecens a Virgine postulatur, et has orationes audit Virgo, sed non exaudit. Neque est alicaum e perfectione Virginis, vel eximia eius felicitete, esse in eo otio, in quo possit has orationes eudire; nam Deus ipse in eo est otio, ut huiusmodi etiam oretionibus pateat, et eas videat, non ut ces recipiat, sed ut puniat potius. Quia otium illud non est vanum aut vitiosum, sed contempletionis otium, omni quidem labore vecuum, non tamen rerum omnium cognitione et eltissime providentia destitutum; illud ergo otium in suo gradu B. Virgo participet. Quod si ebsurdas orationes rex vocat omnes illas, quae eb infimis et vilibus hominibus, vel a magnis etiam peccatoribus fiunt, boc nihil ubstat, queminus, si fideliter et honeste fiant, aditum patentem ed Virginem inveniant, et ab ille uon solum cognoscantur, sed etiam acceptentur, quantum secundum ordinem divinae providentiae expedire iudicaverit, quod caeteris etiam sanctis commune est, ut capite sequenti dicemus.

7. Ad primam vero obiectionem contra modum invocandi Virginem fundetam in verbo *imperandi*, eandem respoasioaem demus, quam supra de nomine *Deae* exhibuimus. Ecclesia enim non consuevit petere a Virgine, ut imperet filio; nec docere, habera Virginem hanc potestatem, aut illa interdum uti consuevisse. At vero Augustinus lib. 2. *de Symbolo ad Catechumenos* cap. 5. significat, B. Virgineoi, quando Christo dixit Ioan. 2: *Vinum non habent, tentasse, iubere se filio posse tanquam matrem*, Christum eutem ideo respondisse: *Quid mihi, et tibi est mulier? ut distingueret inter Deum et hominem*, et significaret, virtutem facieadi miracula esse a divinitate, secundum quam non erat subditus matri. Unde Augustinus tacite reprehendit dicentes, B. Virginem posse petere a filio per imperium. Neque vero putandum est, hac mente Virginem in nuptiis ad filium fuisse locutam, sed humiliter rogando, et ex charitate petendo, ut cum Hilario, Ambrosio, Cyrillo, et aliis patribus alibi tradidimus. Neque etiam est nobis verisimile, hoc fuisse Augustinum do Virgiae suspicatum, cum in illius verbis nullum sit telis suspicionis fundemeatum aut vestigium. Solum ergo videtur indicere Augustinus Christum ita respondisse, ut ab omnibus eam suspicionem auferret. Vel certe usus est Augustinus verbo iubendi latiori modo, pro verbo potendi cum materna fiducie, unde simul ait: *Tentavit iubere tanquam Domina, quae se agnoscebat ancillam.* Non ergo poterat ex proprio imperio petere, si se agnoscebat ancillem. Ita ergo Ecclesia nunquam postulat a Virgine, ut iubeat, vel imperet. Solumque Petrum Damienum serm. 1. *de Nativitate Mariae* inveni dicentem: *Accedit non solum rogans, sed etiam imperans, Domina, non ancilla;* non temen propterea Ecclesia modum illum loquendi approbat; imo neque illum fidelibus permitteret, si eo communiter uti vellent. Et nihilominus pietes christiena docet, verba, quae per tropum et exeggeratiooem dicta sunt, sana mente interpretari. Nam Iosue 10. ad vocem Gedeonis: *Sol, ne movearis*, dicitur sol stetisse, *obediente Deo voci hominis:* si autem Deus obedivit, homo imperavit. Est autem metaphorica locutio ad exaggerandam efficaciam orationis hominis apud Deum. Ita erge Petrus Damienus locutus est exaggerando, quente sit materna fiducie apud filium.

8. Ad secundam obiectionem respondemus, fun-

datam esse in falsa calumnia fortasse conficta ab aliquibus protestantibus; nam in catholicorum libris non existimo aliquid simile reperiri. Quamvis enim saepe legatur, et pium ac verisimile sit, B. Virginem supplicibus suis ad eorum spiritualem consolationem interdum apparere, et loqui, vel per se, vel per ministerium angelorum; nunquam tamen legitur, aliquid indecorum, vel quod pudicissimum non sit, in huiusmodi apparitionibus contigisse. Aut certe si aliquid huiusmodi lectum alicubi fuerit, quod piam et prudentem interpretationem non recipiat, credendum est, aut fuisse opus daemonis se in angelum lucis transfigurantis, aut (quod saepe contingit) esse malevolorum hominum deceptiones, qui ad eludendam auctoritatem revelationum, et ignominiae, vel infamiae notam his coelestibus visitationibus inurendam, similes confingere fabulas non verentur.

9. Ad tertiam obiectionem de fuga daemonum, respondemus, hunc effectum saepe fieri per orationes Virginis, et ideo a patribus saepe illi tribui; nam Cyrillus alexandrinus homilia 6. contra Nestorium in concilio ephesino dicta, inter alia multa, quae de Virginis excellentia et efficacia praedicat, inquit: *Salve, per quam coelum exultat, per quam angeli et archangeli laetantur, per quam daemones fugantur*. Et Laurentius Iustinianus sermone *de Annunciat.* eam vocat inter alia *daemonum fugam*. Et Ecclesia ad Virginem orat: *Maria, Mater gratiae, tu nos ab hoste protege*. Refertque Surius, sanctum Richardum anglum cicestiensem episcopum in mortis articulo semper in corde simul et voce illa verba habuisse, suisque capellanis mandasse, ut ad eius aures illa pronuntiare non cessarent. Denique de fidelibus suis dixit Christus Marci c. ultimo: *In nomine meo daemonia eiicient*. Quid ergo mirum est, quod beatissima Christi Mater ad daemones fugandos sit potens? Quod vero in obiectione dicitur de pertinaci et acri altercatione Virginis cum daemone, calumniam sapit novatorum, et est modus loquendi ab eis inventus ad fidelium pietatis et devotionis irrisionem; nunquam enim a catholicis doctoribus assertum est, Virginem altercari cum daemone, sed vel illi imperare, vel (quod frequentius est) per orationem ad filium illius fugam impetrare.

10. Atque hoc etiam modo dicitur Virgo omnes haereses vincere, scilicet per Christum, qui est verum lumen, qui illuminat omnem hominem, qui suo proprio iudicio damnari nolit. Et sic etiam multi alii effectus gratiae tribuuntur Virgini, non quia per se illos efficiat, sed vel quia nobis Christum omnium gratiarum auctorem peperit, vel quia per illum, et ab illo eos nobis impetrat. Et sic etiam dicitur Virgo spes nostra, vel quia per illam habuimus Christum, qui est spes nostra, ut exposuit Epiphanius in sermone *de Laudibus Virginis*, vel ad explicandam magnam fiduciam, cum qua ad illam recurrimus. Et ad eundem modum facile intelliguntur quamplurimae aliae locutiones sanctorum, in quibus ea, quae secundum excellentiam sunt Christi propria, per singularem participationem Virgini tribuunt, phrasim et modum loquendi Scripturae imitando. Qui sensus tam est notus fidelibus et per se patens, ut nullam patietur calumniam, nec maiori interpretatione aut persuasione indigeat. Quod Canisius lib. 5. *de B. Virgine*, cap. 10. et seq. et alii catholici scriptores copiose et erudite responderunt, et nos etiam aliis locis aliquid attigimus 1. tom. 3. p. q. 26, art. 1. in com. et in 2. tom. disp. 23, sectio. 2, et 3; et tom. 2. *de Relig.* tract. 1, lib. 3, c. 9, n. 4, et seq. De nomine autem Advocatae seu Mediatricis in cap. 9. *de sanctis* generaliter dicemus.

CAPUT VIII.

De iis, quae circa cultum sanctorum in regis praefatione notantur.

Summarium

1. Scriptura et patres testantur, sanctos esse colendos. — 2. Verbum *adorandi* rex Iacobus detrectat. — 3. Civili honore potius quam religioso cultu sanctos decorare videtur rex Iacobus. — Ecclesia catholica sacro et religioso cultu sanctos veneratur. — 4. Consuetudinem honorandi sanctos cultu sacro antiquissimam esse ex patribus convincitur. — 5. Tacita obiectio regis. — 6. Satisfit obiectioni regis, et sanctos omnes ab Ecclesia approbatos ostenditur esse colendos. — 7. Consuetudo celebrandi dies festos martyrum ab apostolis originem trahit. — 8. Qua auctoritate notatur Ecclesia in colendis sanctis.

1. Multa sunt, quae in Praefatione, et fidei suae professione rex obiicit contra veram doctrinam, quam Ecclesia catholica de sanctis vita functis credit, et profitetur; possuntque ad quatuor capita reduci, videlicet ad cultum et invocationem sanctorum, reliquiarum et imaginum adorationem, quae breviter prosequemur, quia non plenam disputationem, sed solam sufficientem responsionem dare intendimus, obiter ostendendo non solum non esse nupera, seu nova, quae in his Ecclesia observat, verum potius a perniciosa novitate temerarioque errore excusari non posse, qui haec reprehendere ausi sunt.

De cultu ergo sanctorum sic regi placuit in sua statuere praefatione: *Colo equidem illorum memoriam, cuius honestandi ergo nostra publice*

Ecclesia tot solemnes dies instituit, quot Scripturae auctoritate in album sanctorum relatos legimus. Sed tot nugis, quae in novitiorum sanctorum actis ac legendis perscribuntur, sane credulitatem meam deludi non patior. Ex quibus verbis confessiooem regiam ex ea parte recipimus, qua saltem in genere contendit, sanctos homines cum Christo regnantes esse a nobis colendos, tanquam honore et veneratione dignos. Id enim non solum Scriptura, et sancti patres, ac Ecclesiae traditio, sed etiam ratio naturalis docet, ut confirmant verba illa psal. 138: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus*, id est, ita sentio, amicos Dei maxime colendos et honorandos esse, seu amicos tuos, Deus, valde colo, et veneror. Quo testimonio ad hanc veritatem confirmandam usus est Hieremias Constantinop. in suo ad protestantes responso cap. 15, et ita etiam exponit Basilius cum in scholio ait: *Praescivisti me, inquit, et cum nondum essem, adduxisti me, et ego vicissim rependo, ut diligentes te honore prosequar.* Ubi valde notandum est, quod Basilius indicat, et ex verbis David colligit, ita esse gratum Deo suos amicos honorare, ut tanquam obsequium pro beneficiis ab eo acceptis ex gratitudine illi possit offerri. Nam ut recte Ambrosius serm. 1. *de sanctis* ait: *Quisquis honorat martyres, honorat et Christum, et qui spernit sanctos, spernit et Dominum, cum ipse dicat ad sanctos suos, qui vos honorat, me honorat, et qui vos spernit, me spernit.* Sic etiam Hieronymus epist. 53. ad Ripari. *Honoramus servos, ut honor eorum redundet ad Dominum, qui dixit: Qui vos suscipit, me suscipit.* Quod ita etiam exposuit Athanasius lib. *de virginit.* circa finem. Alia consulto praetermitto, quia frequentis, et alibi a nobis tractata, et quia, ut dixi, rex Angliae se etiam sanctorum memoriam colere profitetur.

2. Non omittam autem advertere, hic etiam abstinuisse regem a verbo *adorandi* verboque *colendi* usum esse. Nos vero iuxta ea, quae in praecedenti capite notavimus, vocum quaestiones devitantes, in illis non insistimus, dummodo eorum sensus verus sit et catholicus. Itaque si *adorandi* verbum per antonomasiam cultum latriae significet, noverunt catholici omnes, sanctos in hoc sensu non esse adorandos, quo sensu asseruit Hieronymus supra, sanctos honorari a nobis, non adorari; nam potius eos honorando, Deum adoramus; et lib. 1. *contra Vigil.* cum dixisset: *Quis martyrem adoravit?* illud explicando addidit: *Quis hominem putavit Deum?* Eodemque modo loquuntur Iustinus, Epiphanius, Damascenus, et saepe Augustinus. Et nihilominus sumpto adorationis verbo in ampliori significatione, non dubitavit idem Augustinus dicere in serm. 25. de sanctis: *Beatissimum Petrum piscatorem modo genibus provolutis adorat multitudo credentium, per Dominum nostrum Iesum Christum.* E contrario autem sumpto verbo *colendi* strictiori modo, dixit idem Augustinus epist. 44. ad Maximum grammaticum: *Ne te hoc lateat, et in sacrilega convicia imprudentem trahat, scias a christianis catholicis nullum coli mortuorum;* id tamen exponens subiungit: *Nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a Deo.* Addendo enim particulam *numen*, se de cultu et adoratione latriae loqui declaravit.

3. Praeter hanc verbi *colendi*, et adorandi ambiguitatem aliam praecavere necesse est, quia verba regis lubrica sunt, et Calvinismum etiam in hac parte redolent. Calvinus enim civilem honorem et cultum sanctis vita functis concessit deferendum; sacrum vero et religiosum cultum eis sine idololatria dari posse negavit. Regis autem verba talia sunt, ut de civili cultu intelligi facile possint, nam, et solemnes dies, quos sanctorum memoriam honestandi gratia in sua pseudoecclesia institutos esse dicit, solum ob civilem honorem instituti esse feruntur, sicut etiam in regum et principum saecularium natalitia interdum institui solent. Quod si in hoc tantum sensu de cultu sanctorum rex loquitur, immerito ad solos illos, qui Scripturae auctoritate in sanctorum album relati sunt, suas illas solemnitates coarctat; possumus enim cultu civili benefactores defunctos vel insignes homines colere, etiam si de illorum felicitate certi non simus, saltem dum non constet, illos esse damnatos. Catholica vero Ecclesia non civilem tantum, sed sacrum et religiosum cultum sanctis tribuendum esse censet: licet non latriae, sed inferioris rationis cultus sit, ad quem significandum nomen duliae theologi accommodarunt, sicut in cultu B. Virginis explicuimus, est enim in caeteris sanctis in gradu suo similis ratio. Illos enim propter excellentiam quandam omni civili dignitate superiorem veneramur, eosque in felicitatis aeternae celsitudine constitutos, tamquam suo modo nobis superiores, et in illo ordine singulariter excellentes recognoscimus; merito ergo eos sacro et excellentiori cultu et a civili distincto adorandos esse profitemur.

4. Hanc vero doctrinam nuperam non esse, sed antiquissimam, testimoniis sanctorum patrum convincere facile possumus. Ambrosius enim in dicto serm. 1. de sanctis, qui est in festo sanctae Luciae, de thesauro abscondito in agro sic concludit: *Igitur, fratres, quotiescumque martyrum memoriam celebramus, praetermissis omnibus saeculi actibus, sine aliqua dilatione concurrere debemus, reddere illis honorificentiam, qui nobis salutem pro-*

fusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacrata hostia pro nostra propitiatione Domino sunt oblati. Honor ergo sanctorum, teste Ambrosio, non est tantum civilis; ille enim saeculi actibus exhiberi solet, hic autem per actiones religiosas, et sacras, consentaneas fidei et sacrae causae, propter quam datur, tribuendus est. Unde dixit Damascenus libro 4. *de Fide* cap. 16: *Quibus rebus Deus colitur, eisdem servi eius obiectantur, quapropter psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus sanctos colimus.* Est ergo suo modo spiritualis hic cultus, qui actionibus spiritualibus exhibetur; nec propterea est aequalis cum divino, quia semper spiritus, et intentio adorandi est longe diversa. Est autem hic cultus cum divino cultu coniunctissimus, totusque in supremam Dei venerationem redundat, ut Athanasius, Hieronymus, et Ambrosius supra, et Basilius orat. in quadraginta martyres notant. Ideoque consuevit Ecclesia eisdem fere rebus, quibus Deum colit, sanctos honorare, ut ieiuniis, vigiliis, orationibus, et aliis similibus actionibus, ut sumitur ex concilio toletan. cap. 23, ex Hieronymo contra Vigilantium, ex Cypriano epistol. 34, et 37, et ex Augustino 20 contra Faustum cap. 21. Unde recte Eusebius caesariensis lib. 13. *de praeparat. evangelica,* cap. 7, sic inquit: *Verae pietatis milites, ut Dei amicos honorantes ad monumenta quoque illorum accedimus, votaque ipsis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuvari profitemur.*

5. Neque contra hunc modum venerationis et cultus sanctorum aliquid obiicere solent protestantes, quod alicuius momenti esse videatur; et qualecumque illud sit, alibi responsum est a nobis. In praesenti vero tacite rex obiicit, catholicam Ecclesiam immerito publice venerari aliquos homines vita functos, de quorum aeterna felicitate sacrae Scripturae auctoritate non constat, et ideo ait, suam Ecclesiam (quam catholicam nominare non audet, imo, velit, nolit, eam a catholica distinguit) eorum tantum solemnitates servare, qui Scripturae auctoritate sancti esse leguntur. Et virtute hoc confirmat, quia alias exponuntur fideles periculo, ut eorum credulitas deludatur, hominem damnatum pro sancto adorando, quod videtur magnum absurdum, prudenti modo operandi contrarium. Ut autem illud periculum suadeat, adiungit: *In sanctorum actis ac legendis quamplures nugas esse conscriptas.*

6. Verumtamen rex semper haeret in eo errore, nihil posse aut debere certo credi, nisi quod Scripturae auctoritate immediate (ut sic dicam) seu proxime probari potest, quod esse contra eandem Scripturam, et contra Ecclesiae auctoritatem in eadem Scriptura confirmatam, in superioribus abunde satis ostensum est. Et in praesenti sufficienter probari potest exemplo innocentium ab Herode interfectorum, quos sanctificatos per mortem fuisse, et nunc cum Christo regnare Scripturae quidem auctoritate probari non potest; et nihilominus auctoritate Ecclesiae nisi sine ullo periculo aut falsitate illos colimus. Ut recte tradit Augustinus libro 3 *de lib. arbitrio,* cap. 23, et lib. 2 *de simb. ad catechum.* cap. 5, et lib. 3, cap. 4, et in sermonibus de innocentibus, qui sunt sermo 8, et 9 de sanctis. et Origenes homil. 3. in diversos, circa finem, de eisdem loquens, inquit: *Horum memoria semper, ut dignum est, in ecclesiis celebratur secundum integrum ordinem sanctorum.* Et infra: *Bene ergo, et secundum voluntatem Dei eorum memoriam sancti patres celebrari mandaverunt sempiternam in ecclesiis, vel ut pro Domino morientium, vel ut pro Iudaeis, et gentibus credituris, vel etiam pro ipsis parentibus, ut eis intercessio filiorum apud Deum plurimum profuisset.* Pluraque videri possunt in Cypriano serm. *de Stella, Magis, et Innocentibus.*

7. Praeterea constat fuisse a temporibus apostolorum Ecclesiae consuetudinem, memoriam in sacrificio facere aliquorum martyrum in particulari, et notare diem martyrii, ut singulis annis illud solemniter celebraretur, ut sumitur ex Cypriano epist. 34, et 37, ex Cyrillo hierosolymitano catechesi 5. mystagogica, ex Eusebio lib. 4. Histor. cap. 14. alias 15, ubi de martyre Polycarpo peculiarem mentionem facit, et ex Tertulliano lib. *de corona militis* cap. 3, ubi hanc ponit inter traditiones non scriptas, quae summam in Ecclesia auctoritatem habent, eamque confirmat Clemens papa lib. 8. *Constitut.* cap. 39. Non est ergo novum in Ecclesia colere sanctos aliquos, quamvis eorum sanctitas et felicitas Scripturae auctoritate probari non possit. Quod egregie confirmant verba episcoporum Europae in epistol. ad Leonem, et testificantur orationes, seu conciones, vel homiliae antiquorum patrum factae in honorem et cultum plurium sanctorum in particulari, in quibus saepe de honore sanctis debito egregie loquuntur. Ut sunt apud Gregorium nazianzenum oratio 18. in s. Cyprianum, et orationes in laudem Basilii, Athanasii, et apud Gregorium nicaenum oratio in Theodorum martyrem, et similes sunt plures apud Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum, et alios, ut de s. Ignatio, Laurentio, Gervasio et Protasio, Philogono. Maxime vero notanda sunt verba Chrysostomi sermone in Iuventinum, et Maximum martyres tom. 3, quem sic inchoat: *Heri beatus Babylas cum tribus pueris nos hic congregabat, hodie vero pars sanctorum militum in acie exercitum Christi ostendit; impar eorum est*

aetas, sed par fides; illi tempore superiores, isti recentiores. Et cum tantus thesaurus sit Ecclesiae novas et veteres habentis margaritas, sed una omnium est gratia. Et infra: *Quod scientes non aliter priscos, aliter recentiores colitis sanctos, sed eadem alacritate omnes. Non enim exploratis tempus, sed exquiritis fortitudinem, fidem, zelum fervidum, et eas virtutes, quas praeseferunt sancti, ob quorum honorem hodie convenimus.*

Desinat ergo rex despicere sanctos, quos novitios vocat, quia non antiquitas, sed vera sanctitas et felicitas eos tali cultu et honore dignos efficit. Neque timeat errare, aut decipi, colendo ut sanctos, quos universa Ecclesia colit, quae est columna et firmamentum veritatis; sed potius vereatur censuram ab Augustino datam, quam hoc nostro tempore prae oculis habendam ac saepius repetendam censeo. In epistola enim 118, cap. 5, in tres ordines mores Ecclesiae distinguens, in primo ponit ea, *quae divinae Scripturae praescribit auctoritas*, de quibus ait, *non esse dubitandum, quin ita facere debeamus, ut legimus.* In tertio ponit ea, *quae per loca et regiones variantur*, de quibus ait, in unaquaque provincia servandum esse, quod neque contra fidem, neque contra honestos mores fieri solet. In medio vero ordine ponit ea, *quae toto orbe servat Ecclesia, de quibus*, ait, *disputare, quin ita faciendum sit, insolentissimae insaniae est.* Non sane alia ratione, nisi quia catholica et universalis Ecclesia in his, quae communi consensu approbat, et observat, errare non sinitur a Spiritu sancto, quem illi Christus peculiariter promisit, ut ab eo specialiter rogatur. Ergo quando universa Ecclesia catholica de alicuius sancti felicitate non dubitat, et in illius cultu concordat, non licet viro catholico et prudenti *disputare, quin ita faciendum sit.* Nam cum veritas et puritas non minus in cultu et recta existimatione sanctorum, quam in caeteris moralibus rebus necessaria sit, sine ulla dubitatione cum Bernardo dicere potest, et debet unusquisque catholicus: *Ego quod ab Ecclesia accepi, securus et teneo, et trado, quod non, scrupulosius fateor, admiserim.* Loquitur ad canonicos lugdunenses de hac eadem materia colendi sanctos, de qua tractamus.

8. Quamobrem nihil ad causam refert, quod rex addit de nugis in actis et legendis sanctorum conscriptis; nam sive illud verum sit, sive per exaggerationem dictum, cultus, quem Ecclesia praebet alicui sancto in Scriptura non canonizato, non fundatur in quavis humana historia, etiam gravi, nedum suspectae auctoritatis, sed fundatur vel in antiqua traditione cum universali totius Ecclesiae consensu, vel in authentica Pontificis declaratione, quam canonizationem vocamus, quae tanto morum et miraculorum examine, et tam gravi inquisitione ac diligentia fit, ut ipsa per se posset moralem quamdam certitudinem ac securitatem conferre: adiuncta vero Spiritus sancti assistentia et gubernatione, quam credimus esse a Christo promissam, fit certitudo longe maior, quae omne morale periculum omnemque prudentem dubitationem excludit. Sine hac vero certitudine nemo cogitur, hominem vita functum colere. Si quis vero sua peculiari opinione aliquem esse sanctum credat, et privatim colat, non statim damnandus est, sed monendus, ut prudenter prius rem examinet, et postea debitam circumspectionem in modo colendi exhibeat. His enim observatis, non nocebunt veris fidelibus nugae, si quae forsan essent in sanctorum actis; quia si eas discernere valeant, non eis adhibebunt fidem, vel si in aliquo forte decipiantur, non perniciosus error, sed de rebus indifferentibus esse solet. Imo etiam in his magna cura et diligentia a pastoribus Ecclesiae adhibetur, ut sanctorum historiae, quam fieri possit, emendatae, et ab erroribus purgatae per manus fidelium circumferantur. Audivimus autem circumferri in Anglia historias quasdam de gestis sanctorum, non solum incertae auctoritatis, sed etiam a fidei hostibus plerumque confictas, quibus deludi nolumus regiam credulitatem. Itaque regem monemus, qui tam religiose non patitur credulitatem suam his rebus deludi, longe maiori cura ferre non debere, fidem suam tot Calvini, Lutheri, et protestantium, non dicam, nugis, sed perniciosissimis erroribus, in his, quae ad salutem animae necessaria sunt, corrumpi.

CAPUT IX.

De sanctorum invocatione.

Summarium

1. Quibus coniecturis Iacobus rex sanctorum invocationem despiciat. — 2. Antiquitas consuetudinis invocandi sanctos ex patribus deducitur. — 3. Obiectioni haereticorum satisfacit Augustinus. — 4. Alia testimonia ex patribus graecis. — 5. Ante adventum Domini sancti non invocabantur, et qua causa. — 6. Oratio unius pro alio est grata Deo. — 7. Rogare aliquem, ut pro se oret, res sancta est. — 8. A paritate rationis concluditur, licitum esse sanctos vita functos orare. — 9. Invocatio sanctorum nec mala est nec prohibita. — 10. Obiectio regis contra hanc doctrinam. — Solutio. — Christus Dominus tanquam Redemptor, sancti vero tanquam mediatores ad ipsum invocantur. — 11. Secunda obiectio ex epist. divi Pauli ad Colossenses. — Solutio. — 12. Sensus Pauli. — 13. Tertia obiectio. — 14. Responsio. — 15. De invocatione sanctorum male sentienti invocatio Dei per Christum nihil prodest. — 16. Invocatio alicuius sancti potest interdum

esse ad salutem necessaria.—17. Sanctorum invocatio tutior et utilior. — 18. Haereticorum evasio praecluditur.

1. Quamvis rex hanc sanctorum invocationem inter novitios et uuperos articulos Ecclesiae romanae, ut ipse loquitur, numeret, Ideoque illam simpliciter non approbet, neque admittat, non tamen satis explicat, in quo gradu, vel ob quam potissimam causam illam reiiciat. Interdum enim solum significat esse superfluam, aliamque viam Deum per solum Christum invocandi esse tutiorem et ad salutem potiorem; interdum vero ebiiciendo indicat, hanc sanctorum invocationem superstitiosam et prohibitam esse. Tria igitur a nobis breviter ostendenda. Primum, hunc morem non esse novum in Ecclesia romana, sed antiquissimum et perpetua traditione constantem in Ecclesia catholica. Secundum, non esse inordinatum, sed pium et religiosum. Tertium, non esse minus tutum hac sanctorum uti intercessione, sed tutius et utilius longe, quam illa carere. Haec igitur ostensuri, obiectionibusque, quas rex subiunxit, sumus satisfacturi.

2. Antiquitatem ergo huius consuetudinis orandi sanctos vita functos ostendunt in primis testimonia patrum, quibus sanctos esse colendos tradunt; nam simul etiam docent, esse a nobis invocandos, et interdum hanc ipsam orationem in partem cultus et honoris sanctorum ponunt; aliquando vero inter alias causas illius cultus assignant, quod cum sancti de nostra salute sint soliciti, et pro nobis orent, iustum est, ut a nobis honorentur, vel e contrario dicunt, honorari a nobis, ut suis orationibus nos adiuvent, ut ait Augustinus 20. *contra Faustum* cap. 21, et fere idem habet 21. *de Civitate*, cap. 27, in fine. Unde frequenter supponunt, vel aperte docent patres, sanctos in coelo pro nobis apud Deum intercedere. Quod tradunt generatim, licet quasi aliud agentes, Cornelius papa epistol. 1. ad omnes fideles, Anacletus epist. 3, Leo ser. 2. *Apost. Petrus et Paulus*, et serm. 1. et 4. *de Ieiunio Pentecost.* et serm. 5. *de Ieiunio septimi mensis*. Hilarius in illud psalmi 124: *Montes in circuitu eius*. Ambrosius epist. 39. ad Horatian. et lib. 10. in Lucae 21. parum a principio, et optime lib. *de Viduis* post medium, et libro 2. *de Iacob et vita beata*, capite 10, Gaudentius serm. *de Petro et Paulo*, Augustin. lib. 2. *quaestionum in Exod.* quaestion. 108. Idem optime psalm. 85. in fine: *Dominus Iesus Christus adhuc interpellat pro nobis; omnes martyres qui cum illo sunt, interpellant pro nobis. Non transeunt interpellationes eorum, nisi cum transierit gemitus noster*. Et de s. Cypriano dixit lib. 7. *de Baptism.* cap. 1: *Adiuvet nos orationibus suis*.

Sic etiam Hieronymus contra Vigilantium fusius: *Si apostoli*, inquit, *et martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro caeteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti, quanto magis post coronas, et victorias, et triumphos*, quod late prosequitur. Unde epist. 25. ad Paulam super obitu Blesillae filiae: *Pro te*, inquit, *Dominum rogat, mihique, ut de eius mente securus sum, veniam impetrat peccatorum*. In quibus verbis patrum duo consideranda sunt: unum est, sanctos non solum in generali, sed etiam in particulari pro nobis nostrisque necessitatibus orare. Aliud est, ex eo quod sancti pro nobis orent, optime colligi, etiam posse a nobis honestissime orari, quia cum illos oramus, maxime ab illis petimus, ut pro nobis intercedant; nam sicut necessitates nostras cognoscunt, ut pro illis orent, ita etiam orationes audient, quas Deo repraesentent, et propter illas ad orandum pro nobis inclinentur. Unde idem Hieronymus in vita Hilarionis in calce totius libri commemorat devotionem cuiusdam sanctae Constantiae, quae *solita erat, pervigiles in sepulcro Hilarionis noctes ducere, et quasi cum praesente ad adiuvandas orationes suas sermocinari*. Cyprianus tandem libro *de mortalitate* in fine, de coelesti patria loquens, dicit: *Magnus illic nos carorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum; frequens nos et copiosa turba desiderat, iam de sua immortalitate secura, et adhuc de nostra salute solicita*. Et in sermone *de Stella, Magis, et de Innocentibus* ait: *A cunabulis in coelum translati facti sunt superni capitolii senatores, et iudices, nonnullis veniam obtinentes immeritis*. Et epistol. 57. ad Cornelium scribit: *Si quis hinc nostrum prior divinae dignationis celeritate praecesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio*. In quibus verbis (ut egregie animadvertit Pamelius) aperte supponit Cyprianus, sanctos cum Christo regnantes, sicut viventes, quos hic cognoverunt, eadem prosequuntur charitate, ita et pro illis orare. Eandemque fidem ostendit Cyprianus in lib. *de habitu virgin.* cum in ultimis verbis ad illas dicit: *Mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari*.

3. Apud d. Augustinum infinita sunt pro huius veritatis antiquitate testimonia, ex quibus nonnulla adnotabo. Unum est in tract. 1. super epist. 1. Ioannis circa illa verba: *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum*, quae in hac materia solent nobis obiicere haeretici, et ipse quoque sibi obiicit, dicens: *Sed dicit aliquis: Ergo sancti non petunt pro nobis; ergo episcopi vel praepositi non petunt pro populo*. Respondet autem: *Sed attendite Scripturas, et vide-*

te, quia et praepositi commendant se populo; nam Apostolus dicit plebi, orantes simul et pro nobis, orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo, oramus pro vobis, fratres, sed et vos orate pro nobis, invicem pro se omnia membra orent, caput pro omnibus interpellet, utique excellentiori modo, ut qui solus est propitiatio pro peccatis nostris, et per quem omnes alii orant, sive pro se sive pro aliis intercedant. Nec refert quod Augustinus ibi de sanctis hic viventibus loqui videtur, tum quia re vera non restringit sermonem, sed de sanctis absolute loquitur, tum etiam quia ratio, quam insinuat, dum ait: *Membra pro se invicem orent*, generalis est, quia non solum viatores inter se, sed etiam cum beatis unius sunt mystici corporis Christi membra, tum denique, quia excipiendo solum Christum tamquam singularem advocatum, generalem regulam de membris constituit, quod possint esse pro suis fratribus intercessores, si alii indigeant. Accedit, quod serm. 44. de Tempore de sanctis defunctis aperte loquitur, cum dicit: *Tunc pro nobis absque ulla dubitatione sancti martyres intercedunt, quando in nobis aliquid de suis virtutibus recognoscunt.* Et in quodam tractatu de expositione Symboli, qui olim erat sermo 181. de Tempore, et nunc in appendice positus est 59. qui Lovaniensibus non est visus Augustini, sed sumptus ex Gregorii scriptis, mihi autem phrasim et doctrinam Augustini, magis quam Gregorii redolet; utcumque vero sit, saltem est certum, esse magnae auctoritatis. Ibi ergo in cap. 13: *Sanctorum communionem*, ita explicat, *id est, cum illis sanctis, qui in hac, quam suscepimus, fide defuncti sunt, societate et spei communione teneamur. Si igitur cum sanctis communionem in aeterna vita habere volumus, de imitatione eorum cogitemus; debent enim in nobis recognoscere aliquid de suis virtutibus ut pro nobis dignentur Domino supplicare.* In quibus duobus testimoniis supponit Augustinus aliud fundamentum huius veritatis, nimirum cognoscere sanctos post hanc vitam actiones nostras, et iuxta exigentiam illarum ad orandum pro nobis moveri, quod maxime per orationes et petitiones illis oblatas fieri potest. Sunt etiam alia loca, in quibus Augustinus non solum docendo, sed etiam orando huius consuetudinis antiquitatem ostendit, ut in libro 7. *de Baptismo* capite 1, cum de beato Cypriano dixisset: *Iam corpore, quod corrumpitur, non aggravante, animam ipsam perspicere veritatem;* subdit: *Adiuvet nos orationibus suis in istius carnis mortalitate tanquam in caliginosa nube laborantes, ut donante Domino, quantum possumus, opera eius imitemur.* Praesertim vero videri apud ipsum possunt caput 24. et 40. *Meditationum*, ubi ad omnes sanctos in generali, et ad plures in particulari devotissime orat. Et quamvis in eius verbis multa notari possint, quibus et ratio et fructus orationum ad sanctos declaratur, illa tamen ad prolixitatem vitandam missa facio, et pauca quaedam ex graecis patribus adiungam.

4. Inter quos Chrysostomus saepissime sanctorum pro nobis orationes commendat, simul requirens cooperationem nostram per illorum imitationem, ut homilia 79. ad populum in fine, et in quodam sermone 2. *contra desperationem*, et super psalmum 48. circa illa verba: *Frater non redimet, redimet homo*, ubi interrogat: *Quid ergo? sunt ne supervacaneae sanctorum preces? Nequaquam, sed magnas etiam vires habent, quando tu quoque eis auxilium tuleris.* Quae verba posset quis restringere ad sanctos hic viventes; verum et Chrysostomus simpliciter loquitur, et ratio eadem est, ut iam dicam. Eodemque modo loquitur hom. 5. in Matth. Praecipue vero notandus est locus in oratione 8. ex decem nuper translatis, circa finem, ubi haec habet verba: *Habemus Dominam nostram Sanctam Mariam Dei Genitricem, sed et apostolorum precibus opus est. Dicamus et nos Paulo, quemadmodum et prisci illi: cum in Macedoniam pertransieris, nobis auxiliare.* In quibus verbis obiter adverto, sentire Chrysostomum, ita nos posse nunc loqui cum Paulo, sicut cum eodem hic vivente alii loquebantur. Et subiungit: *Rogemus, ut dixi, sanctam gloriosam Virginem et Dei Genitricem Mariam, rogemus sanctos et praeclaros apostolos, rogemus sanctos martyres.* Et infra eleganter docet, non esse expectandum necessitatis tempus ad colendos, et nobis conciliandos sanctos, sed honore et imitatione praeveniendos esse. Quod humanis etiam exemplis aptissime declarat, et concludit: *Simus itaque martyrum amici, non ob necessitatem, sed dilectionem: ante tempestatem, ut tempestatibus afflicti, in tempestate vero, ut serenitatem inveniamus.*

Similia multa sumi possunt ex Basilio homilia 20, quae est de sanctis quadraginta martyribus, ubi inter alia ait: *Paratum est hic christianis auxilium. Saepe laborastis, ut unum pro vobis orantem inveniretis; quadraginta sunt hi, unam orationis emittentes vocem, ubi enim sunt duo vel tres in nomine Domini congregati, ibi est Deus, ubi vero quadraginta fuerint, quis dubitet, Deum esse praesentem? Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat, qui rursus laetatur, hos oret, ille, ut a malis liberetur, hic, ut duret in rebus laetis.* Cyrillus etiam hierosolymitanus catech. 5. mystagogica: *In sacrificio*, inquit, *incruento mentionem facimus prophetarum, apostolorum, et*

martyrum, ut Deus orationibus illorum, et deprecationibus suscipiat preces nostras. Cyrillus item alexandrinus lib. 12. *Thesauri*, c. 10, exponens illud 1. ad Timoth. 2: *Unus Deus et unus mediator hominum Iesus Christus*, dicit, Christum esse unicum mediatorem naturaliter, et substantialiter: *Nam aliter*, ait, *quomodo unum mediatorem Christum Paulus dixisset? multi enim sanctorum mediationis ministerio usi sunt.* Et adducit in exemplum Paulum et Moysem, quorum ministerium fuit alterius rationis, praeter orationem; addit vero Ieremiam: *Praecipue*, inquiens, *quando clamabat ad Deum, recordare, quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum.* Et sic etiam ait, alios apostolos et prophetas fuisse mediatores. Et quamvis de illis hic viventibus loqui videatur, non tamen solummodo; nam de eodem Ieremia iam defuncto dixit Onias iam etiam defunctus: *Hic est fratrum amator, et populi Israel, hic est, qui multum orat pro populo et universa sancta civitate, Ieremias propheta Dei*, 2. Machabaeorum 15. Et de eodem Onia dicitur, visum esse manus extendentem et pro populo orantem. Atque ita illo testimonio ad hanc veritatem confirmandam utitur Eusebius lib. 12. *de praeparat. evangelica*, cap. 1.

5. Sed oportet advertere, licet ante Christi adventum sancti defuncti orarent pro vivis, non tamen legi viventes homines ad defunctos eo tempore orasse, sed ad Deum, ut *orationem mortuorum audiret*, ut dicitur Baruch; quia tunc sancti defuncti non videbant Deum, et ita non poterant cognoscere viventium orationes, nisi fortasse ex speciali privilegio. Nunc autem in statu felicitatis constituti merito orantur, quia ratione sui status omnia, quae ad ipsos pertinent, cognoscunt. Nam ut dixit Gregorius: *Quid non vident, qui videntem omnia vident?* Unde Apocalypsis c. 5. viginti quatuor seniores offerebant Deo orationes sanctorum, quod facere nequaquam possent, nisi illas cognoscerent. Et ideo etiam angeli sancti semper potuerunt non solum orare pro hominibus, sed etiam orari ab hominibus, quia semper viderunt Deum; et ita etiam orationes hominum, quantumvis occultas, semper cognoscere potuerunt, ut sumitur ex Tobiae 12, Danielis 10, Zachariae 1, et Apocalypsis 8.

Hoc denique confirmant antiqui patres in concionibus, seu homiliis, vel etiam in historiis de sanctis; nam saepissime inter concionandum, aut scribendum, vel orationes fundunt ad sanctos, quos laudant, vel populum ad illos orandos exhortantur, vel interdum scribunt, sanctos ipsos hic degentes suas orationes post suum obitum promisisse. Ita videre licet ex sanctis citatis in Ambrosio precatione secunda ante missam, ex Chrysostomo loco citato capite praecedenti de Beatissima Virgine, ex Basilio dicta hom. 20, ex Nysseno orat. in Theodorum martyrem, ex Ephrem dicta orat. de Laudibus Virginis, et ex Nazienzeno orat. 18. in Cyprian. 20. in Basilium, qui idem sentit orat. 24. loquens de Athanasio. Est etiam optima oratio apud Victorem uticensem *de persecutione Vandalica* lib. 3: *Deprecamini, patriarchae; orate, sancti prophetae; estote apostoli suffragatores, praecipue tu, Petre beate, tu, sancte Paule gentium magister, universimque ingemiscite, sancti pro nobis apostoli. Prostrati rogamus, ut non spernatis vestros miseros peccatores.*

Eusebius etiam lib. 6. historiae cap. 4. alias 5. de virgine Potamiaena ad martyrium eunte refert, quendam Basilidem, unum ex satellitibus, qui eam humaniter tractaverat, bono animo esse iussisse. *Nam*, ait, *se simul ac abiret e vita, a Domino suo veniam et gratiam pro eo efflagitaturam;* et lib. 8, cap. 17. de Theodosia virgine refert, accessisse ad quosdam sanctos confessores, qui vincti considebant ante tribunal Tyranni, *eos obsecraturam, ut cum essent apud Dominum, illius recordarentur*, et ea occasione martyrium subiisse. Denique Augustinus libro 22. *de Civitate* c. 8, de Petronia et Palladia et aliis narrat, per orationes ad sepulcra martyrum, et per eorum intercessiones salutem miraculose impetrasse. Et similia attingemus in puncto sequenti, et alia multa leguntur apud antiquos patres, quae ipsi tanquam vera et sibi nota referunt, et ideo a nullo prudente possunt nugae reputari, sed fide humana dignissime existimari, ex quibus aliqua in sequenti puncto referemus. Accedit, quod caput est, patres, qui haec referunt, certissime credidisse, illum modum orandi, impetrandi, et faciendi miracula esse honestissimum et frequenter in Ecclesia catholica usitatum.

Ex his manifestum relinquitur, fidem de intercessionibus sanctorum, et morem illos invocandi ad illas petendas non esse res novas, sed antiquissimas in Ecclesia catholica, quod primo loco probandum proposuimus. Inde vero sufficienti etiam auctoritate probatum relinquitur, quod secundo loco polliciti sumus, bunc ritum orandi sanctos nec superstitiosum nec malum esse, sed sanctum et Deo gratum. Quis enim credat potius Luthero, Calvino, et similibus Novatoribus sanctorum orationes improbantibus, et in hac parte antiquos haereticos Vigilantium, Constantinum Copronymum, et alios similes sectantibus, quam Augustino, Hieronymo, Ambrosio, Basilio, Nazianzeno, Chrysostomo, et aliis similibus patribus verbo et exemplo suo hanc orationem approbantibus; imo etiam referentibus, Deum magnis miraculis, quae Christus inter potissime signa suae Ecclesiae posuit, illam approbasse, et confirmasse?

Talis autem est haec veritas, ut non solum auctoritate credi, sed etiam ratione convinci possit apud eos, qui aliqua fundamenta, seu principia nostrae fidei non inficiantur.

6. Unum enim ex principiis, etiam in ipsa Scriptura contentis, est sanctum esse et Deo placitum, ut unus pro alio apud Deum intercedat orando. Paulus enim 1. ad Timot 2. obsecrat, orationes fieri pro regibus, principibus, etc. et ad Ephes. 6. praecipit orare pro omnibus sanctis, id est fidelibus, et Iacobus cap. 5. dicit: *Orate pro invicem, ut salvemini, multum enim valet deprecatio iusti assidua.* Quod confirmat exemplo Eliae, 3. Regum 17. Idemque exemplo suo nos docuit primitiva Ecclesia, cum ad Deum pro Petro orabat Actorum 12, imo et Christus Dominus exemplo suo idem ostendit Ioan. 17, et Luc. 22, et 23. Hinc ergo manifeste colligimus, sanctum esse et Christo placitum, ut homines, qui cum ipso regnant, pro peregrinantibus hominibus apud ipsum intercedant, quia in utrisque, scilicet viatoribus et beatis, opus est eiusdem honestatis et religionis respectu Dei, et charitatis respectu eorum, pro quibus oratur; neque fingi potest ratio, ob quam haec ratio in homine vivente in corpore mortali admittatur, et non in spiritu glorioso Deo magis grato, nam haec intercessio non est beatorum statui incongrua, sed maxime decens et accommodata. Et ideo Scriptura sacra hanc etiam orationem commendat tam in angelis beatis, quam in animabus sanctis, vel gloriosis, vel nondum etiam gloriam assecutis, ut ex libris Machabaeorum, et Apocalypsis, Tobiae, et Danielis supra probavimus.

7. Aliud principium fidei est, sanctum et Christo proinde gratum esse, unum hominem ab alio petere, ut pro se oret rem licitam, et cum aliis conditionibus ad honestam orationem requisitis. Hoc certa naturali ratione evidens est, quia qui ab alio petit, ut pro se oret, ab illo actum licitum postulat, qui et in gloriam Dei per se cedit, et utrique, scilicet petenti et a quo petitur, potest esse utilis; cur ergo illa petitio non erit honestissima? Deinde recte fecit serenissimus Iacobus, monendo fideles, ut pro se invicem orarent, et sanctissime praecepit Paulus vigilare in obsecratione pro omnibus sanctis ad Ephes. 6, ubi etiam addidit: *Et pro me, ut detur mihi sermo,* etc. et in ep. ad Colossenses cap. 4: *Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul, et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium,* etc. Et similia habet 2. ad Thessalon. 3; ergo similiter licitum est cuicumque viatori ab alio fideli petere, ut pro se oret, non enim magis est nobis hoc prohibitum, quam Paulo, neque nos minus indigere possumus orationibus aliorum, quam Paulus.

8. Ex his ergo principiis evidenter colligimus, sanctum et Deo gratum esse, rogare homines vita functos, quos sanctos et iam beatos esse credimus, ut pro nobis orent. Probatur illatio, quia nulla ratio vel occasio malitiae, vel inordinationis in hoc actu cogitari potest, magis quam in ea petitione, quae fit ab homine nobiscum vivente; nam differentia, quae ab adversariis cogitari potest, tantum in fidei defectu potest esse fundata. Vel enim credunt, homines iustos ex hac vita decedentes non videre Deum, nec fieri beatos usque ad mundi finem, at hoc tam contra fidem catholicam est, quam contra id, quod ut plurimum a protestantibus anglis est receptum. Vel forte timent, ne iusti et felices non sint illi, quos oramus, et haec haesitatio respectu eorum sanctorum, quos universa veneratur Ecclesia, etiam est contra fidei integritatem, ut ostendimus. Vel denique timent, ne homines mortui, etiam si felices sint, nostras orationes non audiant, et hoc etiam est contra sanam doctrinam satis ab Ecclesia approbatam. Praeter quam quod talis suspicio, vel metus nullum habet verisimile fundamentum, quia Deo facillimum est, hanc cognitionem sanctis secum regnantibus praebere, estque valde consentaneum providentiae ipsius Dei, ut illam praebeat, tum ad explendum iustum illorum desiderium, tum quia et eorum statui et nostro est maxime consentaneum, ut spiritualem aliquam communicationem inter nos habere possimus, cum simus membra eiusdem corporis, cuius caput est Christus, ut sumitur ex Paulo ad Ephes. 1, et 4.

9. Ex his ergo tandem ita concludimus, orare et invocare sanctos cum Christo regnantes, nec ex natura rei malum esse, neque etiam prohibitum, esse subinde omnino bonum et licitum. Consecutio per se evidens est. Maior autem discurrendo per omnes circumstantias huius actionis, et per comparationem eius ad similem petitionem inter viventes demonstrata. Minor vero facile etiam ostenditur, quia illa prohibitio non est iuris divini positivi, quia in Scriptura non invenitur, et traditio Ecclesiae potius ostendit, ius divinum hunc ritum orandi permittere, vel approbare, neque etiam est prohibita per ius ecclesiasticum, ut per se notum est; nam potius contrarius error in multis conciliis, et novissime in tridentino damnatus est. Unde licet Ecclesia non omnibus praecipiat orare sanctos, praecipit tamen omnes de invocatione sanctorum recte sentire, et omnibus huiusmodi orationem consulit, et aliquibus ministris suis interdum hanc orationem praecipit, instituendo peculiarem modum et ritum orandi sanctos in divinis et publicis officiis, quem sacerdotes et ministri Ecclesiae observare tenentur. Est ergo ex omni capite sancta et religiosa huiusmodi oratio.

10. Contra hanc autem catholicam doctrinam obie-

ctiones quasdam indicat rex, quae licet ab ipso cursim et quasi timide proponantur, omittendae non sunt. Primam sumit ex verbis Christi Matt. 11: *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ex quibus verbis videtur colligere voluisse, ad solum Christum esse accedendum, ut pro nobis intercedat, vel ut necessitatibus nostris subveniat. Verumtamen sensus verborum Christi est, ipsum esse unicum Redemptorem, qui peccatorum onus, et labores, ac poenas ex peccatis contractas possit auferre, eumdemque esse auctorem gratiae et legis evangelicae, qui ab onere legis veteris nos liberavit. Vocat ergo Christus omnes ad se tanquam ad medicum et auctorem salutis. Et hoc modo vera est exclusiva, ita scilicet, nos Christum vocare ad se, ut ad nullum alium abire permittat. Per hoc autem non prohibuit nobis invocare sanctos ut intercessores ad ipsum Christum, seu ad Deum per ipsum; neque ullus sanctorum patrum illationem huiusmodi fecit, aut verba illa ad praesentem materiam accommodavit, vel illa aliter intellexit. Id videri potest in d. Hieronymo ibi, Chrysostomo hom. 39. in Matth. Augustino serm. 9. et 10. *de Verbis Domini*, quos alii expositores latini et graeci imitantur. Potestque hic locus ex aliis declarari, in quibus venire ad Christum idem significat, quod credere in ipsum. In hoc enim sensu dixit Ioann. 6: *Qui venit ad me, non esuriet; et qui credit in me, non sitiet in aeternum.* Et iterum: *Omne, quod dat mihi Pater, ad me venit; et eum, qui venit ad me, non eiiciam foras*, id est, in gratiam meam ipsum recipiam, at fructum redemptionis meae communicabo. Hoc ergo modo iubemur venire ad solum Christum, quia *non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Hoc autem non obstat, quominus ad sanctos per orationem accedere possimus, ut ab ipso et per ipsum auxilium nobis obtineant, ut ad ipsum veniamus, vel si iam venimus, ut ab eo non recedamus. Sic enim, non obstante sufficientia redemptionis Christi, recte petivimus a viventibus, ut pro nobis orent.

11. Altera obiectio est, quia Paulus ad Colossen. 2, *prohibuit humilitatem et religionem angelorum, omnemque eiusmodi venerationis cultum in superstitione et humilitate, non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.* Ita rex proponit verba Pauli, et nou amplius declarat, quomodo ex eis aliquid contra invocationem sanctorum colligatur, cum tamen in eum finem ab ipso referantur; nam alioqui immerito et extra rem illa ibi proponeret. Pauli tamen intentio longe diversa est, ut ex contextu manifeste constat, omniumque patrum expositione. Monuerat enim Paulus Colossenses, ut sicut acceperant Iesum Christum Dominum, ita in ipso ambularent radicati et superaedificati in ipso. Unde postea infert: *Nemo ergo iudicet vos in cibo*, etc. Quibus verbis eos cavere docet iudaicas caeremonias et observationem legis, deinde vero subdit: *Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione angelorum*, per verba non prohibet debitam venerationem et invocationem sanctorum angelorum, ut Novatores sentiunt, hoc enim neque ex verbis Pauli colligi potest, neque ex patribus, aut expositoribus. Unde aliqui illam posteriorem clausulam cum praecedenti coniungunt, et omnia intelligunt de observatione legalium Communior tamen et magis litteralis expositio est, illa posteriora verba dici a Paulo contra errorem quorumdam haereticorum, qui dixerunt, angelos esse huius mundi factores, et per ipsos accedendum esse ad Deum, et non per Christum. Quam fuisse haeresim Simonis Magi, refert Epiphanius haeres. 21, et illam voluisse damnare Apostolum, docuit Chrysostomus hom. 7, quem Oecumenius et Theophylactus sequuntur, qui explicant, illos haereticos per fictam humilitatem dixisse, non oportere per Christum adduci ad Deum, quia hoc maius est, quam ut id possimus assequi, sed commodius esse, ut per angelos accedamus, ideoque peculiarem cultum et religionem angelorum introduxisse, et hanc prohibuisse Paulum, affirmant.

12. Paulo vero aliter Theodoretus ibi dicit, eosdem, qui observantiam legis veteris defendebant, ad angelos colendos induxisse, dicentes, legem fuisse per eos datam, refertque concilium laodicenum hac ratione angelorum cultum prohibuisse. Ita enim videtur legisse canonem 35. illius concilii, qui iuxta versionem antiquam et Gentiani sic habet: *Non oportet, Ecclesiam Dei relinquere, et abire, et angelos nominare, et congregationes facere, quae interdicta noscuntur. Si quis igitur inventus fuerit huic idololatriae serviens, sit anathema, quia dereliquit Dominum nostrum Iesum Christum.* Alia vero translatio non legit angelos, sed angulos, damnatque eos, qui in angulis congregabantur ad idola colenda. Verisimilior autem est illa prior lectio, cum Theodoretus auctor graecus, et illi tempori vicinus, ita illum canonem referat. Constat autem, ibi non fuisse damnatum omnem cultum angelorum, sed eum, qui ab Ecclesia et a Christo separat: legem per angelos datam, legi Christi praeferendo, ut Theodoretus vult. Aliter vero Tertullianus libro *de praescriptionib.* cap. 33. generaliter dicit: *Simonianae magiae disciplina angelis serviens, utique et ipsa inter idololatrias deputabatur.* Unde fit verisimilis coniectura, Paulum per religionem angelorum intellexisse omnem superstitiosum cultum, qui per magicam artem malis angelis datur. Quaecumque vero fuerit illa, quae a Paulo vocatur *religio angelorum*,

certum est, fuisse superstitiosam et partem idololatriae, ut exponit Hieronymus epist. 151. ad Algasiam, q. 10, qui illa verba exponit de Iudaeis, qui post Christi mortem et abolitionem legis, *quascumque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed angelis refugis et spiritibus immundis.* Augustinus vero epistol. 59. ad Paulinum generatim ait, illa verba dicte esse a Paulo, *propter superstitiones gentilium, angelos*, inquit, *volens intelligi principatus, quos elementorum mundi huius praepositos in his observationibus colendos esse arbitrantur;* et de illis observationibus ait, per eos fieri, *ut cor hominis velut religione humile reddatur falsa humilitate, quae magis inflat*, ut inferius dicit. Longissime ergo distat talis superstitio a cultu et invocatione sanctorum, sive hominum sive angelorum.

Denique ponderanda sunt verba dicentis: *Nemo vos seducat volens in humilitate, et religione angelorum*, utique malarum, *quae non videt, ambulans frustra inflatus sensu carnis suae, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, et coniunctiones subministratum, et constructum crescit in augmentum Dei.* Haec enim verba non possunt in Ecclesiam catholicam convenire, quatenus sanctos colit, et invocat. Quia neque hoc facit inflata sensu carnis suae, sed exemplis ac doctrinis sanctarum patrum in divina Scripture fundatis instructa. Neque per illum cultum recedit a capite, quod est Christus, sed ad illum potius refert omnem sanctarum cultum, per illum enim sanctos omnes impetrare, et ad illum etiam pro nobis intercedere profitetur. Et ita neque fictam humilitatem, neque falsam religionem introducit, neque impedit corporis Christi eugmentum per influxum gratiae ab ipso manantis, sed potius per hanc coniunctionem et communicationem omnium membrorum huius corporis totius corporis unitas et sanctificatio melius perficitur. Quapropter meliori quidem ratione passunt talia verba in protestentes converti, illisque passumus serenissimum regem alloqui: *Nemo vos seducat*, etc. Nam protestontes revera regem seducunt, *inflati sensu carnis suae*, quia neque ab Ecclesia neque a patribus doceri volunt, *sed dulci nomine scientiae* (ut Augustinus supra loquitur) regem *seducunt, et avertunt a luce veritatis, quae est Christus Iesus.* Unde licet ore Christum confiteantur, re ipsa caput non tenent, ex quo totum corpus crescit in Domino, quia non possunt tenere idem caput, qui nolunt esse in eius corpore, nec possunt in illo crescere per nexus et coniunctionca, qui sanctorum unionem et communicationem recusant. Denique licet isti aperte non fingant religionem angelorum, quos colant, fingunt tamen illorum religionem angelorum, a quibus decipiuntur, et per quos alios seducunt. Dicta igitur verba Pauli, si secundum proprium sensum considerentur, reprehensionem gentilium continent, non cathalicae Ecclesiae. Si vero secundum generalem doctrinam, quam includunt, spectentur, haereticos omnes, et praecipue protestantes redarguunt et convincunt.

Tertiam obiectionem his verbis indicat rex: *Sed qua fiducia, quove auctore decurratur ad deos penates istos, sive tutelares, quasi aulicos et familiares Dei Optimi Maximi, equidem nescio. Id illis probandum reliquerim, qui nova disputandi ac philosophandi ratione Theologiam corrupe-runt.* Non quidem immerito, prius quam respondeam, possum cum Augustino in ep. 44. ad Maximum, interrogare: *Serium ne aliquid inter nos agitur, an iocari libet?* Credere namque non possum, deorum penatum aut tutelarium memoriam regem renavare voluisse, nisi iocari potius, quam serio agere maluisset. Quod si res istae tam leves regi esse videantur, nobis iocari non vacet. Si autem graves existimentur, mirum est, quod nominum deorum penatum et tutelarium absurditate vel gentilitate terrere voluerit ignorantes. Non enim ignorare potest rex a christianis cathalicis, nullum mortuorum hominum aut Deum vocari, aut tanquam numen coli, aut invocari. *Nihiloque secius*, ait Theodaretus lib. 8. contra Graecos, *urbium custodes ac locorum praesides venerantur, quorum precibus et interventu apud Deum utentes, per eos demum divina munera consequuntur.* Et paula inferius: *Quid ergo adversus nos indignationem concipitis, cum nullum quidem nostrorum hominum referamus in deos, quanquam debitos honores martyribus persolvamus, ut Dei testibus servisque amantissimis?*

14. Relicto ergo, et contempto deorum nomine, quod rex dicit se ignorare, qua fiducia ad sanctorum intercessianem recurramus, mirum profecto non est; nam fides est fiduciae fundamentum, et ideo ubi vera fides non est, fiducia esse non potest. Nos autem credimus, iustos vita functos et cum Christo regnentes pro hominibus in hac vita peregrinantibus apud Deum intercedere, eorumque orationes Deum propter Christum exaudire; et hac fiducia ad illos accedimus, non dubitantes, quin et nostras petitionca audiant, et megna charitate benigne suscipiant. Possumusque regem interrogare, an interdum a suis subditis, quos fideles esse credat, ut pro se Deum precentur, postulet. Nam si hoc contemnit, Paula contradicit, qui et pro se orari postulabat, et pro regibus orare monebat; si vero id probat, et facit, peto, qua fiducia id faciat; certe non alia, nisi ea, quae in alique fide fundetur: simili ergo fiducia ad sanctas vita functos nos accedimus, quia neque minus apud Deum posse, nec minori charitate

res nostras curare credimus. Unde cum iterum rex interrogat, quo auctore hoc audemus? fidenter respondemus in primis, Spiritu sancto principali auctore nos id facere; ille enim est principalis auctor, qui Ecclesiam Christi docet, eique omnem suggerit veritatem. Deinde, id etiam Christo auctore nos facere, tum quia ipse nos Ecclesiam suam audire praecipit; tum etiam quia per suos apostolos nos docuit pro invicem orare, et per apostolorum successores, quos ipse dedit Ecclesiae pastores et doctores, sanctos etiam vita functos invocare docuit, non solum illorum verbo, sed et eorumdem exemplo. His enim modis hactenus ostendi, qua fide sancti sint invocandi. Neque vereor in eorum numero comprehendi, quos falsa protestantum calumnia deceptus rex corruptores theologiae appellat. Hoc enim non veritatis indicium, sed haereticorum convicium est, de quo proinde theologus, et doctor catholicus gloriatur.

15. Superest, ut sanctorum invocationem non solum superstitione carere, sed etiam tutiorem et utiliorem esse ostendamus, hoc enim ultimo loco promisimus, quoniam verba regis hoc a nobis efflagitant; subiungit enim: *Mihi satis est, Deum per Iesum Christum prout iubemur invocare, et hanc viam tutiorem, ideoque in rebus ad salutem spectantibus potiorem insistere.* In quo puncto necessarium est, opus a fide, et usum a iudicio secernere. Nam licet alicui satis fortasse possit esse ad salutem, Deum per Iesum Christum invocare, etiam si sanctos non invocet, non tamen sola per Christum invocatio satis erit ad salutem, si de sanctorum invocatione male sentiat, vel iudicet. Quia per hoc iudicium pertinax haereticus constituitur; haeretico autem homini sola invocatio Christi prodesse non potest, quia neque ex vera et catholica fide, neque cum charitate coniuncta esse potest. Deinde quamvis homini de fide invocationis sanctorum recte sentienti, usus talis invocationis possit non esse impositus sub praecepti necessitate, et ideo illi satis esse possit, Deum per Christum invocare; multis vero, quibus necessitas invocandi sanctos ex officio et debito ac praecepto incumbit, non satis est, Deum per Christum invocare, nisi sanctos invocando, obligationi suae ac praecepto sibi imposito satisfaciant. Quia licet Christi redemptio et interpellatio de se ad nostram salutem sufficiat, nostram tamen cooperationem et praeceptorum obedientiam requirit, ideoque licet ab aliquo praeceptorum contemptore invocetur, ad salutem non sufficit, nec talis invocatio ab ipso Christo vel a Deo per Christum exauditur.

Addimus praeterea, licet invocatio alicuis sancti, absoluta et per se spectata, non sit ad salutem necessaria, interdum posse contingere, ut ex divina ordinatione et mirabili providentia necessaria sit. Quod si hoc rex non intelligit, aut non credit, legat Augustinum in serm. 1. et 4. de sanctis dicentem: *Si Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum non haberet; sed ideo de terra excitatus est Paulus, quia in terra inclinatus exauditus est Stephanus.* Quamvis ergo Paulo satis esse potuisset ad salutem Deum per Christum invocare, nihilominus, teste Augustino, necessaria illi fuit ad salutem intercessio Stephani: utique quia beneplacitum fuit Deo per tale medium, et non aliter Paulum ad cognoscendum et invocandum Christum vocare. Ita ergo in aliis hominibus et praedestinatis potest contingere, ut unius salus per alterius sancti intercessionem praeordinata sit: et ut sanctus non sit pro illo intercessurus, nisi ab eo invocetur. Hoc igitur modo unius hominis pro alio intercessio, et consequenter invocatio potest ex divinae providentiae ratione esse necessaris, ut cum effectu salutem consequntur ille, qui sanctum invocat, et pro quo sanctus intercedit. Quamobrem neque secure, neque pie dicitur, satius esse Deum per solum Christum invocare, quia licet unum iubeatur, aliud non excluditur, et quia ad invocandum Deum per Christum, sicut oportet, necessarium est divinum auxilium, quod interdum per alicuius sancti invocationem impetrandum est.

17. Ex quo evidentius concluditur, non solum tutius, sed etiam utilius esse, invocatione sanctorum interdum uti, quam illam omnino praetermittere. Est quidem tutius, tum quia qui omnino illam praetermittit, eam despicere, vel contemnere videtur, quod perniciosum est, et quamvis forte non contemnat, huic periculo se exponit, quod tutum non est. Tum maxime, quia in hac invocatione facta ex recta fide nihil periculi ad salutem esse potest, cum sit pia et Deo grata; et aliunde, ut dixi, contingere potest, ut Deus per tale medium orantem salvare, vel bonum illud, quod optat, tribuere destinaverit; non est ergo satis tutum ab implorando sanctorum patrocinio abstinere, tantum abest, ut tutius sit. Multiplex vero utilitas huius invocationis in multis Ecclesiae orationibus satis indicata est. Una est, *ut quod nostris meritis non valemus, sanctorum patrocinio assequamur;* alia esse potest, ut *multiplicatis intercessoribus* Deus largiatur, quod fortasse soli oratori roganti non concederet.

18. At inquiunt protestantes, Deus non est sicut homo, ut personas respiciat, Deus enim personarum acceptor non est, et ideo nihil ad impetrandum confert, vel qualitas precantis, vel intercedentium multitudo. Sed hoc tam contra rationem quam contra Scripturam profertur. Aliud est enim accipere personam, aliud veram personae dignitatem, seu conditionem ad negotium pertinentem expendere. Ac-

ceptio enim personae in communi usu et in allegatis Scripturae verbis vitium sanat distributienis vel donationis, in qua conditio personae, quae ad causam non refert, neque personam tali muneri vel dono magis aptam vel dignam reddit, consideratur. At vero in praesenti talis personarum acceptio locum non habet; nam sanctitas personae orantis, vel intercedentis talis est conditio personae, quae ad impetraedum illam reddit digniorem, et consequenter multitudo etiam deprecantium, quatenus in eis et maiora merita, et augmentum aliquod sanctitatis considerantur, efficaciorem apud Deum orationem reddit. Non enim sine causa dixit Iacobus cap. 5, multum valere deprecationem iusti, sed quia, licet oratio peccatoris interdum impetret, multo facilius iusti oratio exauditur. Alioqui si Deus faciem orantis non respicit, et illius conditionem non considerat, cur dixit ad amicos Iob: *Ite ad servum meum Iob, et servus meus Iob orabit pro vobis; faciem eius suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia*, nisi quia propter sanctitatem et patientiam Iob, illius potius, quam ipsorum esset orationem exauditurus? Et e converso ad exaggerandam iram suam dixit Dominus per Ezechielem c. 14: *Terra cum peccaverit... Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, et Iob*, etc. Ac si diceret, cum isti me possent maxime placare, eos etiam pro tali populo orantes non exaudiam; quia non satis est plurium et sanctissimorum virorum intercessio, si is, pro quo orant, non cooperetur, ut notavit Chrysostomus homil. 79. ad populum, ubi nihilominus ostendit, orationem plurium efficaciorem esse; quod etiam late prosequitur orat. 3. *de incomprehensibili Dei natura*.

Estque ad hoc propositum valde notanda oratio Gregorii nysseni ad Theodorum martyrem sub finem, ubi cum multa a martyre postulasset, subiungit: *Quod si maiori opus fuerit advocatione ac deprecatione, fratrum quoque tuorum martyrum coge chorum, et cum omnibus una deprecare: multorum iustorum preces, multitudinum, ac populorum peccata luant, admone Petrum, excita Paulum, Ioannem item theologum, ac discipulum dilectum, ut pro ecclesiis, quas constituerunt, soliciti sint*, etc. Multo ergo magis orationes nostrae cum sanctorum intercessionibus coniunctae efficaciores fiunt, ac subinde utiliores. Neque propterea Dei vel Christi cultus minuitur, sed augetur, quia dum sanctos invocamus, divinam maiestatem magis reveremur, nostramque indignitatem recognoscimus, et per sanctos Deum magis honorare, et glorificare cupimus, eique gratias pro tot beneficiis agimus. Quin, ut recte dixit Ambrosius sermon. 14. de sanctis Nazario et Celso: *Immensa eius pietas multiplex ad bonitatem, et artifex ad salutem proponens arduam virtutum palmam, raro appetitore pretiosam, in paucorum triumphis, plurimorum commodis prospicit, illorum siquidem merita nostra vult esse suffragia*. Quod infra exaggerans addit, licet aliquis sanctus, alicuius loci *peculiaris putetur privilegio sepulchri, omnium tamen esse communione suffragii, non clauditur enim locis, quod diffunditur meritis. Invocasti ubique martyrem, ubique te exaudiet ille, qui honoratur in martyre*. Merito ergo catholica Ecclesia sanctorum invocationem tanquam magis piam et Deo gratiorem, sibique tutiorem et utiliorem elegit, semperque retinuit

CAPUT X.

De sanctarum reliquiarum custodia et veneratione.

Summarium

1. Quem cultum reliquiis sanctorum tribuat rex Iacobus. — 2. Sanctorum reliquias a catholicis cultu iatriae adorari falso machinantur protestantes. — 3. Haereticorum calumnia ex patribus refellitur. — 4. Eodem cultu sanctos eorumque reliquias venerantur catholici. — 5. Altiori cultu quam civili afficiendae sunt reliquiae sanctorum. — 6. Veneratio reliquiarum est Deo grata. — 7. Eadem veritas miraculis confirmatur. — 8. Sanctorum reliquiis daemones fugantur. — 9. Particulas reliquiarum publice ostendere est antiquum et sanctum. — 10. Reliquiae, licet non sint partes sanctorum, eandem sibi vindicant venerationem.

1. Duo in hoc puncto potissimum carpit rex, adorationem videlicet reliquiarum et usum asservandi particulas a corporibus sanctorum separatas, ut a christiano populo videri, vel tangi possint. Prius vero, ut vulnus suum occultet, et ne cum Iuliano apostata, et Constantino Copronymo et aliis haereticis reliquias sanctorum detestantibus sentire videatur, quaedam verba praemittit, quibus se sanctorum reliquias honore prosequi ostendit, dicens: *Quod ad reliquias sanctorum, si quas eiusmodi haberem, quas constaret sanctorum corporum partes esse, eas ego honorificis tumulis solemniter inferrem*. Hic zelum regis laudo; quod autem secundum fidem non sit, doleo. In eo enim, quod sanctorum reliquias honore aliquo dignas esse censet, recte iudicat, insinuat vero non religioso cultu, sed solo civili honore sanctorum reliquias tumulandas esse; quod si ita sentit, non recte, neque secundum Fidem catholicam sentit. Ipsum vero in hoc sensu fuisse locutum, verba, quae paulo post subiungit, satis decla-

rant, in quibus *reliquiarum adorationem pro intolerabili idololatria habere se*, dicit, *et abominari*.

2. In his autem verbis in primis adverto, cum superius tractando de cultu B. Virginis et sanctorum, non verbo *adorandi*, sed *venerandi*, vel *colendi* usus fuerit, hic mutata locutione, *adorationem* reliquiarum abominari. Interrogo igitur, quo sensu quave significatione nomen *adorationis* accipiat; nam si perfectam illam et absolutam ac summam latriam, quae soli Deo debetur, per nomen *adorationis* intelligit, merito quidem ebominaretur eos, qui martyrum ossa aut corpora vera latria soli Deo debita adorerent; et immerito talem adorandi modum Ecclesiae tribueret. Quod profecto facere convincetur, cum eam, quam abominetur, reliquiarum adorationem inter romanae Ecclesiae erticulos numerare inteedit.

3. Sciat ergo calumniam hanc nec novam esse, nec alia responsione, quam data ab antiquis patribus, indigere. Augustinus enim Maximo philosopho gentili, qui epist. 43. ita ad Augustinum scripserat, ut ignoranter hanc idololatriae notam iuurere christianis videretur, in epist. 44. sub finem ite respondet: *Ad summam tamen, ne te hoc lateat, et in sacrilega convicia imprudentem trahat, scias, a Christianis catholicis, quorum in vestro oppido etiam Ecclesia constituta est, nullum coli mortuorum, nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a Deo, sed unum ipsum Deum, qui fecit, et condidit omnia.* Hieronymus vero contra Vigilantium, qui eandem calumniam impudentius Ecclesiae imponebat, sic loquitur in epist. 53: *Os foetidum rursum aperire, et putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias, et nos qui eas suscipimus, appellare cinerarios, et idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur.* Et infra: *Nos autem non dico martyrum reliquias, sed ne solem quidem aut lunam, non angelos, non archangelos, non cherubim, non seraphim, et omne nomen, quod nominatur, et in praesenti saeculo, et in futuro, colimus, et adoramus, ne serviamus creaturae potius, quam Creatori, qui est benedictus in saecula. Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum, cuius sunt martyres, adoremus.* In quibus verbis adverto, consulto usum fuisse Hieronymum verbis *venerandi*, et *honorandi*, ut calumniam haeretici evitaret, et *adorandi* verbum Deo reservaret. Idemque observat in alio libro contra Vigilantium, ubi reliquias *ossa veneranda* appellat, quam venerationem negabat Vigilantius, propter illam Ecclesiae imponens idololatriae maculam; contra quem Hieronymus: *Quis unquam, o insanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum?* Ex quibus etiam verbis et ex supra dictis concluditur evidens ratio. Nam si martyres ipsos, seu eorum beatos spiritus fideles illo modo non adorant, ut supra declaratum est, multo minus eorum reliquies et corpora mortua sic adorabunt. Quae ratio iu reliquiis ad Christum Dominum pertinentibus non ita procedit, quia Christo specialis debetur adoratio, quomodo autem eius reliquiae venerandae sint infra dicemus.

4. Quod si rex non adeo stricte nomen *adorationis* intellexit, cur *venerationis* nomine ad vitendam verbi invidiam et ampbibologiam usus non est? Vel (quod ad rem proprius accedit) quid est, quod in adoratione reliquiarum abominetur, cum ipsemet reliquias sanctorum aliquo honore dignas esse fateatur? Certe non video, quid ei displicere possit, nisi quod reliquias tanquam res sacras actibus etiam sacris et religiosis veneramur. Sed in hoc etiam puncto (si ita sentit) toti antiquitati catholicae contradicit, et ab antiquis damnatis haereticis, Eunomio, Vigilentio, et similibus non dissentit. Quod variis modis potest breviter ostendi. Primo, quia patres ideo docent, reliquias esse venerandas, quia earum honor, illorum sanctorum, quorum sunt reliquiae, est veneratio, et inde eisdem signis, actionibus, ac rebus sanctos et corum reliquias colendas esse demonstrant. Quia ita est cultus reliquiarum cum honore sanctorum coniunctus, ut unus non possit ab alio omnino separari, quia utriusque ratio eadem est, nimirum excellentia sanctitatis, quae proprie, et ut aiunt, formaliter in animo existit, et in corpus, et alias reliquias per quamdam participationem et habitudinem redundat. Quam veram et catholicam doctrinam his verbis eloquentissime declaravit Ambrosius dicto serm. 14. in fine, simul fundamentum adversariorum proponens, et evertens: *Quod si dicas mihi: Quid honoras in carne iam resoluta atque consumpta, de qua nulla iam Deo cura est? Et ubi est illud, carissimi, quod ipsa Veritas loquitur per Prophetam? Pretiosa, inquit, in conspectu Domini mors sanctorum eius. Et iterum: Mihi autem valde honorificandi sunt amici tui, Deus. Honorare debemus servos Dei, quanto magis amicos Dei? De quibus alio loco dicitur: Dominus, inquit, custodit omnia ossa eorum, et unum ex his non conteretur. Honoro ergo in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices; honoro viventis memoriam perennitate virtutis; honoro per confessionem Domini sacratos cineres; honoro in cineribus semina aeternitatis; honoro corpus, quod mihi Dominum meum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reverentur et*

daemones? quod et afflixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulcro? Honoro itaque corpus, quod Christus honoravit in gladio, quod cum Christo regnabit in coelo.

5. Ex ratione igitur honorandi has reliquias, quae longe altior est omni humana iustitia, vel dignitate politica, recte colligimus, honorem etiam esse altiorem, atque ita sacrum esse, et per res sacras exhibere deberi. Sicque idem Ambrosius epist. 58. ad fideles per omnem Italiam, etc. refert, sibi revelatum esse, ut in nomine sanctorum Gervasii et Protasii ecclesiam aedificaret, in qua eorum corpora collocaret, quod sine dubio ad sacrum honorem pertinet. Et in fine epistolae ponit haec verba relata ex libello cum reliquiis invento: *Ego servus Christi Philippus abstuli cum filio meo furtim nocte sancta corpora, et in domo mea, Deo solo teste, in ista arca saxea sepelivi, credens, me orationibus eorum consequi misericordiam Domini nostri Iesu Christi.* Honorabat ergo illos altiori mente et fide, quam sciebant mortuorum corpora solo civili honore tractari, mens autem et affectio est, quae qualitatem cultus constituit, et distinguit. Et eodem modo idem Ambrosius epist. 55, in fine ad eosdem Italiae populos de inventione reliquiarum sanctorum Vitalis et Agricolae, ita concludit: *Haec vobis pauca, et compendiario, dilectissimi fratres, de corporum sanctorum martyrum inventione significare curavimus, ut ipsorum memoriam in ecclesiis facere valeatis.*

Similique modo et ob eandem rationem de hoc cultu reliquiarum sentit Eusebius lib. 13. *de praeparat. evangelica*, cap. 7. circa principium, dicens: *Haec nos quotidie factitamus, qui verae pietatis, milites ut Dei amicos honorantes, ad monumenta quoque illorum accedimus, votaque ipsis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuvari profitemur.* Quomodo tandem sanctis vota fieri possint, et debeant, alibi (tom. 2. *de Relig.* tract. 3, lib. 1, c. 16) a nobis explicatum est; certum est autem, cultum sacrum continere, proprieque Deo fieri in honorem sanctorum cum Christo regnantium. Addit vero Eusebius, specialiter solere fieri circa monumenta sanctorum, ut idem cultus in honorem etiam reliquiarum aliquo modo redundet. Et multa similia habet Theodoretus lib. 8. ad Graecos, et apud Gregorium turonensem lib. 2. *de Historia Francor.* cap. 37, et colligitur etiam ex his, quae refert Augustinus lib. 20. *contra Faust.* cap. 3. De hoc denique sacro honore loquuntur patres quoties de honore reliquiarum loquuntur, ut videri potest apud Hieronymum epist. 7. ad Laetam in principio. *Inundans*, inquit, *populus ante delubra semiruta currit ad martyrum tumulos, si non extorquet fidem prudentia, extorqueat saltem verecundia*; et epist. 7. ad Eustochium: *Martyrum*, inquit, *ubique sepulcra veneramur, et sanctam favillam oculis apponentes, si liceat, etiam ore contingimus.* Similia in vita Hilarionis, et in epitaphio Paulae, et alibi saepe. Et Augustinus lib. *de Cura pro mortuis agenda* cap. 17, et 18, Basilius homil. *in Quadraginta Martyres*, Gregorius nazianzenus orat. 18. *in Cyprianum*, et optime Chrysostomus homilia 66. *ad populum*, ubi inter alia haec sunt notatu dignissima: *Etiam ipse, qui purpuram indutus est, accedit illa complexurus sepulcra, et fastu deposito stat sanctis supplicaturus;* et homil. in psalm. 115: *Contemplare*, inquit, *civitates*, etc.

6. Denique quod in hoc genere cultus nihil contra Dei religionem fiat, imo Deo gratissimus sit, ratione fit perspicuum, et miraculis frequenter Deus ipse contestatus est. Ratio ex dictis clara est, quia ossa mortuorum sanctorum non coluntur divino honore; ergo ex hac parte in hoc cultu non fit contra religionem Deo debitam. Deinde non coluntur ex falsa existimatione ac superstitione, ac si illa perciperent honorem ipsis exhibitum, vel in se haberent excellentiam propter quam exhibetur; nam hac mente illis praebere etiam civilem honorem absonum plane esset et stultum. Coluntur ergo ea fide, qua credimus, illa esse organa et vasa, quibus ad bona opera sanctus usus est Spiritus, ut argute admodum scripsit August. lib. 1. *de Civit.* cap. 13. Et quis totum illud redundat in honorem sanctarum animarum, quas etiam credimus non ignorare, et gratum habere obsequium, quod ipsis in corporibus suis a fidelibus fit; ergo nullus recta ratione utens potest hunc cultum accusare, vel levissimae inordinationis, etiam contra duliam, ne dum contra latriam.

7. Testimonium denique Dei per miracula multiplex a sanctis patribus antiquis refertur, et praecipue videndus est Ambrosius dictis epistolis 53, et 55, et epist. 54. ad Marcellinam sororem, ubi inter alia dicit: *Dum transferimus sanctorum corpora, caecus sanatus est*, etc. Quod miraculum cum aliis contra haereticorum calumnias constantissime defendit serm. 5. de eisdem sanctis Gervasio et Protasio, qui omnino videndus est. Eademque miracula (ut in duorum tantae auctoritatis et ocularium testium ore irrefragabile sit hoc verbum) recognoscit Augustinus libro 9. *Confess.* cap. 7, et dicto etiam cap. 17. *de cura pro mortuis agenda*, et lib. 22. *de Civit.* cap. 8, ubi alia multa de reliquiis sancti Stephani et aliorum sanctorum refert. Et ideo epist. 103. commendans Episcopo Tinciano Gallam et Simpliciolam, inquit: *Portant reliquias beatissimi et gloriosissimi martyris Stephani, quas non igno-*

rat sanctitas vestra sicut et nos fecimus, quam convenienter honorare debeatis. Plura etiam alia refert Theodoretus dicto lib. 8. ad Graecos.

8. Confirmant praeterea patres frequenter veritatem hanc exemplo Elisei, cuius ossa mortuum excitarunt, ut videre licet in Clementa lib. 6. Constit. c. ult. in Chrysost. orat. in laudem Ignatii martyris, et singulariter in Cyrill. hierosol. catecbes. 18. Nam id factum esse dicit: *Ut non solum animae sanctorum honorentur, sed credatur, quod etiam corporibus mortuorum inest virtus, seu potentia, propter tot annorum inhabitationem animarum iustarum in illis, quorum ministerio usae sunt.* Deuique ad hoc testimonium spectat efficacia reliquiarum martyrum contra daemones, tum ad expellendos illos, tum ad coercendos, ne in idolis responsa darent. In quo genere pulcra est historia de reliquiis sancti Babilae martyris, quas impius Iulianus ex quodam sepulcro transferri iussit, quia impedimento erant Apollini, ne in quodam vicino loco gentilibus responsa daret: fidelium autem Ecclesia magna fide et alacritate concurrit ad transferendam arcam martyris, quam deferebant psallentes summis clamoribus, cum exultatione dicentes: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui confidunt in simulacris suis*, ita refertur in vita Athanasii ex Sozomeno lib. 5. Historiae, c. 18. et 19; et idem referunt aliae ecclesiasticae historiae, Ruffini lib. 2, cap. 35, Theodoreti lib. 3, cap. 9, Socratis lib. 3, cap. 16. Tantum ergo abest, ut reliquiarum veneratio idololatria sit, ut potius ad illam confundendam argumentum sit efficacissimum.

9. Quia vero rex Angliae peculiariter offenditur, ac perturbatur consuetudine separandi particulas reliquiarum, seu corporum sanctorum, et illas publice ostendendi, seu proponendi, idcirco necessarium est, antiquitatem etiam et pietatem huius consuetudinis specialiter demonstrare. Tam est enim antiqua haec religio erga martyres, ut de illis sic scribat Theodoretus dicto lib. 8: *Animae quidem triumphatorum martyrum in coelesti nunc patria vitam agunt, angelorum choros intersitae, eorum vero corpora non singula quidem singulis monumentis conduntur, sed civitates, oppida, paganique conventus haec inter se sortito partiti sunt, laborantibusque animis, ac aegrotis corporibus salutares eos confiteri non cessant.* Eundemque morem, eiusque rationem brevi, sed gravi et egregia sententia, ut solet, explicavit Ambrosius dicto serm. 4. de sanctis Nazario et Celso, ubi prius dixerat: *Exultant felices singularium urbium populi, si unius saltem martyris reliquiis muniantur. Ecce nos populos martyrum possidemus.* Deinde vero ita subiungit: *Beatum itaque Nazarium martyrem Christi sancta mediolanensis Ecclesia licet totum corpore secum retineat, et mundo tamen totum in benedictione transmisit.* Et addit rationem, quam nunc expendimus: *Haec est enim sanctorum martyrum gloria, quorum etsi per universum mundum seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in virtutibus plenitudo.* Quasi dicat, magna prudentia et pietate communicari fidelibus per partes reliquias martyrum, quoniam et tota ratio venerationis in singulis contemplari potest, ut integre in eis sancti colantur, et tota etiam virtus obtinendi a Deo beneficia et miracula per talia instrumenta et sanctorum intercessiones in singulis invenitur.

Sic etiam dixit Basilius dicta hom. 20 de sanctis quadraginta martyribus: *Hi sunt, qui nostram obtinentes regionem, quasi quaedam turres contra adversariorum incursum refugium exhibent, nec uno in loco se se clauserunt, sed in multis locis hospitio recepti, multorum patrias ornaverunt; nec tamen separati, sed inter se commixti, si in singulos ipsos diviseris, proprium numerum non excedunt.* Et infra: *Nam hi quadraginta sunt unum, et omnes apud singulos.* Sic item Gregorius nazianzenus orat. 3, quae est prima contra Iulianum, §. *Non victimas*, inter alias martyrum laudes adiungit: *Quorum vel sola corpora idem possunt, quod animae sanctae, sive tangantur, sive honorentur, quorum vel solae sanguinis guttae, atque exigua passionis signa idem possunt, quod corpora.* Et in carmine iambico 18. ita scribit: *Venerationis tanquam magnae est veritas, Exiguus etiam pulvis, ut vel ossium Particula veterum quaepiam, aut paulum comae, Vestisve, sparsi aut sanguinis quaedam notae, Cultum parem habeant, atque corpus integrum.* Unde similiter orat. 18. in Cyprianum inter narranda eius miracula dicit: *Vel cineres Cypriani miracula fecisse.*

Gregorius vero nyssenus orat. in s. Theodorum martyrem cum maiori exaggeratione dicit, quod *pulverem, quo conditorium, ubi martyris corpus quiescit, obsitum est, auferre permittat, pro munere pulvis accipitur, ac tanquam res magni pretii condenda terra colligitur. Nam ipsas attingere reliquias, si quando contingat, ut id facere liceat, quam id sit multum desiderandum, et optandum, ac summarum precum donum, sciunt experti et eius desiderii compotes facti.* Ex verbis autem, quae subiungit, discere possumus causam, ob quam ex reliquiis martyrum partes aliquae separatae serventur, ut interdum possint populo ostendi, ut fide ac pietate illas aspiciant, et si opus fuerit, ad spiritualem fructum complectantur. Nam ut idem sanctus subiungit: *Qui eas intuentur,*

quasi corpus per se vicens et florens amplectuntur; oculis, ori, auribus, omnibus sensuum instrumentis adhibentes; deinde officii, et affectionis lacrymas martyri, quasi integer esset, et appareret super fundentes, ut pro ipsis precator intercedat, supplices preces offerunt.

Hoc denique recte confirmat, et antiquum morem apertissime ostendit Hieronymus contra Vigilantium. non longe a principio, ubi verba eius refert dicentis: *Quid necesse est, te adorare illud? nescio quid, quod in modico vasculo transferendo colis, quod pulverem linteamine circumdatum adorando oscularis.* Contra quem postquam Hieronymus declaravit, illam non esse adorationem latriae seu divinam, subiungit: *Et audes dicere illud nescio quid, quod in modico vasculo transferendo colis. Quid est illud nescio quid? Scire desidero, expone manifestius, ut tota libertate blasphemes. Pulvisculum, inquit, in modico vasculo pretioso velamine circumdatum. Dolet, martyrum reliquias pretioso operiri velamine*, etc. Et infra: *Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorum basilicas ingredimur? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui iudicandi, qui rem vilissimam, et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt.* Non potuit profecto clarioribus verbis usum praesentis Ecclesiae testimonio et exemplo omnium episcoporum sui temporis approbare. Videat rex Angliae utrum audeat illos ut sacrilegos et fatuos damnare, quod Hieronymus tanquam absurdissimum et prorsus incredibile reliquit.

Unde etiam facile ostenditur, quam sit frivola et indigna collatio, quam rex quasi irridens proponit inter hunc modum venerandi reliquias et supplicium, quo solent puniri malefactores, capita eorum, aut alias cadaverum partes in publicis et excelsis locis, ad perpetuam infamiam et poenam post mortem duraturam, suspendendo. Nullus enim reliquias martyrum ad infamiam in publico collocat, nisi qui fideles persequendo martyres facit, et postea gloriam martyrii per similem infamiam et poenam obscurare conatur. Quapropter non immerito possumus Hieronymum imitando exclamare: *Vosne sumus, qui sanctos honoramus, an ille qui honorantibus illos vivis habitaculum, mortuis sepulcrum, negat, qui fratrum* (utique fidelium) *exilia postulat?* Et paulo inferius: *Quis ossa sanctorum et innoxios cineres hucusque verberari ab imbribus sinit?* Profecto, ut dixi, non nisi ille, qui fideles persequendo martyres facit. Ecclesia autem catholica non ad infamiae imaginem, ut rex ludificatur, sed ad maiorem honorem et ad ostensionem amoris, et ad fidem ac devotionem excitandam reliquias sanctorum illo singulari modo conservat, suisque fidelibus videndas, et tangendas proponit. Imo insuper addo, hanc ipsam consuetudinem ostendere, longe altiori modo Ecclesiam de sanctorum reliquiis sentire, quam vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari. Quod mihi Gregorius nyssenus in dicta orat. de s. Theodoro his verbis explicavit. Postquam enim dixit: *Corpus sancti Theodori veluti rem caram magnique aestimatam, atque reconditam, in tempus regenerationis servari, multis singularibus et eximiis rebus praeditum, propter quas ad alia corpora, quae communi et vulgari morte dissoluta sunt, ne comparandum quidem est, idque in simili materia naturae*, subiungit: *Nam caeterae quidem reliquiae abominabiles plerisque sunt, ac nemo lubenter sepulchrum praeterit, aut si ex inopinato apertum offendit, ... praetercurrit. At si venerit in aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria iusti, sanctaeque reliquiae sunt, primum quidem earum rerum, quas videt, magnificentia oblectatur.* Et infra: *Cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem, contrectationem eius esse credens.* Consulens ergo Ecclesia huic pietati fidelium, illis interdum publice particulas reliquiarum videndas, et tangendas proponit, idque in maiorem sanctorum gloriam cedere, quidquid adversarii calumnietur, prudenter existimat.

Nec omittam in hoc puncto addere, multas esse reliquias sanctorum, quae partes corporum non sunt; et ideo cum eis sepeliri non debent, sed cum debito honore servari, quarum rex nullam mentionem fecisse videtur, quia illam suam imaginum infamiam ad illas non poterat accommodare. Huiusmodi sunt vestes sanctorum, quae manibus contactae aegritudines interdum repellunt, ut de vestibus sanctorum Gervasii et Protasii affirmat Ambrosius epist. 54, et de sudariis sanctorum Vitalis et Agricolae idem dicit ep. 55, ubi etiam clavos et cruces martyrum inter has ponit reliquias. Multi etiam ex allegatis patribus mentionem faciunt vestium sanctorum, easque aliis reliquiis aequiparant, et in eodem habent honore ut ex Nazian. et Aug. maxime intelligi potest. Unde Cyril. hieros. catechesi 18: *Etiam sudaria, et semicinctia extra corpus existentia*, dicit, *contacta ab aegrotis, illos ab infirmitate liberabant.* Ratio autem moralis sumi potest ex Augustino lib. 1. *de Civit.* cap. 13: *Quia paterna vestis, et annulus, ac si quid huiusmodi, tanto carius est posteris, quanto erga parentes maior affectus.* Sic ergo vestium sanctorum affectus et reverentia erga ipsos sanctos amorem et venerationem ostendit. Unde in vita Antonii legitur, cum Antonius in morte sic praecepisset: *Melotem et pallium tri-*

tum, cui superiaceo, Athanasio episcopo date, quod mihi novum ipse detulerat. Idem Athanasius vitam scribens, sic subiungit: *Legatarius autem Antonii benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat accipere, Antonium in Antonii muneribus amplectitur, et tanquam magna haereditate ditatus, laetanter vestimentum recordatur, imaginem sanctitatis.*

10. Et in hoc ordine reliquiarum ponendae sunt res aliae, quibus sancti in hac vita familiariter usi fuerunt, ut sunt libri, et res similes, nam omnium est eadem ratio. Atque ita cathedram s. Iacobi apostoli, et primi Hierosolymorum episcopi usqua ad tempus suum fuissa ab illius successoribus cum magna aestimatione servatam, refert Eusebius lib. 7. Histor. cap. 14. in fine. et subdit: *Unde declarat perspicue, quemadmodum veteres patres ad nostram usque aetatem sanctis viris, ob eorum veram erga Deum pietatem, debitam venerationem et tribuerint, et adhuc tribuere non cessent.* Quam traditionem conservans sancta et catholica romana Ecclesia, Petri et Pauli non solum corporum reliquias, sed etiam Petri cathedram et catenas usque ad hodiernam diem religiose conservat, easque in propriis festivitatibus christiano populo videndas, tangendas, et venerandas proponit.

CAPUT XI.

De vera imaginum sanctarum veneratione seu adoratione.

Summarium

1. Iconomachorum haeresim Auglia excitat. — 2. Fideles nunquam imagines orant. — Orare coram imagine et illi supplicare multum inter se dissident. — 3. In imaginibus nullam agnoscunt Catholici sanctitatem intrinsecam. — 4. Imagines dicuntur sanctae ab intrinseco. — 5. Latriae cultum exhibere imaginibus prohibitum est. — 6. Adoratio imaginum ab apostolis inchoata. — 7. Evasio refellitur. — 8. Finis imaginum. — Oratio nullo modo tendit in imaginem, adoratio vero proxime versari potest circa illam. — 9. Solae creaturae intellectuales propter se coluntur. — 10. Venerationem imaginum esse aeque antiquam concluditur atque usum earum. — 11. Comprobatur miraculis veneratio sacrarum imaginum. — 12. Imaginum contumeliae sunt gravissimum sacrilegium. — 13. Ratio naturalis commendat venerationem imaginum.

1. Contra imagines sacras vehementius invehitur rex Angliae, earumque venerationem, sicut et reliquiarum, *intolerabilem idololatriam* appellat, non vult tamen iconomachus haberi; semper enim nomen et notam haereticarum fugit, quorum doctrinam sequi non dedignatur. Probat autem, se non esse iconomachum, *quia non arguo,* inquit, *si quis aut fingere statuas, aut imagines pingere, sive ad publicum splendorem, sive ad privatorum hominum domesticos usus volet.* At hoc nan satis est, ut iconamachus non sit, nisi atiam fateatur, sacras imagines venerandas esse, et non solum ad externum splendorem et domesticos usus, sed maxime ad usus sacros, ad Dei sanctorumque honorem, et bonum animae retinendas esse confiteatur. Prima enim ac praecipua haeresis iconomachorum fuit, imagines Christi et sanctorum venerandas non esse, eiusque auctor fuit Xenaias persa, qui cum esset servus et nondum baptizatus, episcopus a Patro Gnapheo factus est, ut refert Nicephorus lib. 16. *Historiae* capit. 28, et subiungit: *Primus (o audacem animum, et os impudens!) vocem illam evomuit, Christi, et eorum, qui illi placaerunt, imagines venerandas non esse.* Et ex Theodoro lectore, antiquiore scriptore, eadem historia, eademque origo illius haeresis habetur per Anastasium in septima synodo actione 1. Et in eodem sensu eandem haeresim postea secuti sunt Leo Isauricus, Copronymus Constantinus, et alii posteriaras.

Denique in eodem sensu damnata fuit illa haeresis ab Ecclesia. Nam si satis esset ad fidei integritatem confiteri, imagines esse aptas ad splendorem humanum, et domesticos privatosque usus, vix, credo, iuventus esset homo rationis compos, qui omnem imaginum usum, etiam humanum damnasset, ac si ars pingendi intrinsece mala esset, vel specialiter christianis prohibita. Vel certa si Manichaei, vel alii antiquiores haeretici illum errorem docuerunt, ut multi volunt, ad damnandum talem errorem satis fuisset Ecclesiae definire, non omnem usum imaginum malum esse, seu civilem, ac privatum usum earum permitti. Quia vero per hoc non sufficienter condemnabatur error iconomachorum, ideo contra illos definitum est, venerandas esse sacras imagines, et publicum ac sacrum seu ecclesiasticum illarum usum retinendum. Si ergo rex Angliae hoc negat, Manichaeus quidem poterit non esse, iconomachum autem sa esse negare non poteat.

Praeterea praecipuus error iconomachorum fuit, idololatriae accusare, et damnare Ecclesiam, eo quod Christi et santorum imagines coleret, seu venerare-tur; unda ipsas imagines idola vocabant, et hac ratione eas a templis auferebant, et omnibus ignominiis afficiebant, et in ignem tandem coniiciebant. Quae omnia constant ex antiquis historiis, et ex septima synodo actione 1. et sequentibus latissime, quae in summam redegit Photius in epistola de *septem synodis,* quae in tertio tomo conciliorum ante eamdem synodum praemittitur. Rex autem Angliae expresse dicit, se pro intolerabili idololatria habere,

et abominari adorationem imaginum, intelligens sine dubio adorationem, quam Ecclesia romana imaginibus dare consuevit; et paulo inferius conetur probare, Imaginem esse idolum, et ad utrumque suadendum Scripturae testimoniis utitur, quae iconomachi etiam contra ecclesiasticam traditionem allegabant, ut ex dicta synodo action. 3, et 7. habetur. Ergo negare non potest rex, quin sententiam in iconomachis damnatam ipse defendat. Quid ergo illi deest, ut iconomachus sit? An forte, quod imagines non confringat, ignominiis afficiat, aut comburat? Profecto licet hoc ita esset, eum ab haeresi iconomachorum non excusaret, cum haeresis in animo et pertinaci sententia sit, etiam si in illos exteriores effectus non prodeat.

Verumtamen de protestantibus notum est, ut scribit Sanderus lib. 1. et 2. *de schismate anglicano*, in violandis imaginibus non fuisse antiquis iconomachis impares, ut ipsi etiam Angli satis experti sunt, et recentiores ipsorum historiae copiose testantur; ergo rex, qui eidem protestantium sectae adhaeret, et regiam illi exhibet auctoritatem, easdem imaginum contumelias approbat, et earum auctor censeri debet. Contra hanc haeresim nunc novam disputationem instituere supervacaneum duco, cum haeresis nova non sit, et eisdem temporibus, quibus olim exorta est, plenissima eruditione et summa auctoritate sit in septima synodo generali damnata. Damascenus etiam libros pro imaginibus scripsit, qui ad impugnandam illam haeresim sufficiunt. Praeterquam quod nostris temporibus multi viri catholici de hoc argumento copiosissime et efficacissime disputarunt. Nihilominus tamen praetermittere non possumus, quin singula regis verba expendamus, ut obiectionibus, quas indicat, satisfaciamus, inde namque veritas catholica confirmabitur.

2. Primo ergo Ecclesiam novitatis accusat per haec verba: *Quod illas* (id est imagines) *adorare, quod illis supplicari, quod aliquam sanctitatis opinionem affingi illis oporteat, id quidem antiquis inauditum.* In quibus verbis oportet, vel falsa a veris discernere, vel obscura et ambigua declarare, ne vana sit contentio, et ubi non est, error cogitetur, vel fingatur. Et in primis verbis illis: *Quod illis supplicari,* significatur esse in Ecclesia, vel ab illa approbari consuetudinem orandi imagines, vel illis supplicandi; hoc autem non ita est, in nullo enim decreto ecclesiastico, vel gravi scriptore catholico ille modus loquendi invenietur. Imo concilium tridentinum sessione 25, decreto *de veneration. imaginum* expresse dicit, *habendas, et retinendas esse imagines, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam, non quod credatur, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda.* Notum est autem, omnes catholicos huius sacri concilii doctrinam indubitanter amplecti; ergo falso attribuitur catholicis, quod imagines ipsas orent, et ab ipsis petant. Erravit autem fortasse, qui hoc dixit, quia idem esse credidit, orare coram imagine, et illi supplicare, cum tamen longe diversa sint. Nam fidelis, qui orat coram imagine Virginis v. g. mentem habet in Virgine fixam, et illam precatur et non imaginem, licet illam oculis corporis conspiciat. Non enim ignorat, solum illum esse orandum, qui possit preces audire, et facere, vel intercedere prout rogetur; orat tamen coram imagine, ut ad maiorem devotionem et attentionem illius conspectu moveatur. Supplicaret autem imagini, qui ab illa peteret tanquam ab auditum et mentem habente, quod non solum catholici instructi in fide, verum etiam nec rustici homines cogitare possunt; et ideo licet coram imaginibus oremus, non tamen imagines ipsas. Coram illis autem orare antiquissimum in Ecclesia fuit, ut intelligi potest ex liturgia Chrysostomi, et aliis, atque etiam ex historiis, quas infra adducemus.

3. Deinde in verbis illis: *Quod aliquam sanctitatis opinionem affingi illis oporteat*, non solum antiquis, ut ibi dicitur, sed etiam praesentibus omnibus fidelibus ac vere catholicis inauditum quidpiam a protestantibus, regi in hac re sicut in aliis perniciose imponentibus, falso tribuitur, nisi fortasse in verbo sanctitatis alique vel ignorantia vel deceptio lateat. Nam in primis idem concilium tridentinum citato loco pariter dixit: *Non quod credatur, aliqua inesse in iis divinitas, vel virtus, propter quam sint colendae.* Ubi excludendo ab imaginibus divinitatem, principaliter excludit veram sanctitatem per essentiam; dum vero ait non habere aliquam divinitatem, significet, neque veram aliquam participationem divinae excellentiae et sanctitatis eis inesse. Hincque magis declaret, dum subiungit, non esse in eis virtutem aliquam, nam perinde fuit, ac si diceret, non esse in eis veram sanctitatem etiam creatam. Ergo illa opinio sanctitatis affictae imaginibus commentum est protestantium, qui regi imposuerunt, nam a catholicorum sensu aliena est, cum sit in orthodoxo concilio damnata.

Dixi autem, *nisi in verbo sanctitatis aliquid lateat.* Nam iuxta doctrinam Augustini lib. 2. *de peccatorum meritis et remission.* cap. 26, *non unius modi est sanctificatio*, et sic etiam *multi modi sunt sanctitatis*, ut idem Augustinus dixit serm. 14. *de verbis apostoli* cap. 9. Nam etiam communes cibos per verbum Dei, et orationem sanctificari dixit Apostolus 1. ad Timoth. 4; et de pane benedicto, qui olim catechumenis dabatur, dicit idem Augustinus, sanctum esse et sanctiorem, quam sint com-

munes cibi, etiam privatim benedicti: et panes propositionis in lege veteri dicebantur sancti, et arca foederis sancta censebatur, iuxta illud psal. 98: *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est;* quod ad litteram recte de arca intelligitur, quae scabellum pedum Domini dicitur 1. Paralip. 28. Et arca testamenti vocata est arca sanctificationis, psal. 131. Et dies festivi dicuntur *sancti, et venerabiles*, Exodi 12, et vestes sacerdotales dicuntur *sanctae*, Exodi 28. Denique templum ipsum, et maxime sacratior pars eius, et sacra vasa, et alia cultui divino dicata *sancta* dicebantur. In his ergo omnibus aliqua sanctitas cogitanda est, quia nihil nominatur sanctum, nisi ab aliqua sanctitate. Non est autem illa sanctitas vera seu formalis et intrinseca (ut aiunt), sed habitudo quaedam ad veram aliquam sanctitatem, ut theologi latius declarant.

4. Cum ergo dicitur, oportere aliquam sanctitatis opinionem de imaginibus concipere, si non de vera sanctitate, quae propria est intellectualium rerum, sed de analoga, et quasi metaphorica sanctitate, per habitudinem seu denominationem (ut aiunt) extrinsecam intelligatur; id non solum sine rubore aut metu tanquam verum admittimus, sed etiam a patribus traditum, et ratione naturali evidens esse, suppositis maxime fidei principiis ostendemus. Nam sacrae imagines eo ipso, quod ad repraesentandas personas vere sanctas formatae, et ad honorem aliquem eisdem sanctis exhibendum, et ad decentem et religiosum ornatum templorum, et ad spiritualem profectum animarum institutae ac deputatae sunt, inter res sacras merito censeri debent. Unde sicut loca, vasa, et vestimenta sacra, et alia proxime divini cultus instrumenta sanctitatem quamdam extrinsecam, ut dixi, participare censentur, et ita passim in Exodo, et Levitico, et aliis locis Scripturae sanctae vocantur: ita etiam imagines sanctorum his rebus sacris in hoc genere sanctitatis aequiparantur. Quod saepe tradit concilium nicaenum II, et specialiter in act. 2. Adrianus papa in epist. ad imperatores: *Non est dubitandum*, inquit, *omnia, quae in ecclesiis Dei ad laudem et decorem domus illius constituuntur, sancta et colenda esse.* Atque id ex similitudine rationis facile intelligi potest, et ex sanctorum Methodii orat. 2. *de resurrect.* et Basilii lib. *de Spiritu sancto*, cap. 18, testimoniis, quae statim referemus, magis constabit. Declarari denique potest humana et morali ratione ac exemplo imaginis regiae, quo in hac materia saepe utuntur sancti; nam imago regis non est quidem rex, neque in se veram regis excellentiam habet; tamen quia regem repraesentat, et quasi vicem eius sustinet, tanquam quid regale aestimatur, et ideo peculiarem quamdam reverentiam sibi conciliat. Ergo altiori modo et ratione imagines sanctorum, quatenus ipsos repraesentant, umbram quamdam sanctitatis participant, ratione cuius sanctae et sacrae per quamdam analogiam nominantur. In his ergo duobus punctis nihil amplius immorari existimo necessarium.

5. Venio ad verbum *adorandi*, quod ad substantiam causae, ut sic dicam, spectat. In quo iterum adverto, mutasse regem verbum *venerandi*, quo in principio confessionis suae coeperat uti, in verbum *adorandi*, ut exaggeret, vel magis apparentem reddat reprehensionis causam. Nos autem ad verbi invidiam et amphibologiam tollendam, sicut in reliquiis fecimus, ita etiam hic interrogamus, quid per verbum *adorandi* significare voluerit. Nam si illo utitur, ut antonomastice significat supremum et absolutum latriae cultum soli Deo debitum, fatemur quidem ingenue, inauditum esse antiquis, oportere imagines adorari. Imo nos addimus, non solum esse inauditum, sed etiam saepissime negatum, non solum ab antiquis, sed etiam ab illis patribus, quos rex ipse recentiores appellat, etiam si ante mille annos praecesserint. Gregorius enim libro 7. indict. 2, ep. 53. ad Secundinum, qui ab illo imagines petierat, eius laudans desiderium, ait: *Scio, quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ut ob recordationem Filii Dei in eius amore recalescas; et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus per imaginem, aut natum, aut passum, sed in throno sedentem recordamur.* Et infra ep. 109. ad Serenum, et latius lib. 9, ep. 9. ad eumdem, illum reprehendit, eo quod imagines confregerit, zelum autem laudat, quoniam putaveret, non esse adorandas, utique tanquam Deos, seu tanquam idola, in quo aliqui errabant: ait autem Gregorius, illos fuisse docendos, et instruendos, ob privatum autem errorem non fuisse imagines confringendas.

Et in hoc sensu saepe utuntur verbo *adorandi* antiqui patres, ut supra adnotavi, et in eodem dicitur in septima Synodo act. 7, in definitione fidei, *secundum nostram fidem non exhiberi imaginibus veram latriam.* Et inferius Tharasius in epist. ad Constantinum et Irenem, licet utatur verbo *adorandi*, statim explicat, non intelligere de divina adoratione; et ideo ostendit, verbum *adorandi* iuxta graecam proprietatem minores etiam adorationes comprehendere. Et in eodem concilio actione 3. Constantinus Constantiae episcopus, qui iconomachus fuerat, abiurando haeresim ita loquitur: *Complector venerandas imagines, adorationem autem, quae sit secundum latriam, hoc est Dei culturam, tantummodo Trinitati conservo.* Et Adria-

uus papa in epistola ad Constantinum et Irenem, et in altera epistola ad Tharasium, accurate distinguit modum venerandi imagines, et interdum verbum *adorandi* singulariter Deo tribuit, camparatione utique imaginum, quas dicit esse honarandas, licet interdum etiam dicat esse adorandas. Denique concilium etiam tridentinum citato loco imaginibus dixit, *debitum honorem et venerationem impertiendam; per illas vero*, ait, *Christum adoramus, et sanctos veneramur.* Sumpto igitur *adorandi* verbo in hac restricta significatione, immerito rex Ecclesiae catholicae attribuit, quod imagines adoret, vel adorandas esse doceat. Incredibile autem videtur, regem Angliae tanta ignorsatia rerum romanarum laborare, ut sibi persuaserit, romanam Ecclesiam hoc modo adorare imagines, aut concilia et patres, qui pro imaginum veneratione pugnarunt, in hoc sensu fuisse locutos. Neque magis credibile est, per calumniam voluisse regem hoc crimen catholicis imponere. Est ergo verisimilius, credere regem, quamcumque veneratianem imaginum, praesertim sub specie sanctitatis et religionis, esse pravam et inseparabilem ab idololatria, et ideo verbum *adorandi* in latiori significatione usurpasse.

6. Si ergo rex verbum *adorandi* in generali significatione et de quacumque sacra veneratione intellexit, profecto non minus mirabile est, quomodo ausus fuerit dicere, inauditum esse antiquia, imagines adarari, seu adoraodas esse, cum oppositum tam sit vulgare et evidens, ut vix possit ignorari. Nam in primis in praedicta septima synodo, et a Damasceno in libris *de imaginibus*, et ab Adriano I. pontifice lib. *de imaginib. contra libros Pseudocarol.* et a Ioanna aurelianensi, et ab aliis recentioribus tam multa ex antiquis patribus ad huius fidei et consuetudinis antiquitatem ostendendam allata sunt, ut nullus, qui ea legerit, dubitare possit, hanc esse traditionem a temporibus apostolorum inchoatam, et per continuam seriem ac successionem perpetuam in Ecclesia retentam. Primo enim ipsummet Christum imaginem sui non manufactam ad Abagarum misisse in Edessam, antiquae historiae ecclesiasticae referunt. Evagrius lib. 4. Hist. cap. 26, Nicephorus lib. 2, cap. 7, et Damasc. libr. 4. *de Fide*, cap. 17, et recipitur in dicto concilio nicaeno II, act. 5, et defenditur ab Adriano papa ep. 3. ad Carolum Magnum cap. 18, qui etiam affirmat, Stephanum papam praedecessorem suum illam historiam approbasse.

Deinde in eodem concilio nicaeno II, act. 1, Gregorius quidam episcopus Pessinuntis refert, canonem apostolicum de imaginibus in templis collocandis editum. in concilio antiocheno, tempore apostolorum coacto, cuius meminit Innocentius I. epist. 18. ad Alexandr illiusque canones ex inventis a Pamphilo in bibliotheca Origenis refert Turrianus l. 1. contra Magdeburgenses, c. 25, ubi hunc canonem de imaginibus plenius refert, quam in septima synodo referatur, et sic habet: *Ne decipiantur salvati* (id est fideles) *ob idola, sed pingant ex opposito divinam humanamque manufactam, impermixtam effigiem Dei veri, ac Salvatoris nostri Iesu Christi, ipsiusque servorum contra idola, et Iudaeos, neque errent in idolis, neque similes fiant Iudaeis.* Ubi obiter notari potest, tantum abesse, ut imagines sint idola, ut potius ad confutationem idolorum introductae sint, et veluti ad medium inter iudaismum et gentilismum tenendum, ut infra explicabo. Nota item est historia de antiquissima imagine Salvatoris, Caesaraeae collocata a femina, quam Dominus a profluvio sanguais liberavit Matt. 9, quam refert Eusebius lib. 7. Histor. cap. 14, qui addit, non esse mirum, hoc effecisse feminam illam in recognitionem accepti beneficii, *cum et nos*, ait, *Petri et Pauli apostolorum, et Christi etiam ipsius imagines in picturis colorum varietate expressas, conservatasque aspexerimus.* Eandem historiam de statua Christo erecta a praedicta muliere in memoriam beneficii refert Nicephorus lib. 10, cap. 30, et addit a Iuliano apostata fuisse ablatam, et contumeliose confractam, christianos vero, sicut potuerunt, illam in ecclesiam transtulisse, et cultu convenienti prosecutos esse.

Constantinum praeterea, cum ecclesias aedificare coepit, eas simul variis imaginibus et statuis argenteis apostolorum et aliorum sanctorum ornasse, memoriae proditum est a Damaso in Pontific. in Sylvestro, et a Paulino epist. 12, et aliis. Ad haec Augustious lib. 22. contra Faust. cap. 73, commemorat, imagioem Abrahae sacrificantis filium multis locis fuisse depictam, et lib. 1. *de consensu evangelistar.* idem affirmat de imaginibus Christi et apostolorum Petri et Pauli. Ambrosius etiam epistol. 57. cum Gervasio et Protasio apparuisse sibi personam gravem, *quae similis*, inquit, *erat beato Paulo, cuius me vultum pictura docuerat*, id est, imago Pauli, quam familiarem habuisse videtur. Quod etiam de beato Chrysostomo refert Damascenus orat. 1. *de imaginibus*, dicens: *Habebat autem effigiem apostoli Pauli in imagine, in loco, ubi propter corporis imbecillitatem quiescebat.* Gregorius etiam nyssenus orat. in Theodorum martyrem, refert certamina sanctorum martyrum et eorum praesidis Christi tanquam in libro quodam potuisse in ecclesiis legi, coloribus artificiosis depicta. Et s. Basilius homil. de s. Barlaam, quae est 18, postquam lingua sua martyris fortitudinem depinxit, sic concludit: *Exurgite nunc, o praeclari athleticorum gesto-*

rum pictores. Mutilam Ducis imaginem vestro illustrate artificio, et obscurius a me depictum coronatum athletam vestrae industriae coloribus conspicuum reddite. Abibo certaminum ac victoriarum martyris a vobis posita imagine victus, gaudebo tali hodie per vestram dexteritatem victoria superatus. Et infra: *Pingatur in tabula una et certaminum agonotheta Christus, cui sit gloria in saeculorum saecula.*

Legi etiam potest Nazianzenus orat. 23. circa principium, ubi commemorat, angelos cum carporea forma, vestitu candida salitas fuisse depiogi, *ad significandum*, inquit, *naturalem ipsorum puritatem.* Et idem usus imaginum calligitur ex eiusdem epistola 49. ad Olympium, et infinita alia ex patribus et historiis afferre possemus. Quod si fortasse protestantes praedictas historias ut incertas reiecerint, nihilominus scripta patrum et testimonia, quae usum imaginum supponunt, et probant, negare non possunt. Deinde licet in una vel alia historia possit esse aliquis error, seu defectus veritatis, tamen ubi tot concurrunt exempla, multis et gravissimis testibus confirmata, valde temerarium esset, omnia falsitatis arguere, propter solam pertinaciam propriae opinionis sine alia probatione. Denique licet protestantes haec non admittant, saltem sine ullo fundamento astruent, cultum imaginum fuisse ab antiquis inauditum.

7. Dicent fortasse, praedictis historiis et testimoniis probari quidem usum imaginum, non autem cultum vel adorationem, de qua rex praefatis in locis loquitur. Advertant autem, obsecro, non quemcumque usum politicum et privatum, sed ecclesiasticum et sacrum ex dicta traditione demonstrari. Et cum eo coniunctam esse venerationem imaginum, quae saepe in eisdem locis expresse ostenditur. Quod quidem patres septimae synodi diligentissime expenderunt, et ideo postquam in act. 7. exhibendam esse imaginibus salutationem et honorariam adorationem definissent, protinus addiderunt: *Sic enim sanctorum nostrorum patrum optima disciplina, et Ecclesiae catholicae habet traditio;* et in fine exclamavit sancta synodus: *Omnes sic credimus; haec est fides apostolorum, haec est fides patrum. Nos antiquae Ecclesiae legislationi insistimus, nos decreta patrum custodimus.*

8. Potest autem haec veritas ita declarari, nam imagines quidem non sunt per se ac principaliter factae, ut adorentur, sed potius, ut per eas colantur, et honorentur personae, quas repraesentant, simulque ut ad sacrum templorum cultum et ad spiritualem utilitatem fidelium inserviant. Hinc autem necessitate quadam etiam naturali rationi conformi ortum est, ut ipsae etiam imagines venerandae sint, et debito honore tractandae. Quod fieri potest duplici modo et ratione. Primo, quia in eis et per ipsas adorantur prototypa, ad quae intentio adorantis praecipue fertur, ut concilia nicaenum et tridentinum declararunt. Unde fit, ut qui sic adorat Christum, v. g. in imagine, id faciat simul venerando imaginem, circa illam signum reverentiae exercendo, ut osculando, salutando, etc. In quo est notandum discrimen inter orationem et adorationem; nam oratio, sive mente sive voce tiat caram imagine, nullo modo ad imaginem pertinet, neque illam (ut ita rem explicem) contingit, quia ad intelligentem solum potest immediate referri; adoratio vero, quae per actionem corporis exhibetur, licet dirigatur ad personam, proxime exerceri potest circa rem distinctam a persona, quatenus illi coniuncta est, vel re ipsa, ut est vestis, vel thronus, in quo rex sedet, vel habitudine, ut est imago, reliquiae, et similia. Et ideo quando per haec quasi instrumenta adorantur personae, necesse est, ut etiam ista instrumenta seu imagines aliquo modo coadorentur.

9. Alio modo possunt, et debent imagines cum veneratione tractari, quoties actio aliqua circa illas exercetur, etiamsi tunc propria et formalis adoratio personae non fiat, sed solum spectetur imago ut res quaedam sacra, quae cum debita veneratione tractanda est, sicut ad alias res sacras *reverenter accedimus*, ut septima synodus in sua definitione dixit. Et sic etiam dixit Gregor. lib. 7, indict. 2, epist. 5: *Sublata cum ea, qua debitum est, veneratione, imagine Genitricis Dei et cruce.* Et nihilominus haec etiam reverentia respectiva est respectu imaginis, quia tota exhibetur propter rem repraesentatam. Atque ita fit, ut tota haec veneratio imaginum sit diminuta, et secundum quid respectu venerationis prototyporum. Et consequenter efficitur, ut veneratio imaginum quorumcumque sanctarum angelorum et hominum, infra Christum Dominum, non solum deficiat a vera latria, sed etiam a propria dulia simpliciter dicta, quae est absoluta veneratio propter propriam excellentiam. Unde veneratio etiam, quae exhibetur imagini Christi, licet cum ipsius Dei adoratione sit coniuncta, non tamen est absoluta latria, prout circa imaginem versatur, sed respectiva et secundum quid, quia tota tendit ad Deum, et in eius excellentia fundatur. Et hac ratione interdum dicunt patres, solas intelligentes personas esse venerandas, vel adorandas utique absolute et propter se; aliquando vero asserunt, etiam res inanimes posse adorari, cultu scilicet respectivo, et propter aliud, ut videre licet in dicta epistola Adriani ad Constantinum et Irenem, et saepe in aliis locis eiusdem concilii. Et sic etiam dixit Augustinus lib 3. *de Trinit.* cap. 10: *Signa mirabilia operum Dei,*

praesertim divina virtute facta, et permanentia, et stuporem habere tanquam mira, et honorem tanquam religiosa; quae vero ab hominibus fiunt, honorem habere posse tanquam religiosa, licet stuporem non efficiant.

10. Sic ergo intellecta hac imaginum veneratione, recta ratione concluditur, tam esse antiquam in Ecclesia, quam est antiquus sacer imaginum usus, ut recte dixit Nicephorus constantinopolitanus in dialogo orthodoxo *de imaginibus*, apud Turrianum supra, ubi inter alia inquit: *Cum quaerit haereticus, ubi scriptum sit de adoranda Christi imagine, respondendum est, ibi scriptum esse, ubi scriptum est, adorandum esse Christum, quia imago unum est cum prototypo, non natura, sed habitudine, et ideo communionem etiam habet et nominis et honoris*, modo utique praedicto. Quam doctrinam Athanasii auctoritate et aliorum patrum confirmat. Potest praeterea idem colligi ex ipso antiquo usu sacrarum imaginum; nam in templis et altaribus collocatae semper fuerunt, ut ex testimoniis eitatis constat et epistola 3. Adriani papae ad Carolum Magnum: hoc autem pertinet ad religiosum cultum et venerationem; praesertim, quia etiam in sacris calicibus ponebantur, ut constat ex Tertulliano in lib. *de Pudicitia* cap. 7. et 10. Item in sacris litaniis et processionibus consuetum fuit, imagines crucis et sanctorum deferri; et Beda lib. 1. *Historiae Anglorum* cap. 25. refert, Augustinum et socios ad praedicandum evangelium ingressos fuisse *crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam*. Idem etiam ostendit usus accendendi lumina coram imaginibus, ut ex Fortunato lib. 4. de Vita sancti Martini in fine colligitur.

11. Accedit, saepe probasse Deum hanc venerationem imaginum miraculis seu signis mirabilibus, quale fuit in illa Christi imagine Caesareae collocata per modum statuae, quod ad eius pedem quaedam herba exorta, cum fimbriam eius crescendo attingeret, vires ad pellendum morbos accipiebat, ut historici et patres supra allegati referunt, et Gregorius turonensis libro 1. *de gloria martyrum*, cap. 21, et similia divina beneficia facta per imaginem Christi ad Abagarum missam referunt historiae supra citatae. Huc etiam spectat, quod saepe sola unctione olei lampadum ardentium coram imaginibus infirmi sanati sunt, ut constat ex Fortunato supra et aliis. Item satis admiratione dignum est, quod Damascenus lib. 3. *de imaginibus* circa finem refert de Theophilo alexandrino, qui propter inimicitias, quas cum Chrysostomo in vita gesserat, mori non est permissus, *donec allata fuit imago Chrysostomi, quam ille cum adorasset, spiritum emisit.*

12. Praeterea imaginum sacrarum iniuriae, vel contumeliae semper sunt reputata gravissima sacrilegia contra sanctorum et rerum sacrarum debitum cultum; ergo signum manifestum a contrario est, cultum eis debitum semper fuisse sacrum existimatum. Consecutio profecto evidens est. Assumptum vero colligimus in primis ex verbis Simeonis Stylitae in epist. ad imperatorem Iustinum relata in dicta septima synodo act. 1. *Omnem*, inquit, *blasphemiam exceedit improbum hoc factum, quod in Deum Verbum pro nobis incarnatum, eiusque gloriosam Matrem, et venerandam sanctamque crucem designarunt. Nam cum videamus pias leges vestras, eos, qui imaginem aut statuam imperatoris ignominia afficiunt, extremo et iusto mortis supplicio plectere; qua tandem poena puniendi sunt, qui in imaginem Domini nostri eiusque Matrem nefando facinore grassati sunt?* Ubi clare sentit, excedere hoc delictum iniuriam civilem, etiam in personam imperatoris redundantem. Unde interdum acerbitas huius criminis coelesti signo monstrata est, quale fuit copia sanguinis, quae ex Imagine Crucifixi a iudaeo confixa telo manavit, ut refert Sigebertus in Chronic. anno 568. et Gregorius turonensis libr. 1. *de gloria martyrum* cap. 22. Et quoddam simile ex Athanasio refertur in septima synodo action. 4.

Denique iidem patres eisdem locis loquentes de imaginibus, eas saepe sacras sanctas et venerabiles vocant, et interdum verbo *adorandi*, interdum autem verbo *venerandi*, aut *salutandi* eas utuntur, ut patet ex proxime allegatis, et ex Anastasio Sinaita in orat. de sacra sinaxi, dicente, *non esse satis ingredi in Ecclesiam, ac divinas imaginum sanctorum formas, pretiosasque ac venerabiles cruces venerari, nisi etiam peccatorum sordes confessione et lacrymis abluantur.* Quam orationem in latinum conversam pontifici Gregorio XIII. Achilles Statius lusitanus obtulit, ut refert Baronius anno Christi 599, n. 9, et 10. Qui etiam anno 656, ex actis et vita sancti Maximi refert pulcram historiam, et colloquium inter Maximum et quosdam legatos imperatoris ad eum missos, quod his verbis concluditur: *Postea surrexerunt omnes cum laetitiae lacrymis, et humili reverentia inclinarunt sibi invicem, et oratio facta est. Et unusquisque eorum sancta evangelia, et pretiosam crucem et imaginem Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, et Genitricis eius Dominae nostrae Deiparae salutarunt.* Quae fere verba commemorat Euthymius sardensis episcopus in dicta synodo act. 4. Et in eis etiam expendi potest iuramentum, quod actio sacra et religiosa est, super evangelia et imagines tanquam super res sacras, et religiosa veneratione dignas factum esse.

13. Est ergo ex traditione patrum manifestum, antiquam Ecclesiam cum usu imaginum earum sacram venerationem semper observasse. Et profecto ratio naturalis idem demonstrat, quia talis est bonor, qualis est excellentia, in qua fundatur; ratio autem venerandi imagines Christi vel sanctorum est eadem excellentia, vel sanctitas prototyporum; ergo earum veneratio ad eundem ordinem, seu ad eandem virtutem spectat, ad quam honor talium personarum pertinet, quia ad eas omnino refertur. Sicut honor imaginis regiae regius quodammodo est, et illius iniuria ad crimen laesae maiestatis pertinere censetur, quo exemplo et argumento, ut dixi, patres, et concilia utuntur.

CAPUT XII.

Obiectionibus regis contra imaginum venerationem satisfit.

Summarium

1. Verba admirationis Iacobi regis contra venerationem imaginum. — 2. Obiectio prima, secunda, et tertia. — 3. Satisfit primae obiectioni. — Veneratio imaginum nullo praecepto divino positivo prohibetur. — 4. Nullum datur praeceptum naturale, quod prohibeat venerationem imaginum. — Ex locis Exodi cap. 20, et Deuteronomii cap. 5, nihil concludi ostenditur. — 5. Satisfit secundae obiectioni. — Discrimen inter idolum et imaginem. — Veneratio imaginum ab idololatria longissime distat. — 6. Qua ratione idolum dicatur nihil. — 7. Adoratio alicuius creaturae est Scripturae consentanea. — 8. Occurritur tertiae obiectioni. — 9. Satisfit secundo exemplo.

1. At rex Iacobus mirari non desinit in praefat. pag. 49, *quod hominum ingenium, quae Satanae fraus hoc tam audax commentum Ecclesiae christianae obtrudere attentarit.* Vehementerque ambigit ibid. pag. 59, *an in ultimo iudicio excusationes istiusmodi, ex illis argutiarum ineptiis petitae, Christi idololatriam exprobranti, probandae sint.* Haec fere sunt verba regis, quibus prudenter, et pro causae dignitate obviare mihi difficilius est, quam fortissimis et clarissimis rationibus aut testimoniis respondere. Nam si leviter id egero, timeo, ne Fidei catholicae causam remissius, quam par sit, agere videar: si vero tantae verborum acerbitati eadem loquendi libertate me opponam, vereor, ne inde rex alicuius offensionis occasionem sumat; ideoque satius duco, huiusmodi verba, quae rationem ad causam pertinentem non continent, praeterire, et obiectionibus, quas rex innuit, satisfacere. Prius tamen serenissimum regem monere non omittam, ut consideret, quam sit securius catholicae Ecclesiae, conciliis, ac patribus antiquis simpliciter credere, quam de eorum sententia et auctoritate proprio arbitrio iudicium ferre. Quamobrem iterum atque iterum humiliter obsecro, ut consilium, quod aliis praebet, sibi accipiat, mediteturque attentissime, quam rationem, vel, ut ipse loquitur, defensionem aut excusationem in ultimo iudicio Christus Servator noster accepturus est, an illius, qui in Deo, sanctis, et eorum imaginibus colendis vestigia patrum sequitur, eorumque doctrinis operationes suas accommodat; an vero illius, qui novos doctores antiquis praefert, et proprio iudicio traditiones patrum damnare non veretur.

2. At inquit rex, obediendum esse Deo potius, quam hominibus, Deus autem in Scripturis omnem imaginum adorationem, omnisque rei a Deo conditae similitudinem coli vetat. Deinde omnis imago est idolum, idolum enim non est nihil; *non enim nihil fuit, cui Deus cultum deferri interdixit;* ergo omnis imago Dei, aut cuiuscumque rei creatae est idolum; ergo omnis adoratio imaginis est adoratio idoli, ac subinde idololatria. Tandem neque serpens aeneus, neque corpus Moysis nihil erant, ille tamen contritus est, et hoc absconditum.

3. Respondetur, fieri non posse, ut quod Ecclesiae catholicae definitio ac traditio approbat, seu praecipit, divino praecepto contrarium sit, cum Ecclesia a Spiritu sancto regatur, et Spiritus sanctus non possit sibi ipsi contraire. Negamus ergo, imaginum usum et venerationem esse contrariam divino praecepto. Nam vel illud praeceptum ex novo testamento allegatur, aut ex veteri; in novo ostendi non potest, nisi fortasse existimetur inclusum in prohibitione idololatriae, quod frivolum et vanum esse statim ostendemus. Si autem ex veteri testamento allegetur, interrogabo rursus, utrum afferatur tanquam positivum illius legis mandatum, vel tanquam naturale. In priori enim sensu nolumus examinare, an in lege veteri fuerit tale praeceptum positivum nec ne, quia hoc ad dogmata fidei non pertinet. Nam illo dato, inde inferre, venerationem imaginum, quam Ecclesia approbat, esse contra divinum praeceptum, iudaicum continet errorem, quia si tale praeceptum positivum fuit, caeremoniale fuit; aut ergo creditur, nunc obligare, et hic est iudaicus error; nam secundum fidem caeremonialia mortua sunt, imo et mortifera; vel creditur esse abrogatum, et sic non potest ratione illius veneratio imaginum reputari contraria divino praecepto, quia praeceptum abrogatum iam non est praeceptum, neque opus illi contrarium, voluntati legislatoris repugnare dici potest.

4. Si vero praeceptum illud reputetur naturale et morale, negamus, inveniri tale praeceptum in testa-

mento veteri. Maxime enim sumi potest ex verbis Exodi 20, et Deutor. 5: *Non facies tibi sculptile, neque similitudinem omnem, quae est in coelo desuper, et in terra deorsum, neque eorum, qui sunt in aquis sub terra.* In his autem verbis vel non omnes rerum imagines, sed solum ordinatae ad indebitum cultum (ut multi probabiliter credunt, etiam ex antiquis patribus) prohibebantur, et sic quidem praeceptum erat naturale; negamus tamen sub illo comprehendi sanctorum imagines; illae enim non ad indebitum, sed ad honestissimum cultum institutae sunt, ut ostendimus. Vel illo praecepio omnes imagines simpliciter et absolute et propter quemcumque usum institutae (ut alii volunt) prohibitae sunt, et sic praeceptum non fuit naturale, et ita nihil ex illo inferri potest ad praesentis temporis obligationem, ut iam declaratum est. Et protestantes, qui illud in hoc sensu allegant, et nihilominus esse praeceptum morale affirment, probare id certe non possunt ex Scriptura; nam in illa hoc non dicitur, apud illos autem nulla alia probatio firma est, nec nos illam admittere tenemur. Verumtamen etiam non est sufficiens coniectura, quod verba illa in promulgatione decalogi inserantur; nam ibi etiam multis verbis proponitur praeceptum tertium de observatione sabbati, quod nihilominus quoad talem temporis determinationem non morale fuit, sed caeremoniale. Deinde nullus est sanctorum patrum, qui illa verba in dicto absoluto sensu intellecta dixerit continere preceptum morale naturale, et non potius positivum illi tempori accommodatum. Denique nulla verisimili ratione ostendi potest, illam prohibitionem esse ex intrinseco dictamine legis naturalis.

Et certe ipse etiam rex hoc idem concedere cogitur; ait enim aliquem usum imaginum non esse prohibitum nunc, et consequenter nec naturali iure, idemque necessario fatetur de imaginum effectione; cum tamen verbum absolutum Dei fuerit: *Non facies tibi sculptile.* Ergo vel per illa verba non fuit tantum prohibitum illud, quod erat per se malum, et ita continebant praeceptum positivum, quod cessevit; vel si dicatur, per illa non esse prohibitum absolute facere imagines, sed facere ad venerationem, pari ratione restringi verba debebunt ad venerationem indebitam seu superstitiosam. Non enim omnis veneratio imaginum de se mala est, aut honori divino contraria, ut in superioribus ostensum est, et in sequenti puncto amplius declarabitur. Et ideo qui verba illa intelligunt de absoluta prohibitione imaginum, consequenter dicunt, effectionem et usum imaginum et statuarum ita fuisse prohibitam, ut illas per se depingere, aut fabricare non liceret; hoc autem manifestum est, non esse iuris naturalis, quamvis potuerit esse positivi, quod modo non curamus, quia nihil ad praesentem causam refert.

5. In altera parte confundit rex idolum cum imagine, et in hoc fundat obiectionem, quae proinde parvi est momenti; nam sacrae imagines Christi et sanctorum idola non sunt, et oppositum in septima synodo actione 7. damnatum est. Quamvis enim simulacra gentium, quae idola erant, re vera imagines fuerint, non propterea quaelibet imago idolum est, sed illa tantum, *quae est Dei falsi simulacrum,* ut dixit Augustinus lib. *Quaestionum in librum Iudic.* 441. Et idem fere sensit Tertullianus lib. *de Idololatria,* cap. 4, dicens, *idola esse imagines earum rerum, quas colit humanus error.* Quanquam haec verba generaliora sunt, et comprehendunt omnem imaginem inventam vel propositam ad colendum id, quod non est cultu aut veneratione dignum. Est ergo differentia inter idolum et imaginem, quod idolum est falsa imago, id est rei, quae non est, vel quae non est adoratione digna, ut communiter patres de idolis scribentes interpretantur; imago autem dicitur, etiamsi veram repraesentationem habeat. Restringendo autem generalem rationem imaginis ad sacras et ecclesiasticas imagines, de ratione illius est, ut sit de re vera et vere sancta, ac proinde vere digna adoratione. Et sic dixit Adrianus papa in epist. ad Constantinum et Irenem in septima synodo act. 2: *Imagines tantum ob recordationem sanctorum pingi, venerari, et coli, quos clare constat, servos esse Dei, et pro nobis apud Deitatem obsecrari, et intercedere.* Unde etiam constat, quantum distet veneratio imaginum sacrarum ab idololatrie; nam omnis cultus idololatriae vel sistit in idolo tanquam in vero Deo, vel per simulacrum tendit ad colendum pro Deo eum, qui non est, vel ad colendum ut numen aliquem impium, seu daemonem; veneratio autem imaginum tendit vel proxime in honorem Dei, vel saltem alicuius personae vere sanctae, qui tandem in Dei etiam honorem redundat.

6. Neque contra hoc obstat, sive idolum dicatur esse aliquid, ut rex contendit, sive esse nihil, ut ipse catholicis obiicit. Nemo enim unquam negavit idola gentium quoad ipsa corporea simulacra esse res aliquas etiam materiales, et sensibus patentes, quod commune etiam est imaginibus sacris; in hoc ergo sensu idolum aliquid est. Et nihilominus propter falsam repraesentationem dici potest nihil (sicut vocatur a Paulo 1. ad Corinth. 8, et 10.), quia res, quam repraesentat, vel nulla vera res est, vel nullam veram excellentiam habet, ob quam sit colenda, ut Origenes homil. 8. in Exodum, et aliqui interpretes Pauli illud eius verbum intellexerunt. Quamvis etiam possit idolum dici nihil, quia nullius est virtutis, aut potentiae, ut ibi interpretatur Chryso-

stomus homil. 20, quem Theophylactus et alii sequuntur. Et sic etiam asseruit Augustinus 20. *contra Faustum* cap. 5, ea, quae colunt gentes, aliquid esse, quia sunt idola, in quibus daemonia adorantur, vel aliquas partes mundi, quae sunt vera corpora, non tamen colenda, *sed ad salutem*, ait, *nihil sunt.* Sicut alias etiam dixit idem Augustinus, peccatum nihil esse, non quia actus peccati nihil sit, sed quia malitia eius, qua in ratione peccati constituitur, non est aliquid, sed privatio boni. Et simili modo Hieronymus in Oseae 7. in fine dicit: *Haereticos impiissimas haereses extruentes converti in nihilum*, iuxta translationem septuaginta ibidem: *Non quo desierint esse, sed quo comparatione Dei omnes, qui contra Dominum sapiunt, non esse dicuntur; nam si Deus est veritas, quidquid contrarium veritati est, mendacium est, et nihil nominatur.* Et ita etiam intelligit ibidem illud Esther 14: *Ne tradas sceptrum tuum iis, qui non sunt: Haud dubium*, ait, *quin idola significet;* nimirum, quia falsa sunt, et mendacium, ut tale est, nihil est. Est ergo idolum res aliqua ut imago, et materia quaedam est, et est nihil, quatenus nihil est, quod repraesentat, sive sit omnino nihil, seu nulla vera res, sive sit nihil quatenus aliquid divinum, aut sanctum repraesentatur, quod vere sanctum non est. Et hinc habet idololatria, quod mala sit, et quod idololatria sit, et ideo multum ab illa differt sacrarum imaginum veneratio.

7. Verum huiusmodi responsiones a rege despiciuntur tanquam sophistica et arguta effugia: *Nam Scriptura*, inquit, *omnis rei a Deo conditae similitudinem coli vetat.* Sed nihil nos movent verba regis, tum quia distinctiones illae non sunt a nobis inventae, sed a patribus, tum etiam quia sunt rationi naturali valde consentaneae. Ad Scripturam vero in primis respondemus, iuxta patrum et Ecclesiae traditionem, rectamque rationem esse intelligendam. Deinde negamus, Scripturam prohibere omnis similitudinis rei conditae venerationem, nullibi enim potest hoc praeceptum ostendi, nisi forte in prohibitione faciendi sculptile, omnemque similitudinem, intelligatur inclusa. Et tunc ad responsionem datam revolvimur. Nam vel fuit positiva, et tunc non obligat; vel si naturalem et moralem obligationem continet, intelligitur de effectione idolorum, seu (quod perinde est) de effectione imaginum, quae tanquam Dii, vel tanquam Deorum simulacra colantur. Estque hoc ipsi Scripturae consentaneum, quae aliquam creaturae adorationem permittit, vel interdum iubet. Quod argumentum auctoritate Hieronymi confirmat Adrianus papa in dicta epist. ad Constantinum asserentis in exemplum *duo Cherubim aurea, et crustas*, inquit, *illas, quas fabricavit Moyses.* Dicitque, Deum concessisse Iudaeis haec adorare. Quamvis enim hoc expresse in Scriptura non legatur, tamen id videtur collegisse ex eo, quod erant imagines sacrae, vel certe quia erant veluti partes propitiatorii, quod etiam veneratione dignum erat, et ita in epistola 17. inter epistolas Hieronymi, quae est Pauli et Eustochii ad Marcellam, et stylus docet a Hieronymo esse conscriptam, sic dicitur: *Venerabantur quondam Iudaei Sancta sanctorum, quia ibi erant cherubim, et propitiatorium, et arca testamenti, manna, virga Aaron, et altare aureum;* et additur: *Non ne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini?* Quae posteriora verba declarant, priora etiam intelligi de veneratione sacra. De qua clarius dicitur psalm. 98: *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*, ubi (ut supra dixi) per *scabellum pedum Domini* arca testamenti intelligitur, at ex ratione adorandi, quae proponitur, constat, sermonem esse de sacra veneratione. Et hanc fuisse Dei voluntatem, patet ex modo, quo volebat, arcam illam reverenter tractari; Deuteron. 10, Iosua 3, et 1. Reg. 6. Et ratio sanctitatis in eisdem verbis data ostendit, res etiam alias dicatas divino cultui, quae sanctae in Scriptura vocantur, fuisse simili veneratione tractandas, ut aperto sentit Damascenus lib. 4. *de Fide* cap. 17. Non ergo omnis veneratio rei creatae erat in Scriptura prohibita, sed illa tantum, quae ad cultum veri Dei referri non poterat.

8. Denique ad exempla illa, quae rex adducit de serpente aeneo et de corpore Moysi, respondemus, ex rebus partim iocantis, partim ad causam non pertinentibus sumpta esse. Nam licet verum sit, regem Ezechiam confregisse serpentem aeneum, quia filii Israel adolebant ei incensum, ut habetur 4. Regum 18; non est tamen certum, fuisse prohibitum in illa lege quocumque modo adorare illum serpentem. Imo multi putant, licuisse, et in principio id factum fuisse debito modo, utique venerando in illo et per illum Deum auctorem tanti beneficii. Quod potuisse recte fieri, testatur Augustinus lib. 3. *de Trinitate*, cap. 10, et non constat, specialiter fuisse a Deo prohibitum. Postea vero ait Augustinus lib. 10. *de Civitate* cap. 8: *Dum populus errans, serpentem propter facti memoriam reservatum, tanquam idolum colere coepisset, Ezechias rex religiosa potestate Deo serviens cum magna pietatis laude contrivit.* Sic autem facto illo explicato, nihil ad causam de imaginibus Ecclesiae pertinet, quia imagines non adorantur a fidelibus ut idola, neque huius mali periculum morale imminet. Et quando aliquis error alicubi contingeret, non fractione imaginum, sed doctrina et luce evangelii depellendus esset error, et pius imaginum usus conservandus, ut dixit Gre-

gorius in dicta epist. 9, lib. 9. Alii vero existimant, nunquam Iudaeos veneratos esse serpentem illum, imo id fuisse prohibitum in lege veteri, non naturali praecepto, sed positivo, nec speciali lege, sed illa generali, qua probabiliter credunt, tunc fuisse prohibitam omnium imaginum venerationem, populum autem coepisse agere contra illud praeceptum, et ideo Ezechiam ad occasionem tollendam serpentem confregisse. Qua etiam admissa sententia, nihil habet commune illud exemplum cum causa imaginum, tum quia praeceptum illud, si fuit, in lege gratiae cessavit, tum etiam quia occasio errandi, quae tempore legis erat, ex propensione ad idololatriam partim ex gentilium consuetudine et exemplo, partim ex ignorantia et infirmitate fidei profecta, tempore legis gratiae non invenitur, ut recte notavit Damascenus dicto libro 4, cap. 17, et latius oratione 1. *de imaginibus.*

9. In alio vero exemplo de corpore Moysi solum ex Scriptura habemus, mortuum fuisse iussu Dei, et ab eodem sepultum, eiusque sepulcrum occultum fuisse hominibus, Deuteron. cap. ultimo. Quam vero ob causam Deus voluerit occultare corpus Moysi, Scriptura non declarat. Protestantes vero existimare videntur, causam fuisse, ne Iudaei occasionem sumerent committendi idololatriam, corpus Moysi, vel eius sepulcrum venerande. Et in hoc videtur fundari regis argumentum, ut saltem propter tollendam occasionem imagines etiam tollendae sint. Cui in primis respondere possumus, negendo illationem et similitudinem, quia iam ostensum est, non esse in hac imperfectione Ecclesiam synagogae aequiparendam. Alias, etiam sepulcra apostolorum et martyrum deberent esse fidelibus ignota; imo reliquiae sanctorum omnium comburendae essent, ne fideles ad idololatriam per occasionem inducerent, quod non solum impium, sed etiam ridiculum est.

Deinde responderi potest, argumentum illud non in Scriptura, sed magis in propria coniectura esse fundatum, et ideo parvi momenti esse. Nam est quidem illa ratio probabilis, ut illam expendit Abulensis, ad illam accommodans altercationem inter Archangelum et diabolum super Moysi corpore, cuius meminit Iudas apostolus in sua canonica. Et eandem rationem insinuet Chrysostomus hom. 5. in Matth. quamvis non dicat, occultasse Deum sepulcrum Moysi propter illam causam, sed ait, *non introduxisse Moysem populum in terram promissionis, ne Iudaei illi prorsus tribuerent omnia beneficia, quae per illum a Deo receperant;* et adiungit: *Ut igitur omnis huiusmodi amputaretur occasio, ipsum quoque est occultum eius sepulcrum.* Eandemque rationem indicavit Augustinus, vel auctor operis *de mirabilibus sacrae Scripturae,* libr. 1, capite ultimo. Sed nihilominus non est ratio necessaria. Nam idem auctor *de mirabilibus sacrae Scripturae* addit aliam, videlicet, *ut illam faciem, quae consortio sermonis Domini rutilaverat, mortis moerore repressam, nullus videret.* Dici etiam potest, id factum esse quasi ad complementum et aggerationem poenae iniunctae Moysi propter culpam diffidentiae circa fluxum aquae de petra; illa enim de causa terra promissionis privatus est, Numer. 20, ut recte ponderet Chrysostomus lib. 4. *de sacerdotio* prope initium, et Augustinus in libro 50. homiliar. homilia 27, et Enarrat. in psalm. 98. versus finem. Videtur autem voluisse Deus ad maiorem populi terrorem, ut nec vivus, nec mortuus illam terram ingrederetur, ideoque occultavit sepulcrum eius, ne Iudaei ossa illius secum deferrent, sicut ossa Iacob et Iosephi transtulerunt. Praeterea dici potest, occultasse Deum corpus Moysi, ut in maiori admiratione et interna reverentia haberetur. Hoc enim insinuavit Hieronymus Amos cap. 9, dicens: *Ascendit Dominus cum Moyse, cuius sepulturae locus, quia in coelum ascenderat, in terra non potuit inveniri.* Denique dici potest, et fortasse securius, hoc esse unum ex his, quae secundum consilium voluntatis suae operatur Deus, quorum causas invenire non possumus, et quaerere supervacaneum est; id, quod insinuavit Chrysost. orat. 20. ad Hebr. dicens, *quaedam antiquorum patrum ossa translata esse in terram promissam, Moysis autem ossa sita fuisse in terra aliena, et non solum illius, sed etiam Aaronis, Ieremiae, et Danielis. Et similiter,* ait, *quorumdam apostolorum ut Petri et Pauli ... sepulcra novimus, aliorum autem nescimus,* cuius *rei rationem quaerere superfluum esset.* Illa ergo coniectura in tam gravi causa supervacanea etiam est.

CAPUT XIII.

De imaginibus Dei, ut Deus est.

Summarium

1. Obiectio regis contra adorationem imaginis Dei. — Imago Dei duplex. — 2. Propria et formalis imago Dei describi nequit. — 3. Descriptio metaphoricae imaginis Dei nec mala est, nec prohibita. — 4. Exponuntur loca Scripturae de imaginibus Dei loquentia. — 5. Instantia regis. — Enodatio.

1. Praeter obiectiones generales de veneratione imaginum duas alias in particulari proponit rex, unam contra imaginem Dei, utique ut Deus est, aliam contra crucis Christi adorationem; de hac posteriori dicemus capite sequenti, hic prior expen-

denda est. In qua dicit: *Non solum est prohibitum* (scilicet, in veteri testamento) *adorare imaginem Dei, sed etiam effingere, additaque ratio, Deum sub nullius unquam aspectum cecidisse*. Verumtamen in hoc puncto vulgaris distinctio imaginum Dei praemittenda est. Una ast propria, ut si quis velit per depictam formam ad vivum exprimere propriam Dei formam, seu naturam, quae dici potest formalis imago; alia vero est metaphorica imago, in qua per aliquam figuram corpoream repraesententur aliquo modo et per analogiam proprietates rei superioris, sicut per figuram iuvenis pennas et indumentum album habentis, repraesentantur angeli.

2. Quod ergo spectat ad primum genus imaginum, de fide certum est, non esse licitum, imo esse stultissimum conari, talem imaginem Dei depingere. Quia cum Deus corpora careat, impossibile est, per imaginem corpoream sive sculptam, sive depictam, ad vivum Deum repraesentare. Et hoc est, quod dicitur Isaiae 40: *Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei?* et cap. 46: *Cui assimilastis me, et adaequastis, et comparastis me, et fecistis similem?* Quae verba, si attente considerentur, non tam continent prohibitionis formam, quam declarant, esse per se malum et impossibile, talem Dei similitudinem aut imaginem formare. Et ideo non solum in veteri testamento, sed etiam in novo eodem fere modo idem prohibitum est, dicente Paulo Actor. 17: *Non debemus aestimare auro, et argento, aut lapidi, sculpturae artis, et cogitationis hominis divinum esse simile*. De hoc ergo genere imaginis Dei nulla est controversia, nam in hoc sensu et patres communiter, quos referre non est necesse, et septima synodus act. 3. et 5, et scholastici omnes has imagines Dei omnino improbandas, tanquam verae Dei existimationi contrarias, constantissime docent.

3. De altero vero genere imaginum Dei nihil hactenus est certa fide stabilitum, et consulto concilium tridentinum de imaginibus Christi, Deiparae, et sanctorum agens, nihil de imaginibus Dei dixit, et concilium nicaenum II. reprobando priores imagines Dei, de posterioribus tacuit, et ita inter catholicos doctores variae sunt in hoc puncto opiniones. Cum ergo hic solum de dogmatibus fidei agamus, possemus hanc regis obiectionem omittere, ut in hac parte in suo sensu abundet. Quia vero docere intendit, talium imaginum usum esse impium et contra divinum praeceptum, et nos credimus, longe probabilius esse, neque malum, neque prohibitum; imo honestum esse, et magis pium, si prudenter fiat, magisque consentaneum Ecclesiae usui, ideo utrumque breviter probandum est. Primum ergo ostendimus fere discursu supra facto, quia depingere talem imaginem Dei non est prohibitum in novo testamento speciali praecepto positivo, quia de imagine Dei solum inveniuntur in novo testamento citata verba Pauli, quae aperte tantum ius naturale declarant.

4. Si autem dicatur, contineri hanc prohibitionem in veteri testamento, de illa iterum interrogamus, qualis fuerit illa prohibitio. Res enim dubia est, tam quoad sensum, quam quoad genus praecepti. Unde si prohibitio dicatur esse moralis et ex lege naturali, intelligenda erit de imagine propria, et non de metaphorica, quia nulla est verisimilis ratio, quae ostendat esse per se et intrinsece malum, Deum metaphorice depingere, ut statim dicam. Et quidem in locis Isaiae citatis, in quibus ius ipsum naturale explicatur, de propriis imaginibus Dei sermo est; nam ut notat Hieronymus, in c. 40, irridet Isaias stultitiam gentium, qui putabant idola sua esse deos, vel propriam Dei formam repraesentare. Unde ad illa verba: *Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei?* addit Hieronymus: *Qui spiritus est, et in omnibus est* etc. In capite autem 46. reprehenduntur Iudaei gentium stultitiam in hoc imitantes. De hac item forma possunt convenienter intelligi verba Moysis Deuteron. 4: *Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audistis, et formam penitus non vidistis*. Quamvis etiam sensus esse possit, nullam omnino formam vel quasi personam sensibilem vidisse, sed tantum vocem loquentis audivisse; nam hoc magis indicant alia verba, quae Moyses infra repetit: *Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est nobis Dominus in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis cunctam similitudinem*. Et ita est probabile, fuisse ibi et Exodi 20. prohibitum, fingere quamcumque imaginem Dei, sub quovis praetextu, quia rudis ille populus facile existimaret, illam esse propriam formam Dei, vel ipsas statuas ut deos adoraret. Tale autem praeceptum sic intellectum positivum fuit ac caeremoniale, conveniensque illi populo propter imperfectionem suam, et ideo nunc iam cessavit; et mutato etiam rerum statu non fuit necessarium, quia illa occasio seu periculum sublatum est, ut supra dixi. Cuius etiam rei sufficiens signum est, quis in Christi Ecclesia permittitur usus talium imaginum Dei non solum nunc, sed ante mille trecentos annos, ut intelligi potest ex variis carminibus, quae de his imaginibus habet Paulinus epistol. 12. At Ecclesia non permisisset illas tot saeculis, si divino iure prohibitae fuissent.

5. Sed instat rex, non solum propter periculum adorationis, sed etiam propter indecentiam et inutilitatem prohibitum esse, tales imagines effingere.

Nam *cum Deus*, inquit, *ad vivum exprimi non possit, supervacaneus est labor, conatusque inanis, id falsa adumbratione corrumpere, quod imitari non possis; quod nemo, non dico, princeps, sed vix quisquam homo plebeius in sua effigie ferre sustineat.* At rationes istae in Scriptura non leguntur, sed a protestantibus excogitatae sunt. Et in priore earum quidpiam falsum supponitur, et sanctae Scripturae contrarium, ne dicam iniuriosum. Nam si omnes metaphoricae imagines, quae ad vivum non possunt imitari prototypa, falsa adumbratione illa corrumpere dicenda sunt, *omnes etiam paraboiae ac figurae significandarum quarumcumque rerum, quae non ad proprietatem accipiendae sunt, sed in eis aliud ex alio est intelligendum, dicentur esse mendacia*, ut in simili dixit Augustinus libro *contra mendacium* c. 10. Sic ergo, quando descendit Spiritus sanctus in specie columbae, vel quando sub specie linguarum tanquam ignis missus est, falsa adumbratione forma eius corrupta est. Idemque erit dicendum de imagine Christi sub specie agni, cum tamen illius imaginis usus antiquissimus in Ecclesia sit. Item imago angeli sub specie iuvenis, etc. esset formae angelicae corruptio, quod non solum est contra septimam synodum, sed etiam contra Scripturam, quatenus in illa legimus imagines cherubim Exod. 25, 3. Reg. 6. Imo etiam est contra omnem rectam rationem, quia nos non capimus res incorporeas, nisi instar corporearum, ut recte declarant Dionysius cap. 2. et ult. *de coelesti hierarchia*, et Tertullianus *in Apologet.* cap. 29. Denique omnes sensibiles apparitiones Dei aut angelorum in Scripturis essent formarum illorum falsae corruptiones. Quia ergo in metaphorica repraesentatione non est falsitas, ideo metaphoricae imagines Dei falsitatis argui non possunt. Neque etiam potest inanis aut supervacaneus reputari usus earum, cum deservire possint ad manuducendum quasi intellectum hominis, ut invisibilia instar visibilium cognoscat, et ad memoriam mysteriorum, quae Deus sub forma visibili operatus est.

Unde facile etiam patet responsio ad aliam coniecturam, quod nullus princeps, imo nec privatus homo talem deformationem suae formae permitteret; nam eodem modo Deum, qui saepe sub forma visibili apparuit, arguerent, quia nullus homo ita se ipsum deformaret. Imo etiam reprehenderent Scripturam, quia saepe loquitur de Deo tanquam de homine, tribuens illi dolorem, poenitentiam, corporis membra, et similia. Nam est eadem ratio de verbis scriptis, quae de imaginibus; quia (ut recte dixit Gregorius) illud est imperitis imago, quod doctioribus scriptura. Est ergo debilis illa coniectura, tum quia in illis imaginibus nulla est turpis deformatio, sed metaphorica significatio, tum etiam quia non fit sine gravi causa et necessitate, orta partim ex divina excellentia, quae non potest aliter repraesentari, partim ex indigentia hominis, qui non potest spiritualia, prout in se sunt, concipere, cum tamen per sensus debeat excitari ad eorum cognitionem vel recordationem. Ideoque non est simile, neque magni momenti argumentum ab hominibus sumptum, quia homo sensibilem formam habet propriae imaginis capacem, et nihilominus non dedignatur homo, etiam princeps aut imperator, excellentiam suam aut fortitudinem, per metaphoricam imaginem aquilae aut leonis, aut aliam similem repraesentari.

CAPUT XIV.

De crucis Christi adoratione.

Summarium

1. Obiectiones regis Iacobi contra adorationem crucis. — 2. Dilemma regis oppugnantis adorationem crucis Christi. — Prima secunda et tertia confirmatio. — 3. Nulla vis patrandi miracula ex contactu corporis Christi in cruce fuit derivata. — 4. Explicatur doctrina catholica de adoratione crucis Christi. — 5. Occurritur dilemmati regis. — 6. Responsio ad primam ad secundam et ad tertiam confirmationem.

1. Ultimo invehitur rex contra crucis Christi venerationem. Sed ne diutius forsan quam necessarium, aut par sit, in hac materia immorer, hoc punctum breviter expediam, tum quia eadem fere est ratio de cruce, quae de aliis reliquiis vel imaginibus, tum etiam quia rex nihil in hoc obiicit, nisi argutias quasdam, quas olim Claudius Taurinensis, et Wiclephus obiecerant, et a catholicis inanes reputatae sunt. De cruce igitur triplex est consideratio, ut dixi 1. tom. p. 3, disp. 56, scilicet, de signo eius circa propriam personam digito vel manu expressam, vel de imagine crucis facta ex permanenti materia, vel de ipsamet cruce, in qua Christus passus est, vel integra, vel de particulis eius. De prima consideratione nihil rex attigit, et de illa dixi loco citato sect. 3. Secundam etiam considerationem rex omisit, quia eadem ratio est de imagine crucis, quae de reliquiis.

2. Contra crucem vero tertio modo spectatam quod veneranda non sit, hac brevi ratione multis verbis conatur efficere. Num si veneranda esset, maxime ratione contactus; hanc enim rationem praecipue solent scholastici assignare: *An igitur ratione omnis contactus, vel alicuius?* Primum dici non potest, tum quia licet mulier, quae erat in fluxu sanguinis, tangendo fimbriam vestimenti Christi sen-

serit virtutem eius, non ideo eam senserunt omnes, qui Christum premebant, Luc. 8; tum etiam quia alias labia Iudae osculo Christum tradentis, et manus militum caedentium, et crucifigentium Christum, et terra Chanaan, quotidianis Christi vestigiis tacta, essent a nobis adoranda, quod impium et prophanum est dicere. Si autem non omnia contactus, sed aliquis singularis ad hoc genus adorationis sufficit, oportet ostendere, quis ille sit, et ubi Christus singularem hanc benedictionem in lignum illud effuderit, vel privilegium concesserit. Augetque obiectionem his modis. Primo, quia Christus mulieri sibi dicenti: *Beatus venter, qui te portavit*, respondit: *Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei*. Secundo, quia licet Christus dedisset suae cruci virtutem faciendi miracula, non ideo esset adorenda; nam umbra Petri faciebat miracula, quae non idcirco poterat adorari. Tertio, quia prophetae maledicunt cultoribus imaginum, quae oculos habent, et non vident, et aures, quae non audiunt; ergo haec acerbius dicerent in eos, qui partem ligni, neque ad aurium vel oculorum similitudinem formatam venerantur.

3. Videtur rex in sua obiectione supponere vel existimare, nos fingere aut cogitare, crucem Christi et singulas partes eius ex contactu corporis Christi vim aliquam seu virtutem faciendi miracula, aut extraordinaria beneficia conferendi elicuisse, aut Christum ipsum speciali concessione et voluntate illi contactui vim similem vel dignitatem contulisse. Hoc autem a sensu Ecclesiae catholicae alienum est. Nam in primis licet verissimum sit, et historiis ac testimoniis patrum satis comprobatum, Christum per crucem suam multa edidisse miracula, quae nunc referre non est necesse; nihilominus nullus asseruit vel cogitavit, Christum virtutem aliquam miraculorum effectricem cruci suae indidisse, aut certa lege et promissione statuisse, ad praesentiam, vel tactum illius signa facere; nam hoc nullo fundamento affirmari potest, neque ad illius crucis venerationem ducitur necessarium. Neque etiam fingere oportet, Christum speciali voluntate et quasi positiva institutione dedisse illi cruci peculiarem dignitatem, ob quam honoretur; nam hoc etiam figmentum non modo fundari non potest, verum nec satis intelligi, et ad veritatem et rem, de qua tractamus, supervacaneum est et impertinens. Vid. Paulin. ep. 11. ad Severum, Eveg. l. 4. histor. c. 25, Ruffinum lib. 10. hist. c. 3, Theodoret. lib. 1, cap. 18, Sulpicium Severum lib. 2. hist. sacrae.

4. Doctrina ergo Ecclesiae et theologorum catholicorum est, sicut reliquiae sanctorum sunt venerabiles non ex virtute vel institutione superaddita, sed quia supposita vera sanctitate animarum, seu personarum, cum quibus peculiarem habuerunt coniunctionem, vel relationem sufficientem, ut aliquid illarum esse censeantur, ex natura rei sequitur, ut propter excellentiam talis animae vel personae in veneratione habeantur; ita etiam maiori ratione crux Christi, et quaecumque illius pars tanquam pretiosae Salvatoris reliquiae a veris et piis christianis habetur. Quia sustinendo Christum ipsum, instrumentum fuit nostrae redemptionis, ipsi Christo peculiari modo coniunctum, et ab illo sanctificatum. Ut significarunt Petrus 1. ep. c. 2, et Paulus ad Colos. 1, et 2, qui etiam ad Hebr. 9. indicat, fuisse quasi altare, in quo Christus se pro nobis obtulit. Ac proinde ob eiusdem Christi amorem et reverentiam venerabilis est. Atque ita rationem venerandi Christi crucem explicuit Damasc. lib. 4, c. 12, dicens: *Hoc ingentis pretii lignum, ac venerandum, in quo Christus se ipsum sacrificii causa pro nobis obtulit, ut ex sancti corporis, et sanguinis contactu sanctificatum optimo iure adorari solet.* Et infra: *Nam si eorum, quorum amore flagramus, et domus nobis cara est, et lectus, et vestis, quanto magis ea, quae Dei ac Salvatoris sunt, per quae nobis salus parta est.*

Et hanc fuisse mentem antiquae Ecclesiae, satis colligitur ex canone 73 sextae synodo attributo, et ex septima synodo, et ex Hieronymo ep. 17, ex Ambrosio orat. *de obitu Theodosii*, et ex Chrysostomo homil. *Quod Christus sit Deus*, ubi ait, *totum orbem contendere aliquid ex illo ligno habere*, *Et qui habent*, ait, *viri, et mulieres, illud auro includunt, ut cervicibus suis aptent, et inde valde sunt honestati, et magnifici, et muniti, et protecti*. Et Gregorius nyssenus orat. de sancto baptismate, non longe ab initio: *Lignum crucis*, ait, *omnibus hominibus salutare est*. Per quod verbum indicat beneficia, quae Deus solet per huiusmodi crucis reliquias conferre illa petentibus cum vere fide et pia veneratione. Quamvis enim sola miracula sufficientem rationem adorandi non continerent, ostendunt tamen, placitam esse Deo huiusmodi venerationem, ac subinde crucem ipsam veneratione dignam esse. Adduntque dicti patres, praesertim Damascenus, idem esse de aliis Christi reliquiis, ut sunt *clavi, lancea, praesepe, indumenta, et vivificum sepulcrum*. Adducitque Damascenus illud psalmi 131: *Adorabimus in loco, ubi steterunt pedes eius*. Idemque confirmat illud Isai. 11: *Erit sepulcrum eius gloriosum*, quod de Christi sepulcro ab omnibus intelligitur, et merito, qui relativum *eius* refert *radicem Iesse*, quam esse Christum exponit Paulus ad Romanos 15. Dicitur autem illud sepulcrum gloriosum futurum, non solum eo tempore, quo Christi corpus in illo iacuit, sed etiam perpetuo ratione illius.

Et ita Hieronymus epist. 17. dicit, *ibi esse praedictum, locum sepulturae Domini esse ab omnibus honorandum*. Haec ergo veritas ex principiis fidei et ex Scriptura colligitur, et rationi naturali est consentanea, et nullum ostendi potest praeceptum, quo talis veneratio crucis prohibeatur. Quid ergo est, quod protestantes in tam pio religionis opere calumnientur?

5. Ad obiectionem autem regis, et interrogationem in ea factam respondit venerabilis quidam Anglus (Waldensis), tom. 3, c. 18, non omnem contactum corporis Christi fuisse sufficientem rationem huius venerationis, *sed tactum innoxium*, et ita vitabat absurdum illatum ex osculo Iudae. Addunt vero alii ad maiorem explicationem si praecise spectaretur ratio contactus, non deesse in illo sufficientem causam adorationis respectivae, propter Christi excellentiam, impietatem autem personae illam impedire, ne adoratio in hominem impium refundatur. Et simili modo, ubi fuerit indecentia, vel occasio scandali, vitanda erit adoratio, non obstante contactu, quod ad exemplum de asina, in quo Christus sedit, accommodandum est. De terra vero illius regionis, quam Christus suis pedibus tetigit, si constaret, nunc permanere quoad illas partes, quas Christus tetigit, in eadem esset habenda veneratione. Nam et Augustinus 22. *de Civit.* cap. 8. testatur, suo tempore *miracula facta esse per terram sanctam de Hierosolymis allatam*, et a fidelibus fuisse in reverentia et honore habitam. Hoc vero tempore verisimile est, terram illam adeo esse mutatam, ut ratio illa contactus cesseverit. Et nihilominus si aliquis viva fide et recordatione Christi et vestigiorum eius illam veneretur, pie faciet, et nulla erit reprehensione dignus, quia tota illa actio ad Christum refertur, et relatio illa, ut sic dicam, sufficiens fundamentum habuit in actionibus et gressibus Christi.

Unde ad dilemma Regis respondemus, contactum per se sufficere ad hanc venerationem respectivam, nisi aliquid aliud secundum prudens iudicium impediat. Et ideo non oportet ostendere, ubi Christus hanc praerogativam suae cruci contulerit, quia suis operibus id satis ostendit recta fide et ratione utentibus; neque hoc est privilegium crucis, sed est communis proprietas omnium reliquiarum Christi. Unde exemplum ibi adductum de muliere tangente, et turbis prementibus Christum, praedictis recte perpensis, nequaquam urget, quia haec venerationis ratio, quae ex contactu sumitur, non est aliquod opus miraculosum, quale fuit illius mulieris sanitas, quam Christus contulit soli indigenti, et ex fide petenti, sicut voluit, et altissimo suae voluntatis consilio disposuit.

6. Ex aliis confirmationibus prior nihil ad causam facit, quia Christus respondens: *Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei*, docuit quidem, beatiorem fuisse Beatissimam Virginem credendo et diligendo Christum, quam illum corporaliter concipiendo; non tamen negavit, quin fuerit magna dignitas Virginis, Christum in ventre suo portare, neque negavit mulierem illam vere et fideliter dixisse: *Beatus venter, qui te portavit*, quamvis neque omnem, neque praecipuam rationem illius beatificationis expliceverit, ut eleganter attigit Beda lib. 4 in Lucam, cap. 49. Alia vero de umbra Petri facile expeditur negando exempli similitudinem, tum quia umbra nihil est, tum etiam, quia, ut dixi, ratio huius adorationis non est virtus aliqua faciendi miracula. Denique veneratores crucis longe sunt a maledictionibus prophetarum contra adorantes idola, quia non respiciunt ad formam, vel figuram ligni, sicut idololatrae, sed ad Christum, quem in ligno, et propter quem lignum adorant.

CAPUT XV.

De errore circa purgatorium.

Summarium

1. Rex Iacobus purgatorium irridet. — Primum et secundum fundamentum. — 2. Error protestantium circa redemptionem Christi et iustificationem impii. — 3. Applicatio meritorum Christi ad homines non fit per imputationem peccatorum. — 4. Aliqua peccata hominibus etiam iustis insunt, quae gratiam haud tollunt. — 5. Quodcumque peccatum non dirimit amicitiam cum Deo. — 6. Ostenditur ex patribus, antiquissimum esse articulum de purgatorio. — 7. Post diem iudicii non remanebit locus purgatorii. — 8. Indulgentiae propter Christi merita Ecclesiae largiuntur a Deo.

1. Inter alia dogmata catholicae Fidei, in quibus rex ab Ecclesia romana se dissentire fatetur, articulum de purgatorio ponit pag. 52. Praefationis; tam leviter tamen illum attingit, ut ludere potius, quam fidei causam agere videatur. Nam licet irrideat, et contemnat purgatorii articulum (quod ipse commentum vocat), nihil tamen solidum ad illum impugnandum adducit; imo licet illum non credat, non tamen absolute negat esse purgatorium. Sed *si forte sit*, dicit, *nobis esse ignotum, satisque nobis esse credere, eas animarum sedes, quas nobis Deus in Scriptura revelavit, coelos*, scilicet, *et inferos, neque ulterius de divinae providentiae arcanis scrutandum esse*. Quocirca fundamentum praecipuum regis est, quia purgatorii assertio ex Scriptura ostendi non potest. *Sane*, inquit, *Bellarminus nullum ei ex Scriptura fundamentum astrue-*

re potuit. Unde infert: *Satis certe nobis fuerit, eas animarum sedes cognoscere, quas Deus suo verbo nobis voluit esse revelatas.* Praeter hoc vero fundamentum, tacite et quasi aliud agens, inserit aliud quasi latentar, dicens de Christo: *Ipse est vera expiatio, verumque purgatorium nostrorum peccatorum;* quasi subinferens: ergo aliud purgatorium necessarium non est. In his autem verbis radix non solum huius erroris, sed etiam plurium aliorum, a quibus iste pendet, delitescit; et ideo ab illo incipiendum est, et totum ulcus breviter aperiendum, ut integra errorum connexio detegatur, ut vel inde rex intelliget, non recte de rebus ad salutem necessariis iudicare, eum haec *indigna existimet, in quibus tempus et opera impendatur.*

2. Protestantes igitur ita de Christi redemptione, et impii iustificatione, seu remissione peccatorum plerumque saltem censent, ut totam nostram iustitiam in remissione peccatorum ponant. Remissionem autem hanc solum in hoc docent consistere, quod peccata nobis a Deo propter Christum non imputentur, non in hoc, quod vel non sint, vel non fiant. Addunt deinde, tunc non imputari, quando aliquis firma fide credit, sibi non imputari peccata propter Christum, sive quae prius fecit, sive quae in praesenti cum tali fide et apprehensione actu committit, quam Christus hac nobis promeruit, pro peccatis nostris sufficienter satisfaciendo. Atque ad hoc suadendum verba Pauli et caeteras Scripturas depravant ad suam ipsorum perditionem, ut Petrus praemonuit.

Ex his autem principiis inferunt, quoties quis habet eam fidem, quae sufficit, ut peccatum non imputetur, prorsus non imputari, omnemque illius poenam remitti. Nam vel peccator firma fide credit, iustitiam Christi satis esse, ut sibi peccatum omnino et integre tollatur, et ad nullam poenam imputetur, si ita credat; vel aliter de iustitia Christi, et non imputatione peccati per fidem cogitat. Si hoc posteriori modo in fide illa speciali claudicet, vere non credit, ideoque neque integre, neque ex parte peccatum ei remittetur, seu non imputabitur; sin vero plenam fidem non imputationis concipiat, ad nullam omnine poenam reputabitur peccatum; atque ita remissio poenae, ad quam possit peccatum mortale imputari, semper aut integra est aut nulla.

Denique ex eisdem principiis inferunt, in homine iusto nullum esse veniale peccatum, sed aut mortale esse, quod iustitiam auferat, aut nullum esse. Nam si iustus quodlibet opus quantumvis leve faciat, credens sibi imputari ad aliquam culpam, eo ipso infidelis est, et graviter peccat, et Christo gravem iniuriam infert, de illius meritis et satisfactione diffidens, si vero haec faciat, firmiter credens ad nullam vel minimam poenam imputari, nec leve peccatum committi (utique quod imputetur), nam per Christum purgatur praeveniente, ut ita dicam, purgatione, seu non imputatione. Atque in hoc sensu videtur rex vocasse Christum nostrum purgatorium. Cessat igitur, si haec vera sunt, omnis purgatorii necessitas, quia in homine iusto nihil remittendum relinquitur, et ita si in eo statu moriatur, non indiget purgatione; si vero sine iustitia moriatur, peribit in aeternum.

Haec sunt monstra et portenta ab haereticis inventa, ut purgatorium de medio tollere possint, ut vel hinc videat rex, an assertio purgatorii parvi sit momenti, cum ad illam evertendam necessarium sit, potissime fidei fundamenta convellere; imo etiam opus sit contra divinam iustitiam, et ordinatam providentiam, addo etiam, contra naturalem rationem, comminisci plurima. Fides ergo catholica principiis ac fundamentis omnino contrariis subsistit, quae breviter et per transennam tantum indicabo, ut ad scopum intentum perveniam; nam si ex professo singula probanda et disputanda forent, iustum atque integrum opus necessarium fuisset. Primum ergo fidei fundamentum est, licet Christus ex se sufficienter et copiose omnes homines redemerit, et pro omnibus satisfecerit, nihilominus eum effectu non omnes salvare, ut ipsemet docet Matth. 25, et est in nostra fide per se notum, idque rex Angliae in citato loco supponit, dum confitetur, duo esse domicilia, coelum ac infernum, humano generi in aeternum constituta. Ex quo fundamento aperte aliud sequitur, videlicet, non obstante Christi redemptione necessarium hominibus esse ad salutem consequendam, ut aliquid agant, vel in eis fiat, quo meritum et satisfactio Christi illis applicetur. Probatur, quia, existente infinito merito et satisfactione Christi volentis omnes salvare, ut Paulus dicit, ac subinde pro omnium salute se offerentis; nihilominus quidam salvantur, alii vero perpetuis destinantur ignibus. Ergo haec differentia non aliunde provenire potest, nisi quia praeter actiones, et passiones, quas Christus ipso exhibuit, necessarium sit aliquid fieri ex parte nostra, quo infinita Christi redemptio nobis applicetur. Atque hoc etiam satis agnoscit Iacobus rex, cum istum articulum concludit, dicens: *Id agamus, ut alterum consequamur, alterum defugiamus.*

3. Discrimen ergo inter protestantes et catholicos incipit ab hac necessaria applicatione meritorum Christi, per quam, nimirum, actionem, cognitionem, aut affectum fiat. Sit ergo secundum fidei fundamentum, hanc applicationem non fieri per illam fidem specialem, quam protestantes fingunt de propria iustitia, aut non imputatione peccatorum, neque per illam peccata praeterita remitti, neque praesentia

non imputari, neque iustitiam veram, quam propter Christum accipimus, in illa non imputatione consistere. Quae omnia contra regem et protestantes in eorum principiis sufficienter probantur, quia in Scriptura sacra nullibi invenimus impositam hominibus necessitatem credendi sibi non imputari peccata, on ipso, quod talis non imputatio credatur, alioquin locum prodant, ubi vel illa credulitas praecepta sit, vel eius obiectum, seu illa non imputatio revelata. Nos enim audimus Paulum dicentem: *Sine fide impossibile est placere Deo;* et rationem subiicientem: *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Haec ergo fides dogmatum est necessaria ad salutem, non de propria iustitia, quae nullibi exigitur. Christus etiam Dominus Marci cap. ultimo dixit: *Praedicate evangelium omni creaturae: qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Et Matthaei c. ultimo addit: *Docentes eos servare omnia, quaecumque mandavi vobis.* Fides ergo evangelii, seu dogmatum, et baptismus cum obedientia mandatorum sunt media, seu actiones a Christo praescriptae ad participandam redemptionem eius; de fide autem speciali, aut non imputationis peccatorum, nec verbum ipse locutus est, nec per apostolos aut Ecclesiam suam id nobis tradidit.

Adde, per se incredibile esse, peccata licet re ipsa committantur, transgrediendo etiam divinam, et naturalem legem, eo ipso a Deo remitti, vel tanquam nihilum reputari, quod is, qui illa committit, ita credit, et illa fiducia delinquit. Quid enim hoc est, nisi dare hominibus liberam licentiam peccandi? Profecto nihil cogitari potest iustitiae Dei et sapientissimae providentiae magis contrarium. Neque minus repugnat redemptioni Christi, sic enim non venisset ad dissolvenda, sed potius ad fovenda, et multiplicanda opera diaboli. Dicit autem Ioannes 1. ep. c. 3: *Scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret;* et infra: *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli;* et Petrus 1. ep. c. 2: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit,* etc. et Paulus in ep. ad Gal. cap. 5: *Vos in libertatem vocati estis; tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem Spiritus servire invicem.* Non ergo applicatur homini Christi meritum per illam commentitiam fidem specialem, sed *per fidem, quae per charitatem operatur.* Et ex hac fide spem iustitiae concipimus, intercedente poenitentia praecedentium peccatorum, cum observantia mandatorum, sine qua non potest subsistere vera iustitia. Non enim, qui se iustum reputat, sed *qui facit iustitiam, iustus est,* ut loco supra allegato idem Ioannes ait. Et sic etiam caetera omnia, quae dixi, frequentissima sunt in Scripturis, et in propriis locis ex professo tractata sunt.

Tertio docet catholica Fides, et sequitur ex dictis, fructum meritorum et satisfactionum Christi non semper aequaliter omnibus credentibus et iustis applicari; ac subinde, non quoties peccata mortalia remittuntur quoad culpam, ita remitti quoad poenam, ut ad nullam omnino etiam temporalem amplius imputentur. Utrumque docuit concilium tridentinum. Primum sess. 6, cap. 7, et 10, et Canticorum 14. Quod etiam sumitur ex Paulo 1. ad Cor. 15. dicente: *Stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum;* et ex verbis Christi Ioan. 14: *In domo Patris mansiones multae sunt.* Quae sunt variae et inaequales sedes beatorum, ut omnes patres exponunt, et singulariter Augustinus tractat. 67. in Ioan. dicens: *Multae mansiones diversas meritorum in una vita aeterna significant dignitates.* Sicut ergo in patria sunt inaequales coronae, ita in vita est inaequalitas in gratia et iustitia, et consequenter etiam in participatione meritorum Christi. Omnis enim interna iustitia, eiusque operatio per gratiam Christi confertur, atque ita fructus est et participatio meritorum eius; est ergo in hac participatione inaequalitas.

Secundum autem docuit idem concilium tridentinum eadem sess. 6, cap. 14, et can. 30, et sess. 14, sequiturque manifeste ex priori; nam qua ratione meritum Christi non semper aequaliter applicatur quoad perfectionem iustitiae, eadem satisfactio Christi non semper in nobis habet aequalem effectum quoad remissionem poenae temporalis. Ratio vero est, quia remissio poenae fit interveniente dispositione aliqua, vel satisfactione ex parte hominis; haec autem dispositio vel operatio potest esse maior, et minor; ergo et poenae remissio. Peccata ergo mortalia post baptismum commissa (nam de baptismate alia est specialis ratio), quamvis per poenitentiam remittantur propter Christum, non semper quoad poenam temporalem omnino remittuntur, sed iuxta modum poenitentiae et dispositionis. Et ideo orabat David psal. 50: *Amplius lava me ab iniquitate mea;* et ob eandem causam omnes Scripturae poenitentiam de peccatis, etiam remissis, et eleemosynas, aliaque bona opera ad eorum plenam remissionem obtinendam consulunt. Eademque est communis doctrina sanctorum, ut videre licet in Augustino libro *de vera et falsa poenitent.* c. 15, et Chrysostomo homiliis *de poenit.* praesertim in 5. Et optime Ambrosius lib. 7. *in Lucam* ad finem cap. 12. dicente: *Sicut qui pecuniam solvunt, debitum reddunt, nec prius evacuatur fenoris nomen, quous-*

que totius sortis ad minimum usque quocumque solutionis genere, qualitas universa solvatur; sic compensatione caritatis, actuumque reliquorum, vel satisfactione quacumque peccati poena dissolvitur. Et infra: *Aut caritatis redimitur iniuria, aut iniuriae aestimatione poena relaxatur.* Et inferius: *Uniuscuiusque peccatum suprascriptae generе conditionis eluitur, cum tamdiu exercetur noxius poenis, ut commissi supplicia erroris expendat.* Qui ergo non plene satisfecit, licet iustus sit, alicuius poenae debitor est.

4. His accedit aliud fidei fundamentum, nimirum esse in hominibus, etiam iustis, quaedam peccata, quae gratiam non tollunt, nec hominem Deo inimicum aut reum aeternae poenae constituunt, et ideò venialia vocantur. Ita docuit concilium tridentinum sessione 6, cap. 15, et nunc sufficienter probatur ex illo Proverbiorum cap. 24: *Septies cadet iustus, et resurget; impii autem corruent in malum.* Illi enim casus iustorum aliqua peccata sunt, non tamen talia, quae iustitiam auferant, alias etiam iustus corrueret in malum, quoties sic peccaret. Unde recte Augustinus sermon. 41. *de sanctis* haec vocat *minuta peccata, a quibus in hac vita sancti non sunt immunes, quae animam non occidunt, licet deforment;* et epistola 103. in fine, illa vocat *peccata levia iustorum, quae ordinariis remediis tolluntur.* Et propter eadem asserit libro 2. *de peccator. merit.* cap. 7, protulisse Ioannem: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*, etc. 1. Ioan. 1. Item ad eadem peccata pertinet illud Iacobi 3: *In multis offendimus omnes*, ut ibidem notat Beda, et Augustin. in *Enchiridio* cap. 78, ubi multa exempla talium peccatorum ponit, et plura lib. *de natura et grat.* cap. 36. et 38.

Ratio etiam naturalis hoc suadet, quia prudens ac perfecta amicitia non dissolvitur propter levem aliquam negligentiam vel offensionem; ergo incredibile est, amicitiam cum Deo propter quemlibet defectum levem amitti, aut quodlibet peccatum levissimum reddere hominem divino odio et aeterna poena dignum. Quamvis autem haec peccata tam acerbam poenam non mereantur, nihilominus eo ipso, quod peccata sunt, aliqua certa poena digna sunt, ut recte notavit Augustinus libro 83. qq. q. 26; quia unicuique culpae secundum debitum iustitiae ordinem, et iuxta qualitatem eius, aliquis modus poenae respondet; Deus autem iustissimus est; et ideo haec etiam peccata, quae legi suae aliquo modo derogant, impunita non sinit, iuxta illud Matth. 5: *Amen dico tibi non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Ubi Hieronymus: *Hoc est, quod dicit, non egredieris de carcere, donec etiam minima peccata persolvas.* Et eodem fere modo exposuit Ambrosius lib. 7. in Luc. ad finem capitis 12. Denique ut Augustinus dixit dicto serm. 41, quamvis haec peccata *animam non occidant, ita eam deformem faciunt, ut eam ad amplexus Sponsi coelestis, aut vix, aut cum grandi confusione venire permittant.* Quod de huius vitae statu, at de contemplatione Dei, et dilectione, quae in hac vita haberi potest, intelligendum puto; nam si de amplexu Patriae, et visionis beatae intelligatur, non vix, sed omnino haberi non poterit talis amplexus Sponsi, nisi prius deformitas talium peccatorum auferatur. Quia ut dicitur Apocalyps. 21: *Non intrabit in illam civitatem aliquid coinquinatum;* et in illo statu maxime complebitur, quod Paulus dixit ad Ephes. 5: *Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea.* Et infra: *Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam.*

5. Ex his igitur principiis plane concluditur purgatorii necessitas in hunc modum. Homines iusti, dum in hac vita vivunt, habent simul cum iustitia vel reatum aliquem poenae temporalis debitae propter peccata remissa, vel propter venialia postea commissa; contigit autem saepe, iustos mori in huiusmodi statu, quia vel post multa et gravia peccata seram ac levem et remissam poenitentiam agunt, vel quia licet multo tempore ante mortem in gratia vivant, frequenter venialiter peccant, et in adhibendis remediis et satisfactionis operibus exercendis negligentes sunt. Ergo necessarium est, ut post mortem sit purgatorii tempus et locus, in quo ab his maculis mundari, et debitas poenas solvere, atque ita paradisum ingredi valeant; quandoquidem secundum fidem nullus ad beatitudinem admittitur sine integra remissione culparum et poenarum, ut ostensum est. Quae ratio ad hoc dogma fidei confirmandum sufficeret, etiam si ex Scriptura expressius probari non posset, quia principia huius discursus in Scriptura ipsa fundata sunt, et aliqua ex parte, quantum ex facto pendent, sunt etiam experientia notissima, et illatio est etiam necessaria, ac evidenter nota. Haec autem sufficiunt, tum ad reddendam assertionem omnino certam, tum etiam ut ab Ecclesia definiri potuerit, et fidelibus proponi, ut eam de fide credere teneantur, ut in superioribus ostensum est. Ecclesiam autem ita veritatem hanc definivisse, ex conciliis florentino et tridentino constat. Et quamvis tam expressa definitio facta non fuisset, universalis consensus cum antiquissima Ecclesiae catholicae traditione ad fidem faciendam sufficeret.

6. Unde ulterius infero, immerito Iacobum regem hunc articulum de purgatorio inter eos, quos nuperos et novitios vocat, recensere, cum neque Augustinus, nec Hieronymus, nec alii patres illis aequa-

les, qui certe nuperi non sunt, veritatem tot fidei fundamentis subnixam ignorare potuerint Quod etiam eorum verbis ostendere non est difficile. Augustinus enim in psalm. 37. in principio, de purgatorio exponit verba illa: *Domine, ne in furore tuo* (vel ut ipse legit) *in indignatione tua, arguas me, neque in ira tua emendes me*, sic enim legit, et dicit: *Hanc emendationem in ira, per quam emendati salvabuntur, futuram esse post mortem, sic tamen quasi per ignem.* Unde sic exponit: *In hac vita purges me, et talem me reddas, cui iam emendatorio igne non opus sit.* Praeterea lib. 83. qq. q. 26, loquens de venialibus peccatis dicit, eis deberi certam poenam, et in hoc saeculo, et in futuro, ubi vel particulam *et* pro disiunctione posuit, vel sub conditione intellexit deberi illam poenam in futuro saeculo, si in praesenti non luatur. Clarius vero dicto sermone 11. de sanctis, de eisdem peccatis agens dixit: *Quidquid de istis peccatis a nobis redemptum non fuerit, illo igne purgandum est, de quo dixit Apostolus* (1. Cor. 3.) *quia in igne revelabitur, et si cuius opus arserit, detrimentum patietur; aut enim dum in hoc mundo vivimus, ipsi nos per poenitentiam fatigamus, aut certe, volente aut permittente Deo, multis tribulationibus pro istis peccatis affligimur, et si Deo gratias agimus, liberamur.* Et infra: *Ita peccata ipsa in hoc saeculo purgantur, ut in futuro ille ignis purgatorius aut non inveniat, aut certe parum inveniat, quod exurat. Si autem nec in tribulatione Deo gratias agimus, nec bonis operibus peccata redimimus, ipsi tamdiu in illo purgatorio igne moras habebimus, quamdiu supra dicta peccata minuta tanquam ligna foenum, stipula consumantur.*

7. Item in lib. *de octo quaestionib. ad Dulcitium* licet in q. 1. solum dicat: *Salvari aliquos, sic tamen quasi per ignem; et non esse incredibile, ita contingere aliquibus post hanc vitam; utrum vero ita sit, quaeri posse;* tamen in quaest. 2. repetit, quae dixerat lib. *de cura pro mortuis agenda* cap. 1, quod allegat, et definite ac tanquam certum docet, suffragia vivorum prodesse aliquibus ex mortuis, qui nec tam mali fuerunt, ut illis prodesse non possint, ut sunt damnati, nec tam boni, ut illis non indigeant, sed medii cuiusdam status, quos ipse vocat *non valde malos, quia licet bona pereuntia dilexerint; non tamen sunt tales, quales illi, de quibus dictum est, quod regnum Dei non possidebunt, sed iusti aliqua indigentes purgatione.* Idemque docet in *Enchirid.* cap. 68, num. 96, ubi ait: *Negandum non est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari.* Ideoque Monica gloriosa Augustini mater catholica fide bene instructa, dum animam ageret, nihil a filio et sociis eius postulavit, nisi ut ad Domini altare memoriam eius haberent, ut ipse refert libr. 9. *Confession.* cap. 11, et in 3. insignem illam fidem et pietatem commendat, et pro matris anima orat, aliosque ut orent, interpellat. Praeterea libro 21. *de Civit.* cap. 16, ubi de infantibus morientibus cum solo baptismo ait, ita esse ad beatitudinem dispositos, ut non solum poenis non praeparentur aeternis, *sed ne ulla quidem post mortem purgatoria tormenta patiantur.* In quibus verbis aperte supponit, esse post hanc vitam purgatorias poenas, de quibus infra dicit: *Purgatorias autem poenas nullas futuras, quis opinetur, nisi ante illud ultimum tremendumque iudicium?* utique universale. Nam post illud non erit necessarius purgatorii locus, quia ante illud integra peccatorum purgatio in omnibus iustis fiet, et ideo in illo iudicio tantum in duo loca perpetuo duratura, omnes iudicandi dividuntur. Et ita intelligenda est Scriptura, quoties de illis duobus terminis ultimis loquitur. Videri etiam potest apud eundem Augustinum (si eius est opus) lib. 5. *Hypognosticon* capite 5. et 6.

Denique in libro quinquaginta homiliar. homil. 16. circa finem, hanc veritatem idem August. plenissime docet, cuius aliqua verba referam, quia et omnia fundamenta supra posita confirmant, et vehementer pungunt adversarios: *Qui temporalibus poenis digna gesserunt, de quibus Apostolus dicit, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem, per fluvium igneum (de quo propheticus sermo commemorat), et vada ferventibus globis horrenda transibunt. Quanta fuerit peccati materia, tanta et pertranseundi mora; quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quaedam flammae rationabilis disciplina.* Et infra: *Illic sermones otiosi, et cogitationes iniquae vel sordidae, illic multitudo levium peccatorum, quae puritatem nobilis naturae infecerant, exundabunt; illic stagnum, vel plumbum diversorum subrepentium delictorum, quae divinam imaginem obscuraverant, consumentur; quae omnia hic ab anima separari per eleemosynas, et lacrymas compendiosa transactione potuissent.* Et ut rex intelligat, quomodo Christus sit purgatorium nostrum, concludit: *Ecce sic exigere habet ab homine rationem, qui seipsum pro homine dedit, et confixus clavis legi mortis se iunxit.* Et in hoc catholico sensu dixit idem August. 10. *de Civit.* cap. 24: *Dominum Iesum Christum esse principium, cuius incarnatione purgamur, eum quippe* (id est, daemonem) *in sua carne contempsit, quam propter sacrificium nostrae purgationis assumpsit.* Et infra: *Hunc ille platonicus non cognovit esse prin-*

cipium, nam agnosceret purgatorium. Nihil aliud ergo est, in Christo esse purgatorium, quam esse redemptorem, per quem possunt homines in hac vita perfectissime mundari, si velint se disponere; alioqui si in hac vita id asseculi non fuerint, in futura, si iusti sint, per condignas poenas secundum rigorem iustitiae purgabuntur, nisi aliqua ex parte propter suffragia viventium subleventur.

Praeterea d. Hieronymus diserte affirmat, dari post hanc vitam aliquam poenam ignis temporalem in cap. ult. Isaiae, fere in ultimis, docetque aliquorum christianorum opera esse per ignem probanda, et purganda, ita ut purgatio temporalis sit, et finiatur. Et in lib. *contra Iovinianum*, eodem modo exponit locum Pauli I. ad Corinth. 5, et concludit: *Si is, cuius opus arsit, et periit, et damnum sustinuit laboris sui, perdet quidem laboris praemium, sed ipse servabitur, non tamen sine probatione ignis; ergo is, cuius manserit, quod superaedificavit sine ignis probatione salvabitur, et inter salvationem et salvationem erit utique diversitas aliqua.* Quae verba notanda sunt, nam discursum supra factum confirmant, licet ordine commutato. Hieronymus cum ex diverso modo consequendi salutem per ignem purgatorium, vel sine illo, colligit quasi a posteriori diversitatem meritorum et praemiorum; nos vero e contrario ex diversitate operum, vel malorum vel bonorum disponentium ad iustitiam, necessitatem purgatorii deduximus. Et in cap. I. Ezechiel. idem Hieronymus ita concludit: *Ex quo ostenditur, post poenas, atque supplicia, et purgationem peccatorum futuram misericordiam dumtaxat in his, qui Deum meruerint videre regnantem.*

Eandem veritatem docuit Ambrosius in cap. 14. Apocalyps. circa illa verba: *Sine macula enim sunt*, dicens: *Animae sanctorum sine macula sunt, quia si quas sordes ex mundana habitatione contraxerunt, aut per poenitentiam, et lacrymas caritatisque opera, aut per flagella, aut certe post mortem igne purgatorio deleta sunt.* Et similia habet in cap. 20. ad illa verba: *Haec est resurrectio prima.* Scio in dubium revocari, an illud opus sit Ambrosii; nemo autem dubitat, quin sit alicuius patris gravis et satis antiqui. Verumtamen precatio secunda praeparans ad missam extra dubium Ambrosii est, et tamen in illa sic orat Christum: *Recordare, quia advocatus meus es ipse, qui iudicas. Quod si etiam in illo adhuc saeculo aliquid in me vindicandum reservas, peto, ne me potestati daemonum tradas, dum scelus meum purgatoria poena detergis.*

His accedat s. Cyprianus, qui epist. 52. ad Antonianum, dicit: *Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcerem, non exire inde, donec solvas novissimum quadrantem, aliud statim fidei ac virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo cruciatuum dolore emundari, et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse.* Idem sumitur ex Tertulliano libro *de anima* cap. 35. et cap. 58. In fine, ubi ita exponit dictum locum Matth. 5. dicens: *Carcerem illum inferos intelligimus, et novissimum quadrantem; modicum quoque delictum, mora resurrectionis illic luendum interpretamur.* Quam fere expositionem habet etiam Athanasius in lib. *variarum Scripturar. quaestion.* quaest. 62. Et plura alia ex patribus graecis pro hac veritate congerit Gennadius Scholarius patriarcha constantinopolitanus in Defensione concilii florentini cap. 3. Suntque praecipua tam in graecis, quam in latinis illa, in quibus asserunt, sacrificia, orationes, et eleemosynas, et alia bona opera viventium iuvare defunctos ad aliquam remissionem poenarum, si in eo statu recesserunt, in quo illius auxilii sint capaces. Quae loca sanctorum contestantium hanc antiquissimam traditionem tam sunt frequentia, ut supervacaneum videatur illa referre, praesertim cum articulus ille propriam disputationem requirat. Qui autem illum tradunt, necesse est, ut crediderint, aliquas fidelium animas ita post mortem puniri, ut possint ab illis poenis liberari, et hoc est, quod purgatorium vocamus. De illo autem dogmate videri possunt specialiter Augustinus dicto libro *de Cura pro mortuis agenda*, et Cyrillus hierosolymitanus *catechesi 5. mystagogica*, Cyprianus epist 66. ad clarum etc. et Ambrosius orat. *de obitu Theodosii* et orat. 2. *de obitu fratris sui Satyri*, et Damasc. orat. *de def. fidel.*

Ex quibus intelligere praeterea licet, sine causa regem Angliae astruere voluisse, non potuisse Bellarminum purgatorium ex Scripturis probare; nam sicut sancti patres non sine Scripturis illud astruxerunt, licet simul ex traditione apostolica illud docerent; ita etiam illustrissim. Bellarminus sapienter et erudite veritatem hanc ex Scripturis comprobavit, illas intelligendo, prout sancti patres interpretati sunt. Quod si hoc regi non satisfacit, quia sua certa scientia aliter illas intelligit, iam responsum est, scientiam illam, quae a sensu patrum et catholicae Ecclesiae discrepat, non esse veram scientiam, neque ex spiritu Dei esse, eo vel maxime, quod (ut saepe dixi et cum Paulino in eadem fere causa dicit Augustinus libro *de Cura pro mort. agend.* cap. I.) licet Scriptura deesset, Ecclesiae auctoritas sufficeret. Nam certe cum Scriptura docet, Ecclesiam esse columnam et firmamentum veritatis, et traditiones apostolicas credendas esse, virtute continet purga-

torii assertionem, quam et Ecclesia et traditio docent. Deinde eddimus, veritatem hanc contineri satis in illis Scripturae locis, in quibus dicitur Deus retribuere unicuique secundum opera sua, iuxto illud 2. ad Corinthiorum 5: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Hinc enim habemus, nullum malum impunitum a Deo relinqui, ideoque, si in hac vita non puniatur, vel pro illo satisfiet, in futura vindicandum esse poena condigna et culpae commensurata, ac subinde poena temporali, si persone alioqui iusto et grata Deo sit.

Denique dicimus, etiam proxime, et immediate probari sufficienter veritatem hanc in novo testamento, ex loco saepe citato 1. Corinth. 3: *Uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* Et infra: *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Quamvis enim non negemus, verba illa aliter interdum ab aliquibus patribus exponi (quorum interpretationes nunc expendere non vacat), nihilominus haec reiici nullo modo potest, quia et est valde conformis textui et sensui Ecclesiae, et a multis patribus approbatur, ut ab Aug. et Hieronymo, quos iam retulimus, et Ambros. in Paulum, ubi multi alii eam probont, et Origen. copiose hom. 6. in Exod. et optime Peulin. in epist. 9. ad Severum, ubi purgatorium vocat *ignem sapientem*, et in cermiee continente peraphrasim psal. 1, ubi *ignem arbitrum* illud appellet. Et ita etiam exposuit Gregor. in cap. 3. Reg. circa finem, et in lib. 4. Dialog. cap. 39, et Caesar. erelaten. homil. 8. ie eundem locum. Locus etiem Motth. 5: *Ne in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem*, si recta ratione pensetur, non parum iuvat, maxime cum ita etiam intelligetur a patribus allegatis, Tertulliano Cypriano Ambrosio et Hieronymo, ut recentiores omittam. Denique hoc etiam insinuari, vel supponi a Christo in verbis Matth. 12: *Non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro*, petres intellexerunt, ut Augustinus 21. *de Civitat.* cap. 13, quem imitati sunt Gregorius dicto cap. 39, Beda in eum locum, ac Bernardus. Et si attente consideretur prudens loquendi modus, nemo de re aliqua pro duobus temporibus ita loquitur, nisi in utroque tempore vel statu res fieri soleat.

Ex veteri etiam testamento aliqua testimonie in superioribus tacta sunt. Quale est illud pselm. 37: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Iuxta interpretationem Augustini supra reletam, quem etiam tradit Gregorius in psal. 1. peenitentiae. Maxime vero illa convincunt testimonio, in quibus vel asseritur, vel supponitur, operibus viventium posse iuvari mortuos. Inter illa vero notius et clarius est, quod lib. 2. Machabaeorum c. 12. habetur: *Sancta et salubris cogitatio est pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Quod defugere non potest rex, nisi negando librum esse canonicum. At hoc miserrimum refugium est, et de illo nunc disputare esset in longum vel potius in infinitum ire. Sufficiunt ergo, quae de regula discernendi libros cenonicos a non canonicis in superiori libro diximus, et quod patres communiter illo libro ut canonico utantur; et qued specialiter August. dicto lib. *de cura pro mortuis agend.* c. 1. inde veritatem hanc confirmet. Cum ergo veritas haec de purgatoriis poenis tanto pondere auctoritatis et rotionis firmata sit, videat rex, quo spiritu ductus illam vocare eudeat *commentum indignum, in quo opera impendatur.* Neque putet catholicis esse contentionem cum haereticis vel de statu loci purgatorii, vel an unus aut multiplex sit, nec de modo aut qualitate poenarum eius; nam licet haec a theologis sobrie et prudenter disputentur (sicut inquiri etiam posse dixit interdum Augustinus in superioribus allegatus), si vero regi harum rerum meditatio non placet, cum illo de his non contendimus, dummodo temporales post mortem peenas pro aliquibus iustis imperfectis destinetes esse non neget.

De his vero, quae purgatorium consequi subiungit rex, et frivole appellot, cum ab ipso non impugnentur, nunc multa dicere non est necesse. Quia vero in margine libri haec frivola esse dicuntur, *indulgentiae, iubilaea, et satisfactiones pro defunctis*, dicam breviter, non nisi e protestantibus, levibus profecto et impudentissimis hominibus, qui regem in infentia perverterunt, haec potuisse frivola reputeri. Aut enim frivola dicuntur, quie veritatis fundamentum non hebent, vel quia licet vera sint, parvi sunt eut nullius momenti. Hoc posterius nullius hominis mentem, si recta retione non careat, subire potest. Quis enim parvi momenti reputet a debito grovissimae poenae liberari? aut quis contemnendum putet, aut caritatis opus esse neget, orotionibus ad Deum fusis et propriis afflictionibus et eleemosynis proximum a gravissima poena liberare? aut quis non magni aestimet, potestatem pene divinam, Christi et sanctorum satisfactiones ad compensendas purgatorii poenas efficaciter applicari? Profecto haec et similia, non ideo quie parvi momenti sunt, sed quia incredibilia infidelibus videntur, a protestantibus frivela reputentur. Putont ergo non habere veritatis fundamentum. At si verum est, quod rex dicit, heec consequi assertionem purgatorii cum ostensum sit, purgatorium maximae et infallibili auctoritati nixum esse, profecto non possunt

caetera, quae illud assertum consequuntur, non esse magno pondere auctoritatis fundata; ergo hac etiam ratione non frivola, sed veritatis catholicae dogmata certissima dici possunt.

8. Si autem illi pseudotheologi, qui in hoc regi imposuerunt, in sacra doctrina versati essent, suffragia et indulgentias ad purgatorium consequi non assererent; non enim in illo fundantur, neque cum illo necessariam habent connexionem. Nam posset Deus, si iustitiae rigore uti voluisset, purgatorii poenas ab hominibus defunctis et illarum reis sine ulla remissione vel compensatione exigere. At indulgentiae et satisfactiones nihil aliud sunt, quam poenarum purgatorii remissiones quaedam et compensationes, quas Deus propter infinitam bonitatem suam et propter eximia Christi merita Ecclesiae suae concessit, ut et poenae illae mitiores per Christum fierent, et ut inter Christi membra maior et excellentior esset caritatis mutuae communicatio. Quocirca licet purgatorium, satisfactiones pro defunctis, et indulgentiae unam habeant communem materiam, videlicet debitum temporalis poenae, quod in aliquibus iustis interdum post hanc vitam manet, et ideo possit aliquo modo unum ex alio colligi; nihilominus proprie loquendo, unum in alio non fundatur, sed unumquodque per se gravissimum habet veritatis fundamentum. Nam purgatorii poena fundatur in ordine divinae iustitiae per regulas fidei nobis sufficienter manifestato, rationique valde consentaneo, ut ostensum est.

At vero suffragia seu satisfactiones fundantur in *communione sanctorum*, quam in symbolo profitemur. Nam communionem illam non solum inter mortales hic viventes, sed etiam cum iustis iam defunctis iuxta uniuscuiusque statum intercedere, Ecclesiae auctoritate traditum est, et in Scriptura sacra sufficiens fundamentum habet. Quod in superioribus capitibus de communione inter nos et sanctos cum Christo regnantes ostensum est, quatenus et illos intercessionibus suis nos adiuvare, nosque ab illis eas postulare, atque ipsos venerari, laudare, et Deo pro ipsorum gloria gratias agere posse, et debere ostendimus. Communio vero nostra cum iustis defunctis nondum beatis, sed in carcere, pro aliquibus debitis, detentis, in perpetua etiam Ecclesiae traditione et in Scriptura sacra fundata est, ut ex dictis in hoc capite intelligi potest. Oratio enim eleemosyna sacrificium et similia opera Deo pro defunctis oblata, ut a peccatis solvantur, ad hanc communicationem pertinent; docent autem Scriptura et Ecclesiae consuetudo, optimum esse orare, et operari pro defunctis. Unde recte colligit Augustinus iam allegatus, sufficienti auctoritate convinci, hoc non fieri sine fructu; non est ergo frivola satisfactio pro defunctis, sed sufficientissime fundata. Accedit, genus hoc communicationis caritati etiam et rationi esse valde consentaneum et benignae providentiae divinae valde dignum; non ergo pro catholico reputari potest, qui hanc tam catholicam ab universali Ecclesia receptam veritatem reputaverit frivolam.

Indulgentiarum vero concessio, ad quam etiam iubilaea pertinent, duo habet solidissima fundamenta. Unum est infinitus thesaurus meriti et satisfactionis Christi Domini et sanctorum, quem thesaurum saltem quantum ad Christi divitias, eorumque sufficientiam, non existimo a protestantibus negari; idque nunc nobis satis est, quia satisfactiones sanctorum non ut necessariae, sed ex abundantia adiunguntur, quod amplius explicare, et probare praesentis loci non est. Alterum fundamentum est suprema potestas ligandi, et solvendi, quam Christus suo Vicario concessit, quae in evangelio satis fundata est, ut libro sequenti ostendemus. Quod autem illa potestas ad hanc dispensationem et indulgentiarum concessionem extendatur, ecclesiastica traditio et antiquissimus eiusdem potestatis usus communi consensu Ecclesiae probatus satis ostendit, ut latius in disputationibus theologicis tractavimus in 4. tom. p. 3, disp. 48. et seq.

CAPUT XVI.

De erroribus circa Ecclesiae ritus et benedictiones.

Summarium

1. Benedictio campanarum et aliae benedictiones similes protestantibus videntur nugae. — 2. Institutio et usus campanarum. — 3. Huiusmodi usus ante mille annos introductus in Ecclesia. — 4. Ostenditur, nihil posse reprehendi in benedictione campanarum. — 5. Obiectio haereticorum solvitur. — 6. Instantia.

1. Inter alia exempla, quae rex ponit pro articulis, quos novitios et nuperos vocat, haec verba adiungit pag. 48. praefationis, in principio: ***Baptizatio campanarum, et mille praeterea nugae;*** quae vero sint istae nugae, nec ipse declarat, nec in margine exponitur. Unde videtur sub illis verbis omnes similes benedictiones comprehendere, nam protestantes aequo solent de his omnibus nugari. Quanquam de hac, quam vocat baptizationem campanarum, magna exaggeratione Magdeburgenses dixerint, horrendum esse errorem, magnumque sacrilegium contra Christi institutionem. Sic refert Bellarminus lib. 4. *de Pontif.* cont. 10, c. 6. Et ideo ad huius libri complementum operae pretium visum est, pauca de his ritibus dicere, ad propriam obiectionem ex particu-

lari exemplo sumptam respondendo, et illius occasione aliquid de toto genere talium benedictionum attingendo.

2. Duo ergo in buiusmodi signis, quae campanae nuncupantur, spectari possunt, videlicet usus talis instrumenti ad aliquas actiones publicas convenienter exercendas, et ritus ab Ecclesia institutus ad benedicendas campanas, et de utroque singillatim dicendum est. Principio igitur certum est, antiquam Ecclesiae consuetudinem fuisse, ut missae et alia divina officia in sacris locis ac templis fierent, ut certis horis vel diebus christianus populus ad illa conveniret. Unde necessarium etiam fuit, esse in ecclesiis signum aliquod, quo dato, populus ad Ecclesiam accederet. Ad hoc ergo minus institutae sunt campanae, quae propterea solent interdum nomine signorum absoluto significari, ut in cap. *Solent*, de Consecrat. d. 1. et in cap. 1. et 2. *de offic. custodis*. Considerata igitur hac propria et quasi litterali institutionis ratione campanarum usus, nemo prudens dubitare potest quin fuerit et utilissimus et convenientissimus, quia signum aliquod publicum moraliter necessarium erat. Unde etiam in veteri testamento dixit Deus Moysi Numer. 11: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra*, etc. Et ex Levitic. 23. colligitur, in festivitatibus solitum fuisse populum tubis clangentibus convocari, seu admoneri. Idem indicant verba illa Ioelis 2: *Canite tuba in Sion*. Necessitas ergo alicuius signi etiam in Ecclesia Christi moralis erat. Determinatio autem ad sonitum campanae ex humano arbitrio pendebat, et ideo recte et legitime potuit ab Ecclesia fieri, sicut facta est, et in re per se indifferente sufficiebat Ecclesiae consuetudo, ut nemo prudens ac moderatus in illa offenderetur. Praesertim cum instrumentum illud ad praedictum finem sit aptissimum, tum quia facile et sine magna industria pulsari potest, tum etiam, quia eius sonus late diffunditur, tum denique quia est magis durabile et quasi perpetuum.

3. Accedit, hunc campanarum usum non esse novum in Ecclesia. Quamvis enim, ut eruditi auctores testificantur, certo non constet, quo tempore inceperint, non est tamen dubium, quin ante mille annos usus illarum iam fuerit in latina Ecclesia communis Nam anno 615. vixit sanctus Lupus episcopus senonensis, in cuius actis refertur, tempore cuiusdam obsidionis senonensis civitatis, *sanctum episcopum ad protomartyris Stepani aedem se contulisse, et ad convocandum populum signum tetigisse*, ut est apud Surium tom. 5, die 1. Septembris. Ubi etiam refert mirabilia Dei opera circa signum illud seu campanam demonstrata. Item anno 665. obiit sanctus Eligius episcopus noviomensis, in cuius vita libro 2, cap. 21. refertur, cum prohibuisset presbyterum in ecclesia sacra facere, et presbyter, prohibitione contempta, campanam pulsare tentaret ad populum convocandum, ipsam sonum non reddidisse, donec presbytero poenitentiam agente, sanctus episcopus prohibitionem sustulit. Refert Surius tom. 6, die 1. Decembris. Praeterea Beda lib. 4. histor. anglicanae cap. 23. mentionem facit campanae, ad cuius sonum ad orationes excitari, et convocari solebant quaedam religiosae, quando aliqua earum de saeculo migrabat. Aliqui autem coniectant, tempore Anastasii persae martyris nondum fuisse introductum campanarum usum, quia in septima synodo actorum 4. ex miraculis eius refertur, in quadam solemni supplicatione convocatos fuisse fideles, non ad signum campanae, sed per *signa lignea sacra pulsata*. Sed hoc et non multum obstat, quia sanctus ille 27. anno post sexcentesimum passus est, et praeterea verba illa de Ecclesia graeca dicta sunt, in qua signa illa lignea usque ad annum Domini 865 durasse creduntur. Nam in illo anno ferunt (Baronius tom. 1, an. 58), Venetiarum ducem misisse campanas ad Michaelem imperatorem, et tunc earum usum apud graecos incepisse, relictis ligneis signis, ut notat Baronius eodem anno in fine, quamvis alibi dicat, illa lignea signa non fuisse in usu communi ad convocandum alicuius Ecclesiae populum, sed tantum inter religiosos ad convocandos monasterii monachos.

Quidquid vero in hoc acciderit, certum est, semper fuisse existimata necessaria aliqua huiusmodi signa, quae (quod praetereundum non est) sacra etiam dicebantur; et inter ea campanarum usum tanquam utiliorem et durabiliorem praevaluisse. Recte autem advertit Walfridus Strabo libro *de rebus ecclesiasticis* cap. 5, haec signa publica non potuisse commode in Ecclesia primitiva in usu haberi; quia divina officia, propter multitudinem gentilium, et praesertim propter vim persecutionum non poterant esse tam publica, nam potius, ut secrete fierent, curabatur. Et ideo aliis modis invitabantur fideles, ut praenunciando in uno conventu alium proxime futurum, vel scriptis tabulis eum prodendo, ut ait Strabo loco citato, vel privatim singulos percursores vel diaconum monendo, ut ex epistolis Ignatii 11. et 13. Baronius coniectat tom. 1, an. 58, n. 102. Post datam vero pacem Ecclesiae, eiusque amplitudinem necessarius fuit signorum publicorum usus, et ita verisimile est, paulo post Constantini tempora campanarum ritum fuisse introductum, qui postea perpetua traditione probatus est. De qua videri possunt, quae refert Coccius in *Thesauro* tom. 2, lib. 3, art 6.

4. Cum erga constet, nihil esse in simplici cam-

panarum usu, quod haeretici carpere possint, videamus, quid in earum benedictione et, ut sic dicam, symbolico usu reprehendant. Aut enim in universum omnem sacrarum rerum benedictionem et caeremonialem consecrationem ab Ecclesia institutam ut superstitiosam detestantur, vel peculiare aliquid reprehensione dignum in campanarum benedictione inveniunt, utrumque autem unico Augustini verbo refutare possemus, dicentis ep. 138, c. 5: *Si quid per totum orbem servat Ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare insolentissimae insaniae est.* Et quod alibi ait: *Non esse credendum, inaniter fieri, ubi universae Ecclesiae claret auctoritas.* Ulterius vero illud prius generale membrum non solum traditioni, sed etiam Scripturae et rationi repugnat. Ait enim Paulus, creaturam omnem verbo Dei, et oratione sanctificari, 1. Timoth. c. 4. Unde legimus, Christum ad multiplicandos panes benedictione usum esse in coelum aspiciendo, Matth. 14. Additque Marcus cap. 6, etiam pisces benedixisse, et Luc. 24. benedixit panem, per cuius fractionem voluit a discipulis cognosci. Quid ergo est, cur Ecclesia non possit, vel res aliquas sanctificare benedicendo illas, vel in hoc Christum imitari? aut ubi hoc Christus prohibuit? vel quae moralis seu naturalis ratio cogitari potest, cui hoc repugnet? Ecclesia enim in huiusmodi benedictionibus potissime utitur signo crucis et oratione, ex quibus oratio a Christo Domino maxime commendata est; signum vero crucis magnam sanctificandi vim ab ipsius morte accepit, quamdam enim virtualem invocationem, et propter Christi mortem deprecationem continet; ergo utroque titulo benedictiones Ecclesiae religiosae sunt et Deo gratae.

Atque hoc etiam confirmant antiquae benedictiones aquae lustralis, panis, olei, cerei paschalis, et aliae similes, de quibus non est hic dicendi locus. Certum autem est, non esse novas, sed in primitiva Ecclesia usitatas, ut facile posset ex patribus ostendi; sed id tanquam ab hoc loco alienum omitto, et locum hunc praeclaro testimonio Gregorii nazianzeni concludo. Nam orat. 1. contra Iulianum huiusmodi ritus et sanctiones Ecclesiae (ita enim illas appellat) sic laudat, ut dicat, *aptissime illi congruere, talesque esse, ut nullus eorum, qui vestigiis nostris insistere cupiunt, aemulari possit; quandoquidem non magis humanis ingeniis, atque inventionibus, quam vi divina, temporisque firmitate vigorem adeptae sunt.* Addereque possumus, hunc ritum campanarum etiam miraculis fuisse interdum a Deo confirmatum, ut videri potest apud Sigebertum in *Chronico* anno 1081, et apud Baronium tomo 8, anno 615, n. 14, et apud Durandum lib. 1. *de ritibus Eccl.* c. 22.

Si vero peculiarem ritum benedicendi campanas spectemus, nihil habet praeter orationes quasdam, quibus peculiaria Dei beneficia per campanae sonum pro fidelibus postulantur; in quibus nihil est quod valde pium et religiosum non sit. Prius enim praemissis quibusdam psalmis, et communi ritu benedicendi aquam, haec oratio interponitur: *Assistat super eam virtus Spiritus sancti, ut cum hoc vasculum ad invitandos filios sanctae Ecclesiae preparatum, in ea fuerit tinctum, ubicumque sonuerit hoc tinnabulum, procul recedat virtus insidiantium*, etc. Et postea petitur, ut in christianis audientibus tale signum crescat devotionis augmentum, et in Ecclesia digne orent, et Deum laudent; et hae petitiones in aliis orationibus iterantur, et specialiter, ut *quicumque ad sonitum eius convenerint, ab omnibus inimici tentationibus liberentur in corpore, et a pravis cogitationibus mundentur in mente, semperque Fidei catholicae documenta sectentur, atque tuae consolationis gratiam recipere mereantur, Salvator mundi*, etc. Quae omnes petitiones piissimae sunt, et magnam fidem ostendunt. Et ex eis licet colligere, licet prima ratio seu occasio inveniendi haec signa fuerit moralis necessitas convocandi christianum populum, postea vero Ecclesiam fideli cogitatione et sapienti institutione illa ordinasse ad spirituales effectus, et assumpsisse illa, ut sic dicam, tanquam instrumenta, per quae fidelium fidem excitaret, qua interveniente, eiusmodi beneficia per Christum a Deo impetrarent. Quocirca licet ipsa signorum instrumenta propter corporalem, ut ita loquar, effectum fiant, scilicet propter fidelium convocationem, benedicuntur autem propter spirituales effectus arcendi daemones, et omnia incommoda tam spiritualia, quam corporalia, quae per eorum insidias nobis proveniunt, et excitandi fideles ad fidei et devotionis augmentum.

Sed urgent protestantes, hoc esse genus quoddam superstitionis, quia vanum est sine praecepto, aut auctoritate divina spiritualem fructum intendere per materialem sonum campanarum ex vi solius humanae benedictionis. Respondemus autem facile, praeceptum divinum non esse necessarium, nam satis est, actum de se malum non esse, neque a Deo specialiter prohibitum. Deinde dicimus, auctoritatem Dei non deesse, saltem in radice et origine, quia ipse dedit auctoritatem pastoribus Ecclesiae ad regendam Ecclesiam, et disponenda ea, quae ad accidentarios ritus Ecclesiae pertinent. Et in iis, quae pro universali Ecclesia approbati sunt, non deest etiam auctoritas Spiritus sancti Ecclesiam docentis ac gubernantis. Denique fiducia, qua similes benedictiones fiunt, est fundata in fide Christi et promissionum eius, et ita longe abest ab omni superstitione. Quia

ille spiritualis effectus non expectetur, nisi a Deo per orationes Ecclesiae, quae in illa benedictione funduntur; et licet quoad nos transire videantur, et in re benedicta virtutem non relinquant, semper manent in divina cognitione. Ideoque licet non semper infallibiliter obtineant effectus postulatos, saepe nihilominus impetrant, quando aliae opportunae conditiones concurrunt, quia generaliter hoc promissum est iustae orationi, qualis maxime censenda est illa, quae nomine totius Ecclesiae funditur.

5. Instabunt vero adversarii, quia in hac benedictione interveniunt non solum deprecationes, sed etiam actiones quaedam, quae nullum possunt habere effectum, et ideo vanae ac superstitiosae videntur. Et praecipue calumniantur protestantes lotionem campanarum, undique enim intus et extra cum aqua benedicta lavari iubentur. Et ideo fortasse rex non sub nomine benedictionis, sed nomine baptizationis hunc ritum appellat, vel forte, quia Calvino omnis usus aquae benedictae profanatio quaedam baptismi visus est. Sed hoc vanum omnino est, cum in tali usu nec intentio nec forma baptismi intercedat. De nomine autem curandum non est, tum quia Ecclesia neque in ritu benedicendi campanas, neque in aliquo decreto verbo *baptizandi*, sed verbo *benedicendi* campanas usa est; tum quia nihil habet reprehensione dignum, et non est novum, sed satis antiquum, ut ex his, quae Durandus refert lib. 5. *de ritib.* cap. 22, n. 6. intelligi potest.

6. Reiecta ergo voce, de huiusmodi actionibus fatemur, non fieri propter aliquem effectum, quem proprie efficere, aut impetrare possint; et nihilominus negamus, vanae aut superstitiose fieri, quia propter aliquam convenientem significationem fiunt ad memoriam vel effectum fidelium excitandum. Quae ratio valde consentanea est humanae conditioni, et ideo Deus ipse tam in sacramentis antiquis, quam in novis illam observavit, quem suo modo et pro suo captu in instituendis suis rebus et caeremoniis Ecclesia imitatur. Et ita per illam lotionem campanae significatur in primis quaedam illius dedicatio ad usum sacrum et ab aliis signis profanis separatio. Item significatur quanta puritate et decentia interna et externa, quantaque fidei integritate accedere ad Ecclesiam debeant illi, qui ad sonitum talium signorum ad Ecclesiam convocantur. Circa huius autem ritus antiquitatem non immoror; nam licet quidam Ioanni XIII. pontifici illum tribuant. alii vero antiquiorem esse existiment, res tamen incerta est, parumque refert ad doctrinae veritatem. Nam in his rebus, quae ex institutione humana pendent, et mutatio et novitas esse potest, ut supra dixi. Non enim omnis novitas, sed profana detestanda est; potest autem aliqua esse pia, et prudenter, ac legitima potestate inducta; talis autem est usus et ritus, de quo tractamus, et ideo quocumque tempore inceperit, irreprehensibilis est.

Summa et conclusio totius libri cum apostrophe ad Angliae regem.

De nostrae fidei mysteriis, quae rex Iacobus in sua Praefatione attigit, ea strictim tractavimus, quae homini ad prudenter credendum parato sufficere, non credituro autem nimis multa videri possunt. Quamvis enim divina haec et sacrosancta mysteria, ea praesertim, quae ad divinam Eucharistiam et beatissimae Virginis aliorumque sanctorum cultum invocationemque pertinent, adeo fines humanae rationis et naturae terminos excedant, ut ad eorum intelligentiam nihil, quod ab homine dicatur, satis valeat existimari; ad puram nihilominus et sinceram fidem adversus scripta regis Angliae persuadendam, nostrae fidei antiquitatem, et in ea sanctorum patrum consensionem ostendere satis superque esse iudicavimus. Ideoque et id solum demonstrare promisimus, et promissum, qua potuimus diligentia certitudine et claritate, implevimus.

Superest, serenissime rex, ut sicut nos, quod promisimus, summa fidelitate exhibuimus, ita etiam a te, quod et ipse promisisti, qua debemus humilitate, exigamus. Haec enim tua sunt verba in Praefatione ad christianos principes: *Ego vero id ingenue spondeo, quoties religionis illius, quam profiteor, ullum caput ostendatur non antiquum, catholicum, et apostolicum, sed novitium esse (in rebus scilicet spectantibus ad fidem), me statim ab eo discessurum.* Et inferius: *Sic*, inquit, *hunc locum concludam. Me nunquam ullum fidei dogma, quod quidem ad salutem est necessarium, amplecti recusaturum, quod tota catholica Ecclesia iam inde ab apostolorum temporibus sine intermissione, multis post saeculis constanter docuerit, et crediderit.* Cum igitur non unum tantum, sed plura fidei gravissima dogmata, nimirum de veritate corporis et sanguinis Domini in Eucharistia, de eiusdemque cultu, debito usu. sacraque oblatione, de sanctorum cum Christo regnantium et praecipue sanctissimae Virginis invocatione, de fidelium animarum purgatione indigentium, poenis atque suffragiis, aliaque similia, quae romana Ecclesia docet, ac credit, antiquissima in Ecclesia catholica fuisse, manifeste ostenderimus, cumque regem Angliae illa negare, et contraria ut vera et catholica profiteri, manifestum sit, negare profecto non potest, conditionem ab ipsa postulatam, a nobis et ante nos ab aliis catholicis esse impletam, ac subinde ipsum sua sponsione teneri, cuius proinde exhibitionem multis titulis postulamus.

Primum, quod promissio sit regia, quam decet esse constantissimam. Deinde, quod supposito rerum anglicanarum statu, fuerit prudentiae ac religioni valde consentanea. Ad haec, rex serenissime, quia nisi veritati manifestatae acquiescas, summum tibi periculum salutis immineat; nam ignorasse veritatem, humanum, sed nolle agnoscere declaratam, vel oppugnare agnitam, periculosissimum est, cum ex lance fidei libretur aeternitas. Demum, quod nulla honesta ratione, nullove praetextu, verborum tuorum vincula subterfugere valeas. An clariorem lucem maiusve testimonium requiris? Audi Chrysostomum dicentem: *Sicut semper discere, signum est, nunquam posse proficere; sic testimonium semper quaerere, signum est, nunquam velle credere*. An de tuis viribus et potestate contra fidei hostes diffidis? At si voluntatis promptitudo non desit, non est, cur impotentiam verearis; nam quod prudentia persuadet, quodque fides docet, ac religio iubet, idem nullo profecto negotio exequi potest regia potentia; praesertim quia si animus tibi non defuerit, Deus certe non deerit, cuius donum est ipsa fides fideique defensio. An scandalum perversorum hominum times? Audi Augustinum: *Si de veritate scandalum sumitur, utilius nasci scandalum permittitur, quam veritas relinquatur*. Caeci ergo sunt et duces caecorum, contemne illos, tui sunt, abscinde eos; facile fiet, quod pro Deo, et re tua et sua fit. Vel tandem humanum aliquid pateris, et ne, si romano subiiciaris Pontifici, aliquid auctoritati tuae derogetur, times? Securus esto, non tua quaerit romanus Pontifex, sed te; nam fidei obedientia regnum non minuit, sed temporale potius auget, et pandit aeternum, cuius claves romano Pontifici commissae sunt, et ideo de tua est salute solicitus. Quod ut persuasum tibi habeas, quod tuum, quodque ipsius sit ius et potestas, sequens liber ostendet.

FINIS LIBRI SECUNDI

LIBER TERTIUS

DE SUMMI PONTIFICIS SUPRA TEMPORALES REGES EXCELLENTIA ET POTESTATE

Hactenus ostensum est, in quas haereses gravesque errores, contempto catholicae Fidei fundamento, Anglia tandem inciderit. Superest, ut de totius lapsus origine, id est de negata Pontifici summo debita obedientia, et usurpato a temporali rege falso nomine supremi capitis in spiritualibus sui regni, disseramus. Hoc enim fuit totius schismatis initium, et de schismate ad haeresim perventum est, ut supra vidimus. Non est autem necesse, iterum miseram et turpem causam commemorare, quae tantae mutationi et horrendo schismati occasionem praebuit; nam historiae veritas satis perspicue in principio primi libri describitur, argumentum vero evidens, quod inde sumitur, mutationem illam anglicanam non a Deo vero, sed a principe tenebrarum ortam esse, satis etiam in eodem libro inculcatum manet; ideoque his, quae ad praeteritum factum spectant, omissis, de iure regis et pontificis in hoc libro tractandum superest. Et quamvis de absoluta temporali regis potestate nulla lis aut controversia mota sit, sed solum de illius ad romanum Pontificem subordinatione, dependentia, ac debita obedientia; nihilominus ut exactius res tota intelligatur, et regi Angliae plenius satisfaciamus (qui in Praefatione sua conqueritur, Pontificem tantam in reges potestatem inique usurpasse, ut se posse contendat *pro libito* regna mutare, dare, et auferre), ideo prius quid de regum temporalium munere et iurisdictione fides doceat, postea vero de romani summique Pontificis primatu et potestate, quam pro ratione sui muneris in quosvis temporales principes exercere valeat, disseremus. Observato autem, pro uniuscuiusque loci opportunitate, ordine doctrinae, simul errores varios ad hoc punctum pertinentes, quos sparsim rex in Praefatione et in Apologia profert, animadvertemus, et refutabimus, obiectionibusque quas indicat, satisfaciemus; ad alia vero multa, quae in hoc puncto dici possent, non digrediemur.

CAPUT I.

Utrum principatus politicus sit legitimus et a Deo.

Summarium

1. Error aliquot Iudaeorum nullum principatum humanum agnoscentium. — 2. Prima assertio: Principatus politicus debito modo introductus iustus est. — 3. Probatur ratione. — 4. Ad principatum politicum unum caput mysticum sufficit. — 5. Secunda assertio: Potestas politici principis a Deo dimanat. — 6. Probatur ratione. — 7. Diluitur fundamentum erroris in principio huius capitis.

1. Potest hoc loco referri antiquus error quorumdam Iudaeorum, qui dicebant solum Deum esse tanquam Principem et Dominum recognoscendum; illi enim videntur, omnem principatum humanum, ac subinde regnum etiam politicum tanquam humanae libertati contrarium respuisse. Ita refert Iosephus libro 18. *de Antiquit.* cap. 1, ubi auctorem huius erroris vocat Iudam Gaulanitam, fortasse enim ex origine hoc cognomen habebat; nam capite 2. vocat

Iudam Galilaeum, forte ex patria, libro autem 2. *de Bello Iudaic.* cap. 2. vocat Simonem Galilaeum; tamen in Actibus apostolorum cap. 5. illius videtur fieri mentio sub nomine Iudae Galilaei, de quo dicitur: *In diebus professionis avertit populum post se, et ipse periit, et omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.* Cuius seditionis meminit etiam Iosephus loco citato, et lib. 7. *de Bello Iudaico* capite 29. et 31, et aliqui existimant hos esse Galilaeos, *quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum*, ut refert Lucas cap. 13, et exponit ibi Oecumenius, et Anastasius Nicaenus q. 67. in Scripturam. Et quoniam Christus Dominus galilaeus erat, et ex Galilaea discipulos congregaverat, ideo fortasse Iudaei calumniam illi huius erroris moliebantur, quando illum interrogaverunt. *Licetne, censum dare Caesari, an non?* ut sensit Augustinus enarrans verba illa psalmi 118: *Principes persecuti sunt me gratis*, et Hieronymus ad Titum 3. in principio.

Non constat autem mihi, an Iudas ille galilaeus de universis hominibus, an de solis Iudaeis sententiam suam protulerit; potuit enim specialiter de Iudaeis sentire non potuisse ab imperatoribus ethnicis in subiectionem redigi, vel ad solvenda tributa cogi, neque debere illos ut dominos recognoscere, quia populus ille sub peculiari Dei regimine susceptus erat. Et ideo fortasse postea etiam apostoli et christiani in principio de hoc errore suspecti fuerunt gentibus, ut ex Iustino Apolog. 2, et Clement. Alexandrino lib. 4. *Stromatum* accipi potest, et latius cap. 3. dicam. Quod si Iudas ille absolute de omnibus hominibus et principibus humanis locutus est, fundari forte potuit in naturali hominis dignitate. Nam homo factus ad imaginem Dei, sui iuris, solique Deo subditus creatus est; et ideo non videtur posse iuste in alicuius hominis servitutem vel subiectionem redigi; ergo non potest unus homo iuste compelli, ut alium tanquam principem et dominum temporalem recognoscat; ac subinde principatus politicus, qui hunc dominatum usurpat, nec legitimus nec a Deo est.

2. Nihilominus veritas catholica est, politicum principatum, debito modo introductum, iustum et legitimum esse. Dico: *debito modo introductum*, ut excludam potestatem per tyrannidem usurpatam, quia de illa constat, esse violentiam iniquam, non veram et iustam potestatem, cum iusto titulo domini careat; quis autem hic titulus iustus sit, capite sequenti attingam. Sic ergo explicata dicta resolutio habetur expresse in sacra Scriptura, Proverbior. 29: *Rex iustus erigit terram*, et iterum: *Rex, qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in aeternum firmabitur.* Sapien. 6: *Rex sapiens stabilimentum populi est.* In his enim locis et similibus aperte supponitur, temporales reges esse veros ac legitimos principes seu dominos. Et ideo Petrus 1. canonicor. cap. 2. praecipit: *Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive Regi quasi praecellenti*, etc. Et infra: *Regem honorificate;* et Paulus ad Roman. 13: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Et infra: *Non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam;* non tenetur autem aliquis propter conscientiam obedire, nisi legitimam potestatem ad praecipiendum habenti. Praeterea ex patribus docuerunt veritatem hanc Clemens lib. 4. Constitut. cap. 12. dicens: *Estote subiecti omni regi, et potestati in iis, quae Deo placent, tanquam ministris Dei, et impiorum iudicibus.* Et ulterius: *Exhibete eis omnem metum debitum, omne vectigal, omne tributum*, etc. Et concludit: *Haec enim est Dei lex.* Idem habet libro 7, capite 17. Basilius in *Moralibus* regula 79, ubi etiam adducit illud ad Titum 3: *Admone illos, principibus et potestatibus subditos esse;* et Hieronymus ep. 4. post medium. Ubi exemplis etiam ex brutis animalibus sumptis id confirmat dicens: *Etiam muta animalia, et ferarum greges ductores sequuntur suos. In apibus principes sunt, grues unum sequuntur ordine literato, imperator unus, iudex unus provinciae*, etc. et sumpsisse videtur ex Cypriano libro *de Idolorum vanitate.*

3. Atque ex his testimoniis colligi in primis potest ratio huius veritatis, quae ex necessitate huius principatus, et potestatis eius, et consequenter ex fine illius, qui est conservatio humanae ac civilis reipublicae, sumitur. Homo enim natura sua propensus est ad civilem societatem, eaque ad convenientem huius vitae conservationem maxime indiget, ut recte Aristoteles docuit 1. *Politicorum* capite 1. et 2. Quod etiam a Deo esse sic ordinatum ad conciliandam inter homines concordiam et caritatem longo discursu expendit Chrysostomus hom. 34. in 1. ad Corinth. Non potest autem communitas hominum sine iustitia et pace conservari; neque iustitia et pax sine gubernatore, qui potestatem praecipiendi et coercendi habeat, servari possunt; ergo in humana civitate necessarius est princeps politicus, qui illam in officio contineat. Propter quod dicitur Proverb. 11: *Ubi non est gubernator, populus corruet;* et Ecclesiast. 10. additur: *Vae tibi terra, cuius rex puer est*, quia non satis est, habere principem, nisi sit etiam aptus ad gubernandum. Et ideo in poenam comminatur Deus Isaiae 3: *Dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis.* Cum ergo humana natura non possit esse destituta mediis ad suam conservationem necessariis, dubitari non potest, quin ex natura rei et attento iure et iu-

stitia naturali, possit esse princeps politicus in civili societate habens in eam legitimam et sufficientem potestatem. De quo discursu videri potest Augustin. lib. *Propos.* in epistol. ad Roman. prop. 72, quem imitatur Anselm. Roman. 13, et ibidem Primas et Laur. Iustinianus *de triumphali Christi agone* cap. 12.

4. Potestque idem declarari naturali exemplo corporis humani, quod sine capite conservari non posset. Est enim humana respublica ad modum unius corporis, quod sine variis ministris et ordinibus personarum, quae sint instar plurium membrorum, subsistere non potest. Unde multo minus conservari poterit sine gubernatore et principe, ad quem totius corporis commune bonum procurare pertineat. Idem explicari potest exemplis ab arte, ut ita dicam, desumptis, ut est de navi, quam necesse est perire, si gubernator desit. Item de exercitu, si desit dux, et similibus. Atque huc etiam tendunt exempla ex aliis animantibus e Cypriano et Hieronymo desumpta. Quibus (quod notandum est) non solum intendunt concludere, necessarium esse principem in republica, sed etiam unum tantum esse debere. *Nunquam enim regni societas*, dixit Cyprianus, *aut cum fide coepit, aut sine cruore desiit*. Loquuntur autem de supremo principatu, nam sub illo esse possunt plures gubernatores in diversis provinciae partibus; necesse est autem, ut omnes uni subordinentur, in quo sit suprema potestas. Nam si plures essent nec inter se nec alteri subordinati, fieri nullo modo posset, ut unitas, seu concordia, et obedientia cum iustitia et pace conservarentur, ut per se satis notum est. Intelligendum vero etiam hoc est de uno principe, non quoad personam propriam, sed quoad potestatem et consequenter quoad personam aut veram, aut mysticam, seu politicam; nam ad regimen et conservationem civilis societatis humanae non est absolute necessarius unus monarcha (sunt enim alii modi regiminum sufficientes, licet fortasse non ita perfecti, ut infra attingemus), et ideo cum de uno principatu politico loquimur, unum tribunal seu potestatem unam intelligimus, sive illa in una naturali persona, sive in uno concilio, seu congregatione plurium tanquam in una persona ficta, ut in uno capite existat.

5. Praeter rationem sumptam ex fine et ex necessitate huius potestatis iustitiam eius ex illius origine ostendere necesse est. Propter quod addimus, principem politicum potestatem suam a Deo ipso recipere. Quod etiam absolute loquendo, de fide est; nam expresse Paulus pro ratione obedientiae debitae tali Principi, adiunxit, Rom. c. 13: *Non est enim potestas, nisi a Deo; quae autem sunt a Deo, ordinata sunt*. Et infra: *Dei enim minister est*; et Proverbiorum 8. dicit divina Sapientia: *Per me reges regnant*, et Sapientiae 6: *Audite reges, quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo*. Et ita 3. Reg. 10. de rege Salomone dicitur: *Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, et posuit te super thronum Israel;* et Daniel. capit. 2. ad Nabuchodonosor dixit: *Deus coeli regnum, et fortitudinem, et imperium dedit tibi*. Et idem sumitur ex Ieremia 27. Eadem est communis doctrina patrum exponentium praedicta loca Pauli, praesertim Chrysostomus hom. 23, et Origen. lib. 9. in epistol. ad Roman. et Oecumenius ibidem, qui ait: *Quia aequalitas in omnibus seditiosa res erat, ideo Deus potestatem adiunxit*. Homilia in psal. 148. circa verba illa: *Reges terrae, et omnes populi, principes, et omnes iudices terrae*, inter alia dicit, *fuisse opus Dei providentiae in eos, qui magistratus gerunt, et in eos, qui illis parent, universum divisisse*. Nazianzen. orat. 17. et Epiphanius contra Archontic. et haeres. 40, ubi inter alia de potestate principis ait: *Non aliunde est, sed ex Deo*. Isidorus Pelusiata lib. 2, ep. 206, imperium a Deo formatum atque institutum dicit, et Theophilus antiochenus libro 1. ad Autolyc. *Deum*, inquit, *non Caesarem adorabo, sciens, Caesarem ab ipso esse ordinatum*, et infra dixit, regem, sive caesarem esse honorandum, et pro illo ad Deum esse orandum: *Nam regnum*, ait, *seu imperium rerumque administratio ipsi a Deo commissa, seu demandata est*. Idem late docet Irenaeus lib. 5. contra haeres. cap. 24, ubi loca Scripturae, praesertim Pauli, in hunc sensum exponit, et alias interpretationes refellit, et optime Tertullianus lib. ad Scapulam cap. 2: *Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris; quem sciens, a Deo suo constitui, necesse est, ut et ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et salvum esse velit*. Denique Augustinus libr. 5. *de Civitat.* cap. 21: *Non tribuamus*, inquit, *dandi regni et imperii potestatem, nisi Deo vero*, etc. Idemque confirmant patres in priori assertione allegati, et alii, quos in sequenti capite referam.

6. Ratio huius assertionis multum pendet ex modo, quo credendum est, Deum dare huiusmodi principatum seu potestatem, quod sequenti capite tractandum est. Et ideo nunc breviter probatur, prima quia omnia, quae sunt de iure naturae, sunt a Deo ut auctore naturae; sed principatus politicus est de iure naturae; ergo est a Deo ut auctore naturae. Et ita haec assertio fundatur in praecedente; nam cum hic principatus iustus et legitimus sit, non potest non esse consentaneus iuri naturali; et cum sit necessarius ad conservationem humanae societatis, quam ipsa humana natura appetit, etiam hoc titulo est ex iure naturali talem potestatem exigente; igi-

tur sicut Deus, qui est auctor naturae, est etiam auctor iuris naturalis, ita etiam est auctor huius primatus et potestatis. Nam, ut Philosophus dixit, qui dat formam, dat ea, quae consequuntur ad ipsam. Deinde potest eadem illatio fieri hoc modo, quia omne bonum dimanat a Deo ut a principali auctore, iuxta illud Iacobi 1: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est;* sed principatus politicus est bonus et honestus, ut ostensum est; ergo est a Deo. Denique hac ratione terreni reges ministri Dei vocantur in Scriptura, ut vidimus; ergo eorum potestas ministerialis est respectu Dei; ergo ipse est principalis auctor huius regiminis. Declaratur autem maxime ex potestate, quam princeps politicus habet ad vindictam de malis sumendam, etiam illos vita privando, si oportuerit; nam hoc sine divino nutu fieri non potuisset, cum solus Deus sit Dominus vitae hominis, et hoc significavit Paulus dicens: *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.* Unde etiam est illud Augustini lib. *de Natura boni* contra Manichaeos, *etiam nocentium potestas non est nisi a Deo*, et citat illud *per me reges regnant*, et similia.

7. Atque hinc facile patet responsio ad fundamentum contrarii erroris intellecti in posteriori sensu supra declarato, in quo est propositae veritati catholicae contrarius. Quamvis enim homo liber creatus sit, non tamen sine capacitate et aptitudine, ut iusta causa et rationi consentanea possit alteri homini subiici, imo subiectio aliqua est homini naturalis, vel supposito naturali modo generationis, ut est subiectio filii ad patrem, vel supposito aliquo pacto, ut est subiectio uxoris ad virum. Sic ergo, supposita societate civili, subiectio singulorum personarum ad publicam potestatem, seu principatum politicum naturalis est, tanquam consentanea rectae rationi naturali, et ad convenientem humanae naturae conservationem necessaria. Et ideo neque conditioni hominis haec subiectio repugnat, neque etiam in aliquam Dei iniuriam redundat, quia licet princeps politicus in gradu suo sit rex, legislator, et dominus, longe tamen diverso et inferiori modo, quam Deus. Nam de homine solum per participationem quamdam tanquam de ministro Dei haec dicuntur; soli autem Deo per essentiam et principaliter conveniunt. Quod si error ille in priori sensu intelligitur, non opponitur assertioni catholicae a nobis propositae, quia licet iudaicus populus ex peculiari Dei privilegio esset exemptus, ne iure principibus ethnicis subiici posset; nihilominus in ipsa Iudaeorum republica legitimus principatus politicus inveniri potuit, sicut re vera suis temporibus fuit, et similiter in aliis regnis et provinciis gentium esset idem principatus, et in unoquoque principe supremo esset similis potestas in populos sibi subiectos. Verumtamen etiam in illo sensu non habuit sententia illa fundamentum solidum; non vacat autem nunc, illud expendere, neque etiam examinare, an Iudaei iure et legitime, vel per iniuriam et tyrannidem fuerint Romanis subiecti, et ad solvendum Imperatori tributum coacti, nam huiusmodi quaestiones nihil ad praesens institutum referunt.

CAPUT II.

Utrum principatus politicus immediate a Deo sit, seu ex divina institutione.

Summarium

1. Rex Iacobus opinatur, principatum politicum esse immediate a Deo. — 2. Quaenam requirantur, ut aliqua potestas immediate concedatur a Deo. — 3. Suprema potestas civilis soli communitati perfectae immediate a Deo confertur. — Probatur primo prima pars assertionis. — 4. Probatur secundo. — 5. Probatur altera pars assertionis. — 6. Obiectio. — 7. Quomodo democratia dicatur esse de iure naturae. — 8. Nullus principatus politicus est immediate a Deo. — 9. Confirmatur ex patribus. — 10. Probatur conclusio ex ratione. — 11. Ostenditur exemplis eadem conclusio. — 12. Obiectio. — 13. Duplici modo potest intercedere voluntas hominis in collatione potestatis a Deo manantis. — Primus modus. — 14. Secundus modus.

1. Quaestio tractata in praecedenti capite, propter hanc, quam nunc propono, declarata est; in illa enim nulla est nobis contentio cum rege Angliae, sed necessario praemittenda fuit, ut haec possit intelligi. In qua rex serenissimus non solum novo et singulari modo opinatur, sed etiam (in praefat. pag. 140) acriter invehitur in cardinalem Bellarminum eo quod asseruerit: *Non regibus auctoritatem a Deo immediate perinde ac pontificibus esse concessam.* Asserit ergo ipse, regem non a populo, sed immediate a Deo suam potestatem habere; suam vero sententiam quibusdam argumentis et exemplis suadere conatur, quorum efficaciam in sequenti capite expendemus.

2. Sed quanquam controversia haec ad fidei dogmata directe non pertineat (nihil enim ex divina Scriptura aut patrum traditione in illa definitum ostendi potest); nihilominus diligenter tractanda, et explicanda est. Tum quia potest esse occasio errandi in aliis dogmatibus, tum etiam quia praedicta regis sententia, prout ab ipso asseritur, et intenditur, nova et singularis est, et ad exaggerandam temporalem potestatem, et spiritualem extenuandam videtur inventa. Tum denique quia sententiam et illustriss. Bellarmini antiquam, receptam, veram, ac necessa-

riam esse censemus. Quod ut ostendamus, declarare prius oportet, quid sit potestatem aliquam essa immediate o Deo, seu (quod perinde est) Deum esse immediatam causam et auctorem alicuius potestatis. In primis enim requiritur, ut Deus sit causa proxima, sua voluntate conferens talem potestatem. Non enim satis est, ut Deus tanquam prima causa et universalis potestatam tribuat; nam licet illo etiam modo possit Deus aliquo modo dici immediate efficere, vel donare, quidquid ab ipso tanquam a prima causa pendet, sive ratione proximae virtutis, sive ut immediatum suppositum, ut philosophi distinguunt; nihilominus hic modus immediatae effectionis in praesenti non satis est. Quia nulla est potestas, quaa hoc modo non sit a Deo, ut a prima causa, ac proinde immediate in illo genere; atque ita potestas etiam data immediate ab hominibus a rege vel pontifice, datur etiam a Deo ut prima causa immediate influente in illum effectum, at in actum voluntatis creatae, per quam proxime donatur. At vero talis potestas non dicitur simpliciter essa immediate a Deo, sed solum secundum quid; nam proxime ab homina datur, et ab illo pendet. Tunc ergo dicitur potestas absoluta data immediate a Deo, quando solus Deus per voluntatem suam est causa proxima, et per se donans talem potestatem, et hoc modo in praesenti loquimur, alioqui frivola et inutilis esset disputatio.

Imo ulterius duos modos distinguere oportet, quibus Deus potest, et solet immediate, id est sola sua potentia et voluntate, aliquam potestatem conferre. Unus modus est, dando potestatem, ut ex natura rei necessario connexam cum aliqua natura rei, quam Deus ipse condit, quod in physicis facultatibus facila potest considerari; nam Deus creando animam dat illi immediate intellectum et voluntatem, quia licet huiusmodi potentiae ex anima ipsa naturaliter fluant, tamen quia solus Deus animam immediate creat, dicitur etiam immediata conferre potentias, quae illam consequuntur. Idem ergo est, servata proportione, in morali potestate, nam potestas patris in filium moralis est, et a Deo ipso ut auctore naturae immediate confertur, non ut peculiara donum a natura omnino distinctum, sed ut necessario consequens illam, supposito generationis fundamento: sicut e contrario subiectio filii ad patrem naturalis est, et a Deo immediate, non ex peculiari institutione addita naturae, sed ut necessario consequens ad talem naturam rationalem sic productam. Alio modo datur a Deo immediate potestas per se, ut ita dicam, et peculiari donationa, non ut necessario connexa cum alicuius rei creatione, sed ut voluntarie a Deo superaddita alicui naturae vel personae. Cuiusmodi possumus exempla quasi physica et moralia adhibere; nam potestas proxima faciendi miracula quasi physica est, et tamen Deus illam immediate confert, cui vult, non ex aliquo debito, sed ex consilio voluntatis suae. Potestas quoque iurisdictionis, Petro verbi gratia data moralis fuit, et tamen Deus illam immediate directe ac per se contulit. Ratio autem distinctionis non est alia, nisi quia potestates ipsae possunt esse diversarum rationum, vel ordinum, et Deus potens est ad operandum, et connaturali, et praeter, vel supernaturali modo.

Quamobrem cum rex adstruat, Deum immediate dare regibus principatum et potestatem temporalem, videndum est, an illa assertio aliquo ex praedictis modis vera esse possit. Prius vero decisrandum est subiectum, cui dicitur Deus immediate dare banc potestatem, et ad quod, vel quale regimen illam dare censeatur. Nam haec potestas considerari potest, vel prout est, seu essa potest in toto corpore politico communitatis, seu civitatis humanae, vel prout in his aut illis membris eiusdem communitatis existit, vel existere potest.

Item considerari potest eadem potestas vel praecise et abstracte, vel ad certam speciem politicae gubernationis determinata. Nam (ut est moralis doctrina philosophis communis) triplex potest essa regimen reipublicae humanae, monarchicum unius principis supremi, qui fit una singularis persona, aristocraticum unius supremi consilii, seu tribunalis ex pluribus optimatibus coacti, et democraticum, per totius populi suffragia; qui tres modi simplices sunt: ex illis autem possunt alii componi, qui vel duos illorum, vel etiam omnes participent, quae gubernationes mixtae solent appellari. Potest igitur principatus politicus, vel per se et praecise considerari, ut potestas quaedam suprema regendi civiliter rempublicam, abstrahendo ab hoc vel illo modo regiminis tam simplici, quam mixto, vel prout determinatus ad aliquam regiminis speciem ex his, quas numeravimus. Quibus sic propositis et distinctis, sine ulla prorsus ambiguitate evidentique ratione statui potest quomodo principatus politicus sit immediate a Deo, et nihilominus regibus et senatibus supremis non a Deo immediata, sed ab hominibus commendatus sit.

3. Primo enim suprema potestas civilis per se spectata immediate quidem data est a Deo hominibus in civitatem, seu perfectam communitatem politicam congregatis, non quidem ex peculiari, et quasi positiva institutione, vel donatione omnino distincta a productione talis naturae, sed per naturalem consecutionem ex vi primae creationis eius; ideoque ex vi talis donationis non est haec potestas in una persona, neque in peculiari congregatione multarum, sed in toto perfecto populo seu corpore communitatis. Haec resolutio quoad omnes partes communis

est, non solum theologorum, sed etiam iurisperitorum, quos statim referam. Nunc ratione ostendo singulas partes. Primam quidem, et secundam, quia haec patestas politica naturalis est; quia nulla etiam interveniente supernaturali revelatione aut fide, ex dictamine rationis naturalis agnosceretur haec potestas in humana republica, ut illius conservationi et sequitati omnino necessaria; signum igitur est, esse in tali communitata ut proprietatem consequentem naturam, seu creationem, et naturalem ipsius institutianem. Nam si praeter hanc esset necessaria specialis Dei danatio, et cancessio non connexa cum natura, non posset sola naturali ratione de illa constare, sed apus esset, ut per revelationem hominibus manifestaretur, ut de illa certi esse possent, quod tamen falsum est, ut ex dictis constat.

4. Quod autem saltem hoc modo necessario diceodum sit, hanc potestatem esse immediate a Deo, facile ex eisdem principiis concluditur, quia quaa consequuntur uaturam, immediate dantur a proprio et immediato auctore eiusdem naturae, ut declaravi; sed haec potestas est proprietas quaadam consequens bumanam naturam, ut in unum politicum corpus congregatam, ut etiam ostensum est; ergo datur immediate a Deo, ut ast auctar at provisor talis naturae. Deinde probari hoc potest, quia haec potestas est a Deo, ut capite praecedenti probatum est, et respectu talis communitatis non intercedit medium (ut sic dicam) inter Daum et ipsam, per quod tribuatur. Nam eo ipso, quod homines in corpus unius civitatis vel reipublicae congregantur, sine interventu alicuius creatae voluntatis resultat in illa communitate talis potestas, cum tanta necessitate, ut non passit per voluntatem humanam impediri; signum proinde est, esse immediate a Deo, interveniente solum illa naturali resultantia, seu consecutiaoe ex natura et dictamine rationis naturalis ostendentis potius, quam eiusmodi potestatem exhibentis. Neque immediatam emauationem buius potestatis a Deo hoc modo daclaratam, negavit unquam cardinalis Bellarminus, sed illam potius supposuit, quia non inter populum et Deum medium pasuit, sed inter regem et Deum voluit populum esse medium, per quod rex talem accipit potestatem, quod longa diversum est, ut iam declarabitur.

5. Atque hinc evidens etiam est (quod in ultima parte assertionis dicebamus), potestatem hanc praecise spectatam, ut est ab auctora naturae quasi per naturalem consecutionem, non essa in una persona, neque in aliqua peculiari communitate, sive optimatum, sive quorumcunqua ex populo, quia ex natura rei solum est haec potestas in cammunitate, quatenus ad illius conservationem necessaria est, et quatenus per dictamen ratianis naturalis ostendi potest; sed ratio naturalis solum ostendit essa necessariam in tota communitate, at non in una persona vel senatu; ergo prout est immediata a Deo, solum intelligitur esse in tota communitate, non in aliqua parte eius. Quod intelligo de parte commuuitatis non solum individue seu materialiter, ut sic dicam, designata, sed etiam formaliter, seu indeterminate, aut vage concepta, id est non est immediate in una certa persona, verbi gratia Adamo, Iacobo, vel Philippo, neque etiam ex natura rei postulat esse in uaa singulari persoua, et idem est cum proportiane de senatu, siva spectetur materialiter, ut constans ex talibus personis, siva formaliter, ut est congregatio ex tali, vel tanto personarum numero. Et ratio manifesta, quia ex vi rationis naturalis nulla potast excogitari ratio, cur haec potestas determinatur ad unam personam, vel ad certum numerum personarum infra totam communitatem magis, quam ad alium; ergo ex vi aaturalis concessionis solum est immediate in communitate. Declaratur denique, quia ex vi solius rationis naturalis non determinatur principatus politicus ad monarchiam, vel aristocratiam simplicem, val mixtam, quia aulla est ratio, quae definitum modum regiminis necessarium esse convincat. Quod usus ipsa confirmat; nam propterea diversae provinciae vel nationes diversos etiam gubernationis modos elegerunt, et nulla illarum contra rationem naturalem, aut contra immediatam Dei institutionem operatur. Quare signum est, potestatem politicam non esse a Deo immediate donatam uni personae, principi, regi, aut imperatori, alioqui illa esset monarchia immadiate a Deo constituta; vel uni, vel alicui particulari senatui, aut particulari congregationi paucorum principum, alioqui illa esset aristocratia a Deo immediate instituta, idemque argumentum de quacumque mixta gubernatione fieri poterit.

6. Dices: si haec ratio efficax esset, etiam probaret, Deum non dedisse immediata toti communitati hanc politicam potestatem, quia alias democratia esset immediate ex divina institutione, sicut de monarchia et aristocratia nos inferebamus. At hoc non minus est falsum et absurdum in democratia, quam in aliis speciebus regiminum, tum quia sicut ratio naturalis non determinat ut necessariam monarchiam vel aristocratiam, ita nec democratiam; imo multo minus istam, quia omnium imperfectissima est, ut Aristoteles testatur, et est per se evidens. Tum etiam quia si illa institutio esset divina, non posset per homines immutari. Respondetur, negando primam illationem, nam potius ex eo quod baec potestas nan est data a Deo instituente maoarchiam vel aristocratiam, necessario concluditur datam fuisse toti communitati, quia non relinquitur aliud subiectum humanum, ut sic dicam, cui dari potuerit. Ad

alteram vere illatiooem, scilicet, hinc sequi, democrotiam esse ex divioa institutiene, respondeinus, si hoc intelligotur do institutione positiva, negendam esse consecutieeem; si vero intelligetur de institutiene quasi naturali, sine ullo incouvenienti admitti pesse, et debero. Est enim valde notande differentie inter has species politicee gubernationis, nom monarchia et aristocratia introduci non potuerunt sine positiva institutione divina, vel humena, quia sole naturelis ratie nude sumpta non doterminot aliquam ex dictis speciebus ut necessariam, sicut dixi; undo cum in humooa nature per se spectata absque fide, seu revelatione divino uon habeat locum positiva institutio, de illis speciebus necessario concluditur, nen esse immediate a Deo. At vero demecratia esse posset absque institutione pesitiva, ex sela naturali institutione, seu dimanotione cum sola negatione nevae, seu positivoe institutienis, quia ipsa ratle naturalis dictat, potestatem politicam supremem naturaliter sequi ex humana commueitate perfecta, et ex vi eiusdem rationis ad totem communitatem pertinere, nisi per nevam institutionem in alium transferatur, quia ex vi retienis neque alia determinotio locum habet, neque immutabilier pestulatur.

7. Quecirce potestas haec, prout a Dee immediato datur communiteti, iuxta medum lequendi iurisperitorum, dici potest de iure neturali negative, nou positive, vel potius de iure neturali concedente, non simpliciter preecipiente. Quia nimirum ius naturale dot quidem per se et immediate haec potestetem communitati, nen tamen abselute praecipit, ut in illa semper maeeat, neque ut per illem talis potestes immediate exerceatur, sed selum quemdiu eadem communitas aliud nen decreverit, vel etiam ob oliquo potestatem habento mutatio legitime fecta fuerit. Exemplum est de libertate hominis, quae servituti opponitur, est euim do iuro naturali, quie ex vi solius naturalis iuris home noscitur liber, nec potest sino legitimo aliquo titulo in servitutem redigi; ius autem neturae non praecipit, omnem hominem semper menere liberum, seu (quod perindo est) non simpliciter prohibet, heminem in servitutem redigi, sed solum, ut id non fiat vel sine libero illius ceusensu, vel sino iusto titulo et potestato. Sic ergo perfecta communitas civilis iure neturao libera est, et nulli homini extra se subiicitur, tota vero ipsa habet in se potestetem, quae si non muteretur, democratica esset, et nihilemious, vel ipsa volente, vel ob alie habente potestatem et titulum iustum, petest tali petestate privari, et in aliquam personam vel senatum treosferri.

8. Ex quibus tandem concluditur, nullum regem vel monarcham habere, vel habuisse (secundum ordinariam legem) immediate o Deo, vel ex divina institutione politicum principatum, sed mediante humana voluntate et institutione. Hoc est *egregium theologiae axioma,* nen per irrisiooem, ut rex protulit, sed vere, quia recte intellectum verissimum est, et ad intelligendos fines et limites civilis potestatis mexime necessarium. Non est autem novum, eut a cardinali Bellarmine inventum, ut preedictus rex illi attribuere videtur; nam multo antea illud decuit cerdinalis Coietanus in Apologia, seu troctatu 2. de *auctoritate Papae*, p. 2, cep. 10, et Castr. libr. 1. de Leg. poenal. cep. 1, et Dried. libr. 1, de Libertat. Christ. cap. 19, et Victor. in Relect. de Petestat. civil. num. 8. et sequentibus, et sumitur ex eodem in relect. 2. de Petestat. Ecclesiast. conclus. 3, et ad 1. Seto lib. 4. de Iustit. quaest. 2, articul. 1. in discursu conclusionis 1, et latius q. 4, ort. 1, ques secutus est Ludevic. Molina troctat. 2. de Iustit. disput. 21. Et insinuat d. Thomas 1. 2, quaest. 90, art. 3, et qu. 97, ort. 3, et clarius 2. 2, quaestien. 10, ert. 10. Nec solum a theologis, sed etiam a iurisperitis doctrina hoec tradita est communiter in l. 3. ff. do Censtitut. Princip. et in l. 2. ff. do Origin. iuris, et ex medernis, a Navarro in cap. *Novit.* de iudiciis, notab. 3. proesertim numer. 41, et 85, et 94, et num. 112. ot sequentib. usque ed 121. et num. 147. Cevarruvias in practicis quaestionibus cap. 1, num. 6, qui alios etiam referunt.

9. Preeterea sumi potest haec veritas ex sanctis patribus; primo, quie saepe asserunt, hominem a Dee fuisse creatum ingenuum et liberum, selumque ecccpisso a Deo immedieto potestatem dominandi brutis animalibus et inferioribus rebus; dominium autem hominum lo homines per humanam voluntatem, propter peccotum, aut adversitatem aliquam fuisse introductum. Quod tradidit Ambrosius ed Coloss. 3, in fine, et latius Augustinus 19. *de Civit.* cap. 15, et lib. *Quaestion. in Genes.* qu. 153, et Gregerius libro 21. *Moral.* cap. 10, alios 11, et in *Pastorali* p. 2, cap. sexto. Quo enim illi de libertate uniuscuiusque hominis, et servitute illi opposita dicunt, eedem ratieno io persena mixta, seu ficta unius communitatis, seu civitatis humanao verum habet. Nam prout a Deo immediate regitur iure naturoe, libera est et sui iuris. Quoo libertas nen excludit, sed ioctudit potius potestatem regendi se ipsam, et imperandi membris suis; excludit autem subiectionem ad alium hominem, quantum est ex vi solius naturolis iuris, quia nulli hominum dedit Deus immediate talem potestatem, donec per institutienem, vel electionem humanam in aliquem transferatur. Deinde hoc egregie confirmat sententia Augustini lib. 3. *Confess.* cap. 8. diceutis: *Generale pactum est societatis humanae obedire regibus suis.* Nam per hoec verba sigoificat, regium princi-

patum et obedientiam illi debitam fundamentum habere in pacto societatis humanae, ac subindo non esse ex immediata institutione Dei, nam humsnum pactum humana contrahitur voluntato.

Et fortasse hoc pactum nomino *legis regiae* significatur in l. 1. ff. de Constitut. Princip. ubi Ulpisnus ait, ideo principis placitum legis habere vigorem, *quia lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem transtulerit.* Quao verba probavit, et trsnscripsit Iustioianus imperator in § *Sed et quod principi,* institut. de iure natur. gent. et civili; illa enim lex non dicitur regia, quie ab aliquo rege lata sit, sed quia do imperio regis lata est, ut in eadem l. 1. dicitur, ubi etiam significatur, constitutam esse a populo creante et instituento regis dignitstem, trsnsferendo in illum suam potestatem, ut ibi etiam Glossae et Doctores exponunt. Non potuit autem illa lex ferri per modum solius praecepti, cum per illem populus se abdicaverit a suprema iuris dicendi potestate; ergo intelligi debet constituta per modum pacti, quo populus in principem transtulit potestatem sub onere et obligatione gerendi curam reipublicae, et iustitiam administrandi, et princeps tam potestatem, quam conditionem acceptavit; ex quo pacto firma et stabilis permansit lex regie, seu de regali potestate; non ergo immediate e Deo, sed a populo reges hanc babent potestatem. Unde etiam dicitur in l. 2, § *Novissime,* ff. de Orig. iuris, *quia Senatus non omnes provincias probe regere poterat, constituto principe, datum esse ei ius, ut quod constituisset, ratum esset.*

10. Ratio autem assertionis ex dictis facile colligitur, nam illa potestas dicitur esse in aliquo immediate a Deo, quae vel per solem Dei voluntatem, vel ex vi solius retionis naturalis, aut elicuius divinae institutionis ad illum pervenit, sed potestes, de qua tractamus, nullo ex his modis data est regibus a Deo, loquendo secundum ordinariam legem, quia neo per specialom voluntatem Dei immediate data est (talis enim voluntas Dei nec revelata, nec nota facta est hominibus), neque etiem solum ius naturale per se dictat, hanc potestatem debere esse in regibus, ut ostensum est: institutio denique seu determinatio aut translatio huius potestatis ed reges non a Deo immediate facte est, ut ex usu ipso constat. Item quis alias talis institutio immutebilis esset, et omnis mutatio in ee facta per homines fuisset iniqua; imo omnes civitates, regna, vel respublicae deberent eandem institutionem servare, quie non est maior ratio do une, quam de alia, neque una magis accepit ex divina revelatione talem institutionem, quam alia. Est ergo haec humana institutio, quia per homines immediato facta; ergo per homines immediate datur potestas regibus, quorum dignitas per illam institutionem creata est. Mediate autem dicitur Deus dare hanc potestatem regibus; tum quia immediete dedit illam populo, qui in regem illem transtulit; tum quia Deus huic etiam translationi proxima a populo fectee consentit, et cooperatur tanquam prima et universalis ceusa; tum denique quia illam approbat, et servari vult. Sicut etiam lex humana immediate quidem obligat ex voluntate principis humani ferentis illam, mediate vero etiam obligat ex vi voluntatis Dei volentis, ut legitimis principibus obediatur, iuxta illud Petri: *Subiecti estote...; quia sic est voluntas Dei.*

11. Potest deniquo hoc exemplo dominii humani circa res inferiores declarari. Simpliciter enim loquendo, omnes res, quarum homines habent dominium, ipsis a Deo donateo sunt, non tamen eodem modo. Nam immediate non dedit Deus (ordinarie loquor) alicui homini proprium et peculiaro dominium alicuius rei, sed immediate omnia fecit communia, privata autem dominie partim iure gentium, partim iure civili introducta sunt, et nihilominus illa etiam privata dominia sunt mediato a Deo; tum quie ducunt originem ex prima donatione Dei, tum etiam quia per suam generalem providentiam ad ille concurrit, tum denique quia illa servari vult, postquam sunt constituta. Sicquo dixit Augustinus tract. 6. in Iosu. in fine: *Unde quisque possidet, quod possidet? non ne iure humano? nam iure divino Domini est terra et plenitudo eius,* iure tamen humano dicitur, *haec villa mea est, haec domus mea, hic servus meus est.* Et infra concludit: *Ipsa iura humana per imperatores et reges saeculi Deus distribuit generi humano.* Ita ergo, proportione servata, Deus est, qui distribuit regna et principatus politicos, sed per homines, seu consensus populorum, vel aliem similem institutionem humanam.

12. Dicet vero fortasse aliquis, hoc discursu solum probari, potestatem regis non deri a Deo alicui personae sine interventu voluntatis vel actionis humanae, id tamen non setis esse, ut non detur immediate a Deo; nam otiam dignitas epostolica data est Mathiae medianto actione aliorum apostolorum, et nihilominus data illi est immediato a Deo; et similiter summus Pontifex a cardinalibus eligitur, et tamen immediate a Deo accipit potestatem. Et similiter qui succedit in meioratu per generationem a proximo parento, ius illud tandem consequitur, et nihilominus immediete censetur habere illa bona a primo institutore maioratus, quia ex vi solius voluntatis eius, etiamsi proximus parens maxime nolit, maioratum consequitur. Sic ergo licet temporales reges per successionem dignitatem regiam obtineant,

a Deo tamen immediate illam recipiunt ex vi primae institutionis.

13. Verumtamen haec obiectio non enervat, sed confirmat potius discursum factum, tum quia exempla non sunt similia, tum etiam quia non asseruimus, quamcumque interpositam hominis voluntatem vel actionem sufficere, ut potestatis donatio e Deo immediate non sit, sed solum id fuit dictum de peculiari mutatione et translatione facta per novam institutionem humanam. Duobus itaque modis potest actio seu voluntas humana intervenire in collatione potestatis a Deo ipso ducentis originem, primo solum designando, vel constituendo personam, quae succedat in dignitate a Deo instituta, eodem prorsus modo, quo instituta est, et sine auctoritate vel potestate illam mutandi, augendi, vel minuendi. Atque hic modus quoad pontificiam dignitatem servatus est in lege veteri secundum successionem carnalem; in lege autem nova fit per legitimam electionem, qua persona designatur. De hoc ergo modo successionis verum est, nihil obstare, quo minus potestas a Deo immediate conferatur, et hoc tantum probant exempla adducta. Et ratio est, quia semper confertur potestas ex vi primae institutionis, et solius voluntatis Dei, cuius signum est, quia integre et immutabiliter, prout instituta est, confertur, et quia successio etiam in eadem potestate ab eadem institutione originem habet; ideo enim in lege veteri per generationem carnalem in pontificatu succedebatur, quia ita a Deo ipso institutum erat, nunc autem designatio personae alio magisque spirituali modo fit, quia ecclesiastica traditio docet, ita esse a Christo institutum, qui modum electionis seu designationis personae Vicario suo definiendum commisit.

14. Alio ergo modo potest fieri collatio potestatis ab homine per novam donationem vel institutionem ultra designationem personae; et tunc etiamsi talis potestas fundamentum habeat in aliqua priori donatione divina alteri facta, nihilominus collatio illa, quae postea fit, simpliciter est de iure humano et non divino, et immediate ab homine non a Deo. Exemplum est in servitute, nam si aliquis homo se vendat in servum alteri, servitus illa simpliciter est de iure humano, et potestas, quam Dominus in servum accipit, ab ipso servo immediate data est per potestatem, et libertatem naturalem, quam ipse immediate habuit ab auctore naturae. Ita ergo est in praesenti de subiectione totius communitatis humanae ad unum principem; nam immediate procedit e voluntate communitatis, et ideo immediate est ab homine et de iure humano, licet originem trahat a potestate naturali, quam eadem communitas supra se ipsam a suo auctore accepit. Et ratio clara est, quia in his et similibus casibus nec sufficit designatio personae, neque est separabilis a donatione vel contractu aut quasi contractu humano, ut habeat effectum conferendi potestatem, quia sola naturalis ratio non inducit translationem potestatis ab uno homine in alium per solam designationem personae sine consensu et efficacia voluntatis eius, a quo potestas transferenda seu conferenda est. Unde intelligi non potest collatio potestatis, quae a Deo immediate fiat, media generatione, electione, aut simili designatione humana, nisi ubi successio est ex divina institutione positiva; potestas autem regia non ex divina institutione positiva, sed solum ex ratione naturali ducit originem, media libera voluntate humana, et ideo necessario est ab homine immediate conferente, et non tantum personam designante.

Et hinc etiam oritur (quod est clarum indicium huius veritatis), ut haec regia potestas non sit aequalis in omnibus regibus, neque cum eisdem proprietatibus durationis, perpetuitatis, aut successionis et similibus. In quibusdam enim potestas est simpliciter monarchiae, in aliis vero cum mixtione aristocratiae, seu cum dependentia ab aliquo senatu, etiam quoad suffragia decisive, et interdum tantum in certis casibus, interdum in omnibus gravioribus; vel aliquando in multis, aliquando in paucioribus. Item quibusdam regibus data est potestas non solum personae, sed etiam eius generationi (ut sic dicam), id est, ut possint ad filios, vel nepotes dignitatem transferre: aliis vero interdum datur pro persona, et sine carnali successione, ut uno rege mortuo, alter eligatur, sicut modo in regno Poloniae, et in ipso imperio romano fit; imo etiam posset rex ad certum tempus eligi, si ita fuisset alicubi in principio introductum, quia ex natura rei hoc non repugnet. Ergo signum manifestum est, hanc esse immediatam institutionem humanam, et ideo recipere posse totam illam varietatem, quae rationi non repugnet, et sub humano arbitrio cadere possit.

Atque hinc tandem fit, ut haec regia potestas seu dominatio variis modis obtineri possit, quos hic etiam adnotare oportet, ut plenius resolutio tradita intelligatur. Primus enim modus conferendi uni principi hanc potestatem, in primaeva institutione, est per voluntarium populi consensum. Hic autem consensus variis modis intelligi potest. Unus est, ut paulatim, et quasi successive detur prout successive populus augetur. Ut v. g. in familia Adae, vel Abrahae, aut alia simili in principio obediebatur Adamo tanquam parenti, seu patrifamilias, et postea, crescente populo, potuit subiectio illa continuari, et consensus extendi ad obediendum illi etiam ut regi, quando communitas illa coepit esse perfecta; et fortasse multa regna (et in particulari primum

regnum romanae civitatis) ita inceperunt. Et in hoc modo (si quis recte consideret) regia potestas et communitas perfecta simul incipere possunt. Alius vero modus esse potest, quando communitas iam perfecta voluntarie regem eligit, in quem suam transfert potestatem, qui est modus per se maxime conveniens et rationi consentaneus. Postquam vero haec translatio semel facta est firma, et perpetua, tunc non est ulterius necessaria nova electio, vel novus populi consensus; sufficit enim ille, qui in primordia regni datus est, ut ex vi illius eadem regia dignitas et potestas per successionem transferatur. Et hoc modo in regnis successivis reges etiam dici possunt habere potestatem immediate a populo, non per novum consensum, sed ex vi antiqui; a parentibus enim habent filii eadem regna in virtute primae institutionis, magis quam parentum voluntate; nam etiam si pater nolit, primogenitus succedit in regno, et idea pater solum se habet quasi applicans, seu constituens personam, in quam eadem potestas ex vi eiusdem primi contractus transferatur.

Praeter hunc autem voluntarium modum solent interdum provinciae seu populi liberi involuntarie subiici regibus per bellum; hoc autem contingit et iuste et iniuste fieri. Quando ergo bellum iustum habuit titulum, tunc re vera privatur populus potestate, quam habebat, et princeps, qui contra illum praevaluit, verum ius et dominium talis regni acquisivit, quia supposita iustitia belli, illa est iusta poena. Sicut capti in iusto bello privantur libertate a natura concessa, et efficiuntur vere servi in poenam iustam. Et ideo supra dixi, potestatem regiam fundari in contractu vel quasi contractu; nam iusta punitio delicti vicem contractus habet quoad effectum transferendi dominia et potestates, ideoque aequaliter servandus est. Saepius vero contingit occupari aliquod regnum per bellum iniustum, quo fere modo clariora orbis imperia amplificata fuere; et tunc quidem in principio non acquiritur regnum, nec vera potestas, cum titulus iustitiae desit; successu vero temporis contingit, ut populus libere consentiat, vel ut a successoribus regnum bona fide praescribatur; et tunc cessabit tyrannis, et incipiet verum dominium et regia potestas. Atque ita semper potestas haec aliquo humano titulo, seu per voluntatem humanam immediate obtinetur.

—

CAPUT III.

Fundamentis et obiectionibus regis Angliae contra doctrinam superioris capitis satisfit.

Summarium

1. Primum fundamentum regis desumptum ab inconvenienti. — 2. A redargutione regis vindicatur illustrissimus Bellarminus. — Quando possit populus in regem insurgere, seque ab eius potestate eximere. — 3. Potestatem semel in regem translatam populus restringere nequit, nec iustas eius leges abrogare. — 4. Secundum fundamentum regis. — Solutio. — 5. Probabilius est, Saulem accepisse potestatem suam a populo. — 6. Mathias apostolatum suum accepit immediate a Deo. — 7. Exempla, quae adduxit rex Iacobus, non convincunt, principatum politicum esse immediate a Deo. — 8. Tertia obiectio. — 9. Solutio.

1. Duo videntur esse praecipua fundamenta regis Iacobi, ut existimet, reges non a populis, sed immediate a Deo suam habere potestatem. Primum proponit, redarguendo Bellarminum, et quaedam incommoda inferendo. Primum incommodum est, quia contraria sententia est: *Seditionum fundamentum factiosis ac rebellibus avidissime arripiendum.* Quia si princeps a populo suam potestatem haberet, *posset populus in principem insurgere, seque in libertatem vindicare, quandocumque ipsi videretur, nimirum fretus eodem iure et potestate, quam in regem transtulit. Praesertim cum Bellarminus dicat, populum nunquam ita suam potestatem in regem transferre, quin illam sibi in habitu retineat, ut in certis casibus etiam actu recipere possit.* Atque eodem modo inferre posset rex, integrum esse subditis, potestatem principis restringere, et leges eius abrogare, et alia similia facere, quae superioris sunt potestatis. Nam si rex a populo habet potestatem, ab illo semper pendet; ergo potestas populi superior est; ergo potest omnia, quae intulimus, efficere. Illa autem sunt absurda, nam seditionibus occasionem praebent, et principum potestatem enervant, ut severitatem, et integritatem iustitiae servare non valeant.

Respondemus, nullum ex his incommodis sequi ex resolutione sententiave proposita. Nam in primis negamus, ex ea occasionem rebellionum aut seditionum contra legitimos principes populo dari. Nam postquam populus suam potestatem in regem transtulit, non potest iuste eadem potestate fretus suo arbitrio, seu quoties voluerit, se in libertatem vindicare. Nam si potestatem suam regi concessit, quam ille acceptavit, eo ipso rex dominium acquisivit; ergo quamvis rex habuerit a populo illud dominium per donationem, vel contractum, non ideo licebit populo

dominium illud regis auferre, nec libertatem suam itarum usurpare. Sicut particularis persona, quae suaa libertati renunciavit, et se in servum vendidit, aut donavit, nan potest pastea suo arbitrio se a servituta eximere. Idem ergo est de persana ficta seu communitata, pastquam se alicui principi plene subiecit. Item postquam papulus suam potestatem regi cantulit, iam sa illa privavit; erga nan potest illa fretus iuste in regem insurgere, quia nititur patestate, quam non habet, et ita noa erit usus iustus, sed usurpatia patestatis.

2. Quod vero Bellarminus ex Navarro dixit, populum nunquam ita suam patestatem in principem transferre, quin eam in habitu retineat, ut ea in certis casibus uti possit, neque contrarium est, nequa fundamentum populis praebet ad se pra libita in libertatem vindicandum. Quia Bellarminus nan simpliciter dixit, retinere populum patestatem in habitu *ad quoscumque actus pro libita, et quoties velit, exercendos*, sed cum magna limitatioae et circumspectiane dixit: *in certis casibus*. Qui casus intelligendi sunt vel iuxta conditiones prioris contractus, vel iuxta exigentiam naturalis iustitiae, nam pacta et conventa iusta servanda sunt. Et idea si populus transtulit patestatem in regem, reservando eam sibi pro aliquibus graviaribus causis aut negatiis, in eis licita poterit illa uti, et ius suum couservare. Opartebit autem, ut de tali iure vel antiquis et certis instrumentis vel immemorabili coasuetudine sufficienter constet. Et eadem ratione, si rex iustam suam potestatem ia tyraanidem verteret, illa in manifestam civitatis perniciem abutendo, passet populus naturali potestate ad se defendendum uti, hac enim nunquam sa privavit. Extra has vera et similes casus nunquam licet populo a legitimo rege sua potestate fretus deficere, et ita cessat omnis seditionis fundamentum aut occasia.

3. Atque eadem rationa non licat papula semel subiecto potestatem regis magis restringera, quam in prima translatiane seu canventiane restricta fuit; quia id non permittit lex illa iustitiae, quae docet, legitima pacta servanda essa, et danatianem absalutam semel valide factam revocari nan posse, nequa in tatum, neque ex parte, at maxime quanda onerosa fuit. Ima nec leges principis iustas patest populus sua patestate nixus abragare, sed solum tacita vel expressa eiusdem principis consansu fretus, ut d. Thamas supra docuit, et nas in lib. 7. *de Legibus* latius diximus. Unda nan est simpliciter varum, regem pendere in sua patestata a papulo, etiam si ab ipsa eam acceperit, quia poterit pendere in fieri, ut aiunt, et pastea non pendere in canservari, si plene et absalute illam accepit. Quacirca pastquam rex lagitima canstitutus est, supremam habet potestatem in his omnibus, ad quae illam accepit, etiamsi a populo illam habuerit, quia lex iustitiae hoc exigit, ut declaravimus.

4. Secundo laco inducit rex exempla Saulis et David, qui non a papula, ut Bellarminus cantendit, sed a Dea immediate principatum acceperunt. Quod specialiter de Saule confirmat, quia per sortes nutu divina electus est, quod dicit esse signum certum potestatis immediate a Deo acceptae. Quod et suadet exemplo electionis Mathiae, da quo inde scimus apostalicam dignitatem immediate a Deo accepisse, quia per sortas ad illam electus est, Actor. 1. Respondemus, circa exempla Saulis et David in utramque partem disputari passe, an illi duo reges a Deo, vel a popula immediata acceperint potestatem; neutrum enim aperte ex Scriptura sacra colligitur. Nam licet ex eadem Scriptura certo caustet, utriusque personam divino nutu voluntate ac revelatiane fuisse in regem designatam, non tamen inde sequitur, Deum etiam immediate illis patestatem dedisse; haec enim duo diversa sunt, et ex uno non recta aliud colligitur. Nam sicut Deus interdum concedit hominibus facultatem designandi persanam, cui daturus est ipse immadiate patestatem; ita e canverso Deus potuit sibi reservaro potestatem designandi personam, cui populus daret immediate potestatem.

Atqua ita in facta illarum regum contigisse satis verisimiliter caniectat cardinalis Bellarminus ex verbis Deuteronomii c. 17: *Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possederis eam, habitaverisque in illa, et dixeris: Constituam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui nan sit frater tuus.* In quibus verbis dua tanquam distincta ponuntur, scilicet eligere eum, qui futurus est rex, et constituere eum regem; et illud prius reservat sibi Deus, secundum autem popula concedit, seu relinquit, ut patet ex illis verbis: *Eum constitues, quem Daminus Deus tuus elegerit*, et ex cap. 28. ibid. *Ducet te Dominus et regem tuum, quem canstitueris super te, in gentem, quam ignoras*, etc. Constituere autem regem, nan significat tantum petere regam, sicut postea ille populus petiit 1. Reg. 8, sed significat facera regam. Tum quia ita expanitur in dicto cap. 17. Deuteran. ibid. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere;* tum etiam, quia ibidem praecipitur populus constituere regem eum, quem Deus elegisset: petitio autem regis non poterat essa particularis personae electae a Dea, nam praecessit talem electianem; ergo illa regis canstitutio nan erat nisi creatia regis, et immediata collatio regiae digni-

tatis ac potestatis; ergo electio personae, quam Deus sibi reservavit, nihil aliud erat, nisi personae designatio. Supponitur ergo in illo loco, populum ex natura rei habere potestatem constituendi sibi regem, non enim eam ibi peculiariter illi populo Deus concessit, sed supposuit tanquam communem aliis gentibus, et illum ea uti permisit, vel aliquando usurum praedixit, sicut impletum est 1. Reg. 8. et sequentibus. Et quamvis potestas etiam designandi personam naturaliter cuilibet populo conveniat, nihilominus in peculiarem favorem illius populi, ut aptior persona semper designaretur, potestatem eligendi personam sibi Deus reservavit.

5. Ex illo ergo loco optima coniectura fit, ita observatum esse in creatione primi regis illius populi, qui fuit Saul, quod etiam ex historia electionis eius colligi potest. Nam 1. Reg. 10, postquam sors cecidit super Saul, dixit Samuel ad populum: *Certe videtis, quem elegit Dominus*, quasi petens, et expectans populi consensum, et tunc clamavit populus dicens: *Vivat Rex*. Postea vero, rege iam constituto, subiungitur, scripsisse Samuelem legem regni, etc. Neque refert, quod prius in eodem capite ante sortes missas dicitur, Samuelem unxisse Saulem: *Ecce unxit te Dominus super haereditatem suam in principem*, quia (ut Bellarminus ait, et est probabile) non fuit illa collatio potestatis, aut regni traditio, sed certa promissio et praedictio more prophetico futuri effectus, et voluti praeparatio quaedam animi Saulis ad futuram dignitatem. Quin potius quia post Dei electionem et populi acclamationem adhuc multi repugnabant, additur in cap. 11, Samuelem convocasse iterum populum in Galgala ad innovandum regnum, et subditur: *Perrexit omnis populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino.* Quibus verbis non significatur nova regni electio, sed fuit confirmatio prioris, ut firmior apud populum maneret, et ut omnium subditorum animi magis acquiescerent, omnisque divisio et dissensio tolleretur, ut recte dixit Abulensis ibi q. 12. et 13, et confirmat Iosephus lib. 6. *Antiquit.* c. 6, et addit, ibi inspectante tota multitudine iterum Samuelem unxisse Saulem sacro oleo, quod tamen Scriptura non refert: inde vero intelligi potest, unctionem similem non semper fuisse cum regni traditione simul coniunctam, sed potuisse etiam esse signum vel iam factae, vel futurae.

Unde eodem lib. 1. Reg. cap. 16. simili modo secreto fuit unctus David a Samuele cum promissione regni, quod postea per multos annos pacifico possedit Saul, quod est apertum signum, per illam unctionem non fuisse Davidem factum regem, sed in successorem regni designatum. Et ideo postea libro 2, cap. 2, iterum unctus est a tribu Iuda, ut *regnaret super domum Iuda*, et ibi etiam refertur dixisse David: *Licet mortuus sit Dominus vester Saul, tamen me unxit domus Iuda in regem sibi*, significans, promissionem Dei per populi consensum fuisse completam. Ideoque super alias tribus regnare non coepit, donec (ut refertur capite 5.) *venerunt Seniores Israel ad David in Hebron, et percussit cum eis rex David foedus in Hebron coram Domino, unxeruntque David in regem super Israel.*

6. Est ergo probabilis haec sententia, contra quam parum valet argumentum regis de sortibus, nam electio per sortes speciali Dei providentia directas per se solum probat, designationem personae a Deo ipso fuisse immediate factam. Neque inde fit, Mathiam per sortem electum non recepisse immediate a Deo apostolicam dignitatem et potestatem. Quia licet ex solo modo electionis per sortes id sufficienter non colligatur, ex qualitate et excellentia talis dignitatis et potestatis id colligitur. Erat enim dignitas apostolica supernaturalis et immediate a Christo instituta, et ideo solus ipse poterat illam immediate donare. Unde quamvis apostoli sine sortibus solum Mathiam elegissent (quod facere potuissent, si illum digniorem esse certo cognovissent, ut frequentius patres insinuant); nihilominus ab ipso Christo immediate accepisset dignitatem et potestatem; ergo non ex sortibus, sed ex qualitate potestatis colligendum est, an immediate a Deo conferatur.

7. Iuxta hanc ergo expositionem, illis locis et exemplis potius confirmatur communis sententia tradita. Quia vero expositio illa de fide non est, neque omnino necessaria, concedamus regi ut probabile, Saulem et David regnum et potestatem immediate a Deo accepisse, facile enim poterit quisque, si velit, Scripturae verba ad hunc sensum accommodare. Et de David id aperte affirmat Soto lib. 4. *de Iustitia* q. 2, art. 1, et de utroque Navarrus dicto cap. *Novit*, notabil. 3, n. 33, et 147; et idem sentit Abulens. supra. Nihilominus hoc non solum non obstat resolutioni positae, sed potius inde non minus efficaciter confirmari potest. Primo, quia exempla specialia parum valent ad inferendam universalem regulam, imo solent esse exceptiones a regula, et ideo ex illis sumi solet argumentum, quod iuristae vocant ab speciali, ad inferendam regulam in contrarium. Deinde quia in eisdem locis supponitur manifesto, esse in populo libero potestatem constituendi sibi regem, imo et eligendi, et designandi personam, cui ius regni tribuat, quod probant aperte testimonia Scripturae, quae supra ponderavi. Et ideo Deus peculiariter sibi reservavit electionem personae in regem illius populi constituendae, quia seclusa Dei revelatione, et praecepto, totum hoc erat in arbitrio populi constitutum. Igitur neque inde inferri potest

generalis regula pro omnibus regnis, videlicet, quod ad Deum pertinuerit, immediate designare, aut eligere personam in throno regni constitutam, sive in initio talis regni, sive in eius progressu (alias ostendat rex Angliae, quando Deus peculiari revelatione, aut singulari signo elegerit vel ipsum, vel aliquem ex progenitoribus suis in Britanniae regem); neque etiam potest inde inferri, Deum ordinarie dare, aut dedisse principatum regibus temporalibus, etiam si fortasse in initio israelitici regni propter specialem, quam assumpserat, illius curem, semel atque iterum id fecerit. Quod tendem colligi etiam potest ex alia prohibitione facta illi populo dicto cap. 17. Deuteron. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere;* illa enim probibitio absque dubio non fuit naturalis, sed positiva. Constat enim, alias gentes et nationes potuisse creare sibi reges ex quacumque proviucia vel natione, et in ipsis etiam imperatoribus romanis ita observatum esse sine ulla ioiustitia, vel violatione iuris naturalis; fuit ergo illa prohibitio positiva, et specialis; ergo supposuit potestatem in illo populo creandi sibi regem ex quacumque gente, nisi divinitus prohiberetur, et consequenter, ante illam prohibitionem in populo Israel, in aliis vero populis, quos illa prohibitio non pertinebat, semper hanc liberam potestatem fuisse, et per illam reges incepisse, concluditur.

8. Tertio possumus in regis favorem, eiusque sententiee confirmationem urgere loca Scripturae et sanctorum, quibus supra probavimus, reges esse ministros Dei, et ab ipso habere potestatem, nam in illis locis soli Deo tribuitur huius potestatis donatio; ergo intelligenda sunt de Deo immediate donante, quia haec est purior et simplicior interpretatio, nam quidquid illi additur, praeter Scripturam dicitur. Item minister alicuius ordinario et meliori modo immediate solet eb eo constitui, cuius est minister. Denique hec ratione nos dicimus, Pontificem habere potestetem suam immediate a Deo, quia Christus ipse illam contulit, et ex vi illius primae donationis ad alios transfertur, licet per ministerium seu electionem hominum transferatur; ergo eadem ratione potestas regia erit immediate a Deo.

9. Ad haec vero in primis respondemus, ipsam regiam potestatem esse immediate a Deo auctore neturae, ut diximus. Quia vero non est per specialem revelationem, seu donationem, sed per quemdam naturalem consecutionem, quam ratio naturalis ostendit, ideo immediate solum datur a Deo illi subiectio, in quo ex vi solius rationis neturalis invenitur; hoc autem subiectum est populus ipse, et non aliqua persona eius, ut declaravi. Quia vero hanc eandem potestatem populus in regem transfert, ideo potestas regia dicitur esse data a Deo; et praeterea quia ipsamet regis electio non fit sine divina cooperatione, nec sine peculiari providentia eius. Quod egregie decleravit Chrysost. homil. 23. in epist. ad Rom. ubi tractans verba illa: *Non est potestas, nisi a Deo*, sic inquit: *Quid dicis? omnis ergo princeps a Deo constitutus est? Istud*, inquit, *non dico. Nec enim de quovis principe mihi sermo nunc est, sed de ipsa re*, id est de ipsa potestate. Unde subiungit: *Quod enim principatus sint, quodque hi quidem imperant, illi vero subiecti sunt, quodque non simpliciter ac temere cuncta feruntur, divina sapientia opus esse dico. Propterea non dicit: Non enim princeps est nisi a Deo, sed de re ipsa disserit, dicens: Non enim potestas est nisi a Deo.* Ubi Theophylactus idem docet. Neque vero necessarium est, ut haec omnia ita distincte in Scriptura explicentur. Nam constat, varios effectus eisdem fere verbis Deo in Scriptura attribui, et ex materie subiecta secundum rectam rationem colligendum esse modum, quo a Deo esse dicantur. Nam etiam dicitur saepe Deus dare regne, propter specialem permissionem, licet per iniuriem et seditionem usurpentur, ut rex ipse Angliae de Ieroboam seotire videtur, et in aliis multo est certius, ut notavit Augustinus lib. 5. *de Civit.* cap. 21, et Origen. homil. 4. *in libr. Iudicum*. Ut autem reges dicantur ministri Dei, satis est, quod ab illo habeant potestatem, licet mediante populo, quia ille est modus maxime connaturalis et optimus, qui intra latitudinem neturalis rationis cogitari potest.

Ad comparationem autem, seu aequiparationem, quae in hoc fit inter Pontificem et reges, respondeo, esse rationem longe dissimilem. Nam in primis pontificia monarchia in universam Ecclesiam ab ipso Deo immediate est instituta et praecepta, ita ut mutari non possit. Modus autem regiminis temporalis non est a Deo definitus, nec preeceptus, sed hominum dispositioni hoc relictum est. Deinde spiritualis potestas nunquam fuit in communitate totius Ecclesiae, quia Christus non contulit eam corpori Ecclesiae, sed capiti, seu Vicario suo; ideoque non potest Ecclesia in electione Pontificis concurrere tanquam dans potestatem, sed tanquam personam designans. Potestas autem civilis ex nature rei est in ipsa communitate, et per illam in hunc vel illum principem traoslata est, voluntate ipsius communitatis, eam, ut ita dicam, tanquam rem suam alteri donantis. Unde etiam fit, ut spiritualis iurisdictio suprema Pontificis ita sit iure divino collata, ut limitari non possit, nec minui, nec augeri etiam per universalem Ecclesiae consensum, imo nec per ipsiusmet Pontificis voluntatem. Quamdiu enim dignitatem retinet, non potest illam in se minuere, vel mutare. Potestas autem regia, vel cuiusvis supremi

tribualis temporalis potuit a principio maior vel minor constitui, et successu temporum poterit mutari, aut minui, prout ad bonum commune expediens fuerit, per eum, qui ad hoc habuerit potestatem.

CAPUT IV.

Utrum inter christianos potestas civilis, cui christiani parere teneantur, sit legitima.

Summarium

1. Antiquorum haereticorum error. — Primum fundamentum huius erroris.—2. Secundum fundamentum.—3. Reiicitur praedicta haeresis ex Scripturis et patribus.—4. Ratione sumpta ex divo Thoma eadem haeresis reiicitur.—5. Declaratur vis rationis divi Thomae.—Regem infidelem sibi de novo voluntarie creare fidelibus non licet.—6. Rex gentilis iusto bello civitatem christianam occupans verum etiam dominium in illam consequitur.—Quando subiectio ad principem in detrimentum vergit fidei, possunt fideles se ab ea eximere.—7. Quando dissolvi possit matrimonium inter infideles propter alterius conversionem ad fidem.—8. Conclusio: De fide certum est, inter christianos esse veros reges ac principes.—9. Evasio.—Reiicitur.—10. Ratione probatur assertio.—11. Tacitae evasioni occurritur.—12. In quo constat libertas christiana.—13. Solvitur primum fundamentum primi erroris.—14. Exponitur locus Matthaei cap. 17.—15. Solvitur secundum fundamentum.

1. Quamvis in quaestione hac non sit nobis cum adversariis controversia, quia vero multi ex illis (ut audio, et ut rex Angliae in sua Praefatione saepe inculcat) romanum Pontificem eius doctrinae insimulant, quae iura et dominia principibus debita evertat; quid de hac re vel Fides catholica statuat, vel sanior doctorum sententia tueatur, explicandum existimavi, ut hoc etiam modo ad praecipuam controversiam de summi Pontificis primatu clarior et aptior sternatur via. Duobus ergo modis existimatum est et affirmatum, christianos reges non habere supremam potestatem civilem ad leges ferendas, punienda delicta, et ius politicum dicendum. Unus eorum fuit, qui dixerunt, in Ecclesia Christi non posse esse talem potestatem, neque usum eius legitimum, quia christiani nulli temporali dominio possunt esse subditi. Alius est eorum, qui licet fateantur esse in Ecclesia temporalem potestatem, negant tamen esse supremam in regibus temporalibus, sed in solo Pontifice, a quo regum potestas per concessionem vel tolerantiam derivatur. De hoc secundo puncto in capite sequenti dicemus; quia vero supponit primum, illud hic breviter expediemus, quia etiam novi sectarii in illo non recte sentiunt.

Multi ergo ex antiquis haereticis, veluti sequentes aut imitantes Galilaeorum errorem in capite 1. relatum, dixerunt, christianos non esse subiectos principibus temporalibus, praesertim ethnicis. Quod aliqui solum de perfectis christianis, et maxime spiritualibus dixerunt, ut Beguardi, alii de omnibus iustis, alii de omnibus christianis; quos errores hic latius recensere superfluum duco. Hinc effutierunt Anabaptistae et alii similes, principatum politicum non esse christianis licitum, praesertim in christianos. Horum autem errorum diversa cogitari possunt fundamenta. Primum et peculiare respectu principum ethnicorum est, quia indignum et periculosum est, infidelem dominari fidelibus, ideo enim Paulus monet, 2. Corinth. 6: *Nolite iugum ducere cum infidelibus*. Et rationem variis modis explicat, dicens: *Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras? quae autem conventio Christi ad Belial? aut quae pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis?* Cum ergo primatus politicus a Deo sit, non debet intelligi concessus contra ordinem debitum, et cum periculo fidei; nam quae a Deo sunt, ordinatissima sunt; ergo eo ipso quod aliquis in Christo baptizatur, et fidem eius recipit, fit immunis ab ethnicorum principum subiectione. Et confirmari hoc potest ex verbis illis Matth. c. 17, ubi cum Christus Petrum interrogasset: *Reges terrae a quibus accipiunt tributum, vel censum? a filiis suis, an ab alienis?* et Petrus respondisset: *Ab alienis*, conclusit Dominus: *Ergo liberi sunt filii*, utique a tributis, et consequenter etiam a potestate, nam haec duo correlativa sunt. Nomine autem filiorum Christus omnes fratres suos, ac subinde omnes fideles comprehendit, *quia omnes sunt filii regni illius, sub quo sunt omnia regna terrena*, ut dixit August. lib. 1. *evangelicarum quaestionum*, q. 23. Vel alio titulo illi eamdem libertatem participant, quia omnes sunt speciali et excellenti modo de familia Christi, qui est filius naturalis; cum autem filius liber esse dicitur, cum illo comprehenditur eius familia, ut dixit Lyran. in eum locum, quem alii imitantur, et sensit Hieronymus, dicens: *Ille pro nobis et crucem sustinuit, et tributa reddidit; nos pro illius honore tributa non reddimus, et quasi filii regis a vectigalibus immunes sumus.* Quae verba non possunt restringi, ut quidam volunt, ad solos sacerdotes, vel clericos; neque enim illa duo coniunxit *pro nobis et crucem sustinuit, et tributa reddidit.* Subiit autem crucem pro omnibus simpliciter, tam laicis, quam clericis; ergo pro omnibus solvit tributa; ergo omnes a tributis solvendis temporalibus regibus liberavit; ergo et ab illorum dominatu et iurisdictione illos exemit, quia una libertas aliam comitatur.

2. Secundum et generalius fundamentum huius erroris est, quia christiani liberi sunt etiam o potestate christianorum principum, quia hoc postulat christiana libertas, quom in hoc sensu intelligunt, et maxime exaggerant Lutherus et alii huius temporis sectarii, ad hunc sensum detorquentes varias Scripturas, quibus abunde satisfecimus libro 1. *de Legibus* cap. 18, et 19, et lib. 3, cap. 31, et ideo illas nunc omittimus. Ex hoc autem principio, seu libertate christiana sic intellecta recte infertur, in principibus etiam christianis non esse potestatem civilem aut politicam in homines fideles, quia si isti non teneotur parere, illi non habent ius praecipiendi; quia haec duo correlativa sunt, et uno ablato, alterum auferri necesse est. Unde induount etiam testimonia novi testamenti, in quibus christianis et dominari, et subiici dicunt esse prohibitum. Nam de dominatu dicitur Luc. 22: *Reges gentium dominantur eorum, ... Vos autem non sic*, vel ut Matthaeus ait 22: *Non ita erit inter vos*, ubi Chrysostomus hom. 56. dixit, Christum voluisse discrimen hoc inter gentiles et christianos constituere. De subiectione autem ait Paulus 1. Cor. c. 7: *Nolite fieri servi hominum*, et indicat rationem, praemittens: *Pretio empti estis*, quasi dicat, indignum esse, redemptos a Christo terrenis subiici potestatibus.

3. Haec vero sententia tota sine dubio haeretica est. Nam in primis apostoli docuerunt fideles iam ad Christum conversos, ut regibus et potestatibus obedirent, non tantum propter vitandam poenam, nec quia tunc resistere non poterant, nec solum propter scandalum vitandum, sed etiam *propter conscientiam*, et *quia ministri Dei sunt*, ut ex Petro, et Paulo in cap. 1. probavimus. Loquebantur autem hi apostoli eo tempore, quo imperatores, et reges, ac praefecti eorum seu potestates infideles erant et idololatrae; ergo ex eorum doctrina habemus, christianos esse subiectos principibus etiam ethnicis, et consequenter veros reges infideles potestatem habere in christianos in suis terris degentes. Deinde ita intellexerunt illa loca, et docuerunt antiquissimi patres, ut Chrysostomus, Ambrosius, Origenes, Epiphanius, et alii in capite 1. allegati, et expresso Iustinus apologia 2. ad Antoninum Pium imperatorem ethnicum, aliquantulum a principio, ubi ex professo christianos ab hac calumnia liberat, dicens: *Tributa vero et census iis, qui a vobis constituti sunt, ubique in primis conamur pendere, quemadmodum ab eo instituti sumus*. Et affert verba Christi Matthaei c. 22: *Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo*, et concludit: *Hinc Deum solum adoramus, vobis autem in aliis rebus laeti servimus, regesque vos, et principes hominum esse profitemur; rogamusque, ut vos cum regali potestate sanam bonamque mentem habere inveniamini*. In quibus verbis nomine omnium christianorum profitetur, esse infideles veros reges et principes christianorum, ut homines sunt, et posse in eos habere potestatem, etiamsi sanam mentem non habeant. Idem sensit Ignatius epistola 10. ad Smirnenses, et Optatus lib. 3. *contra Parmenian.* ubi expresse dicit: *Etiam si talis esset imperator, qui gentiliter viveret*. Possumus denique ad hoc afferre verba Ambrosii lib. 4. in Luc. cap. 5. in fine, ubi expendens verba Christi Matth. 17, dicit: *Magnum quidem est, et spiritale documentum, quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis terreni putet esse solvendam*; ubi etiam alludit ad verba Pauli ad Rom. 31. Unde manifeste loquitur de legitimo rege, etiam si christianus non sit, nam ita locutus est Paulus, et Christus de Caesare imperatore ethnico loquebatur, et in eodem sensu loquuntur alii patres, quos statim referemus.

4. Rationem vero huius veritatis attigit d. Thomas 2. q. 10, art. 10, quio: *Dominium*, inquit, *vel praelatio introducta sunt ex iure humano, distinctio autem fidelium et infidelium est ex iure divino. Ius autem divinum, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione;* et ideo distinctio fidelium et infidelium secundum se considerata non tollit dominium et praelationem infidelium supra fideles. Quae ratio est optima, et potest in hunc modum explicari. Nam quando subditi alicuius regis gentilis convertuntur ad fidem, non eximuntur ipso facto aut ex vi iuris divini a iurisdictione temporali sui legitimi principis, quia non possunt auctoritate propria privare alterum dominio et iure suo: neque etiam eis datum est, ut id faciant auctoritate Dei, quia hoc neque illis est revelatum, nec ratio naturalis id dictat, imo contrarium docet Scriptura et recta etiam ratio. Tum quia, nou interveniente concessione divina, illud esset, per se loquendo, contra iustitiam; tum etiam quia cederet in scandalum infidelium et quamdam ignominiam christianae religionis, e[illegible]us propagatio maxime posset illo modo impediri. Confirmatur, et explicatur exemplo de matrimonio inter infideles, quia non dissolvitur ipso facto per conversionem, verbi gratia, uxoris ad fidem, sed adhuc manet uxor subdita viro infideli, quia retinet potestatem in ipsam, teste divo Paulo 1. Cor. 7, ut late explicat Augustinus lib. 1. *de adulterinis coniugiis* cap. 18. Ratio autem est, quam d. Thomas tetigit, quia matrimonium inter infideles consistit iure naturae, professio autem fidei per se non mutat ius naturae, vel humanum contractum in illo fundatum. Quam ratio-

nem iudicavit etiam Innocentius in capite *Gaudemus*, de divortiis. Ergo eadem ratione non amittitur legitima potestas civilis propter conversionem subditorum ad fidem.

5. Est autem valde notandum circa doctrinam divi Thomae in citato loco, rationem factam solum procedere, quando dominium et potestas principis ethnici praeexistit ante fidem subditorum; in quo etiam casu videntur maxime procedere testimonia Petri et Pauli, et traditio patrum. Unde addit d. Thomas, si sermo sit de instituenda, vel tribuenda de novo potestate infidelibus supra fideles, hoc nullo modo esse permittendum. *Cederet enim*, inquit, *hoc in scandalum et fidei periculum*, nam subditi, nisi sint magnae virtutis, facile sequuntur imperium principis et religionem. *Et similiter*, ait, *infideles contemnent fidem, si fidelium defectus cognoscant.* Haec vero doctrina intelligenda est, quando nova subiectio fidelium ad principem infidelem ex fidelium consensu et voluntate pendet; in eo enim casu procedunt efficaciter rationes divi Thomae, et testimonium Pauli, quod inducit 1. ad Corinthios 6: *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum iudicari apud iniquos* (id est infideles, ait divus Thomas), *et non apud sanctos* (id est fideles), ut paulo inferius ipsemet Apostolus declarat, dicens: *Frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles.* Si enim ad privata etiam iudicia inter fideles non sunt infideles voluntario iudices eligendi, multo certo minus potest aliqua christiana plebs infidelem principem sibi praeficere, et ideo, ut divus Thomas ait, nullo modo id permittit Ecclesia.

6. At vero si contingeret, plebem fidelem involuntarie subiici denuo principi infideli iusto titulo, tunc procederet etiam assertio posita, et ratio facta. Ut verbi gratia, si rex gentilis iusto bello civitatem christianam occuparet, tunc verum dominium acquireret, nam hoc etiam est de iure gentium a naturali derivatum, quod fides non tollit. Nec Ecclesia per se loquendo hoc impedit, quando princeps infidelis ethnicus est, et ipsi Ecclesiae non subditus, prout modo loquimur. Idemque esset, si contingeret, regem infidelem legitimo iure successionis christianum populum principi christiano antea subiectum obtinere, quia tunc etiam fides subditorum non impedit acquisitionem dominii, nec pendet ex illius populi voluntate, sed necessario venit ex aliqua priori et iusta institutione. Haec autem intelligenda per se sunt, id est, praecavendo scandala, et pericula fidelium, quae sequi etiam possunt ex subiectione fidelium ad antiquos principes infideles, ideoque in utroque casu si talia incommoda probabiliter timerentur, et vitari non possent nisi vel non ferendo, vel non acceptando talem principem, fieri posset, et deberet, quia ius et potestas ad id faciendum Ecclesiae non deest. Atque hac ratione generaliter dixit divus Thomas citato loco, posse Ecclesiam de iure instituere, ut infideles priventur dominio et praelatione super fideles, qui transferuntur in filios Dei, quamvis propter vitandum scandalum Ecclesia non utatur hac potestate circa principes infideles, alias sibi non subditos.

Unde ulterius considerandum est, aliquos infideles esse subditos Ecclesiae temporaliter tantum, ut sunt Iudaei habitantes in terris principibus christianis subiectis, et de illis infidelibus non agimus, quia non sunt supremi principes, de quibus maxime nunc loquimur. Tamen de illis certum est, posse Ecclesiam vel christianos principes illos ita gubernare in temporalibus, et maxime in his, quae spectant ad libertatem et securitatem fidelium: prout ad bonum fidei expedire indicaverint, quod alterius considerationis est. Alii vero sunt infideles subditi Ecclesiae spiritualiter, etiamsi alias sint supremi principes temporales, quales sunt haeretici baptizati, qui nomine christiani sunt, re tamen vera sunt infideles, quia vera fide carent, subditi vero Ecclesiae sunt ratione baptismi et characteris. Et de his vera est dicta resolutio, non solum propter vitandum periculum fidelium, sed etiam propter directam potestatem, quam habet Ecclesia ad puniendos haereticos, etiamsi reges sint, ut infra videbimus. Alii vero sunt infideles nullo modo subditi Ecclesiae, neque temporaliter, neque spiritualiter, neque iure, neque facto. Et in his solum procedit illa doctrina d. Thomae de potestate indirecta, per quam potest Ecclesia suos fideles subditos a moralibus periculis et occasionibus amittendi fidem liberare, ac defendere. Nam per se non habet Ecclesia iurisdictionem in hos reges infideles, iuxta illud Pauli 2. Cor. cap. 5: *De his, qui foris sunt, nihil ad nos;* et ideo sicut non potest illos ad fidem cogere, ita nec propter infidelitatis crimen eos punire; quapropter neque hoc titulo potest illos privare dominio et iurisdictione, quam super christianos habuerint. Solum ergo id potest facere Ecclesia propter spiritualem gubernationem et necessariam providentiam circa suos subditos fideles. Quod autem hoc titulo possit, verissimum censeo, quia qui dat gubernandi potestatem, consequenter tribuit quidquid ad illius convenientem usum necessarium est, ut insequentibus latius ostendendum.

7. Potestque in praesenti optimum argumentum sumi ex doctrina recepta et approbata ab Ecclesia, et sumpta ex Paulo 1. Cor. 7. dicente, coniugem prius infidelem ad fidem conversum, si alter neque converti ad fidem velit, neque cohabitare sine iniuria Creatoris, posse dimittere illum, et matrimonium dissolvere; ergo eadem, vel maiori ratione data est

potestas Ecclesiae ad liberandum fideles a iugo infidelium quorumcumque, quando ex tali subiectione fides periclitatur, hic enim aeque urget ratio Pauli dicentis: *Non enim servituti subiectus est frater, aut soror in huiusmodi.* Quin potius notari potest in hoc discrimen, nam quia vinculum matrimonii indissolubile est natura sua, et inter duas tantum determinatas personas consistit, ut illo titulo dissolvi possit, necesse est, ut in particulari de periculo coniugis fidelis constet; et potestas regia in multitudinem hominum cadit, et de se non est adeo immutabilis, ideoque satis est generale et commune periculum, in quo fideles principibus infidelibus subditi, moraliter loquendo, versentur, ut Ecclesia possit omnes a tali subiectione liberare, etiamsi de singulorum periculo in particulari non constet, quia leges morales, quae in universali feruntur, considerant ea, quae ut plurimum eveniunt, etiam si in particulari cessare contingat. Nihilominus tamen raro Ecclesia utitur hac potestate, et licite id facit, etiamsi fideles suos in aliquo periculo relinquat, quia vel non habet vires cum effectu et fructu potestatem suam exequendi, vel quia maiora scandala probabiliter timet. Et nihilominus tunc singuli fideles subditi licite poterunt vel fugere, vel alio medio uti ad evadendum periculum, si de illo moraliter constet; tum quia magis tenentur consulere animae suae, quam iuri alterius; tum etiam quia tunc a tali principe iniuriam et violentiam patiuntur, et ideo parere non tenentur.

8. Ex quibus ulterius certissimum ac de fide est, in Ecclesia Christi esse christianos principes ac reges, veram potestatem politicam seu civilem habentes in subditos suos etiam christianos et fideles. Haec assertio non est sub his terminis *fidelium et christianorum principum* in toto novo testamento expresse, fortasse, quia quo tempore scriptum est, nondum erant temporales reges ad fidem conversi, et ita non occurrit occasio de illis loquendi. Adducta tamen testimonia sufficienter illam probant, tum ex similitudine, vel certe ex maiori ratione, tum etiam quia verba apostolorum valde indefinita et universalia sunt. Ait enim Petrus: *Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, sive regi quasi praecellenti.* Et infra: *Regem honorificate.* Et deinde praecipit servis, subditos esse dominis, *non tantum bonis, sed etiam discolis;* ergo idem a fortiori intelligit de omnibus fidelibus subditis principibus, sive bonis sive malis; non possunt autem dici boni principes, nisi sint fideles. Deinque admonitio Pauli ad Titum 3: *Admone illos principibus et potestatibus subditos esse,* quam latius tradit ad Romao. 13, non fuit ab eo data pro solo illo tempore primitivae Ecclesiae, sed ut perpetuo in ea duraret; ergo nunc etiam habet locum respectu principum christianorum. Potestque idem confirmari testimoniis veteris testamenti, quibus constat, principes fideles habuisse politicum regimen subditorum fidelium, quorum imperio isti obedire tenebantur, ut de Moyse, Iosue, et aliis iudicibus usque ad Samuelem, et postea de Saulo, Davide, et successoribus eorum colligitur ex Deuteronom. 1. et 17, et ex libris Iudicum, et Regum, et 2. Paralipomen. 19, ubi etiam fit mentio inferiorum iudicum et magistratuum. Ergo multo magis illa subordinatio et subiectio servanda est in lege gratiae, quia non spectat ad caeremonialia legis veteris, et in generali loquendo, non pertinet ad propria iudicialia illius legis, sed ad legem moralem iuris naturalis, vel immediate, vel mediante aliquo iure humano; quae iure in lege gratiae durant, et perfectius obligant.

9. Dicet vero fortasse aliquis, hoc fundamentum recte concludere ex hypothesi, quod in Ecclesia Christi sint veri reges et principes temporales verum dominium et iurisdictionem in christianos habentes; nam hoc posito lex naturalis iustitiae et obedientiae evidenter obligant subditos ad parendum. Adversarii autem, qui contrarium errorem defendunt, hoc principium negant, dicentes repugnare institutioni Christi et libertati christianae, seu perfectioni legis gratiae. Contra hoc vero probari potest illa suppositio ex perpetuo Ecclesiae traditione ab eo tempore, quo imperatores et reges ad Christum converti et baptizari coeperunt; semper enim pro veris regibus et principibus habiti sunt, non minus, imo perfectius et excellentius, quam antea essent. Hoc constat ex historiis ecclesiasticis Eusebii, et aliorum, praesertim de Constantino, Teodosio, et similibus. Item hoc saepe profitentur concilia generalia, ut patet ex nicaeno primo, cui Constantinus adfuit, et aliis. Praeterea summi pontifices scribentes ad reges et principes christianos, illos ut veros principes et dominos temporales recognoscunt, ut patet ex multis epistolis divi Leonis et divi Gregorii, et ex aliis, quos capite sequenti referemus. Nunc solum notamus verba Symmachi papae, Apolog. ad Anastasium Imperatorem. *Nos,* inquit, *potestates humanas suo loco suscipimus, donec contra Deum suas erigunt voluntates.* Concilium etiam toletanum XII, cap. 1, sub excommunicatione declaravit, Eringium esse verum regem Hispaniae, et concilium meledense cap. 15, et 16, anathema fert in eos, qui regiae potestati contradicere praesumpserint, et loquitur de regibus christianis, et de illis, ait, habere potestatem a Deo, iuxta sententiam Apostoli, quam proinde etiam de regibus christianis intelligit.

Atque eodem modo intellexerunt apostolica testimonia Chrysostomus, Ambrosius, et alii patres, et

optime d. Augustinus libro *Quarundam propositionum in epistola ad Romanos*, proposition. 72. circa illa verba: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: Rectissime*, inquit, *admonet, ne quis ex eo, quod a Domino in libertatem vocatus est factus christianus, extollatur in superbiam, et non arbitretur in huius vitae itinere servandum esse ordinem suum, ut potestatibus sublimioribus, quibus pro tempore rerum temporalium gubernatio tradita est, existimet, non se esse subdendum*. Et infra: *Si quis ergo putat, quoniam christianus est, non sibi esse vectigal reddendum, aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum eis, qui haec curant potestatibus, in magno errore versatur*. Ubi loquitur Augustinus de suo tempore, quando in Ecclesia iam erant principes christiani; et ita verba Pauli accommodat ad omnes principes pro tempore regnantes. Et verba illa Augustini mutuatus est Anselmus in Paul. et brevius Primasius. Idemque Augustinus libro 3. *contra Crescon*. c. 51. declarat, quam necessarium sit regis officium etiam inter christianos, et quanto melius et salubrius per bonos, id est pios et fideles reges, quam per malos et infideles exerceatur.

Praeterea hoc confirmant honorifici tituli, quibus antiqui patres ad fideles principes scribunt, ut Cyrillus alexand. in lib. *de recta fide ad Theodosium*, ubi prius christianissimum regem illum appellat, et postea ad eundem ait: *Vos estis summarum dignitatum fontes, et supra omnem eminentiam, humanaeque felicitatis principium ac origo*. Et infra: *Tam pii et praeclari vestri imperii summum praesidium est Dominus noster Iesus Christus; nam per illum reges regnant*, etc. Et infra se ostensurum promittit, *quod gloriosa in Deum pietas regiis honoribus immobile sit fundamentum*. Similia videri possunt in Ambrosio in epistola ad Gratianum Augustum, quam ad libros de fide praemittit, ubi etiam illum vocat *christianissimum principem et principum christianissimum*. Item in eiusdem concionibus in obitu Theodosii, et in obitu Valentiniani, et in variis epistolis ad sui temporis imperatores christianos. Idemque agnovit Gregorius nazianzenus orat. 17, cuius verba optima inferius commodiori loco referam.

Addo praeterea antiquius testimonium Martialis episcopi lemovicensis, qui prope tempora apostolorum vixit, et in epist. 2. ad Tolosanos cap. 8. refert convertisse ad fidem principem quemdam Galliae, quem regem appellat, eiusque fidem valde commendat, et addit: *Cui obedire debetis in omnibus, quia princeps vobis a Deo est constitutus*, etc. Notari etiam potest locus Tertulliani lib. *de Idololatria* cap. 15, ubi prius ait, reddenda esse Caesari, quae sunt Caesaris, et quae sunt Dei, Deo, sicut Christus docuit. Unde postea subinfert: *Igitur quod attinet ad honores regum et imperatorum, satis praescriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere secundum apostoli praeceptum subditos magistratibus et principibus et potestatibus. Sed intra limites disciplinae quoadusque ab idololatria separamur*. Ubi licet loquatur de tempore imperatorum gentilium, tamen generaliter doctrinam intelligit. Unde cap. 17. addit, christianos eo tempore potuisse ab imperatoribus dignitatem et administrationem potestatis civilis accipere, dummodo sine ulla idololatriae labe illam exercerent. Unde tandem recte scripsit Prosper in libr. Epigrammaton c. 34:

Reddendum est quidquid mundi bene postulat ordo,
Propositumque piae non violat fidei.
Militibus, et sanctis nulla est spernenda potestas,
Aequum servire est regibus et dominis.
Ut Christi famulis ad verum prosit honorem:
Dilexisse bonos, et tolerasse malos.

10. Ratione facile etiam persuaderi potest haec veritas, quia christiana Fides aut baptismus non facit aliquem incapacem regiae dignitatis, vel principatus, aut potestatis politicae; ergo si quis ante fidem illam habebat, non amittet illam propter baptismum aut fidem, si ad illam convertatur: vel si iam christianus per legitimam electionem, vel alio iusto titulo ad illam assumatur, vere illam acquirit, verusque rex, princeps, aut magistratus constituitur; ergo subditi etiam fideles, et christiani illi parere tenentur. Illationes quidem per se et ex dictis evidentes sunt. Antecedens autem probatur, quia vel illa incapacitas esset ex peculiari Christi institutione, vel ex natura rei, seu naturali aliqua repugnantia; nullum enim aliud fundamentum cogitari potest: utrumque autem illorum omnino falsum est, et irrationabile.

11. De primo patet, tum quia nullibi legimus, Christum prohibuisse fidelibus regium principatum, ut facile infra ostendetur fundamentis contrariae sententiae satisfaciendo. Tum etiam, quia potius de Christo, et de tempore gratiae praedictum erat, reges terrae fuisse in Christum credituros, ipsumque adoraturos, psalmo 71: *Reges Tharsis et insulae munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terrae*, etc. Unde psalmo 2. prius dicitur adstitisse reges terrae adversus Christum, et postea subditur: *Et nunc, reges, intelligite, erudimini, qui iudicatis terram: servite Domino in timore*, etc. Et Isaiae 49: *Erunt reges nutritii tui, vultu in terram demisso adorabunt te, et scies, quia ego Do-*

minus, super quo non confundentur, qui expectant eum. Et cap. 60: *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui,* etc. Neque dici, aut cogitari potest, reges venientes ad Christi fidem eo ipso amittere regna, et reges esse desinere, quia ut Ecclesia canit, *non eripit mortalia, qui regna dat coelestia.* Neque alia fuisset suavis, vel conveniens providentia; nam si reges ad Christum conversi statim ab ipso privarentur regnis iuste possessis, pauci profecto essent ita regnorum contemptores, qui christiani fieri vellent. Non est ergo credibile, Christum, qui omnium ordinum homines ad se vocat, et sapienter ac suaviter media ad illorum conversionem apta disposuit, tam magnum impedimentum conversioni principum temporalium posuisse, talemve institutionem in Ecclesia sua reliquisse.

Maxime, quia neque ad Ecclesiae splendorem, neque ad bonum temporale regimen, neque ad spiritualem perfectionem talis institutio pertinebat. Primum patet, quia multo magis illustrat Christi fidem, et Ecclesiam, quod imperatores, reges, ac principes terrae Christo eiusque Vicario subiiciantur, et hoc sine dubio est, quod in supra positis promissionibus commendatur. Secundum etiam patet; nam ratio supra facta de necessitate politici principatus ad conservationem societatis humanae non minus habet locum in Ecclesia Christi, quam extra illam, quia etiam christiani indigent communitate politica, in qua pax et iustitia serventur; et ad hoc etiam christiani indigent directione et coactione civili, ut per se notum est. Ergo cum Christus nec suam Ecclesiam in temporalibus male gubernari voluerit, neque etiam miraculose illam regere decreverit, non debuit quasi connaturale regimen ab ipsa tollere, et consequenter nec principatum politicum auferre. Tertia denique pars probetur, quia principatus politicus non est contra essentialem Ecclesiae perfectionem, quae in vera et viva fide per caritatem operante consistit. Cum enim ille principatus sit iustitiae et rationi naturali consentaneus, non potest esse caritati contrarius. Neque etiam est contra perfectionem consiliorum, nam ad hanc non spectat, ut carentia temporalis dominii aut iurisdictionis sub necessitate constituatur, sed solum sub consilio liberae voluntati relinquatur, iuxta illud: *Si vis perfectus esse,* etc. Atque ita perfectio evangelica et efficacia gratiae Christi in hoc potius ostenditur, quod multi imperatores et principes voluntarie imperia et regna abdicerunt.

12. Ex quibus satis probatum manet alterum membrum, nimirum, christianos non esse incapaces principatus politici ex natura rei, vel ex aliqua naturali repugnantia. Tum quia potius ostensum est ex natura rei esse hoc regimen necessarium christianis, quibus multo etiam melius est, per principes christianos gubernari, quam per non christianos, ut obiter etiam ostensum est, satisque est per se notum; ergo potius ex natura rei necessarium fuit, christianos esse capaces regnorum et magistratuum temporalium. Tum etiam quia si esset aliqua repugnantia, vel esset cum libertate christiana, vel cum fide. At libertas christiana non consistit in exemptione a iustis legibus humanis, neque in immunitate a iusta coactione aut vindicta peccatorum, quando contra pacem et iustitiam committantur; sed consistit in exemptione vel a lege Moysi vel a timore servili, seu (quod perinde est) consistit in libera servitute ex amore et caritate, cui humanum regimen non repugnat, sed potius illam iuvat, si adsit; si vero desit, illius defectum per coactionem supplet. Fidei etiam nihil repugnat praedicta potestas, vel subiectio illi respondens, quia utraque est conformis rationi naturali, quae non est Fidei adversa. Quod certe satis confirmat Paulus in epist. ad Philemonem, in qua manifeste supponit, propter fidem, quam Philemon habebat, et Onesimus servus eius susceperat, nec illi fuisse ablatum ius dominii, nec huic servitutem esse ademptam; ergo a fortiori idem dicendum est de iurisdictione politica, et illi correspondente subiectione.

13. Ad primum ergo fundamentum contrarii erroris respondemus, verba illa Pauli: *Nolite iugum ducere cum infidelibus* ad litteram intelligi de infidelibus, ut infideles sunt, id est nolite cum infidelibus in propriis eorum operibus, quae ut infideles operantur, communicare. Et hunc sensum probant omnes rationes Pauli. Ex hac autem sententia solum concluditur, fideles non debere obedire principibus infidelibus, si aliquid contra fidem, aut contra veram religionem praecipiant. Atque in hunc modum intellexerunt ibi locum illum Ambrosius Theodoretus et d. Thomas, et Augustinus lib. *contra Donatistas* post collationem cap. 6. et 2. Hieronymus autem lib. 1. *contra Iovinian.* et epist. 11. ad Ageruchiam, per iugum intelligit matrimonium, sentiens, ibi prohiberi feminae christianae cum gentili contrahere. Sed sine dubio Apostolus ibi non loquitur specialiter de vinculo matrimonii, quia neque de illo mentio ibi fit, neque in toto illo contextu occurrit occasio de illo specialiter tractandi. Probabile sane est, quod Chrysostomus ibi ait homil. 6, admonere Paulum fideles generatim, ut nimiam consuetudinem et familiaritatem cum infidelibus evitent, utique propter periculum, ne in fide aut moribus ab eis corrumpantur. In quo sensu non tradidit Paulus ibi novum praeceptum positivum, sed explicat naturale, quo unusquisque tenetur vitare periculum, ne in

illo pereat. Atque hoc modo etiam respublice christiana tenetur vitare principem infidelem, et non acceptare illum, si ex ipsius consensu pendeat, vel etiam repellere, si ex illius imperio morale periculum eversionis timeatur; quod tamen non privata, sed publica auctoritate facere debet, quando alioqui princeps ius ad regnum legitimum habet. Atque ita et servatur debitus ordo, et vitatur periculum.

14. Ad locum Matt. 17. quoniam tractando de immunitate ecclesiastice latius expendendus est, nunc breviter dico, nomine filiorum non comprehendi ibi omnes fideles, neque etiam omnes iustos, quia Christus ad litteram loquitur de filiis naturalibus, ut ex contextu et ex omnium expositione constat. Ad Augustinum vero respondet d. Thomas 2. 2, q. 104, art. 6. ad primum, locutum esse in sensu spirituali, et ita filios regni liberos esse a servitute peccati et a tributo, quod ratione illius pendere debebant. Quod non placet Caietano ibi, et ideo exponit, sub filiis regni, sub quo subsunt regna terrena, intellexisse Augustinum non omnes iustos, sed eos, qui praesunt quasi filii, ut sunt episcopi et alii ecclesiastici. Verumtamen etiam isti filii naturales non sunt, et ideo sub nomine et ratione filiorum (si modo verborum proprietati stetur) non comprehenduntur. Et ideo Iansenius putat, Augustinum esse locutum de solo Christo, etiamsi in plurali de filiis loquatur, quia Christus Dominus generatim de filiis naturalibus loquebatur. Neque etiam comprehenduntur sub illa libertate omnes christiani propter alium titulum, quod sint de Christi familia, ut satis explicuit Paulus ad Roman. 13, quia illa coniunctio cum Christo in eadem familia, id est Ecclesia, et valde ampla et generalis est, et alterius ordinis, scilicet, spiritualis, quae non tollit corporalem servitutem, seu subiectionem, et consequenter nec tollit ordinem iustitiae, qui ex illa nascitur. An vero ratione illius tituli immunitas illa ad omnes ecclesiasticas personas extendatur ex vi verborum Christi, postea videbimus, et verba Hieronymi, quae hoc attingere videntur, exponemus.

15. Ad aliud fundamentum iam responsum est, veram christianam libertatem non excludere honestam subiectionem ad legitimos principes temporales non solum christianos, sed etiam infideles, ut ex doctrina apostolorum satis declaratum est, et latius in dicto libro *de Legibus*. Ad verba demum Christi Domini respondemus, Christum non intendisse per illa tollere iustum principatum inter christianos, sed solum eos docere ne gentilium principum ambitionem et tyrannidem imitentur. Et ideo non simpliciter de regibus, sed cum determinatione dixit: *Reges gentium dominantur eorum*, ubi etiam verbum *dominandi* indicat nimium affectum et ambitiosum gubernandi modum, sicut Petrus 1. canon. cap. 5. dixit: *Non dominantes in clero*. Atque ita exposuit Chrysostom. homil. 56. in Matthaeum, et in alia brevi narratione in Matth. cap. 20. Et ex occasione, in qua Dominus ad reprimendam discipulorum ambitionem, et de primatu contentionem locutus est, et ex verbis, quae subiunxit: *Vos autem non sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor*, manifestissime constat, Christum non exclusisse ordinem et gradus maioris et minoris, sed affectum discipulorum moderari voluisse.

Ad Paulum autem respondetur, cum ait: *Nolite fieri servi hominum*, non loqui de civili subiectione, imo nec de servitute poenali, seu rigorosa; neutra enim repugnat, vel derogat pretio redemptionis Christi, nam ibidem paulo antea dixerat: *Servus vocatus es? non sit tibi curae*. Imo addit, posse servitutem praeferri libertati, utique propter humilitatem, ut cum Ambrosio et Gregorio d. Thomas exponit. Igitur, cum ait: *Nolite fieri servi hominum*, intelligit de servitute, qua homo Christo praefertur, serviendo homini in iis, quae Dei servituti opponuntur. Et quia hoc contrarium esset effectui redemptionis Christi, idcirco optimam rationem Paulus praemisit dicens: *Pretio empti estis*. Hoc ergo modo servire hominibus alienum esse debet a redemptis a Christo; subiici autem legitimis principibus in iis, quae Deo non repugnant, non est indignum, sed potius debitum, iuxta eiusdem Redemptoris verba: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo*.

CAPUT V.

Utrum reges christiani in civilibus seu temporalibus supremam potestatem habeant, et quo iure.

Summarium

1. Quid potestas suprema. — 2. Duplex est subiectio, directa et indirecta, et quid utraque. — 3. Sensus quaestionis aperitur. — 4. Prima sententia negans. — 5. Primum fundamentum. — 6. Vera sententia statuitur. — 7. Imperator non habet supremam potestatem temporalem in universam Ecclesiam. — 8. Probatur assertio auctoritate summorum pontificum. — 9. Eadem conclusio. — 10. Suprema potestas civilis non competit summo Pontifici iure humano. — 11. Idem probatur de iure divino. — 12. Obiectio. — Solvitur. — 13. Obiectio. — Prima responsio. — 14. Secunda solutio. — Reiicitur responsio. — 15. Solvuntur fundamenta contrariae sententiae.

1. Potestas aliqua tunc suprema dicitur, quando superiorem non recognoscit; nam vox illa *suprema* negationem superioris denotat, cui alter, qui supre-

mam potestatem habere dicitur, obedire tenentur. Intelligitur autem de superiore in terris seu humano; nam cum Deo nulla sit comparatio, quis enim humanus princeps, nisi atheus, vel amens sit, divinae se subtrahere potestati vel conari praesumat? Excluditur ergo per negationem illam subiectio ad superiorem hominem mortalem. Potest autem illa negatio variis modis sumi; et ideo ut quaestionis titulus intelligatur, et ab aliis quaestionibus, quae hic esse possunt, discernatur, modum ac sensum illius negationis declarare necesse est. Primo enim negare potest simpliciter omnem subiectionem ad superiorem hominem tam in spirituali materia, quam in civili. Secundo potest negare subiectionem in eadem materia temporali ac civili. Et quamvis in priori quaestione maxima sit dissensio inter nos et regem Angliae, ipse enim nemini in terris subesse vult, etiam in spiritualibus, quod nos contra fidem et obedientiam christianam esse credimus; nihilominus quaestionem illam nunc non tractamus, quia nondum de spirituali potestate diximus, sine cuius cognitione illius resolutio intelligi nullo modo potest; ideoque in ultimam huius libri partem illam remittimus, et in praesenti illam potestatem temporalem supremam vocamus, quae in eodem ordine seu materia alteri subiecta non sit.

2. Deinde solet in praesenti distingui duplex subiectio, directa scilicet et indirecta. Directa vocatur, quae est intra finem et terminos eiusdem potestatis, indirecta, quae solum nascitur ex directione ad finem altiorem, et ad superiorem ac excellentiorem potestatem pertinentem. Propria enim potestas civilis de se solum directe ordinatur ad convenientem statum, et temporalem felicitatem humanae reipublicae pro tempore vitae praesentis, et ideo etiam potestas ipsa temporalis appellatur. Quamobrem tunc civilis potestas dicitur in suo ordine suprema, quando in eodem, et respectu sui finis ad illam sit ultima resolutio in sua sphaera, seu in tota communitate, quae illi subest; ita ut a tali principe supremo omnes inferiores magistratus, qui in tali communitate, vel in parte eius potestatem habent, pendeant, ipse vero princeps summus nulli superiori in ordine ad eundem finem civilis gubernationis subordinetur. Quia vero felicitas temporalis et civilis ad spiritualem et aeternam referenda est, ideo fieri potest, ut materia ipsa potestatis civilis aliter dirigenda et gubernanda sit in ordine ad spirituale bonum, quam sola civilis ratio postulare videatur. Et tunc quamvis temporalis princeps, eiusque potestas in suis actibus directe non pendeat ab alia potestate eiusdem ordinis, et quae eundem finem tantum respiciat; nihilominus fieri potest, ut necesse sit, ipsum dirigi, adiuvari, vel corrigi in sua materia a superiori potestate gubernante homines in ordine ad excellentiorem finem et aeternum; et tunc illa dependentia vocatur indirecta, quia illa superior potestas circa temporalia non per se aut propter se, sed quasi indirecte et propter aliud interdum versatur.

3. Hinc fit, ut negatio illa subiectionis in temporalibus, quam praerogativa supremae potestatis temporalis includere creditur, in duos praeterea sensus subdistinguenda sit. Potest enim negare vel omnem subiectionem tam directam, quam indirectam, vel tantum directam, et ita duplex alia suboritur quaestio. Prior est, an potestas regis christiani sit priori modo suprema, id est, nec directe nec indirecte recognoscens superiorem in materia civili, et temporali; altera est, an posteriori saltem modo sit suprema, id est directum superiorem in temporalibus non recognoscens. Inter quas quaestiones tanta est diversitas, ut prior ad dogmata fidei pertineat, et in illa fere punctum totius controversiae inter nos et regem Angliae versetur, posterior autem neque ad materiam fidei pertineat, nec in ea sit inter nos dissensio. Nihilominus tamen praesens quaestio non in priori sensu, neque de indirecta subiectione, vel potius exemptione accipienda est; quia (si attente consideretur) ad quaestionem de spirituali potestate pertinet, quia indirecta illa subiectio solum ad spiritualem potestatem esse potest, vel (quod perinde est) si qua potestas excogitari potest, cui temporalis suprema indirecte subiiciatur; sola spiritualis esse potest, ut de ipsa disputando videbimus, ideoque in illum etiam locum hanc quaestionem reiicimus. Titulus ergo praesentis quaestionis solum de suprema potestate, quae in eodem ordine superiorem directe non recognoscat, intelligendus est. Nam licet, ut dixi, in hoc puncto non sit nobis cum rege contentio, quia tamen saepe ipse de catholicis conqueritur, quod christianorum principum iurisdictionem et obedientiam eis debitam abnegemus; ideo quaestionem illam non esse hoc loco praetermittendam censui, ut regiam potestatem christianorum principum in his omnibus, quae iuri naturali consentanea sunt, sartam tectam iuxta catholicam doctrinam servari, ex illius resolutione manifestum fiat.

4. Fuit itaque quorundam catholicorum, praesertim iurisperitorum, sententia, in Ecclesia Christi non solum spirituale regimen, sed etiam temporale esse monarchicum, ac proinde in universa Ecclesia catholica unum tantum esse supremum principem temporalem habentem per se et directe supremam potestatem civilem in universam Ecclesiam, eumque esse summum Pontificem ex Christi institutione. Unde consequenter collegere, nullam rempublicam, nullumve regem aut imperatorem habere supremam potestatem in temporalibus, quia non possunt esse duo

suprema capita in eodem ordine. Igitur si Pontifex habet supremam potestatem temporalem directe ac per se, necesse est, ut in reliquis omnibus principibus temporalibus non sit suprema potestas, quia nullus erit, qui superiorem in temporalibus non recognoscat. Imo aliqui etiem addunt, omnia iura regnorum et dominia Petro collata esse tanquam Christi Vicario, et ita romanum Pontificem in illo iure succedere, ideoque supremam potestatem civilem in habitu (ut ipsi loquuntur) solum esse in Pontifice, quamvis per alios reges ex tacita vel expresse concessione illam administret. Ita loquuntur praecipui ex antiquis iuris pontificii interpretibus, Glossa, Innocentius Hostiensis, Ioannes Andreas Panormitanus, Felinus, et Decius in cap. *Novit.* de Iudiciis, et in cap. *Causam quae* 2, et in cap. *Per venerabilem*, Qui filii sint legitimi, et in cap. *Solitae*, de Maiorit. et obedien. et in cap. *Quod super his*, de Voto, et alii iu cap. *Quoniam*, dist. 10, et in cap. *Cum ad verum*, 96. dist. et ex interpretibus iuris Caesarei Bartol. Oldrad. Paulus de Castro, et alii, quos Navarr. et Covarr. infra citandi referunt. Quibus accessit d. Antoninus 3. p. tit. 22, c. 5, § 13. et 17, Alvarus Pelagius, et Augustinus de Ancona cum multis aliis e praedictis releti.

5. Fundantur primo in multis decretis summorum Pontificum, qui hoc affirmare videntur, quae infra referemus, cum eorum mentem explicabimus. Secundo in usu, et variis effectibus ostendentibus hanc potestatem. Huiusmodi sunt transferre imperium a Graecis ad Germanos, et instituere modum eligendi imperatorem, et confirmare illum, et interdum etiam deponere, qui omnes sunt actus superioris potestatis temporalis. Si autem imperator non est supremus, multo minus alii reges. Unde interdum etiam reges fuerunt a pontificibus depositi. Tertio, ut Scripturae etiam ad hoc probandum inducant, supponunt, Christum habuisse directam potestatem non solum spiritualem, sed etiam temporalem. Tum quia ipse dixit: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra*, tum etiam quia erat Filius Dei naturalis. Unde inferunt, utramque potestatem Vicario suo aequaliter commisisse, tum quia ipse nihil distinxit, sed absolute dixit Petro: *Pasce oves meas*, sub quo verbo *pascendi* non minus comprehenditur civile regimen, quam spirituale; nam de David dicitur 2. Reg. 5: *Tibi dixit Dominus: Tu pasces populum meum Israel*. Tum etiam quia ad bonum Ecclesiae regimen, eiusque unitatem et pacem ita expediebat. Unde additur quarto naturalis ratio, quia in uno corpore tantum esse debet unum supremum caput, a quo omnes actiones vitae sive corpori, sive spiritui servientes tanquam a primario fonte procedent; sed Ecclesia est unum corpus mysticum, ut iam supra declaratum est; ergo postulat unum supremum gubernatorem in utroque ordine, imo utramque potestatem in una persona; quia si in personis sint, infinitae dissensiones et lites orientur, quae vix possunt humana diligentia et ratione componi, ut experientia ipsa ostendit.

6. Nihilominus dicendum est, reges christianos habere potestatem civilem in suo ordine supremam, nullumque alium recognoscere directe superiorem intra eundem temporalem, seu civilem ordinem, a quo in actibus suae potestatis per se pendeant. Unde fit, non dari in Ecclesia unum supremum principem temporalem totius Ecclesiae, seu omnium regnorum eius, sed tot esse, quot sunt regna seu respublicae supremae. Haec est magis recepta et probata sententia inter catholicos, quos statim referemus. Probatio autem prioris partis ex posteriori pendet; nam si non est unum caput temporale, consequens necessario est, ut sint multi reges supremi, ut a nobis propositum est; nunc enim non intendimus in particulari expendere, an hic vel ille rex supremus sit, nec principes ipsos temporales inter se conferre, id enim a praesenti instituto satis esset alienum.

7. Et ob eandem causam non tractamus nunc quaestionem illam, an imperator sit superior iurisdictione in omnibus christianorum provinciis et regnis, et consequenter sit supremus monarcha in universa Ecclesia. Quia licet ad posteriorem partem assertionis posset pertinere, tamen nihil fere pertinet ad dogmata fidei explicanda, ideoque breviter supponimus, imperatorem non habere hoc dominium aut supremam iurisdictionem temporalem in universam Ecclesiam (quidquid Bartholus, et nonnulli alii iurisperiti censeant), quia vel nunquam illam habuit, vel licet habuisset, maiori ex parte illam amisit. Quod autem nunquam illam habuerit, probabilissimum est, quia neque supernaturali aut extraordinario modo a Christo Domino, vel romano Pontifice illam habuit, ut ex dicendis a fortiori constabit; neque etiam aliquo humano iure illam acquisivit, quia nunquam vel per electionem, vel per iustum bellum unus imperator totum orbem vel totam Ecclesiam sibi subiecit. Ut enim demus, antiquos imperatores christianos fuisse legitimos principes totius ditionis suae, non tamen inde fit, fuisse etiam supremos principes omnium christianorum, quia extra illorum territorium multi populi potuerunt esse christiani. Nam, ut recte dixit Prosper. libro 2. *de Vocat. gent.* cap. 6: *Gratia christiana non contenta est eosdem limites habere, quos Roma; multosque populos sceptro crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit*. Unde et est illud, quod Leo papa, in ser. 1. apostolorum, de Roma dixit: *Ut latius praesideres religione di-*

vina, quam dominatione terrena. Accedit, illud ipsum romanum imperium in orientele et occidentale fuisse divisum, et deinde occidentale imperium (quod solum in christianis permonsit, orientali a pagonis occupeto), licet quoad dignitatem in una persona duret, quoed iurisdictionem in multos principes et reges divisum esse. Ex quibus licet aliqui sint imperetori subiecti, plures censentur legitime exempti, iure praescriptionis, accedente simul populorum consensu, vel titulo iusti belli. Ac proinde praeter imperatorem plures esse reges temporales ab illius iurisdictione omnino liberos, ut sunt rex Hispaniae, Gallioe, et Angliae, nunc supponimus.

Solum ergo superest probando assertio de summo Pontifice; nam si ille non babet proprium dominium iurisdictionis temporalis supremae in universa regne Ecclesiae, nullus alius fingi potest, qui talem primatum hebeat, ac subinde plures erunt reges temporales supremi. Quod ergo Pontifex talem iurisdictionem temporelem in universa Ecclesia non bobeat, tenuerunt ex theologis praecipue Meier in 4, dist. 24, q. 3, Caietaous tom. I, opusc. troct. 2, c. 3, et 2. 2, q. 43, art. 8, Victor in *Relectionibus*, Soto lib. 4, *de Iust.* c. 2, et Bellarminus lib. 5. *de sum. Pontif.* c. 1, et seq., qui plures elios refert. Et ex iurisperitis Covarruvias in Regul. *Peccatum*, 2. p. § 9, num. 7, et Navorr. in cap. *Novit*, notab. 3. latissime, et plures alios referendo num. 41. et Petrus Bertrand. tract. *de Orig. iurisdiction.* q. 3. Et (quod coput est) ipsimet Pontifices summi multis in locis banc veritatem simpliciter recognoscunt.

8. Unde illorum luribus in primis probanda est assertio. Nicolaus enim pepa ad Albinum archiepiscopum ita scribit: *Sancta Dei Ecclesia gladium non habet, nisi spiritualem.* Nomine eutem *gladii* significari solet in iure canonico potestas temporolis; ergo maxime id debet intelligi et de directa potestate et de iurisdictione, quam sancte Ecclesia per se, et, ut sic dicam, ex intrinseca sua ratione habet. Nam in proprio territorio alio titulo comparato habere potest Ecclesie, seu ecclesiasticus praeletus gladium temporolem, sicut romanus Pontifex in sue peculiari ditione illum babet. Praetereo idem Nicelaus in epist. ad Michaelem imperatorem sic ait: *Nec imperator iura pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen imperatorium usurpavit, quoniam Christus sic actibus propriis, et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit*, etc. Idem nobis trsdidit Gelasius papa, cum epist. 10. ed Anastasium imperotorem scribit, *duo esse, quibus principaliter mundus regitur, auctoritas sacra pontificum et regalis potestas*; et Gregorius papa I, lib. 2, indict. 11, epistol. 61, alias cap. 100, ed Mauritium imperatorem eit: *Ad hoc potestas super omnes homines dominorum meorum pietati data est, ut terrestre regnum coelesti regno famuletur*; et Ioannes papa I. in epistola ad Iustinianum imperatorem, quse habetur in l. *Inter cleros*, c. de sacra Trinitate, eius supremum principatum et regism potestatem recognoscit.

Praeterea Innocent. III. in cap. *Novit*, de Iudiciis, aperte sentit, regem Francorum supremam habere iurisdictionem temporelem, quam papa perturbare, aut minuere nolit; et ideo infro dicit: *Non enim intendimus iudicare de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium*, aperte significans, ad se non pertinere, utique directe, ut recte Glossa et Innocentius adnetarunt. Quod emplius declarat, dum addit: *Nisi forte iuri communi per speciale privilegium vel consuetudinem sit derogatum.* Nam per banc exceptionem declarat, per ius divinum non esse iuri regio derogatum. Idem praeterea Innocentius ie capite *Per venerabilem*, Qui fil. sint legit. de rege Francorum expresse dicit, superiorem in temporalibus non recognoscere. Et de apostolica Sede dicit: *In patrimonio beati Petri liberte* (id est directe et absolute) *posse disponere, in quo et summi Pontificis auctoritatem exercet, et summi Principis* (utique temporalis) *exequitur potestatem*, plane sentiens, in aliis regnis non ita libere posse circa temporalia disponere. Idem in cap. *Solitae*, de maiorat. et obedien. imperatorem fatetur, *in temporalibus praecellere in ditione sua*, et de regali potestate dicit, *in carnalibus praeesse*, et in cap. *Causam*, 2. Qui fil. sint legitimi, Alexander III. expresse dicit, ad regem non ad Ecclesiom pertinere de temporalibus possessienibus Iudicare, et loquitur in particulari do rege Angliae. Satis ergo constat, ipsosmet romanos pontifices nunquem sibi buiusmodi potestatem arrogesse, quod amplius ex sequenti discursu constabit.

9. Secundo principaliter verites haec demonstratur, quio nullus potest iustus titulus assignari, quo directum deminium iurisdictionis temporalis in omnia Ecclesiae regna summo Pontifici conveniat; ergo illam non babet, neque enim sine iusto titulo obtineri potest. Assumptum probatur, quia vel ille titulus esset iuris divini positivi, vel Iuris bumani; manifestum est enim ex supra dictis, non posse esse immediate ex iure naturali. Nam probatum est, ex Immediato natureli iure solam communitetem bumenam perfectem, et politice in corpus unius reipublicae congregotsm habere supremum iurisdictionem temporalem in se ipsem. At congregatio Ecclesiae licet fiat unum corpus spirituale, seu mysticum Christi, et in boc genere habeet fidei, baptismatis, et capitis unitatem, non tamen est unita in ratione unius politicae congregationis, sed in se continet va-

ria regna, et respublicas, quae in politico genere nullam inter se habent unitatem; ergo ex vi iuris naturalis non est in tota communitate Ecclesiae immediate una suprema iurisdictio temporalis et universalis supra totam Ecclesiam, sed tot sunt iurisdictiones temporales supremae, quot sunt politicae communitates, quae non sunt membra unius regni, seu reipublicae civilis.

10. Et hinc non minori evidentia concluditur, talem potestatem non esse in aliquo ecclesiastico principe aliquo titulo humano, quo mediante potestas illa naturalis in ipsum translata fuerit. Quia hic titulus vel est electio et consensus populorum, et hic in praesenti locum non habet, ut per se manifestum est; nunquam enim omnes populi christiani propria voluntate et consensu uni homini tanquam supremo principi temporali se submiserunt. Vel est titulus iusti belli, et de hoc etiam clarum est, non habere locum in aliquo ecclesiastico principe. Vel est titulus legitimae successionis, et hic etiam esse non potest, praecise sistendo in iure humano, quia supponit legitimum titulum, et dominium in praedecessore, et ita ascendendo necessario sistendum est in aliquo, qui alio priori titulo humano tale dominium sine successione obtinuerit, qui non potest esse, nisi vel consensionis populorum, vel belli, quod aut a principio fuerit iustum, aut per tacitum consensum subditorum per legitimum tempus iustum fuerit factum; nihil autem istorum habet locum in aliquo Pontifice, cuiuscumque temporis vel superioris saeculi cogitetur. Vel denique hic titulus est alicuius donationis ab homine factae, et de hoc fere eadem est ratio, quae de titulo successionis. Quia nemo potest donare, nisi quod habet; nullus autem princeps etiam temporalis habuit unquam supremam iurisdictionem temporalem directam in omnes provincias, et regna christiana, ut supra tetigi; ergo nullus est, qui Ecclesiae vel Pontifici talem donationem facere potuerit.

Quae omnia recte confirmant illa iura canonica, quae tradunt, Pontificem romanum legitimum ius et temporale dominium habere romani regni, seu patrimonii (quod vocant) sancti Petri, per donationem a Constantino imperatore factam, ut patet ex cap. *Constantinus* 1. et 2, 96. dist. et ex cap. *Fundamenta*, de elect. in 6. et cap. *Futuram* 12, q. 1. Nam hinc aperte colligitur, titulo donationis solum habere directe temporalem iurisdictionem in regnum et civitates, quae sunt de patrimonio Petri, sub quo patrimonio comprehendimus omnem ditionem temporalem, quam nunc possidet romanus Pontifex, sive totius patrimonii donatio facta fuerit a Constantino, sive ab illo fuerit inchoata, et ab aliis regibus et principibus aucta.

11. Superest dicendum de titulo iuris divini positivi, qui solum potuit incipere per Christi Domini donationem, et perseverare per legitimam successionem, a Christo autem Domino nulla talis donatio facta est, et consequenter nulla potest esse in tali iurisdictione temporali legitima successio; ergo neque hoc titulo convenit Pontifici huiusmodi iurisdictio. Quod autem Christus illam iurisdictionem non dederit Ecclesiae, probatur in primis, quia si dedisset alicui, maxime Petro, ut nunc suppono ex his, quae inferius de primatu romani Pontificis dicenda sunt. Petro autem non donasse satis colligitur ex Matthaei 16, ubi ante illa verba, *Quodcumque ligaveris*, et *quodcumque solveris*, praemittit Christus promissionem: *Tibi dabo claves regni coelorum;* non ergo promisit Christus Petro claves regni terreni, ac proinde non promisit temporale dominium, vel iurisdictionem temporalem directam, sed spiritualem potestatem. Quocirca quod statim Christus addit: *Quodcumque ligaveris*, vel, *Quodcumque solveris*, secundum potestatem, quam nomine clavium promiserat, sine dubio intelligendum est. Et similiter verbum, *Pasce oves meas*, secundum eandem potestatem intelligendum est, nam ibi promissionem prius factam Christus adimplevit. In nullo autem alio loco indicavit Christus, se dare temporale dominium, aut regnum proprium directum Petro, vel Ecclesiae suae, neque etiam ecclesiastica traditio hoc ostendit, sed potius oppositum, ut visum est; ergo nulla supernaturali via nobis constare potest de tali iurisdictione temporali et directa Pontificis; ergo non potest cum fundamento illi attribui, cum nonnisi supernaturaliter possit illam habere.

Deinde est optima coniectura, quia ipse Christus sibi in humanitate sua non assumpsit regnum terrenum, seu temporale, cum dominio et iurisdictione temporali directa, qualis est in imperatore, vel aliis principibus humanis: ergo neque illam tribuit Vicario suo in terris. Antecedens supponimus ex his, quae in 1. tomo, 3. p. disp. 48, sect. 2. de regno Christi diximus, et nunc breviter ostenditur ex his, quae Scriptura dicit de paupertate Christi Domini, ut est illud 2. ad Corinth. 8: *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, qui propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.* Unde Ioannes XXII. in Extravagant. *Cum inter nonnullos*, de verbor. signific. docens, habuisse Christum, non obstante paupertate, quarumdam paucorum et usualium rerum dominium, manifeste supponit, non accepisse regnorum dominium, vel aliorum rerum, quarum proprietas homines divites constituit. Et hoc significavit ipse Dominus, cum Matt. 8, et Luc. 9. dixit: *Filius hominis non habet, ubi caput reclinet.* Et de temporali iu-

risdictione idem significavit Luc. 12, ubi cuidam petenti: *Dic fratri meo, ut mecum dividat haereditatem*, respondit: *Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos?* quasi diceret, non assumpsisse illud iudicium, nec ad temporalem iurisdictionem exercendam in mundum venisse, ut recte Ambrosius Theophylactus et Eutymius adnotarunt.

Et hoc etiam confirmavit ipsemet Dominus, Ioannis 18, dicens: *Regnumm eum non est de hoc mundo*, id est, non est temporale et terrenum, quale est regnum Caesaris, ut ibi exponunt Cyrillus libro 12. in ioan. cop. 10. et seq. et Chrysostomus hom. 82. in ioan. et optime Augustin. tract. 115, dicens: *Audite, omnia regna terrena, non impedio dominationem vestram in hoc mundo, regnum meum non est de hoc mundo*. Unde omnes patres docent, assumpsisse Christum regnum spirituale, quod veram paupertatem non excludit. Ideoque Zachar. 9. praedicitur venturus Salvator, qui esset rex et pauper, quod in Christo impletum esse declaravit Matth. cap. 21, et ioannes cap. 12; et in psalm. 2. de Christo dicitur: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, et statim additur: *Praedicans praeceptum eius*, ad significandum, regnum illud esse spirituale non terrenum. Unde Augustinus loco citato montem illum, super quem Christus est rex constitutus, non esse de hoc mundo dixit. *Quia credentes in Christum, qui sunt regnum eius, non sunt de hoc mundo*. Hilarius autem dixit, non esse Hierusalem terrestrem, sed coelestem. Et hoc etiam modo praedictum est ab Angelo de Christo: *Dabit illi Dominus sedem David patris eius;* et statim subiungit: *Et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis*, quia non temporale, sed spirituale futurum erat, ut adnotarunt Epiphanius haeres. 29, et Hieronymus in Ierem. 22, et Zachar. 6. Ratio vero est, quia temporale regnum non fuit Christo necessarium ad honorem vel maiestatem suam, sed ad exemplum ac redemptionem nostram fuit magis expediens, ut illud non assumeret.

12. Atque hinc facile probatur prior illatio, quia Christus non contulit Vicario suo potestatem, quam non ipse assumpsit. Dices, quamvis Christus non habuerit temporale regnum caducum et imperfectum, babuisse tamen etiam in humanitate sua propter gratiam unionis dominium quoddam excellentius, per quod poterat suo voluntate uti quibuscumque rebus, vel regnis temporalibus, et consequenter per illud etiam potuisse dare Vicario suo temporalia regna, et directam iurisdictionem temporalem. Respondemus, non negari, quin id facere potuerit, sicut etiam potuit sibi assumere; sed colligimus, non dedisse, cum illud non assumpserit, quia non reliquit in terris, nisi Vicarium illius regni, quod ipse de facto assumpsit; quod regnum spirituale est, ut ostendimus, et perfecte quidem consummatur in glorio, in hoc vero mundo inchoatur in Ecclesia militante. Item quia Christus hobuit perfectam spiritualem potestatem sine iurisdictione temporali directa; ergo etiam potuit communicare Vicario suo perfectam seu sufficientem iurisdictionem spiritualem, sine altera directe temporali. Ac denique quia sicut fuit expediens, Christum ipsum non assumere temporalem iurisdictionem, ita etiam conveniens fuit, ut Vicorio suo illam non communicoret, ne aut reges terroe perturbaret, aut spiritualia soecularibus miscere videretur.

Unde possumus ultimo ratione argumentari, quia dominium temporale cum iurisdictione directa et civili in universam Ecclesiam non erat necessarium ad spirituale regimen Ecclesiae, ut per se manifestum est, neque etiam ad eundem finem erat utile, imo potius magno impedimento esse potuisset; ergo non est verisimile, a Christo fuisse datum. Minor probatur primo, quia temporale regimen est longe diversum ab spirituali, et implicat homines negotiis saecularibus, quae maximo avertunt ab spiritualibus, propter quod dixit Paulus 2. Tim. 2: *Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus.* Ergo incredibile est, Christum Dominum coniunxisse has duas supremas et universales potestates in uno supremo Pontifice Ecclesiae, cum moraliter impossibile sit, unum hominem sufficere utrique ponderi universalis gubernationis.

13. Dices: Hac ratione probaretur, summum Pontificem vel alios episcopos non posse, nec debere esse simul temporales principes. Respondetur, in primis verum esse, Christum Dominum id non instituisse, neque praecepisse, neque alicui ex suis ministris seu pastoribus temporalem principatum dedisse. Et hoc probat discursus factus, et confirmant, quae de Christi Domini regno diximus, quia ille nec totius orbis, nec alicuius partis eius principatum temporalem aut saeculare iudicium sumpsit, unde nulli etiam episcopo vel Vicario suo illud communicavit. Quod ergo ipse de se dixit: *Quis me constituit iudicem inter vos?* in unumquemque episcopum convenit. Quod etiam aliis testimoniis et longo discursu ostendit Bernar. lib. 1. *de Considerat. ad Eugenium* c. 6, et lib. 2, c. 6. Addo nihilominus, non prohibuisse Christum, ne Pontifex aut episcopus possit esse simul temporalis dominus, quia nec talis prohibitio ostendi potest, ut supra tactum est, et ex dicendis magis constabit; neque etiam sequitur ex ratione proposita, quia non est per se malum, eumdem esse ecclesiasticum pastorem et principem

temporalem. Quin potius licet temporalis cura nimis ampla et universalis non recte conveniat cum spirituali sollicitudine, nihilominus principatus aliquis temporalis moderatus potest non solum esse licitus, sed etiam expediens ad Ecclesiae splendorem et auctoritatem conservandam, et ad necessarios sumptus, et alios similes honestos fines, ut recte dicitur in c. *Fundamenta* de Elect. in 6. Et ideo Christus Dominus hoc non prohibuit, sed humanae dispositioni recta ratione regulatae, et pro temporum opportunitate id reliquit.

14. Aliter vero responderi posset rationi factae, illa solum probari exercitium utriusque iurisdictionis universalis non debuisse simul eidem personae committi; nihilominus tamen in habitu potuisse utramque iurisdictionem dari Pontifici, datamque esse ea lege et conditione, ut spiritualem per se, temporalem vero per alios ordinarie exerceret. Sed hoc etiam facile impugnatur, non solum quia etiam illa iurisdictio in habitu nullo titulo aut probabili modo ostenditur, ut probatum est, sed etiam, quia vel est impertinens vel odiosa valde. Aut enim qui illam habet, nunquam per se ipsum uti illa debet, et sic erit otiosa et inutilis, quia nunquam poterit quis illa uti per alios, nisi prius per se illa utatur, saltem illam delegando, vel ordinariam committendo. Si vere ad hunc usum data dicatur, interrogo ulterius, ae Pontifex v. g. committendo hanc iurisdictionem, illam omnino a se abdicet, et omnem illius curam prorsus relinquat, an vero ita illam committat, ut semper maneat temporaliter superior, et cum potestate revocandi commissionem, vel saltem limitandi eam, vel etiam sub arbitratu corrigendi aut emendandi acta per illam. Si priori modo haec iurisdictio in habitu cogitetur, est sine fructu et otiosa. Quid enim refert, quod Pontifex habeat hanc potestatem in habitu, si necessario debuit illam dare aliis, per quos exercetur, et postquam dedit, iam non potest actum superioris exercere in illo ordine? Imo potius sequitur, iam nunc illam non habere, et solum fingitur aliquando habuisse, ut emanatio huius potestatis ad principes saeculares Pontifici attribuatur, quod invidiae satis plenum ducitur, odiosumque nimis, et alias est etiam sine fructu et fundamento.

Si vero posteriori modo cogitetur haec potestas ita in habitu, ut possit exire in actum, quando libuerit, vel quando oportuerit, sic augetur odium et invidia, quia iam principes temporales non erunt supremi reges; falsumque erit Sedulii carmen ab Ecclesia receptum, et celebratum satis: *Non eripit mortalia, qui regna dat coelestia;* poteritque Pontifex pro libito suo regna temporalia auferre, vel mutare, et iudicia temporalium rerum, dispensationes, et similia sibi etiam ad libitum vindicare, saltem valide; nam licet fortasse non bene faceret propter perturbationem ordinis, factum nihilominus teneret, quia esset ex suprema iurisdictione, a qua inferior pendet. Hoc autem non solum odiosum est, et regum animos perturbare potest non sine causa; verum etiam est per se incredibile, quia est contra universalem pacem Ecclesiae, et contra universalem ac perpetuum usum eius. Unde etiam iurisperiti, qui dicunt, summum Pontificem habere supremam iurisdictionem temporalem, id non admittunt. Imo in multis actibus iurisdictionis temporalis absolute negant, posse Pontificem extra ditionem suam temporalem illos usurpare, etiam valide, ut communiter tradunt Doctores in cap. *Per venerabilem,* Qui filii sint legitimi. Ac denique si hoc modo haberet Pontifex iurisdictionem temporalem totius Ecclesiae, non minus oporteret ipsum esse sollicitum de bono temporali regimine omnium regnorum Ecclesiae, quam de regimine spirituali omnium episcopatuum; nam est eadem ratio et obligatio, servata proportione, et ita procedit ratio facta, quod illa duplex sollicitudo universalis humanas vires et capacitatem moraliter excedat, fitque contra omnem rationem et usum.

15. Ex fundamentis contrariae sententiae primum et secundum procedunt tantum de potestate indirecta. Et profecto multi ex auctoribus pro illa sententia relatis, de eadem tantum superiori potestate loquuntur, ut in fine huius libri declarabimus. Tertium autem fundamentum procedit ex falso principio, quia Christus Dominus dominia temporalia non assumpsit, ut dictum est. Simili modo deficit quartum fundamentum, quia Ecclesia non est una respublica temporalis, sicut est spiritualis, et ideo non indiget una temporali potestate directe suprema, sed una spirituali, quae ad temporalia extendatur, ut infra eti. y videbimus.

CAPUT VI.

Utrum sit in Ecclesia Christi spiritualis potestas iurisdictionis externae et quasi politicae a temporali distincta.

Summarium

1. Potestas ecclesiastica alia est ordinis, alia iurisdictionis. — 2. Item iurisdictio ecclesiastica est duplex. — Sensus quaestionis. — 3. Marsilii haeresis et fundamentum schismatis anglicani. — 4. Fundamentum huiusce haeresis. — 5. Prima assertio de fide. — Probatur ex Scriptura. — 6. Evasio regis Angliae, eiusque rationes. — 7. Reiicitur evasio regis. — 8. Satisfit primae probationi regis. — 9. Dissolvitur secunda regis ratio. — 10. Spiritus sanctus non potest proprie dici Vicarius Christi. — 11. Christus Dominus

veram spiritualem iurisdictionem Petro contulit. — 12. Distinctio inter spiritualem et temporalem potestatem. — 13. Solvuntur fundamenta errorum, quos in principio huius capitis retulimus.

1. Diximus hactenus de potestate temporali, ut constet, nullum principem christianum iure posse catholicam Ecclesiam vel doctrinam arguere, quod debitam potestatem illi pro libito eripiat; nunc dicendum est de spirituali potestate, ut etiam ostendamus, quid reges schismatici in hoc genere indebite usurpent, et in quibus ecclesiasticae potestati contra divinum ius obedire, et subiici recusent. Quia vero potestas ecclesiastica multiplex est, ideo in titulo restringimus quaestionem ad potestatem iurisdictionis spiritualis et externae. Duplex enim distingui solet potestas ecclesiastica, scilicet ordinis, et iurisdictionis; ad haec enim duo membra alia, quae adnumerari solent, reducuntur, ut recte Navarrus adnotavit. De potestate ergo ordinis hic non tractamus, non enim pertinet ad praesentem controversiam, quia illa non est potestas superioris in subditos, sed est facultas quaedam moralis ad cultum Dei religiosum ordinata, vel per oblationem sacrificii, vel per administrationem aut dispensationem sacramentorum, quae ad sanctificationem fidelium sunt instituta; vel denique per quascumque alias caeremonias, quae ad ornatum sacrificii aut sacramentorum convenienter et ordinate fieri debent. Unde etiam protestantes non omnino videntur hanc potestatem negare, quamvis ita illam interpretentur, ut nomine potius, quam re illam confiteantur. Sed hoc in tractatu de Sacramentis examinandum est.

2. Potestas item iurisdictionis subdistinguitur in iurisdictionem interni fori poenitentiae, et externi fori ecclesiastici. Prior proxime constituit sacerdotes superiores, et iudices in quodam divino et secreto foro, quod in sacramento poenitentiae exercetur. Et quamvis de hac etiam sit magna contentio haereticorum huius temporis contra Ecclesiam catholicam, illam nunc praetermittimus, quia neque rex Iacobus illam attigit, neque ad exteriorem politiam etiam ecclesiasticam spectat. His ergo potestatibus omissis, sermo est de potestate iurisdictionis externae datae ad gubernandam Ecclesiam, quatenus est quaedam spiritualis respublica, et corpus Christi mysticum, quem spiritualem vocamus, ut a temporali eam distinguamus. Unde iuxta intentionem nostram idem est quaerere, an haec iurisdictio sit, et an sit a temporali distincta.

3. In hac ergo quaestione fuit haeresis Marsilii Paduani, qui fere ante quingentos annos inter alias haereses dixit, Christum nullam iurisdictionem Ecclesiae suae, aut episcopis, vel romano Pontifici dedisse vel in laicos, vel in clericos, vel ad praecipiendum seu obligandum, vel ad cogendum seu puniendum; sed solum dedisse sacerdotibus potestatem ministrandi sacramenta, et praedicandi verbum Dei, et in reliquis omnibus dispositioni et iurisdictioni temporalium principum eos subiectos reliquisse. Ita errorem hunc referunt plures auctores, sed distinctius, quam caeteri Albertus Pighius libro 5. *de ecclesiast. Hierarch.* Et in hoc errore videtur fuisse fundatus Henricus VIII. rex Angliae ad schisma contra Ecclesiam romanam excitandum. Ut enim Pontifici obedientiam negaret, consequenter etiam negavit, se habere in terris superiorem tam in spiritualibus, quam in temporalibus; et consequenter asseruit, in suo regno se habere totam potestatem supremam, quae in Ecclesia respective esse potest. Idemque de quocumque rege temporali christiano censuisse videtur, quia non potuit maiorem rationem aut titulum talis potestatis in se, quam in aliis supremis regibus invenire: idque diserte ac frequenter vel affirmat, vel supponit rex Iacobus in sua ad christianos principes Praefatione.

Ex quo manifeste convincuntur, non agnoscere in Ecclesia aliam potestatem iurisdictionis praeter eam, quae est in regibus temporalibus, vel quae ab illa manat, quia nulla alium titulum ad illam usurpandam praetendere possunt. Unde sicut supra diximus, regiam potestatem a populo ad reges manasse; ita referunt anglicanae historiae, regem Henricum ex consensu regni in Parlamento hanc sibi arrogasse potestatem, idemque in simili conventu fuisse in Eduardo proximo successore declaratum, posteaque in Elisabetha innovatum. Ergo signum est, non aliter de hac potestate, quam de politica sentire. Idemque satis ostendit Iacobus rex, cum iure haereditario et titulo carnalis successionis illam habere profiteatur. Neque ab hoc errore alienus fuit Calvinus, aut Lutherus, nam licet Calvinus primatum Henrici non approbaverit, nihilominus ex alio principio huiusmodi spiritualem potestatem negare cogitur. Ille enim cum Luthero et aliis omnes christianos pares in sacerdotio faciunt, et distinctionem cleri a populo laico e medio tollunt, atque ita nullam potestatem specialem ponunt in Ecclesia ad gubernandam illam praeter eam, quae est in magistratu politico, vel quae in aliqua communitate ad servandum rectum ordinem ex natura rei existit.

4. Fundamenta huius erroris diversa sunt. Nam isti, quos ultimo loco retuli, fundari potuerunt, quia crediderunt, in Ecclesia nullum esse verum ac proprium sacrificium, et consequenter nec verum ac proprium sacerdotium, sed tantum spirituale ac metaphoricum, quod omnibus christianis commune est, de quibus dicitur 1. Petr. 2: ***Et ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritualis,***

sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum. Et infra: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* Marsilius autem licet sacerdotium non negaverit, et clerum seu presbyteros a populo distinxerit, negavit tamen in clero hierarchicum ordinem, dixitque, omnes presbyteros esse aequales episcopis, et episcopos Papae; unde intulit non habere inter se, vel respectu populi subiectionem aut praelationem, sed omnes dixit esse subiectos politico magistratui. Asserebatque illud Lucae 22: *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic.* Quibus verbis arbitratus est, prohibitum esse clericis omnem dominatum, seu iurisdictionem. Inducebatque alia testimonia Scripturae, quae a saecularibus curis clericos abstrahunt, ut est illud: *Nemo militans Deo, implicat se negotiis saecularibus*, 2. ad Timoth. 2, et illud: *Saecularia iudicia si habueritis; contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum*, 1. ad Corinth. 6. De regibus autem Angliae non mihi constat, quo alio fundamento nitantur, nisi quia detorquendo Scripturas ad alios sensus, negant, in eis esse fundatam spiritualem potestatem, et exaggerant, quod Scripturae praecipiunt omnibus christianis, subesse principibus et magistratibus temporalibus. Unde in hoc aequiparant Ecclesiam Christi synagogae aut reipublicae fideli, quae in lege naturae esse poterat, in quibus putant, non fuisse aliam potestatem gubernativam praeter eam, quae vel regibus data est in lege veteri, vel in alio statu ex natura rei esse poterat in tali communitate ordinata per fidem ad veri Dei cultum et religionem, et a populo in principes, vel (quod perinde est) ex consensu populi in primogenitas transferebatur, tanquam una et eadem potestas connaturalis.

5. Nihilominus veritas catholica est, dari in Ecclesia spiritualem potestatem verae et propriae iurisdictionis, per quam possit christianus populus in ordine ad salutem animae convenienter gubernari. Haec assertio de fide certa est, ut communi consensu catholici docent, et probatur primo apertissimis Scripturae testimoniis. Praecipua sunt illa duo: *Quodcumque ligaveris, ...* Matth. 16, et *Pasce oves meas*, Matth. 21; quae inferius ex professo tractada sunt. Simile etiam est illud Matth. 18: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, et publicanus*; et adiungit: *Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Ligare enim et solvere manifeste sunt actus iurisdictionis, et ibi non est tantum sermo de iurisdictione in foro interno, seu secreto poenitentiae, ut per se constat, nec de iurisdictione temporali. Nam excommunicatio, de qua ibi sermo est, censura est ecclesiastica, quam etiam ipse rex Iacobus interdum spiritualem appellat in praefatione. Sunt etiam expressa verba Pauli 2. Corint. 13: *Ideo haec absens scribo, ut non praesens durius agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in aedificationem non in destructionem.* Potestas autem spiritualis erat, nam temporalis vel regia in Paulo non erat. Item ad eandem potestatem pertinet, quod idem Apostolus ait Actor. 20: *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*, ubi aperte dicit, episcopis datam esse a Deo potestatem regendi Ecclesiam; regimen autem et gubernatio idem sunt. Unde, nisi magna vis fiat verbis, de potestate iurisdictionis Apostolus loquitur, ut autem significet illud regimen esse spirituale, addit de Ecclesia, *quam acquisivit sanguine suo*, non enim acquisivit Christus suo sanguine temporale regnum, sed spirituale.

Unde optime ratione simul cum Scripturae testimoniis potest haec veritas confirmari. Habemus enim ex Scripturis, Christo Deo homini promissum esse a Patre regnum aeternum iuxta illud psalm. 131: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, et Isai. 9: *Super solium David, et super regnum eius sedebit.* Et addidit Angelus, Lucae 1: *Dabit illi Dominus sedem David Patris eius, et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni eius non erit finis.* Hoc autem Christi regnum non in coelo tantum, sed in terra etiam tradendum, seu inchoandum promissum est, ut patet ex Daniel. 7: *Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus coeli quasi filius hominis veniebat.* Et infra: *Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum, et omnes populi, tribus, et linguae ipsi servient; potestas eius potestas aeterna, quae non aufertur, et regnum eius, quod non corrumpetur.* Illum autem filium hominis esse Christum, qui in evangelio saepe filius hominis appellatur, omnes intelligunt, illiusque regnum post alia imperia fuisse in terra inchoandum, et perpetuo esse duraturum, tum illo loco, tum etiam Daniel. 1. aperte praedicitur, et concordat illud Ezechiel. 37: *Faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israel, et rex summus erit omnibus imperans, et non erunt ultra duae gentes.* Quae verba de Christo, et eius Ecclesia evidenter intelliguntur, ut ex toto contextu usque ad finem capitis constat. Hoc autem regnum Christi corporale seu temporale non est, sed spirituale et aeternum, ut cap. IV. diximus, et colligitur ex verbis eiusdem Ezechielis: *Salvos eos faciam de universis sedibus, in quibus peccaverunt*, etc. et ex Ierem. 23: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo*

David germen iustum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium et iustitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, et Israel habitabit confidenter; et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Et hoc ipsum confirmant alia testimonia ex Scriptura et patribus dicto capite IV. adducta.

Ex quo ulterius concludimus, hoc regnum Christi non esse nisi Ecclesiam eius, in qua ipse spiritualiter regnat. Ut dixit Gregorius lib. 1. in 1. Reg. in ultimis verbis. Et Augustinus tractat. 115. in Ioan. *Quod est regnum eius, nisi credentes in eum? Quibus dicit, de mundo non estis.* Et infra: *Unde non ait, regnum meum non est in hoc mundo, sed non est de hoc mundo; nec dicit, non est hic, sed non est hinc. Hic est enim usque ad finem saeculi.* Ergo sicut regnum spirituale est, ita per spiritualem potestatem regi debet. Hoc autem regnum perpetuum est non solum in coelo, sed etiam in terra, quamdiu mundus durabit, ut ex Augustino retuli, et in libro etiam primo tractando de Ecclesia ostendi; ergo etiam potestas spiritualis ad regendum illud ita est a Christo huic Ecclesiae concessa, ut in ea perpetuo duret, quia non potest regnum sine potestate gubernatrice illi proportionata conservari. Unde recte dixit Epiphanius haeres. 29: *Thronus David et regia sedes est sacerdotium in sancta Ecclesia, quam dignitatem regiam simulque pontificiam simul coniunctim largitus est Dominus sanctae Ecclesiae suae, translato in ipsam throno David non deficiente in aeternum.* Et infra: *A domo carnali Iuda et Israel regia dignitas translata est, firmiter autem sedet thronus in sancta Dei Ecclesia in aeternum.*

6. Ad hanc autem rationem tacito respondet rex Iacobus in Praefat. pagin. 5. 7. his verbis: *Nec si regna terrestria a monarchis terrestribus regi debent, ideo Ecclesiam sequitur a terrestri quoque monarcha debere gubernari.* Cur autem non sequatur, duas rationes indicat. Prior est: *quia neque unus est aliquis totius orbis, regnorumque omnium moderator, ac monarcha.* Altera est: *quia Christus Ecclesiae suae monarcha est, Christique vices explet, quem venturum promiserat Spiritus sanctus;* et hic illud adiungit: *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic.* Sed in his verbis attingit rex aliam quaestionem de monarchia infra tractandam, quae diversa est a praesenti. Nunc enim solum tractamus de spirituali potestate suprema ad regendum regnum Christi, quod est Ecclesia, necessaria, et hanc dicimus esse debere in ipsa Ecclesia, prout in terris versatur, sive sit in una persona sive in multis, seu in congregatione ex illis composita, quod postea videbimus. Verba autem regis eo tendunt, ut nulla sit necessaria in hoc regno Christi potestas, quae vices Christi gerat, ut maxime patet ex posteriori ratione, quam de munere Spiritus sancti offert, ideoque hic praetermitti non potuerunt.

7. Circa primam ergo aequiparationem spiritualis regni Ecclesiae cum regno terreno dicimus, si cum proportione fiat comparatio, non minus esse necessarium in Ecclesia supremum aliquem gubernatorem terrestrem, id est visibilem hominem, et mortalem, quam si in regno terrestri. Quia Ecclesia Christi universa non minus est una, seu regnum unum in suo ordine, quam sit regnum quodlibet temporale in suo. Et licet Ecclesia quoad finem et praecipua medio spirituale regnum sit, nihilominus quoad personas, ex quibus constat, etiam est terrestris, et actiones, in quibus regi, vel dirigi, et corrigi debet, terrestres etiam sunt, id est externae et sensibiles; et illis mediantibus, servanda est pax, unitas, religio, et caetera omnia, quae ad convenientem huius corporis gubernationem sunt necessaria; ergo non minus est in hoc regno necessaria potestas suprema, quae humano et sensibili modo membra eius, et actiones eorum in ordine ad aeternam salutem dirigat, et gubernet. Et ideo recte Bonifacius II, epistol. 1, et Gregor. lib. 4. epistolar. cap. 96, alias epistol. 52, indict. 3, de eadem Ecclesia loquentes dixerunt: *Ad hoc divinae dispensationis provisio gradus diversos et ordines constituit esse distinctos, ut una concordiae fieret ex diversitate contexio, et recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim universitas poterat alia ratione subsistere, nisi huiusmodi magnus eam differentiae ordo servaret.* Quia vero in hac graduum diversitate et ordine in infinitum procedi non potest, nec in eis esse divisio, ideo necesse est, in aliquo supremo capite uniri, seu terminari. Unde subiungit Gregorius: *Tunc unumquodque salubriter impletur officium, cum fuerit unus, ad quem possit recurri, praepositus.* Quod profecto sicut in unaquaque congregatione spirituali, seu ecclesiastica, et in unoquoque episcopatu, vel particulari ecclesia, seu provincia verum est, ita in universali Ecclesia multo maiori ratione est necessarium. Et ideo dixit Anastasius papa in Apologet. adversus Anastasium imperatorem: *Si omnis potestas a Deo est, magis ergo, quae rebus est praestituta divinis;* quam nos nunc spiritualem potestatem vocamus. Optima ergo est illatio, quum rex improbat, si terrenum regnum a terrestri monarcho regi debet, etiam Ecclesia suum monarcham, seu supremum gubernatorem in terris habere necessarium fuit.

8. Prior autem regis ratio non solum hoc non expugnat, sed potius comprobat, si alia diversitas in-

ter Ecclesiam et totum orbem quoad regna terrena consideretur. Nam in universo orbe terrarum non est una tantum respublicae, vel unum temporale regnum, sed varia et plurima, quae inter se non componunt unum politicum corpus; et ideo neque unus monarcha, neque (generalius loquendo) una praefectura, vel unum supremum tribunal politicum et humanum pro toto universo esse oportuit. Imo neque moraliter vel humano modo potuit. At vero Ecclesia Christi est unum corpus mysticum perfectum, et unum (ut sic dicam) simplex regnum per universum orbem diffusum, ut in libro primo tractando de Ecclesia catholica dictum est. Et ideo una suprema potestas, quae toti illi praesit, necessaria est. Quocirca si supponamus, Ecclesiae regimen esse monarchicum, ut infra ostendetur, comparatio eius cum temporali regno non est cum universo orbe facienda, sed cum singulis orbis regnis: ita ut sicut unumquodque regnum temporale ab uno monarcha terreno regitur, terreno, inquam, quoad personam, quoad potestatem, quoad materiam, et proximum finem; ita totum Ecclesiae regnum ab uno regatur monarcha, terreno quidem quoad personam, coelesti vero, quoad potestatem, materiam, et proximum ac principalem finem. Hac enim ratione Christi Ecclesia militans licet terrenum regnum dici possit, propterea quod ex mortalibus hominibus in terra degentibus constat; nihilominus in Scriptura saepe regnum coelorum appellatur, et Christus de illo dixit: *Regnum meum non est hinc.* Ubi Augustinus notat, non dixisse, *non est hic,* quia re vera in hoc mundo est, sed *non est hinc,* quia licet sit in mundo, non est de mundo, sed de coelo venit, ideoque tale regnum gubernatore indiget terrestri simul et coelesti.

9. Ad alteram rationem concedimus quidem, Christum Dominum esse principem Ecclesiae suae monarcham. Ideoque quamdiu in terris deguit, et cum apostolis suis conversatus est, illam per se ipsum tanquam supremus illius Rex et Pontifex gubernavit, apostolos elegit, sacerdotes et episcopos consecravit, et ad praedicandum misit, eisque discipulos adiunxit, et pro illius temporis et status Ecclesiae opportunitate caetera necessaria providit. Quia vero nunc est absens ab Ecclesia militante quoad visibilem presentiam, ideo non potest sicut antea, per se ac proxime pastoris munus Ecclesiae praestare, et idcirco ad compensandam visibilem praesentiam suam Vicarium seu praefectum providit, cui Ecclesiae suae regimen commisit. Quod quidem non negat rex Angliae, sed (quod mirabile est) ait, hunc Vicarium esse Spiritum sanctum, quia ad dirigendos et docendos apostolos non Petrum, ait, sed Spiritum sanctum se relicturum Christus pollicitus est. Sed hoc, vel non proprie, vel non vere, neque ad rem et causam, de qua tractemus, dictum est. Scio quidem, Tertullianum aliquando vocasse Spiritum sanctum Christi Vicarium, lib. *de Praescript. haereticorum* cap. 13, et 28, improprie tamen et metaphorica locutione, solum quia Christus dixit Ioan. 14: *Alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum spiritum veritatis.* Et infra: *Haec locutus sum vobis, apud vos manens. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quaecumque dixero vobis.* Per quae verba promittit Christus Spiritum sanctum, qui internam virtutem, illustrationem, et suggestionem per gratiam suam fidelibus conferat.

10. Haec autem operatio non potest Spiritui sancto attribui tanquam Vicario alterius, si proprietas verbi servetur. Quia Vicarius proprie est alterius principalis auctoris minister, qui vices eius gerit, et eius potestate sibi commissa utitur; at vero Spiritus interius docet, et inspirat tanquam principalis et proxima causa gratiae et internae virtutis, quomodo Paulus dixit: *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed, qui incrementum dat, Deus.* Non potest ergo in proprietate sermonis Spiritus sanctus dici Vicarius Christi. Lato autem et improprio modo Tertullianus ita locutus est, quia Spiritus sanctus missus fuit, ut loco Christi apostolos consolaretur, et doceret, vel explicaret multa, quae pro temporis brevitate et opportunitate Christus ipse vel tradere non potuerat, vel non oportuerat. Unde dixit: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis;* ac si diceret, in me habebatis consolatorem, quamvis autem discedam, eo non carebitis, nam Pater alium dabit vobis, qui loco mei vos consoletur. Et in eodem sensu (ut Euthymius significat) dixit de Spiritu sancto: *Quem mittet Pater in nomine meo,* id est, ut ea perficiat, quae ego incepi, suggerendo, et declarando vobis, quae docui, et addendo, quae non potestis portare modo, et testimonium de me perhibendo. Hac ergo ratione dici aliquo modo potest Spiritus sanctus vices Christi gessisse, seu explevisse, non per vicariam aut ministerialem virtutem, quod inferioris esset, sed ut principalis causa perficiens, quod Christus absolvere in brevi tempore vitae suae non potuit. Unde hoc modo quicumque alteri in officio succedit, vel perficit, quod alter inchoavit, et perficere non potuit, dici potest vices eius supplere, etiam si vicarius eius proprie non sit, nec per potestatem inferiorem, et participatam, et ab altero dependentem operetur.

Quod si hoc tantum modo rex Angliae intellexit, Spiritum sanctum vices Christi explevisse, immerito sentit, illam Spiritus sancti operationem sufficere ad externum et hominibus accomodatum Ecclesiae regi-

men, quia illa virtus et operatio Spiritus sancti invisibilis est, et mere spiritualis, ac interna; homines autem indigent etiam externo atque visibili rectore. Deinde si ille invisibilis influxus Spiritus sancti sufficiens esset pro Ecclesia visibili, non tantum Spiritus sanctus, sed etiam Christus ipse absens, et nunc nobis invisibilis dici posset sui ipsius praesentis, seu visibilis Vicarius, quia de se etiam promisit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi*, utique invisibili protectione, et auxilio, ut in superioribus explicavi. Praeterea si Christus, quia est principalis monarcha Ecclesiae, illi non contulit rectorem visibilem, qui loco ipsius eam gubernaret, cur rex Angliae in sua Praefatione, pag. 134, se et alios reges Vicarios Dei appellat? nam (iuxta suam opinionem, qua se credit esse caput Ecclesiae in regno suo, etiam in spiritualibus) necesse est, ut cum se appellat Vicarium Dei, intelligat, non solum quoad regnum temporale, sed etiam quoad ecclesiam britannicam; ergo repugnat sibi ipsi, cum dicit Christum non reliquisse Vicarium sui praeter Spiritum sanctum.

11. Denique falsum est, Christum non promisisse Petrum, qui alios dirigeret, aut doceret, non enim solum promisit, sed etiam dedit, nam promittendo ei claves, et clavem regiminis, et clavem scientiae promisit. Item quando illi dixit: *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, statim addidit: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Ac denique cum illi dixit: *Pasce oves meas*, et doctrinam, et regimen seu directionem manifeste comprehendit, ut infra videbimus. Et ultra haec in multis aliis locis significavit Christus, futuram esse in Ecclesia praefecturam spiritualem, et aliquem, vel aliquos ministros suos, qui tanquam proprii et visibiles vicarii vicem eius gerant. Ita intelligunt patres illud Lucae 10: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit*. Ambros. ibidem et Hilar. can. 27. in Matth. Idem colligit Chrysostomus lib. 2. de sacerdotibus ex Luc. 12. Nam cum Christus sub parabola patrisfamilias, qui vult cum magna vigilantia et sollicitudine a suis subditis expectari, et obediri, declarasset, quomodo sit Domino serviendum, Petrus eum interrogavit: *Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an od omnes?* Respondit autem Christus: *Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens?* significans, apostolos specialiter vocatos fuisse; ut essent tanquam praecipui servi, quibus aliorum cura demandanda erat; et praecipue Petrum, qui super totam familiam Christi erat constituendus non solum ad communem vigilantiam, sed etiam ad specialem fidelitatem, et prudentiam obligari. Quam curam et obligationem commemorabat Petrus, cum dicebat 1. epist. cap. 5: *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum*. Et consonant verba Pauli 1. Cor. 4: *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei; hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur*, etc. et cap. 3. dixerat: *Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? ministri eius, cui credidistis*, id est, Vicarii eius, et loco illius Ecclesiam regentes, et ad Rom. 13. temporalem principem vel iudicem Dei ministrum appellavit.

Nam quod illud ministerium apostolicum fuerit etiam cum potestate et iurisdictione ad ferendum iudicium, satis declarat idem Paulus in fine dict. c. 4. dicens: *Quid vultis? in virga veniam ad vos?* et capit. 5: *Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est in nomine Domini nostri Iesu Christi, tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus eius salvus fiat*, etc. Et 2. Cor. 13: *Si venero iterum, non parcam*, etc. Et expresse ad Hebr. 13: *Obedite praepositis vestris, et subiacete illis, ipsi enim pervigilant*, etc. Et 1. Tim. 5: *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur*. Et ad Titum c. 1: *Oportet, episcopum sine crimine esse sicut Dei dispensatorem*, etc. Et cap. 2: *Haec loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio*. Denique huc spectant loca Pauli, in quibus describit unitatem corporis Ecclesiae, et varia membra eius, ut ad Roman. 12, ubi inter alia ait: *Qui praeest in solicitudine*, et 2. Cor 12, et ad Ephes. 4, ubi ponit *apostolos, prophetas, evangelistas, pastores, et doctores in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi*. Quem modum gubernationis dicit esse duraturum *usque ad consummationem sanctorum*, id est, usque ad mundi finem, ut in superioribus explicatum est.

12. Atque ex his constat manifeste, hanc potestatem spiritualem esse omnino distinctam a temporali. Primo quidem, et principaliter in fine; nam temporalis potestas ordinatur ad servandam reipublicae pacem et moralem honestatem, iuxta illud Pauli 1. Tim. 2: *Ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate*. Potestas autem ecclesiastica ad aeternam salutem consequendam ordinatur, iuxta illud Pauli Ephes. 4: *Ad consummationem sanctorum*, etc. et illud ad Hebr. 13: *Obedite praepositis vestris, ipsi enim pervigilant tanquam rationem pro animabus vestris reddituri*. Alia differentia est in origine, quia potestas temporalis trahit originem a Deo auctore naturae media ratione naturali; et ita per se spectata, est de iure naturali: prout vero est in rege, vel senatu, est de iure humano: potestas autem ecclesiastica est de iure divino positivo, et speciali promissione et concessione

Christi: *Tibi dabo claves; Pasce oves meas; Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Sicut enim finis, ad quem ordinatur hoec potestas, et actus ac media, quoe illi subsunt, sunt supra naturam et vires humanas, ita et potestatem ipsam hobere originem supra ius naturae vel bumanum necesse est. Et ideo tandem hae potestates differunt tanquom materialis et spiritualis, naturolis ot supernaturalis, terrestris et coelestis. Atquo ita explicant distinctionem booo Gelasius popa de vinculo anathematis, et Nicolous I. in opistola ad Michaelem imperatorem circa finem, dicens: *Mediator Dei et hominum homo Christus Iesus sic actibus propriis, et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, propria volens medicinali humilitate sursum efferri, non humana superbia rursus in inferno demergi, ut christiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus spiritalis actio carnalibus distaret incursibus.* Easdem differentias ottingit Gregorius VIII, lib. 4. epistolar. ep. 2. ad Hedimannum, easquo ex Anastasio papo in epistolo od Anastasium imperotorem, et Gregorio in Pastorali confirmot. Idem docet Symmachus in Apologia contra eundem Anastasium imperatorem, dicens: *Conferamus honorem imperatoris cum honore Pontificis, inter quos tantum distat, quantum ille humanarum rerum curam gerit, iste divinarum.* Et infra: *Tu humana administras, ille tibi divina dispensat.* Idem Symmachus in syodo romono, et refertur late in capite *Bene quidem* 96. distin. et plura olia in duobus capitibus sequentibus referemus.

13. Neque huic doctrinoe catholicae obstont fundamenta oliorum errorum, quae in oliis baeresibus fuodaotur, quas noo possumus hoc loeo ex professo refutare. In fundamento ergo primi erroris haereticum est dicere, non osse in Ecclesia Christi verum et visibile sacrificium, aut verum et proprium sacerdotium. Et similiter baereticum est dicero, omnes fideles esse in sacerdotio oequales, quse omnia alibi sunt o nobis disputata et probato. Marsilius otiam Paduanus in fide errot, dum suppooit, omnes clericos seu sacerdotes et episcopos iure divino esse aequales. Nom quoad potestatem ordinis ex institutione Christi episcopus excedit presbyterum, et presbyter diaconum etc. ut in troctat. de Sacramento Ordinis lote ostenditur. In potestate nutem iurisdictionis est de opostolis certissima differentia, quoe ex adductis testimoniis facile colligi potest, et quoad Petrum et successores eius loto in sequentibus ostendetur. Praeterea quod oit, Christum prohibuisse Pontificibus temporaliter regnare, in primis omnino falsum est et erroneum, ut c. VIII. ostendemus. Deinde od id, quod nunc agimus, nihil refert; quio etiamsi illud admitteretur, solum inde posset inferri, episcopos aut pontifices per potestatem, quam habent, ut tales sunt, non temporaliter regoare, sed spiritualiter, quod nos omnino contendimus, cum dicimus, potestatem illorum non temporalem osse, sed spiritualem.

Et hoc ad summum probat testimonium illud: *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic* (quod etiam rex Angliae noo omisit); nam etiom in illo sensu non prohibet Christus opostolis regnare, sed sic regnare sicut reges gentium, id est, temporalitor; necesse est autom, ut spiritualiter regnent saltem illi, qui supremam in illo ordine potestatem habent. Nisi velimus dicere, etiam summum Pontificem non tam proprie regnare spiritualitor, quam vice regnare, quia non tanquom supremus rex, sed tanquom Vicarius summi Regis Ecclesiae praeest. Veritas autem est, non prohibuisse Dominum regnare, sed guberoare dominando personis, per elationem se illis praeferendo, aut inhumaniter subditos tractando, ut dixit Gregorius in Postoral. 2. p. cap. 6, qui verba Christi exponit per illa Ecclesiastic. 32: *Ducem te constituerunt,* alias *Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis quasi unus ex ipsis;* et per illa 1. Petr. 5: *Non dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo;* et per illo Pauli 2. Cor. 1: *Non quia dominemur fidei vestrae, sed adiutores sumus gaudii vestri.* Et similia habet Gregorius 36. *Moral.* cap. 19, alias 22, et libro 1. *Registri,* et Bernardus lib. 2. *de Considerat.* in principio. Et ita per haec etiam responsum est ad fundamenta, quae in hoc puncto attingit rex Angliae; ad alia vero, quae obiicit contra primatum Pontificis, et contro verum sensum Scripturarum, quibus ille probatur, in sequentibus diceodum est.

CAPUT VII.

Potestatem regendi Ecclesiam in spiritualibus seu ecclesiasticis rebus, in temporalibus regibus seu principibus non existere, auctoritate probatur.

Summarium

1. Quomodo se se habeant potestas spiritualis et temporalis in ordine ad subiectum. — Error anglicanae sectae circa subiectum spiritualis potestatis. — 2. Prima conclusio: Regibus temporalibus, ut tales reges, nulla spiritualis potestas competit. — 3. Probatur assertio ex summis pontificibus. — 4. Ex imperatoribus stabilitur eadem veritas.

1. Praeter differentias inter potestatem spiritualem et temporalem in praecedenti capite traditas intercedit alia, quam, quia origo est et praecipuum angli-

cani schismatis fundomentum, in hoc caput examinaudam reservavimus, quanquam ex principiis positis in proecedenti capite manifeste concludstur. Consistit autem hoc discrimen in hoc, quod patentia temporalis et spiritualis per se non respiciunt easdem personas, quibus convenire debeant, sed potius sunt subiecto separabiles, quod plaue supponit distinctionem inter illas, et eam indicat. Duobus autem madis extreme contrariis circa discrimen hoc errari potest. Primo, assereado, patestates has non solum esse distinctas, aed etiom esse adeo repugnantes, ut in eadem persona coniungi, divino iuri contrarium sit. Et ita videtur errasse Marsilius de Padus, quonquom ille vel spirituolem potestatem cum temporali confundat, vel non in quocumque subiecto, sed solum in sacerdotibus neget, posse simul convenire. Verumtamen hic error hoc sensu intellectus fundamentum nan habet, et in capite sequenti breviter impugnabitur, quoniam ad praesens institutum parum refert. Alius ergo modus errandi est praprius anglicanae sectae, cuius principium et fundamentum est, potestatem spiritualem noa separari a temporali, sed regio sceptro esse adaexam. Ita voluit Henricus VIII, quem successores eius Eduardus et Elisabetha secuti sunt, ut late refert Sanderus in tribus primis libris de schismate ouglicano, ubi etiam varias leges ad huius potestatis amplificationem in illo regno a dictis priacipibus latas describit.

Denique in hoc errore persistit rex Iacobus, ut ex factis eius satis constat, et in Praefatione sua saepe profitetur, praesertim pag. 5. Praefationis, dicens: *Nam neque me Pontifice ulla ex parte inferiorem esse credam.* Et in eodem sensu dicit pagin. 2. de temparolibus regibus, *quos Deus in altissimo dignitatis gradu quasi suos vicarios et legatos ad exercenda iudicia in suo solio collocavit.* Et iterum ad reges pag. 10: *Quos Deus praecipuos sibi in terris vicarios in administratione iustitiae esse iussit.* Et in eodem sensu dicit pag. 14, controversiam, quam cum suis subditis catholicis babet, non aliunde esse natam, *quam ab ambitiosa pontificum tyrannide, quam illi contra auctoritatem Scripturarum, contra conciliorum, antiquorumque patrum mentem, sibi in temporalia regum iura iniuste usurparunt.* Tandemque ibidem cancludit, in hac regum auctoritote asserenda (utique in hoc sensu) totam suam Apologiam impendisse. Huius autem erroris fundamentum solum videtur esse, quia nan agnoscit distinctionem inter potestatem spiritualem et temporalem, et quio negat primatum Petri et successorum eius, de quibus in sequentibus capitibus dicemus.

2. Veritos ergo cotholica est, reges temporales, ut tales sunt, seu ratione suae iurisdictionis supremoe in principatu politico, nullam habere in Ecclesia spiritualem patestatem. Haec assertio probari patest auctoritate Scripturae duobus modis. Primo, quia in testamento navo haec patestas promissa et data est a Christo illis personis, qui reges temporales non erant. Secundo, quia non invenitur dota regibus temporalibus, et ex utroque capite tam singillatim, quam simul sumpto recte concluditur, non esse in regibus temporalibus, quia non potest esse nisi in illis, quibus a Christo data est, et eorum legitimis successoribus. Prior pars sufficienter probatur testimoniis adductis capite praecedenti, quibus coustat, Christum singulariter promisisse, et dedisse haac potestatem Petro. Deinde aliunde etiam monstratur, dedisse illam omnibus apostolis, Ioa. 20, quibus et successoribus eorum sub nomine Ecclesiae eam promiserat, Matth. 18. Alia etiam testimonia osteoduat, Paulum saepe esse usum hac potestate, eamque in episcopis et Ecclesiae praepositis inveniri, et ab eisdem exerceri; nullus autem istorum rex erat, aut iurisdictionem temporalem administrabat. Unde etiam sumitur efficacissimum argumentum, nam prius quam in Ecclesia esseut reges temporales, erant in Ecclesia pastores cum vera iurisdictione spirituali ad regendam Ecclesiam, ut ex usu eiusdem potestatis et ex allegatis testimoniis manifeste colligitur; ergo potestas haec de se non pendet ex regia potestate, neque cum illa ex vi illius coniuncta est; tunc enim reges temporoles illam non habebant, neque ab eis illam receperaat, qui legitime illa utebantur.

Et hinc etiam aperte probatur ex Scripturis (quod etiam capito superiori attigimus), hanc potestatem olterius esse origiois, quam temporalem; nam temparalis potestas prout invenitur in rege, vel alia simili persona, vel proxime, vel per successionem sui alium humanum titulum provenit a multitudine populi, qui suam auctoritatem principi contulit; haec autem potestas illam originem non hobuit. Nam in primitiva Ecclesia apostoli illam habuerunt, non a papulo christiano, sed ab ipso Christo; et aliis episcopis illom communicaruat auctoritate sua, et independenter a populo, ut patet ex illo Pauli ad Titum 1: *Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut ea, quae desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* Et 1. ad Timoth. 4: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi.* Et cap. 5. osteodit fuisse cum iurisdictiane episcopali, dicens: *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus,* etc. Cum ergo ex praecedentibus capitibus constet, tatam potestatem regiam a populo proxime manasse, consequens profecto est, ut ex vi regiae potestatis nulla sit in rege spiritualis iurisdictio vel potestas.

Tandem altera probatio ab auctoritate, quam vocant, negativa Scripturae, in praesenti efficax est ex eodem principio et fundamento. Nam, ut recte dixit d. Thomas 1. p. q. 101, art. 1, *in his, quae sunt supra naturam, soli auctoritati creditur;* et, *quae ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturae, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus divinitus revelata sunt:* sed spiritualis potestas Ecclesiae donum est superans naturam, et ex divina voluntate et institutione pendet, tam ut sit, quam ut in tali persona, vel per talem modum aut successionem sit. Nulla est autem divina revelatio, vel auctoritas, quae ostendat, Christum potestatem hanc regibus temporalibus dedisse; ergo ut d. Thomas supra dicit, *ubi auctoritas deficit, sequi debemus naturae conditionem.* Quae quidem conditio naturae in praesenti est, ut temporalis rex solum eam potestatem habeat, quam homines naturali ratione ducti illi conferre potuerunt, ac subinde nudam ac praecisam habeat temporalem potestatem. Quod autem divina auctoritas maiori potestati regum testimonium non praebeat, manifestum est. Nam in primis extra Scripturam adversarii non admittunt verbum Dei, et quamvis admitterent, nulla est sacra, seu apostolica traditio, quae talem potestatem in regibus indicet, sed contrarium potius, ut ex discursu huius capitis et totius libri praesentis constabit. De Scriptura vero sufficienter id probamus postulando testimonium, ubi Christus hanc potestatem regibus contulerit, quod sine dubio ostendi non poterit, neque in veteri, neque in novo testamento. Nam testimonia, quae afferri solent, in quibus obedire regibus praecipimur, frivola sunt, cum nihil de nova potestate a Christo regibus concessa contineant, sed illius tantum obligationis naturalis nos moneant, qua regibus in his, quae ad eorum iurisdictionem pertinent, praecipientibus obedire tenemur, ut latius inferius respondendo ad obiectiones declarabimus. Hic vero ponderari potest, Paulum, ubicumque ecclesiasticam hierarchiam describit, eiusque fundamenta, structuram, ministeria, et gubernationes distinguit, numerare quidem apostolos, prophetas, pastores, et doctores, regum autem et imperatorum nullam facere mentionem; non quia illi non essent in Ecclesia futuri, sed quia quod ad ordinem hierarchicum Ecclesiae spectat, illi proprium gradum non constituunt, sed cum laico populo computantur, nec inter eos, qui ad aedificandum in rebus spiritualibus Christi corpus usque ad consummationem sanctorum positi sunt; sed inter eos, qui aedificandi sunt, et consummandi tantum recenseotur. Denique expendi potest, quod Christus Dominus interrogatus, an liceret censum dare Caesari, accurate respondit: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo,* indicans profecto, caesari idest imperatori vel regi solum illud esse reddendum, quod ex vi caesareae seu regiae potestatis debetur. Christus ergo ut graviter Salmeron notavit, sicut potestatem regiam non abstulit, ita neque illam auxit, neque peculiare ius pascendi oves suas ei commisit. Addit etiam Chrysostomus hom. 71. in Matth. *Cum audis reddenda esse Caesari, quae sua sunt, illa solum dici non dubita, quae pietati ac religioni nihil officiunt. Nam quod fidei ac virtuti obest, non Caesaris, sed diaboli tributum ac vectigal est.* Clarius Ambrosius in epist. 14, alias 33, ad Marcellinam sororem: *Allegatur,* ait, *imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo, noli te gravare, imperator, ut putes, te in ea, quae divina sunt, imperiale aliquod ius habere; noli te extollere, sed si vis diviuitus imperare, esto Deo subditus, scriptum est: Quae Dei, Deo, quae Caesaris, Caesari. Ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesia, publicorum tibi moenium ius commissum est, non sacrorum.*

3. Tertio probanda est assertio pontificum et iuris canonici testimoniis, quae licet in propria causa dari videantur, maximam etiam in illa auctoritatem habent, tum propter clavem scientiae, quam habent, ad docendam Ecclesiam, ut in libro I. monstravimus, tum etiam, quia certam et immutatam Ecclesiae traditionem ostendunt. Non enim soli moderni, sed etiam antiquissimi pontifices, sancti, et martyres huic veritati testimonium praebuerunt. Primoque possemus afferre omnia, quae de primatu romanae Ecclesiae scripserunt; sed haec postea commemoranda sunt, et ideo nunc tantum ea afferemus, in quibus utramque potestatem inter se conferunt, vel in quibus obedientiam etiam ab imperatoribus et regibus exigunt; quod, si in principibus temporalibus esset suprema spiritualis potestas, facere non possent. Huiusmodi est illud Anastasii II. pontificis ad Anastasium imperatorem: *Illud vero pecularius pro amore imperii vestri, et beatitudine, quae consequi poterit regnum, pro apostolico officio praedicamus, ut sicut decet, et Spiritus sanctus dictat, monitis nostris obedientia praebeatur.* Et infra: *Haec me suggerentem frequentius non spernat pietas tua, ante oculos tuos habens Domini in evangelio verba: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum, qui me misit.* Et Gelasius papa in epistol. 10. ad eumdem Anastasium eandem potestatem sibi et non imperatori convenire constantissime docet, ubi inter alia habet illa verba: *Duo sunt, imperator auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra pontificum et rega-*

lis potestas, etc. Et Symmachus papa, ad eundem imperatorem: *Si christianus princeps es, qualiscumque praesulis apostolici debes vocem patienter audire.* Et infra: *Conferamus honorem imperatoris cum honore Pontificis*, etc. Et infra: *Si omnis potestas a Deo est, magis ergo, quae rebus est praestituta divinis; defer Deo in nobis, et nos deferemus Deo in te.* Ubi aperte negat, potestatem spiritualem esse in imperatore, sed in pontifice; et postea subdit: *Omnes catholici principes sive cum imperii gubernacula susceperunt, sive cum apostolicae Sedi novos agnoverunt praesules institutos, ad eam protinus sua scripta miserunt, ut se docerent, eius esse consortes.* Quod scripsit Symmachus ante mille centum annos et usque ad nostra tempora servatum videmus.

Praeterea hoc confirmat definitio eiusdem Symmachi papae in concilio romano III: *Non licere laicis quamvis religiosis, vel potentibus in quacumque civitate, quolibet modo aliquid decernere de ecclesiasticis facultatibus, quarum solis sacerdotibus disponendi indiscusse a Deo cura commissa docetur.* Quae ratio et definitio in quacumque causa ecclesiastica locum habet. Multa etiam ad hanc veritatem confirmandam congerit Gratianus 96. distin. Et praesertim eam late confirmat Nicolaus papa in epistola ad Michaelem imperatorem, ubi inter alia multa inquit: *Cum ad verum ventum est* (id est ad evangelicam veritatem), *neque imperator iura pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen imperatorium usurpavit, quoniam idem mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus, sic actibus propriis, et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, ut et christiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum imperialibus legibus uterentur.* Idem tradit late Gregor. VII. in epistol. ad Herimannum metensem episcopum lib. 4, ep. 1, et in alia ad eumdem lib. 8, ep. 21, ubi dictis et factis aliorum pontificum et imperatorum eandem veritatem confirmat. Item Innocent. III. cap. *Solitae*, imperatorem ait in temporalibus, Pontificem autem in spiritualibus antecellere. Et Bonifacius VIII. in extravag. unic. *de Maiorit. et obedien.* dicit, in Ecclesia esse gladium spiritualem manu sacerdotis exercendum, et gladium temporalem manu laicorum pro Ecclesia, et ad nutum et patientiam sacerdotis exequendum. Quod tacite confirmat Clemens V. in extravag. *Meruit*, de privileg. licet declaret, per extravagantem Bonifacii, regem aut regnum Galliae non magis esse subiectum apostolicae Sedi, quam antea esset. Denique hoc confirmat quod Gratianus distin. 63, capite 1. refert ex Adriano Papa: *Ut laici principes, vel potentes non intersint ecclesiasticis electionibus, quia in ecclesiasticis rebus nullam habent potestatem.* Habeturque in concilio constantinopol. IV, alias synodo 8, cap. 22, ubi etiam cap. 12. non solum negatur principibus temporalibus potestas creandi episcopos; sed etiam deponendus dicitur, qui per eorum tyrannidem fuerit intrusus. Item in 7. synodo, cap. 3, irrita dicitur electio episcopi a principe temporali facta, refertur a Gratiano supra dicta distin. 63, cap. *Omnis.* Sic etiam dixit Innocentius III. in cap. *Ecclesiae* de Constitut. *Laicis super ecclesiis, et personis ecclesiasticis nulla est attributa facultas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi.* Et similia habet in c. *Tua*, 1. de decimis. Quae sumpta sunt ex concilio IV. sub Symmacho III. Multaque alia iura canonica possent afferri, in quibus exemptio causarum ecclesiasticarum a potestate laicorum praescribitur; in illis enim supponitur, non esse in magistratibus temporalibus spiritualem potestatem, sed illa omnia in librum de immunitate ecclesiastica reservamus.

His testimoniis adiungi possunt aliorum patrum sententiae, qui licet summi Pontifices non fuerint, episcopi tamen, archiepiscopi, et patriarchae, aut sancti Ecclesiae doctores, et in prioribus Ecclesiae saeculis fuerunt. Inter quos egregio Chrysostomus homil. 4. et 5. *de verbis Isaiae* inter alia multa dixit: *Quanquam admirandus videtur thronus regius, tamen rerum terrenarum administrationem sortitus est, nec praeter potestatem hanc praeterea quidquam habet auctoritatis.* Et homilia 88. in Matth. ad diaconum dicit: *Maiorem illo* (id est saeculari principe) *potestatem habes*, utique in ecclesiastica administratione. Idem plura in lib. 3. de sacerdotio. Et Cyrillus hierosolymitanus: *Non ne*, inquit, *habet Ecclesia vitulum et leonem simul pascentes, sicut ad hodiernum usque diem cernimus, mundanos principes regi, et instrui ab ecclesiasticis?* Ubi alludit ad locum Isaiae 95: *Lupus et agnus pascentur simul, leo et bos comedent paleas*, et sub verbo *pascendi* duo illa includit *regi*, et *instrui*. Cyrillus etiam alexandrinus in epist. 31. ad Ioann. et synodum antiochenam, et refertur in synodo ephesina tom. 5, cap. 9, in fine, ubi admonet episcopos, ut audiant eos, qui alios de haeresi accusare volunt, ac apud extera tribunalia tumultuentur, et subdit: *Est autem multo melius ac iustius, ut ecclesiasticae quaestiones in ecclesiis agitentur, ac formentur, et non apud alios externos, quibus sane huiusmodi causarum tractatio prorsus non convenit.*

Celebris etiam est sententia Nazianzeni orat. 17. ad cives gravi timore perculsos, ubi postquam ad subditos concionem habuerat, subiungit: *Quid au-*

tem vos, principes, et praefecti? ad vos enim iam nostra se convertit oratio. Et infra: *An me libere loquentem aequo animo feretis? Nam vos quoque lex Christi imperio meo ac throno subiicit; imperium enim nos quoque gerimus, addo etiam praestantius ac perfectius, nisi vero aequum est, spiritum carni fasces submittere, et coelestia terrenis cedere.* In quibus verbis illa praecipue pondero: *lex Christi subiicit.* Ex quibus constat iuxta sententiam Nazianzeni, institutionem hanc et potestatum distinctionem divinam esse et ex lege Christi. Multaque similia ex eodem sumi possunt orat. 1, quae est apologia pro absentia sua, et ex orat. 27. circa finem. Optime etiam Damascenus orat. 1. de imaginibus circa finem: *Neque enim*, ait, *piorum est regum ecclesiastica statuta convellere.* Et infra: *His de rebus statuere, atque decernere non ad reges pertinet* etc. Et oratione 2. parum a principio: *Regum*, inquit, *partes non sunt, ut Ecclesiae leges praescribat*, quod confirmat testimonia Pauli 2. Cor. 12, et Hebr. 13. supra tractatis. Et apud Theodoretum lib. 4. Histor. cap. 16. est egregia sententia Eulogii presbyteri, qui cum a praefecto imperatoris Valentis haeretici moneretur: *Communica cum imperatore;* ait Theodoretus: *Dissimulanter, sed valde facete respondit: Numquid cum imperio est etiam sacerdotii dignitatem consecutus?* Cumque praefectus, ironia cognita, in iram provocaretur, ipse iterum respondit, se habere pastorem, cuius nutum sequeretur. Simile factum narrat Suidas verbo *Leontius Tripolis Lydiae episcopus.* Cum enim Constantius in conventu episcoporum praesideret, et multa praescriberet, aliis annuentibus, ipse tacebat; cumque ab imperatore interrogaretur, cur taceret, respondit: *Miror qui fiat, ut aliis curandis destinatus, alia tractes; qui cum rei militari et reipublicae praesis, episcopis ea praescribas, quae ad solos pertinent episcopos.*

Ambrosius praeterea in epistola superius allegata ad sororem Marcellinam expresse negat, imperatorem in ea, quae divina sunt, imperiale aliquod ius habere. Idemque late et constantissime docet in orat. seu concione 1. contra Auxentium, ubi inter alia inquit: *Scitis et vos ipsi, quod imperatoribus soleam deferre, non cedere, suppliciis me libenter offerre, non metuere, quae parantur.* Et infra: *Respondi ego, quod sacerdotis est; quod imperatoris est, faciat imperator.* Et infra de Arianis, qui ab imperatore petebant ecclesiam, inquit: *Videte quanto peiores Ariani sunt, quam Iudaei illi quaerebant, utrum solvendum putaret Caesari ius tributi, isti imperatori volunt dari ius Ecclesiae.* Et infra: *Imperator bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est; bonus enim imperator quaerit auxilium Ecclesiae, non refutat. Haec ut humiliter dicimus, ita constanter exponimus.* In actis etiam conc. aquileiensis cum Palladius haereticus damnationem episcoporum fugiens ad praesentes laicos provocaret, sic respondit Ambrosius: *Sacerdotes laicos iudicare debent, non laici de sacerdotibus.* Et infra: *Et si in multis impietatibus deprehensus sit, erubescimus tamen, ut videatur, qui sacerdotium sibi vindicat, a laicis esse damnatus. Ac per hoc quoniam et in hoc ipso damnandus est, qui laicorum expectat sententiam, cum magis de laicis sacerdotes debeant iudicare, eum pronuncio sacerdotio indignum.*

Confirmat optime veritatem hanc Athanasius referens prius, et commendans verba Hosii ad Constantium in epist. ad solitariam vitam agentes: *Desine, quaeso, et memineris te mortalem esse; reformida diem iudicii, serva te in illam diem purum, ne te misceas ecclesiasticis; neque nobis in hoc genere praecipe, sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit, nobis, quae sunt Ecclesiae, concredidit; et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae, ita et tu cave, ne quae sunt Ecclesiae, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias. Date (scriptum est) quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo. Neque igitur fas est nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum et sacrorum potestatem habes, imperator.* Et inferius sic ex propria sententia scribit Athanasius: *Si istud est iudicium episcoporum, quid commune cum eo habet imperator? Sin contra ista minis Caesaris conflantur, quid opus est hominibus titulo episcopis, quando a condito aevo auditum est, quando iudicium Ecclesiae auctoritatem suam ab imperatore accepit?* Vocat autem titulo episcopos, quos Constantius sua auctoritate creaverat, qui titulo tenus, ut infra dicit, erant episcopi, non veritate, quod miro in modum in episcopos anglicanas convenit. Denique Augustinus ep. 48, et 162. Donatistas reprehendit, quod in causa ecclesiastica ab episcoporum iudicio ad Constantium imperatorem appellare ausi fuerint. *Neque ausus est*, inquit, *christianus imperator sic eorum tumultuosas et fallaces querelas suscipere, ut de iudicio episcoporum, qui Romae sederant, ipse iudicaret.* Et infra: *Qua in re illos quemadmodum detestetur, audistis.* Et quoniam Constantinus tandem haereticorum importunitate victus sententiam dixit, eum tacite excusat Augustinus, dicens: *Eis ipse cessit, ut de illa causa post episcopos iudicaret, a sanctis antistitibus post ea veniam petiturus, dum tamen illi, quod ulterius dicerent, non haberent*, etc. Et consonat quod eadem de cau-

sa refert Optatus Milevitanus lib. 1. contra Parmen. circa finem. *Donatus*, inquit, *appellandum esse ab episcopis credidit*, ad quam appellationem Constantinus imperator sic respondit: *O rabida furoris audacia, sicut in causis gentilium fieri solet, appellationem interposuerunt.*

4. His addere possumus ipsorummet imperatorum confessiones seu testimonia. Iustinianus enim imperator in Authent. *Quomodo oporteat episcopos*, etc. in principio sic ait: *Maxima quidem in omnibus sunt dona Dei a superna collata clementia, sacerdotium, et imperium: illud quidem divinis ministrans, hoc autem humanis praesidens, aut diligentiam exhibens, ex uno, eodemque principio utraque procedentia, humanam exornant vitam.* Intellexit ergo Iustinianus imperator, non habere imperatorem spiritualem potestatem circa res divinas. Idemque sensisse Constantinum Magnum, qui iudicium inter episcopos in nicaeno concilio recusavit, agnoscens, et ad se non pertinere, dicens: *Deus vos constituit sacerdotes, et nobis a Deo dati estis iudices, et conveniens non est, ut homo iudicet Deos, sed ille solum, de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.* Refert Ruffinus lib. 1. Histor. additae ad Euseb. c. 2. Et Adrianus papa in epistol. ad Michaelem imperatorem, ubi etiam refert Theodosium in ep. ad synodum ephesinam scribentem: *Illicitum est, eum, qui non sit ex ordine sanctissimorum episcoporum, ecclesiasticis immisceri tractatibus.* Refert etiam Sozomenus lib. 6. histor. c. 7, cum episcopi quidam legatum ad Valentinianum imperatorem mitterent, potestatem petentes ad conveniendum in concilio pro rebus fidei, ipsum respondisse: *Sibi, qui unus e laicorum numero erat, non licere se eiusmodi rebus interponere;* quod etiam refert Nicephor. lib. 11, c. 40. Atque de eodem Valentiniano refert Sozomenus lib. 6. histor. c. 21, *pie admodum in Deum affectum fuisse, adeo ut neque sacerdotibus quidquam imperare, neque novare aliquid in institutis Ecclesiae, quod sibi deterius videretur, ut melius omnino aggrederetur; nam quamvis esset optimus sane imperator, et ad res agendas valde accommodatus, tamen haec suum iudicium longe superare existimavit.* Et in historia tripartita libro 7, capite 8, de eodem Valentiniano refertur, quod cum Mediolani, mortuo Auxentio haeretico, ordinari cuperet episcopum catholicum, ad episcopos dixit: *Nostis aperte, eruditi quippe divinis eloquiis, qualem oporteat esse Pontificem.* Et infra: *Talem itaque in pontificali constituite sede, cui et nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus, et eius monita, dum tanquam homines deliquerimus, necessario velut curantis medicamenta suscipiamus.* Cumque episcopi peterent, ut ipse decerneret tanquam pius et sapiens, respondit ille: *Super nos est talis electio.* Extat praeterea inter epistolas Innocentii I. quaedam Honorii Augusti ad Arcadium, in qua scribens in causa Chrysostomi, ait: *Cum, si quid de causa religionis inter antistites ageretur, episcopale oportuerit esse iudicium, ad illos enim divinarum rerum interpretatio, ad nos religionis spectat obsequium.* Et infra: *Rebus denique ipsis docetur, quid de his senserit divina maiestas*, etc. Denique inter acta octavae synodi generalis refertur a Surio oratio Basilii imperatoris, in qua pie admodum et fideliter ad laicos loquitur: *De vobis quid amplius dicam, non habeo, quam quod nullo modo vobis licet de ecclesiasticis causis sermonem habere. Haec enim investigare, et quaerere, patriarcharum, pontificum, et sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, ligandi, atque solvendi potestatem habent, qui ecclesiasticas et coelestes adepti sunt claves, non nostrum, qui pasci debemus*, etc. quae late, et sapienter, ac pie prosequitur.

CAPUT VIII.

Eadem veritas rationibus confirmatur.

Summarium

1. Prima ratio. — 2. Secunda ratio. — Evasio protestantium. — Reiicitur. — 3. Praecluditur altera evasio, et Ecclesiae caput supremum unum esse debere ostenditur. — 4. Obiectio. — Solvitur. — Instantia. — Responsio. — 5. Evasio quaedam refellitur. — 6. Tertia ratio. — 7. Responsio haereticorum. — 8. Eadem responsio refellitur maxime ex principiis protestantium. — 9. Impugnatur eadem responsio ab incommodis. — Primo. — 10. Secundo. — 11. Evasio — Reiicitur. — 12. Ipsi regi Iacobo huiusmodi evasio repugnat.

1. Cum catholica veritas sufficienter auctoritate fundata sit, ratione ex eisdem principiis facile potest demonstrari. Quia potestas regendi in nullo homine inveniri potest sine iusto titulo, ex quo principio supra probavimus, in Pontifice non esse directam temporalem potestatem supremam; ex eodem ergo plane convincitur, in temporali rege non esse potestatem ad spirituale regimen. Unde qui primum libenter audiunt, necesse est, ut secundum admittant, nisi velint ad libitum voluntatis suae sine ratione loqui. Quia multo minus invenitur iustus titulus spiritualis potestatis in temporali principe, quam temporalis potestatis in spirituali pastore. Assumptum autem principium probatur breviter, quia vel titu-

lus ille esset iuris naturalis, vel positivi divini, vel humani; haec autem omnia facile ex dictis excluduntur. Nam de iure naturali esse non potest, tum quia potestas ipsa naturalis non est, ut iam est probatum, tum etiam quia nulla potestas dominandi vel regendi alios est in particulari persona immediate ex iure naturali, sed in communitate: haec autem potestas spiritualis non est in communitate humana tanquam ab illa naturaliter fluens, neque prout est in particulari persona, proxime fundari potest in voluntate eiusdem communitatis, tanquam conferentis, seu transferentis in alium talem potestatem, quia est longe altioris ordinis: ergo non potest esse in rege de iure naturali. Et eadem ratione convincitur, non esse ex iure humano, quod in solo naturali fundetur, vel ab illo ducat originem, quale est ius gentium, vel civile, quia si ius ipsum naturale non attingit talem potestatem, multo minus alia inferiora iura, quae in illo fundantur.

De iure autem divino res est manifesta ex dictis, quia tale ius auctoritate divina probandum est; nulla est autem auctoritas, non solum divina, verum nec probabilis humana, quae tale ius regibus datum esse ostendat. Imo licet interdum possit ratione suaderi, aliquid esse de iure divino, oportet, ut ex principiis revelatis sufficienter colligatur, vel saltem, ut supposita institutione Ecclesiae, magis consentaneum divinae providentiae ostendatur. Nihil autem harum in praesenti intervenit, quia nullum est revelatum principium, ex quo talis potestas spiritualis in regibus verisimiliter comprobetur, quin potius omnia principia revelata illi dogmati repugnant, ut ostensum est. Ac denique omnis ratio convenientis providentiae et ecclesiasticae disciplinae ostendit, non debuisse coelestem hanc potestatem temporalibus regibus committi, tum quia temporalibus curis et negotiis saecularibus sunt implicatissimi, tum etiam quia litteris sacris et divinae scientiae vacare non possunt, quae tamen doctrina maxime necessaria est in ecclesiasticis pastoribus. Propter quod Paulus dicebat Timotheo 1. ep. 4: *Attende tibi et doctrinae.* Ubi etiam indicat aliam rationem, quia cum haec potestas ad spiritualem finem et salutem animarum conferatur, requirit in eo, cui confertur, statum vitae spiritualis et perfectae, ut possit non minus verbo et exemplo, quam potestate subditis prodesse. Reges autem temporales, moraliter loquendo, et ex vi status hoc vitae genus non habent, vel profitentur, et ideo ad hoc munus apti non erant. Denique ob hanc causam in Ecclesia Christi cum regno non est per se coniunctum sacerdotium; non enim assumpti sunt reges, ut pro hominibus constituantur in iis, quae sunt ad Deum; ergo eadem ratione neque regimini spirituali apti erant. Atque hinc consequenter excluditur omnis titulus fundatus in iure canonico; tum quia ius canonicum a iure positivo divino derivatur, tum etiam quia rationes factae non minus in illo procedunt; tum denique quia ostensum est, ius canonicum toti regum praesumptioni omnino repugnare. Atque hic discursus evidentior fiet ex capite sequenti, in quo quam sint levia, quae rex sui iuris adducit fundamenta, ostendemus.

2. Aliam rationem in hunc modum formare possumus: quia si potestas spiritualis esset in temporalibus regibus, tot essent in Ecclesia supremi principes spirituales, quot sunt supremi principes temporales, quod et absurdum est, et principiis fidei multum repugnat. Consecutio manifesta est. Primo, quia si potestas regendi Ecclesiam in spiritualibus intrinseco coniuncta est cum potestate regia; ergo non reducitur in superius principium infra Deum, neque ab alia mortali potestate pendet. Secundo, quia non est maior ratio, cur unus rex alteri in spiritualibus subdatur, quam e contrario. Sed forte protestantes anglicani non solum hoc concedunt, verum etiam praecipue intendunt. Neque existimant esse ullum inconveniens, quia non admittunt plura capita in spiritualibus totius Ecclesiae universalis, sed plurium particularium ecclesiarum, quae sunt in diversis regnis tanquam partes Ecclesiae universalis, atque ita similiter habere poterunt plura capita partialia. Quam vero hoc sit absurdum, et monstruosum in Ecclesia Christi militante in hoc mundo, facile intelliget, qui ex Scripturis consideraverit, Ecclesiam Christi esse unum corpus mysticum perfectissime institutum. Nam tale corpus requirit unam supremam potestatem, quae supra omnia membra eius efficaciam habeat, sive illa potestas sit in una persona vera, sive in una congregatione (quod postea videbimus), quia sine tali potestate non potest esse debita unio et conformitas inter membra talis corporis.

3. Dicent fortasse satis esse, quod omnes ecclesiae particulares in uno capite Christo uniantur. Sed contra hoc est, quia Ecclesia militans, ut est in hac mundo, est unum spirituale regnum et corpus mysticum perfecte unum in suo genere; ergo requirit etiam in hoc mundo unum supremum tribunal, sub quo gubernetur, alias non potest dici habere unitatem, prout in hoc mundo versatur. Quod declaratur a simili; nam plura regna, quae sub diversis regibus aut imperatoribus militant, non sunt unum regnum vel imperium, quia non habent unum supremum regimen in terris, quamvis omnia uniantur in uno Rege Deo, qui est supremus Rex etiam temporalis omnium regum. Unde ex illa sententia sequitur aperte, plures ecclesias, quae sunt in mundo, non magis constituere universalem Ecclesiam, quae

sit praprie una, quam plura temparalia regna sint una respublica temparalis, vel uoum imperium aut regnum. Et declaratur amplius alio exempla accammodata; nam si in diversis pravinciis versentur duo cxercitus regis Hispaniae, sub duabus ducibus supremis, et inter se nullo modo subordinatis, non possunt dici esse unus exercitus, etism si in eodem rega remate uniantur, et ab ea alterius ratianis influxum recipiant. Ita erga dicendum esset da diversis regois, quatenus sunt ccclesiae distinctae, si sub supremis capitibus ecclesiosticis militarent.

Accedit tandem, quad unitas Ecclesioa sine unitate fidei et sacramentarum conservari nan potest: baec autem unitas fidei in diversis regnis et provinciis conservari nan posset sine magna miraculo, si partes Ecclesiae et capita earum in terris essent inter se omnino divisa, et sine subardinatiane ad aliquam supremam patestatem, cui omnes in terris obedire teneantur. Nam bac satis astendit experieotia, hinc enim arta sunt omnia schismata et ecclesiarum divisianes. Et ratio est clara, quio si duo reges temparales sunt supremi in spiritualibus, et unus eligat in sua regno tolem madum religionis, et alius alium; unus noom fidem sua iudicia ex Scriptura aumat, alius cantrariom; quamada poterunt ad unitatem reduci? Atque binc tandem cancluditur, moraliter fieri non posse, ut duae Ecclesiae supremae, id est, nan recognascentes in spiritualibus superiorem in terris, sint unitae etiam in Christa, quia nan uniuntur Christa, nisi per veram fidem, ac subinda per unam at eamdem fidem, quia vera fides nan est, nisi una; sed tales ecclesiae non passaot in una fida canservari, ut ostensum est; ergo neque uuianem in Christo retinere possent.

4. Dices, discursum hunc eodem modo pracedere de episcapis, vel apostolis, etiamsi in eis dicatur esse suprema patestas spiritualis. Respandea, verum esse etiom illas reducendas esse ad unum supremum caput, ut possit Ecclesiaa unitas conservari. Quod autem, quala sit hac caput, iofra videbimus: nam ex vi praedicti discursus solum sequitur debere esse unum, sive illud sit unus episcapus, sive una episcaporum congregatia. Instabis, similiter ab Anglicanis dici posse, quad licet rex temparalis sit etiom in sua regna supremus in spiritualibus, camparatione facta od quamcumque aliam singularem persanam; nihilaminus passit ex amnibus regibus christianis cancilium seu canventus cangregari, in qua sit spiritualis patestas superiar singulis regibus, cuius auctoritate possit unitas Ecclesiae cunservari. A qua respansione nan videtur alienua rex Angliae; nam et auctaritatem legitimi cancilii recognoscere videtur, quandoquidem primis quatuar canciliis fidem adhibet, et quod iam in usu nan sint, conqueritur, regibusque patestatem illa congregandi, et nan Pantifici canvenire cantendit.

Verumtamen evasio baec nan salum rem non expedit, sed patius magis invalvit. Nom in primis si anta illius cancilii, val canventus convocatianem nullus rex babet superiorem in spiritualibus, quis habebit potestatem illud congregandi? nam si aliqui rapugnent, nemo illas cagera poterit. Quod si etiam episcapi convacandi sint, nullus rex poterit episcopos sibi non subditas ad canveniendum campellere, vel autbentice vacare; erit crga res maroliter impossibilis, at ab auctare Ecclesioe insufficienter provisa. Sicut in rebus politicis si ad disponendum ea, quaa ad bonum regimen tatius universi sunt necessaria, aporteret reges amnes et principes supremos in temporalibus ad camitio canvenire, profecta impossibilis esset talis convacatia, et ob amni prudente pravidentia aliena. Deinde quis futurus esset praesidens in tali canventu, nullus enim alteri cedere volet, cum sit aeque supramus, et praesertim si agendum esset de rebus fidei; nam si in illis inter ae dissentirent, unusquisqua patius suo spiritui, quam aliarum apinianibus credendum putaret. Praesertim si vera esset regis Anglise regula, qua propriam uniuscuiusque scientiam pra fundamento suaa fidei omnibus regibus prapanit.

Praeterquam quod admissa illo monstruaso conventu, vel concilia, si illud esset supra singulos reges, iam nullus temporalis rex esset supremus in spiritualibus, praut rex Angliae pertinaciter contendit. Et ideo existima, mentem illius nan esse, admittere potestatem alicuius concilii tanquam superiorem, sed salum deservire ad quamdam prudentem cansultationem, et magis publicam rerum examinotianem. Ideo enim de ipsis conciliis canstanter nan laquitur, sed quaa vult, approbat, et quaa nan placent, reiicit, iudicem sa illorum constituens. Ima in quadam loca Praefatianis sua arbitria discernit inter canvocandas ad cancillium generale, si nunc cangregandum esset.

5. Tandem, si reges supremi in temporalibus babent etiam iu suis regnis spiritualem potestatem supremam respectu aliorum regum, nullum relinquitur fundamentum ad asserendum, congregotionem talium regum habere in Ecclesia potestatem supra tatam ipsam, et supra amnes principes eius. Quia ex sala rei natura hoc nan sequitur, neque affirmari potest. Sicut in temporalibus, licet cangregatio regum fieret, nan haberet supremam iurisdictianem supra singulas illarum, nisi sponte unusquisque renunciaret iuri suo, mutando prius regimen, et ex pluribus monarchiis unam aristocratiom constituendo; quod voluntarium esset, et cogitatiane patius confictum, quam in re subsistens. Idem erga erit in patestate spirituali, si ex natura rei esset cum temparoli can-

iuncta. Quod si quis fingat, Christum ex peculiari institutione voluisse, singulos reges esse in spiritualibus subiectos ipsorum congregationi, oportet, ut vestigium aliquod huius institutionis ostendat. Eo vel maxime quod omnia, quae contra potestatem singulorum regum diximus, aeque contra quamcumque multitudinem seu congregationem illorum procedunt. Est ergo commentitio et plane monstruosa haec spiritualis potestas suprema temporalium principum, quomodocumque fingatur, aut cogitetur.

6. Tertiam denique rationem ab incommodis conficere possumus; nam in primis ex tali positione sequitur, posse reges christianos, si velint, per se ipsos omnes actiones proprias sacerdotum et episcoporum exercere, quales sunt offerre Deo sacrificium, vel (si hoc non admittunt) ministrare sacramenta, ligare per excommunicationes et censuras, et absolvere ab eis aut a peccatis, et alia, quae ad publicum Dei cultum pertinent. Haec autem inaudita sunt in Ecclesia Christi; imo etiam in Iudaeorum synagoga dictum est regi 2. Paral. c. 26: *Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino;* et quia non cessavit, percussus est lepra. Quod non minus habere locum in rege christiano recte docuit Chrysostomus hom. 5. *de verbis Isai.* Et praeterea si rex temporalis eo ipso, quod est rex, potest has actiones per se ipsum legitime administrare, licebit etiam mulieri easdem per se exercere, nam est capax regiae potestatis, et cum illa, iuxta protestantium opinionem, eamdem supremam potestatem spiritualem habet. At Paulus 1. ad Cor. 14. mulieres in Ecclesia nec loqui permittit, nedum actiones sacras exercere, sed iubet tacere, et subditas esse.

7. Possunt vero adversarii, distinguendo inter actiones, quae potestatem ordinis requirunt vel solam iurisdictionem, respondere, posse regem omnem actum iurisdictionis ecclesiasticae per se exercere, et ad hoc habere supremam potestatem, idque satis esse, ut primatum in spiritualibus habeat, etiamsi actiones alias, quae potestatem ordinis requirunt, per se non valeat exercere. Sed hoc in primis alienum est ab institutione Christi, nam ipse per illos voluit Ecclesiam regi, quos principales ministros verbi Dei et sacramentorum esse voluit, nimirum per episcopos, in quibus potestas ordinis per excellentiam existit. Deinde satis absurdum est, ut supremus Ecclesiae gubernator non possit exercere praecipuos actus tam ad divinum cultum, quam ad sanctificationem fidelium ordinatos. In republica enim civili nihil efficere possunt inferiores magistratus in ordine ad finem suae potestatis, quod non possit rex aut imperator altiori potestate in ordine ad eumdem finem praestare; ergo multo magis in christiana republica, cum potestas ecclesiastica sive ordinis, sive iurisdictionis ad spiritualem finem et sanctificationem animarum referatur: ita debuerunt illae duae potestates inter se ordinari, et institui, ut in supremo principe Ecclesiae cum omni perfectione et excellentia coniungerentur, ideoque nihil per inferiores fieri, quod non possit a superiori vel supremo perfici, quantum est ex vi potestatis.

8. Possumus etiam protestantes ex ipsorum principiis convincere. Nam apud illos potestas ordinis nihil est, nisi deputatio ministrorum a rege vel magistratu temporali facta. Nam si fortasse in Anglia (ut ferunt) aliae caeremoniae in constituendis ministris adhibentur, non reputantur necessariae, nec a Christo institutae, sed propter quemdam ornatum exteriorem humano arbitrio excogitatae aut servatae. Ergo sine illis posset rex ministros ad easdem actiones instituere; ergo multo magis posset per se ipsum omnes illas actiones exercere. Idemque regina Elisabetha ex vi eiusdem dignitatis potuisset, eademque ratione feminas posset in ministros Ecclesiae suae constituere. Quis enim credat, feminam posse esse caput Ecclesiae et non ministrum? Absit autem ab Ecclesia Christi tam absurda gubernatio et hierarchia.

9. Quin potius si suprema spiritualis iurisdictio temporalem consequitur, et potestatem ordinis nullo modo postulat, profecto etiam in rege ethnico esse poterit supra omnem Ecclesiam ditionis suae, quia tam perfectam potestatem iurisdictionis habet sicut rex christianus, et ex Scriptura non magis probari potest, ad usum talis iurisdictionis esse necessarium baptismum, quam episcopatum seu clericalem ordinem. Et declaratur hoc amplius; nam in Ecclesia romana, Constantinus verbi gratia, priusquam ad fidem converteretur, habebat supremam potestatem temporalem: vel ergo iam etiam habebat spiritualem, et sic admittitur inconveniens illatum, quo nihil potest esse absurdius; vel si Constantinus illam non habebat, profecto apud Sylvestrum erat; ergo etiam post baptizatum Constantinum eamdem potestatem Sylvester retinuit, non Constantinus. Quis enim illam transmutationem seu translationem potestatis a Sylvestro in Constantinum effecerit? aut quo verbo Dei factum est, ut Constantinus per solum baptismum ex ovo factus sit pastor, et ex spirituali filio in supremum parentem et gubernatorem transierit? Sunt profecto haec incredibilia et absurda. Quod si Constantinus baptizatus solam potestatem temporalem retinuit, eamdem profecto solam ad posteros transmisit, eademque in alios reges, vel principes, qui nunc extant, divisa est. Vel si qui sunt alii reges postea facti christiani, inde non trahentes originem, eadem ratio ad illos cum proportione applicari potest. Et simili modo, si post baptismum Constantini Sylvester in suo pontificatu cum eadem spirituali potestate persevera-

vit, eadem ad successores usque ad hodiernum diem pervenit. Idemque est cum proportione de Anglia, et de quocumque christiano regno.

10. Aliud etiam absurdum inferre possumus. Nam si cum potestate suprema temporali coniuncta est similis potestas spiritualis, cur non similiter in quolibet inferiori magistratu vel principe temporali, etiam si superiorem recognoscat, non est coniuncta utraque potestas cum debita proportione et subordinatione ad superiorem? Est enim eadem ratio, neque ex vi iuris naturalis discrimen constitui potest. Et Scriptura non magis dat spiritualem potestatem supremis principibus, quam inferioribus. Ubi autem Scriptura de obedientia principibus temporalibus debita loquitur, generaliter tam de regibus, quam de aliis magistratibus loquitur. Sic enim illud Pauli ad Rom. 13. intelligitur: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, ut magis Petrus exposuit 1. ep. 2, dicens: *Sive regi quasi praecellenti, sive ducibus tamquam ab eo missis.* Si autem hoc absurdum concedatur, totam hierarchiam ecclesiasticam quoad regimen externae gubernationis everti necesse est. Nam ubi rex temperaliter creditur supremus gubernator in spiritualibus, eo ipso summus Pontifex inde excluditur; ergo si praefectus regius unius civitatis ibi etiam habet spiritualem praefecturam, excludendus consequenter erit episcopus ab spirituali regimine, quia non possunt esse duo capita eiusdem ordinis, seu a fortiori excludentur omnes alii praefecti, seu ecclesiastici gubernatores, et ita velit nolit rex Angliae, in puritanorum anarchiam, quod attinet ad regimen ecclesiasticum, incidemus.

11. Responderi potest, non esse eandem rationem de supremo rege et inferioribus magistratibus, quia rex per se, et quam ex necessitate hobet utramque potestatem coniunctam; inferiores vero a rege habent suam potestatem; et ideo potest rex sua voluntate illas potestates dividere, et temporalem communicare praefecto civili, spiritualem autem episcopo. Sed in primis hoc totum non transcendit volutatem et institutionem humanam, quam rex suo etiam arbitrio poterit mutare, sicut illam constituit; ergo potest totam hierarchiam ecclesiasticam evertere quoad Ecclesiae regimen. Deinde rex in sua opinione non consequenter loquitur, si hoc concedat; iam enim admittit, potestates spiritualem et temporalem esse distinctas, et subiecto separabiles, vel etiam separatas in utriusque ordinis capite: aut quo titulo ostendere potest, se utramque potestatem habere?

12. Alia etiam ratione non potest hoc constare cum dictis regis; nam ipse in Praefat. pag. 54, reprehendit Bellarminum, eo quod lib. 4. *de Pontifice* c. 25. negaverit, episcopos immediate a Deo suam potestatem accepisse; sentit ergo ipse, episcopos immediate a Deo iurisdictionem suam habere. Quomodo ergo potest nunc dicere, se illis dare iurisdictionem, et in voluntate sua esse positum, illam non ipsis sed suis magistratibus temporalibus conferre? Nisi forte se ipsum faciat iure etiam divino superiorem. Deinde rex Angliae in eodem loco fatetur, se a puritanis dissentire circa iurisdictionem episcoporum; puritani autem affirmant, iurisdictionem ecclesiasticam conferri a magistratu temporali; ergo si rex dicit, se conferre iurisdictionem episcopis, non differt a puritanis in puncto iurisdictionis episcopalis, quidquid de differentia in ordinis dignitate sentiat. Ut ergo gubernatio Ecclesiae per episcopos, et non per temporales magistratus firma et stabilis sit, hanc institutionem esse divinam, et iurisdictionem etiam episcoporum a Christo descendere, sive mediante Papa, ut Bellarminus probabilius sentit, sive immediate, ut alii etiam catholici probabiliter volunt. Ad praesentem enim causam non refert, nam quomodocumque sit a Christo per positivam institutionem, non potest esse a temporali rege, neque ab illo per se dependere, et consequenter non potest regia potestas esse directe ac per se supra episcopalem, ac subinde neque suprema in latitudine ecclesiasticae iurisdictionis. Quam repugnantiam in dictis et opinionibus suis, ductus fortasse spiritu contradicendi Bellarmino, rex non consideravit, cum tamen satis clara sit, ut in sequenti capite iterum declarabimus.

CAPUT IX.

Solvuntur aliquae obiectiones contra veritatem in superioribus capitibus probatam.

Summarium

1. Triplex quaestio circa potestatem regendi Ecclesiam.— 2. Prima obiectio.—3. In lege naturae nulla fuit potestas ordinis supernaturalis.—Nec ulla iurisdictio spiritualis.—4. Obiectio.—5. Secunda obiectio.—6. Tertia obiectio ex novo Testamento.—7. Solutio ad duo prima testimonia.—8. Ex tertio testimonio 1. ep. ad Timoth. c. 2. nihil colligi potest contra statutam veritatem.—9. Testimonium Matth. c. 22. oppositum concludit.—Testimonia etiam Ioann. 18, et Luc. 12, et 22. doctrinam traditam confirmant.— 10. Quarta obiectio —11. Solutio.—Immerito citatur Augustinus pro contrario errore.—12. Ad verba Isidori respondetur.— 13. Quinta obiectio ex patribus.— 14. Solutio— Verus sensus patrum aperitur.— 15. Germana expositio concilii arelatensis.

1. Multa sunt, quibus rex Angliae suadere conatur, iusto titulo spiritualem potestatem et supremi capitis seu gubernatoris spiritualis nomen in regno suo sibi arrogare, et omnia, quae adducit, obiectio-

nea sunt contra veritatem a nobis probatam; quas, licet difficiles non sint, praetermittere non possumus, ut omnibus satisfaciamus. Quin vero plures illarum ex factis regum vel imperatorum sumuntur, et ad praesens punctum non pertinent, ut clarius singulae suis locis propositae percipiantur, oportet hic tres quaestiones distinguere. Una est, quam nunc tractamus, an spiritualis potestas sit in principe necessario coniuncta cum potestate temporali. Altera est, supponendo, has potestates esse in diversis personis, an sit una altera superior, et quae illa sit: de qua puncto a capite 21. dicturi sumus. Tertia est generalis quaestio de exemptione clericorum a potestate temporali, etiam in causis civilibus, criminalibus, et tributis, quae sine dubio est longe diversa ab aliis duabus, et ex aliis principiis in libro sequenti tractanda. Igitur si quae sunt exempla aut facta catholicorum principum, quae contra iurisdictionem ecclesiasticam obiici aliquo modo possint, ad quaestionem tertiam de immunitate clericorum maxime pertinent, ut ibi videbimus, et pauca etiam circa secundam quaestionem attingemus. In praesenti vero puncto vix credo, inveniatur ante Henricum VIII. exemplum principis vel solo nomine christiani, licet haeretici, qui ex vi propriae et innatae potestatis actum iurisdictionis spiritualis usurpare, nedum supremam iurisdictionem et primatum spiritualis potestatis sibi arrogare tentaverit. Et ideo, his exemplis omissis, breviter alios titulos expendemus, quibus rex ius suum firmare, aut apparenter defendere tentat.

2. Primus est, quia iure naturae hae duae potestates coniunctae sunt, regia et sacerdotalis; ergo hoc ius naturae manet integrum in lege gratiae, quia gratia non destruit naturam, neque lex Christi data est ad tollendam legem naturae, sed perficiendam. Assumptum probatur, quia ante legem Christi et Moysi ius tantum naturale observatum est, nam ideo tempus illud naturalis legis vocatur. In illo autem tempore iidem erant reges et sacerdotes, ut constat de Melchisedech, Abraham, Isaac, Iacob, et generaliter ex recepta regula, quod eo tempore primogeniti et regni haeredes erant simul sacerdotes, ut sumitur ex Hieronymo epistola 126. ad Evagrium, et Ruperto l. 5. *in Genes*. c. 12. Unde Paulus ad Hebr. 12. Esau prophanum vocat, eo quod primogenituram vendiderit, quae sacra erat ratione sacerdotii.

Hunc titulum non invenio a rege expresse propositum, propter complementum autem doctrinae, et quia rex allegando in favorem suum quaedam testimonia novi testamenti, illum supponere videtur, omittendum non duxi, quamvis re vera sit frivolus. Nam in primis, admissa illa antiqua consuetudine, quae non solum inter fideles, sed etiam inter gentiles viguisse videtur, negamus, illam esse de iure naturali, id est lege naturali praeceptam, licet mediante ratione et voluntate humana a generalibus principiis iuris naturalis originem duxerit. Quin licet sacrificium sit aliquo modo de iure naturali, et consequenter etiam sacerdotium; quod autem tali modo sit institutum, et his vel illis personis attributum, non est iure naturae praescriptum, sed iure aliquo positivo definiri necesse est. Et hoc modo ante legem Moysi, vel iure gentium, vel moribus populorum introductum est, ut dignitas sacerdotalis praecipua cum regali esset coniuncta. Qui mos sicut in lege veteri mutatus fuit, etiam in lege nova mutari potuit. Imo ita factum esse, et ad perfectionem legis gratiae hoc pertinere, docuit Nicolaus papa ad Nicolaum imperatorem, dicens: *Fuerunt haec ante adventum Christi, ut quidam typice reges simul et sacerdotes existerent, quod sanctum Melchisedech fuisse, sacra prodit historia.* Et infra: *Sed cum ad verum ventum est, eumdem regem, atque Pontificem ultra nec imperator, nec Pontifex usurpavit.*

3. Deinde si sermo sit de sacerdote quoad potestatem ordinis, manifesta est differentia; nam in lege naturae non erat propria et supernaturalis potestas ordinis, sed erat solum ministerium sacrificandi, et intercedendi pro populo, ad quod poterat aliquis sua sponte vel per consensum populi deputari, quia Deus eo tempore nihil in particulari de sacerdotio vel sacrificio praescripserat; et sic Anacletus papa epist. 2. negat, Melchisedech vel Abraham vel alios illius temporis viros sacrificium obtulisse *sacerdotali auctoritate*, utique a Deo peculiariter instituta. In lege autem veteri sicut determinavit Deus sacrificia, ita et sacerdotium seu pontificatum absque interventu populi vel consensu eius. Quod etiam altiori et excellentiori modo in nova lege Christus instituit. Si autem sit sermo de sacerdotio quoad potestatem iurisdictionis, supponit in primis illa obiectio vel falsum vel valde incertum, nimirum sacerdotem vel Pontificem in lege naturae habuisse iurisdictionem spiritualem, quod vel falsum vel incertum est. Quia talis potestas neque a Deo specialiter data est in illo statu, ut per se notum est, nec ex iure naturali potest hominibus convenire, quia potestas gubernativa humana non transcendit ordinem humanum, et principaliter instituitur ad ordinandum homines ad invicem, ita ut licet curam etiam habere possit divini cultus, semper in modo ac determinatione illius respiciat commune bonum reipublicae humanae, ut in simili dixit d. Thom. 1. 2, q. 99, art. 3. Quapropter non recta fit comparatio inter legem naturae et gratiae, quia in lege naturae omnis potestas gubernativa sub temporali sufficien-

ter comprehendebatur, nam illa eadem posset disponere de iis, quae pertinent ed cultum Dei, prout expediret communi bono humanae reipublicae; secus vera est in lege gratiae, quae est lex divina, quae principaliter ordinat homines ad Deum, et bonum ipsius reipublicae refert ad amicitiam hominum cum Dea. Ideoque sacerdatalis potestas in hac lage spiritualis est et altioris ordinis, et non potest esse ab ipsis hominibus, vel eorum communitate, sed ab ipsomet Christo manare debuit, sicut de facto menavit, ut supra ostensum est.

4. Dices, illud esse verum de bominibus tantum, ut homines sunt, consideratis; sic enim manifestum est, in eis esse non posse nisi potestatem uaturalem, secus vero esse da hominibus christianis ut christiani sunt, et ut componunt civitatem, non tantum politicam, sed etiam christianam. Nam sicut talis communitas fundatur in fide et religione supernatureli, ita ex ea hebet potestatem altioris ordinis connaturalem ipsi gratiae ad disponendum ea, quae spectant ad divinum cultum consentanee ad veram fidem at amicitiam Dei; ergo talis censenda nunc est potestas ecclesiastica, et consequenter potuit a tota communitate regi suo temporali conferri. Respondeo, antecedens potuisse babere lacum, si Christus Dominus Ecclesiam suam et regimen eius non instituissat peculiari modo et longe excellentiori, quam ex sola rei natura possit esse in communitate hominum, etiam ut christiani sunt. Nunc autem Christus sua peculiari institutione praevenit, ut sic dicem, et sublimavit spirituale regimen Ecclesiae. Primum Instituendo illam per modum unius corporis mystici per totum orbem diffusi, in quo unitas fidei et concordia in substantiali ritu religianis, ed Dei cultum et sanctificationem hominum ordinato, conservari posset; hoc autem sina suprema spirituali potestate fieri non posset, ut supra ostendi. Universalis autem potestas supra universum mundum non potuit ab ipsis hominibus ubique etiam dispersis procedera; dehuit ergo esse a Christo. Item instituit Christus quamdam Ecclesiam, quae in fida esset columna veritatis, et in moribus semper essat sancta; ideoque talem ei dedit potestatem spiritualem, ut per illam ad utrumque finem recte et sine defectu substantiali possat dirigi; talis ergo potestas necessario esse debet plus quam humana. Denique ex sola rei netura, etiam si homines Ecclesiae spectentur ut christiani sunt, non esset necessarium regi per episcopos vel alios similes pastores, quibus specialis cura animarum incumbat; nunc autem Ecclesia necessario regi debet per episcopos et sacerdotes, quorum institutio et distinctio ex divino iure sine dubitatione descendit; ergo potestas gubernativa Ecclesiae Christi in spiritualibus non est a populo christiano etiam fide illuminato, sed est ab ipso Christo, vel immediate, val per participationem ab illo, cui Christus ipse immediata illam communicavit.

5. Secunda obiectio sumitur ex aliquibus locis veteris testamenti, in quibus significatur, pontifices legis veteris fuisse inferiores, et subiectos regibus. Sed hanc obiectionem nunc omitto, quia quod ad praesentem locum spectat, manifestum est ex veteri testamento, pontificiam dignitatem et potestatem regiam in diversis fuisse personis, quod nunc tantum tractamus. De comparatione autem harum potestatum infra dicendum est, et ibi melius videbimus, an sit necessarium, eamdem habitudinem seu relationem inferioris et superioris habere, seu habuisse in utraque lege, veteri scilicet et nova.

6. Est ergo tertia obiectio sumpta ex testimoniis novi testamenti, in quibus praecipitur christianis omnibus obedire regibus temporalibus, ut sunt in superioribus allegata, et a rege accumulata in Apologia pag. 129, scilicet, Roman. 13, 1. Petri 2, ubi etiam adiungit illud 1. ad Timoth. 2, ubi Paulus praecipit orari pro omnibus, sed praecipue pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, et illud Matth. 22: *Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari*, etc. et illud Ioan. 18: *Regnum meum non est de hoc mundo;* et illud Luc. 12: *Quis me constituit iudicem inter vos?* et illud Luc. 22: *Reges gentium dominantur eorum*, etc.

7. Sed nullum ex his testimoniis ad causam facit, et nonnulla illarum contra regis intentionem probare possunt. Nam in primis in nullo illorum est serma in particulari de spirituali potestate, neque in eis insinuatur, fuisse regibus temporalibus concessam, aut quod illis in materia talis potestatis praecipientibus obediendum sit. Cum ergo Paulus inquit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, generatim loquitur de omnibus superioribus, ut ex tenore verborum constat. Unde recte intelligi possunt cum partitione accommoda, scilicet, unicuique in ea, in quo superior est, obediendum esse ab iis, qui ei sunt subiecti. Nam ita etiam inferius dicit; *Reddite omnibus debita; cui tributum, tributum, cui honorem, honorem*, etc. Est ergo generalis distributio singulis accommodanda iuxta mensuram potestatis; quae autem haec sit in singulis potestatibus, ibi non explicatur. Demus autem, ibi loqui Paulum in particuleri de potestate temporali, de qua paulo post dicit: *Non sine causa gladium portat.* Quid aliud ex illo loco sic intellecto colligi potest, nisi obediendum esse principibus temporalibus in his, quae iuste et recte praecipiunt? quis autem hoc negat? aut quomodo inde colligi potest, etiam in spiritualibus et ecclesiasticis esse illis parendum? Certe Paulus non tantum de principibus

christianis, sed etiam eo maxime tempore de regibus ethnicis loquebatur, quibus tanquam dominis temporalibus christiani etiam obedire tenebantur; nec propterea prudens aliquis dicet, fuisse tunc illos capita ecclesiarum in regnis suis. Omnia ergo, quae ibi Paulus et Petrus in sua epistola dicunt, ad eundem sensum referuntur; nam vel intelliguntur respective, ut unicuique reddatur ius suum, vel obedientia debita, iuxta gradum potestatis suae, vel si definite de dominis temporalibus intelligantur, etiam sunt in eorum foro, et materia intelligenda, prout ratio ipsa iustitiae postulat; ibi enim apostoli non condunt novum ius, sed ius ipsum naturale observari praecipiunt. Simili enim modo servos monent subditos esse dominis, et mulieres subditas esse viris, etc.

8. Ad tertium autem testimonium fatemur, Paulum obsecrare, fieri orationes pro omnibus hominibus, et deinde in speciali addere, *pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus.* Quid vero hoc pertinet ad primatum spiritualem regis temporalis? Numquid quia reges in primo loco posuit, ideo dixit, illos esse capita ecclesiarum in spiritualibus? Vana profecto est collectio, et longe aliam rationem reddit Chrysostomus ibi homil. 6, videlicet, *ideo addidisse pro regibus, quia neque tunc reges Deum colebant, et multis postea temporibus in infidelitate, quam per seriem successionis acceperant, perstiterunt.* Et infra: *Quoniam vero consequens esse cernebat, ut christiani ad ista torpescerent, neque huiusmodi admitterent monita, siquidem pro gentili, et sacramentorum tempore preces oporteret offerre, vide, quid secutus adiunxit, ut ex consideratione lucri admonitionem facilius libentiusque reciperent. Ut quietam*, inquit, *et tranquillam vitam agamus.* Ergo ex mente Chrysostomi non ideo designavit reges, quia ipsi sint spiritualia capita ecclesiarum (quod maxime tunc esse non poterant, cum essent gentiles), sed potius ne propter hanc causam fideles putarent, non esse pro eis publice orandum. Neque Paulus dixit, *praecipue pro regibus*, illam enim particulam *praecipue* rex de suo addidit, sed simpliciter locutus est, ac si diceret, etiam reges ethnicos sub *omnibus* comprehendi; nam licet essent gentiles, orandum pro eis erat, ut ad fidem converterentur. Et hoc magis significavit Paulus in ratione, quam subiunxit: *Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.* Ac denique quamvis Paulus addidisset particulam *praecipue*, nihil referret, nam quia conversio regum et difficilior erat, et ad commune bonum Ecclesiae magis est necessaria, ideo etiam potuit specialiter ac praecipue commendari.

9. De verbis autem Christi: *Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari*, iam supra ex mente Chrysostomi, Ambrosii, et Athanasii ostensum est, potius probare contrarium, scilicet *Caesari*, id est regi temporali, *reddenda esse, quae sunt Caesaris*, id est temporalis potestatis, quae praecisa responsio vim habet exclusivae, ut significavit Theophylactus, dicens: *Iesus autem per hoc, quod figuratum erat numisma imagine Caesaris, persuadet illis deberi Caesari, quae eius sunt, hoc est, quae habent eius imaginem, nam in corporalibus, et externis obediendum est regi, in internis autem et spiritualibus Deo*, utique vel immediate praecipienti, vel per pastores suos iuxta verbum Pauli: *Obedite praepositis vestris, et subiacete eis*, ad Hebr. 13. De aliis etiam Christi verbis: *Regnum meum non est de hoc mundo*, dicimus etiam probare contrarium, quod ex dictis non difficile colligitur. Tria enim ex doctrina Augustini et aliorum patrum ex illis verbis adnotavimus, scilicet Christum habere regnum, etiam in hoc mundo, licet non de hoc mundo; unde merito colligimus, reges huius mundi, ex eo quod tales sint, non habere potestatem in regno Christi, quatenus altioris originis est; et pari consecutione inferimus, hoc regnum Christi non carere suis gubernatoribus, qui licet non sint reges huius mundi, id est temporales, sunt spirituales pastores et regale sacerdotium. Eademque ratio est de aliis verbis Christi: *Quis me constituit iudicem et divisorem inter vos?* probant enim, temporales causas per se non pertinere ad Christi regnum, seu Vicarium eius, unde potius a contrario, seu a commutata proportione inferendum erat, causas spirituales ad temporalem regem non pertinere. Denique idem dicimus de ultimis verbis: *Reges gentium dominantur eorum.* Nam Christus non addidit: Vos autem non gubernetis, vel non praecipiatis, aut corrigatis subditos, sed potius supponit, illos futuros fuisse rectores seu pastores, et ideo dixit: *Vos autem non sic*, quasi praesupponendo regimen, et distinguendo illud a regno temporali, et modum diversum in illo postulando, quam pluribus verbis declaravit Petrus prima epist. cap. 5, ut in superioribus adnotatum est.

10. Quarta obiectio sumi potest ex nomine Vicarii Dei, quem rex Angliae cuivis regi temporali attribuit. Et ne videatur novus loquendi modus, ante Iacobum illo usus est Eduardus rex Angliae, ut ex suis legibus cap. 19. relatum invenio, qui tamen in numero sanctorum ponitur. Possumusque idem confirmare auctoritate Augustini lib. *Quaestionum veteris et novi testamenti*, p. 2, q. 91, ubi de rege

dicit: *Adoratur in terris quasi vicarius Dei*. Eleutherius etiam in quadam epistola ad Lucium Britannisa regem, sic scripsisse fertur: *Suscepistis nuper miseratione divina in regno Britanniae legem et fidem Christi, habetis vas in regna vestro utramque paginam, ex illis Dei gratia per consilium regni vestri sumite legem, vos enim in regno vestro Vicarius Dei estis*. Ergo praeter hunc vicarium nan est alius necessarius, qui immediata sub Deo sit, ac subinde in rege est tota potestas vicaria divinae potestatis, sive illa spiritualis sit, siva temporalis. Augerequa possumus hanc obiectianem ex Isidoro lib. 3. *Sententiar.* seu *de Summo bono*, cap. 49, dicente: *Dedit Deus principibus praesulatum pra regimine populorum;* praesulatus autem nomen est spiritualis potestatis, nam praesul non dicitur, nisi qui spiritualibus praeast.

11. Respandeo breviter, consecutionem esse nullius mamenti, quidquid de mado loquendi in antecedenta sumpta sentiatur, de qua non est contendendum, quamvis ea, quae pro illo allegantur, apocrypha sint. Nam liber ille quaestionum novi et veteris testamenti, iudicio omnium doctiorum, nan est Augustini, quia nec stylus illius est, nec doctrina in multis locis est augustiniana. Quamquam illa sententia bene explicata vera sit, regem nimirum adorari, id est coli et venerari propter dignitatem, in qua Deum quodammodo repraesentat, cuius vicem gerit. Epistola etiam illa, quaa ex Eleutherio citatur, commentitia est, quia neque inter epistolas pontificias, nequa in tamis conciliorum, neque apud catholicos auctores mentio illius invenitur, sed ab aliquo haeretico conficta ast, ut notavit Sanderus lib. 5. *de Clave David* cap. 6. Et illamet verba, quaa ex illa referuntur, id satis ostendunt, est enim phrasis propria Navatorum, et a pontificibus romanis prarsus aliena.

12. Non negamus autem posse regam in bono et sano seusu Vicarium Dei appellari; nam Paulus ad Rom. 13. reges vocat ministros Dei, quod perinda fere est. Unda Ambrosius ibi ait, principem *vicem Dei agere*, et ideo subiectionem esse illi servandam. Idem autem est vicem agere, quod vicarium esse. Hinc autem nan recte infertur, reges essa vicarios Dei in spiritualibus; nam Deus primarius Rex est tam in regno temparali, quam in spirituali Ecclesiae, et in utroque suos vicarios pasuit, in temparali reges, in spirituali episcopos, et praesertim summum Pontificem. Undo ex eo, quod rex in uno regno vicarius sit, male infertur esse in utroque. Nam etiam reges gentiles, de quibus etiam Paulus loquebatur, sunt ministri Dei, ac subinde vicarii, nan tamen in spiritualibus, sed in temporalibus tantum. Idem ergo dicendum est de regibus christianis, quamvis illi possint etiam dici peculiari titulo vicarii Dei, ad defendendam Ecclesiam, et protegendum praelatos, ut possint in pace et cum fructu spiritualia ministrare. Et in hoc sensu s. Eduardus locutus est. Isidorus autem lato quodam modo praesulatum vocavit praefecturam, seu quamcumque regendi potestatem, sicut etiam cap. 49. antecedente sub titulo de *Praelatis* ponit reges, et quascumque saeculi potestates non solum fideles, sed etiam infideles. Unde clarum est, non loqui de praelatis in eo rigore, quo iam communi usu vox illa pro ecclesiastico antistite sumitur, sed prout generaliter a verbo *praefero* derivatur, et quemcumque superiorem, vel primarium gubernatorem significare potest.

13. Quinto obiici possunt nonnulla patrum testimania, qui regi vel imperatori primatum tribuere salent. Sed ex his, quaedam pertinent ad comparationem utriusqua iurisdictionis, quae infra, ut dixi, tractabuntur. Alia vero sunt huius loci propria, quia in eis videntur proprios actus spiritualis potestatis regibus tribuere. Tales enim actus sunt veritatem docere, errores depellere, et similes, et tamen Epiphanius haeres. 40. dicit, reges datos essa, ut omnia ex Deo bene disponantur, et administrentur. *Et ad banam*, inquit, *ordinationem terrae, ubi caedes et pugnae, ignorantiaeque ac doctrinae bonae...*, significans, haec omnia cadere sub regis curam. Et sic etiam Alcuinus in praefat. ad libros de Trinit. ad Carolum dicit, sapientiam illi datam esse, *ut regat, et doceat pia sollicitudine subiectos*. Et infra, ad illum pertinere ait, *iusta decernere, rata praecipere, sancta admanere, ut quisque laetus cum perpetuae salutis praecepto domum redeat*. Et infra subdit: *Principem populi christiani cuncta scire, et praedicare, quae Deo placent, necesse esse, notissimum est. Neque enim quemquam magis decet, vel meliora nosse, vel plura, quam Imperatorem, cuius doctrina omnibus prodesse debet subiectis*, etc. Quin potius concilium arelatense sub eodem Carolo Magno cap. ult. post decreta omnia subiungit: *Haec Domino imperatori praesentanda decrevimus, poscentes eius clementiam, ut si quid hic minus est, eius prudentia suppleatur; si quid secus, quam se ratio habet, eius iudicio emendetur; si quid rationabiliter taxatum est, eius adiutorio, divina opitulante clementia, perficiatur*. Addi etiam hic possent obiectiones ex actibus congregandi generalia concilia, vel praesidendi in illis, item creandi vel deponendi pontifices; hi enim actus et similes praprii sunt ecclesiasticae iurisdictionis; et tamen illos saepius exercuisse imperatares rex Angliae in sua Praefatione contendit.

14. Ad priorem partem respondeo, patres nunquam tribuere regibus proprios actus iurisdictionis

spiritualis, sed interdum per modum exhortationis, vel laudis, aut honoris illos excitare ad exercendos actus aliquos, qui sine iurisdictione exerceri possunt, vel ad procurandum, ut alii in Ecclesia cum fructu fiant per pastores, a quibus legitime exerceri possunt. Unus ex illis actibus esse potest curare, ut ignorantia ab Ecclesia tollatur, ut bona et sana doctrina conservetur, et augeatur, de quo loquitur Epiphanius. Habetque locum etiam in politica republica intra limites suos, ut per se notum est, et sic pertinet ad regem ex vi propriae potestatis. Respectu vero Ecclesiae, et quoad doctrinam fidei, pertinere potest ad regem, non quidem praedicando publice per se ipsum, neque dando auctoritatem praedicandi, sed praebendo auxilium catholicis praelatis, et praedicatoribus, et sacrarum litterarum studia fundando, suaque potestate seminatores malae doctrinae coercendo. Et hunc sensum declararunt patres concilii turonensis sub Carolo Magno in principio; postquam enim commendarunt pietatem et sapientiam imperatoris, subiungunt: *His igitur intentus pios ac religiosos Dei sacerdotes Ecclesiae gubernacula in regno sibi divina largitate collato tenentes saluberrimis exhortationibus admonuit, ut operam darent, et actibus eminerent, quibus et se bene operando, et sibi commissos verbis et exemplis instruendo regerent.* Et idem supra citatus indicat Alcuinus dicens: *Multa est omnibus fidelibus in vestra pietate gloriandi facultas, dum clementiae vestrae sollicitudo sacerdotalem, ut decet, habet in praedicatione verbi Dei vigorem.*

Reliqua vero, quae retulimus, laudis sunt et honoris verba, nam etiam imperator christianus esse potest doctus et bene instructus in doctrina sacra, et privatim iuxta occurrentes occasiones potest veritatem docere. Simili etiam modo verba patrum concilii arelatensis eo tendunt, ut protectionem et adiutorium ad executionem suorum decretorum ab imperatore petant, ut ex ultima clausula verborum constat, reliqua autem sunt verba modestiae, et urbanitatis, ex quibus nullum iudicium vel subiectionis in spiritualibus ex parte concilii, vel spiritualis potestatis in imperatore sumi potest. Ad aliam etiam partem obiectionis uno verbo dicimus, illos actus proprie non esse imperatoriae potestatis, posse tamen vel aliquando potuisse aliquam cooperationem, seu praeparatoriam dispositionem, aut conditionem, quae spiritualem potestatem non requirit, in eis exercere, ut in sequentibus latius declarabimus.

—

CAPUT X.

Utrum Christus Dominus supremam Ecclesiae spiritualem potestatem Petro contulerit.

Summarium

1. Pontifex romanus habet hanc potestatem. — 2. Conclusio de fide. — Probatur ex promissione Christi. — 3. Praedicta promissio facta est Petro in propria persona. — 4. Confirmatur eadem veritas ex summis Pontificibus. — 5. Ostenditur item ex patribus. — 6. Petrus, Matth. cap. 16, designatus fuit fundamentum Ecclesiae. — Probatur ex patribus. — 7. Probatur item ratione. — 8. Christus per claves contulit Petro supremam potestatem spiritualem. — 9. Confirmatur ex cap. 21. Ioannis. — Reiicitur quaedam haereticorum expositio. — 10. Quid verbum *pascendi* significet in Scriptura. — 11. Potestas Petri ad totam extenditur Ecclesiam. — 12. Confirmatur ex patribus tradita expositio verborum Christi. — 13. Ostenditur eadem veritas ex epithetis Petri. — 14. Ratio institutionis primatus Petri. — 15. Regimen ecclesiasticum debet esse monarchicum.

1. Priusquam spiritualem potestatem cum temporali conferamus, ex qua praesens controversia maxime pendet, inquirere oportet, an haec potestas sit in Pontifice romano, cum quo lis et contentio tota regis Angliae versatur. Quia vero romanus Pontifex non potest habere hanc potestatem, nisi per legitimam successionem, et successio ab origine et institutione pendet, quae a solo Christo fieri potuit; ideo de hac institutione prius videndum est, in quo puncto duae quaestiones distingui possent, una abstracta, ut sic dicam, seu generalis, an Christus in sua universali Ecclesia monarchicum regimen in aliqua persona, quae vices eius gereret, reliquerit. Altera quaestio est contracta, seu particularis, an tali personae, scilicet Petro, Christus vices suas et potestatem supra omnes fideles commiserit. Simul tamen illas tractabimus, quia quod ad fidem et auctoritatem attinet, non possumus melius ostendere institutionem, quam ex singulari Christi facto, et rationem illius ex generali causa institutionis postea investigabimus.

Neque oportet in recensendis erroribus, qui in hac materia fuerunt, et nunc a Lutheranis et Calvinistis caeterisque protestantibus pertinaciter defenduntur, immorari, quia et notissimi sunt, et nunc solum de anglicana secta tractamus, cuius caput et defensor eiusdem Angliae rex saepe in sua Praefatione contendit, Christum non dedisse Petro maiorem, quam caeteris apostolis, potestatem, et pag. 22. et 24. et praesertim 58. in alios sensus verba Scripturae detorquere conatur. Sed illius fundamenta postea expendemus, nunc prius catholica veritas stabilienda

est. Et quoniam quam plurimi catholici, et eruditissimi viri in hac veritate confirmanda diligentissime laborarunt, operae pretium non erit, omnia, quae illi dixeruat, transcribere, et in hunc locum cangerere; sed pauca quaedam, quae iudicio nostro selectiara et efficaciora videbuntur, ex illis mutuabimur, et, qua potuerimus brevitate et perspicuitate, proponemus.

2. Dicimus ergo, Christum Dominum instituendo Ecclesiam suam militantem, prius quam quoad visibilem praesentiam corporalem eam relinqueret, illam Petro tanquam Vicario suo ac supremo Pastori commendasse, ac subinde supremam spiritualem potestatem ad gubernaudam illam ei contulisse. Conclusio est certa de fide, quam praecipue probahimus gemino illo testimonio, quo non salus Bellarminus, quem in hac rex Angliae reprehendere ausus est; sed omnes pontifices et patres eandem veritatem confirmarunt. Primum est illud Matth. 16, ubi Christo quaerenti: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* cum Petrus respondisset: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, Christus dixit illi: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro, et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est; et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni caelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* Haec fuit Christi pramissio, qui fallere nan potest in pramissis, et ideo dubitari non potest, quin postea impleverit, quod tunc promisit. Videamus autem, cui pramiserit, et quid promiserit; nam si haec duo plene et fideliter intelligantur, hoc solum testimonium ad assertionem confirmandam sufficit.

3. Primo ergo evidens est ex tenore verborum, promissionem esse factam Petro in sua propria persona, tot enim circumstantiis designata est, ut de hoc dubitari non possit. Primo enim Evangelista retulit, Simonem Petrum confessionem divinitatis Christi fecisse. Neque existimo vacare mysterio, quad Evangelista utrumque nomen coniunxit *Siman Petrus*. Nam prius Petrus vocabatur Simon, ut constat Ioan. 1. Unde quia hoc erat quasi proprium et primaevum nomen Petri, in negotio tam gravi omitti non debuit, nomen autem Petri a Christa fuit illi impositum Ioan. 1; et hic adiunctum est, tum propter tollendam omnem ambiguitatem, quia alius etiam apostolus Simon vocabatur, tum propter mysterium, quod statim Christus declaravit. Deinde addit Evangelista, Christum ad eundem esse locutum. Et ut hac magis esset testatum, Christus iterum eodem nomine illum appellat, dicens: *Beatus es, Simon;* et quia nomen Petri ad mysterium explicandum reservabat, ne nomen Simonis videretur ambiguum, addidit aliam circumstantiam propriam illius personae, dicens: *Bar-Jona*, id est filius Ionae, seu Ioannis, sicut idem dixerat Ioan. 1: *Tu es Simon filius Jonae.* Naminavit autem Christus Simonem in dicto loco, simul laudando illum, ut inde etiam intelligi posset, qualis esset promissia, et cui fieret: erat enim remunerativa, et illi facienda erat, qui laudem in confessiane meruerat. Sicut Hilarius ibi canone 26. dixit: *Et dignum plane confessio Petri praemium consecuta est, quia Dei Filium in homine vidisset;* et Hieronymus ibidem: *Testimonio de se Apostoli reddit vicem. Petrus dixerat: Tu es Christus Filius Dei vivi; mercedem recepit vera confessio, Beatus es Simon Bar-Jona.* Volens ergo Christus non sola laude, sed etiam mirabili promissione Petrum remunerare, subiungit: *Et ego dico tibi*, ubi recte Hieronymus: *Quia tu mihi dixisti, Tu es Christus*, etc. *et ego dico tibi, non sermone casso, et nullum habente opus, sed dico tibi, quia meum dixisse, fecisse est.* Illa ergo particula *tibi*, eandem personam Simonis designat, ad illam ergo verba Christi diriguntur, illi ergo fit promissio. Maxim. hamil. 1. in natali Petri et Pauli, et Prosp. libro 2. *de vocat. Genes.* cap. 28.

In verbis autem Christi considero, quaedam esse tantum affirmativa per modum indicativi, *Tu es Petrus*, alia predictionem et pramissianem cantinentia, scilicet, *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et tibi dabo*, etc. Prima ergo affirmatio ea etiam tendere potuit, ut magis exprimeretur persona, de qua futura erat praedictio, et cui fiebat promissio. Commemorare ergo voluit Christus, hunc Simanem esse illum, cui multo antea dixerat: *Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Simulque, ut existimo, indicare voluit Christus, quam ob causam nomen Petri Simoni imposuerit, nimirum propter firmissimam et immobilem fidem, quam recepturus erat, cuius primam et insignem confessionem tunc effecit, et ideo audire meruit: *Tu es Petrus.* Unde recte Ambrosius serm. 6. *de variis actionib.* inquit: *Cum vocaretur Simon, per hanc devotionem vocatus est Petrus.* Imo addit, quia Christus est petra, *cum fideli Simone nomen suum communicasse.* Quod etiam attigit Chrysostomus homil. 10. in Marcum. Optime vero Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 12. adnotat, praevidisse Christum futuram Petri fidem, et ideo illi dixisse *vocaberis Cephas, id est, Petrus, vocabulo ipso commade significans, quod in eo tanquam petra, lapideque firmissimo suam esset aedificaturus Ecclesiam.* Denique addit Chrysostomus homil. in psal. 50. in prima eius parte paulo post prin-

cipium, *propterea Petrum a Christo appellatum, quia saxea fide praeditus erat.* Ubi etiam his illum appellat *basim fidei*, et homil. 9. de poenit. *Cum Petrum dico, petram nomino indebilem, non se, crepidinem immobilem*, etc. significans, Christum vocasse Simonem Petrum propter immobilitatem, non quam in se, aut ex se haberet, sed quam in fide accepturus erat, et ideo alibi *fidei petram firmam et solidam* illum appellat. Quae omnia eleganter complexus est Leo papa serm. de transfigur. cap. 1, dicens de Petro: *Tantumque in hac fidei sublimitate complacuit, ut beatitudinis felicitate donatus, sacram inviolabilis petrae acciperet firmitatem, super quam fundata Ecclesia portis inferi et mortis legibus praevaleret.*

Unde ulterius clare intelligitur, quid designaverit Christus, eum dixit: *Et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Nam sine dubio eundem Petrum designavit, ut frequentius antiqui et gravissimi patres intellexerunt, et ex contextu aperta constat. Ideo enim Christus prius illi dixit: *Tu es Petrus*, ut ad eundem statim diceret, super ipsum se aedificaturum Ecclesiam, et ad hoc muuus illum per suam gratiam petram effecisse. Deinde ostensum est, illa verba cum sequentibus continere promissionem remunerativam; ergo idem fit, qui propter bonam confessionem beatificatus est, et nomen Petri meruit; ergo idem per vocem *hanc petram* designatur. Quod fiet evidentius, si consideretur, Christum non esse usum voce *Petri* vel *Petrae* tanquam diversi generis. Unde si Christi verba hoc modo Evangelista retulisset: *Tu es petra, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam;* nemo dubitaret, quin illae particulae *Tu* et *hanc* eamdem petram, atque adeo eamdem personam designarent; at Christus ita locutus est, et Matthaeus etiam hebraice, vel syriace ita scripsit; nam in illis linguis vox feminina et masculina *Petri* aut *petrae* non distinguuntur, et ita utroque loco habet *petra* syriaca versio. Graecus autem et latinus interpres personae Petri, quia vir erat, masculinum nomen accommodarunt, fundamentum autem aedificii feminino nomine petram appellarunt, quia in his linguis ita solet cum proprietate vocari.

Praeterea per illud signum *hoc*, vel *hanc*, designari solet res singularis praesens; ibi autem non erat alia res nomine patrae significata, et cui iam nomen petrae tanquam proprium et sine metaphora esset impositum, nisi persona Petri; ergo illum sine dubio designavit Christus, dicens: *Super hanc petram.* Nam ut omnis occasio errandi, imo et dubitandi tolleretur, praemisit: *Tu es Petrus*, quasi prae oculis ponens eum, quem designare volebat. Praeterea cum Christus proxime subiunxit: *Et tibi dabo claves regni coelorum*, quis dubitet, per pronomen *tibi* Petrum designassa? et ad illum esse locutum, cum ad illum a principio sermonem suum direxerit, et eodem tenore semper cum eodem fuerit locutus? Ergo etiam cum dixit: *Et super hanc petram*, de eadem persona locutus est. Deinique quia non est credibile, in tam claro et continuo contextu Christum nunc ad Petrum loqui, deinde rem aliam per pronomen *hanc* designare, et statim ad Petrum redire. Sic enim incerta et ambigua esset tota sententia et promissio, et supervacanea fuisset diligentia tot modis et circumstantiis determinandi personam, cui promissio fiebat.

4. Atque ita intellexerunt hunc locum quoad hanc partem de persona, cui illa fit promissio, in primis omnes Pontifices romani, qui hoa punctum attigerunt, praesertim Clemens epist. 1. ad Iacobum, et Anacletus epist. 2. et 3, Leo supra, et ser. 2. et 3. in die assumptionis suae, et ep. 89, cuius alia verba in sequentibus referemus, et multa ex Gregor. adduximus lib. I, c. 6, et plura congerit Gratianus in suo decreto dist. 12. 21. et 22, et in sequentibus plura referemus, in quibus Pontifices suum primatum non in humano, sed in divino iure fundant, ob successionem Petri, ad quem Dominus promittendo, in hoc testimonio locutus est.

5. Et eadem modo haec verba intellexerunt alii sancti episcopi et antiquissimi doctores Ecclesiae. Cyprianus epistola 55. ad Cornelium, dicit, in Petro fundatam esse Ecclesiam; et eodem modo loquitur epist. 69, 71, et 73, et aliis locis, quaa supra lib. I, cap. 5. et 6. adnotavimus. Item Hilarius canon. 16. in Matth. ubi post verba supra citata, *Dignum plane confessio Petri praemium consecuta est*, subiungit: *O in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiae fundamentum*, etc. Idem habet in libr. 6. de *Trinit.* et psalm. 131. Ambrosius vero lib. 4. *de Fide*, cap. 3: *Habes*, inquit, *in evangelio quod Petro dixit: Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, eidem autem supra dicenti: Tu es Christus Filius Dei vivi, respondit: Tu es Petrus, et super hanc petram*, etc. et subiungit verba valde notanda: *Ergo cui propria auctoritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat? quem cum petram dicit, firmamentum Ecclesiae indicavit.* Idem optime psal. 40. circa finem: *Ipse*, inquit, *est Petrus, cui dixit: Tu es Petrus, et super hanc petram*, etc. et addit: *Ubi Petrus, ibi Ecclesia.* Idem lata serm. 9. supra citato, et serm. *in Cathedram s. Petri*, et serm. 11. *de Sanctis.* Late etiam August. serm. 29. *de Sanctis*, qui est quintus sanctorum Petri et Pauli: *Solus inter apostolos meruit audire: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Dignus certe, qui aedificandis*

in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum, et multa similia habet in serm. 16, qui est *de cathedra Petri*, et serm. 49. *de verb. Dom.* cap. 3, et lib. 2. *de Baptismo*, cap. 1. referens haec verba Cypriani: *Petrus, quem primum Dominus elegit, et super quem aedificavit Ecclesiam suam*, adiungit: *Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in Scripturis sanctis didicimus, apostolum Petrum, in quo primatus apostolorum tam excellenti gratia praeeminet, a posteriori apostolo Paulo esse correctum*, etc.

Optime etiam Pacianus epist. 3. ad Sympronian. circa medium: *Ipso*, inquit, *referente Matthaeo, ad Petrum locutus est Dominus, ad unum, ideo ut unitatem fundaret ex uno*, et statim refert verba *super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*. Supra etiam retuli Cyrillum alexandrin. et Chrysostomum, quibus addi potest Cyrillus hierosolymit. catechee. 18. dicens: *Ordinavit Salvator nostram sanctam Ecclesiam christianam, de qua dixit Petro: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Et Nazianzenus orat. 26: *Vides*, inquit, *quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus et excelsis, atque electione dignis, hic petra vocetur, atque Ecclesiae fundamenta in fidem suam accipiat.* Item Basilius in cap. 2. Isaiae, cum dixisset, Ecclesiam fuisse aedificatam in prophetis et apostolis, subdit: *Quorum unus erat Petrus; super quam petram pollicitus fuerat, suam se aedificaturum Ecclesiam;* et lib. 2. contra Eunomium circa principium de Petro ait: *Qui quoniam fide praestabat, Ecclesiae commissam sibi aedificationem suscepit;* et homil. 29, quae est de Poenitentia: *Petrus tertio abnegavit, et collocatus est in fundamento;* et infra: *Petrus dixerat iam antea, et beatus pronuntiatus fuerat. Dixerat: Tu es Filius Dei excelsi, et vicissim audierat, se esse petram, ita laudatus a Domino: licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus. Ut Petrus petra erat. Nam Christus vere est immobilis petra, Petrus vero propter petram. Axiomata namque sua Iesus largitur aliis: largitur autem ea non evacuatus, sed nihilominus habens. Lux est. Vos estis lux mundi, inquit. Sacerdos est, et facit sacerdotes. Ovis est, et dicit: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Petra est, et petram facit. Quae sua sunt, largitur servis suis.* Similiter Epiphanius in *Ancorato* non longe a principia de Petro loquens sub nomine Principis apostolorum subiungit: *Ipse autem Dominus constituit eum primum apostolorum, petram firmam, super quam Ecclesia Dei aedificata est*, etc.

His patribus accedunt alii exponentes Matthaeum, Theophylactus et Euthymius sequentes Chrysostomum, sed praecipue Hieronymus, dicens: *Simoni, qui credebat in petram Christum, Petri largitum est nomen, ac secundum metaphoram petrae recte dicitur et: Aedificabo Ecclesiam meam super te.* Nam patuit sane litteralis sensus verius aut clarius explicari. Unde aliis locis saepe dicit, Ecclesiam Christi super Petrum fuisse fundatam. Dialog. 1. contra Pelagianos aliquantulum a principio, et epistola 54, et 57, et lib. 1. contra Iovinian. prius Petrum *petram Christi* appellat, postea vero tacitae occurrens obiectioni, et rationem declarans, inquit: *Super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes apostolos fiat, et cuncti claves coelorum accipiant, et ex aequo super eos Ecclesiae fortitudo solidetur; tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio.* Ubi est attente considerandum, inter apostolos et aequalitatem quamdam et caput nihilominus constituere. Aequalitas enim est in apostolatu, in certitudine doctrinae, super quam fortitudo Ecclesiae solidatur, et in universali clavium potestate: caput autem unum, quod propter tollenda schismata positum est, auctoritatem, et iurisdictionem Petri in alios etiam apostolos indicat, et perpetuitatem potestatis, sine qua concordia schismatibus contraria perpetua in Ecclesia esse non posset.

Similemque sententiam habet Leo papa epist. 89, cap. 1, dicens: *Huius muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet, ut exortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. Hunc enim in consortio individuae unitatis assumptum, id quod ipse erat, voluit nominari, dicendo: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, ut aeterni templi aedificatio, mirabili munere gratiae Dei, in Petri soliditate consisteret.* Denique apud alios patres frequens est, ut Petrum hac ratione vocent Ecclesiae catholicae fundamentum, petram Ecclesiae, Pontificem Ecclesiae primum. Ut videri potest in Isidoro lib. 2. de *offic. ecclesiastic.* cap. 5, et libr. *de Vita et morib. sanctor.* cap. 69, et aliis locis, quae libro 1, cap. 6, indicavimus. Et Petrus Chrysologus serm. 107, Laurentius Iustinianus lib. *de Obed.* cap. 12. Tertullianus saepe, antequam in haeresim incidisset, eisdem modis de Petro locutus est, ut in lib. *de Praescript.* cap. 22, et lib. *de Monogamia* cap. 8. A qua sententia etiam

factus haereticus non discessit, quamvis illam aliquo modo corruperit lib. *de pudicitia* cap. 25, ut cap. XVII. commodius animadvertemus.

6. Nemo igitur dubitare potest, quin Petro facta sit illa promissio; superest iam explicandum, quid illi promiserit. Duplex enim in verbis videtur esse promissio, una de fundamento Ecclesiae, alia de potestate ligandi, et solvendi: existimo tamen, esse eandem prius per metaphoram, et postea per verba magis propria explicatam. Cum ergo Christus dixit, fundaturum Ecclesiam super Petrum, promisit Petro, effecturum ipsum Ecclesiae fundamentum adeo firmum et immobile, ut et totam Ecclesiae molem sustinere posset, et cum tanta firmitate, ut cadere nunquam, aut ruere posset. Hinc Ambrosius in dicto lib. 4. *de Fide* cap. 3. dicens le verbis supra allegatis, *cui propria auctoritate regnum dabat*, significat, Christum ibi promisisse Petro regnum Ecclesiae, et quia hoc regnum et fide constituitur, et perpetuum esse debet, ideo addit Ambrosius, potuisse etiam Christum firmare fidem Petri, et illum firmamentum Ecclesiae constituere, indicans, hoc totum in illis verbis fuisse Petro promissum. Quod etiam declaravit serm. 2. ex variis, qui est *de Cathedra Petri*, dicens, Petro esse promissum, ut *tanquam saxum immobile totius orbis christiani compagem molemque contineat*. Et similia fere habet Augustinus dicto serm. 16. de sanctis. Hieronymus vero dicto lib. 1. contra Iovinian. sentit, ibi esse promissum Petro, futurum fuisse caput apostolorum. Cyprianus autem cum Augustino dicto lib. 2. *de Baptism.* cap. 1, primatum Ecclesiae sentiunt, ibi esse Petro promissum. Chrysostom. etiam homil. 55. in Matth. dicit promissum esse Petro, fore Ecclesiae Pastorem. Haecque omnia in idem recidunt.

7. Ratio denique metaphorae est, quia singularis aliqua dependentia Ecclesiae a Petro per illam metaphoram significata est, quae non potest in alio consistere, nisi quia danda erat Petro singularis potestas ad instruendam et regendam Ecclesiam in fide et moribus, a qua tam aedificatio quam conservatio Ecclesiae perpetuo penderet. Ut si navis dicatur fundata in aliqua persona, statim per metaphoram intelligitur pendere ab illa tanquam a gubernatore et nauclero; et sic etiam regnum dicitur in rege fundari, et e converso rex dicitur fundamentum regni. Quocirca licet metaphora fundamenti vel petrae alios etiam possit habere usus et significationes, tamen accommodata ad hunc locum et has circumstantias, nulla praeter hanc potest esse accommodata; et ideo patres et Ecclesia ita illam intellexerunt.

8. Ut vero rem apertius explicaret Christus, addidit aliam metaphoram, et explicationem eius, dicens: *Tibi dabo claves regni coelorum*. Solent enim nomine clavis potestas regia seu regendi significari, ut patet Isaiae capite 22: *Dabo clavem domus David super humerum eius*, id est principatum seu pontificatum, vel potestatem, de qua paulo antea dixerat: *Potestatem tuam dabo in manu eius*. Christus ergo promittens claves regni coelorum Petro, nihil aliud promisit quam potestatem regendi Ecclesiam, quae in terra est regnum spirituale tendens ad regnum caelorum consequendum, et ideo per potestatem quamdam coelestem gubernanda est. Quam potestatem per verba satis propria statim explicavit Christus dicens: *Et quodcumque ligaveris super terram*, etc. His enim verbis expresse promisit Petro singularem potestatem ligandi atque solvendi; quae potestas non est alia, nisi potestas leges ferendi, quae homines ligent, seu obligent, vel etiam puniendi, aut censuras ferendi, aut similia onera imponendi, vel auferendi, ut patet tum ex communi usu talium verborum, tum ex similibus verbis Matthaei cap. 18: *Quaecumque ligaveritis*, etc. Et ex aliis Ioan. 20: *Quorum remiseritis peccata*, etc. Ergo claves illae non aliud per metaphoram significant, nisi potestatem spiritualem ad regendam Christi Ecclesiam in ordine ad regnum coelorum consequendum. Ex hoc ergo loco manifeste probatur primatus Petri, quamvis haeretici variis obiectionibus et evasionibus illum obscurare nitantur, quibus in sequenti capite respondebimus, ne veritatis positae confirmationem intermittamus.

9. Omnia igitur, quae de praedicta Christi promissione diximus, ex aliis Christi verbis Ioan. 21. maxime confirmantur, et ex utroque loco simul sumpto et inter se collato evidentissima fit veritatis testificatio. Nam quod Christus promiserat, ad Patrem ascensurus implevit, dicens Petro semel et iterum: *Pasce agnos meos*, et tertio: *Pasce oves meas*. Per quae verba curam et gubernationem totius Ecclesiae illi commisit, et Vicarium suum illum constituit; et tunc plane claves regni coelorum et potestatem ligandi atque solvendi proprio et peculiari modo illi tribuit; sicque super humeros eius tanquam super firmum fundamentum et saxum immobile Ecclesiae aedificium imposuit. Quae omnia facile persuaderi possunt, si totum Christi factum, eiusque verba pura intentione et mente considerentur. Prius enim, quam Christus Petrum Pontificem summum crearet, ter illum interrogavit: *Simon Ioannis, diligis me plus his?* et *diligis me?* seu *amas me?* Per quod in primis significare voluit, aliquid magnum et excellens et sibi maxime carum voluisse Petro commendare, suam nimirum Ecclesiam, quam ipse maxime diligebat, pro qua seipsum tradidit, et Patrem ac Matrem reliquit, ut ostendit Paulus ad Ephes. 5. Deinde manifestato amore Petri erga ipsum,

dixit illi Christus: *Pasce oves meas*. Per quae verbo contendunt haeretici, nullam potestatem esse datam Petro, sed solum praeceptum praedicandi verbum Dei, quod est animarum cibus. Sed est vana et ridiculo expositio, nam de missione ad praedicandum iam Christus dixerat Ioan. 20: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, et dicturus erat postea in discessu suo: *Euntes docete omnes gentes*. Quid ergo necesse erat pro solo munere praedicationis tam singulariter eum Petro agere, tantumque pondus verborum et interrogationum praemittere?

10. Deinde, verbum *pascendi* eo modo, quo ibi a Christo usurpatum est, non solum significat actum (ut sic dicam) ministrandi cibos, sed etiam munus et sollicitudinem procurandi omnia, quae et ad nutriendas oves, et ad illas regendos, tuendas, et in vita conservandas pertinent. Denique omnia, quae sunt pastoralis muneris, comprehendit. Perinde enim fuit Petro dicere: *Pasce*, ac dicere: Pastorem mearum ovium te relinquo. Bonus autem pastor, ut ipsemet Christus dixit Ioan. 10, *intrat per ostium, et proprias oves vocat nominatim, et educit eas, et ante eas vadit, et eum oves sequuntur, quia sciunt vocem eius*. Et infra: *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*; et ut ibidem significat, non se gerit sicut mercenarius, qui eum non sit pastor, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit. Ergo ex Christi sententia ad munus pastoris intrantis per ostium, id est per ipsummet Christum, ut ipse explicuit, seu (quod idem est) ab ipso super gregem suum constituti, pertinet non solum cibum ministrare, sed etiam custodire, et regere, et omnia alio, quae pastoralis cura requirit: non ergo solam verbi praedicationem, sed totam hanc curam gregis sui Christus Petro commendavit. Et sine dubio haec est maxime usitata significatio illius verbi in ea metaphora usurpati, non solum in communi loquendi modo, sed etiam in Scriptura sacra, ut patet ex illo 1. Petri c. 5: *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum*. Ubi *pascere* sine dubio non significat tantum praedicare, nam per solam concionem non solet fieri coactio; sed significat regimen seu gubernationem, quae interdum nimis violenta esse solet, et ideo subiungit: *Non dominantes in cleris*. Similiter verbum *providentes* manifeste ostendit, Petrum esse locutum de providentia et sollicitudine pastoris in regendis et custodiendis ovibus, et non de sola verbi praedicatione. Sic etiam 2. Reg. 5: *Tu pasces populum meum Israel*; in cuius explicationem additur: *Tu eris dux super Israel*; et cap. 7: *Numquid loquens locutus sum ad unam de tribubus Israel, cui praecepi, ut pasceret populum meum Israel?* Quod statim declaratur per illa verba: *Ego tuli te de pascuis sequentem greges, ut esses dux super populum Israel*. Et de Christo dicitur Isaiae 40: *Sicut pastor gregem suum pascet*; et infinita similia sunt in prophetis. Ergo hoc ipsum significavit Christus Petro, cum illi oves suas pascendas commisit.

11. Ac denique cum oves indefinite posuit, omnes absque dubio sine discrimine comprehendit, quia in similibus locutionibus indefinitus sermo aequivalet universali, et quia nulla est maior ratio de his, quam de illis ovibus talia verba interpretandi. Imo, quis ibi nominatim distincti sunt agni et oves, Euthymius existimat, significatum esse, non solum imperfectos, sed etiam perfectos Petri curae fuisse subiectos. Bernardus autem libr. 2. *de Considerat. ad Eugenium* exponit, non solum communem plebem, sed etiam praelatos et episcopos usque ad ipsos etiam apostolos Petro commendatos, et subiectos fuisse. Unde sic ait cap. 8: *Non modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium Pastor. Unde id probem, quaeris? Ex verbo Domini. Cui enim, non dico episcoporum, sed etiam apostolorum sic absolute et indiscrete totae commissae sunt oves? Si me amas, Petre, pasce oves meas. Quas? Illius, vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi regni. Oves meas inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed adsignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil. Et forte praesentes caeteri condiscipuli erant, cum committens uni, unitatem omnibus commendaret in uno grege, et uno pastore, secundum illud: Una est columba mea, formosa mea, perfecta mea. Ubi unitas, ibi perfectio*. Quibus verbis egregie Bernardus praedictum sensum confirmavit, et locupletavit.

12. Neque nova est aut recens haec interpretatio, eodem enim modo veteres patres dicta Christi verba intellexerunt. Nam Leo papa serm. 3. assumptionis suae in eamdem sententiam dixit: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus apostolis cunctisque Ecclesiae patribus praeponatur, quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus*. Chrysost. homil. 87. in Ioannem: *Quid tandem, ait, aliis omissis, de his dumtaxat Petrum affatur? os erat apostolorum et princeps et vertex ipsius coetus; propterea et Paulus eum praeter alios visurus ascendit, simul ut ei ostenderet, iam sibi fiduciam habendam, tanquam enim negationis oblivisceretur, fratrum curam ei committit*. Et infra: *Ter autem interrogat, et saepe idem praecipit, ut demonstret, quanti ovium suarum curam faciat, et quod hoc maximum sit amoris argumentum*. Cyrillus item lib.

11. Ioan. cap. 64: *In singulis*, inquit, *confessionibus, variatis parumper verbis, audiit, rationalium ovium curam sibi esse habendam*. Et similiter August. tract. 123: *Nec aliud toties audit a Petro, quam se diligi, nec aliud toties commendat Petro, quam suas oves pasci*. Quid autem sit pascere oves Christi, paucis verbis in fine eiusdem tractatus declarat, dicens, *debere eos usque ad sanguinem pro veritate certare, quibus oves ipsas pascendas, regendasque committit*. Et sermon. 62. *de verbis Domini*, explicans eadem verba *pasce oves meas: Pertineat*, inquit, *ad nos cura, ad eos obedientia, ad nos vigilantia pastoralis, ad eos humilitas gregis*, etc. ubi verbo *pascendi* verbum *obediendi* opponit. Intellexit ergo, pastoralem curam non consistere tantum in docendo, sed etiam in regendo, et praecipiendo, et hanc esse commissam Petro super totam Ecclesiam. Sicut etiam dicit serm. 49. *de verbis Domini: Dicit Dominus Petro, in quo uno format Ecclesiam: Petre, amas me? Respondet: Amo; pasce oves meas*.

Et item Ambrosius serm. 48. de tempore in feriam 3. hebdomadae sanctae, eundem locum tractans, ait: *Qui, ante lacrymas praevaricator extitit, post lacrymas pastor assumptus est, et alios regendos accepit, qui prius seipsum non rexit*. Et in dicto sermone 1. de sanctis, seu de cathedra Petri: *Tanquam bonus Pastor*, inquit, *tuendum gregem accepit, ut qui sibi infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum*. Ubi ad utrumque testimonium alludit, et alterum cum altero coniungit. Et ad Galatas 1. declarat, per verbum *pascendi* delegatam esse Petro curam ecclesiarum, dicens de Paulo: *Dignum fuit, ut cuperet videre Petrum, qui primus erat inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam ecclesiarum*. Deinde lib. 10. in Lucam cap. 24. in fine: *Dominus*, inquit, *non dubitabat, qui interrogabat non ut disceret, sed ut doceret, quem elevandus in coelum amoris sui nobis velut Vicarium relinquebat; sic enim habes, Simon Ioannis diligis me? Utique tu scis, Domine, quia amo te; dicit ei Iesus: Pasce agnos meos*. Et infra: *Iam non agnos ut primo, nec oviculas ut secundo, sed oves pascere iubetur perfectiores, ut perfectior gubernaret*. Et lib. 5. *de Fide* in proœmio late eumdem locum in eodem sensu explicat, dicens, Petrum esse servum illum prudentem et fidelem, quem constituit Dominus super familiam suam. Idem fere habet lib. *de dignitate sacerdotali* cap. 2. Utrumque vero testimonium optime connectit Cyprianus lib. *de unit. Eccles.* circa principium, dicens: *Loquitur Dominus ad Petrum: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.... Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit: Pasce oves meas. Super illum unum aedificat Ecclesiam suam, et illi pascendas mandat oves suas, et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, et dicat: Sicut misit me Pater... et Quorum remiseritis peccata... tamen, ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit*. Et infra: *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur*. Et infra: *Qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?*

13. Denique veritatem hanc confirmant varia epitheta, quae solent patres Petro tribuere ad illud munus explicandum et potestatem, quam a Christo in dictis locis recepit. Sic enim vocatur *caput apostolorum* a Hieronymo lib. 1. *contra Iovinian.* et ab Optato lib. 2. et 7. *contra Parmen.* Cyrillus etiam alex. lib. 12. in Ioan. c. 64. *caput et principem*, et lib. 13. *Thesaur.* c. 2. *apicem apostolorum* vocat. Dicitur etiam constitutus *pastor pastorum*, ab Eusebio emisseno in serm. de s. Ioan. evangelista, qui rationem reddit, quia *regit subditos et praelatos. Omnium igitur pastor est, quia praeter agnos et oves in Ecclesia nihil est*. Unde Isidorus *de vita et morte sanctorum*, cap. 69, Petrum vocat *pastorem humani gregis*. Item Origenes lib. 5. in cap. 6. ad Roman. circa finem, ait: *Petro cum summa rerum de pascendis ovibus traderetur, et super ipsum, velut super terram fundaretur Ecclesia, nullius confessio virtutis alterius ab eo, nisi caritas exigitur*. Vocatur item Petrus Christi Vicarius in concilia nicaeno can. 39; de quo canone plura dicemus inferius. Et Anselmus in Matt. 16. illum vocat principalem Vicarium; quia etiam alii episcopi omnes, qui potestatem ligandi et solvendi accipiunt, sunt modo suo Vicarii Christi, Petrus autem est principalis. Quem ob eandem rationem ibi vocat principem apostolorum, quod est frequens in aliis patribus. Et sic etiam frequenter dicunt, accepisse primatum Ecclesiae, ut est apud Ambros. 2. Cor. 12. et Galat. 2; et optime Beda ex dictis verbis *pasce oves meas* in homil. de vigilia apostolor. Petri, et Pauli. Idemque voluit Chrys. hom. 80. ad populum dicens, *ei per totum terrarum orbem Ecclesiae praesidentiam traditam esse, seu orbis terrarum curam ei esse demandatam*, ut ait hom. 87. in Ioan. Vel *totius Ecclesiae gubernacula suscepisse*, ut ait Damascenus orat. de Transfiguratione, ubi ad Petrum ita de Ecclesia loquitur: *Hanc Christus suo ipse cruore comparavit, tibi autem ut fidissimo famulo in fidem tradidit*. Et infra: *Qui te coelestis regni clavicularium instituit*. Et infra dicit, voluisse Christum Petrum adesse suae

trasfigurationi *ut antistitem, qui totius Ecclesiae gubernacula suscepisset.* Unde dixit Ephrem in serm. de Transfigurat. sicut unus Moyses Hebraeorum princeps fuit, ita Petrum Ecclesiae christianorum fuisse principem constitutum. Et plura videri possunt in Gregor. hom. 21. in Evangel. et lib. 3. epistolar. ep. 39, alias cap. 67, et lib. 1, ep. 24.

14. Tandem si velimus aliquam rationem huius divini consilii reddere, oportet institutionem regiminis ab electione personae separare. Electionis enim personae nullam possumus propriam reddere causam praeter divinum beneplacitum. Nam licet Deus ea fide et caritate Petrum disposuerit, quae ad tale ministerium suscipiendum dignum illum redderet, ut ex verbis Matthaei et Ioannis supra tractatis manifestum est; nihilominus fides Petri non fuit prima ratio electionis eius, sed voluntas Dei, nam quia illum elegerat, ideo illum ita vocavit, ut cooperando vocationi Vicarius Christi fieri posset dignissime. Institutionis autem primatus propria ratio fuit, quam Cyprianus, Leo papa, et alii patres tetigerunt, unitas Ecclesiae, et optimum regimen eius, quia si in Ecclesia non fuisset unum caput, ad quod diversa Ecclesiae membra recurrerent, facile per diversa schismata rumperetur, ut etiam Anselmus supra recte dixit.

15. Ut autem optimum esset regimen, oportuit, caput hoc unum esse monarcham, nam monarchia forma regiminis est omnium optima, ut ex patribus, theologis, philosophis, et historiis erudite ostendit cardinalis Bellarminus libro 1. *de romano Pontifice* cap. 2. et sequentibus. Quod si in aliis communitatibus aut regnis humanis hoc verum est, multo certe magis in regimine totius Ecclesiae fuit necessarium; quia cum respublica ecclesiastica sit amplissima, et pro universo mundo sit instituta, non posset convenienter per unam potestatem supremam gubernari, nisi talis potestas in uno homine resideret. Nam si esset in congregatione multorum, non esset in mundo talis potestas apta ad regendum, nisi quando tales personae in unum concilium essent congregatae. Quomodo ergo posset difficultatibus occurrentibus subveniri, quando talis congregatio deesset, vel a quo posset cum efficacia cogi, si nullum esset in Ecclesia caput, ad quod huiusmodi generalis providentia et cura Ecclesiae perpetuo pertineret? Profecto haec ratio convincit, primatum Petri fuisse moraliter necessarium; eademque convincit, fuisse illum principatum non pro sola persona Petri, sed perpetuum, ut convincunt etiam illa verba: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam,* sicut in lib. 1. late probatum est, et sequentibus amplius confirmabitur.

—

CAPUT XI.

Obiectionibus contra superioris capitis doctrinam satisfit.

Summarium

1. Primatum Petri nemo potest arguere novitatis. — Petrus dici nequit princeps apostolorum nisi ratione supremae maiestatis. — 2. Obiectio regis ex Scripturis contra probationem primatus Petri. — 3. Solutio obiectionis. — Catholici probant ex Scripturis immediate solum primatum Petri in spiritualibus. — 4. Quando possit Pontifex adimere regna principibus temporalibus. — 5. Secunda obiectio. — 6. Responsio. — Verba Ioannis cap. 21: *Pasce oves meas* ad solum Petrum dicta sunt. — 7. Prima expositio verborum Matthaei cap. 16: *Et super hanc petram* etc.—Secunda expositio.—Etiam auctores praedictarum expositionum constituunt Petrum fundamentum Ecclesiae. — Fundamentum Ecclesiae quomodo in Petrum et Fidem quadret. — 8. Expenditur, et explicatur expositio Augustini.—9. Potestas ligandi atque solvendi fuit in Petro perpetua et independens, in aliis vero dependenter ab illo. — 10. Exponuntur quaedam loca Augustini. — 11. Comprobatur expositio verborum Augustini ex Christi verbis.—12. Instantia regis in Praefatione p. 58.— Refellitur. — 13. Praelatus inferior potest in censura sua addere, se id facere ex potestate a Pontifice accepta; addere vero in virtute Papae non ita congruit.— 14. Ultima obiectio ex variis indiciis. — Quatuor huiusmodi indicia.—15. Petrus in omnibus congressibus tanquam caput primum locum obtinuit. — Ad primum indicium. —16. Ad secundum. — 17. Ad tertium.— 18. Ad quartum.

1. Contra primatum Petri intellectum in sensu a nobis superiori capite declarato, nonnulla in transcursu et quasi obiter attingit rex Iacobus, quibus satisfacere necesse est. Dicit enim ille in pagin. 60 suae Praefationis, *verum quidem esse, Petrum et aetatis, et temporis, quo a Christo vocatus est, ratione unum ex primariis apostolis fuisse, principem ordine illorum duodecim, quos primos Christus elegit, et de tribus illis unum, quos ordinis servandi gratia caeteris praeposuit.* Et pag. 59. doctrinam, quam catholicam esse ostendimus, *nuperam et novitiam* vocare veritus non est. Quod apud me argumentum efficax est, protestantes vel sanctos patres non legisse, vel regem suum turpiter decepisse. Nam ex dictis luce clarius constat, doctrinam traditam de primatu Petri cum ipsa Ecclesia ortam esse, et in verbis Christi eo modo intellectis, quo ab antiquissimis patribus exposita sunt, esse fundatam: nullus ergo, qui non ex industria fallere, et falli velit (quod de serenissimo rege credendum non est), doctrinam hanc nuperam aut novitiam vocare potest. Locutus est ergo ex deceptione et veritatis ignoratione, non tamen probabili, vel quae illum a gravi lapsu et culpa excuset, cum possit fa-

eile ignorantiam ot errorem depellere, si velit. Praeterquomquod si Petrum fatetur esse principem duodecim apostolorum, quid, quaeso, est, quod addit, *principem ordine*, aut *ordinis servandi gratia?* aut quis est isto ordo, vel in quo excellentia aut dignitate personae fundotus est? Omnis enim ordo, ut iuste ac prudenter inter aliquas personas constituatur, fundomentum aliquod excellentiae, seu excessus, aut ioaequolitotis in eis requirit, quod constituendo ordini proportionatum et accommodatum sit.

Si ergo Petrus nullom dignitatom vel potestatem habet maiorem, quam caeteri opostoli, nec iurisdictionem in illos, secundum quem ordinem princeps illorum oppellotur? Nam excessus aetatis vel antiquitos vocationis apud Deum parvi mamenti sunt, opud quem sicut non est personarum acceptio, ita nequo est aetotum differentia: imo in conspectu illius saepe sunt novissimi primi, et primi novissimi. Proesertim, quia non constat, Petrum fuisse seniorem cocteris apostolis, aut ante omnes vocatum, cum saltem Andreas illum proecesserit, ut de vocationo sumitur ex Ioonnis 1, et de aetote probabile ceoset Epiphanius hoeres. 51. Neque etiam fundari potest illo ordo in gradibus sanctitatis, nom hoc iudicium Deo reservatum est; neque hacteous est nobis revelotum, quis apostolorum in vera sonctitate opud Deum caeteris maior fuerit. Neque item satis est, quod Christus familiarius cum illo egissat, et in nonnullis actibus, quibusdam aliis eum proetulisse videatur; nam hao ratione etiam Ioannes dici poterit princeps ordioe; imo ot Iocobus, nam fuit unus ex illis tribus, quos in oliquibus negotiis Christus peculiores socios babere voluit. Praesertim quia sola illa peculiaris favoris aut omoris Christi ostaosio non erat sufficiens fundamentum alicuius ordinis inter opostolos permonsuri post Christi discessum. Accedit, quod rex semper loquitur de ordine politico in hierorchio ecclesiostica, ad quam praeteritus ille favor seu benevolentio porum referebat, neque prudens aliquis Paulum reputabit ordine miuorem, quia ex illis tribus non erat, vel quia Christo in mortali corpore viventi fomiliariter non adhaesit.

Deniqua eo quidem modo, quo Petrus inter apostolos princeps censetur, non ob hominibus, sed o Christo, ac proinde iure divino illum principotum hnbuit; ergo si fuit princeps ordine, necesse est, talem ordinem ab ipso Christo creatum et institutum esse. At non legimus, Christum in Ecclesia sua instituisse dignitates aliquas, quae propter solum ordinem politicum specialem honorem, out sedes primas in sedendo, aut loquendo sibi viudicent, sed legimus tantum, 1. ad Cor. 12, Christum posuisse in Ecclesio primum opostolos, secundo prophetos, tertio doctores, alios pastores et doctores, ac denique alias gratias, vel mioisteria distribuisse: in his autem omnibus non potest dici Petrus princeps inter opostolos rotione ordinis. Ut ergo, quod verum est, osseramus, cogitatio talis ordinis politici in Ecclesia Christi, ut ab ipso institutoe, nupera est et novitia; nam ordo ille inter Petrum et olios apostolos in superiori potestoto ad regendum et gubernandum tam illos, quam universam Ecclesiam in perpetuum fundatus est. Et hoc docuit nos Christus, et legimus in antiquis patribus, reliquoe vero odinventiones et novitates humanae sunt.

2. Sed in primis invehitur rex contra duplicem illam probotionem primotus Petri ex locis illis: *Tu es Petrus* et *Pasce oves meas*. Et prius quidem quasi Bellarminum irridens psg. 22. oit: *Nec posterius disputationis meae caput aliis machinis adoritur, quam illis Christi verbis: Pasce oves meas, Tibi dabo claves regni coelorum.* Posteo vero pagino 24: *Sic*, ait, *novum et egregium, scilicet, sensum his Christi verbis affingit, Pasce oves... quasi hoc significarent, tolle, proscribe, abdica christianos principes, atque reges. His quoque, quodcumque solveris*, etc. Ac denique pag. 128, eo progreditur, ut *inverecundam ac impudentem vim* appellot *illam, quam sensui illorum duorum locorum Cardinalis attulit, ut ex eis supremam in temporalibus Pontificis potestatem supra reges ac principes astrueret.* In his autem verbis nulla ratio nullumve testimonium obiicitur, sed solum convicia ot protostantium calumniae, quibus rex fidem adhibet, proferuntur, ideoque possemus facile illa praeterire; nc autem aliquem, ob rerum confusionem et veritatis ignorotionem, movennt, falso a veris discernere, et rem totam explicare necessorium est.

3. Bellarminus ergo, et nos omnes, qui in hac causa uoum sumus, ex illis locis non probamus proxime et immediata primatum Petri in civilibus seu temporalibus, sed in ecclesiasticis seu spiritualibus. An vero haec potestas spiritualis od temporalia extendatur, alia quaestio est tractanda, et decidenda et auctoritate ecclesiasticae troditionis, at vi rationis, ex priori fundamento supremoe spirituolis potestatis, praedictis testimoniis comprobato. At rex ita refert Bellarmini probationem, ac si testimoniis illis Pontificem obsolutum temporalem dominum regnorum omnium esse, et suo arbitrio posse illa dare, vel auferre probare voluerit, quod a vera illius mente longissime distat. Unda in sua responsiono modesta prudenterque interrogat: *Ubi, quaeso, expositionem illam tam incivilem et inverecundam in libello meo vidisti?* Non igitur ipse affinxit sensum illum Christi verbis, qui nunquam in libris eius extat; sed qui te decepit, o rex, eum sensum sine ulla specie verisimilitudinis affinxit. Igitur sensus, quem

Bellarminus illis testimoniis affinxit, idem est cum illo, quo primatum Petri in spiritualibus probavimus, qui vere quidem egregius est et non novus, sed communi patrum antiquorum consensu probatus.

4. Ex hoc vero sensu per illationem et necessariam consecutionem recte potuit Bellarminus eisdem testimoniis convincere Petri abdicandorum regum potestatem, non quidem omnium arbitratu suo, *ita ut ab libidinem condonare, et adimere regna possit*, ut rex pag. 23. loquitur, sed haereticorum, et incorrigibilium vel ad illorum dignum supplicium, vel ad suarum ovium necessariam defensionem, ac proinde non ex dominio absoluto vel directa (ut vocant) potestate, sed ex indirecta. Non dicat ergo rex Angliae, verba *pasce oves meas* ita a nobis exponi, ac significarent *tolle, proscribe, abdica christianos principes*, hoc enim nullus catholicus dixit. Si autem quod verum est, sincere testatum cupit, dicimus, inter alia multa, quae in illis verbis, et potestate per ea data continentur, etiam esse illud *tolle, proscribe, abdica haereticos reges*, qui emendari nolunt, et subditis suis in rebus ad fidem catholicam pertinentibus perniciosi sunt. Hic autem sensus nullam vim verbis Christi affert, sed necessaria consecutione ex eis elicitur; nec est novus, sed perpetua Ecclesiae traditione comprobatus, neque ex illo directa potestas Petri in temporalibus, sed tantum indirecta colligitur, quam a suprema spirituali potestate separari non posse ostendimus.

5. Pergit autem rex obiiciendo contra expositionem illorum locorum, quatenus ad probandam singularem Petri spiritualem potestatem afferuntur. Et primo argumentari videtur ab auctoritate doctorum etiam catholicorum, qui variis modis loca illa sunt interpretati, unde Bellarminum allocutus pag. 58, ait: *Sed neque est inscius, quam rationem veteres afferant, cur sancto Petro potissimum oves pascere Christus mandaverit.* Deinde ipse approbare videtur expositionem dicentium, utrumque, scilicet, *Tibi dabo claves*, et *Pasce oves*, Petro quidem dictum esse, sed ad omnes pertinuisse apostolos, quorum ipse personas sustinebat. Quod inde confirmat, quia alibi potestas clavium in plurali numero concessa est, Matth. 18: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo.* Ex quibus verbis colligere vult, clavium potestatem non minus caeteris apostolis, quam Petro fuisse collatam, ac proinde non habuisse primatum. Imo multi sunt ex protestantibus, qui non solis apostolis, sed tuti Ecclesiae potestatem clavium collatam esse velint, quia in dicto loco Matth. 18. Christus dixerat: *Dic Ecclesiae; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus;* et statim quasi rationem reddens subiungit: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo.* Signum ergo est, locutum fuisse Christum ad apostolos, vel discipulos, prout Ecclesiam repraesentabant, vel virtute continebant.

6. Sed quia haec obiectio utrumque testimonium involvit, et non est in utroque eadem omnino ratio, singillatim de illis dicere necesse est. Et in primis de verbis *Pasce oves meas*, non invenio apud veteres patres dissentientes sententias, aut expositiones, neque circa personam, cui singulariter dictum est *Pasce*, neque circa significationem verbi *pascendi*, neque circa personas nomine ovium et agnorum comprehensas. Quamvis enim in exponendis his duabus vocibus ultimis sit aliqua varietas, an illae duae voces *agni* et *oves* easdem vel diversas personas significeat, re tamen vera nulla discrepantia est, quae ad praesentem causam referat. Omnes enim catholici conveniunt, totum Christi gregem cunctasque oves fuisse Petro commissas, sive sub singulis vocibus agnorum et ovium, sive sub utraque simul propter diversas proprietates omnes significatae fuerint. Et hinc necessario sequitur, verba illa ad solum Petrum pertinuisse, eique non ut gereoti aliorum personam, sed propriissime, et speciatim propter singulare munus ipsi commissum dicta fuisse. Quod ex communi consensu patrum in praecedenti capite satis probatum est, et ex contextu ipso satis probari potest. Tum quia Christus interrogando Petrum: *Diligis me plus his?* satis distinxit illum a caeteris, ut tantum cum propria eius persona, non ut repraesentante caeteros, sed ut ab illis distincta, negotium transigeret. Tum etiam, quia sub nomine ovium alios apostolos comprehendit, ut supra probatum est: ergo verbum *pasce* necessario dictum fuit Petro ut *soli*, seu ut pastori sub aliqua ratione unice constituto: quia non poterant singuli apostolorum simul esse pastores eorundem universorum; neque ipsorum aliquis factus est pastor Petri, sicut Petrus caeterorum omnium est pastor constitutus.

Neque aliquis veterum patrum, ut dixi, aliter quoad hanc petram verba illa intellexit. Quamvis enim nonnulli patres dicant, quod tunc Christus Petro dixit, caeteris etiam episcopis et pastoribus Ecclesiae dictum esse; intelligunt dictum esse in Petro tanquam in exemplari, et convenire aliis secundum convenientem proportionem. Nam licet solus Petrus sit universalis pastor Ecclesiae constitutus, non excluduntur particulares pastores, quorum singulis non omnes, sed quaedam ex ovibus committantur, iuxta illud primae Petri 5: *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei*, ubi particula *qui in vobis est* particularem gregem determinat, et Actor. 20: *Attendite vobis, et universo gregi, in quo posuit vos*

Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei. Sicut ergo alii pastores ad partem sollicitudinis cum Petro assumuntur, ita intelligere debent, sibi esse dictum: *Amas me? Pasce oves meas*. Non quia, quando Christus similia fere verba protulit, ad omnes particulares pastores formaliter loqueretur, vel ad Petrum in persona omnium; sed quia virtus et ratio verborum Christi in omnibus pastoribus cum proportione locum habent. Non enim possunt esse recte dispositi ad pascendum gregem Christi nisi ipsum ament Christum. Et hoc sensu Augustinus in lib. *de agone christiano* dixit: *Cum Petro dicitur, ad omnes dicitur, Amas me? Pasce oves meas*.

7. Venio ad alium locum Matth. 16, in quo nonnulla maior est expositionum varietas, praesertim quoad illa verba: *Et super hanc petram;* nam interdum patres exponunt, illam particulam *hanc* designare fidem Christi Dei et hominis, super quam dicunt, fundatam esse Ecclesiam, ut indicat Chrysostomus ibi hom. 55. et Hilarius. Frequenterque alii dicere solent, fidem esse fundamentum Ecclesiae. Alii vero exponunt, Christum dicendo: *Super hanc petram*, se ipsum designasse, quia ut dicitur 1. ad Cor. 3: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter illud, quod positum est, quod est Christus Iesus*, de quo c. 10. dicitur: *Petra autem erat Christus*. Quam expositionem habet Aug. tract. 27. et 124. in Ioan. et serm. *de verbis Domini*. Verumtamen nullus ex his patribus, qui aliter hunc locum exposuit, negavit, Petrum esse peculiari modo petram et fundamentum Ecclesiae, ut supra de Hilario et Chrysostomo ostensum est, et idem est de Ambrosio et aliis, qui solent pro priori expositione allegari. Nam iisdem locis utrumque dicunt, scilicet et Petrum, et fidem Christi, seu confessionem eius esse fundamentum Ecclesiae. Utrumque enim sub diversis rationibus verum est, quia Petrus tanquam Christi Vicarius, locum ipsius absentis tenens, Ecclesiae fundamentum est, eamque suo modo post Christum sustinet. Fides autem dicitur fundamentum tanquam ratio fundandi (ut sic dicam), nam propter fidem singularem Petrus factus est Ecclesiae fundamentum, et per fidem constitutus est firma petra ad Ecclesiam fundandam accommodata. In hoc ergo sensu dicti patres locuti sunt, et Chrysostom. homil. 2. in psal. 50. recte dixit: *Ob robur confessionis vocatus est Petrus, dicente Domino: Tu es Petrus, et super hanc petram*, etc. Quod si non de fide Petri in specie, sed de fide in genere sermo sit, illa etiam dicitur fundamentum Ecclesiae, quia est prima ratio, et quasi forma Ecclesiae membra constituens et uniens. Et hoc modo solent interdum illa verba per accommodationem et in sensu mystico ad totam Ecclesiam et singulos fideles applicari, ut fecit Origenes tract. 4. in Matt. Qui tamen non negat, in propria et litterali sensu solum Petrum ibi esse a Christo nomine *petrae* significatum, et in fundamentum Ecclesiae promissum, ut ex eadem constat homil. 5. in Exodum.

8. Altera vero sententia Augustini, quod petra sit Christus, quoad doctrinam per se spectatam verissima est, quoad sensum autem verborum Christi difficile accommodari potest. Nihil enim verius dici potest, quam Christum esse lapidem angularem et petram, in qua principaliter Ecclesia fundata est; imo solum Christum per se et virtute sua Ecclesiae fundamentum esse. Quod vero in dicto loco Matth. de se fuerit Christus locutus, aut dicendo: *Super hanc petram*, se ipsum signaverit; re vera non potest litterali ac proprio verborum sensui accommodari, ut ex dictis in superiori capite manifestum est. Unde vel expositio Augustini non ut litteralis, sed ut mystica ab ipso est tradita; vel ad praecedentem expositionem reducenda est. De Christo enim loquitur, ut est obiectum fidei, quam confessus est Petrus, et ita eo modo dicitur, per *hanc petram* Christus indicari, quo fides, utique ut ratio, propter quam Petrus factus est Ecclesiae fundamentum. Sic autem loqui Augustinum de Christo ex eius verbis sumi potest. Nam lib. 1. *Retractationum* c. 21. sic ait: *Postea sic exposui, quod a Domino dictum est, Tu es Petrus, et super hanc petram, ... ut super hunc intelligeretur, quem confessus est Petrus, dicens: Tu es Christus*, etc. Adde, Augustinum proponere sensum illum non ut certum, sed ut probabilem, at ad illum motum fuisse ex diversitate vocabuli *Petri* et *petrae*, quae in re nulla fuit, ut iam dixi. Denique Augustinus alium sensum non excludit, multoque minus de veritate ipsius sententiae dubitat, quod Petrus etiam fuerit petra, in qua fundata sit Ecclesia; id enim saepe docet in locis capite superiori allegatis; in dictoque cap. 21. l. 1. *Retract*. ait, sensum illum ore multorum cantari in versibus beatissimi Ambrosii: *Hoc, ipsa petra Ecclesia canente, culpam diluit*.

9. Denique quod rex abiicit de verbis: *Quaecumque ligaveris*, quod alibi in plurali dictum sit: *Quaecumque ligaveritis*, difficultatem non habet; nam certum est, et Petrum et apostolos potestatem ligandi et solvendi recepisse; verumtamen ipsa verborum differentia ostendit, aliter Petro, aliter omnibus apostolis potestatem illam fuisse promissam. Nam Petro promissa est, ut ordinaria, et universalis, ac perpetuo in Ecclesia permansura, aliis vero apostolis data erat, vel solum quasi delegata pro eorum personis; vel si consideretur ut in episcopis eorum successoribus permansura erat, data est dependenter a Petro, et per Petrum, ut Leo papa, Anselmus, et

alii patres supra allegati adnotarunt. Et ex circumstantiis utriusque loci id manifeste colligitur, ut ex dictis in superiori capite satis constat. Sicut Ioan. 20. generaliter Petro et aliis dixerat Christus: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, et nihilominus c. 21. specialiter dicit Petro: *Pasce oves meas*, utiquo tanquam supremus pastor omnibus, etiam ipsis apostolis superior.

10. Neque contra veritatem hanc obstant nonnulla testimonia Augustini, quae hic obiici solent, quia dicit, Petrum quando claves accepit, Ecclesiam significasse; intelligit enim significasse Ecclesiam, quia ut Ecclesiae princeps potestatem clavium accepit, non pro sua persona tantum, sed ut in Christi Ecclesia, et in successoribus, et aliis pontificibus, et episcopis adiutoribus suis perpetuo durarent. Et ita dixit tract. 50. in Ioannem: *Si hoc Petro tantum* (id est, pro sua tantum persona) *dictum est, non facit hoc Ecclesia*, quia uimirum cum Petro potestas extincta fuisset. Unde quia nunc Ecclesia etiam ligat, et solvit, infert: ergo *Petrus, quando claves accepit, utique Ecclesiam sanctam significavit*. Quae illatio nulla fuisset, si intellexisset, Petrum repraesentasse Ecclesiam tanquam vices eius gerentem, quia id neque necessario sequitur, neque verum est. Cum neque Ecclesia hanc repraesentationem seu delegationem Petro commiserit, nec Christus sua potestate illam fecerit, cum verbis suis illam non significaverit. Ergo intellexit Augustinus, Petrum Ecclesiam tunc repraesentasse ratione sui primatus et sedis, sic enim quod datur capiti propter corpus, censetur dari Ecclesiae in suo capite, sicut quod datur regi ad regendum, regno dari existimatur. Et sic dixit idem Aug. tract. 124. in Ioan. Petrum propter primatum suum personam Ecclesiae gessisse. Quod apertissime explicat dicens: *Ecclesia, quae fundatur in Christo, claves regni coelorum accipit in Petro*.

11. Denique hic etiam fuit modus loquendi Christi Matth. 18: *Dic Ecclesiae*, id est Ecclesiae pastoribus, ut omnes exponunt, et res ipsa clamat; non enim potest peccatum fratris toti caetui Ecclesiae denunciari, sed pastores nomine Ecclesiae significantur, quia Ecclesia est in episcopo tanquam in capite. Simili ergo modo dicitur Petrus in dictis locis Ecclesiam repraesentasse. Et ita etiam solutum relinquitur, quod ex eodem loco Matth. obiiciebatur, quia quod subiunxit Christus: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus*, simili modo pastores Ecclesiae intellexit; eisdem ergo, seu ratione illorum dixit: *Quaecumque alligaveritis*, ibique in plurali locutus est, quia peccata non erant denuncianda soli supremo Pastori, sed etiam caeteris, ideoque ut diximus, sine praeiudicio singularis potestatis Petri illud dictum est. *Nam si quid cum eo commune caeteris voluit esse principibus, nunquam nisi per Petrum dedit, quod aliis non negavit*, ut egregie Leo papa ser. 3. assumptionis suae.

12. At vero contra responsionem hanc urget rex ulterius in haec verba: *Quod ni esset* (id est, si non apostoli omnes, vel Petrus nomine omnium aeque a Christo claves accepisset), *qui potuit, quaeso, Paulus* (1. Cor. c. 5) *Corinthiorum Ecclesiae auctor esse incestum illum excommunicandi, cum spiritu suo? Dicendum sane fuerat cum spiritu Petri. Qui potuerunt omnes apostoli censuris suis in nomine Christi uti, nec ullibi eius Vicarii meminisse?* Verumtamen haec coniectura parvi momenti est. Nam in primis licet Petro claves singulariter datae sint, nihilominus etiam Paulo et aliis apostolis immediate Christus contulit ligandi et solvendi potestatem; et ideo recte potuerunt censuras ferre in nomine et virtute Christi, cuius erant proximi ministri, nulla Petri facta mentione. Deinde etiamsi a Petro immediate potestatem accepissent (sicut nunc episcopi accipiunt, iuxta probabiliorem sententiam), non oporteret, in ferenda excommunicationis sententia Vicarii Christi meminisse, sicut neque nunc episcopi catholici, licet Episcopum romanum ut Christi Vicarium recognoscant, cum excommunicationis sententiam ferunt, non dicunt in nomine, vel virtute Papae, sed vel simpliciter utuntur sua ordinaria potestate, vel dicere etiam possunt in virtute Christi, vel per potestatem sibi a Christo concessam. Et ratio est, quia licet Petrus sit universalis Pastor Ecclesiae, non est tamen principalis Auctor et Dominus, sed illius Vicarius. Unde etiam ipse Petrus ferendo censuram dicere poterat in nomine Domini nostri Iesu Christi, id est, vice et auctoritate eius. Idem ergo facere possunt inferiores praelati, quia licet mediante Petro tanquam dispensatore principaliter a Christo habent auctoritatem, et in virtute illius operantur. Sicut prorex alicuius regni vel provinciae saepe auctoritatem a rege accipit constituendi per civitates gubernatores et magistratus, et nihilominus illi omnes in publicis sententiis, et praesertim quando gladio utuntur, se auctoritate regia non proregis id facere profitentur.

13. Nec tamen nego, posse ministrum vel legatum Pontificis excommunicando dicere, se id facere potestate a Pontifice accepta. Nam verum diceret, et sine iniuria Christi; quia per illa verba non attribuitur effectus Pontifici ut principali causae simpliciter, sed tantum in genere ministri, seu Vicarii communicantis iurisdictionem suam. Quod secus fortasse esset, si diceretur in nomine aut virtute Petri, aut Papae, quia haec verba videntur significare au-

ctoritatem principalis Domini, ut sensit d. Thom. 1. ad Corinth. 5. Et ideo talis modus loquendi non est in usu. Alio vero, scilicet, auctoritate mihi a Papa concessa, vel alio simili uti solent interdum ecclesiastici iudices praesertim delegati. Dico tamen, etiam illum modum loquendi non esse necessarium neque usitatum ab ordinariis pastoribus, ut aunt episcopi, qui post acceptam potestatem ad modum causae proximae, suo iure utuntur. In apostolis vero, ut dixi, intercessit maior ratio, quia non a Petro, sed immediate a Christo habuerunt auctoritatem. Unde constat, merito dixisse Paulum, *et spiritu meo*, nec debuisse, imo nec potuisse dicere, *et spiritu Petri;* tum propter rationem datam, quia Paulus non habebat potestatem a Petro, quia erat Apostolus non ab hominibus, neque per homines, sed per Iesum Christum, ut ipse dicit ad Galat. 1; tum etiam quia ibi particula illa *et spiritu meo* non significat virtutem seu potestatem operandi, sed conditionem necessariam ad iudicandum, nimirum, notitiam sufficientem causae, ut patet ex illis verbis: *Absens corpore, praesens autem spiritu, iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est;* nam in eodem sensu subiungit, *congregatis vobis et meo spiritu*, id est mea notitia et spirituali praesentia. Haec autem conditio non poterat attribui Petro, imo neque proprie Christo, quia est propria et personalis conditio requisita ex parte ministri, praeter quam requiritur auctoritas principalis Domini, ideoque Paulus addidit *cum virtute Domini nostri Iesu.*

14. Tandem obiicit rex indicia quaedam directe contra Petri primatum. Unum est, *quia in omnibus apostolorum congressibus Petrum, ut e multis unum, legimus inter illos consedisse*, ut in concilio, cuius fit mentio Actor. 15. Ubi etiam ad nuncios mittendos, solum dicitur: *Visum est apostolis et presbyteris, totique Ecclesiae mittere electos viros. Sed merum*, ait rex, *de Ecclesiae capite silentium. Sic in eorum litteris apostolorum seniorum et fratrum fit mentio, de Petro nec verbum.* Alterum indicium est, quia Paulus 1. Cor. 1. aeque reprehendit dicentes: *Ego sum Cephae*, ac dicentes: *Ego sum Pauli, ego autem Apollo*, cum tamen si Cephas esset caput Ecclesiae, damnandi potius essent, qui ab eo non stabant, tanquam a fide catholica recedentes, et soli Petri sectatores habendi essent fideles. Tertium indicium est, quia Paulus ad Galat. 2. cum Petro tam parum comiter egit, ut illi non se aequaret modo, sed etiam anteferret. Quartum indicium, licet per irrisionem positum, addit, quia Paulus ad Galat. 1. dicens, se profectum Hierosolymam, *ut Petrum viseret, et certis de rebus cum eo ageret*, non addidit, eo *quoque se ad sacra pedum oscula esse profectum.*

15. Haec vero et similia digna non sunt, quae contra totius Ecclesiae auctoritatem et verba Christi satis expressa proponantur, illis tamen satisfaciendum est, ne aliquid omisisse videamur. Ad primum in primis dicimus, falsum esse quod sumitur, nam Actor. 1. refertur quidam apostolorum congressus, et tamen non solum Petrus tanquam caput primo loco ponitur, sed etiam ipse, tanquam caput, totum coetum allocutus est, et de ereando duodecimo apostolo loco Iudae decrevit, quod alii secuti sunt. Ubi recte Chrys. homil. 3. inquit: *Quam est fervidus, quam agnoscit creditum a Christo gregem, quam in hoc choro princeps est.* Ergo, teste Chrysostomo, quem alii sequuntur, in illo conventu Petrus ut superior caeteris, et universalem curam gerens proponitur. Quod etiam notavit Leo papa IX. epist. ad Michaelem cap. 16. dicens, ibi Petrum auctoritate sua usum fuisse. Unde non sine causa fere semper ubi numerantur apostoli, primo loco ponitur Petrus tanquam dux et princeps caeterorum, quod non casu, neque ob aliam excellentiam, aut praerogativam factum esse, erudite Bellarminus ostendit lib. 1. *de summo Pontifice* cap. 18. Quocirca etiam in hierosolymitano concilio primus est, qui loquitur, et magna auctoritate suam sententiam profert, quod etiam ad primatum, et (ut sic dicam) ad praesidentiam eius in concilio pertinuisse multi adnotarunt. Unde necessarium non fuit, postea in decernenda legatorum missione, vel in forma decreti specialem mentionem Petri facere, tum quia Petri et sententiae eius iam facta sufficienter fuerat, tum etiam quia non specialiter nomine Petri, sed nomine totius concilii epistola et definitio scribebatur. Addi etiam potest, in auctoritate et spiritu non errandi in fide habuisse tunc apostolos quamdam aequalitatem, et ideo quoad hoc omnes in primo ordine positos fuisse.

16. Ad secundum indicium respondemus, nihil ad praesentem causam pertinere; nam ut notat Chrys. orat. 3. in 1. ad Corinth. inter Corinthios *non erant schismata eo, quod in fide dissiderent, sed ex eo, quod humana contentione divisa esset sententia.* Quod satis explicuit idem Paulus, tum blando, et leniter eos obsecrando, *ut sint perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia*, tum explicando quales essent contentiones, quia de privatis magistris, aut baptizatoribus gloriabantur, et ab eis nominabantur, dicentes: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae.* Posuit autem Paulus suum et Petri et Apollinis nomen, non quia revera sub his nominibus divisiones et contentiones fierent, sed illa ponendo loco illorum, qui erant capita factionum, vel ne illos nominando magis exacerbaret, vel ut rem magis exaggeraret; nam si sub nominibus principum apostolorum non

licebat contentiones et divisiones facere, multo minus aliorum nominibus. Cum ergo contentiones solum essent, quod unusquisque de proprio magistro, seu ministro gloriabatur, ac si melius ab eo esset baptizatus, aut instructus, non oportebat vel damnare eos, qui a Cepha non nominabantur, vel eos laudare, qui de illius baptismo gloriabantur, sed illos tantum commendare, qui dicebant: *Ego sum Christi*. Quia neque illi, qui dicebant: Ego sum Pauli, vel Apollo, a Petro visibili capite in fide dissidebant, sed solum in speciali affectu vel aestimatione baptismi aut magistri sui; nec qui Cephae se esse dicerent, in hoc essent tolerandi; quia licet Petrus esset visibile caput, non tamen ut princeps supremus, sed ut vicarius principis, qui est solus Christus, a quo solo nominandi sunt christiani. Nec per privatos affectus etiam circa Petrum et Paulum dividendus est Christus, seu christianorum nomen, quia nec baptismus est melior, eo quod a meliori ministro detur, neque similes contentiones in Ecclesia movendae sunt.

17. De tertio indicio, sumpto ex facto Pauli resistentis Petro, dici possent multa, nisi nuper in lib. IX. *de Legibus* a nobis dicta fuissent, ideoque breviter dico, etiam antiquos haereticos inde sumpsisse argumentum contra dignitatem, vel potius contra doctrinam Petri. Quibus uno verbo respondet Tertull. lib. *de praescrip. haeret.* dicens: *Caeterum si reprehensus est Petrus, conversationis fuit vitium non praedicationis.* Falsum ergo est, Paulum aut parum comiter egisse cum Petro, aut illum sibi aequasse, nedum ante tulisse. Quid enim? si rex Angliae minus considerate, et cum scandalo suorum subditorum aliquid ageret, et aliquis familiaris vel consiliarius suus eum moneret, id non recte fieri, vel esse iniustum, aut aliis esse offendiculo, ideo se regi anteferret, aut illum ut regem non recognosceret? Minime vero, alioqui nunquam licebit subdito fraterne corripere praelatum suum, aut illi cum debita reverentia resistere, ut scandalum publicum tollatur, quod dici non potest. Igitur ex illo facto Pauli colligi non potest, se anteposuisse Petro in potestate, vel praelatione, nam licet esset inferior, poterat illo caritatis officio uti. Et ita intellexit locum illum Augustinus ep. 19. et d. Th. 2. 2, q. 33, a. 4. ad 2.

18. Ad quartum, de profectione Pauli ad videndum Petrum, Galat. 1, certe Hieronymus ibi dicere non dubitavit, ascendisse *studio honoris priori Apostolo deferendi;* et Ambrosius: *Dignum fuit, ut cuperet videre Petrum, qui primus erat inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam ecclesiarum.* Et alii etiam patres ita saepe loquuntur. Et quamvis fateamur, ex solo illo facto Pauli non colligi necessario praelationem Petri, tamen suppositis aliis testimoniis dignitatem Petri commendantibus, magnum indicium inde sumitur, Paulum recognovisse Petrum ut caput suum, et universalem Ecclesiae Pastorem, ideoque quamprimum commode potuit, ascendisse Hierosolymam invisere illum, et debito prosequi honore. Nec dubitandum est, quin Paulus pro humilitate sua pedes Petri osculari cuperet, verumtamen nec id modestia et submissio Petri permisisset; nec denique necesse fuit, Paulum eo loco referre modum honoris ac reverentiae, quam Petro exhibuit. De consuetudine autem venerandi Pontificem per pedum oscula, cui tacite rex Angliae hic detrahere voluit, non est hic dicendi locus: legat, cui placuerit, Iosephum Stephanum in opusculo *de Adorat. pedum* in tom. 13. tractatuum.

CAPUT XII.

An primatus Petri perpetuo et per successionem in Ecclesia perseveret.

Summarium

1. Haereticorum error.— 2. Conclusio de fide.— Primatus Petri cum eius vita non fuit extincta.—Probatur ex Matth. cap. 16. — 3. Probatur ex Ioan. c. 21. — 4. Evasio: reiicitur. — 5. Probatur etiam ratione.— 6. Obiectio: diluitur, et retorquetur. — 7. Episcopi romani non in omnibus privilegiis Petro succedunt in primatu.

1. Non desunt ex huius temporis haereticis, qui non solum absolute negent, Petrum vel Pontificem romanum esse totius Ecclesiae Pastorem, Christive Vicarium, sed etiam ex hypothesi, licet Petrus illam praerogativam habuisset, cum illo extinctam fuisse dicant, ut hoc modo facilius in Pontifice romano perseverare abnegent. Ut ergo errorem hunc funditus evertamus, et per eosdem gradus ad veritatem intentam perveniamus, prius ostendemus hoc capite, Petrum non extraordinario iure seu singulari, vel, ut sic dicam, vitali privilegio, sed iure ordinario et ratione Ecclesiae perpetuo duraturae Vicarium Christi creatum fuisse, postea vero ad romanum Pontificem in sequenti capite gradum faciemus.

2. Principio igitur statuimus, primatum Petri non illi soli pro sua persona fuisse collatum, sed ut perpetuo in Ecclesia duraret, in eo fuisse institutum. Hoc facile probari potest ex dictis in duobus capitibus praecedentibus. Nam hac ratione postquam Christus dixit Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, statim adiungit: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam*, promittens perpetuam Ecclesiae durationem in Petro fundatam, tanquam in petra firmissima, et

perpetuo duratura, ut supra lib. I. late comprabatum est, et canfirmatum ex alia Christi pramissione: *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Et hac etiam ratione dixit Augustinus, ut praecedenti capite explicuimus, Petrum repraesentasse Ecelesiam, quando illi claves datae sunt, quia nan pro illius tantum persona, sed pro illius seda, ut perpetuo eum Ecelesia duraret, eamque regaret, suaqua mada sustentaret, illi dataa sunt. Unde sieut ex illis verbis, *Tu es Petrus*, etc. intulit Ambrasius in psalm. 40, ita nos inferre passumus, *ubi Ecclesia, ibi Petrus;* et quamdiu durat Eeelesia, tamdiu durat Petrus, quod etiam significavit idem Ambrosius subiungens: *Ubi Ecclesia, ibi nulla mors, sed vita aeterna*, et idea addidit: *Et portae inferi non praevalebunt ei.* Reete quidem dixit: *Ubi Ecclesia, ibi nulla mors*, quia licet singuli de Ecelesia moriantur, Eeelesia non moritur, et licet Petrus dafecerit, sedes Petri nan deficit.

3. Alia praeteraa verba Christi: *Pasce oves meas*, si eiua intentia et institutionis ratio prudenter cansiderentur, nan minus efficaciter dictam veritatem confirmant. Nam in primis ratia ex patribus supra addueta, quod Christus indefinita Petra cammendans oves suas, universas oves illius eurae cammisisse intelligitur, aeque in tatius temparis ae in euiuscumqua loci avibus praeedit, quia sicut futurae erant oves Christi in diversis locis, ita in diversis temparibus et in qualibet tempore oves indigebant suprema aliquo Pastore, sieut et in amni loco. Deniqua cum Christus dixit: *Pasce oves meas*, eertum est, non fuisse lacutum de salis avibus, quae iam tune erant in avila suum cangregatae; paucae namque illae erant, Christus autem futurae Ecclesiaa suae ex amnibus gentibus eongregandaa pravidebat. Igitur non tantum praesentes, sed etiam futuras oves suas Petro eommendavit; eumque limitatianem temporum non adhibuerit, omnium temporum oves Petro cammisit, sieut de laca diximus, vel de numara dici patest. Dicet aliquis, recte hinc probari, commendatas fuisse Petro oves etiam futuras, dum ipse viveret, non vero postea futuras. Quomoda enim futuras post se aves paseere posset? Respandetur, illud esse incredibila, quia alias uan satis Christus avibus suis providisset, eum tamen non minorem euram gereret ovium post martam Petri futurarum, quam ipso vivente. Uude reete Chrysast. hamil. 55. in Matt. *Aperte*, inquit, *hic praedixit magnam eorum, qui credituri et erant, et sunt, multitudinem fore, et sublimiora sapere ipsum facit, et Ecclesiae Pastorem constituit.* Utique futurae ex amnibus, qui eraut, et sunt crediturl. Neque est difficile ad explicandum, quamodo Petrus post mortem suam potuerit pascere oves Christi in hoc mundo relietas. Tum quia hinc intelligimus, Christum non tantum Petra in persona sua, sed Sedi Petri, seu Petra ut cantinenti in se tanquam in semine et fundamenta omnes suecessares suos, aves suas eommendasse. Tum etiam quia prapter hanc causam ad pastorale munus Petri pertinuit providere madum, qua sibi succederetur, ut oves Christi sine Petro pastore non relinquerentur, etiam si persana Petri defieeret, et ita usqua hadia Petrus pascit oves Christi per successares suos.

Atque hac canfirmant optime verba illa Christi Iann. 10: *Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile et unus pastor.* Nam ex illis eolligimus, in Ecelesia Christi tam esse futurum semper unum Pastorem, sieut unum ovile, ae subinde Pastarem illum a Christo datum et institutum duraturum esse, danec tatum ovile Christi eongregetur. Significavit etiam Christus in illis verbis, Pastorem unum in Ecelesia sua necessarium esse propter avilis unitatem; haec autem unitas avilis amni tempare servanda erat, quia in amni tempore una est Ecelesia; erga et unus Pastar a Christa constitutus pra amni tempare datus est, non in eadem persana, sed in eodem thrana, sicut Ecelesia una est nan in eisdem personis, sed in eiusdem populi suecessione. Unde Augustinus lib. *de Pastorib.* c. 13: *Hic invenio*, inquit, *omnes pastores bonos in uno pastore. Non enim vere boni pastores desunt, sed in uno sunt. Multi sunt, qui divisi sunt. Hic unus praedicatur, quia unitas commendatur. Neque enim vere modo ideo tacentur pastores, quia non invenit Dominus, cui commendet oves suas: tunc autem ideo commendavit, quia Petrum invenit. Imo vero in ipso Petro unitatem commendavit. Multi erant apostoli, et uni dicitur: Pasce oves meas.*

4. Sed dieent farte adversarii, illum unum Pastorem esse Christum, nam statim Augustinus addit: *Omnes boni pastores in uno sunt, unum sunt; illi pascunt, Christus pascit.* Respondetur, Christum quidem esse prineipalem Postarem, in quo amnes alii pastores simul etiam eum Petra nituntur, et uniuntur; nihilominus tamen etiam iu terris necessarium essa unum Pastorem, Christi Vicarium, in quo inferiares pastores proxime uniantur, et nitantur. Quia sieut Ecclesia militans visibilis est; ita Deus in ea pasuit visibiles pastares et daetores, eum quibus plebs uniri debet, et ut ipsi pastares inter se uniantur, necessarius etiam est unus Pastar visibilis, qui loeum Christi absentis teneat. Unde Augustinus supra subiungit: *Nam et ipsum Petrum, cui commendavit oves suas, quasi alter alteri unum secum facere volebat, ut sic ei oves commendaret, ut esset illi caput, ille figuram corporis por-*

taret, id est Ecclesiae, et tanquam sponsus et sponsa essent duo in carne una. Et serm. 24. de sanctis cap. 2. in eodem sensu dixit: *In uno Petro figurabatur unitas omnium pastorum.*

Multo vero clarius et copiosius Cyprianus libro *de Unit. Eccles.* circa principium: *Ut unitatem*, inquit, *manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit.* Ubi manifeste institutionem et dispositionem unius cathedrae, ad unitatem Ecclesiae conservandam institutae, distinguit ab ipsomet Christo instituente. Et similiter praeter Christum designat unum alium Pastorem, in quo illa cathedra et institutio incepit, ut ab illo originem duceret, non ut cum illo finiretur. Unde subiungit: *Exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et Cathedra una monstretur*, sentiens, tantum durare cathedram illam, quantum Ecclesia durat. Et hoc ipsum multis aliis locis significavit idem Cyprianus, praesertim epistol. 40: *Deus unus est, et Christus unus, et una Ecclesia, et cathedra una super Petrum Domini voce fundata.* Et epistol. 55. ubi habet illam celebrem sententiam, *inde oriri haereses et schismata, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, neque unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus iudex vice Christi cogitatur.* Et similia fere habet epistol. 69. ad Florentium; et epistol. 73. ad Iuvinianum: *Petro*, inquit, *primum Dominus, super quem aedificavit Ecclesiam, et unde unitatis originem instituit, et ostendit, potestatem istam dedit, ut illud solveretur in coelis, quod ipse solvisset in terris.* Quem locum recognoscens Augustinus libro 3. *de Baptismo* cap. 17. dicit: *Quia in typo unitatis Petro Dominus dedit potestatem, manifestum est, quod illa unitas etiam una columba perfecta sit dicta.* Ex ratione ergo illius institutionis manifestum est, non fuisse solum specialem favorem, vel gratiam personae Petri factam, sed dispositionem regiminis perpetuo in Ecclesia duraturi.

5. Unde etiam sumitur ratio moralis in optimo Ecclesiae gubernatione fundata. Est enim Christus Dominus supremus Rex, quem dedit Deus caput supra omnem Ecclesiam, ut ad Ephes. 1. dicitur, id est supra triumphantem et militantem, quae una est, et unum corpus Christi, quasi ex illis duabus partibus constitutum, ut ibidem, et ad Colossen. 1. dicitur. Sunt ergo illae duae Ecclesiae quasi duo regna partialia unius integri regni Christi, ideoque ad ipsum tanquam ad proprium regem pertinet utriusque regni gubernatio. Fieri non poterat sine ingenti et extraordinario miraculo, ut simul esset Christus visibiliter praesens in utroque huius regni parte, et alioqui coelestis locus post resurrectionem ratione status illi debitus erat, et ad fidem credentium non expediebat, ut inter eos Christus visibiliter permaneret, sicut ipse dixit: *Expedit vobis, ut ego vadam;* ideoque coeleste regnum per se ipsum nunc immediate regit. Ergo cum non possit eodem visibili modo partem hanc militantem sui regni gubernare, ad illius sapientiam pertinuit modum regiminis hominibus accommodatum in eo providere. Ergo sicut regnum hoc duraturum est, quamdiu mundus duraverit, ita modus regiminis eius non potest esse alius, nisi quem Christus instituit; et e converso institutio regiminis eius ita facta est, ut non minus, quam regnum ipsum sit duratura, alioqui imperfecta fuisset et insufficiens. Fuit autem illa institutio monarchiae in Petro, ut vidimus; ergo non tantum pro Petro, sed etiam pro successoribus eius facta est. Quod his fere verbis declaravit Cyprian. epist. 27: *Dominus noster Ecclesiae suae rationem disponens in evangelio loquitur, et dicit Petro: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo Ecclesiam meam.* Et infra: *Inde per temporum et successionum vices episcoporum ordinatio et Ecclesiae ratio decurrit, ut Ecclesia super episcopos constituatur, et omnis actus Ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur.* Ubi non solum Pontificatus romani, sed etiam omnium aliorum episcoporum successionem ab illa primaria et quasi radicali institutione derivari significat, quod libro etiam *de Unit. Ecclesiast.* latius prosequitur.

Denique non solum Petro, sed etiam successoribus eius datam esse potestatem et pastoralem curam, et ita primatum eius esse perpetuum, aperte declarat Leo papa in sermon. 2. *de Assumpt. sua* dicens: *Etsi multis pastoribus curam suarum ovium delegavit, ipse tamen dilecti gregis custodiam non reliquit. De cuius principali aeternoque praesidio etiam apostolicae opis munimen accepimus, quod utique ab opere suo non vacat, et firmitas fundamenti, cui totius Ecclesiae superstruitur altitudo, nulla incumbentis sibi templi mole lassescit. Soliditas enim illius fidei, quae in apostolorum Principe est laudata, perpetua est, et sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit.* Et infra: *Manet ergo dispositio veritatis*, et caetera, quae prosequitur. Et simili modo Chrysostomus lib. 2. *de Sacerdot.* ubi tractans locum Ioan. 21, inter alia inquit: *Quanam de causa Christus sanguinem effudit suum? Certe ut pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tum Petri successoribus committebat.* Et adiungit: *Iure igitur ac merito sic loquebatur Christus: Quisnam fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam?* Et infra dicit

aperte, successores Petri ea nunc agere, *quae cum Petrus ageret*, inquit, *illum Christus auctoritate praeditum esse voluit, ac reliquos item apostolos longe praecellere*. Similiter d. Augustinus libro *de utilit. credendi* cap. 16. per successiones episcoporum ab apostolica Sede hanc perpetuitatem declarat, et libro 11. *contra Faustum* cap. 2: *Vides in hac re, quid Ecclesiae catholicae valeat auctoritas, quae ab ipsis fundatissimis sedibus apostolorum usque ad hodiernum diem succedentium sibimet episcoporum serie, et tot consensione firmatur*. Et eodem modo hanc veritatem declarant Optatus, Pacianus, et alii, quos in sequenti capite commodius referemus.

6. Sed obiicere possunt haeretici, quia alii apostoli pro suis tantum personis legationem seu dignitatem apostolicam acceperunt; ideoque post mortem non habuerunt in illa dignitate successores: ergo nec Petrus in suo apostolatu successorem habuit, quia licet inter apostolos fuerit primus, et inter eos principatum aliquem vel potestatem acceperit, propter servandum ordinem et concordiam; nihilominus nulla maior ratio successionis in eo, quam in aliis reperitur. Respondetur, contrarium posse eodem argumento probari; nam in apostolis duo considerari possunt a Christo Domino illis collata, scilicet potestas ordinis et dignitas apostolica. Prior nihil aliud in eis fuit praeter ordinationem, seu consecrationem episcopalem, quae ad fundamenta Ecclesiae pertinet, et ideo cum illis extincta non est, sed in illa habent episcopos successores, ut sentit Cyprianus lib. *de Unit. Ecclesiae*, et aliis epistolis citatis, Augustinus enarrat. in psalm. 44, et Hieronymus epistol. 85. ad Evagrium. Et ideo de hac potestate intelligendum est, quod ibidem ait, omnes episcopos esse aequales. Posterior vero, id est apostolica dignitas, multa includebat privilegia, nimirum potestatem immediate a Christo delegatam ad praedicandum per universum orbem cum auctoritate et speciali potestate ab ipso Christo concessa, iuxta illud: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. Item multas gratias et praerogativas tali muneri accommodatas, ut fuerunt abundantia spiritus cum confirmatione in gratia et in fide, eum quadam scientiae plenitudine, ita ut in rebus fidei nec falli, nec fallere possent, vel docendo, vel scribendo; itemque ut praeter donum linguarum, quod ad docendum habebant, haberent etiam directionem spiritus ad canonice scribendum. In hac ergo dignitate verum est, apostolos non habuisse successores, erat enim extraordinaria, et solum pro initio disseminandi evangelium, et plantandi Ecclesiam requisita, non vero ad ordinarium regimen eius necessaria.

Unde etiam in hac parte, quoad multas ex dictis praerogativis Petro non succeditur. Praeter haec autem duo, aliquid singulare tributum est Petro, nimirum ius supremi Pastoris, et Vicarii Christi in eius Ecclesia, simpliciter et absolute pro quocumque loco et tempore spectata. Et in hoc non est comparandus Petrus cum caeteris apostolis, alias nihil singulare accepisset; et ideo quoad hanc partem illatio est nullius momenti, et potius (ut dixi) oppositum inferre licet ex singulari concessione, et ex ratione muneris. Potest autem in caeteris apostolis peculiari modo auctoritas episcopalis quoad iurisdictionem considerari, quatenus ordinarium regimen et sedem alicuius Ecclesiae receperunt, sicut Iacobus frater Domini Hierosolymis constitutus est episcopus; quod tamen de aliis non est certum, quamvis eadem ratione fieri potuerit. Quoad hanc ergo episcopalem auctoritatem, quia ordinaria est in Ecclesia, etiam succeditur apostolis, sicut Iacobo Simeon successit. Et ita quo ad hoc potest aliqualiter admitti comparatio, longe tamen diversa ratione, tum quia haec ordinaria dignitas episcopalis non est data alicui apostolo extra Petrum, iure divino, sed mediante Petro, ut de Iacobo refert Eusebius lib. 2. histor. cap. 1, et de Ioanne Ephesi commorante verisimile fit ex Irenaeo lib. 3, capit. 3. in fine, ut omittam, quae de Andrea, Barnaba, et aliis referunt historiae. Ubi ergo apostoli ut proprii episcopi particulares ecclesias regebant, iurisdictio illa certis limitibus continebatur, et intra illos tantum eis succedebatur, Petri autem iurisdictio, quam a Christo immediate recepit, fuit universalis pro tota Ecclesia; et ita fuit etiam illi proprium, in hac dignitate successorem habere.

CAPUT XIII.

Romanum episcopum verum Petri successorem esse, et in eo Petri potestatem perseverare, ex divina Scriptura credendum esse, ostenditur.

Summarium

1. Prima assertio.—2. Prima ratio conclusionis.—3. Secunda ratio.—4. Tertia ratio.—5. Secunda assertio de fide.—6. Vicarius Christi debet esse visibilis et in determinata sede.—7. Probatur conclusio.—8. In romana Sede solus Petrus potuit habere successorem primatus.—9. Refellitur evasio quorumdam haereticorum.—10. Alia evasio haereticorum.—11. Refellitur.—Successor Petri in romano episcopatu successit etiam necessario in primatu.

1. Supponimus id, quod satis in superioribus probatum est, semper in Ecclesia requiri aliquem Petri in eius universali regimine successorem; nunc vero addimus, illum in unoquoque tempore unum tantum supremum episcopum unamque personam esse pos-

se. Quia ostensum est, ecclesiasticam rempublicam, eiusque spiritualc regimen ita semper conservari debere, sicut a Christo est institutum; est autem monarchicum ex institutiona Christi; ergo ita debet per successionem conservari; ergo unus tantum simul, seu quovis tempore potest esse Patri successor, licet per successionem in diversis temporibus multiplicari necessarium sit. Daclaratur amplius, quia si plures episcopi simul Petro succederent, tribus modis id posset intelligi.

2. Primo, ut unusquisque eorum succederet tantum in porte pastoralis muneris, quasi primatum inter se dividendo, ita ut totus quidem esset in omnibus simul, non tamen in singulis, neque in omnibus collective, sed divisus in singulis per partes. Et hunc modum asseruisse referuntur aliqui ex protestantibus, allegantes illud Cypriani de Unit. Eccles. *Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur.* Verumtamen hoc nihil aliud est, quam veram successionem in primatu Petri negare; nam eo ipso, quod primatus eo modo divideretur inter multos, nullus eorum esset universalis pastor Ecclesiae, sad tantum eius partis, quae illi contingeret; ergo nullus eorum esset verus et (ut sic dicam) adaequatus successor Petri; nullus enim esset supremus simpliciter, quem caeteri recognoscerent, quod habuit Petrus. Et consequenter nullus esset petra fundamentalis Ecclesiae, et ad nullum eorum pertinerent verba Christi, *Pasce oves meas,* quotenus per illa omnes oves uni Pastori commendatae sunt. Denique in nullo eorum unitas Ecclesiae servaretur, sed potius in illis multis Ecclesia scinderetur, sicut Occidens et Oriens in diversa imperia divisa fuerunt; quod quantum repugnet unitati Ecclesiae, supra ostensum est. Nec sensus verborum Cypriani est ille, quem protestantes fingunt, cum idemmet Cyprianus tum in eodem libro, tum aliis locis iam saepe allegatis unam cathedram maxime commendet, et unum Episcopum Ecclesiae catholicae, sine quo eius unitas subsistere non potest. Sensus ergo est, episcopatum totius Ecclesiae unum esse, sub illo tamen particulares esse episcopos, qui in partem sollicitudinis vocantur, non ut supremi Pastores in suis dioecesibus, sed sub uno, qui supremus est. Quem sensum satis declaravit Cyprianus, subiungens: *Ecclesia quoque una est, quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur.* Et post varia exempla sumpta ex multis radiis, ramis, vel fluminibus, qui unitatam habent in origine, de unitate Ecclesiae ita concludit: *Unum tamen caput est, et origo una, et una mater fecunditatis successibus copiosa,* quam matrem alibi in particulari designat, ut mox videbimus.

3. Secundo modo, cogitari potest successio plurium simul in primatu Petri, non divisim, sed collective, et per modum unius tribunalis, seu congregationis. Et hunc modum excogitare potuerunt, qui non obstante primatu Petri, dixerunt, generale concilium esse supra Papam. Quanquam illi fortasse dicere cogerentur, etiam tempore Petri apostolorum vel episcoporum concilium fuisse supra Petrum, quia eadem est servanda proportio; neque est maior ratio de uno tempore, quam de alio; imo nec potest aliter doctrina subsistere, ut statim ostendam. Ita vero sentire de Petro et de eius primatu non solum fundatum non est in evangelio, verum etiam verbis Christi repugnat, ut constat ex his omnibus, quae de primatu Petri diximus. Nam Christus Petro commendavit simpliciter oves suas, sive singillatim singulas, sive simul totum earum gregem, et supra illum Petro tribuit potestatem, et idao totius corporis Ecclesiae fundamentum illum constituit. Ipsis autem ovibus, sive divisim, sive simul toti gregi non solum potestas supra Petrum data non est, verum etiam neque ulla omnino potestas legitur immediate a Christo collata. Sed de hoc alias, nunc enim satis a nobis probatum est, Petro simpliciter datam esse potestatem supra totam Ecclesiam, non pro eius persona tantum, sed ut ei succederetur. Hoc ergo supposito, dicimus, successorem in ea potestate, quam Petrus habuit, unam tantum personam esse posse, et non plurium congregationem, alias mutata fuisset Christi institutio ex monarchica in aristocraticam, quod esse non potest sine eiusdem Christi auctoritate, quae revelata non est, neque per Scripturam, neque per traditionem. Et deinde illa non esset successio, sed esset nova creatio, seu alterius regiminis institutio, cuius originem ostendere oporteret; nam Petri primatus ex vi primae institutionis per solam successionem perseverat, ut ostensum est. Denique abstrahendo a quaestione de comparatione Papae et concilii, certum est, Petrum habuisse primatum in tota Ecclesia, quamdiu actu non erat congregatum concilium, cuius congregatio ex voluntate Petri pendebat, cum solus ipse in tota Ecclesia esset superior; ergo successor etiam Petri in hac eadem potestate debet esse una persona, unam episcopatum gerens, quidquid inde circa illius cum concilio comparationem subsequatur, quod praesenti instituto nihil refert.

4. Tertio tandem modo cogitari potest, habere Petrum simul et pro eodem tempore plures successores, divisim et in solidum habentes integrum primatum et universalem curam pastoralem. Et hic modus a nullo etiam haeretico assertus aut excogitatus est. Nam in primis repugnantiam involvit, quia si plures essent primi, nullus eorum esset positiva primus, id est superior omnibus, sed ad summum

negative, id est non habens alium supra se; utrumque autem repugnat. Quia ex priori membro sequitur, nullum eorum successisse Petro in primatu, quia Petrus pasitive fuit omnibus superior, et simpliciter fuit pastor omnium ovium Christi extra ipsum, quod nullus illorum heberet. Ex altero vero membro, et unites Ecclesiae destruitur, et corpus eius monstruosum fingitur, utpote habens simul duo capita aequalia, quee nec pacem nec concordiam inter se habere potuissent. Et ideo ipse etiem netura universa hanc patentatuum multitudinem abhorret, ut dixit etiam Philosophus in fine Metaphysieae, et melius Cyprianus *de Idolor. vanit.* et Athanasius *contra Idola*. Unde ipsa etiam bruta animalia ducem unum sequi solent, ut late Hieronymus epistola 4. Denique si alii apostoli aon habuerunt eum Petro similem aequalitetem, qui fingi potest, aliquem postea fuisse episcopum successori Petri in iurisdictione aequalem? aut quae fingi potest institutio vel necessitas plurium simul in unius potestatis adaequate et in solidum successionis? Est ergo certum, Petri successorem unam tantum personam seu unum episcopum esse posse. Quo semel legitime creato, ut recte dixit Cyprian. epistola 52: *Quisquis iam episcopus fieri voluerit, foras fiat necesse est; neque habeat ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiae non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit, multum de se licet iactans, et sibi plurimum vindicans, prophanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, non iam secundus ille, sed nullus est.* Sit igitur constans in una sede episcopali, seu in una episcoporum serie successionem hanc constituendam esse.

5. Hinc ergo concludimus, solum romanum Episcopum esse verum successorem Petri, et potestatem Petro datam ad oves Christi pascendas in illo perseverare. Haec assertia certa et catholica fide tenenda est; nam licet expresse et in propriis terminis in sacra Scriptura non legatur, in principiis in illa revelatis virtute continetur, quod per Ecclesiam sufficienter declaratum est, imo quadam rerum evidentia et experimento constat. Declarstur in primis, nam ex Scripture hebemus, Petro datum esse primatum Ecclesiae, ut perpetuo in illa duraturum, ut satis probatum est. Haec eutem duratio, cum non esset futura in une, et eadem persona, necessario futura erat per plurium personarum in eadem dignitate successionem, et hoc etiam sufficienter in Scripture continetur, non per additionem aliquam, sed per legitimam eiusdem Scripturae interpretationem. In qua autem sede vel episcopatu relicta fuerit hace successio et personarum series in hac dignitate succedentium, Scriptura non retulit, quia historia canonica novi testimenti usque ad mortem Petri non pervenit. Ideoque ut Ecclesiee certo constet, in tali sede impletam esse, et hactenus impleri institutionem a Christo factam et in Scriptura revelatam, satis est, ut applicatio (ut sic dicam) illius institutionis et dignitatis ad talem episcopatum per evidentem traditionem et continuum ec notissimum usum eidem Ecclesiee sufficientissime proponatur.

6. Nam sicut in primo libro ex ratiane, institutione, et fine Ecclesiae Christi necessarium esse ostendimus, illam individuo et in particulari esse visibilem, ita ex institutione et fine muneris Vicarii Christi necessarium est, illum esse visibilem Ecclesiae in particulari ac determinata sede et successione. Quid enim prodesset Ecclesiae confuse credere, esse in terris aliquem episcopum, seu episcopatum cum potestate ot munere Vicarii Christi, si in particulari non agnosceret, ac certo crederet, quisnam talis episcapatus esset? Aut quomodo passent oves suum pastarem sequi, vel ed illum recurrere, vel vocem eius audire, et recagnoscere, nisi in particulari talem episcopum in tali sede vel episcopatu sedere crederent? Sicut ergo Ecclesia visibilis non tantum fide humana, sed etiam divina creditur esse vera Ecclesia, quia sensibilia signa, per quae videtur, non sunt ratio credendi, sed proponunt ut evidenter credibile, illem esse veram Ecclesiam, quem Deus semper in mundo esse futuram revelavit; ita non solum fide humana, sed etiam divina credendum est, romanum Pontificem esse caput visibile huius Ecclesiae vice Christi, quia signa illa, quibus hoc caput astendimus, faciunt credibile evidenter, illum esse, quem Christus ex vi suae institutionis Vicarium suum constituit. Hoc ergo modo dicimus, assertionem pasitam esse de fide, et in Scriptura, Ecclesiae traditione adiuncta, sufficienter contineri.

7. Superest, ut signe et testimania huius evidentis credibilitatis afferamus. Primumque et quasi fundementale sit, d. Petrum in episcopatu romeno ultimo tempore vitae suae sedisse, ibique mortuum fuisse; nam hinc fit consequens, ut successores eius in eadem sede permanserint. Ut antecedens melius intelligatur, tria tempora seu status in Petro post Christi escensionem distinguere passumus. In primo praecedit universali Ecclesiae Christi sine determinatione ad propriam et specielem curam alicuius particularis episcapatus, nimirum per quinque vel sex annos, prius quam Antiochiae sedem figeret, ut ex Eusebio in Chronica, et ex aliis antiquis historiis constet. In secundo sedit Petrus Antiochiae ab ultimo Tiberii anno per septem annas. Quibus finitis secundo, vel, ut alii volunt, tertio Claudii anno, et 44. vel 45. adventus Christi Ecclesiam romanam fundavit, ac se-

dem suam in eam transtulit, ibique usque ad mortem sedit, quam in eadem urbe Roma per martyrium passus est.

8. Hinc ergo fit, successionem in cathedra Petri non potuisse in hierosolymitana, vel antiochena ecclesia contingere. Quia in priori nunquam sedit, sed in ea Iacobum primum omnium sedere fecit, cui Simeon successit, ut diximus, et est in historiis notum. In posteriori autem non permansit, sed ad tempus tantum in ea sedit, et consequenter adhuc vivens, ibi successorem habuit, quam ipse sua auctoritate constituit, vel Evodium, vel Ignatium, de quo videri potest Turrianus in Constitutiones Clementis lib. 7, cap. 46, et Baronius in Martyrolog. die 1. Februarii. Successit autem Evodius Petro in particulari episcopatu antiocheno, non vero in primatu seu episcopatu universali. Nam antiochenam sedem, non a Christo immediate, seu divino iure, sed arbitrio suo, et humano iure Petrus sibi assumpserat, et ideo facile potuit illam relinquere, et alteri tradere. Pontificiam autem dignitatem immediate a Christo et divino iure habuit, ideoque quomdiu vixit, illam non reliquit, neque ut existimo, relinquere potuit, quin ex immediata electione, et collatione, ac praecepto ipsiusmet Christi Ecclesiam universalem habuit sibi commendatam. Relinquitur ergo, ut in romana sede Petrus habuerit sui pontificatus successorem, tum quia in nulla alia potest esse vestigium vel ratio huius successionis, etiamsi sit alexandrina, quia nunquam Petrus in ea sedit, vel constantinopolitana, quae vivento Petro fundata non fuit; tum etiam, quia Petrus in morte habere debuit successorem; ergo in episcopatu, in quo mortuus est, scilicet romano, illum habuit.

9. Non defuerunt nihilominus haeretici, qui ut vim huius argumenti fugerent, Petrum Romae sedisse, aut in ea mortuum esse, negaverint. Sed supervacaneum duco, contra eos disputationem longiorem texere, tum quia neque rex Angliae hoc insinuat, neque ut opinor protestantes anglicani in hac sententia permanent, licet fortasse aliquando illam tentaverint, tum etiam quia evasio illa nullum habet veritatis vestigium, neque probationem, cui respondere necesse sit. Aliunde vero Petrum Romae fuisse, indicant ipsiusmet verba epistolae 1. cap. 5: *Salutat vos Ecclesia, quae est in Babylone collecta;* ibi enim nomine Babylonis Romam significari, omnes catholici interpretes et doctores interpretati sunt, quos moderni ibi congerunt, et ideo eos referre non est necesse; nam inferius etiam tractando de Antichristo aliquid de hoc puncto attingemus. Ac denique in eodem Roma Petrum usque ad mortem pontificatum gessisse, et ibi mortuum esse, omnes patres antiqui tam graeci quam latini communi consensu tradiderunt, quos loto refert Sonder. lib. 6. de *visibili monarchia* cap. 10, et Bellarmin. lib. 2. *de romano Pontefice* a principio per plura capita. Nunc sufficit nobis auctoritas Hieronymi lib. de *scriptoribus ecclesiast.* et ad Galat. 2, et Eusebii in *Chronico*, cuius fero verba Hieronymus mutuatus est, et cum eis alii tam latini quam graeci historici consentiunt, praeter testimonia ipsorummet pontificum successorum Petri, quae statim referemus.

Addunt denique nonnulli catholici, licet haereticis daremus, Petrum non fuisse Romae, nihilominus potuisse Pontificem romanum esse successorem Petri; nam potuit Petrus alibi existens, aut sedens, vel Romae, vel alibi successorem sibi deligere. Quod quidem vere dictum est, et ex abundantia ad confusionem haereticorum, procedit tamen solum de possibili, seu de potestate. Ut autem de facto constet, multum refert, quod Petrus episcopus romanus fuerit usque ad mortem. Nam si Petrus alibi sedem habuisset usque ad mortem, ut romanus episcopus in pontificio sede illi succederet, oporteret illam institutionem ostendere ex peculiari Petri ordinatione, quae re vera non extitit, quia non sibi, sed in romana sede et urbe mortuus est. Quo posito, non fuit necessaria nova institutio aut voluntas Petri, nam ex natura rei, supposita priori institutione divina, qui in romana sede Petro successit, primatum etiam eius consecutus est, et ita per successionem ad reliquos romanos pontifices derivatus est.

10. Aliter vero fugere possunt adversarii, etiamsi vel inviti fateri cogantur, Petrum fuisse episcopum romanum usque ad mortem, videlicet, inde solum sequi, successorem Petri fuisse episcopum romanum, non tamen recte inde colligi, eundem successorem fuisse etiam totius Ecclesiae catholicae episcopum et pastorem. Quia hae duae dignitates, seu episcopatus distincti sunt et separabiles; nam potest esse Pontifex Ecclesiae universalis, licet non sit episcopus alicuius dioecesis particularis, sicut in Petro in initio sui pontificatus vidimus. Potest praeterea universalis illa dignitas prius coniungi cum particulari episcopatu, et postea ab illo separari, sicut factum vidimus in sede Antiochiae, ubi Petrus habuit successorem in antiocheno episcopatu, qui non successit in papatu; ergo potuit idem contingere in morte Petri et romano episcopatu; quia in ipso etiam Petro coniunctio talis episcopatus cum primatu non erat de iure divino, sed humano, utique ex voluntate Petri, et ita potuit facile per mortem cessare. Imo eo ipso, quod successor Petri a romana tantum et non ab universali Ecclesia electus est, videtur consequens, ut in particulari episcopatu non in universali successerit.

11. Respondemus, non minus certum esse, pri-

mum successorom Petri, et consequenter reliquos in episcopatu Ecclesiae catholicae, quam in episcopatu romanao Ecclesiao successisse. Hoc probomus, quia una tantum persona semper Petro successit, ut ex historiis constat et ex patribus, quos capite sequenti referemus; ergo vel illa persono simul cum episcopatu romano primatum Ecclesiae habuit, quod intendimus, vel primatus sine successione relictus est, et periit; hoc autem posterius est impossibile, quia est contra ius divinum, et contra promissionem Christi; ergo prius est omaino certum. Quocirca ex quo Petrus sedem suom Romae collocavit, et pontificalem dignitatem illi episcopatui coniunxit (sive illa coniunctio fuerit ex divina institutione, per speciale praeceptum ac revelationem, ut aliqui volunt, sive fuerit ox humana voluntate Petri, licet divinitus inspirota), eo ipso, quod a Petro vivente mutata noa est, rata mansit, ideoque qui Petro in episcopatu suffectus est, illi in utraque dignitate necessario successit. Et quidquid sit de illa quaestione, quae a theologis disputatur, an possit summus Pontifex separare primatum o romona Sede, et illum vel in alio episcopatu collocare, vel ob omni particulari episcopatu separatum relinquere, certum esse existimo, dum aliquis summus Pontifex id non fecerit, non posse universam Ecclesiam, vaconte papatu, id efficere, quia non potest inferior potestas mutare, quod per superiorem constitutum est; et quia sicut Petro soli datus est primotus pro ipso et successoribus eius, ita ad solum illum, sou ad summum Pontificem spectat determinare sedem pontificalem, et modum electionis et successionis eius proescribere. Sic ergo cum Petrus suam sedem Romae collocaverit, et in illam totum suum primatum et potestatem contulerit, illamque institutionem vivens non mutaverit, non potuit posteo Ecclesia acephala per mortem Petri illom institutionem mutare, ideoque successor Petri in episcopotu romono ex necessitate simul in primatu successit.

Nequo obstat, quod illius successoris electio a clero romano, et non ab universa Ecclesia facta fuerit; nam, ut dixi, determinare modum successionis non ad corpus Ecclesiae, sed ad ipsum Petrum pertinebat; ideoque sicut voluit Petrus pontificatum in Sede romana stabiliter collocare, ita etiam statuit, electionem successoris a clero romano fieri. Vel certo Petrus ipse Clementem sibi successorem designavit, ut auctor est ipse Clemens epist. 1. ad Iacob. fratrem Domini, et lib. 7. Constitution. cap. 45, licet (ut probabilior sententia fert) ipso Lino et Cleto prius cesserit, et postea illis successerit. Atque ita omnes illi in pontificatu, simul cum episcopatu romano successerint, eodemque modo successio ad omnes sequentes episcopos romanos derivata est.

CAPUT XIV.

Romanum pontificem successorem esse Petri, testimoniis sanctorum patrum ostenditur.

Summarium

1. Probatur ex Irenaeo.—2. Ex Augustino et Optato Milevitano. — 3. Ex Epiphanio et Tertulliano. — 4. Ex Hieronymo et Cypriano.

1. Cum od confirmanda omnia fidei dogmata, magnam vim habeat ecclesiastica traditio, maximom profecto in praesenti articulo habere debet, quia veluti in quodam facto, et rerum concursu, continuaque successione consistit. Ideoque necessarium duximus, omni testimoniorum genere veritatem hanc confirmare. Et primo utemur testimoniis antiquorum patrum, qui non solum affirmant, episcopos romanos Petro in pontificatu successisse, sed etiam inter praecipua fundamenta et signa verae et catholicae Ecclesiae hanc enumerant successionem, ut in lib. 1. saepe insinuatum est, et nunc breviter recensebimus. Primo enim Irenaeus lib. 3, c. 3, sic inquit: *Quoniam valde longum est, omnium ecclesiarum enumerare successiones, maximae, et antiquissimae, et omnibus cognitae a gloriosissimis apostolis Petro et Paulo Romae fundatae, et constitutae Ecclesiae indicantes*, etc. Et infra: *Fundantes igitur, et instruentes beati apostoli Ecclesiam, Lino episcopatum administrandae Ecclesiae tradiderunt*. Et postea enumerat successores usque ad Eleutherium. Et in illis verbis adverto simpliciter dicere, *episcopatum administrandae Ecclesiae tradiderunt*, et sine restrictione ad romanam Ecclesiam, quia non poterat una ab altera separari, et ideo de romana Ecclesia praemisit: *Ad hanc Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est, omnem convenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.*

2. Secundo Augustinus *contra epist. Fundamenti* cap. 4. inter certa indicia catholicae Ecclesiae hoc ponit: *Ab ipsa Sede Petri apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum*. Et in psalmo contra partem Donati: *Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri Sede. Et in ordine illo patrum, quis cui successit, videte. Ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portae.* Ubi clarissime ostendit, successionem esse in ipso pontificali dignitate, quae per petram significatur. Et ita libr. 2. *contra litter. Peti-*

liani cap. 51. eamdem dicit esse cathedram Ecclesiae romanae et cathedram, in qua tunc Anastasius sedebat. Ac denique epistola 165. successiones omnium pontificum a Petro usque ad Anastasium enumerat. Simili modo Optatus lib. 2. contra Parmenian. *Videndum est*, ait, *qui, et ubi prior cathedra sederit.* Et infra: *Negare non potes, scire te, in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus, in qua una cathedrae unitas ab omnibus servaretur.* Ubi claro loquitur de cathedra episcopali supra totam Ecclesiam. Unde addit inferius: *Ergo cathedra unita, quae est prima de dotibus* (scilicet Ecclesiae catholicae), *sedit prior Petrus, cui successit Linus,... usque ad Siricium.*

3. Eandem successionem accurate refert Epiphanius haeres. 27. circa finem, et post illam subiungit: *Et ne quis miretur, quod singula ita exacte recenseamus, per haec enim semper claritas ostenditur:* sentiens, ad claritatem verae et catholicae doctrinae necessariam esse huiusmodi successionem, eiusque notitiam, quia, ut de Petro ipse dixit in *Ancorato* circa principium: *Haec est petra firma, super quam Ecclesia aedificata est, et portae inferorum, quae sunt haereses et haeresiarchae, non valebunt adversus illam. Iuxta enim omnem modum in ipso firmata est fides, quia accepit claves coelorum, et solvit in terra, et ligat in coelo.* Quam petram et potestatem usque ad sua tempora per successionem deducit, ut ostendat in eo esse firmatam fidem, contra quam haereses non praevalent. Eandem pontificum seriem descripsit versibus Tertullianus lib. 5. contra Marcionem cap. ultimo, ubi loquens de apostolorum discipulis, qui *successere per orbem*, subiungit:

Ex quibus electum magnum, plebique probatum
Hac cathedra Petrus, qua sederat, ipse locatum.
Maxima Roma Linum primum considere iussit,
etc. quae prosequitur usque ad Thelesphorum, de cuius tempore dicit:
Constabat pietate vigens Ecclesia Romae,
Composita a Petro, cuius successor et ipse.
Namque loco nono cathedram suscepit Higinus.

Et postea Pium et Anicetum recenset. Et lib. *de Praescript.* c. 30. mentionem facit Eleutherii, qui post Anicetum, imo et post Soterum sedit. Sic enim ait: *Constat, catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam romanensem, donec* (supple, relegatus est Marcion) *sub episcopatu Eleutherii benedicti;* et cap. 36: *Habes Romam, unde nobis quoque auctoritas praesto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt*, ubi per *totam doctrinam* intelligo etiam eiusdem doctrinae firmitatem et incorruptionem.

4. Denique d. etiam Hieronymus breviter successionem hanc declarat libro *de scriptoribus ecclesiast.* in Clement. Et saepe Cyprianus agens de electione et ordinatione Cornelii, praesertim ep. 45. ad Cornelium, ubi prius Ecclesiam romanam vocat *Ecclesiae catholicae radicem et matricem*; postea vero dicit: *Nunc episcopatus tui et veritas pariter et dignitas apertissima luce, et manifestissima et firmissima comprobatione fundata est. Ut te* (sicut prius dixerat) *universi collegae nostri, et communicationem tuam, id est, catholicae Ecclesiae unitatem pariter ac caritatem probarent firmiter, ac tenerent*, ubi claro docet, Episcopum romanum rite electum ita esse Petri successorem, ut in illo universalis fundetur, et uniatur Ecclesia, sicut in Petro fundata et unita fuit. Unde loquens de eodem Cornelio epistol. 52. ad Antonianum: *Factus est*, inquit, *Cornelius episcopus, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est cum locus Petri et gradus cathedrae sacerdotalis vacaret.* Atque hi quidem patres de ipsa successione pontificum in sede et dignitate Petri expressius loquuntur; sunt vero alii plurimi, qui dignitatem ipsam in episcopo romano recognoscunt, et exaggerant, quos infra cap. XXII. referemus.

CAPUT XV.

Pontificem romanum in dignitate, et potestate, ac primatu Ecclesiae successorem esse Petri, ipsorum pontificum auctoritate comprobatur.

Summarium

1. Varii modi, quibus pontifices suam dignitatem adstruunt. — 2. Posteriores etiam pontifices aeque constanter tutati sunt suum primatum.

1. Quamvis hoc probationis genus protestantes parum moveat, ut infra dicam, nihilominus illud omittendum non censui, tum quia re vera est gravissimum, et pro catholicis utilissimum, multoque argumentorum genera in se complectitur; tum etiam quia rex Iacobus in sua Praefatione pag. 60. cum dixisset, Petrum esse primum vel principem apostolorum aetate, vocatione, vel ad summum ordine, non potestate, subiungit: *Nec aliquid sibi amplius trecentis post Christum annis romanae Sedis episcopus arrogavit.* Ut igitur testimonium hoc per errorem et deceptionem a rego datum esse convincam, non solum per trecentos, sed etiam per sexcentos, vel plures Christi annos discurram, et evidenter

ostendam, romanos pontifices a principio nascentis Ecclesiae primatum Ecclesiae non tantum quoad ordinem politicum, sed multo magis quoad superioris auctoritatem et potestatem, et Petro et sibi arrogasse.

Ut autem verborum et testimoniorum vis percipiatur, oportet advertere, varios esse modos, quibus pontifices suam dignitatem adstruunt. Unus est expresse in Petro declarando excellentiam potestatis, seque appellando successores Petri, et verba de Petro dicta sibi applicando. Alius est, eos dignitatis titulos assumendo, qui non nisi ratione talis primatus eis convenire possunt. Alius est, sibi attribuendo, vel reservando actus supremae iurisdictionis, et spiritualis potestatis supra totam Ecclesiam. Cum enim existimari non possit, iniuste iurisdictionem usurpare voluisse, supponunt, in illa sede successionem in hac suprema dignitate conservari. Ultimus denique est, ex professo pro hac veritate pugnando, et contra errores illi repugnantes disputando. Ex quibus loquendi et probandi modis et ex variis actibus supremae potestatis, quos romani pontifices semper exercuerunt, varia genera argumentorum ad confirmandam veritatem sumi possunt. Ut tamen perpetua Ecclesiae traditio evidentius pateat, commodius visum est, servato temporum ordine, quid singuli pontifices in omnibus saeculis de suo primatu docuerint, proponere.

Primo ergo Anacletus papa epistola 1. apostolicam Sedem esse dicit, super quam Christus fundavit Ecclesiam, et ideo maiores causas ad ipsam pertinere, epistola 2: *Ecclesiae*, inquit, *gubernacula tenemus*, et epistola 3. ex professo hanc veritatem confirmat, et declarat, dicens, romanam et apostolicam Ecclesiam ab ipso Salvatore primatum obtinuisse, et eminentiam potestatis super universas Ecclesias.

Secundo, Evaristus epistol. 1: *Romanum*, ait, *episcopum caput vocat, ad quod in dubiis recurrendum est.* Alexander I. epistol. 1. vocat *apicem et caput.*

Tertio, Sixtus I. epistol. 1. vocat *omnium ecclesiarum caput.*

Quarto, Anicetus epistola unica: *Ad se pertinere*, ait, *terminare omnia episcoporum iudicia.*

Quinto, idem habet Eleutherius in sua epist. cap. 2.

Sexto, Victor. epistola 1. ad Theophilum dicit, *contrarium agere, nihil aliud esse, quam apostolorum successorumque ipsorum terminos transgredi, ac decreta violare.*

Septimo, Zephirinus ep. 1. ex loco Matth 16, ubi caput totius Ecclesiae vocat romanam Ecclesiam, et ad eam caeteras apostolica auctoritate instruere pertinere dicit, et in fine: *Memor enim sum, me sub illius nomine Ecclesiae praesidere, cuius a Domino Iesu Christo est glorificata confessio, et cuius fides omnes semper destruit errores.*

Octavo, idem supponit Anterus ad episcopos per baeticam et toletanam provinciam constitutos, respondens ad eorum consultationem de mutatione episcoporum, et prius per occasionem dixit, *Petrum*, quem *sanctum magistrum nostrum, et principem apostolorum* vocat, de Antiochia utilitatis causa translatum esse Romam. Idemque fieri posse declarans in aliis episcopatibus apostolica auctoritate subiungit: *Haec ut petistis, licet vobis incognita non sunt, tenenda mandamus.* Et in fine: *State itaque, fratres, et tenete traditiones apostolorum et apostolicae Sedis.*

Nono, Fabianus in epistol. 1. pontificiam auctoritatem statim ostendit, tum in titulo ad omnes *comministros ubique catholicae Ecclesiae*, tum in exordio *divinis praeceptis, et apostolicis monemur institutis, ut pro cunctarum ecclesiarum statu, impigro vigilemus affectu. Unde consequens est, debere vos scire, quae apud romanam in sacro aguntur ritu Ecclesiae, ut eius sequentes exempla, eius veri filii inveniamini, quae vestra est mater vocata.* Ubi certe supponit appellationem hanc iam tunc fuisse ubique pervulgatam et receptam. Idemque eodem modo colligitur ex epistola 3, quae ad omnes Orientis episcopos, et ex epistol. 3. ad Hilarium, ubi de se dicit: *Ob hoc divina gratia fuisse ad fastigium sacerdotale provectum, et in quadam sacerdotum Dei specula constitutum ad prohibendum illicita, et docendum sequenda.* Et deinde servandum ordinem ecclesiasticis iudiciis praescribit. *Salva*, inquit, *in omnibus apostolica auctoritate*, utique romanae Ecclesiae.

Decimo, Cornelius epistola ad Cyprianum, quae est 46. inter epistolas Cypriani, refert, quosdam per ignorantiam deceptos schisma contra ipsum fecisse; postea vero, veritate agnita, resipuisse per verba sequentia, quae illorum propria esse affirmat. *Nos Cornelium episcopum sanctissimae catholicae Ecclesiae electum a Deo omnipotente et Christo Domino nostro scimus.* Et infra: *Mens nostra semper in catholica Ecclesia fuit, neque enim ignoramus, unum Deum esse, unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in catholica Ecclesia esse debere.* Quam confessionem ita ipse approbat, ut dicat: *Ista eorum professione non moveremur?* Et infra: *Has litteras existimo, te debere ad caeteras ecclesias mittere.*

Decimoprimo, Lucius in epistola ad Occidentales sic incipit: *Litteras dilectionis vestrae, quas ad beati Petri apostoli Sedem pro vestri causa ne-*

gotii misistis, libenter suscepimus. Et postea tanquam universalis Pastor, respondet, et multa disponit.

Decimosecundo, Sixtus secundus in epistola prima prius dicit, *se, illius nomine, Ecclesiae praesidere, cuius a Christo est laudata confessio, et cuius fides nullum unquam fallit, sed omnes haereses destruit.* Postea vero subdit, licitum esse episcopis ad Sedem apostolicam appellare. *Cuius dispositioni omnes maiores ecclesiasticas causas, et episcoporum iudicia antiqua apostolorum, eorumque successorum, atque canonum auctoritas reservavit; quoniam culpantur episcopi, qui aliter erga fratres egerint, quam eiusdem Sedis Papae fieri placuerit.*

Decimotertio, similia habet Dionysius epistola 2. ad Severum episcopum: *Ab initio tantam accepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem, auxiliante Domino, universali Ecclesiae subvenire.* Et postea parochiarum divisionem fieri praecipit, et normam ab ipso datam omnibus fieri notam. *Ut non specialis fiat,* ait, *sed generalis haec praeceptio.*

Decimoquarto, Felix epistola prima, *maiores causas totius Ecclesiae sibi reservatas esse confirmat.*

Decimoquinto, Marcellus epistola prima ad episcopos antiochenae provinciae sic incipit: *Sollicitudinem omnium ecclesiarum iuxta Apostolum circumferentes.* Quae late prosequitur, omnia supra dicta confirmando, et addit, *nullam Synodum legitime fieri posse sine romanae Sedis auctoritate.* Atque haec ad regis asseverationem confutandam sufficere possent; nam Marcellus usque ad annum Christi 310. supervixit, ad maiorem autem veritatis evidentiam saltem per alia tria subsequentia saecula discurrendum est.

Decimosexto, Eusebius epistolam tertiam sic incipit: *Benedictus Dominus Deus noster, qui per misericordiam suam romanam Ecclesiam beati Petri apostoli sacerdotio dicavit, nobisque viam monstrandam circa nos (propter universalem curam, quae nobis est propter privilegium eiusdem Ecclesiae) invicem caritatis indulsit.*

Decimoseptimo, Melchiades in epistola ad episcopos Hispaniae dicens, ad se pertinere de episcopis iudicare, subdit: *Hos enim Dominus suo iudicio reservavit, hocque privilegium beato clavigero Petro sua vice solummodo commisit. Quod eius iuste praerogativum succrescit sedi, futuris haereditandum, atque tenendum temporibus, quoniam et inter apostolos fuit quaedam discretio potestatis.*

Decimoctavo, ex Sylvestro afferre possumus canonem ultimum romanae synodi sub illo constitutae, qui sic habet: *Nemo iudicabit primam sedem, quoniam omnes sedes a prima sede iustitiam desiderant temperari. Neque ab Augusto, neque ab omni clero, neque a regibus, neque a populo iudex iudicabitur.* Et subscripserunt 284. episcopi cum aliquibus presbyteris et diaconis, et ipse etiam Constantinus augustus.

Decimonono, Marcus in epistola ad Athanasium et episcopos Aegypti: *Haec,* inquit, *est sancta et apostolica mater omnium ecclesiarum, Christi Ecclesia,* quam etiam esse dicit immaculatam in fide, quia promissio facta Petro in romanis pontificibus impletur.

Vicesimo, Iulius I. epistola ad orientales romanam Sedem primam vocat, et ad illam pertinere dicit iura convocandi synodos, iudicandi episcopos, et maiores causas ad se reservandi, *quia omnibus praelata est non solum canonum et sanctorum patrum decretis, sed Domini Salvatoris nostri voce.* Quod etiam repetit in rescripto contra orientales pro Athanasio.

Vicesimoprimo, Liberius in rescripto ad Athanasium in principio auctoritatem dicit, se in Petro super universam Ecclesiam accepisse.

Vicesimosecundo, Felix II. in rescripto ad Athanasium et Aegyptios de romana Sede intelligit Christi verba, Matth. 16.

Vicesimotertio, Damasus in epistola 2. ad episcopos Africae, prius dicit: *Nos, qui supra domum Domini, hoc est, universalem Ecclesiam catholicam, episcopale suscepimus ministerium.* Deinde subiungit: *Scitis firmamentum a Deo fixum et immobile, atque titulum lucidissimum suorum sacerdotum, id est omnium episcoporum, apostolicam Sedem esse constitutam, et verticem ecclesiarum.* Et subiungit statim verba Christi. Et inter epistolas huius Pontificis extat quaedam ad ipsum Aurelii carthaginensis episcopi postulantis ab ipso statuta et decreta in romana Sede a fine Petri usque ad ipsum Damasum, *iuxta apostolicae,* inquit, *Sedis auctoritatem.* Quo mittens Damasus ait epist. 5: *Ea te custodire optamus, et aliis praedicanda, ac publicanda mandamus, ut ab omnibus inviolate debita veneratione custodiantur.*

Vicesimoquarto, Siricius epistola 1. ad Himerium tarraconensem episcopum: *Portamus,* inquit, *onera omnium; imo haec portat in nobis beatus apostolus Petrus.* Et epistola tertia ad universos orthodoxos: *Nobis loqui necessitas imperavit, cui omnium ecclesiarum cura est.*

Vicesimoquinto, Anastasius cunctis germanicis et Burgundiae regionis episcopis sic scribit: *Exigit dilectio vestra, ex auctoritate Sedis apostolicae vestris respondere consultis.* Et postea sub hac verbo-

rum forma respondet: *Apostolica auctoritate mandamus.*

Vicesimosexto, Innocentius I. variis loquendi modis et in multis epistolis hanc veritatem docet, et universalem potestatem, quam in evangelio fundat, praecipiendo et decernendo exercet; quoe omnia bic referre prolixum esset. Et ideo satis erit loca designare, scilicet, epist. 1. ad Victricium II, ad Exuperium III, ad Innocentium, et fere per omnes subsequentes, specialiter vero notanda est epistola 17. ad Arcadium Imperatorem, in qua bis verbis illum excommunicat: *Ego minimus et peccator, cui thronus magni apostoli Petri creditus est, segrego, et reiicio te et illam a perceptione immaculatorum mysteriorum Christi Dei nostri*, etc. quae ibi prosequitur, potestate ligandi, et solvendi utendo in omnes episcopos et patriarchas. Notanda est etiam epistola 27. ad episcopos Macedoniae; nam cum Innocentius ab eis epistolas accepisset: *In eis*, ait, *multa posita esse pervidi, quae stuporem mentibus nostris inducerent.* Et infra, illa explicans, dicit: *Quae cum saepius repeti fecissem, adverti, Sedi apostolicae (ad quam relatio quasi ad caput ecclesiarum missa curreba) fieri iniuriam, cuius adhuc in ambiguum sententia duceretur.* In epistola etiam 29. ad Decentium late idem ostendit. Et optime in epistola 31. et 32. ad concilio carthagiaease et milevitanum.

Vicesimoseptimo, Zosimus epist. 1. ad Hesichium episcopum: *Miramur*, ait, *ad dilectionem tuam statuta apostolicae Sedis non fuisse perlata.* Et infra: *Si quid auctoritati tuae aestimas defuisse, supplemus.* Et infra: *Sciat, quisquis hoc, postposita patrum et apostolicae Sedis auctoritate, neglexerit, a nobis districtius vindicandum.*

Vicesimoctavo, Bonifacius I. ep. 2. ad episcopos Galliae, de iudiciis episcoporum in gravibus cousis ita concludit: *Nostra necesse est auctoritate firmentur;* et epistola 3. ad Hilarium episcopum ita scribit: *Metropolitanae iure munitus et praeceptionibus nostris fretus accede*, etc.

Vicesimonone, Coelestinus I. epistola 1. od episcopos provinciarum viennensia et narbonensis: *In specula*, inquit, *a Deo constituti.* Et infra: *Circa longinqua spiritualis cura non deficit, sed se per omnia, qua nomen Dei praedicatur, extendit.* Et in epist. 4. ad Ecclesiam constantinopolitanam, de Athanasio loquens, inquit: *In hac sede quietem communionis invenit, a qua semper catholicis subcenitur.* Et epist. 5. ad Nestor. euram fidei et omnium ecclesiorum ad se dicit pertinere; idemque ex caeteris eius epistolis operte colligitur.

Tricesimo, ex Leone papa multa in superieribus adducta sunt, nam in omnibus fere epistolis se ostendit universae Ecclesiae pastorem, ut epist. 4. in initio, verbis etiam expressit, dicens: *Divinis praeceptis et apostolicis monitis incitamur, ut pro omnium ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu.* Notanda etiam est ep. 47. ad synodum chalcedonensem, in quo cum dixisset, voluntatem imperatoris fuisse, ut congregaretur concilium, addit: *Beatissimi Petri apostoli iure atque honore servato;* et infra dicit, per suos vicarios se in universali synodo praesidere. Et epist. 53, in qua reprebeadit Anatolium patriarcham constantinopolitanum, eo quod alexondrinoe et antiochenae ecclesiae praeferri voluisset, quod in duabus sequentibus epistolis repetit, et in posteriori, quae est ad Pulcheriam Augustam, sic inquit: *Consensiones episcoporum, sanctorum canonum, in nicaena synodo conditorum, regulis repugnantes, unita nobiscum vestrae fidei pietate, in irritum mittimus, et per auctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus.* Optima est etiam epist. 84. ad Anastasium thessalonicensem episcopum, cui, ut ipse dicit, vices suos delegaverat, *ut curam*, ait, *quam universis ecclesiis principaliter ex divina institutione debemus, imitator nostrae mansuetudinis effectus adiuvares.* Et in epistola 89. ad episcopos viennensis provinciae ex professo declarat divinam institutionem de ecclesiastica monarchia in Petro et eius successoribus romanis episcopis. Quam inter alia probat ex consuetudine consulendi eandem Sedem, appellandi ad illam, et quod ab illa fuerint retractata, vel confirmata iudicia, quom *dignitatem divinitus datam*, se tueri dicit, *non sua quaerens, sed quae sunt Christi.* Idem optime tractat in sermonibus de assumptione sua, proesertim in tertio.

Tricesimoprimo, idem profitetur Hilarius papa ep. 3. ad Ascanium episcopum, et in principie concilii romani sub ipso congregati.

Tricesimosecundo, idem supponit Simplicius epist. 1. ad Zenonem bispaleasem episcopum, cui apostolicae Sedis vices committit, et in epist. 3. ad Zenonem imperatorem, quem filium vocat, et ad fidem tuendam excitat, dicens inferius: *Perstat enim in successoribus suis* (id est Leonis popae) *haec et eadem apostolicae norma doctrinae, cui Dominus totius curam ovilis iniunxit*, etc. Et in ep. 5. ad Acatium habet illa verba notanda: *Quia sanctae memoriae praedecessorum nostrorum ex tanta doctrina, contra quam nephas est disputare, quisquis recte sapere videtur, novis assertionibus non indiget edoceri.* Et epist. 9. ad Zenonem augustum: *Ecclesiarum*, inquit, *omnium curam sustinens*, etc. Quod etiom ostendit in epist. 13. ad eundem, ubi etiam in quodam canone concilii nicaeni dispensat.

Tricesimotertio, magnus praeterea huius dignitatis defensor fuit Gelasius I. epist. 2. ad episcopos Dardaniae, et 6. ad episcopos Lucaniae cap. 11. et 27, et maximo in ep. 10. ad Anastasium imperatorem, ubi veritatem hanc late confirmat, et quantum Pontifex imperatorem, quem filium vocat, antecellat, declarat. Et in epist. 11. ad Dardanos testatur, apostolicam Sedem omnes synodos confirmare, et nullum episcopum posse iudicium eius subterfugere, etc. Multaque similia habet in Commonitorio ad Faustum, et in tomo *de vinculo anathematis*, et maxime in decreto *de apocryphis scripturis* in principio.

Tricesimoquarto, Anastasius II. in ep. ad Anastasium augustum, illum monet, ut suis mandatis obediat, quia Sedes Petri ex ordinatione divina in universali Ecclesia tenet principatum.

Tricesimoquinto, idem latius ostendit Symmachus in Apologet. contra eundem Anastasium augustum, ex quo multa in superioribus desumpsimus.

Tricesimo sexto, Hormisda epistol. 1. ad Anastasium augustum iam aliquo modo correctum, eum laudat, dicens: *De orthodoxa concordia cogitatis Ecclesiae in beati apostoli Petri reverentia, divina specialiter praecepta servantes.* Et infra: *Directis ad nos sacris affatibus, commemorationem sancti concilii facere pietas vestra dignata est. De qua re tunc plenissimum poterimus praebere responsum, dum causam congregationis nos volueritis evidenter agnoscere.* In quibus verbis satis ostendit decretum concilii congregandi ad se, et causa cognita pertinere, de qua re plures epistolae inter eosdem Pontificem et Imperatorem videri possunt. Et similia habet idem Pontifex in ep. 22. ad Iustinum Imperatorem cum multis sequentibus.

Tricesimoseptimo, Bonifacius II. in ep. ad Eulalium alexandrinum episcopum in principio eamdem dignitatem et fiduciam in potestate Petri ostendit.

Tricesimoctavo, idem optime Ioannes II. ep. 2. ad Iustinianum imperatorem.

Tricesimonono, Vigilius papa epistola I. cap. 7. sic ait: *Nulli vel tenuiter sentienti, vel pleniter sapienti dubium est, quod romana Ecclesia forma et fundamentum sit ecclesiarum*, etc. Idem sumitur ex epist. eiusdem 2. ad Iustinianum augustum, quem filium appellat. Idem ex epist. 4. ad Aurelianum episcopum, et in fragmento Theodori episcopi Caesareae, et aliorum, et ex epist. 7. ad universum populum Dei.

Quadragesimo, Pelagius I. in epist. I. ad Vigilium in fine post confutationem cuiusdam erroris addit: *Det operam tua dilectio, ut omnibus Ecclesiae filiis innotescat*, etc. et subiungit rationem: *Memor enim sum, me sub illius nomine Ecclesiae praesidere, cuius Domino Iesu Christo est glorificata confessio, et cuius fides omnes haereses destruit.* Epistol. etiam 3 optima est, et valde notanda pro his, quae in sequentibus dicemus, et epistol. 5. in dubitationibus circa universales synodos ad Sedem apostolicam esse recurrendum.

Quadragesimoprimo, Ioannes III. in epistola ad episcopos Germaniae et Galliae dicit, eos suis litteris apostolicis admonere, antecessorum vestigia sequendo; et iterum versus finem ait: *Monente dominicae vocis imperio, quo beatissimus apostolus Petrus trina repetitione mysticae sanctionis imbuitur, ut Christi oves, qui Christum amat, diligenter et cum magna cura pascat, quoniam ipsius sanctae Sedis, cui per abundantiam divinae gratiae praesumus, ipsius amore cohortamur*, etc.

Quadragesimosecundo, Pelagius II. epist. 2. contra Ioannem constantinopolitanum episcopum, qui primatum ambiebat, inquit: *Reiecta penitus audacia, quae contra apostolicam Sedem et contra ipsam Domini Salvatoris vocem sumpta est, disputandi contra Domini praecepta vana errantium corda conquiescant*, atc. quae late prosequitur, docens, romanam Sedem, institutione Domini, caput esse omnium ecclesiarum, ad ipsamque pertinere concilia congregare, nec posse legitima esse, quae illius auctoritate non fulciantur.

Quadragesimotertio, Magnus tandem Gregorius, qui usque ad 610. annum Domini Ecclesiae praesedit, eamdem pontificiam auctoritatem actibus exercuit, et verbis confirmavit, ut ex epistolis eius constat, ex quibus aliqua breviter perstringemus. Nam generatim loquendo in omnibus fere illis curam universalis pastoris egregie demonstrat; et praesertim notanda est epist. 24. libri 1, quae est ad omnes orbis patriarchas, in qua onus sibi impositum exaggerat, et quinque generalia concilia veneratur, et quasi denuo confirmat; et epist. 71: *Quanto apostolicae Sedi*, ait, *ab ecclesiis caeteris reverentia exhibetur, tanto eam in earum decet esse tuitione sollicitam*, et libro 3, indict. 11, epistola 7, cap. 46. potestatem supra omnes episcopos, et ad omnes causas arduas terminandas profitetur, et exercet. Postea vero libro 3, epistol. 32, alias indict. 13, cap. 76. graviter reprehendit elationem Ioannis constantinopolitani, et minatur coercitionem, nisi resipiscat, et per occasionem dicit: *Cunctis evangelium scientibus liquet, quod voce dominica totius Ecclesiae cura et principatus committitur.* Quae etiam repetit lib. 7, ep. 69, ubi etiam dicit, sine apostolicae Sedis consensu et auctoritate nullum concilium vires habere. Et in eodem libro, epist. 64, agens de eodem episcopo constantinopolitano, ait: *In quo-*

dam crimine Byzantius primas fuerat accusatus, et piissimus imperator eum iuxta statuta canonica per nos voluit iudicari. Et infra de eodem primate ait: *Quod se dicit Sedi apostolicae subiici, si qua culpa in episcopis invenitur, nescio, quis ei episcopus subiectus sit.* Et lib. 6, indict. 15, cap. 37, alias cap. 201 ad Eulogium alexandrinum episcopum, refert illius patriarchae epistolam, in qua recognoscit cathedram Petri in Sede romana, et adiungit: *Quis est, qui nesciat sanctam Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam?* etc. Libro 4, ep. 51, olim cap. 95, pallium mittit cuidam episcopo. Idem ep. 54, et saepe episcopos confirmat, et interdum deponit, vel excommunicat. Et lib. 7, epist. 125: *Quae semel,* inquit, *apostolicae Sedis auctoritate sancita sunt, nil egent firmitatis,* etc. Innumera similia in illis epistolis invenientur.

Praecipue vero notandus est insignis locus eiusdem Pontificis super 5. psalmum poenitentiae, circa illa verba: *Qui laudabant me, adversus me iurabant.* Ibi enim quasi describens huius temporis schismata, inquit: *Erroris vesania nostris maxime temporibus malitiae suae virus exercuit. Et totius Ecclesiae pacem schismatica infestatione turbavit. Concitavit enim adversus Ecclesiam Dei non solum innumerabilem populi multitudinem, verum etiam regiam, si fas est dicere, potestatem. Nulla enim ratio sinit, ut inter reges habeatur, qui destruit potius, quam regat imperium, et quotcumque habere potest perversitatis suae socios, eos a consortio Christi efficit alienos. Qui turpissimi lucri cupiditate illectus sponsam Christi efficit captivam, cupit abducere, et passionis dominicae sacramentum ausu temerario contendit evacuare. Ecclesiam quippe, quam sui sanguinis pretio redemptam Salvator noster voluit esse liberam, hanc iste potestatis regiae iura transcendens, facere conatur ancillam. Quanto melius foret sibi dominam suam esse agnoscere, eique religiosorum principum exemplo devotionis obsequium exhibere, nec contra Deum fastum extendere dominationis, a quo suae dominium accepit potestatis? Ipse enim est, qui ait: Per me reges regnant. Sed immensae caecatus cupiditatis caligine, et divino, ut patet, ingratus beneficio, et contra Deum fastuosus, terminos, quos posuerunt patres nostri, contempto divino timore, transgreditur, et contra catholicam veritatem suae furore tyrannidis effertur. In tantum autem suae temeritatem extendit vesaniae, ut caput omnium ecclesiarum romanam Ecclesiam sibi vindicet, et in domina gentium terrenae ius potestatis usurpet. Quod omnino ille fieri prohibuit, qui hanc beato Petro apostolo specialiter commisit, dicens: Tibi dabo Ecclesiam meam. Obstruatur ergo os loquentium iniqua, et omnis haereticorum acies obmutescat, quia nullas vires habet mendacium, quod ipsius voce veritatis invenitur destructum.*

2. Sicut his sex primis saeculis romani Pontifices primatus sui testimonium et manifestissima signa dederunt, ita prorsus in omnibus posterioribus saeculis ipsorum successores constantissime docuerunt, et pro hac veritate ad unitatem fidei et Ecclesiae conservandam necessaria maxime propugnarunt. Non existimo autem opportunum singulorum sententias singillatim prosequi, tum quia protestantes de his maxime posterioribus pontificibus hoc non negant; tum etiam quia omnia iura et decreta canonica, quae in decreto et decretalibus continentur, plena sunt huiusmodi testimoniis. Quaedam vero insigniora loca, quae praesenti controversiae magis videntur accommodata, designanda breviter censui. Videndae ergo sunt epistolae Honorii I. ad Edvinum regem Anglorum et Honorium episcopum; nam ex illis constat, tum regem, tum episcopos Angliae ab apostolica Sede spiritualia iura impetrasse, vel accepisse. Nam ibi Pontifex ad regis petitionem duo pallia mittit duobus Metropolitanis, et utrique, ut auctoritate Papae successorem in morte possit sibi subrogare, concedit. Videri etiam potest epistola Leonis II. ad episcopos Hispaniae de recipienda sexta synodo; cuius fit mentio in concilio toletano XIV, eamque integram refert ex vetusto et authentico codice Garsias Loaisa in sua collectione *Conciliorum Hispaniae*. In illa ergo Leo romanam Ecclesiam et apostolicam Sedem sanctam Ecclesiam omnium matrem appellat, et de se ait: *Nos licet impares, vice tamen apostolorum principis fungimur.* Et similiter Benedictus II. in epistola ad idem concilium in eodem loco relata: *Beati*, inquit, *Petri apostolorum principis licet impares pro commisso, divina ope, ministerio locum implemus.* Est etiam consulenda epistola Agathonis ad Constantinum imperatorem, quae habetur in sexta synodo act. 4, ubi loco evangelii supra tractata ad romanam Ecclesiam pertinere ostendit, et in hoc maxime insistit, quod in fide nunquam erravit, nec errare potest.

Est etiam valde notanda epistola Adriani I. ad imperatores Constantinum et Irenem, quae habetur in septima synodo. Nam in priori parte eius Imperatorem exhortatur *ad permanendum in fide Petri et Ecclesiae romanae, et ad honorandam sanctissimam romanam Ecclesiam, Principem apostolorum, sicut a superioribus piis imperatoribus factum est, qui ex toto corde Vicarium eius dilexerunt.* In altero vero parte, quae a Graecis omissa est, tamen in Vaticano Bibliotheca servatur, et ab

Anastasio addita est; de qua Sede dicit: *In toto orbe terrarum primatu fungens, caput omnium Ecclesiarum constituta est*, etc. reprehenditque patriarcham constantinopolitanum, quod auderet universalis Episcopi nomen assumere, eum neque in secunde ordine sine auctoritate Pontificis romani unquam petuerit nomen habere. Et addit notanda verba: *Quod si super praelatam sibi sanctam romanam Ecclesiam, quae est caput omnium ecclesiarum, describatur, tanquam sanctarum synodorum rebellem, atque haereticum se manifestare certum est. Quia si universalis est, etiam nostrae Sedis primatum habere dignoscitur, quod ridiculum omnibus fidelibus christianis apparet, quia in toto orbe terrarum a Redemptore mundi beato Petro apostolo principatus ac potestas data est, et per eundem Apostolum Ecclesia romana usque hactenus tenet principatum, potestatem, et auctoritatem.*

Praeterea Nicolaus I. in suis epistolis saepe hanc veritatem profitetur, praesertim epistola 6. ad Photium, et in septima responsione eius; copiose vero et efficaciter in epistola 8. ad Michaelem imperatorem, quae est prima ad ipsum, et in altera ad eumdem idem confirmat, et ep. 10. ad episcopos constantinopolitanae sedi subiectos, et in 18. 20. et 30, et fere in reliquis. Multa etiam similia habentur in epistolis Ioannis VIII, quae licet in tomis conciliorum non habeantur, in 3. tomo epistolarum pontificalium novissime editae sunt, specialiter vero in epistol. 73. ad Lambertum Comitem notari possunt illa verba: *Sedem apostolicam, quam Deus omnipotens supra petram sui nominis fundare dignatus est, non solum reges, et principes terrae, verum etiam imperatores augusti, et totius orbis domini suis apicibus, utpote caput omnium ecclesiarum Dei honoraverunt, dignisque praeconiis eius Pontifices, Vicarios scilicet beati Petri apostolorum principis laudaverunt, votisque supplicibus deprecari studuerunt, et usque in finem saeculi, Petri manente nomine ac memoria, supplicare non desinent.* Idem epist. 84. ad Ludovicum regem Caroli imperatoris filium, quem vice patris suum a secretis consiliarium constituit.

Deinde Leo IX. in Apologia contra Michaelem et Leonem, cap. 9, inter haereses orientalium episcoporum penit praesumptionem assumendi nomen universalis episcopi, quod ait, romano Episcopo oblatum esse a synodo chalcedonensi, et licet post Christum illi maxime convenire possit, propter modestiam et humilitatem illud non acceptasse; et cap. 10. decernit, de apostolica Sede neminem mortalium posse facere iudicium. *Beatissimo et apostolico Pontifice Sylvestro divinitus decernente, spiritualique eius filio Constantino, religiosissimo Augusto, universa nicaena synodo approbante, ac subscribente*, etc. Videri etiam potest eius epistola ad Petrum episcopum antiochenum, et epistola ad Constantinum Monachum imperatorem. Gregorius item VII. in suis epistolarum libris multa habet in huius veritatis confirmationem; specialiter autem videri possunt in libro 1. epistola 63. ad regem Aragoniae, et 74. ad Alphonsum et Sancium reges Hispaniae, ubi fidelitatem eorum ad apostolicam Sedem laudat, et concordiam eum illa commendat, et libro 3, epistola 10. ad Henricum regem, ubi in ipsa salutatione ait: *Henrico regi salutem et apostolicam benedictionem, si tamen apostolicae Sedi, sicut christianum regem decet, obedierit*, etc. Et deinceps tota epistola est in confirmationem romani primatus; et postea excommunicat Sigefredum moguntinum archiepiscopum et alios propter schisma ab Ecclesia romana. Et tandem ipsum etiam regem excommunicat, et *omnes christianos a vinculo iuramenti, quod illi fecerunt, vel facient, absolvit, et ut nullus ei serviat, interdicit*. Libro autem 4, ep. 12. ad episcopos et principes regni Theutonici refert, qualiter idem rex humiliatus ad poenitentiam, *absolutionis veniam impetraverit*, recepto ab eo securitatis iuramento. Et in eodem lib. epistol. ult. ad regem et principes Hispaniae, eamdem curam universalem profitetur, ut latius ibi videri potest. Innocentius etiam III. egregie de primatu Ecclesiae romanae scripsit in sermone 2. *de consecratione Pontificis*, et in variis epistolis decretalibus tam libro 1, quam 2. saepe idem repetit. Ac denique fere in omnibus bullis, constitutionibus, et extravagantibus eamdem supremam potestatem moderni Pontifices exercuerunt semper, et exerceant. Est ergo evidens in hoc puncto perpetua eorumdem pontificum traditio et consensio.

CAPUT XVI.

Occurritur protestantibus, argumentum ex Pontificum traditione sumptum eludentibus, et auctoritate conciliorum confirmatur.

Summarium

1. Primus evadendi modus.—2. Confutatur alia evasio.—3. Ex quatuor conciliis generalibus traditio pontificum roboratur.—4. Ex aliis synodis confirmatur eadem traditio.

1. Altero vero e duobus modis solent adversarii Ecclesiae romanae allatis testimoniis Pontificum respondere. Prior est, non constare, praedictas epistolas decretales esse legitimas, imo multa in eis re-

prehendunt, propter quae earum auctoritatem contemnunt. Verumtamen haec responsio non solum apud catholicos, sed etiam apud quoscumque cruditos et prudentes viros tanquam frivola et incredibilis reiicienda est, ut iste ostendit noster Franciscus Turrianus in libris in defensionem illarum epistolarum editis, in quibus omnibus calumniis Magdeburgensium respondet. Nos autem breviter dicimus, in primis tantam esse epistolarum antiquitatem, ut timeri non possit ad confutandos novos errores fuisse confictas. Praeterea de Leonis I. epistolis nullus hactenus dubitavit; et tamen ipse epist. 2, cap. 5. *custodire mandat* omnia decretalia constituta, tam beatae recordationis Innocentii, quam omnium praedecessorum suorum. Et clarius Gelasius papa, qui ante 1100. annos fuit, in decreto de libris authenticis, quod Gratianus etiam refert dist. 15, cap. 3, sic inquit: *Decretales epistolae, quas beatissimi Papae diversis temporibus ab urbe Roma pro diversorum patrum consultatione dederunt, venerabiliter suscipiendae sunt.* Idemque post 350. fere annos confirmavit Nicolaus I. in ep. 42. ad episcopos Galliae, cuius magnam partem Gratianus inseruit Decreto, distin. 19, cap. 1. Divus item Hieronymus epist. 11. ad Gerueb. testatur, aliquando iuvisse Damasum orientis atque occidentis consultationibus respondentem. Non potest ergo dubitari, fuisse consuetudinem Pontificum romanorum per has epistolas Ecclesiam gubernandi; ergo neque verisimile est, omnes periisse, neque alias esse, nisi quae in Ecclesia romana receptae et servatae sunt.

Ad haec, multae ex his epistolis insertae sunt, et connexae cum epistolis aliorum patrum, quae in dubium revocari non possunt sine magna impudentia et temeritate, ut patet ex epistolis Cornelii cum epistolis Cypriani, Innocentii cum scriptis Chrysostomi et Augustini. Item ex epistola Marci Pontificis cum epistola Athanasii ad eumdem, itemque ex epistola Liberii. Item ex multis aliis inter epistolas Hieronymi et Augustini. Item ex epistola Theodoreti ad Leonem cum responso eius. Quaedam etiam sunt inter alia opera eorumdem Pontificum recepta, ut inter opera Gregorii, Leonis, etc. Neque est maior ratio de illis, quam de caeteris operibus dubitandi. Multae item a gravissimis historiographis referuntur, ut capite sequenti probabo. Extant praeterea antiquissima exemplaria plurium epistolarum in Vaticana Bibliotheca, ex quibus summa fide et diligentia novissime editae sunt et correctae. Denique quamquam de una, vel altera epistola, vel parte eius posset aliqua ratio dubitationis vel suspicionis oriri, nihilominus quod attinet ad praesentem causam, tantam habemus impositam nubem testium (ut verbis Pauli utar) tantamque concordiam sententiarum et actionum supremae iurisdictionis, ut nullus nisi nimis pertinax et impudens dubitare possit, quin hic fuerit omnium romanorum Pontificum sensus et consensus, universa item Ecclesia cum eis conspirante et consentiente.

2. Tunc vero occurrit altera responsio dicentium, in hoc negotio non esse Pontificum testimonium audiendum, quia nemo in propria causa est legitimus testis. Verumtamen haec etiam responsio a viro catholico audiri non potest. Primo, quia re vera Pontifices romani in hoc negotio non tam sunt testes in propria causa, quam in causa Christi, et universali totius Ecclesiae. Deinde, quia non tam sunt testes, quam iudices in similibus causis; nam ad eos spectat dogmata fidei declarare, et Ecclesiae proponere, ut in superioribus visum est; hic autem articulus ad dogmata fidei pertinet, ut iidem Pontifices eadem certitudine decernunt, et ex divina Scriptura in superioribus probatum est. Unde sive iudices, sive testes dicantur, non proprio, sed divino spiritu ducti, veritatem docuisse credendi sunt. Praeterea, etiamsi eorum testimonium ut humanum consideretur, maximae auctoritatis est, et rem facit evidenter credibilem; nam credibile non est, in hoc puncto per ignorantiam errasse, quia aliqui eorum fuerunt sapientissimi, nonnulli vero apostolorum discipuli fuerunt, et cum eis familiariter conversati sunt, praesertim Clemens et Anacletus, quos fuisse Petri diaconos Ignatius testatur in epistola 5. ad Trallianos; per illos autem cum Lino, Cleto, et similibus haec traditio ad successores pervenit. Fuerunt etiam illi viri sanctissimi, ut propterea credi non possit ex ambitione et arrogantia potestatem sibi non datam usurpare voluisse. Multi etiam ex illis fidem suam suo sanguine consignarunt. Cum ergo hunc articulum inter dogmata fidei docerent, non solum verbo, sed etiam vita et morte sua illum confirmatum reliquerunt. Denique cum rex Angliae profiteatur, se non audere antiquis patribus primorum saeculorum resistere, si constanter loqui velit, necesse est, ut in tantorum patrum conspectu taceat, eisque contradicere non audeat. Ut autem illum amplius urgeamus, addemus quatuor concilia generalia, quae ipse veneratur, miro cum dictis pontificibus consentientia.

3. Concilium itaque nicaenum I. lib. 3. in canonibus sumptis ex Iulio papa I. epist. 2. in canone 1. sic dicit: *Non debent praeter sententiam romani Pontificis concilia celebrari.* Et canone 2: *Episcopi in gravioribus causis libere apostolicam appellent Sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant*, etc. Et canone 3: *Dum iterato iudicat apostolicae Sedis Pontifex causam episcopi, nullus alius in eius loco ordinetur;* et redditur ratio,

quia inconsulto romano Pontifice, non est permissum, tales causas omnino definire, cum Petro dictum sit a Domino: *Quodcumque ligaveris*, etc. Et in canonibus 80. ex graeco et arabico translatis, in canone 39. sic dicitur: *Ita praeest patriarcha iis omnibus, qui sub potestate eius sunt, sicut ille, qui tenet sedem Romae, caput est, et princeps omnium patriarcharum; quandoquidem ipse est primus, sicut Petrus, cui data est potestas in omnes principes christianos, et omnes populos eorum, ut qui sit Vicarius Christi Domini nostri super cunctos populos, et universam Ecclesiam christianam; et quicumque contradixerit, a synodo excommunicatur.* De quo canone videnda sunt, quae in tomo 1. conciliorum notantur. Et illi concordat concilium sardicense in canone 4. et 7. quae sunt de causis episcoporum a Pontifice romano terminandis.

Deinde in concilio constantinopolitano I. can. 3, alias 5, dicitur: *Constantinopolitanus episcopus habeat honoris primatum post Romanum episcopum.* In quo canone unum supponitur, et aliud statuitur. Supponitur quidem, summum Pontificem habere primatum in Ecclesia, et hoc est, quod nunc ad nos spectat; nam generale concilium id supponit, quod pro certo et indubitato habuit. Neque fingere potest rex Angliae, concilium loqui de primatu solum ratione politici ordinis, quoad aliquem externum splendorem, vel honorem; nam loquitur de primatu eo modo, quo ab ipsis romanis pontificibus gerebatur, iurisdictione nimirum et potestate; et canone 2. proxime praecedente constat, concilium loqui de primatu in regimine et gubernatione Ecclesiae. Altera vero pars illius canonis multis temporibus recepta non est, ut constat ex Leone papa epistola 53, alias 51. ad Anatolium cap. 2, et ex duabus sequentibus ad Marcianum et Pulcheriam augustos. Et ex Gregorio lib. 6. epistolar. ep. 31. et 37, et ex Nicolao I. et Leone IX. locis supracitatis. Sed hoc etiam primatum Ecclesiae romanae commendat, ideo enim statutum illud neque tunc, neque post multa tempora vim habuit, quia romana Ecclesia illud non probavit; quando vero illa consensit, habere coepit effectum, ut constat ex Innoc. III. cum concilio lateranensi cap. *Antiqua*, de privilegiis.

Praeterea concilium ephesinum I. in ep. ad Coelestinum papam, quae habetur tomo 4. illius synodi, cap. 17, illum tanquam supremum pastorem et fidei iudicem alloquitur in hunc modum: *Sanctitatis tuae circa pietatem, zelum, eiusdemque circa fidei sinceritatem, curam nostri omnium Servatori apprime gratam et placitam cum omni admiratione complectimur; est enim vobis tam eximiis in more positum, ut in omnibus celebres sitis, studiaque vestra solida ecclesiarum firmamenta constituatis.* Ubi certe non tantum de persona Coelestini, sed de mere ipsius Sedis loquitur, unde subiungit: *Quia vero necessitas exigebat, ut omnia, quae in hac sacra synodo acciderunt, sanctitati tuae declarentur, non potuimus hisce nostris litteris ad tuam sanctitatem non perscribere*, etc. In quibus verbis etiam ostendunt dependentiam a Pontifice romano. Unde tomo 2. eiusdem concilii cap. 15, cum totum Concilium, auditis Coelestini litteris, in absentia legatorum eius acclamasset, et illius instructionem secutum fuisset; cumque legati postea advenissent, et quod factum fuerat, intellexissent, Philippus unus ex illis dixit: *Gratias agimus sanctae venerandaeque huic synodo, quod litteris Coelestini sanctissimi beatissimique papae vobis recitatis sancta Ecclesiae membra sanctis vestris vocibus, piisque praeconiis, sancto vestro capiti vos exhibueritis; non enim ignara est vestra beatitudo totius fidei, caeterorumque omnium apostolorum caput beatum apostolum Petrum extitisse.* Quod iterum latius repetit idem Philippus, dicens, nulli esse dubium, Petrum fuisse Christi Vicarium ab ipso constitutum, nec non per successores suos huc usque semper vivere, eiusque successorem et vicarium sanctum esse romanum Pontificem. Quos sermones sacra synodus detestata non est, sed potius consensit legatis apostolicis, et magna conformitate eidem fidei cum illis subscripsit. Et capite 17. in epistola synodi ad imperatores inter alia referunt, Coelestinum litteras misisse ad Cyrillum, ut suas in hac parte vices subiens, Romae definita perficeret, et postea misisse Philippum presbyterum, *qui sanctissimi Coelestini*, inquit, *personam hic sustinet.* Multaque alia similia evidentia signa primatus pontificii in illo concilio leguntur.

Neque pauciora reperimus in concilio chalcedonensi, in quo fuerunt etiam legati Leonis papae loco illius concilio praesidentes, ex quibus Paschasius Actor. 1. in principio sic locutus est: *Beatissimi, atque apostolici viri Papae urbis Romae, quae est caput omnium ecclesiarum, praecepta habemus prae manibus, quibus praecipere dignatus est eius apostolatus, ut Dioscorus Alexandrinorum archiepiscopus non sedeat in concilio, sed audiendus intromittatur*, et totum concilium Leoni tanquam capiti obedivit. Et in actor. 2, lectis Leonis epistolis, omnes concilii patres dixerunt: *Ita credimus; Petrus per Leonem ita locutus est.* Et in actor. 3. Leo saepe vocatur *universalis Patriarcha, et universalis Archiepiscopus*; et circa medium Iulianus episcopus dixit ad legatos Papae: *Nunc vestra sanctitas primatum tenet sanctissimi Leonis.* Et infra: *Petimus vestram Sanctitatem, qui ha-*

bctis locum sanctissimi papae Leonis, contra eum (id est, contra Dioscorum) *proferre sententiam,* etc. quae omnia partim nomine totius concilii fiebant, partim illis consentiebat. Praeter haec refert Surius in fine actionis 15. eiusdem concilii sequentes sententias: *Veneramur secundum Scripturas et canonum definitionem, sanctissimum antiquae Romae Episcopum primum esse et maximum omnium episcoporum.* Item alia: *Si quis episcopus praedicatur infamis, liberam habeat sententiam appellandi ad beatissimum Episcopum antiquae Romae, quia Petrum habemus petram refugii, et ipsi soli libera potestate loco Dei sit ius discernendi episcopi criminati infamiam secundum claves a Domino sibi datas.* Item: *Alia omnia ab eo definita teneantur tanquam a Vicario apostolici throni.* Hae vero sententiae non inveniuntur nunc in concilio chalcedonensi, sed eas allegat Surius ex d. Thoma in opusculo contra errores Graecorum, apud quem invenio secundam et tertiam, in capite 32. § *Ostenditur etiam quod Petrus;* primam autem ibi non invenio, sed in § *Ostenditur etiam quod praedictus*, sic inquit: *Legitur in chalcedonensi concilio, quod tota synodus clamavit Leoni papae: Sanctissimus apostolicus et universalis Patriarcha per multos annos vivat.*

Praeter haec vero sunt expressa testimonia eiusdem concilii act. 16. in epistola ad Leonem, in qua referuntur gesta in concilio, ubi prius ex illo Matth. 16: *Ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum;* inferunt: *Quantam circa sacerdotes peculiaritatem potuit demonstrare, qui et patriae et labori suae confessionis notitiam praetulerunt, quibus tu quidem sicut membris caput praeeras in iis, qui tuum tenebant ordinem.* Et infra Eutychetis scelera referens, ait: *Et eos quidem, qui ea, quae pastoris sunt, sapiunt, abscidit, eos vero qui lupi demonstrati sunt, super oves imposuit, et post haec omnia insuper et contra ipsum, cui vineae custodia a Salvatore commissa est, extendit insaniam, id est, contra tuam quoque apostolicam sanctitatem. Et excommunicationem meditatus est contra te, qui corpus Ecclesiae unire festinas.* Et inferius petunt confirmationem decretorum ab ipsis, et specialiter circa praeeminentiam patriarchae constantinopolitani. Et quamvis hoc Pontifex non probaverit, ut supra diximus, tamen in ipsa petitione confitetur synodus primatum pontificis; et ita exponunt decretum secundae synodi supra relatum. *Quae praecepit,* aiunt, *post vestram sanctissimam et apostolicam Sedem honorem habere constantinopolitanam, quae est secunda ordinata, confidentes quia lucente apud vos apostolico radio, usque ad constantinopolitanam ecclesiam consuete gubernando, illum spargentes, hunc saepius expanditis,* etc.

4. Eodem modo confirmari potest eadem traditio ex multis, quae habentur in V. synodo generali in constantinopolit. II. a Vigilio papa confirmata. Item ex VI. synodo act. 17, et 18. et ex VII. synodo sub Adriano papa coacta, quae sub eius obedientia et iuxta eius instructionem in omnibus processit, ut ex act. 7. in fine colligitur. In VIII. etiam synodo extat canon 21, in quo primatus tribuitur Ecclesiae romanae, quam vocat Sedem Petri principis apostolorum. Et ut alia omittam, quae, si legitima fuerunt, sub obedientia romanae Sedis semper processerunt, specialiter hanc veritatem docuit concilium lateranense, sub Innocentio III, cap. 5. et 6, et expressius eam definit concilium florentinum in litteris unionis, Graecis cum Latinis consentientibus, his verbis: *Definimus sanctam apostolicam Sedem et romanum Pontificem in universum orbem obtinere primatum, et ipsum Pontificem romanum successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiae caput et omnium christianorum Patrem ac Doctorem existere, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi, et gubernandi universalem Ecclesiam a Domino Iesu Christo plenam potestatem datam esse,* etc. Denique concilium tridentinum a principio et in toto suo progressu Pontificis auctoritatem recognoscit, eiusque confirmationem in fine postulat, et specialiter sessione 6, capite 1. de Reformat. eum vocat Dei in terris Vicarium habentem supremae Sedis auctoritatem.

Ex conciliis etiam provincialibus possent multa congeri, quae brevitatis causa praetermittimus; videri tamen possunt concilium romanum sub Sylvestro, et romanum III. et IV. sub Symmacho, et concilium IV. aurelianense cap. 1, et concilium carthaginense, et milevitanum in epistola ad Innocentium papam, quae sunt 90. et 92. inter epistolas Augustini, in quibus auctoritas Ecclesiae romanae ad plenam haeresis damnationem postulatur. Quod etiam confirmant alii episcopi cum eodem Augustino in epistola 95. ad eundem Innocentium, quarum facit etiam mentionem idem Augustinus in epistola 106, dicens: *Ex duobus conciliis carthaginensi et milevitano relationes ad apostolorum Sedem missae sunt; scripsimus etiam ad beatae memoriae papam Innocentium, praeter conciliorum relationes, epistolas familiares ... Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo, quo fas erat, atque oportebat apostolicae Sedis Antistitem.* Et concordat cum illis concilium africanum sub Bonifacio cap. 35.

Praeter haec vero animadverti potest concilium turonicum II, in cuius cap. 21. habentur illa notan-

da verba: *Quis sacerdotum contra decreta, quae a Sede apostolica processerunt, agere praesumat?* Et fere similia habet concilium bracharense I, cap. 18, ubi omnes episcopi dixerunt, conveniens esse, ut omnia inter ipsos concordi celebrarentur officio, et adiungunt: *Praecipue cum et de certis quibusdam causis instructionem apud nos Sedis apostolicae habeamus, quae ad interrogationes suas quondam venerandae memoriae profuturi prudenti ab ipsa beatissimi Petri accepit cathedra.* Et addidit Lucretius bracharensis episcopus: *Recte paternitas vestra auctoritatem Sedis apostolicae recordata est*, etc. Et statim 22. et 23. statuunt, ut in ordine missae et baptismi praedictam instructionem romanae Sedis sequantur. Unde concilium toletanum I. in assertione fidei in ultimo anathematismo dicit: *Si quis in salutari baptismo contra Sedem sancti Petri aliquid faciat, anathema sit.* Maxime vero nostrum propositum confirmant verba conc. toletani III. satis antiqui can. 1: *Permaneant in suo vigore conciliorum omnium constituta, simul et synodicae sanctorum praesulum romanorum epistolae.* His enim verbis satis constat, quanta fuerit eo tempore auctoritas non solum Ecclesiae romanae, sed etiam epistolarum decretalium eius, de quibus simile decretum habetur in concilio toletano XIV, cap. 11.

CAPUT XVII.

Eadem traditio patrum auctoritate confirmatur.

Summarium

1. Auctoritates ex patribus graecis eamdem traditionem confirmantibus. — Ex Ignatio et Irenaeo. — 2. Ex Athanasio. — 3. Ex Gregorio nazianzeno. — 4. Ex Cyrillo ierosolymitano. — 5. Colligitur idem primatus ex consuetudine graviores causas deferendi ad summum Pontificem. — 6. Ex Theodoreto. — 7. Ex historicis Socrate et Sozomeno. — 8. Auctoritates patrum latinorum. — Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius. — 9. Hieronymus. — 10. Augustinus. — 11. Prosper. — 12. Isidorus, Beda. — 13. Anselmus et Bernardus.

1. Quamvis ad confirmandam fidem de romani Pontificis primatu satis superque sit auctoritas pontificum et conciliorum, nihilominus non est omittenda auctoritas sanctorum patrum, ex quibus nonnullos supra adduximus, qui successioni Pontificis romani in cathedra Petri expressum testimonium praebuerunt; nunc vero alii inducendi sunt, qui de excellentia ipsius cathedrae, eiusque dignitate testificentur, quibus et concordia traditionis evidentius constabit, et eorum auctoritate fortasse rex Angliae, qui aliquid patribus deferre videtur, magis movebitur. Est autem prae oculis habendum, eosdem argumentandi modos ex doctoribus posse desumi, quos in Pontificibus adnotavimus, nimirum ex verbis, et titulis, quibus romanos Pontifices honorant, ex actibus supremae iurisdictionis spiritualis, quos illi tribuunt, et ex illustrioribus sententiis, quibus eorum primatum profitentur. Prius ergo a graecis, qui in praesenti causa minus suspecti iudicari possunt, incipiemus.

Primo ergo Ignatius in epist. 15. ad Romanos, romanam Ecclesiam honorificentissime salutat, et de illa dicit: *Quae praesidet in loco romanae regionis.* Polycarpus item cum *Romam venit, ad Anicetum Ecclesiam in urbe regentem*, ut eum de Paschae quaestione consuleret (teste Hieronymo *de Scriptoribus ecclesiasticis* in Polycarpo et Irenaeo lib. 3, cap. 3.), satis recognovisse videtur Pontificem romanum ut pastorem et Fidei magistrum. Clarius vero et uberius Irenaeus lib. 3, c. 3, romanam Ecclesiam maximam et antiquissimam vocat, et ab apostolis Petro et Paulo fundatam esse dicit. Et subiungit: *Ad hanc Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles*, etc.

2. Deinde d. Athanasius in epist. ad Marcum Romanorum episcopum sic eum salutat: *Domino sancto et apostolici culminis venerando Marco sanctae romanae, et apostolicae Sedis, atque universalis Ecclesiae Patri Athanasius et universi Ægyptiorum episcopi salutem.* Et infra, petitionem subiungens, ait: *Optamus, ut a vestra sanctae Sedis Ecclesiae auctoritate, quae est mater omnium ecclesiarum*, etc. Et infra: *Vestri sumus, vobisque obedientes cum omnibus nobis commissis, et sumus, et esse semper volumus.* Et in epist. ad Felicem II, quae inter acta eiusdem Felicis in tomo 1. conciliorum habetur, ipse cum aliis episcopis Aegypti auxilium Sedis apostolicae implorat his verbis: *Vestro sancto suggerimus apostolatui, ut nostri more solito sollicitudinem gerere dignemini.* Et infra: *Quia semper antecessores nostri, et nos a vestra apostolica sancta Sede auxilium hausimus, et nostri vos curam gerere agnovimus, praefatam apostolicam et summam expetimus iuxta canonum decreta Sedem, ut inde auxilium capiamus, unde praedecessores nostri ordinationes et dogmata, atque sublevationes ceperunt. Ad eam quoque quasi ad matrem recurrimus.* Et infra: *Quod nequaquam, vobis inconsultis, agere praesumimus* (scilicet, de fide definire), *canonibus iubentibus, absque romano nos de maioribus causis nihil debere decernere Pontifice.* Et infra: *Ob id vos, praedecessoresque vestros, apostolicos videlicet Praesules, in summitatis arce constituit,*

omniumque ecclesiarum curam eis habere praecepit. Et infra: *Cui omne episcoporum iudicium est commissum.* Et infra, de hoc primatu exponit locum Matt. 16, et auctoritate concilii nicaeni omnia confirmat. Huic concordat Basilius epist. 52, quae est ad eundem Athanasium, dicens: *Visum est mihi consentaneum, ut scribatur Episcopo Romae, ut quae hic geruntur, consideret.*

3. Gregorius etiam nazianzenus orat. 23. in laudem Heronis commemorat, Petrum alexandrinum Athanasii successorem ex sede sua pulsum a Lucio Ariano, ad romanum Pontificem confugisse, *ac per tacitam,* inquit, *accusationem omnibus lacrymas movit, ut calamitatis magnitudinem in oculis et aspectu defigerent, et auxilium nancisceretur, quemadmodum ei nactum esse scimus.* In quibus verbis Nazianzenus simul cum Petro alexandrino Pontificis auctoritatem ad iudicandas etiam Orientis causas recognoscit. Quod etiam ex eodem Nazianzeno colligitur oratione 52, quae est 2. ad Cledonium, ubi commemorat Vitalium Apollinaris sectatorem quemdam fidei libellum fraudulenter dedisse, haeresim occulte profitendo, Damasum autem, fraudo cognita, eum ab Ecclesiae coetu abdicasse; denique libellum cum anathematismo delevisse. Eodem modo pontificiam potestatem testatus est Chrysostomus in epistolis ad Innocentium I, petens ab illo auxilium contra eos, qui iniuste illum deposuerant, tum declarando depositionem fuisse irritam, tum puniendo malefactores, pro quibus tamen pie intercedit, ut si resipiscoot, non excommunicentur, in hoc ipso potestatem Pontificis recognoscens.

4. Simili modo Cyrillus in epistol. ad Coelestinum (quae est inter epistolas Cyrilli, et habetur in concilio ephesino tom. 1, c. 29) in causa Nestorii rem totam ad ipsum sicut ad caput retulit, et subiungit: *At quamvis res ita habeat; non prius tamen illius communionem deserere ausi sumus, quam haec ipsa pietati tuae indicaremus,* etc. Cui Coelestinus (epistola 12. inter epistolas Cyrilli in dicto tomo 1, cap. 16) respondit: *Nostrae sedis auctoritate ascita, nostraque vice et loco cum potestate usus, eiusmodi non absque exquisita sedulitate sententiam exequeris, nempe ut nisi decem dierum intervallo ab huius nostrae numerationis die numerandorum nefariam doctrinam suam conceptis verbis anathematizet.* Et infra: *Illico sanctitas tua illi Ecclesiae prospiciat, is vero modis omnibus se a nostro corpore segregatum esse intelligat.* Cui epistoloo Cyrillus obedivit, ut constat ex eius epistola ad Nestorium (ep. 10. in dicto tom. 1, c. 14), quae est de excommunicatione, dicens: *Quod nisi iuxta tempus in litteris Coelestini sacratissimi, reverendissimique Romanorum Episcopi expressum praestiteris, certo scias, nullam tibi deinceps cum episcopis et sacerdotibus Dei consuetudinem, nullum sermonem, nullum denique inter eos locum futurum esse.* Et similia habet in sequenti epistola ad clerum populumque constantinopolitanum. Refert praeterea d. Thomas opusc. 1. contra errores Graecor. cap. 32. § *Habetur,* eundem Cyrillum in libro *Thesauri* dicentem: *Sicut Christus accepit a Patre plenissimam potestatem, sic et Petro et eius successoribus plenissime commisit.* Item: *Nulli alii, quam Petro, quod suum est, plenum, sed ipsi soli dedit.* Ubi particula *soli* non excludit successores, sed alios apostolos, nam paulo post dicit, dedisse Petro potestatem et Ecclesiam. Et inferius ait idem d. Thomas: *Ostenditur etiam, quod subesse romano Pontifici, sit de necessitate salutis; dicit enim Cyrillus in libro Thesaurorum: Itaque fratres, si Christum imitamur, ut ipsius oves vocem eius audiamus, manentes in Ecclesia Petri,* etc. Nec dubitandum est de his testimoniis, etiamsi nunc in *Thesauro* non inveniantur, tum propter d. Thomae auctoritatem, tum etiam, quia plures libros *Thesauri* periisse scimus.

5. Denique ex ecclesiasticis historiis a Graecis etiam conscriptis constat, antiquissimam Ecclesiae praxim fuisse, ut in causis gravioribus ex tota Ecclesia etiam orientali ad cathedram Petri fieret recursus, ad petendum, vel fidei declarationem, vel alicuius haeresis damnationem, vel synodi congregationem, aut confirmationem, vel ad petendum iudicium per modum appellationis, aut iustae defensionis, ex quibus manifeste constat, potestatem supremam romani Episcopi omnibus Graecis a principio Ecclesiae agnitam et creditam fuisse. Huius autem praxis, praeter testimonia adducta, optimum argumentum sumitur ex historia Eusebii lib. 7, c. 24, ubi de Paulo samosateno ait: *Ubi simul cum orthodoxa fide episcopatum amisisset, et ex episcopi domo eius ecclesiae propria exire nollet; imperator Aurelianus de ea re rogatus sententiam, sanctissime, quid esset agendum, decrevit. Praecepit enim, ut domus Ecclesiae illis tribueretur, quibus christiani Italiae, et urbis Romae Episcopi per litteras tribuendam praescriberent.* Tanta enim erat fama publica primatus romani inter christianos graecos, ut etiam gentiles non ignoraret; et ideo imperator licet infidelis eam sententiam protulit, sanctissime, ut ait Eusebius, approbans sententiam illam, et consequenter etiam primatum, quia fidei conformis fuit, licet ab infideli lata fuerit.

6. Eadem traditio sumitur ex Theodoreto lib. 2. hist. c. 22, ubi de conciliabulo ariminensi ait: *Praeiudicii vim habere non debet, praesertim cum*

formula illa composita sit, neque Episcopo romano, cuius sententia prae caeteris omnibus expectanda erat, consentiente, etc. et lib. 5, cap. 10, refert, Damasum post exortam sectam Apollinaris, illum et discipulum eius Timotheum obdicasse, et per litteras orientalibus significasse, quas ibi refert, earumque initium est: *Quod vestra caritas debitam Sedi apostolicae reverentiam tribuit, filii honoratissimi, vobis quoque ipsis maximo sane honori est. Nam licet in sancta Ecclesia, in qua sanctus apostolus sedens nos docuit, quo pacto illius gubernacula, quae suscepimus, tractanda sint, nobis primae partes deferuntur; tamen confitemur, nos illo dignitatis gradu longe inferiores esse.* Et infra significat idem Pontifex, orientales catholicos ad ipsum recurrisse, dicens: *Quid est, cur abdicationem Timothei a me rursus requiratis, qui etiam hic iudicio Sedis apostolicae, Petro quoque episcopo alexandrino praesente, abdicatus est una cum magistro Apollinario.* Quibus omnibus Theodoretus assentitur. Imo ipse etiam, cum aliquando in fidei suspicionem venisset, ad Leonem papam per epistolam confugit, dicens: *Ad apostolicam vestram Sedem currimus, ut ecclesiarum ulceribus medicinam a vobis accipiamus, vobis enim per omnia primos esse convenit. Multis enim, quibus superiores estis, ornatur vestra Sedes. Alias enim urbes ornat vel magnitudo, vel pulcritudo*, etc. *Vestrae autem redundantem bonorum copiam dedit is, qui est omnium largitor, ea est enim omnium maxima, et praeclarissima, et quae praeest orbi terrarum.* Et caetera, quae late prosequitur.

7. Huic denique traditioni adstipulantur Socrates libro 2. histor. cap. 5. Ubi concilium antiochenum illegitimum fuisse significat, quia Iulii Pontificis romani auctoritatem non habuit. *Cum canon*, ait, *ecclesiasticus iubeat, non oportere absque sententia Episcopi romani decreta Ecclesiae sancire.* Et cap. 11. referens, Athanasium et plures alios orientales episcopos ab ecclesiis suis eiectos Romam pervenisse, ut Iulium Episcopum romanum de suo statu certiorem facerent, inquit: *Quoniam Ecclesia romana privilegium praeter caeteras obtinebat*, et libro 4, capite 3. similia referens de Petro alexandrino, de illo adiungit: *Cum litteris Damasi Episcopi romani reversus esset, populus illis confisus expellit Lucium, Petrum autem in locum illius introducit.* Et Sozomenus lib. 3. histor. cap. 8. referens fugam Athanasii et aliorum ad Iulium romanum Episcopum, addit: *Quorum criminationes cum Episcopus romanus intellexisset, in communionem recepit. Et cum propter Sedis dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis suas ecclesias restituit, scripsitque ad episcopos Orientis, eosque incusavit... Deditque mandatum, ut quidam illorum, omnium nomine, ad diem constitutum accederent.* Et cap. 9. alias litteras eiusdem Iulii refert, in quibus praeter alia illud continebatur, *legem esse ad sacerdotis dignitatem spectantem, quae pronunciat, acta illa irrita esse, quae praeter sententiam Episcopi romani constituuntur.* Additque (quod notandum est), cum suis litteris opud rebelles Orientis episcopos nihil proficere, a Constante imperatore quasi a saeculari brachio adiutorium postulasse, atque ita tandem orientales episcopos Romam venire coegisse et libro 6, cap. 22, orta controversia de Spiritus sancti dignitate, inquit: *Episcopus romanus de ca certior factus, scripsit ad episcopos Orientis litteras, ut una cum episcopis et sacerdotibus Occidentis Trinitatem consubstantialem esse et gloria aequalem crederent. Quo facto singulis rebus ab Ecclesia romana semel iudicatis acquieverunt, sicque illa controversia finem habere visa est.* Et haec de patribus graecis sufficiunt.

8. Ex latinis multa in superioribus capitibus, et in I. lib. adducta sunt, quae hic non sunt repetenda, sed breviter insinuanda, et aliqua ex parte locupletanda. Primo ergo Tertullianus lib. *de Praescrip.* c. 36: *Habes Romam, unde auctoritas praesto est.* Et lib. *de pudicitia* cap. 1. episcopum romanum vocat *Pontificem maximum, et Episcopum episcoporum;* ubi Pamelius plura eiusdem auctoris loca designat, quae omitto, quia hic auctor cum ab Ecclesia romana defecerit, non recte de primatu illius sensit, quamvis non omnino illum ignoraverit. Magnus igitur et fidelis huius veritatis assertor fuit Cyprianus, qui in suis epistolis saepissime ad unitatem Ecclesiae requirit unum supremum caput, illudque esse dicit in Ecclesia romana, ut videri potest epistola 40, 45, 52, et 55, et 76, cuius verba saepe retulimus. Item Ambrosius oratione de Satyro fratre, et 1. ad Timoth. 3, et lib. 1. epistolar. in 7. ad Siricium papam cum aliis episcopis, sic inquit: *Recognovimus litteras sanctitatis tuae boni Pastoris excubias, qui fideliter commissam tibi ianuam serves, et pia sollicitudine Christi ovile custodias, dignus, quem oves Domini audiant, et sequantur.* Et ep. 4. ad imperatores Gratianum etc. agens de vitandis Arianis: *Quomodo*, inquit, *fieri potest, ut eum, quem societati eorum insertum vidimus, non etiam assertorem perfidiae iudicemus? Quid etiam, si defuisset? tamen totius orbis romani caput romanam Ecclesiam, atque illam sacrosanctam apostolorum fidem ne turbari sineret, obsecranda foret clementia vestra; inde enim in omnes venerandae communionis iura dima-

nant... Et ep. 9. ad Theophylactum alexandrinum: *Referendum arbitramur ad sanctum fratrem nostrum romanae sacerdotem Ecclesiae, quoniam praesumimus, ea te iudicaturum, quae etiam illi displicere nequeant.* Et infra: *Ut nos quoque, accepta vestrorum serie statutorum, cum id gestum esse cognoverimus, quod Ecclesia romana haud dubie comprobaverit, laeti fructum huius examinis adipiscamur.* Quibus verbis ad orientalem episcopum scriptis, de consuetudine romani Episcopi gubernandi etiam orientales satis testatur Ambrosius.

9. Eiusdem usus et potestatis testis est Hieronymus epist. 11. ad Ageruchiam, dicens (ut supra retuli), se aliquando iuvisse Damasum in respondendo ad Orientis et Occidentis synodales constitutiones. Et epistola 16. ad Principiam referens, quod supra tactum est de Athanasio et Petro alexandrino, qui persecutionem arianae haereseos declinantes, *quasi ad tutissimum communionis suae portum Romam confugerant.* In epist. etiam 8. ad Demetriadem circa finem, Sedem romanam *Cathedram apostolicam* vocat, idem de primatu eius sentiens, quod de primatu Petri, de quo eius sententiam supra retulimus. Idem copiosius in epist. 57. ad Damasum, cuius verba iam in superioribus adducta sunt, ubi etiam docet, habere illam sedem privilegium Petri non errandi in fide. Quod etiam sentit Apologia 2. seu libro 3. Apolog. contra Ruffinum, ubi habet illa verba: *Attamen scito, romanam fidem apostolica voce laudatam huiusmodi praestigias non recipere, etiam si angelus aliter annunciet, quam semel praedicatum est.* Et infra: *Et tamen miror, quomodo probaverit Italia, quod Roma contempsit; Episcopi susceperint, quod Sedes apostolica condemnavit*, tacite negans, id fieri potuisse, aut se illud credere.

10. Ex Augustino etiam recurrente ad romanum Pontificem tanquam ad Christi Vicarium, multa supra diximus ex epist. 90, 92, et 95. eiusdem Augustini. Quibus concordat idem Augustinus lib. 2. *Retract.* cap. 50, dicens: *Pelagianam haeresim ab Episcopis Ecclesiae romanae Innocentio et Zosimo, cooperantibus conciliorum africanorum litteris, damnatam esse.* Et in epist. 157. in principio se subditum romani Pontificis aperte profitetur, dum ait: *Me apud Caesaream praesente venerunt, quo nos iniuncta nobis a venerabili papa Zosimo apostolicae Sedis episcopo ecclesiastica necessitas traxerat.* Et infra, relatis verbis eiusdem Zosimi, ad probandam necessitatem baptismi in remissionem peccatorum, subiungit: *In his verbis apostolicae Sedis tam antiqua atque fundata certa et clara est catholica Fides, ut de illa nefas sit dubitare christiano.* Et epistola 102. de romana Ecclesia inquit: *In qua semper apostolicae cathedrae viguit principatus;* et ibi etiam refert, in causa Donatistarum iudicium apostolicae Sedis expectatum fuisse. Idemque repetit lib. 1. *contra epist. Parmen.* c. 5, et epist. 165, ubi ait, ad cognoscendam Ecclesiam catholicam maxime spectandam esse successionem in sede Petri, sentiens, illam esse petram, super quam fundata est Ecclesia. Quod expressius declaravit in psalmo *contra partem Donati* tom. 7, dicens: *Numerate sacerdotes, vel ab ipsa Petri sede; ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portae.*

Praeterea ex eodem fundamento dicit lib. 1. contra Iulianum cap. 4: *Puto, tibi eam partem orbis sufficere debere, in qua primum apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronari. Cui Ecclesiae praesidentem beatum Innocentium si audire voluisses, iam tunc periculosam iuventutem tuam pelagianis laqueis exuisses. Quid enim potuit vir ille sanctus africanis respondere conciliis, nisi quod antiquitus apostolica Sedes, et romana cum caeteris tenet perseveranter Ecclesia?* Qui locus est valde notandus, nam in eo plane docet Augustinus, definitionem Pontificis facere certam fidem etiam sine generali concilio. Unde in lib. 2. *de peccato origin.* cap. 7. etiam de Coelestio Pelagii socio refert, *non fuisse ausum beati papae Innocentii litteris obsistere;* imo se omnia, quae Sedes illa damnaret, damnaturum esse promisisse. Denique lib. 1. ad Bonifacium in principio inter alia dicit: *Non dedignaris, qui non alta sapis, quamvis altius praesideas, esse amicus humilium, et amorem rependere impensum.* Et infra: *Cum communis sit omnibus nobis, qui fungimur episcopatus officio, quamvis ipse in eo praeemineas celsiore fastigio speculae pastoralis, facio quod possum pro mei particula muneris*, etc.

11. Concordat cum Augustino Prosper contra Collatorem cap. 10, ubi definitiones Innocentii et Zosimi contra Pelagium infallibiles reputans, tanquam absurdum infert contra Collatorem: *Secundum tuam censuram erravit Papa Innocentius, Petri Sede dignissimus.* Et infra: *Erravit sacrosancta beati Petri Sedes, quae ad universum orbem papae Zosimi ore loquitur.* Et cap. 41. iterum inquit: *Beatae memoriae Innocentius nefandi erroris capita apostolico mucrone percussit.* Et infra: *Africanorum conciliorum decretis beatae recordationis papa Zosimus sententiae suae robur adnexuit, et ad impiorum detruncationem gladio Petri dexteras omnium armavit antistitum.* Ubi addit etiam Bonifacium, de quo ait: *Contra inimicos gratiae Dei non solum apostolicis, sed etiam regiis utebatur edictis.* Et de Coelestino adiungit: *Praede-*

cessorum suorum statuta, et decreta synodalia inviolabiliter servanda censebat. Et de eodem subdit: *Nec segniore cura ab hoc eodem morbo Britannias liberavit*, etc. Et infra dicit, eadem cura Scotiam fecisse christinnam. Et in libro *de Ingratis* cap. 2. sic ait:

Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
Facta caput mundi, quicquid non possidet armis,
Religione tenet.

Et similiter etiam in libro 2. *de Vocatione gentium* imitatus Leonem, ait: *Roma per apostolici sacerdotii principatum amplior facta est arce religionis, quam solio potestatis.* Quomodo etiam dixit Fulgentius lib. *de Incarnat. et gratia* cap. 11, *romanam Ecclesiam Petri et Pauli verbis tanquam splendentibus radiis illustratam, eorumque decoratam corporibus, mundi cacumen esse.* Ex Optato etiam Milevitano contra Parmenian. multa relata sunt; specialiter vero lib. 2: *Negare*, inquit, *non potes, scire te in urbe Roma Petro primo episcopalem cathedram esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus, in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ut iam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.*

12. Similiter Isidorus in epist. ad Eugenium toletanum episcopum, cum potestatem Petro datam modo a nobis supra tradito explicasset, subiungit: *Cuius dignitas potestatis etsi ad omnes ecclesiarum episcopos est transfusa, specialius tamen romano Antistiti, singulari quodam privilegio, velut capiti, caeteris membris celsior permanet in aeternum.* Et in praefatione ad canonum collectionem, quae habetur primo tomo conciliorum, ait, cum conciliis collegisse decreta, et epistolas synodicas pontificum, *quia in eis pro culmine Sedis apostolicae non impar conciliorum extat auctoritas.* Et in fine: *Synodorum*, inquit, *congregandarum auctoritas apostolicae Sedi privata commissa est potestate, nec ullam synodum ratam esse legimus, quae eius auctoritate non fuerit congregata, vel fulta: haec canonica testatur auctoritas, haec historia ecclesiastica roborat, haec sancti patres confirmant.* Hoc etiam confirmat Beda in homilia d. Benedicti angli tom. 7, de quo ait: *Ad beatorum apostolorum limina peregrinaturus advolavit, ut quia rudis adhuc in gente Anglorum fides et ecclesiarum institutio florebat, ibi potius perfectam vivendi formam sumeret, ubi per summos Christi apostolos totius Ecclesiae caput eminet eximium.* Et lib. 2. Histor. Anglor. cap. 1. de Gregorio ait: *Cum primum in toto orbe gereret pontificatum, et conversis iamdudum ad fidem veritatis esset praelatus ecclesiis, nostram gentem eatenus idolis mancipatam Christi fecit Ecclesiam*, etc. Et lib. 3. cap. 25. refert, regem Angliae et alios illo iam tempore credidisse, claves Petro datas in Ecclesia romana permanere. Et in lib. 4, cap. 1, et saepe in illa historia ostendit, quanta fuerit semper romani Pontificis circa Anglos providentia, et eorumdem ad eumdem Pontificem obedientia.

13. Denique omnes etiam posteriores patres eamdem veritatem constantissime docuerunt, ex quibus duos tantum numerabimus, Anselmum et Bernardum, qui gravissime de pontificia dignitate locuti sunt. Anselmus enim lib. *de Incarnatione Verbi*, sic incipit: *Domino et Patri universae Ecclesiae in terra peregrinantis summo Pontifici Urbano frater Anselmus.* Et infra: *Quoniam divina providentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam et fidem christianam custodiendam, et Ecclesiam suam regendam committeret, ad nullum alium rectius refertur, si quid contra catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut eius auctoritate corrigatur; nec ulli alii tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, ut eius prudentia examinetur.* Et in praefatione ad epistolam ad Romanos dicit, illam epistolam primo loco poni, quamvis prima omnium scripta non fuerit, quia et in illo tempore Roma caput totius orbis extitit, et usque hodie romana Ecclesia omnium ecclesiarum obtinet principatum.

Divus autem Bernardus multo copiosius hoc ipsum docet epist. 125. ad Gaufridum, ubi inter alia dicit: *Alemaniae, Franciae, Angliae, Scotiae, Hispaniarum, et Hierosolymorum reges cum universo clero et populis favent, et adhaerent Domino Innocentio, tanquam filii patri, tanquam capiti membra, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Item epist. 131. fere de eodem argumento ad Mediolanenses, et epist. 183. ad Conradum regem Romanorum: *Legi*, inquit, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Quam sententiam cupio, vos, et omnimodis moneo custodire in exhibenda reverentia summae et apostolicae Sedi et beati Petri Vicario, sicut ipsam vobis vultis ab universo servari imperio.* Et de sublimitate illius Sedis egregie loquitur epist. 137. ad Eugenium, et latius lib. 3. *de Considerat.* ad eumdem, cap. 8, ex quo plura verba in superioribus relata sunt, et ideo illa praetermittimus. Addi etiam hic possent temporalium regum et imperatorum testimonia et exempla, sed ex illis aliqua in superioribus tacta sunt, et plura in sequentibus afferemus, spiritualem potestatem temporali comparando. Nunc sufficiant notanda verba Constantini imperatoris in cap. *In memoriam*, dist. 19, ubi sic inquit: *Honoremus sanctam romanam et apostolicam Sedem, ut quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat eccle-*

siasticae magistra rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licet vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus, et pia devotione toleremus. Praeter auctoritatem outem non est hic speciolis ratio postulondo. Sufficiunt enim adductae do perfecto regimine Ecclesiae et de necessitate unius capitis in uno corpore od unitatem eius et fidei conservandom. Nam quod hoc coput in tali Sede sit constitutum, licet plures habeat morales congruentias, quae et a potribus insinuaotur, et focile cogitari possunt, propria ratio est voluntos Christi et Petri, quoe ex odductis testimoniis nobis satis innotuit.

CAPUT XVIII.

Duabus obiectionibus contra primatum Pontificis ex Scriptura et conciliis desumptis satisfit.

1. Contra spiritualem Pontificis potestatem plura obiicit rex Iacobus. — 2. Prima obiectio. — Confirmatio. — 3. Solutio obiectionis. — 4. Diluitur confirmatio. — 5. Instantia. — Responsio. — Ex Scripturis non regum primatus sed Pontificis colligitur. — 6. Secunda obiectio. — Confirmatio. — 7. Solutio obiectionis. — 8. Refellitur quaedam instantia.—9. Responsio ad confirmationem. — 10. Ex concilio etiam sinuessano primatus Pontificis confirmatur. — Marcellinus non fuit a concilio depositus. — 11. Occurritur exemplo de Papa baeretico. — Papa baereticus ab ipso Deo noo ab hominibus deponitur. — Ante depositionem Pontificis senteotia criminis declaratoria est praemittenda.

1. Cootra Pontificis romani dignitatem et primatum multa sporsim in suo libello obiicit rex Angliae praeter ea, quae contra primotum Petri supra retulimus, ex quibus multa comporationem inter Ponticem et reges temporales attingunt, quae melius post dictam comporationem factom in sequentibus examinobimus. Ubi etiam de potestate Pontificis supra reges in temporalibus dicendum est. Nunc solum his, quae contro supremom spiritualem Pontificis potestatem absolute obiici videntur, respondebimus. Haec autem tam in Praefatione, quom in Apologia regis od tria copito reduci videntur, his exceptis, quae ex factis regum vel imperatorum desumuntur; de quibus, ut dixi, posteo videbimus.

2. Primum coput est, quia hoc dogma nullum vel debile fundamentum habet in verbo Dei, ut dicit in Apolog. pagin. 118, et in Praefatione pog. 22, 28, 60, et aliis quamplurimis locis. Possumusque in huius obiectionis confirmationem pondorare, quod Paulus ad Ephes. 4. ministeria ecclesiastica et ordinem Ecclesiae describens, nullom de Vicorio Christi mentionem facit, cum tamen illc aptissimus locus videretur ad illum proponendum, si ad hierarchiam Ecclesiae pertineret. Unde valde miratur rex dicta pagina 60, et ignorare se dicit, *quibus artibus Pontifices romani facti sint Vicarii Christi; imo vero Dii in terra, triplici corona insigniti, coeli nimirum terraeque ac inferorum reges, totius orbis iudices, et ipsi a nemine iudicandi, fidei capita,* et caetera, quoe prosequitur, concludens: *Quibus, inquam, artibus ad tantum fastigium ascenderint, equidem nescio.*

3. Verumtomen vel hoc ipso intelligere rex posset, si sopere vellet, hoc non esse humano arte factum, sed in virtute illius verbi: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam,* ut soncte et catholice ontiqui patres intellexerunt. Qua enim arte Sylvester papa Constontinum imperatorem ito sibi subiecit, ut Christi Vicarium, et Petri successorem, et moiori honore se ipso dignum confiteri non erubuerit; eadem reliqui sancti Pontifices eamdem dignitatem et potestatem conservarunt, et contro portos inferi defenderunt. Artes etenim illoe non fueruot olioe praeter verbum Dei, magna virtute spiritus libere praedicatum, et interdum diviois virtutibus et illustrationibus pro temporum, iuxta divinae providentioe dispositionem, opportunitate confirmatum. Errat ergo rex, et verbo Dei controdicit, dum ait, primatum popae debile in verbo Dei habere fundamentum. Nom et in verbo Dei scripto Petri primatus perpetuus, et per successionem semper duraturus sufficienter continetur; et per verbum eiusdem Christi non scriptum, sensus verbi scripti cum certitudine traditus est. Et praeterea successionem illom Petri in romano Sede permansisse evidenter est declaratum. Nec possunt rex vel doctores eius protestantes vim huius verbi effugere, nisi et negondo veritatem verbi non scripti, et verbum scriptum sua certa scientio et privato spiritu interpretando. Utrumque autem esse a catholica veritote olienum, imo haeresum omnium, et schismatum fundomentum, in I. libro sotis demonstratum est.

4. Ad confirmationem a nobis additam ex loco Ephes. 4. respondere possumus ex doctrina Augustini in libr. *de fide et operibus* cap. 9, ubi tractans locum Actor. 8. de eunucho, quem baptizavit Philippus, licet nihil plus dixerit, quam *credo, filium Dei esse Iesum Christum,* unde aliqui argumentabaotur, non esse necessarium oliquid aliud docere cotechumenos, ut boptizentur; ipse vero respondet: *Scriptura tacuit, atque intelligenda admisit caetera, quae cum illo spadone baptizando Philippus egit.* Sic ergo nos dicimus, licet Paulus tacuerit illo loco de uno Christi Vicario, totius Ecclesioe pastore, illud intelligendum reliquisse iu caeteris, quae describit.

5. Potest autem haec responsio in nos retorqueri;

superius enim hoc loco usi sumus ad probandum, reges non habere in Ecclesia spiritualem potestatem, quia Paulus nullam vel in illo loco vel in aliis similibus illarum mentionem fecit; quae illatio eodem prorsus modo eludi potest. Respondeo ex verbis eiusdem Augustini loco citato: *Atque in eo, quod ait* (scilicet Lucas): *Baptizavit eum Philippus, intelligi voluit, impleta omnia; quae licet taceantur in Scripturis gratia brevitatis, tamen serie traditionis scimus implenda: pari modo etiam in eo, quod scriptum est, evangelizasse Philippum spadonis dominum, nullo modo dubitandum est, et illa in catechismo dicta esse, quae ad vitam moresque pertinent eius, qui credit in Dominum Iesum Christum.* Ita ergo in praesenti dicimus, Paulum sub illa descriptione Ecclesiae comprehendisse omnia, quoe vel ex traditione, vel ex aliis Scripturae locis ad Ecclesiae ordinem et hierarchiam pertinere perspicuum est. Est autem satis nobis traditum, et in Scriptura et extra illam, Ecclesiam visibilem esse unum ovile sub uno Pastore visibili, vicem Christi gerente; hunc ergo Pastorem sub generali nomine pastorum Paulus explicuit, quia non assumpsit ibi provinciam in particulari explicandi gradus omnes et ministeria ecclesiastici ordinis. Cuius etiam argumentum est, quia tractans idem argumentum, 1. Corinth. 12. omisit evangelistas, quos sub prophetis comprehendit, et ibi ponit virtutes, et alia, quae in loco ad Ephes. omisit, et in neutro loco ponit presbyteros et diaconos, quamvis ad ecclesiasticam hierarchiam pertinere, ex aliis Scripturae locis manifestum sit. At vero de regibus nulla Scriptura vel traditio docet, in ecclesiastica hierarchia habere peculiarem locum aut munus ecclesiastici regiminis aut ministerii, ideoque dum illis locis praecipuis tacentur, prorsus excluduntur; praesertim quia nec sub specifico, nec sub generali verborum forma comprehensi sunt.

6. Secundam obiectionem paucis his verbis indicat rex in Praefat. pag. 60: *Ita interim generalibus conciliis suberant* (utique romani Episcopi), *ut et nuper constantiense concilium, tribus Pontificibus abdicatis, quartum inauguraverit.* Quae obiectio confirmari potest, quia in aliis casibus deponuntur Pontifices, vel aliter iudicantur ab Ecclesia, mediantibus conciliis. Ita enim fieri posse, dictum concilium constantiense definivit, et basileense confirmavit, et utrumque id exequi tentavit. Et olim Marcellinus papa depositus fuit a concilio sinuessano; et in casu haeresis deponi posse traditur in cap. *Si Papa*, distinct. 40, et communiter ab omnibus catholicis receptum est.

Respondeo in primis, obiectionem hanc ad quaestionem potius de comparatione papae et concilii generalis, quam ad quaestionem de primatu Pontificis pertinere. Patres enim, qui conciliis constantiensi et basileensi interfuerunt, et Gersonius, aliique doctores, qui generale concilium supra Pontificem esse opinati sunt; nihilominus certa fide credebant, Episcopum romanum esse supremum et universalem Ecclesiae Pastorem, supra omnes episcopos et patriarchas, habentem in illos spiritualem iurisdictionem, et in omnes fideles cuiuscumque conditionis existant, etiamsi reges, vel imperatores sint, et contra hoc obiectio facta non procedit, ut per se constat, idque instituto nostro sufficiebat, quidquid de altera quaestione comparata sentiatur. Quia tamen omnino verum esse credimus, in concilio generali nullam esse iurisdictionem immediate a Christo collatam, ideoque dum legitimus et indubitatus Pontifex vivit, ab illo pendere concilii generalis iurisdictionem, ac proinde illi subesse; quod alibi tractandum est, et ideo breviter dictis obiectionibus satisfaciendum.

7. Ad obiectionem ergo principalem respondemus, tempore concilii constantiensis tres fuisse in Ecclesia praetensos Pontifices, Gregor. XII. Benedict. XIII. et Ioan. XXIII. nominatos. Cum autem certum sit, et supra probatum, non posse simul esse in Ecclesia plures veros Pontifices, fit consequens, ut non omnes illi fuerint Pontifices. Unde etiam fieri potuit, ut nullus eorum esset certus Pontifex, atque adeo nec Pontifex, quia nondum erat aliquis eorum sufficienti consensu Ecclesiae receptus, nec credebatur legitime electus. In tali autem casu ius habet concilium generale, quamvis acephalum, ad inquirendum de vero et legitimo Pontifice; et si nullum ex praetensoribus legitimum ac certum Pontificem esse invenerit, omnes deponere, vel potius nullum eorum verum Pontificem esse declarare, ac subinde de vero Pontifice Ecclesiae providere. Et hoc ad summum fecit constantiense concilium deponendo dictos tres Pontifices, et Martinum V. eligendo. Ex hoc autem facto nihil contra Pontificia dignitatem aut potestatem colligi potest, quia cum Pontifices dubii non sint veri Pontifices, potestas concilii supra illos nihil derogat veris Pontificibus; nam electo postea vero Pontifice per tale concilium, in illo erit plena pontificia potestas, ipso concilio superior, quia non ab illo habet potestatem, sed a Christo. Quia vero dicere quis potest, Ioannem XXIII. fuisse Pontificem satis certum, quidquid de hoc sit, addere possumus, ipsum tandem voluntarie renunciasse papatui, ut ex historiis constat, et similiter cessit Gregorius XII. Benedictus autem XIII, alias Petrus de Luna, licet nunquam cedere voluerit, mortuus tamen est paulo post Martini electionem, et Clemens quidam, qui in locum eius fuerat suffectus, paulo post renuntiavit, et Marti-

nus V. tanquam unicus et verus Pontifex ab universa Ecclesia cognitus et receptus est.

8. Quod si quis instet, basileense concilium subsequens depositionis sententiam contra Eugenium IV. unicum et indubitatum Pontificem tulisse, et Amadeum Felicem appellatum, loco illius creavisse, respondetur, in hoc errasse concilium illud, quod mirandum non est, quia iam tunc non legitimo, nec sub obedientia apostolicae Sedis procedebat. Unde etiam erravit in approbanda assertione, quod concilium generale sit supra Papam, in concilio constantiensi tradita. Unde consequenter existimavit, concilium semel legitimo congregatum sine suo consensu non posse dissolvi a Pontifice, imo posse ipsum Pontificem ad assistendum concilio cogere. Quod tamen fundamentum omnino falsum est, et in eo constantiense concilium errare potuit, quia nec a vero ac certo Pontifice convocatum fuerat, nec illius praesentiam per se vel legatos habebat. Unde solum ad tollendum schisma legitime coactum fuerat, non ad dogmata fidei definienda. Excessit ergo terminos potestatis suae, et ideo errare potuit, et consequenter etiam in hoc erravit basileense illud sequens, quia, ut dixi, iam tunc non legitime procedebat. Atque ita praedicta assertio postea a Pontificibus et concilio lateranensi sub Leone X. reprobata est. Et Eugenius IV. tam assertionem, quam sententiam basileensis concilii pro nihilo habuit, ut in eodem concilio refertur sess. 38. Et cum Eugenio sensit universa Ecclesia, quae non obstante illa sententia tam Eugenium, quam successorem eius Nicolaum V. pro veris Pontificibus habuit, antipapa Felice repudiato, qui postea Nicolao cessit, et ita semper pontificia dignitas integro mansit.

9. Antiquum vero exemplum de Marcellini depositione a rege non obiicitur, qui acta illius concilii non admittit, et contradictionis arguit, quia in eis saepe dicitur, *Pontificem a nemine iudicari;* et nihilominus Marcellinus inde iudicatus exivit; nam sententia anathematis in eum lata est, cui omnes episcopi subscripserunt, neque enim poterat Marcellinus se ipsum excommunicare. Neque desunt etiam ex scriptoribus catholicis, qui de illa historia Marcellini dubitent, ut videre licet in Baronio tom. 2, anno 302, n. 95. et sequentib. et anno 303, n. 89. et sequentibus. Verumtamen ipsemet admonet, non oportere antiquam historiam communiter in Ecclesia receptam in dubium revocare. Praesertim cum Nicolaus papa in epist. ad Michaelem imperatorem illam ut veram referat, et illa utatur ad apostolicae Sedis auctoritatem confirmandam.

10. Est igitur advertendum, peccatum Marcellini cuiusdam infidelitatis fuisse, et ideo ad concilium pertinuisse de illo inquirere, tum propter publicum scandalum in materia fidei, tum propter Ecclesiae securitatem. Quia tamen culpo solum fuerat contra confessionem fidei, et non haeresia, ideo episcopi congregati saepe dixerunt: *Tuo te ore iudica, nam prima Sedes a nemine iudicatur.* Ex quibus verbis auctoritas suprema Pontificis confirmatur. Ipse autem Marcellinus videtur in se ipsum sententiam protulisse, dicens: *Peccavi coram vobis, et non possum in ordine esse sacerdotum.* Per quae verba visum est aliquibus renunciasse pontificatui, eamque renunciationem episcopos acceptasse, et propterea de illis dici: *Subscripserunt in eius damnationem, et damnaverunt eum,* non vi iurisdictionis, quam in ipsum, dum fuit Pontifex, haberent, sed voluntarie consentiendo illi, et renuntiationem acceptando. Atque ita nemo eum, dum esset Pontifex, iudicavit, sed, ut statim subiungitur, *ore suo damnatus est.* Postquam autem desiit esse Pontifex, potuit etiam a concilio censuris ligari, ut per se constat. Vel fortasse papatui non cessit, ut est probabilius, quia hoc ibi expresse non dicitur, nec verba citata renunciationem praeseferunt, sed poenitentiam; nec Damasus, nec Platina, vel romanum Breviarium id referunt, sed potius fuisse Pontificem, etiam eo tempore, quo martyrium passus est, significant, et clare testatur Baronius anno Christi 304. Hoc autem supposito, dicendum consequenter est, ipsum non fuisse proprie in ecclesiastico foro damnatum seu punitum, vel censura ligatum, sed voluntarie ad aliorum exemplum, et in sui peccati vindictam se ipsum separasse, et ab officio quasi suspendisse, seu abstinuisse. Quod iudicium concilium illud probavit, et quasi declaratoriam sententiam criminis tulit, ipsomet Marcellino annuente, et in hoc sensu dicitur, concilium illud damnasse Marcellinum. Et ita nulla est in dictis illius concilii contradictio.

11. Ad ultimam partem illius obiectionis de Papa haeretico, respondemus in primis, non esse certum, an Papa, etiam ut persona privata, possit in haeresim pertinaciter labi. Unde si vera est sententia, quae negat, Papam esse posse haereticum, cessat obiectio. Quia vero contrarium videntur canones et concilia supponere, ut patet ex cap. *Si Papa,* dist. 40, et ex concilio romano sub Adriano, et ex octava synodo, admisso illo casu, concedendum est, Papam tunc posse iudicari, et dignitate privari. Quomodo autem id fiat sine praeiudicio dignitatis, vario a doctoribus explicatur; non est autem in praesenti necessarium singulas sententias referre, et examinare. Dico ergo breviter, Papam haereticum non ab hominibus, sed ab ipso Deo deponi, quamvis non sine ministerio Ecclesiae, seu concilii ferentis in ipsum sententiam declaratoriam criminis. Sicut enim Papa ab hominibus eligitur, et nihilominus non ab homini-

bus, sed ab ipso Christo immediate dignitatem recipit, ita etiam licet per sententiam hominum declaretur haereticus, nihilominus non iure humano, sed divino statim manet dignitate privatus. An vero ad talem privationem, seu depositionem necessaria sit talis sententia, vel ipsummet peccatum haeresis sufficiat, saltem externum, et ex facto ipso notorium, a doctoribus controvertitur. Mihi autem rationi, et recto regimini magis consentaneum videtur, necessariam esse sententiam criminis declaratoriam, datam a concilio auctoritatem habente, ut omnia ordinate fiant, et schismatum pericula tollantur.

CAPUT XIX.

Explicantur quaedam loca Gregorii, quae rex obiicit, et veri tituli romani Episcopi defenduntur.

Summarium

1. Recensentur testimonia Gregorii.—2. Legitima testimoniorum Gregorii explicatio traditur, et argumentum regis in eum retorquetur.—3. Duplex acceptio nominis *Episcopi universalis*.—Nomen *universalis Episcopi* Pontifici congruit, si alios non excludit particulares episcopos.—4. Cur Gregorius hoc nomen devitarit.

1. Tertia obiectio principalis sumitur ex Gregorio in variis epistolis, in quibus reprehendit Ioannem constantinopolitanum, eo quod universalem Episcopum seu Patriarcham se ipsum appellaret, et nominari vellet, et ad illum magis confundendum, adiungit: *Nullus unquam praedecessorum meorum hoc tam profano vocabulo uti consensit*, lib. 4, indict. 3, c. 80, alias epist. 39. ad Anastasium antiochenum, ubi etiam ait: *Sicut enim veneranda vestra sanctitas novit, mihi per sanctam chalcedonensem synodum Pontifici Sedis apostolicae, cui, Deo disponente, deservio, hoc universitatis nomen oblatum est, sed nullus*, etc. Et similia habet epist. 32. ad Mauricium, 33. et 34. ad Constantiam, et 38. ad eundem Ioan. et 36. ad Anianum, et lib. 7, epist. 69. ad Eusebium thessalonicensem. Et addit libro 6, epist. 30. ad Mauricium alias capite 194: *Ego fidenter dico, quia quisquis se universalem sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua antichristum praecurrit, quia superbiendo se caeteris praeponit*. Aliam etiam rationem reddit Gregorius, quia si unus Patriarcha universalis dicitur, *patriarcharum nomen caeteris derogatur. Et ideo*, ait, *nullus romanorum Pontificum hoc singularitatis vocabulum assumpsit, nec uti consensit, ne dum privatum aliquid daretur uni, honore debito sacerdotes privarentur universi*. Quae ratio aeque in summo Pontifice procedit. Unde idem Gregorius lib. 7, indict. 1, epistola 30. ad Eulogium alexandrinum, qui ad ipsum scribens, eum universalem Papam vocaverat, ait: *Quod peto, dulcissima mihi sanctitas vestra ultra non faciat, quia vobis subtrahitur, quod alteri plus, quam ratio exigit, praebetur*. Et infra: *Si enim universalem me Papam vestra sanctitas dicit, negat se hoc esse, quod me fatetur universum*. Ubi significat, repugnare, unum esse universalem Episcopum, et alios esse veros episcopos. Et hanc sententiam tradidit ante Gregorium Pelagius II. contra eundem Ioannem in epist. 1. ad illegitimum concilium constantinopolitanum. Et ante hos Pontifices legitur in concilio carthaginensi III. cap. 26, et in concilio africano tempore Bonifacii, canon, qui sic habet: *Primae Sedis Episcopus non appelletur Princeps sacerdotum, vel summus Sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum primae Sedis Episcopus*.

Hoc argumentum valde urget rex Angliae in Apologia pagina 106. et 107, et ex allegatis testimoniis Gregorii multa ex his, quae pro primatu romani Pontificis adduximus, vel certe omnia enervari putat. Maximeque redarguit Bellarminum, eo quod in favorem primatus romani Pontificis alio testimonio Gregorii usus fuerit, in quo apostolicam Sedem *caput Fidei* vocat libro 11, epistola 42. Nam *qui nomen*, inquit, *universalis Episcopi repudiabat, hic caput fidei se se vocari aequo animo laturus erat?* Et ideo ipse exponit de capite, seu gubernatore in genere, sive ille sit Papa, sive rex intra ditiones et fines suos. Et quia videbat expositionem hanc esse violentam, ut revera est, veniam petit, ut si illa reiiciatur, dicere possit, *Gregorium, vel minus caute locutum esse, vel per excessum*. Cum eadem tamen regis venia, ipse simul utrumque committit, quia sine ulla ratione vel fundamento non solum verbis Gregorii, sed omnium etiam antiquorum patrum liberam illam censuram adhibet. Imo addere possumus, etiam in verba Christi redundare; non est enim minus esse fundamentum Ecclesiae, quam esse caput fidei; Christus autem de Petro, id est de Petri sede, ut supra probavi, dixit, esse fundamentum Ecclesiae; excessit ergo, vel incaute locutus est Christus, si excessit, vel incaute locutus est Gregorius apostolicam Sedem caput fidei appellando.

Non enim de sua persona tantum, sed de sede sua loquebatur Gregorius. Sic enim ait: *Illud autem admonemus, ut apostolicae Sedis reverentia nullius praesumptione turbetur, tunc enim status membrorum integer manet, si caput fidei nulla pulsetur iniuria, et canonum maneat incolumis at-*

quae intemerata semper auctoritas. Ex hac enim verborum serie constat, eamdem apostolicam Sedem, cui reverentiam exhiberi monuerat, postea vocare *caput fidei, quod a membris nulla est pulsandum iniuria, ut eorum status integer perseveret.* Quod ego maxime de fidei statu intelligo, quia qui contra reverentiam apostolicae Sedi debitam omnia perturbant, in vera et integra fide perseverare non possunt. Et ideo fortasse modum loquendi mutavit, et quam prius vocaverat *apostolicam Sedem*, postea vocat *Caput Fidei*, ut indicaret magnum periculum imminere, contemnendo obedientiam et reverentiam debitam apostolicae Sedi, nam facile transit usque ad periculum amittendi fidem. Et confirmatur; quia non excessit certe, neque incaute locutus est Christus, cum dixit Petro: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos:* hoc autem munus cum illo privilegio: *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua,* non tantum personae, sed etiam sedi Petri collatum est, ut lib. I. ostendimus; ergo nullus est excessus, neque incauta locutio, si Pontifex, qui tanquam viva regula fidei ad confirmandos fratres positus est, caput fidei appelletur. Unde patres concilii chalcedonensis in epistol. ad Leonem papam, *firmitatem fidei* illum appellant dicentes: *Firmitas tua filiis, quod decet, adimpleat.*

Eo vel maxime, quod recte potest intelligi, vocari caput fidei, quia est caput omnium fidelium, posito abstracto pro concreto, ad denotandum, non esse veram fidem nisi in membris huius capitis, vel fidem ipsam esse, quae membra cum capite coniungit. Unde fit, ut tam caput, quam membra fidei appellentur, quia per fidem in unum corpus coalescunt, quod est Ecclesia. Atque ita nihil aliud est esse caput fidei, quam esse caput Ecclesiae, in quo capite in suo genere fides Ecclesiae nititur. Quapropter ridiculum est, verba illa ad reges temporales accommodare, aut tantum de gubernatore politico, et solum ordinis externi causa leges ferente, caput illud interpretari, cum Gregorius aperte loquatur de capite totius Ecclesiae, et in spiritualibus; nam propter hanc etiam causam caput fidei vocat. Et quamvis verum sit, in principio epistolae Gregorium tractasse de concedendo panormitano Episcopo usu pallii, qui usus ad quamdam ecclesiasticam caeremoniam pertinet; inde sumpta occasione illum postea monet, ut disciplinam ecclesiasticam circa reverentiam apostolicae Sedis, et circa incolumem et intemeratam canonum auctoritatem, et morum integritatem observet, et observari faciat; quae omnia ad ecclesiasticum et spirituale regimen pertinent. Igitur de capite huius regiminis loquebatur Gregorius, cum Sedem apostolicam caput fidei appellavit.

2. Retorquendo ergo regis argumentum, ex hoc loco legitimus aliorum sensus erui facile potest. Nam si Gregorius sedem suam caput fidei vocavit, quia firmitas fidei, et cura ac sollicitudo conservandi ac propagandi illam, et consequenter etiam honestos mores, qui ex illa pendent, illi sedi commissa est, quando nomen *universalis Episcopi* recusavit, non supremam pastoralem curam suae sedis negare, sed verbi invidiam, et elationis vel ambitionis speciem cavere voluit. Neque solum ex citato loco, sed ex aliis etiam innumeris, imo ex eisdem, ubi de nomine *universalis* tractat, manifeste colligitur, Gregorium in se et in sede sua curam supremi et universalis Pastoris agnovisse. Nam in eadem epist. 32. ad Mauritium dixit: *Cunctis evangelium scientibus liquet, quod voce dominica sancto et omnium apostolorum Petro principi apostolo totius Ecclesiae cura commissa est.* Et infra: *Cura ei totius Ecclesiae et principatus committitur, tamen universalis Apostolus non vocatur.* Ecce ubi et principatum agnoscit, et nomen abnuit. Et in epist. 36. et 38. simul nomen illud contemnit, et universali potestate utitur dissolvendo, et reprobando illegitimum concilium sine auctoritate suae sedis congregatum, et comminando censuras Ioanni, nisi resipisceret. Imo in libro 7, epist. 64, eumdem Ioannem propter idem nomen reprehendit, licet ipse non negaret, se apostolicae Sedi subiici, ut idem Gregorius refert, qui etiam addit, *se nescire Episcopum, qui eidem sedi subiectus non sit*; ergo recusando vocabulum *universalis*, non intendit suae sedi universalem iurisdictionem negare. Unde etiam epist. 69. tractaturus eamdem causam, sic incipit: *Suscepti regiminis cura constringimur officii nostri sollicitudinem vigilanter extendere*, etc. Et infra, eamdem curam ostendit, dicens, *acta in concilio sine Sedis apostolicae auctoritate atque consensu nullas vires habere;* et in fine profert generalem censuram contra violantes sua praecepta: ut omittam alia loca supra citata, in quibus Gregorius primatum romanae Ecclesiae et commendat, et exercet.

3. Cur ergo Gregorius nomen *universalis Episcopi* tanquam profanum vetuit, et repudiavit? Respondetur cum cardinali Bellarmino lib. 2. *de clericis*, cap. ult. in fine, duobus modis posse nomen *universalis Episcopi* usurpari. Primo ad significandum unum episcopum, qui fit proprius et proximus pastor totius Ecclesiae universalis, et omnium ecclesiarum ac dioecesum particularium, eo utique modo, quo v. g. conimbricensis est unicus episcopus totius dioecesis suae, in qua potest habere vicarium unum, vel plures, non tamen alium episcopum. Hoc igitur modo fingere universalem Episcopum totius Ecclesiae contra ius divinum est, et ideo vox illa *universalis Episcopi*, in hac significatione

usurpata, profana est et sacrilega. Alio modo potest dici *universalis Episcopus*, qui per modum causae universalis iurisdictionem habet in totam Ecclesiam; non excludit autem particulares episcopos, qui et veri episcopi sint, et quasi causae proximae habentes ordinariam iurisdictionem sub Pontifice summo. Et in hac significatione sumpta vox illa in se quidem non est profana, quia rem veram et maxime sacram et Ecclesiae necessariam significat; tamen ut usurpata a patriarcha constantinopolitano profana erat, et plena superbiae et praesumptionis, quia per eam sibi tribuebat, quod non habebat. Et ob contrariam rationem attributa in eo sensu Pontifici romano non est profana, sed veritatem significat, et ideo in concilio chalcedonensi Leoni papae attributa est, ut Gregorius papa in dictis epistolis saepe testatur. Et in eodem sensu aequivalentia nomina a conciliis et patribus Episcopo romano sunt attributa, ut esse *caput universalis Ecclesiae*, in concilio chalcedonen. act. 16; *habere curam universalis Ecclesiae*, Leo epist. 82, Euseb. epist. 3, Dionys. epist. 2; *Rectorem domus Dei*, Ambros. 1. ad Timoth. 3; denique *Episcopum universalis Ecclesiae*, ut saepe vocatur in epistolis pontificiis supra allegatis, et in concilio chalcedonensi act. 3, et in multis aliis epistolis episcoporum vel principum scribentium ad Pontifices romanos, quae in actis conciliorum et inter epistolas pontificias referuntur, et specialiter videri possunt, quae in concilio chalcedonensi act. 3. leguntur.

4. Nihilominus tamen Gregorius nomen *universalis Episcopi* repudiavit, tum propter humilitatis excessum, nam in hoc melius dicere potuisset rex Angliae excessisse Gregorium, non per ambitionem, sed propter humilitatis exemplum; tum etiam, ut efficacius superbiam constantinopolitani episcopi cohiberet; tum denique, quia propter vocis ambiguitatem posset alios episcopos offendere, et hac ratione saepius utitur Gregorius, et quia hoc periculum in usu aliarum vocum non invenitur, ideo alias dotestatus non est. Et per haec etiam responsum est ad Pelagium papam, nam eadem ratione, qua Gregorius motus est, ut ex verbis in dicta ep. 1. est manifestum, et simul in eadem epistola romanum Episcopum vocat Caput omnium ecclesiarum.

De nomine autem summi Pontificis nunquam dubitatum est, ut testatur Iustinianus imperator in Authentico de Ecclesia romana collat. 1, dicens: *Ut legum originem anterior Roma sortita est, ita et summi pontificatus apicem apud eam esse, nemo est, qui dubitet*; imo concilium chalcedonense Leoni, in epist. ad eum, dicit: *Summitas tua*; et Gregorius libr. 1. Dialogorum c. 4, referens historiam de Equitio, ait: *Equitius coepit immensas gratias omnipotenti Deo agere, asserens, quod se per summum Pontificem visitasset*, cum nuncius a Pontifice missus ei dixisset: *Quia pater eius apostolicus Pontifex eum videre vellet*. Hieronymus vero in Praefat. ad evangelia Damasum vocat *summum sacerdotem*, quod perinde est. Canon ergo ille concilii carthaginensis et africani non intelligitur de romano Pontifice, sed de primate africano, ut recte Glossa exposuit in cap. 3, distinct. 99. Neque enim provincialia seu nationalia concilia, quomodo Papa vocandus esset, statuere poterant; imo fortasse ne Papae fieret iniuria, primatem suum summum Pontificem appellari patres illorum conciliorum vetuerunt.

CAPUT XX.

Aliis obiectionibus ex factis imperatorum et coniecturis desumptis respondetur.

Summarium

1. Quarta obiectio regis et prima in hoc capite.—2. Pontificis primatum convincitur, ab imperatoribus esse non potuisse. —3. Ad Phocam. —Obiectioni occurritur.— Phocas solum Pontificis primatum tutatus est. —4. Ad Iustinum seniorem. —Ad Constantinum iuniorem.— 5. Ad Constantinum Magnum. —6. Ad concilium nicaenum. —7. Alia obiectio ex coniecturis. —8. Solvitur. —Plures ex Pontificibus regimini Ecclesiae perfectissime satisfecerunt. —9. Criminationes haereticorum refelluntur. —10. Pontificis primatus non iniuriam Christi, sed singularem eius erga Ecclesiam providentiam praesefert.

1. Quarta obiectio insinuatur a rege in Praefat. pagina 60. Phocae memoriam faciente, affirmanteque usque ad Phocae tempora Pontifices romanos imperatoribus paruisse. Unde indicat, quod alii protestantes asserere solent, Phocam statuisse, ut romanus Episcopus primatum inter alios obtineret. Quibus aliqui ex historicis favere videntur, nam Beda *de Temporib.* in Phoca, sic inquit: *Hic, rogante papa Bonifacio, statuit, Sedem romanae et apostolicae Ecclesiae caput esse omnium ecclesiarum, quia ecclesia constantinopolitana primam se omnium scribebat*. Et eodem fere modo id narrant Paulus diaconus in lib. 4. *de gestis Longobardorum* c. 11, et Anastasius Bibliothecarius in sua historia, et Antonius Sabelicus Aeneade 8, lib. 6, et Pomponius Laetus in compendio hist. romanar. in Phoca, et plures alii eodem modo historiam referunt. Et propter illa sola verba persuadere volunt protestantes, eo anno (qui fuit 607, ut Genebrardus cum aliis, vel 606, ut vult Baronius) incepisse romanum Pontificem habere primatum in universam Ecclesiam,

praesertim in orientalem. Quamquam neque in hoc sibi constet; nam Magdeburgenses centur. 6. dixerunt, romanum Pontificem a Iustino imperatore anno 520. factum esse Patriarcham, nisi forte isti loculi sint do patriarchotu occidentali, illi vero do primatu, qui ad orientalem otiom ecclesiom extenderetur.

Alii dixerunt romanam Ecclesiam a Constantino IV. habuisse primatum, quia Platina in Benedicto II, dicit, *Constantinum Benedicti sanctitate permotum, ad illum sanctionem misisse, ut ille, quem clerus, populus, exercitusque romanus Pontificem delegisset, eumdem statim verum Christi Vicarium esse omnes crederent, nulla vel constantinopolitani principis, vel exarchi Italiae expectata auctoritate, ut ante fieri consueverat.* Alii in Constantinum I. hanc romani Episcopi referunt dignitatem, quia in edicto Constantini in cap. penult. d. 96. sic dicitur: *Constantinus imperator quarta die sui baptismi privilegium romanae Ecclesiae Pontifici contulit, ut in toto orbe romano sacerdotes ita hunc caput habeant, sicut iudices regem.* Et postea ponuntur late verba privilegii, quae etiam referuntur in 1. tomo concilior. et approbautur a Gelasio cum concilio 70. episcoporum. Et eisdem fere verbis utitur Leo IX. contra Michael. c. 10. Atque hinc alii dixerunt, a concilio nicaeno datum esse privilegium Ecclesiae romanae; nam Leo IX. supra dicit, Pontificem a nemine iudicori posse, *beatissimo et apostolico Pontifice Sylvestro decernente, et Constantino augusto spirituali eius filio cum universa synodo nicaena approbante.* Similesque locutiones inveniuntur in concilio IV. sub Symmacho, et in aliis supra allegotis. Alii deniquo ad tempora quidem apostolorum hanc referunt institutionem; dicunt tamen, apostolicam esse non divinam, quia interdum dicunt antiqui Pontifices, Petrum, volentibus aliis apostolis, in principem eorum constitutum fuisse. Do quibus et aliis erroribus videri possunt Turrecrem. lib. 2. *de Eccles.* c. 39. et sequentib. et Bellar. lib. 2. *de Pontif.* c. 17.

2. Verumtamen haec omnia neque fundamentum habent, neque verisimilitudinem ullam, quia primatus Ecclesiae romanae antiquior est omnibus imperatoribus christianis, ut ex traditione antiquissimo supra demonstratum est. Praeter quam quod etiam probavimus, temporales reges nullam habere spiritualem potestatem, vel iurisdictionem, quo de rebus ecclesiasticis possint disponere. Primatus autem ecclesiasticus spiritualis et supernaturalis est, ut probavimus; quomodo ergo poterant imperatores illum instituere, aut conferre? Denique probavimus, dignitatem hanc esse ex Christi institutione, et ex vi illius durare per continuam successionem, semperque ex eodem divino iure transire ad romanum Pontificem, supposita determinatione od talem Sedem a Petro facta; ergo vanum est quaerere institutionem huius dignitatis ab imperatoribus. Quin potius neque a conciliis, vel patribus, neque ab apostolis, sed ab ipso Domino initium habuit, ut Anacletus et alii pontifices supra relati testantur, et ex evangelio ita a patribus intellecto probavimus. Unde ubicumque scriptum inveniatur ab aliquo ex patribus vel scriptoribus catholicis, romanam Sedem ab aliquo concilio vel a patribus habere primatum, sensus est, habuisse non tanquam ab instituente, vel donante, sed ut a declarante vel defendente, seu conservante talem dignitatem. Sic enim concilium nicaenum declaravit, romanum Episcopum habere primatum in omnes, et addit, *semper etiam habuisse.* Optime vero Nicolaus I. in ep. ad Michaelem imperatorem dixit: *Privilegia huic sanctae Ecclesiae a Christo sunt donata, a synodis non donata, sed celebrata et honorata.* Sic dixit Iustinianus imp. in Authen. de Ecclesiast. tit. cap. 1: *Sancimus secundum definitionem synodorum, sanctissimum senioris Romae Papam primum esse omnium sacerdotum.*

3. Quod ergo rex Angliae dixit, ante Phocam romanos Pontifices paruisse imperatoribus, ad sequentia capita spectat, ubi do comparatione utriusque potestatis agemus, et id falsum esse ostendemus. Quod vero insinuat, et clarius contendunt alii protestantes, Phocam aliquid potestatis vel iurisdictionis romano Pontifici contulisse, falsum est, et aut ex ignorantia, aut (quod verisimilius est) ex malevolentia protestantium introductum. Est enim ex dictis in praecedenti puncto recolendum inter Gregorium et Ioannem constantinopolitanum fuisse contentionem de vocabulo *universalis*, quae non tam fuit de re, seu de potestate ipsa (nam Ioannes ipse, ut vidimus, subditum se esse Gregorio fatebatur), quam de titulo, qui propter aliorum offensionem, superbiam, et periculum transeundi in schisma romanis Episcopis maxime displicuit. Cum ergo Pelagius et Gregorius neque suis monitis, neque interventu imperatorum Ioannem constantinopolitanum ad suam sententiam et saniorem mentem trahere potuissent, et Cyriacus Ioannis successor in eadem dementia perseveraret, Bonifacius III, qui post Sabinianum unius tantum anni Pontificem, Gregorio successit, apud Phocam obtinuit, ut Cyriacum compelleret illum titulum non usurpare, declarando soli Ecclesiae romanae posse competere, ut recte Platina in Bonifacio III, Blondus lib. 9, decad. 1, Genebrardus in *Chronico* anno 607, et Baronius in Annalib. anno 606. declararunt. Estque per se evidens, quia multo ante Phocam in conciliis nicaeno et aliis declaratus

fuerat Sedis apostolicae primatus, et specialiter in concilio chalcedonensi proclamatus fuerat romanus Pontifex universalis Episcopus, quamvis Pontificum modestia ac moderatio nomen illud acceptara noluerit. Advertit etiam Baronius, Cyriacum non negasse subiectionem et obedientiam romano Pontifici, quia statim post electionem suam responsales suos simul cum epistola synodali ad Gregorium papam misit, ut ex eodem Greg. habetur lib. 6, epist. 31. Ex quo etiam constat, Gregorium nunquam fuisse conquestum de usurpata iurisdictione, sed de ambitioso titulo aliis episcopis et maxime Sedi romanae iniurioso. Igitur Phocas auctoritate sua romanam Sedem defendit, et superbiam Cyriaci compressit, nihil vero novum Benedicto contulit.

4. De Iustino autem nullam invenio historiam, quae in auctoritate sit, referentem, Iustinum seniorem aliquid potestatis romano Episcopo contulisse, non solum in illo anno 70, verum etiam nec in toto tempore imperii sui. Nam licet cum magna fide et reverentia ad Hormisdam papam saepe scripserit, et ad Ecclesiam romanam munera miserit, nunquam tamen specialia privilegia illi Sedi contulit: unde igitur errorem illum vel suspicionem eius haeretici sumere potuerunt? praesertim quia ex actis in concilio chalcedonensi, et multis aliis supra adductis evidenter ostensum est, primatum Ecclesiae romanae ante Iustinum in universo orbe fuisse notissimum. Atque eodem modo facile confutatur, quod de Constantino IV. dicebatur, nam hic plus quam ducentis annis post Iustinum imperavit; sed primatus Ecclesiae romanae antiquior fuit Iustino, et ideo ab illo esse non potuit; ergo multo minus a Constantino noviore oriri potuit. Neque verba Platinae hoc iudicant, sed solum imperatorem Constantinum cessisse consuetudini, qua solebat consensus imperatoris vel hexarchi ad consummatam Pontificis creationem expectari, de potestate autem summi Pontificis nihil Constantinus locutus est, imo ex verbis eius aperte colligitur, ipsum sensisse, Pontificem rite electum statim esse Vicarium Christi.

5. Eadem responsio locum habet in Constantino Magno, nam ante illius conversionem Pontifex romanus ecclesiasticam iurisdictionem in universa Ecclesia exercebat, non solum in Occidente, sed etiam in Oriente, ut satis in superioribus ostensum est. Nihil ergo ad hanc potestatem pertinens Constantinus Ecclesiae romanae contulit, sed quod invenit, id probavit, et credidit; imo etiam sua obedientia et subiectione recognovit, et in reverentiam et honorem tantae dignitatis temporalia etiam bona Ecclesiae romanae concessit, ut maiorem honorem et splendorem illi conciliaret. Quod ex verbis eiusdem edicti constare potest; nam in principio confitetur, Deum per apostolos Petrum et Paulum mirabilia erga se operatum esse. *Interveniente*, ait, *Patre nostro Sylvestro, et universali Papa.* Et infra sic inquit: *Quantam potestatem idem Salvator noster suo apostolo beato Petro contulit in coelo ac terra, lucidissime nobis idem venerabilis Pater edixit.* Et infra subiungit: *Iudicavimus, ut sicut in terris sanctus Petrus vicarius Filii Dei videtur esse constitutus, etiam et Pontifices, qui successores sunt ipsius principis apostolorum, principatus potestatem amplius, quam terrena imperialis amplitudo habere videtur, obtineant.* Interponit autem haec verba: *Concessam a nobis et a nostro imperio*, quod intelligendum est de concessione per consensum et recognitionem, non per propriam donationem, ne verba haec repugnent praecedentibus, in quibus, Petrum fuisse Christi Vicarium, et romanum Pontificem esse successorem eius, confessus est; et ideo eius principatum praefert imperiali, non poterat autem imperator dare potestatem imperiali maiorem. Vel etiam intelligitur concessisse Sedi Petri splendorem et principatum temporalem in spiritualis honorem, ut ita in maiori esset honore, quam ipsum imperium. Quod significant verba sequentia, in quibus valde notandum est, appellare imperium *terrenam potentiam, et terrenum thronum*, pontificatum vero *sacrosanctum et sedem sacratissimam beati Petri*, etc.

6. Ad ultimam partem de concilio nicaeno et aliis patet etiam responsio ex dictis et ex verbis Leonis III. ibidem citatis; prius enim dicit, Pontificem a nemine iudicari, *sancto Sylvestro divinitus decernente*, hoc est, non a se statuente, sed ius divinum declarante: hoc enim verba in rigore indicant, et materia postulat, non enim poterat ipse auctoritate sua se ipsum eximere; declaravit ergo se divinitus exemptum. Et addit Leo: *Constantino augusto et nicaena synodo approbante, et subscribente*, utique definiendo, declarando, et promulgando tale esse divinum privilegium apostolicae Sedis. Et nihilominus addit Leo, Constantinum contulisse hoc privilegium, quod necessario intelligendum est iuxta superius dicta, contulisse scilicet approbando, et ut observaretur, statuendo. Et sic etiam dixit Ioannes II. in epist. ad Iustinianum imperatorem: *Romanae Sedis reverentiam conservatis, et ei cuncta subiicitis, et ad eius deducitis unitatem, ad cuius auctorem, hoc est apostolorum primum, Domino loquente, praeceptum est: Pasce oves meas, quam esse omnium vere ecclesiarum caput, et patrum regulae, et principum statuta declarant, et pietatis vestrae reverendissimi testantur affectus.* Quibus verbis recte complectitur, quid Christus, quidve patres et principes huic dignitati contulerint; nam a Christo

est iustitutio et collatio potestatis eum praeeepto pascendi, a patribus est declaratio ac definitio, Imperatoribus vero proprie competit recognitio et defensio. Denique idem cum proportione dicendum est de apostolis respectu Petri; non enim alii apostoli contulerunt Petro potestatem, ut ex evangelio constat, sed datam a Christo libentissime acceptarunt.

7. Praeter has obiectiones solent e protestantibus alioe fieri ex rationibus, seu conieeturis petitae, ut quod unus homo non possit Ecclesiam per universum orbem diffusum commode gubernare. Unde ad hoc persuadendum solent exaggerare, vel etiem fingere defectus aut vitia, quae in aliquibus Pontificibus notata suet; et rex Angliae non praetermittit insimulare quaedem, quae in electionibus Pontificum committi affirmat. Denique alii adduet vulgarem et in multis rebus communem eorum obiectionem, quia fit magna iniurie Christo, si praeter ipsum aliud constituatur totius Ecclesiae caput.

8. Sed haec parvi momenti sunt, nam si hoc Ecclesiae regimen mere humanum esset, et solis humania viribus, prudentiave morali aut solo naturali arbitrio peregendum esset, non immerito unius hominis capacitatem excedere iudicaretur; quin potius fatemur, neque ordinaria gratiae auxilia ad id sufficere, nisi Deus longe maiora et specialia offerret. Cum autem Christus Dominus et singularem providentiae suae praesentiam, et Spiritus sancti assistentiam suo Vicario promiserit, et pro illius fide peculiariter rogaverit, quamvis humanae fragilitati difficile sit onus spiritualiter gubernandi totum universum, non est tamen impossibile, nec ita moraliter difficile, quin plures Pontifices, et maiori ex parte egregie illud sustinuerint, et perfecte ac sancte impleverint. Eo vel maxime, quod licet unus sit supremus Pontifex, non tamen solus ubique et immediate gubernat, sed alios etiam episcopos, et pastores in partem sollicitudinis ex divina iustitutione vocat, eisque quantum expedit, partem suae iurisdictionis communicat, sibique maiora et graviora, omnemque recursum ad conservandum unitatem et concordiam necessarium reservat. Atque hoc modo unius regimen non solum fit possibile, sed etiam ad unitatem Ecclesiae conservandam fuit necessarium, ut ostendimus; imo etiam esset suo modo facile, nisi per errores et schismata perturbaretur.

9. Ad ea vero, de quibus personas pontificum eorum hostes criminantur, dicere in primis possumus cum Augustino epist. 165: *In illum ordinem episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro usque ad Anastasium* (nos dicemus usque ad Paulum V.), *qui nunc eamdem cathedram sedet, etiamsi quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil praeiudicaret Ecclesiae, neque innocentibus christianis, quibus Dominus praevidens de praepositis malis ait: Quae dicunt, facite; quae autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, et non faciunt; ut certa sit spes fidelibus, quae non in homine, sed in Domino collocatur.* Deinde addere possumus, quod idem Augustinus Donatistis respondit, lib. *de unico baptismo* contra Petilian. cap. 16: *Quid opus est, ut episcoporum romanae Ecclesiae, quos incredibilibus calumniis insectatus est, obiecta ab eo crimina diluamus? Nam licet de criminibus arguantur, numquid etiam convincuntur? aut convicti aliqua instrumentorum firmitate monstrantur?* et caetera, quae eleganter prosequitur. Non negamus tamen, aliqua peccata et scandala de aliquibus Pontificibus in historiis referri, sed hi et pauci sunt comparatione multitudinis tot illustrium et sanctorum Pontificum, et mirum esse non debet, quod in tanta multitudine pauci mali inventi sint, cum inter duodecim apostolos unus traditor fuerit. Unde sicut iste apostolicam dignitatem non foedavit, ita neque ullus Pontifex pravus apostolicam Sedem maculavit, quia nullus in eis fuit haereticus, saltem qui haeresim publice docuerit, et vita mala sanctitatem sedis non diminuit. Et quod de personis Pontificum dicimus, de eorumdem electione dictum intelligatur. Nam quod rex Angliae obmurmurat, nostra aetate accidisse ignoramus; et licet fortasse interdum commissum sit, immerito notatur, ac reprehenditur, ac si frequens vel perpetuum esset: ideoque merito Bellarminus respondit: *Solemne est adversariis, id, in quo unus aliquando peccavit, ad omnes transferre.* Ac denique licet in tali electione homines ut homines interdum delinquant, non inde necessario fit, ut electio non sit ab Spiritu sancto, qui novit malis bene uti, etiam ad dignam personam eligendam; et licet interdum propter sua occulta iudicia permittat, ut in electione personae erretur, nihilominus propter Ecclesiae bonum et firmam institutionem Spiritus sanctus assistit, ut rite electo, quicumque ille sit, suam conferat potestatem, et ita peccata hominum non obstant, quo minus uno vel alio modo electio ab Spiritu sancto sit.

10. Denique ad ultimam partem negamus, in iniuriam cedere Christi, quod unum habeat in terris Vicarium, qui suo modo caput visibile militantis et visibilis Ecclesiae sit, quia hoc est caput ministeriale; ipse autem Christus solus semper est caput principale. Sicut etiam supra de petra dicebamus, vel sicut Christus etiam in Scripturae dicitur *Pastor animarum nostrarum*, 1. Petr. 2; quod non obstat, quo minus aliis hominibus dicatur: *Posuit vos Spiritus sanctus episcopos regere Ecclesiam Dei*, Act. 20. Nam licet Christus sit *Princeps pastorum* supre-

mus et principalis, ut dicitur in I. Petr. 5, nihilominus alii etiam sunt pastores tanquam ministri illius Principis; imo isti etiam interdum principes appellantur, iuxta illud: *Constitues eos principes super omnem terram;* omnes tamen sunt sub illo supremo Principe. Ita ergo Papa et est pastor, et episcopus, et princeps pastorum et episcoporum, utique mortalium, seu ministeriolium sub immortali et absoluto Principe. Atque eodem modo est ministeriale et mortale caput sub principali et immortali. Et ideo hoc non solum non derogat dignitati Christi, sed etiam caritatem et potentiam eius, et singularem erga Ecclesiam suam providentiam commendat.

CAPUT XXI.

Utrum personae principum, seu regum temporalium spirituali potestati summi Pontificis subiectae sint.

Summarium

1. Potestas spiritualis et temporalis dupliciter inter se conferuntur. — 2. Variae quaestiones, quae ex unius potestatis subordinatione ad aliam oriuntur. — 3. Error protestantium circa subiectionem regum ad Pontifices. — Fundamentum huius erroris. — 4. Assertio de fide. — Reges temporales in spiritualibus Pontifici subiiciuntur. — 5. Probatur conclusio, primo ex concilio nicaeno et patribus. — 6. Probatur item ex factis imperatorum. — 7. Plures reges Angliae amplexati sunt hanc assertionem. — 8. Ex Anglorum factis eadem regum subiectio stabilitur. — 9. Alia eorumdem gesta referentur praesens institutum confirmantia. — 10. Ratione etiam efficaci eadem regum subiectio demonstratur.

1. Quamvis in praesenti praecipue agendum sit de subordinatione seu comparatione spiritualis et temporalis potestatis, non ad illarum perfectam cognitionem hoc praecipue declarandum superest; nihilominus ab ipsis personis, in quibus tales potestates insunt, initium sumimus, quia fundamentum praedictae subordinationis inde maxime pendet. Quod ut declarem, adverto, praedictas potestates spiritualem et temporalem posse comparari vel in nobilitate et excellentia, vel in subordinatione et subiectione unius ad alteram; haec enim duo adeo diversa sunt, ut possint separari, ad eum modum, quo in physicis facultatibus potest una esse excellentior alia (ut visus auditu), etiam si una alteri in actione sua non subiiciatur, vel subordinetur. Nunc ergo non comparamus has potestates in absoluta perfectione et excellentia; nam explicando distinctionem spiritualis potestatis a temporali, satis ostendimus, illam esse excellentiorem ista, quod etiam ex professo docui in opere *de Legibus*, et supposita distinctione utriusque potestatis, vix potest habere dubitationem. Quis spiritualis potestas est altior quaedam participatio divinae potestatis, perfectiores effectus, altiorem finem, nobiliorem originem, et quoddam esse divinioris atque excellentioris ordinis habens, ut variis etiam loquendi modis patres ostenduot, quos in citatis locis notavi.

2. Comparamus ergo has potestates in subordinatione ac dependentia unius ab alia, quae vel inter ipsas potestates formaliter (ut sic dicam) cogitari potest, vel solum inter personas, in quibus tales potestates existunt. Inquiri enim potest, an una ex his potestatibus possit alteram ad suos actus applicare, vel ab eis cohibere: vel an persona habens unam potestatem subiiciatur habenti aliam quoad actus ad illam pertinentes, in quo etiam quaeri potest, an haec subiectio reciproca, vel tantum ex altera parte sit. Quae omnia, ut punctum difficultatis attingamus, de illis personis tractanda proponimus, in quibus hae potestates in supremo excellentiae gradu inveniuntur, ut sunt imperator et Pontifex summus. Tres igitur resultant quaestiones. Prima est, an summus Pontifex personas regum et principum temporalium habeat sibi spiritualiter subiectas. Secunda, an Pontifex habeat sibi subiectam non solum personam regis, sed etiam eius potestatem temporalem, quantumvis supremam, ita ut possit illius actus praecipiendo dirigere, exigere, supplere, vel impedire. Tertia his consequens est, an Pontifex ratione suae spiritualis potestatis possit christianos principes non solum dirigere praecipiendo, sed etiam cogere puniendo, etiam usque ad regni privationem, si opus fuerit, quod est fere punctum et cardo totius controversiae, et idea accuratius tractandum est. Possunt que tres similes quaestiones e converso moveri, scilicet an rex vel imperator personas Papae vel aliorum episcoporum habeat sibi in temporalibus et civilibus subiectas. Item an rex sua temporali potestate possit spirituali dominari, in ordine ad suam gubernationem illam excitando, aut cohibendo. Tertio, an possit rex praecipere Pontifici cum potestate coercitiva, etiam usque ad depositionem. Ex his autem tribus posterioribus quaestionibus prima ad disputationem de exemptione clericorum a potestate civili pertinet, cui totum librum sequentem dicamus, et ideo ibi copiose tractabitur; hic vero solum de persona Pontificis aliquid attingemus, quantum ad solvendas aliquas obiectiones fuerit necessarium. Secunda vero quaestio, supposita resolutione priorum quaestionum, nullam habet difficultatem, et ideo cum illis per quamdam consecutionem expedietur. Tertia vero quaestio adnexa est praecedentibus, et quatenus spectare potest ad Pontificem, ut Pontifex est, in sequentibus etiam obiter expedietur, quate-

nus vero de Pontifice, ut est homo vel civis, in sequenti libro simul cum prima resolvetur.

3. In hoc ergo capite prima quaestio proposita tractanda est, in qua sententia protestantium est, regem temporalem, et in universum principem in temporalibus supremum nulli homini in spiritualibus esse subiectum, ac subinde nec potestatem regis a potestate alicuius hominis pendere. Qui error a Marsilio Paduano originem duxit, et illi maxime adhaesit Henricus VIII. rex Angliae, quem nunc serenissimus Iacobus imitatur, ut non solum eius facta, sed etiam verba, quae in variis locis suae praefationis posuit, ostenduut. Nam in hoc sensu pag. 2. de temporalibus regibus ait: *Quos Deus in altissimo dignitatis gradu quasi suos vicarios et legatos ad exercenda iudicia in suo solio collocavit.* Et clarius in pag. 5: *Nam neque me Pontifice ulla ex parte inferiorem esse credam.* Et iterum ad reges pag. 10: *Quos Deus praecipuos in terris vicarios in administratione iustitiae esse iussit.* Et in eodem sensu dicit pag. 14, controversiam, quam cum suis subditis catholicis habet, non aliunde esse motam, *quam ab ambitiosa pontificum tyrannide, quam illi contra auctoritatem Scripturarum, contra conciliorum antiquorumque patrum mentem sibi in temporalia regum iura iniuste usurparunt.* Tandemque ibidem concludit, in hac regum auctoritate asserenda (utique in hoc sensu) totam suam apologiam impendisse. In quibus locis, licet interdum de subiectione in temporalibus loquatur, intelligit tamen de subiectione tam directa, quam indirecta, ut enim utramque a regibus excludat, spiritualem etiam negat, ideoque potestatem etiam spiritualem sibi arrogat, et in hoc fundamento tota eius machina nititur.

Cum haec scriberem, liber illustrissimi cardinalis Bellarmini ad manus meas pervenit, in quo Guillelmo Barclaio, qui Pontificis potestatem in rebus temporalibus novo quodam modo negavit, respondet. Profitebatur enim ille, habere Pontificem supremam potestatem in spiritualibus, etiam supra reges et imperatores, et nihilominus negavit subordinationem potestatis temporalis ad spiritualem, et consequenter etiam negavit, posse Pontificem in temporalibus rebus ad ius vel dominium regis pertinentibus mutationem aliquam facere, vel in illis aliquid disponere. Et quanquam in praedicto libro multa eius fundamenta referantur, nullum tamen grave vel ab auctoritate, vel ab urgente ratione petitum invenio, et quoliacumque illa sint, illis tam plene et erudite cardinalis satisfacit, ut nihil addere necesse sit. Summa itaque omnium est, quia reges christiani habent supremam potestatem in temporalibus; repugnat autem esse supremam, et esse alteri subiectam, sive directe, sive indirecte. Ad utrumque autem persuadendum ex Scripturis colligit vulgaria testimonia, quibus obedientia ad temporales principes commendatur, et adiungit potestatem Pontificis quoad temporalia nullum in Scriptura habere fundamentum, neque in usu vel traditione Ecclesiae. Multa etiam accumulat, in quibus quaestionem hanc de potestate spirituali Pontificis cum quaestione de exemptione clericorum confundit, cum tamen, ut saepe dixi, distinctae sint, et ex principiis longo diversis definiendae; ideoque omnia, quae ad exemptionem pertinuerint, in sequentem librum remittimus, aliis vero in capite sequenti satisfaciemus.

4. Principio ergo contra regem Angliae id statuimus, quod Barclaius admittit, Pontificem romanum esse spiritualem patrem et pastorem summum regum et principum temporalium, quantumcumque in suo ordine supremi sint; ac proinde in his, quae ad animam et spirituale regimen spectant, reges esse Pontifici romano subiectos. Haec assertio directe respondet primae quaestioni propositae, estque de fide catholica tenenda. Et nova probatione non indiget, sequitur enim evidenter ex principiis capitibus praecedentibus traditis. Ostendimus enim, Papam esse Pastorem omnium ovium Christi; at reges christiani inter oves Christi computantur, alioqui extra ovile et extra Ecclesiam catholicam erunt; ergo etiam illorum pastor est Papa; ergo e converso ipsi spirituali Pontificis potestati subiacent; nam haec duo correlativa et inseparabilia sunt. Quapropter Scripturae, pontificum, conciliorum et patrum testimonia, quae probant, Pontificem summum succedere Petro in universali potestate regendi Ecclesiam, probant etiam, reges subdi eidem potestati Pontificis, saltem in spiritualibus; nam potestas data in totum ovile, seu corpus, ad singulas oves, seu partes extenditur. Et quo ratione illa potestas caeteros baptizatos cuiuscumque inferioris conditionis sub se complectitur, eadem reges etiam et imperatores comprehendit, quia nullo iure exempti sunt, et regia dignitas cum christiana subiectione non repugnat, alias etiam cum christiana fide et professione pugnaret, cum ipsa Christi fides obedientiam hanc a suis cultoribus requirat.

5. His generalibus rationibus et testimoniis addi possunt speciosa verba, in primis concilii nicaeni canone 39. inter octuoginta ex arabico translata, ubi de Pontifice romano dicit: *Ipse est primus sicut Petrus, cui data est potestas in omnes principes christianos, et omnes populos eorum, ut qui sit Vicarius Domini nostri Iesu Christi super cunctos populos, et universam Ecclesiam christianam.* Unde Symmachus papa Apolog. in Anastasium imperatorem, sic ad eum loquitur: *Tu si christia-*

nus princeps es, qualiscumque praesulis apostolici debes vocem patienter audire. Et Anastasius papa II. in epistola I ad Anastasium imperatorem, obedientiam in his, quae illum monebat, ab ipso requirit. Et Gelasius ad eumdem: *Licet praesideas humano generi dignitate rerum terrenarum, tamen praesulibus divinarum devotus colla submittis.* Et infra: *Subdi te debere cognosce religionis ordine*, etc. Ex testimoniis etiam supra allatis, quibus primatum romanae Sedis ostendimus, multa expresse declarant, inter oves Petro commissas, etiam reges et imperatorem numerari. Praesertim Nazianzenus in oratione ad populum timore perculsum: *Suscipe*, ait, *vocem liberiorem; scito, te esse ovem gregis mei.* Et Chrysostomus homil. 83: *Si is, qui diademate coronatur, indigne adeat, cohibe; maiorem illo potestatem habes.* Et Ambrosius libro *de dignitat. sacerdot.* cap. 2. ait, *regum colla submitti pedibus sacerdotum.*

6. Multum denique veritas haec ex factis, exemplis, ac testimoniis christianorum imperatorum ac regum manifestatur; nam in primis de Philippo I. imperatore christiano memoriae proditum est, obedivisse Fabiano papae, praecipienti, ut ad communionem non prius accederet, quam inter publicos poenitentes sedens peccata defleret, ut Eusebius refert lib. 6. Histor. cap. 25, alias 27, et Nicephorus libro 5, capite 25, alias 27. De Constantino etiam nota est historia, quod in concilio se ab episcopis iudicandum esse dixerit, non de illis iudicaturum, apud Ruffinum lib. 1, cap. 2. Satis etiam pie Iustinus imperator in l. 4, C. de Summ. Trinit. et fide catholica: *Nos*, inquit, *reddentes honorem apostolicae Sedi, et vestrae sanctitati, quod semper nobis in voto fuit, et est, ut decet Patrem, honorantes vestram sanctitatem, omnia, quae ad ecclesiarum statum pertinent, festinavimus ad notitiam deferre vestrae sanctitatis, quoniam nobis semper fuit magnum studium unitatem vestrae apostolicae Sedis, et status sanctarum ecclesiarum custodire.* Et alia, quae prosequitur, quibus satis se ostendit spiritualiter apostolicae Sedi subiectum, ut recte intellexit, et laudavit Ioannes pontifex in rescripto, quod in eadem lege refertur § *Inter claras*, ubi inter alia dicit: *Romanae Sedis reverentiam conservatis, et ei cuncta subiicitis, et ad eius deducitis unitatem*, et caetera, quae supra retulimus.

Sunt etiem valde notanda verba Caroli Magni imperatoris: *In memoriam beati Petri honoremus sanctam romanam et apostolicam Sedem, ut quae nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra ecclesiasticae rationis; quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licet vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus, et pia devotione toleremus.* Quae verba ex capitulis Caroli refert Gratianus in cap. 3, dist. 19; et Nauclerus volumin. 2, generat. 28. dicit esse unum ex viginti tribus legum capitulis, quae Carolus ad suos subditos misit. Et receptum est a patribus in concilio triburiensi canone 30. Unde etiam dixit Symmachus papa in sexta synodo romana: *Non licet imperatori vel cuiquam pietatem custodienti quidquam, quod apostolicis regulis obviet, agere.* Et refert Gratianus in cap. 2, dist. 10, ubi similia verba ex Calixto, Marcellino, et Adriano papa referuntur. Imo idem Adrianus papa in ultimo suorum capitulorum: *Generali*, ait, *decreto constituimus, ut execrandum anathema sit, et veluti praevaricator catholicae fidei semper apud Deum reus existat, quicumque regum vel potentum deinceps romanorum Pontificum decretorum censuram in quocumque crediderit, vel permiserit violandam*, ut est apud Gratianum in c. *Generali* 25, q. 1.

Possunt praeterea his adiungi plura signa reverentiae et obedientiae, Sedi apostolicae data ab imperatoribus et regibus in omnibus locis ac temporibus. Nam in primis fere omnes vocant *spiritualem Patrem*, et addunt *beatissimum, sanctissimum*, aut aliquid aequivalens, ut videre licet in multis epistolis diversorum imperatorum ad Leonem papam, Hormisdam, Anastasium, et alios: specialiterque notari possunt verba Ladislai regis Ungariae in orat. ad Nicolaum V, ubi vocat *Pontificem maximum, unicum christianorum principem, et regum Regem, ac in terris Deum*, ut extat apud Cocleum lib. 11. Historiae Hussitarum. Deinde confitentur saepe, et recognoscunt cathedram Petri in Pontifice romano, eiusque universalem iurisdictionem in totam Ecclesiam, ut constat ex Constantino, et aliis supra allegatis, et ex Valentiano epist. ad Theodos. in Act. 1. concilii chalcedon. et in alia eiusdem ad Leonem, ubi eum ait, *habere principatum sacerdotis, fidei praesidentem, et ipso auctore congregandum esse concilium*, et ex aliis quae ibi videri possunt. Item ex Iustiniano in legibus, et Authenticis in superioribus citatis, et ex literis ad Bonifacium II, quae inter gesta Bonifacii tom. 2. concilior. referuntur, ubi prius de apostolica Sede intelligit illud: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, et subiungit: *Haec, quae dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in Sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio.* Et infra: *Anathematizamus omnes, qui contra sanctam romanam et apostolicam Ecclesiam superbiendo suas erigunt cervices, sequentes in omnibus apostolicam Sedem et praedicantes eius omnia constituta.*

Et Fridericus I. in epistola ad Emmanuelem graecum Imperatorem prius dicit, romanem Ecclesiam omnium ecclesiarum unicam matrem, dominam, et megistram a Deo esse ordinatam. Unde infert: *Summo Pontifici, quem nomine tenus sanctum appellas, debitam obedientiam exhibeas et honorem.* Fertur etiam epistola Leonis Armenorum regis ad Innocentium III. *quem Dominum, et in Christo Patrem, et universalem Papam appellat, et Pastorem, quem Deus Ecclesiae suae praeesse voluit.* Et subiungit: *Vestri luminis gratia informati omne regnum nobis a Deo commissum, et omnes Armenos ad unitatem sanctae romanae Ecclesiae, divina inspirante clementia, revocare cupimus, et optamus.* Similia scripsit Michael Paleologus ad Gregorium X. sub annum 1274. Et plure Andronicus imperator graecus in epistola, quae extat in Bibliotheca Palatina, ubi romanam Ecclesiam dicit habere supremum absolutumque principatum super universam catholicam Ecclesiam ab ipso Domino traditum, etc.

Praeterea Carolus rex Franciae in epistola ad Adrianum II. sic scribit: *Sanctissimo Patri Adriano summo et universali Pontifici Carolus Dei gratia rex, et spiritualis filius vester,* etc. Et Hugo rex Franciae ad Ioannem papam XV. inter alia dicit: *Hoc ex integro affectu dicimus, ut intelligatis, et cognoscatis, nos et nostros vestra nolle declinare iudicia.* Et Ludovicus etiam rex Galliae epist. ed Pium II. prius bis verbis illum salutat: *Beatissimo Patri nostro Pio papae II. obedientiam filialem;* et deinde subiungit: *Te Vicarium Dei viventis ea veneratione prosequimur, ut sacra tua monita, praesertim in ecclesiasticis rebus, velut vocem Pastoris audire, illisque parere prompta mente velimus, te domini gregis Pastorem profitemur, et acimus, teque iubentem sequimur,* etc. Ita sanctus Ludovicus rex Franciae inter documenta ed Philippum filium ante mortem scripta inquit: *Sis devotus, et obediens matri romanae Ecclesiae eiusque Pontifici tanquam spirituali patri te morigerum praebeas.* Ita praeterea Sigismundus rex Poloniae in epistola ad concilium lateranense sub Leone X, quae habetur in eius act. 7, obedientiam praestat summo Pontifici, et addit, *iuxta consuetudinem maiorum meorum.*

Et in eodem concilio sess. 2. in principio habetur mandatum regis catholici Ferdinandi, in quo inter alia multa illustrissima suae fidei testimonia hoc ponit: *Profitemur nos filium sanctae romanae Ecclesiae matris nostrae deditissimum, proque eius honore, atque statu animam ponere paratissimum.* Et infra subdit, se mittere legatum, ut intersit concilio, *ibique*, ait ille rex, *obedientiam debitam praefato beatissimo Domino nostro Papae toties, quoties opportunum fuerit, praestandam*, etc. Et similia fere verba ex Carolo V. habentur in edicto wormatiensi. Neque plura testimonia Hispaniarum regum referre necesse est, quia res est notissima, et quia rex Alphonsus in suis Legibus, parte prima, tit. 5, l. 2, 3, 4, et 5, ex professo non solum profitetur, sed etiam erudite pontificiam dignitatem et potestatem declarat, dicens, ratione illius esse speciali modo, *Vicarium Christi, et successorem Petri,* ac propterea per antonomasiam *Apostolicum* appellari, et nominari etiam *Papam*, quia *Pater patrum, et caput episcoporum, et aliorum praelatorum. Et propterea*, inquit, *omnes christiani totius orbis, quando ad ipsum accedunt, pedem eius osculantur.* Addit deinde in fine legis 4: *Eum, qui negaverit, Pontificem habere hanc potestatem, vel esse caput Ecclesiae, non solum excommunicatum esse, sed etiam haereticum.* Et in l. 5. generaliter et sine exceptione dicit, omnes christianos teneri ad obediendum Pontifici in spiritualibus, et alia similia.

7. Venio ad reges Angliae, qui a principio suae vocationis ad fidem usque ad Henricum VIII. romanum Pontificem tanquam supremum Ecclesiae Pastorem recognoverunt. Primus enim Britanniae rex Lucius statim ac fidem suscepit ad Eleutherium misit epistolam, *obsecrans* (ait Beda) *ut per eius mandatum Christianus efficeretur, et mox effectum piae postulationis consecutus est.* Quo facto, et exemplo ostendit aperte, recognovisse Pontificem ut Pastorem suum, quomodo enim sacramentum tam necessarium ab alio, quem a Pastore suo postulasset? Item professus est, illum habere claves totius Ecclesiae, et ad illum principaliter pertinere per ianuam baptismi reges et principes intra Ecclesiam recipere. Alioqui cur non potius ab aliquo episcopo britannico (si fortasse aliquis tunc ibi erat ex praedicatione et ordinatione Iosephi succedens), vel saltem ab aliquo vicino episcopo baptismum postulasset? Nam, ut ex Irenaeo lib. 1. cap. 8. sumimus, iam eo tempore in Germania, Gallia, et Hispania, quae sunt provinciae Britanniae insulae, quam Roma viciniores, erant fundatae ecclesiae, et episcopi creati, cur ergo ad nullum illorum nuncios misit sed ad Romanum solum? Non certe alia ratione, nisi quia illum tantum universalem iurisdictionem et superiorem potestatem in Ecclesiam habere credidit. Supra etiam retulimus ex Beda lib. 3, c. 25, regem Osuni cum audisset, Petro principaliter esse datas claves regni coelorum, et illius successorem romanum Pontificem esse crederet, dixisse: *Ego vobis dico, quia hic est ostiarius ille, cui ego contradicere nolo, sed in quantum novi, et valeo, huius cupio in omnibus obedire statutis. Haec di-*

cente rege (ait Beda), *faverunt adsidentes, et ad ea, quae meliora cognoverant, sese transferre festinabant.* Multaque alia de recursu regum Angliae ad apostolicam Sedem in rebus et negotiis ecclesiasticis Beda refert.

Item Ioannes papa X. Eduardum regem tanquam ovem suam admonuit, ut refert Polydorus libr. 6. Estque optima epistola regis Eduardi ad Nicolaum II, quam sic inscribit: *Summo universalis Ecclesiae Patri Nicolao Eduardus gratia Dei Anglorum rex debitam subiectionem et obedientiam.* Baronius anno 1060, n. 9. Et postea in epistola confitetur, et postulat, ut quod praedecessor Papae ipsi iniunxerat sub nomine obedientiae, et poenitentiae pro quodam voto, ratum habeat, et ut quaedam privilegia confirmet; et postea dicit, *se* augere, et confirmare donationes et consuetudines pecuniarum, quas habet S. Petrus in Anglia, easque mittere collectas cum regalibus donis, etc. Similes fere inveniuntur epistolae alterius Eduardi regis Angliae ad Bonifacium VIII, et alterius ad Clementem VI. Baronius anno 1190. Et sunt etiam optima verba regis Richardi II. ad Clementem III: *Iustiorem exitum facta principum sortiuntur, cum a Sede apostolica robur et favorem accipiunt, et sanctae romanae Ecclesiae colloquio diriguntur. Propterea dignum duximus ad notitiam Beatitudinis vestrae transmittere, quae inter nos et Dominum Tancredum illustrem Siciliae regem publico nuper et necessario sunt celebrata contractu.* Et infra: *Sanctitatem vestram et sanctam romanam Ecclesiam obnixe rogamus, ut sancta Sedes apostolica fideiussionem pro nobis suscipiat; et ut confidenter id faciat, testimonio praesentium litterarum vobis liberam concedimus potestatem, nos et haeredes nostros, et terram nostram districtius coercere, si contra praefatam pacem venerimus*, etc.

Praeterea Kenulphus rex Merciorum in Anglia epistolam scripsit ad Ioannem III. pontificem, in qua prius gratias Deo agit, quia *cum gloriosissimum gregis sui Pastorem Adrianum perpetuo remunerandum super aethera duxisset, suis tamen ovibus pia erexit providentia eum*, id est, *Leonem, qui scit ovile dominicum ad caulas superioris vitae agitare.* Et infra: *Quapropter opportunum arbitror tuis sanctis iussionibus aurem obedientiae nostrae humiliter inclinari.* Et postea, humiliter benedictione postulata, subiungit: *Hanc benedictionem omnes, qui ante me fuerunt Merciorum reges, meruerunt ab antecessoribus tuis adipisci; hanc ipse humilis peto, et a vobis*, o *sanctissime, impetrare cupio, quatenus in primis adoptionis sorte me tibi filium suscipias, sicut te mihi patris persona deligo, et totis obedientiae viribus semper amplector.* Baronius anno 169. Refert etiam Petrus Blesensis epistolam quamdam reginae Angliae, quae apud ipsum est 144, in qua contra tyrannidem cuiusdam principis christiani auxilium Coelestini papae implorat: *Quem constituit*, inquiens, *Deus super gentes et regna in omni plenitudine potestatis.* Et infra: *Nec ista dissimulare potestis sine criminis et infamiae nota, cum sitis Vicarius Crucifixi, successor Petri, Deus etiam Pharaonis.* Et cum postea tyrannum claves ludibrio habere retulisset, concludit: *Etsi vestram non vultis iniuriam prosequi, vobis tamen Petri opprobrium et iniuriam Christi dissimulare non licet.*

8. Potest praeterea hoc loco in signum huius spiritualis subiectionis regum Angliae adduci consuetudo illa, cuius supra Eduardus meminit, solvendi tributum romanae Ecclesiae in divi Petri reverentiam, quae consuetudo ab Ina rege initium sumpsit, teste Polydoro l. 1, et a successoribus conservata, et aucta est, ut in l. 5. et aliis locis prosequitur. Postcaque lege lata a Guilielmo conquaestore Angliae confirmata est, et inter eius leges dicitur esse decima, et de denario Petri inscribitur. Atque ita usque ad tempora Henrici VIII. tributum illud romanae Ecclesiae persolutum est. Unde optime colligit Sanderus dicto l. 5, capite 6, verisimile non esse, reges Angliae, qui in honorem sancti regnum suum vectigale romanae Sedi fecerunt, spiritualem eiusdem regni gubernationem eidem Sedi negasse. Potestque indicium hoc locupletari ex his, quae Azor congerit in 2. p. suarum Institut. lib. 4, c. 35.

9. Tandem confirmari hac potest ex antiquo usu et praxi antiquorum catholicorum regum Angliae, qui semper a Pontificibus postulaverunt, tum dispensationes in votis aut ecclesiasticis legibus, tum episcoporum confirmationes, tum etiam pallium archiepiscopis dari solitum, et saepe ipsos archiepiscopos pro suscipiendo pallio Romam interdum mittebant, aliquando vero reges a Pontificibus, ut daretur absentibus, postulabant. Interdum etiam episcopi et reges in controversiis, quas inter se habebant, ad Pontificem appellabant, de quibus et multis similibus videri possunt Neubrigensis l. 1. *rerum anglicanarum*, et Malmezburiensis lib. 1. *de gestis Pontificum*, et lib. 1. histor. Novel. Et Petrus Blesensis ep. 136. cum aliis multis, et Matthaeus Parisius in *Historia regum Angliae*, Baronius anno 1100, 1117, et 1174, et quoties de regibus Angliae historia occurrit. Aliqua etiam in summam redegit Sanderus in *Clavi David* lib. 5, cap. 6. Quae hic repetere non est necesse, cum ipse etiam Henricus VIII. rex Angliae (ut supra notavimus), priusquam in schisma incideret, magnum pro Sede romana

eiusque auctoritate testimonium scriptum reliquerit in assertione Sacramentorum contra Lutherum artic. 2. Ubi inter alia dicit: *Non tam iniurius ero Pontifici, ut anxie et sollicite de eius iure disceptem, quasi res haberetur pro dubia.* Ideoque dispensationem a Papa postulavit, quia eo tempore se spirituali potestati Pontificis subiectum agnoscebat, secundum fidem et traditionem, quam non solum a praedecessoribus suis, sed ab universo orbe christiano acceperat: cui etiam traditioni in suo libro testimonium perhibuit.

10. Denique veritas haec ex quodam principio in cap. 6. huius libri demonstrato manifeste sequitur; probavimus enim, temporalem regem ex vi suae regiae dignitatis nullam habere potestatem vel iurisdictionem spiritualem. Quod principium non minus verum in regibus anglicanis est, quam in aliis, ut per se notum est; nam propterea rex Iacobus contrarium persuadere nititur omnibus regibus, quia videt, causam et rationem esse communem. Ex hoc ergo principio ita concludimus: temporales reges non habent in Ecclesia spiritualem potestatem; ergo necesse est, ut in spiritualibus subsint ecclesiasticae potestati. Probatur consequentia, quia in Ecclesia non sunt, nisi oves et pastores, seu ovile et pastor; sed qui non habet spiritualem potestatem, non est pastor; ergo oportet, ut sit ovis, alioqui in ovili non erit, neque Ecclesiae membrum. Et quidem contra omnem rationem et rectum ordinem esset, quod in Ecclesia sint aliquid, qui nec regere spiritualiter possint, nec regi, alioqui neque Papa esse Christi Vicarius integre et perfecte, neque res ordinate fierent, nec Ecclesia posset in unitate et pace conservari, nec denique omnibus fidelibus sufficienter esset ad salutem provisum.

Unde haec ratio non solum probat, temporalem regem esse subditum Pontifici in spiritualibus, sed etiam iure ordinario unumquemque regem esse subiectum suo episcopo, nisi a Pontifice eximatur, et sub protectione seu iurisdictione sua immediate recipiatur. Quod rex Angliae male fert, et in Bellarmino reprehendit, est tamen manifestum, si debitus ordo hierarchiae ecclesiasticae consideretur. Nam reges inter oves nullam iurisdictionem spiritualem habentes computantur; ergo ex vi sui status, et attento solo iure naturali vel divino, non habent maiorem exemptionem a iurisdictione episcoporum, quam caeteri laici in eadem dioecesi commorantes. Et hoc probat exemplum Ambrosii, et similia, et quod dixit Chrysostomus, *maiorem illo potestatem habes*, et nonnulla alia, quae supra retulimus. Clarius vero id traditur a Clemente III. in cap. *Omnes principes*, de Maiorit. et obedientia, ubi id notat Glossa, Panormitanus et alii doctores, et in cap. *Solitae*, eodem titulo. Ab hoc autem ordinario iure solent eximi reges per privilegia Pontificum, ab ipsius autem Pontificis obedientia eximi nullo modo possunt, et ideo illi praecipue spiritualiter subiecti dicuntur.

CAPUT XXII.

Reges christianos non solum quoad personas, sed etiam quoad regiam potestatem, id est non solum ut homines, sed etiam ut reges christianos potestati Pontificis subiici.

Summarium

1. Prima conclusio.—2. Haec assertio est communis inter catholicos. — 3. Probatur conclusio. — 4. Ex parte ipsorum regum ostenditur, vim directivam eorum fuisse Pontifici. — 5. Idem efficaci evincitur dilemmate. — 6. Exemplis declaratur eadem regum a Pontifice dependentia. — 7. Materia legis civilis et canonicae. — 8. Leges civiles de rebus ecclesiasticis disponentes ipso iure sunt irritae. — 9. Quando possit Pontifex iudiciis saecularibus se intromittere. — 10. Ad defensionem Fidei reges possunt compelli a Pontifice.

1. Assertioni in praecedenti capite probatae altera subiicienda est, quae ex praecedenti sequitur, et secundae quaestioni in principio praecedentis capitis propositae respondet, nimirum, Pontificem summum ex vi suae potestatis seu iurisdictionis spiritualis esse superiorem regibus et principibus temporalibus, ut eos in usu potestatis temporalis dirigat in ordine ad spiritualem finem, ratione cuius potest talem usum praecipere, vel prohibere, exigere, aut impedire, quantum ad spirituale bonum Ecclesiae fuerit conveniens. Per potestatem enim directivam non intelligimus solam potestatem consulendi, monendi, aut rogandi, haec enim non sunt propria superioris potestatis, sed intelligimus propriam vim obligandi, et cum morali efficacia movendi, quam aliqui solent coactivam appellare; sed haec vox magis ad poenas pertinet, de quibus in capite sequenti dicturi sumus, hic autem de iurisdictione ad obligandum in conscientia loquimur.

2. Assertio ergo sic explicata communi consensu catholicorum recepta est, quos ex parte in cap. IV. huius libri allegavi. Nam illi auctores, qui absolute docent, Papam habere supremam potestatem etiam temporalem in universo orbe, hoc praecipue intendunt, et fortasse vel omnes, vel plures illorum in hoc tantum sensu locuti sunt. Nam licet interdum indistincte, et sine sufficienti declaratione, vel etiam improprie loquantur (quia potestas Papae temporalis non est, sed spiritualis, quae temporalia sub se continet, et circa illa indirecte, id est propter spi-

ritualia versatur); nihilominus saepe hunc sensum declarant, et distinctionem vel expresse vel virtute attingunt. Affirmant enim aliqua posse indirecte Pontificem, et directe negant. Ut iudicare de feudo, sicut dixit Glossa in cap. *Novit*, de Iudiciis, verbo *Iudicare*, ubi Innocentius eam sequitur, et Panormitanus num. 17. et sequentibus; imo si attente legatur a num. 11. non aliter intellexit, habere Pontificem supremam potestatem temporalem. Similiter dixit Glossa in regula *Possessor*, 2. de Regulis iur. in 6, Papam indirecte posse revocare legem civilem intuitu vitandi peccatum; non tamen directe, et per se, id est, cessante ratione pertinente ad salutem animae, ubi licet non utatur formaliter his terminis, directe vel indirecte, in re tamen, et per descriptionem eumdem sensum declarat.

Simileque exemplum est in Glossa, cap. *Per venerabilem*, Qui filii sint legitimi, verbo *Habeat potestatem*, estque de legitimatione ad temporalia, quam Pontifex directe dare non potest, licet possit indirecte. De quo exemplo videri possunt Covar. in 4. Decretal. 2. p. c. 8, § 8, numer. 13. et sequentibus, et Molin. lib. 3. *de Primogen.* cap. 2, n. 10. et sequentibus, et plures alii, quos allegant. Reliqui vero doctores, praesertim theologi, d. cap. 4. allegati, negantes habere Pontificem absolutum dominium regnorum omnium, seu directam potestatem temporalem supra omnes reges, unanimi consensu docent veritatem hanc de potestate Pontificis directiva regum et principum, et iurisdictionis ac regiminis eorum. Qui plures alios doctores pro hac veritate referunt, et multo plures Bellarminus in principio responsionis ad Barclaium, ex quibus in seq. assert. aliquos notabimus.

3. Primum ac praecipuum fundamentum ex illis Scripturis sumimus, in quibus Pontifici universalis animarum cura commissa est. Nam ad gerendam hanc curam plena et perfecta potestas data est Petro, et consequenter etiam eius successoribus romanis episcopis, quia qui succedit in munere, succedit etiam in potestate; ergo talis potestas data est ad omnia, quae ad hoc regimen necessaria sunt; ergo in illa potestate spirituali includitur vis directiva cuiuscumque potestatis temporalis in regibus vel supremis principibus existentis. Assumptum manifestum est tum ex verbis Domini, *Quodcumque ligaveris*, et *Quodcumque solveris*, et *Pasce oves meas*, tum quia ad sapientem Christi Domini providentiam hoc pertinebat. Unde facile etiam prima consequentia ostenditur, quia non solum Christus verus Deus, cuius opera perfecta sunt, sed etiam quilibet prudens gubernator, qui vices suas alicui committit, vel suam potestatem delegat, consequenter dat potestatem ad omnia, quae ad finem vel effectum talis commissionis seu delegationis necessaria sunt, ut prudens ratio naturalis, et iura tam civilia quam canonica disponunt, l. 1, ff. de Iurisdict. omnium Iudic. *Cui iurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit.* Et cap. *Praeterea*, de Offic. deleg. *Ex eo, quod causa alicui committitur, super omnibus, quae ad causam ipsam spectare noscuntur, plenariam recepit potestatem.*

4. Superest, ut subsumptam illationem probemus, nimirum in hac spirituali potestate indirecta vim directivam temporalium includi. Hoc enim est, quod maxime adversarii negant, expressumque a nobis Scripturae testimonium postulant, quo talis inclusio doceatur. Nos vero facile respondemus, non in omnibus esse necessarium expressum Scripturae testimonium; satisque esse, si ex scriptis clara et necessaria ratione, vel patrum traditione et interpretatione colligatur. Dicimus ergo hoc contineri in Scriptura tanquam particulare in universali, vel tanquam unum ex necessariis mediis in fine, seu in potestate dirigendi ad finem talis potestatis spiritualis. Potest autem hoc dupliciter explicari, scilicet vel ex parte ipsius principis temporalis, vel ex parte subditorum eius. Nam, ut dixi, reges temporales spiritualiter subditi sunt Petro, et successoribus eius; at vero potestas spiritualis data Petro universalis est ad omnes actus subditorum dirigendos, quibus vita aeterna perdi, vel comparari potest, ut probat indefinitum verbum *Pasce*, et universalis potestas ligandi, et solvendi; unus autem ex his actibus in christiano principe est debitus usus potestatis gubernativae, nam si illa non iuste utatur, condemnabitur; ergo ad pastorem spiritualem talis principis pertinet facultas dirigendi illum in usu suae temporalis potestatis, si alicubi a recta ratione, aut a fide, iustitia, vel caritate deviet. Sic ergo potestas illa ad temporalia indirecte extenditur, nam usus ipse temporalis potestatis, quatenus animae obesse, vel prodesse potest, sub spiritualibus tanquam particulare sub universali continetur, et tanquam medium necessarium sub fine, ad quem potestas spiritualis ordinatur. Et hanc rationem insinuavit optime Gelasius papa ad Anastasium imperatorem, ubi distinguit duas potestates, spiritualem et temporalem, et addit: *In quibus tanto gravius pondus est sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino sunt reddituri examine rationem.* Quapropter verba illa Pauli: *Obedite praepositis vestris, et subiacete eis*, ad Hebr. c. 13, non minus reges comprehendunt, quam caeteros, quia et universalia sunt; et ratio a Paulo subiuncta: *Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri*, in regibus etiam procedit, ut ex Gelasio dixi; merito

ergo dicere possumus in verbis illis potestatem banc praepositorum Ecclesiae contineri.

Alio etiam modo et non minus efficaci haec inclusio ostenditur ex parte subditorum regis temporalis christiani, quia si ipse iniqua praecipiat, vel plus quam expedit, permittat subditis illicitos usus temporalium actionum, vel bonorum, in magnum spirituale detrimentum subditorum cedet, sed Pontifex tenetur habere curam spiritualem totius populi christiani subditi temporalibus regibus; ergo in hoc munere includitur potestas avertendi a christiano populo omnia spiritualia incommoda, quae ex abusu potestatis temporalis in illum possunt redundare; ergo hoc etiam titulo necesse est, ut potestas spiritualis principis ad temporalia indirecte extendatur, dirigendo, ubi oportuerit, potestatem temporalem, ut ita temporalia disponat, quod spiritualibus non noceant. Et haec etiam ratio insinuatur a Gelesio supra, si ut alia lectio habet, legatur: *Quanto pro ipsis regiminibus hominum reddituri sunt rationem*. Et utrumque etiam significat Nicolaus papa ad Michaelem, dicens, *christianos imperatores pro aeterna vita Pontificibus indigere*.

5. Declaraturque amplius haec ratio; nam utraque potestas temporalis et spiritualis, prout in Ecclesia existunt, ita conferri, et possideri debuerunt, ut communi bono et saluti christiani populi proficiant; ergo necessarium est, ut hae potestates aliquem ordinem inter se observent, alias non posset pax et unitas in Ecclesia servari; nam saepe temporalia commoda repugnant spiritualibus, et ideo, vel erit bellum iustum inter utramque potestatem, vel necesse est, alteram alteri cedere, ut omnia recte ordinentur. Ergo vel potestas spiritualis erit sub temporali, vel e contrario. Primum nec dici, nec cogitari potest secundum rectam rationem, quia temporalia omnia ordinari debent ad spiritualem finem; ergo dicendum e contrario est, potestatem temporalem subiectam esse spirituali, ut a suo fine non deflectat. Nam ita subordinantur potestates, sicut et fines. Ideoque merito dixit d. Thomas 2. 2, q. 40, a. 2. ad 3, bella subordineri potestati Papae, quia potentia, virtus, vel ars, respiciens superiorem finem, habet sibi subiectas facultates inferiores in ordine ad eundem finem. Et q. 60, art. 6. ad 3. sic ait: *Potestas temporalis subditur spirituali, sicut corpus animae, et ideo non est usurpatum iudicium, si spiritualis praelatus se intromittat de temporalibus*. Et in 2. dist. 44. in expositione textus ad 4. ait, *saecularem potestatem esse sub spirituali in his, quae ad salutem animae pertinent, et ideo in iisdem magis esse obediendum spirituali potestati, quam temporali, licet in his, quae ad bonum civile pertinent, magis sit obediendum potestati saeculari*. In quibus verbis etiam superiorem distinctionem plane indicat. Addit vero limitationem dicens: *Nisi forte potestati spirituali etiam saecularis potestas coniungatur, sicut in Papa, qui utriusque potestatis apicem tenet*. Quod intelligi posset unius directe et alterius indirecte iuxta superiora verba. Quia vero haec posteriora verba exceptionem continent a prioribus, videtur in eis potius loqui de utraque potestate directa, et consequenter loqui de Pontifice, ut simul est Pontifex et rex temporalis. Denique habere apicem utriusque potestatis, quia in utroque ordine habet potestatem supremam, licet non aeque universalem; ut etiam dixit Innocentius III. in dicto cap. *Per venerabilem*.

Atque ad hunc modum intelligenda sunt alia, quae de hac potestate idem divus Thom. tradit lib. 1. de *Regimine princip*. cap. 14, et lib. 3, cap. 10, 11, 12, et 13, si tamen eius est opus. Quibus locis variis exemplis et similitudinibus ad hanc veritatem declarandam utitur, multisque historiis et gestis summorum Pontificum eamdem confirmat. Idem optime et satis copiose Alexander Alensis 2. p. q. 118, membr. 3, art. 1, et 3. p. q. 40, membr. 5, quaestiunc. penult. et 4. p. q. 10, membr. 5, post art. 2. in tract. *de officio missae* p. 2, art. 2; Hugo de sancto Victore lib. 2. *de Sacram*. p. 2, c. 4; Turrecremata in *Sum. de Eccles*. lib. 2, cap. 113. Vuald. tom. 1, in doct. fid. antiq. l. 2, c. 76; Caietanus in Apolog. *pro Roman. Pontif*. cap. 13; Henric. quodlibro 6, q. 23, ubi ait, *saecerdotem apostolicum se habere ad reges, sicut architectum civilem ad alios artifices in civitate*; Bellarminus *de summo Pontif*. lib. 5, c. 6, 7, et 8; Albertus Pighius lib. 5. *de ecclesiast. hierarchia* cap. 14. et 15; Sanderus *de visib. Eccles. monarch*. praesertim cap. 4; Victor. duplici Relect. *de Potestate eccles*. et altera *de Potestate civili*, et in Relect. *de Indis* p. 2, n. 29; Dried. *de libert. christian*. lib. 2, cap. 2; Soto in 4, d. 25, q. 2, art. 5, et lib. 4. *de Iustit*. q. 5, art. 4; Navarr. in cap. *Novit*, de Iudic. notab. 3, num. 19. et sequentibus; Almain. *de Potestate ecclesiast*. cap. 8; Molin. referens plures 1. tomo *de Iustit*. disput. 29, et consentiunt Iurisperiti, quos infra referemus.

6. Declaratur praeterea haec dependentia et subordinatio optimis exemplis. Primum est de domino et servo: nam dominus habet peculiarem potestatem in servum, quam sine dubio non habet Papa in servum alienum; unde recte dicitur, non habere directam potestatem dominativam in illum, et nihilominus certum est, quemcumque dominum temporalem subesse potestati Pontificis, quoad debitum usum sui dominii, ita ut non sit contrarius spirituali saluti vel domini, vel servi; et in hoc sensu recte

dicitur Pontifex habere superiorem potestatem indirectam in servum alienum. Et simili modo patria potestas directe convenit proprio parenti, et non spirituali Pastori, et nihilominus illa potestas, quamvis a natura data, subest spirituali potestati, ut ab ea regatur, et dirigatur, et ita potest dici spiritualis potestas indirecte extendi ad filiorum christianorum gubernationem. Pari ergo ratione potestas temporalis regis per spiritualem potestatem Pontificis gubernanda et dirigenda est. Possuntque exemplo ad principem ipsum temporalem accommodari, ut ex eis a fortiori argumentum desumatur. Nam rex non habet quidem formalem, ut ita dicam, seu directam potestatem patriam in filium alicuius vassalli sui, nec proprium dominium servi alicuius subditi sui, et nihilominus habet eminentem seu indirectam potestatem ad dirigendum vassallum suum in usu patriae potestatis, quam habet in filium, et in usu dominii, quod habet in servum; ergo multo magis Vicarius Christi habet similem potestatem in reges christianos in ordine ad spirituale bonum totius populi christiani.

Explicetur praeterea haec potestas ex usu eius, multiplex enim esse potest; ad duos tamen praecipue modos revocatur, qui iuxta duas temporalis principis potestates distingui possunt. Est enim in principe potestas iurisdictionis, quae proprie dicitur civilis et moralis, de qua praecipue tractamus. Ut autem haec timeri possit, et conservari, coniunctam habere debet aliam potestatem, non iuris sed facti, ut sic dicam, quae physica est et executiva, seu militaris potest appelleri. Iuxta has ergo duas potestates temporalis principis distinguimus duos modos huius spiritualis regiminis, seu directionis. Primus pertinet ad actus iurisdictionis civilis, talis est emendatio, seu correctio legum civilium, quando bonis moribus consentaneae non sunt. Potest enim tunc Pontifex illas emendare, vel contrarias ferendo, vel praecipiendo principibus saecularibus, ut eas revocent, aut corrigant. Quae est doctrina communis theologorum cum divo Thoma I. 2, q. 96, art. 5. Eamdemque tradunt copiosius iurisperiti, Barthol. in l. *Privilegia,* C. de Sacros. Eccle. q. ult. Alex. in l. *Captatorias*, C. de Testam. milit. Anton. et Imola in cap. *At si clerici,* de Iudiciis; Ioan. Andr. Cald. et Abb. in c. 1. de Novi oper. nunciat. Felin. in cap. *Ecclesia,* de Constitut. n. 41; Covarr. in Epit. 4. Decret. 2. p. c. 8, § 9, n. 6, et sequentib. Anton. Gomez in l. 9. et 10. Touri num. 37 et 38; Fortun. Garci. in tractat. de ult. fin. utriusque iur. num. 51, qui alios referunt. Et hic usus frequentissimus est in iure canonico et communi sensu, de more Ecclesiae approbatus, ideoque non licet catholico viro de potestate pontificia dubitare.

7. Est autem advertendum, materiam proximam legis civilis interdum esse per se ac directe omnino distinctam a canonica, ut quando est pure temporalis, et nullo modo sacra, nec ad finem spiritualem de se ordinata, ut est verbi gratia definire pretium mercium, ordinem iudiciorum civilium disponere, et caetera: aliquando vero communicare aliquo modo cum materia legis canonicae ratione rei subtractae utrique legi, ut leges circa matrimonia, circa funera, circa legata pia, et similes. Quando ergo leges civiles sunt huius posterioris generis, non solum indirecte, sed etiam directe per potestatem spiritualem emendari, et irritari possunt, quia materia illa vel est directe spiritualis, vel est mixti fori, et ideo spiritualis potestas directe circa illam versatur, ideoque omnes leges civiles, quae in talibus materiis versantur, si contrariae sint iuri canonico, per illud corriguntur, quia ab excellentiori potestate superantur. Et hoc modo leges civiles circa matrimonia disponentes, per leges canonicas auferuntur, si illis repugnent; et illae solae valorem habent, quas leges canonicas iuvant, modo ab eis permisso. Ut verbi gratia, leges civiles permittebant matrimonia inter consanguineos in secundo gradu, quibus praevalent canonicae illa irritantes.

Ad hunc etiam ordinem pertinent canonicae leges disponentes circa iuramenta promissoria, ut omnino serventur, non obstante lege civili, et praecipientes iudicibus laicis, ut eas servari faciant. Praeterea huc etiam spectant canones statuentes contra civiles leges, ut legata pia valeant cum duobus tantum testibus. Nam piae causae directe sub potestatem spiritualem cadunt. Leges item civiles, quae in multis casibus secundas nuptias prohibent, et puniunt, per canones derogentur, ut constat ex titulis de secundis nuptiis, et sic de aliis. At vero quando materia legum civilium est pure temporalis, tunc solum indirecte corriguntur per Pontifices, quando vel peccatis favent, vel illis occasionem praebent. Ut sunt leges concedentes praescriptionem cum mala fide, quae per canones sublatae sunt, ut constat. Idemque est de legibus permittentibus usuras, concubinatus, etc. Vel etiam, quando sunt minus consentaneae aequitati naturali, ut sunt leges negantes alimenta filiis spuriis, quae per canones temperantur. Atque, eadem servata proportione, si lex aliqua civilis ad spirituale bonum regni indicaretur conveniens, et reges in ea ferenda negligentes essent, posset Pontifex auctoritate sua illam ferre, ut fecit Pius V. dando formam constituendi census; quae materia satis temporalis est, forma autem visa conveniens ad pericula usurarum vitanda, et ita intervenit eadem ratio indirectae potestatis.

8. Quibus addi potest alius modus irritationis le-

gum civilium ex vi ecclesiasticae potestatis, nimirum, quando disponunt in materia pure canonica, ut sunt illa, quae de clericis vel rebus ecclesiasticis in particulari feruntur, et aliae similes, quae libertati ecclesiasticae derogant. Hae tamen leges ipso iure naturae irritae sunt, et per canones potius irritae declarantur, quam fiant, quia in aliena materia et extra sphaeram iurisdictionis temporalis versantur; possunt tamen dici, virtute spiritualis potestatis irritari, quasi in radice, quando materia illa per spiritualem potestatem canonica effecta est, et pro ecclesiastico foro reservata. Hoc enim etiam potest virtute iurisdictionis spiritualis fieri, quando materia illa divinum cultum, vel religionem concernit, ut in materia *de Legibus* latius dictum est. Extantque de huiusmodi legibus obvia exempla in iure canonico sub titulis *de immunitate ecclesiarum*, et sub tit. de Constitut. et plura ex illis adducit Gloss. in Extravag. *Quia in futurum* Ioannis XXII, voce *Torneamenta*. Extra ius vero commune optimum sumitur ex epistola Ludovici Galliae regis ad Pium II, in qua inter alia sic inquit: *Sicut mandasti, pragmaticam sanctionem Sedi infensam a regno nostro, nostroque viennensi delphinatu, et omni ditione nostra per praesentes pellimus, deicimus, stirpitusque abrogamus.*

9. Et quod de legibus dictum est, de iudiciis ac sententiis potest cum proportione intelligi; nam directe non potest Papa saecularia iudicia usurpare, in casu vero ad spirituale bonum necessario, potest vel iniquam sententiam irritare, vel causam aliquam temporalem ad se avocare; praesertim quando inter eos lis versatur, qui superiorem in temporalibus non recognoscunt, et ad commune bonum Ecclesiae convenens iudicatur. Sicque dixit Innocentius III. in cap. *Per venerabilem*, Qui fil. sint legit. super patrimonium Petri plenam se exercere potestatem, *in aliis autem regionibus*, ait, *certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercemus*. Et fere idem in sententia dixit Bernardus libro I. *de Consideratione*, nam in cap. 6. dicit, temporalia iudicia ad Pontifices non pertinere, addit vero in cap. 7: *Sed aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente, aliud vero incumbere istis tanquam magnis.* Ratio est, quia ad munus Pontificis spectat impedire publica peccata, eorumque occasiones morales, praesertim quae cum vi aliqua vel auctoritate inferuntur, auferre; ergo si leges civiles vel iudicia saecularia fovent peccata, aut illorum occasionem praebent, possunt per Pontificem vel irrita declarari, vel etiam irritari, ut recte dixit Victor. Relect. 1. *de potestat. eccles.* q. 3, § *Utrum potestas spiritualis sit supra*, etc. num. 13. Simili etiam modo ad Pontificem spectat, promovere fidem, religionem, et pietatem, et ideo in earum favorem potest aliquid statuere, et praecipere, ut servetur, non obstante quacumque lege civili.

Alter usus spiritualis potestatis esse potest in dirigenda temporali, quatenus potestatem et vires exequendi, seu ministrandi habet. Potestque hic usus esse duplex, unus est cohibendo abusum illius potestatis; alter movendo ad necessarium usum, et, si opus fuerit, in auxilium fidei, vel defensionem christianae religionis, illum imperando. Ad utrumque igitur residet in Pontifice potestas. Et de priori quidem res est per se evidens, quia ut dixit Innocentius III. in cap. *Novit*, de iudiciis, cohibere peccata proprium est spiritualis potestatis, et maxime ad id tenetur, quando sunt publice nociva, et contra commune bonum; sed talis est abusus ille potestatis regiae ad nocendum, et iniustum bellum inferendum; ergo sine dubio in hoc subditur rex Pontifici, qui sic ei possit talem potestatis suae usum prohibere.

10. Quod autem, etiam posteriori modo possit Pontifex regibus imperare, probatur, quia principes christiani vel ex efficio suo, vel ex iustitia quadam legali, qua membrum reipublicae illi subvenire obligatur, vel ex caritate christiana Ecclesiam defendere, eique auxilium conferre tenentur. Ergo, necessitate vel causa exigente, potest Pontifex ut spiritualis pastor tam universalis Ecclesiae, quam ipsorum principum, eos movere ad usum potestatis suae, eos excitando, et obligando per imperium. Assumptum ex terminis videtur notum, quia omnes christiani sunt membra unius corporis Ecclesiae, membra autem, ut ait Paulus 1. ad Corinth. 12, pro invicem, et maxime pro bono totius corporis sollicita esse debent, unumquodque iuxta suam potestatem, et dignitatem; ergo quando principis potentia necessarie est, haec sollicitudo et cura ei maximè incumbit. Unde Leo papa ep. 75. ad Leonem augustum: *Debes*, inquit, *incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam.* Et Gregorius lib. 2, indict. 11, epistol. 61, seu c. 100: *Ad hoc potestas pietati imperatorum data est, ut qui bona appetunt, adiuventur; et terrestre regnum coelesti regno famuletur.* Et optime Augustinus epist. 50, tractans illud psalmi 2: *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis terram: servite Domino in timore: Aliter*, inquit, *servit, quia homo est, aliter, quia etiam rex est. Quia homo est, ei servit, vivendo fideliter; quia rex est, servit, leges iusta praecipientes, et contraria prohibentes convenienti vigore sanciendo.* Unde concilium parisiense sub Ludovico et Lothario lib. 2, cap. 2: *Rex*, inquit, *primo defensor esse debet Ecclesiae, servorum Dei* etc. Ideoque iidem

imperatores Ludovicus et Lotharius ad Eugenium papam scripserunt: *Veraciter nos debitores cognoscimus, ut his, quibus regimen ecclesiarum et ovium dominicarum cura commissa est, in omnibus causis, ad divinum cultum pertinentibus, opem et auxilium pro qualitate virium nostrarum, et intellectus nostri capacitate feramus.* Et catholicus imperator Carolus V. in edicto wormaciensi: *Ad honorem*, dixit, *Dei omnipotentis romanique Pontificis et sanctae Sedis apostolicae debitam reverentiam pro imperialis dignitatis officio debito, nec non zelo et studio, quo nostrorum maiorum more, et ingenita etiam nobis vi ad defensionem catholicae fidei, sanctaeque romanae et universalis Ecclesiae honorem tutelam et protectionem omnes nostras vires et facultates, imperium, regna, dominium, vitam denique et animam ipsam exponere sumus parati.*

Ex his autem illatio superius facta facile monstratur. Nam si rex aut princeps in hoc auxilio Ecclesiae praestando sit negligens, sine dubio potest Pontifex illum excitare, et praecipiendo movere. Primum ex illo principio supra probato, quia Papa non solum est pastor regis ut hominis, sed etiam ut regis, quia in utroque munere se recte gerere debet, ut salvari possit, et Deo placere; ergo potest Pontifex curare, et illi praecipere, ut regis obligationem in hac parte adimpleat. Deinde quamvis non ita urgeret Ecclesiae necessitas, ut ex lege ipsa caritatis quasi naturalis oriretur obligatio, sufficiente causa interveniente, posset Pontifex illam imponere, quia praeceptum esset iustum; nam in ordine ad spiritualem finem esset rationi consentaneum, ac subinde esset legitima potestate impositum. Quia cum Pontifex sit caput et superior in spiritualibus, potestatem habet imponendi ea praecepta, quae in ordine ad spiritualem finem et bonum Ecclesiae iusta et prudentia sunt.

Atque hac ratione dixit Bonifacius papa in Extravag. *Unam sanctam*, de Maior. et obed. tacite approbans sententiam Bernardi l. 4. *de Consider*. c. 3, in sede Petri esse solum esse spiritualem gladium, sed etiam temporalem. *Sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus; ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis, quia oportet, gladium esse sub gladio.* Quod late probat, ostendendo, debitam Ecclesiae institutionem hunc ordinem postulare, et concludit: *Romano Pontifici omnem humanam creaturam subesse definimus, et pronunciamus omnino esse de necessitate salutis.* Atque eodem modo Nicolaus papa II. de romana Ecclesia loquens, inquit: *Eam solus ille fundavit, qui beato aeternae vitae clavigero terreni simul et coelestis imperii iura commisit*, utique coeleste per se exercendo, terrenum vero ipsius potentia utendo, illam per imperium, si opus fuerit, efficaciter excitando. Et hoc modo idem Pontifex in epistola ad episcopos Galliae, illis eorumque defensoribus mandat, *ut spirituali simul et temporali gladio malignos quosdam usque ad recuperationem bonorum Ecclesiae insequantur.* Quod cum partitione accommoda accipiendum est, nam episcopi spirituali gladio, defensores autem, id est patroni, vel principes gladio materiali Ecclesiam defendere praecipiuntur.

Multa similia sumi possunt ex Decreto dist. 96, capite. *Si Imperator*, ubi Ioannes papa ait, *ex Dei ordinatione omnes saeculi potestates Ecclesiae debere esse subiectas;* et Gelasius cap. *Duo sunt*, ad imperatorem Anastasium scribens: *Nosti*, ait inter alia, *ex illorum te pendere iudicio, non illos ad tuam redigi voluntatem*, etc. Idem in cap. *Quamvis*, dist. 22, Innocent. I. in cap. *Quoties*, 24. q. 1. Similia habentur ex Gregorio VII. in cap. *Quis dubitet*, et ex Innocen III in cap. *Solitae* de maiorit. et obed. ubi potestatem pontificiam ita ad imperialem comparari ait, sicut animam ad corpus, vel sicut solem ad lunam. Idem in cap. *Per venerabilem*, Qui filii sint legitimi, in hoc sensu dixit: *Certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem in aliis etiam regionibus casualiter exercemus*, id est, non directe sicut in proprio patrimonio Ecclesiae, sed indirecte, quando ratio spiritualis finis id postulat. Quod confirmat ex Deuteron. 17: *Si quid difficile et ambiguum*, etc. et ex I. Cor. 6: *Nescitis, quoniam angelos iudicabimus, quanto magis saecularia.* Sic denique accipiendum est, quod Bernardus supra, et epist. 256. ad Eugenium dixit: *Exercendus nunc est uterque gladius: per quem autem, nisi per vos? Petri uterque est, alter suo nutu, alter sua manu, quoties necesse evaginandus.* Expendenda est enim illa particula, *suo nutu*, est enim de voluntate iusta et prudenti intelligenda, ut per alteram particulam *Quoties necesse*, satis declaratur. Supponit autem haec voluntas potestatem, quae eminenti quadam ratione materialis gladius appellatur, quatenus per illam efficaciter moveri potest. Est ergo in Pontifice quoad hanc etiam partem potestas directiva in principes temporales. Atque ita satis declarata et probata est assertio posita, quae in capite sequenti amplius confirmabitur.

—

CAPUT XXIII.

Pontificem summum potestate coercitiva in reges uti posse, usque ad depositionem etiam a regno, si causa subsistat, ostenditur.

Summarium

1. Scopus controversiae cum rege Angliae. — 2. Potestas iniquos reges coercendi est vere in summo Pontifice. — 3. Idem suadetur ex Scripturis. — 4. In Scriptura per virgam significatur potestas coactiva. — 5. Exploduntur evasiones adversariorum. — 6. Potestas ligandi includit potestatem coercitivam. — 7. Ostenditur, posse Pontifices reges temporales punire poenis etiam temporalibus. — 8. Ex facto divi Petri apostoli idem colligitur. — 9. Usus Pontificum eamdem confirmat veritatem. — 10. Ratione idem convincitur. — 11. Confirmatur. — 12. Potestas puniendi poenis temporalibus est Ecclesiae necessaria. — Tacita evasio praecluditur. — 13. Non magis eximuntur reges a potestate coercitiva Pontificis, quam caeteri. — 14. Etiamsi nequeat Pontifex punire regem ethnicum, potest tamen fideles subditos ab eius dominio liberare.

1. Hic est, ut dixi, cardo et praecipuus scopus praesentis controversiae. Nam rex quidem Iacobus, qui Pontificis iurisdictionem in universam Ecclesiam, et praecipue in reges abnegat, de directiva potestate parum sollicitus est. At vero potestatem coactivam Pontificis anxie timet, eam praecipue, quae usque ad regni expoliationem protendatur, quia persistendo in errore suo non credit se esse in suo acceptro securum, si a subditis suis talis potestas in Pontifice esse credatur. Ut ergo libere possit in sua caecitate persistere, Ecclesiam Christi vult omni remedio contra haereticos principes privare. Quod ante illum etiam Marsilius Patavinus et alii Ecclesiae hostes commenti sunt. Contrarium autem docent omnes catholici doctores, quos supra commemoravi, et latius Bellarminus in novo opusculo allegato eos allegat, estque non minus certum, quam caetera, quae dicta sunt. Imo si ea ponderentur attente, et dictum refutare errorem, et veritatem catholicam usu auctoritate et ratione comprobatam defendere, difficile non erit.

2. Primum enim in Pontifice esse potestatem ad coercendos temporales principes iniquos, et incorrigibiles, et praesertim schismaticos et pertinaces haereticos, evidenter ex dictis sequitur. Quia vis directiva sine coactiva inefficax est, teste Philosopho libro 10. Ethicor. cap. ult. Ergo si Pontifex habet potestatem directivam in Principes temporales, etiam habet coactivam, si instae directioni per legem vel praeceptum obedire noluerint. Probatur consequentia, nam quae a Deo sunt, ordinata sunt et optime instituta; ergo si Pontifici dedit potestatem directivam, dedit coactivam, quoniam institutio aliter facta esset imperfecta et inefficax. Unde contraria ratione docent theologi, non habere Ecclesiam potestatem actus mere internos praecipiendi, quia de illis iudicium ferre non potest, et consequenter neque pro illis poenam imponere, quod ad vim coactivam pertinet, ut auctor est divus Thomas 1. 2, q. 91, art. 4, et q. 100, art. 9. Ergo e converso, cum Pontifex possit imperando efficaciter dirigere potestatem temporalem in actibus suis, potest etiam cogere et punire principes sibi non obtemperantes in iis, quae iuste praecipit.

3. Atque haec ratio sine dubio erat sufficiens; quia vero adversarii Scripturas exigunt, ex illis etiam possumus veritatem hanc non obscure confirmare. Paulus enim 2. Corinth. 10. prius sic inquit: *Arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum.* Et infra subiungit: *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam.* Et infra: *Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam.* In his autem verbis aperte docet Apostolus, habuisse a Deo potestatem vindicandi et puniendi omnem inobedientiam quorumcumque fidelium, quantum ad Ecclesiae aedificationem et bonum oportuerit; potestas autem ulciscendi seu puniendi coactiva est, ut per se constat. Unde Chrysostomus ibi homilia 22. sic inquit: *Ad hoc potentiam accepimus ut aedificemus: Quod si quis obluctetur, et dimicet, atque ita effectus sit, ut nulla ratione sanari possit, tum domum altera quoque facultate utamur, eum diruentes, ac prosternentes.* Theophylactus etiam ita exponit: *In promptu habemus poenam et ultionem.* Et infra: *Praecipue quidem ad aedificationem accepi* (utique potestatem), *sin quisquam fuerit incurabilis, demolitione utemur.* Et infra: *Si voluero,* inquit, *gloriari, quod Deus aliquid amplius mihi dederit, ut potestatem habeam benefaciendi in primis, et quando cogor, etiam puniendi, non erubescam, hoc est non monstrabor arrogans aut mendax.* Atque eodem modo ad litteram exponunt Theodoretus et alii graeci, et ex latinis Anselmus, et Caietanus ibi, et divus Augustinus epistola 50, dum hoc testimonio utitur ad probandum, posse Ecclesiam haereticos poenis ad resipiscendum cogere.

4. Eamdemque vindicandi potestatem nomine virgae significavit Paulus, 1. ad Cor. c. 4, cum dixit: *Vultis, in virga veniam ad vos?* iuxta Scripturae phrasim: *Reges eos in virga ferrea,* psalm. 2, et locis similibus, et psalm. 22: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt,* ut exponit Hierony-

mus Zachariae 1. Idemque sentit de praedictis verbis Pauli ad Galat 6. Clarius ita exposuit Augustinus lib. 3. *contra Epistolam Parmen.* cap. 1, dicens: *Iam hic apparet, eum loqui de vindicta, ad cuius significationem virgam nominavit.* Et Ambrosius epistola 18. ad Marcellinam sororem: *Quem virga sacramentis abdicavit caelestibus, eumdem mansuetudo restituit.* Et libro 1. *de Poenit.* cap. 12: *Quid esset in virga venire docet invectio fornicationis, accusatio incesti, reprehensio tumoris, postremo condemnatio rei.* Idem in sententia habent Gregorius lib. 1, epist. 4, et Tertullianus lib. *de Pudicit.* cap. 4, ut expositores in eumdem locum praetermittam.

5. Nec video, quid ad haec loca responderi possit, nisi fortasse, vel Paulum loqui ad communem plebem Ecclesiae sibi subiectam, non de regibus, qui superiores sunt; vel loqui de potestate sibi specialiter concessa, ex qua non licet ad ordinarium Ecclesiae regimen argumentari. Sed utrumque futile est. Cur enim sermo Pauli reges christianos et inobedientes et pertinaces non comprehendit? Numno, quia tunc nulli erant in Ecclesia temporales reges? At fortasse tunc etiam non erant in Ecclesia Angli; ergo etiam illos omnes non comprehendet? Vel forte quia reges sunt in potentia et dignitate temporali altiores? At hoc non obstat, quominus iugo Christi et ecclesiasticae potestati subditi sint, ut ostendimus; ergo si illa potestas coercitiva est malorum christianorum, teste Paulo, est etiam punitiva regum christianorum; vel si rex Angliae exemptum se esse gloriatur, aut se non christianum fateatur, aut privilegium divinum ostendat, et exemptionem verbo Dei factam, alioqui a causa iure cadit, licet facto resiliat. Quamvis autem potestas illa Pauli, quantum spectat ad personam et apostolicam dignitatem eius, cum illo fuerit extincta, non sequitur in Ecclesia non perpetuo manere; quia illa eadem potestas perfectius fuit in Petro ordinario iure, et ut ei succederetur, quia ad munus pascendi, et conveniens Ecclesiae regimen necessaria erat, ut in superioribus ostensum est.

6. Et confirmatur tandem ex potestate ligandi et solvendi singulariter data Petro; nam potestas ligandi etiam potestatem coercendi et puniendi includit. Et si adversarii hoc negaverint, oportet, ut exceptionem ostendant, nam Christus universim locutus est, dicens: *Quaecumque ligaveris.* Accedit, quod ipsemet Christus ita potestatem illam interpretatus est, Matth. 18. Nam cum dixisset: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus*, subiungit: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelis.* Quasi diceret, si Ecclesiae liganti non obedierit, sit tibi tanquam ethnicus, quia non deerit in Ecclesia potestas ad ligandum ita efficax, ut quod ipsa ligaverit, in caelo etiam ligatum iudicetur. Et ita licet Calvinus et sequaces locum hunc, sicut caetera, depravent, ex illo semper Ecclesia intellexit, esse in pastoribus suis potestatem coercendi, saltem per excommunicationis censuram, quae est spiritualis poena. Quod tempore apostolorum esse in Ecclesia usitatum, Paulus satis ostendit 1. ad Corinth. 5; et ita esse perpetua traditione servatum, omnia iura, omnia concilia, omnia decreta Pontificum, omnia sanctorum patrum scripta, denique omnes historiae testantur, ut ea in medium adducere supervacaneum sit. Maxime vero contra haereticos esse necessariam huiusmodi coercitionem, satis ostendit Paulus ad Tit. 3, dicens: *Haereticum hominem post primam et secundam correctionem devita.* Et illud 1. Ioan. 2: *Nec ave ei dixeritis.*

Solum id, quod ad causam maxime refert, non praetermittam, nimirum, hac censura saepe usos esse Pontifices contra imperatores et reges, compertissimum esse. Innocentius enim I. excommunicavit Arcadium et Eudoxiam ob crimina contra sanctum Chrysostomum commissa, ut patet ex ultima epistolarum eius, et ex Nicephoro lib. 13, cap. 34; idemque retulit Gregorius VII. libro 8. *Registri*, c. 21. Gregorius II. synodico anathemate obstrinxit Leonem imperatorem cum sectatoribus eius in eversione imaginum, ut ex Zonara et aliis refert Baronius anno 726, numero 24. Idemque postea Gregorius III. confirmavit, ut Platina refert. Idem Gregorius VII. Henricum IV. imperatorem saepius admonitum excommunicavit in romana synodo, ut habetur in lib. 3. epistolarum eius, epistola 15. Illamque sententiam a successoribus Pontificibus et a conciliis confirmatam erudite defendit cardinalis Bellarminus contra Barclaium cap. 9. Idemque Gregorius VII. in alio romano concilio imperatores, reges, et alios temporales principes usurpantes investituras episcopatuum, vel aliarum dignitatum ecclesiasticarum, vinculo excommunicationis ipso facto astrinxit, ut habetur libro 7. epistolar. post epistol. 14. Idemque Poloniam propter gravissimum regis delictum in sancti Stanislai occisione commissum interdixit, ut est apud Baronium anno 1079, n. 40. Praeterea Alexander III. Fridericum I. imperatorem excommunicavit, ut refert Platina in Alexandro III, ubi etiam multa alia commemorat, quae hanc supremam potestatem in Pontifice ostendunt. Postea Innocentius III. *Othonem quintum imperatorem anathemate notavit*, ut ait, Platina in vita eius. Gregorius IX. Fridericum II. excommunicavit, ut habetur ex cap. *Ad Apostolicae*, de sent. et re iud. in 6. Ioannes deinde XXII. Ludovicum Bavarum intrusum imperatorem excommuni-

cavit, ut late refert Albertus Pighius libro *de visib. Monarch.* capite 14. Praeterea potestatem hanc in Ecclesia supponit concilium lateranense sub Innocentio III. cap. 3, cum iubet, ut, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellantur saeculares potestates, quibuscumque fungantur officiis, ut pro defensione Fidei publice iuramentum praestent, etc. Quae forma ferendi censuras, quae reges et imperatores comprehendant, frequentissima est, et non est noviter usurpata, sed antiqua satis, cum in privilegio quodam concesso a Gregorio I. monasterio sancti Medardi inveniatur, ut post illius epistolas habetur. Eumque Gregorii locum refert alter Gregorius VII. Idemque argumentum ex illo sumit lib. 8. *Registr.* ep. 21. ad Herimetensem.

Basilius etiam imperator eamdem in Pontifice potestatem supra imperatores in octavo synodo action. 6. confessus est, dicens: *Nicolaus papa cum sancta romanorum Ecclesia anathema pronunciavit contra resistentes huiusmodi decreto atque sententiae. Hoc autem nos olim scientes, et parentes iudicium anathematis promulgari, obsecundare synodico iudicio romanae Ecclesiae necessarium duximus.* Eamdem recognovit Philippus I. rex Galliae, qui excommunicatus ab Urbano II, et postea a Paschali, resipuit, et Romam pro solutione misit, ut videri potest in Baronio anno 1100. et 1101. Eamdem agnovit Ludovicus rex Galliae cum ad Alexandrum III. scripsit, enixe postulans, ut contra regem Angliae pro morte sancti Thomae cantuariensis potestate sua uteretur. Et Henricus ipse rex Angliae resistere non est ausus, et poenitentiam a Pontifice impositam humiliter suscepit, ut Platina refert. Simile exemplum refert Petrus Blesensis epistola 145. de Eleonora Angliae regina, quae in defensionem suam et filii sui iniuste a rege Galliae in carcere detenti auxilium summi Pontificis, et usum spiritualis gladii contra regem postulavit. Denique eamdem potestatem in Pontifice agnoscebat rex Angliae, qui regem Galliae ad Innocentium III. detulit, ut eum corriperet, et si ipsum audire nollet, excommunicaret, ut ex cap. *Novit,* de Iudiciis colligimus, ubi Pontifex habet illa verba: *Non intendimus iudicare de feudo.* Et infra: *Sed decernere de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura, quam in quemlibet exercere possumus, et debemus.* Unde de eodem Innocen. III. refert Matth. Paris. anno 1204. Ioannem Angliae regem excommunicasse, et regnum ipsum interdixisse.

Quopropter ipse etiam Marsilius Paduanus, ut referunt, non est ausus negare, posse Pontificem coercere principes et reges praesertim haereticos per censuras ecclesiasticas excommunicationis, vel etiam interdicti, sed negavit, posse ulterius contra illos procedere. Azor. 2. p. Inst. lib. 4, c. 19. Et rex Iacobus in defensione sui iuramenti fidelitatis non tam acriter videtur resistere potestati excommunicandi, quam temporaliter puniendi, ideoque hoc maxime titulo illud iuramentum defendit, quod per illud non cogat subditos abiurare potestatem Papae ad excommunicandum regem, sed solum ad privandum illum regio dominio ac potestate. Existimat enim, ut in Praefatione pag. 12. dicit, *abdicandorum regum ius nullo legitimo titulo Pontifici quaesitum esse. Et hanc,* quam vocat, *iniustam Paparum usurpationem, et violentiam saecularem excommunicationis, quae spiritualis censura est, longe lateque excedere.* Ex quibus verbis satis constat, non ita spiritualem censuram, sicut temporalem coercitionem aversari.

7. Superest ergo, ut et contra ipsum, et contra Marsilium, et alios ulterius procedamus, eamdemque Pontificis potestatem ad coercendos reges temporalibus poenis ac regnorum privationibus, quando necessitas postulat, extendi posse, ostendamus. Quod eodem fere discursu ex eisdem Scripturae locis sufficienter fieri potest. Nam Christus Dominus dedit Petro et successoribus potestatem corrigendi omnes Christianos, etiam reges, et consequenter, si inobedientes atque incorrigibiles sint, eos coercendi, ac puniendi; sed hanc potestatem non limitavit ad censuras ecclesiasticas; ergo nec potest a nobis, vel ab aliquo Ecclesiae principe limitari, sed ad ipsummet romanum Pontificem pertinet decernere, et determinare poenam convenientem iuxta occasionem vel necessitatem occurrentem. Priorem propositionem satis iam probavimus, posteriorem autem ex verbis Christi saepe adductis, et recte perpensis ostendere possumus. Nam verbum Christi: *Pasce oves meas* indefinitum est, unde quatenus in verbo *pascendi* includitur etiam potestas coercendi, quae in omni pastore necessaria est, talis potestas non definitur ad censuras, sed relinquitur determinanda ad modum poenae, seu coercitionis per prudentiam et iustitiae aequitatem. Nam quilibet pastor habet potestatem ad coercendas oves, non secundum determinatum modum, sed prout fuerit conveniens, et expediens ovibus.

Deinde hoc etiam colligimus ex aliis Christi verbis: *Quodcumque ligaveris,* nam illa etiam generalia et indifferentia sunt. Quod si quis dixerit Matth. c. 18. fuisse declarata, et determinata ad ligamen censurae, respondemus, declaratum ibi esse in illo generali potestate ligandi includi excommunicationis vinculum, non tamen ad illam solam poenam imponendam potestatem illam limitari. Tum quia nulla talis limitatio ex illo contextu colligitur, tum etiam quia licet ibi solius excommunicationis facta sit men-

tio, nihilominus aliae censurae sub illam potestatem cadunt, ut interdictum, suspensio, et aliae item ecclesiasticae poenae. Imo etiam vinculum praecepti et legis sub illa potestate includitur; et ex vi talium verborum potestas illa, ut directiva est, non determinatur ad hunc modum directionis per personale praeceptum, vel per stabilem legem hoc, vel illo modo obligantem, sed omnem convenientem directionem indefinite complectitur. Idem ergo est de coactione. Et ita ex illo loco colligit hanc potestatem Innocentius IV. cum concilio lugdunensi in cap. *Ad Apostolicae*, de Sent. et re iud. in 6.

8. Praeterea potestatem hanc adumbratam esse in facto Petri, ad cuius increpationem Ananias eiusque uxor mortui sunt, indicat Beda lib. 3. in Luc. cap. 40, dicens, verbis apostoli Petri Ananiam et uxorem eius cecidisse, quia expediebat in novo etiam testamento fieri interdum, licet rarius, tales vindictas ad aliarum correctionem. Et in libro 3. *de Mirabilib. sacrae Script.* cap. ult. dicitur nomine Augustini, id factum esse, *ut apostolica auctoritas quanta esset, ostenderetur, et quam magnum fuisset peccatum, et ut caeteri illo exemplo castigarentur.* Clarius Gregorius lib. 1, epistola 24, tractans de munere Pastoris, et de benignitate, et severitate, ac zelo iustitiae, quem requirit, Petrum in exemplum adducit, dicens: *Hinc est namque quod Petrus, auctore Deo, sanctae Ecclesiae principatum tenens, a bene agente Cornelio immoderatius se venerari recusavit, et cum Ananiae et Saphirae culpam reperit, mox quanta potentia super caeteros excrevisset, ostendit. Verbo namque eorum vitam perculit, quam spiritu scrutante deprehendit, et summum se in Ecclesia contra peccata recoluit.* Itaque licet factum illud extraordinarium fuerit, et speciali Spiritus sancti instinctu ac virtute factum, nihilominus ut infra ait Gregorius: *Zelus ultionis vim aperuit potestatis.*

Et eamdem ostendit Paulus 1. ad Corint. 5, quando fornicarium illum non solum excommunicavit, sed etiam *tradidit Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini*; quod enim ait: *in interitum carnis*, clare indicat praeter spiritualem censuram, etiam per corporalem vexationem fuisse punitum, et ad poenitentiam agendam coactum, ut spiritus eius salvus fieret. Sicque exponit locum illum Chrysostomus ibi arat. 15, dicens, ita fuisse illum traditum doemoni ad interitum carnis, sicut Iob, licet non pro eadem causa, ut *eum flagellet*, ait, *malo ulcere, aut morbo alio*. Theophylactus: *Ut morbo eum maceret, et tabescere faciat.* Anselmus etiam licet aliam expositionem adiungat, in hac magis persistit. Nam in fine cap. 24. explicans actus *virgae*, id est, apostolicae potestatis ad coercendum, ait: *Alios excommunicando, alios dure increpando, alios corporaliter (ut decet patrem) flagellando.* Et postea c. 5. interitum carnis significare dicit *validam corporis afflictionem per diabolum factam.* Refertque habuisse Apostolum potestatem, *ut si quem excommunicasset, statim ille corriperetur a diabolo, et vexaretur quamdiu et quantum Apostolus vellet.* Qui modus vexationis singularem virtutem quasi executivam, vel doemoni imperativam requirebat, quae communiter aliis non datur; sed nihilominus supponit iurisdictionem ad cogendum non sola excommunicatione, sed etiam modis aliis. Eamdemque expositionem significat Pancianus in Paraenesi *de Poenit.* dum ex illo loco colligit, necessariam esse interdum corporis poenam, et afflictionem; et similiter Ambrosius lib 1. *de Poenit.* cap. 12, quatenus cum afflictionibus Iob illum interitum carnis comparat, sicut fecit Chrysostomus. Igitur iuxta hanc patrum expositionem ex illo loco habemus ecclesiasticam correctionem et vindictam non in sola spirituali censura sistere, sed etiam interdum in corporis afflictione, ac proinde pastores Ecclesiae temporali punitione in ordine ad spirituale bonum uti posse.

9. Secundo possumus veritatem hanc auctoritate et praxi Ecclesiae ostendere. Nam ex his Pontificibus, quos imperatores et reges excommunicasse diximus, Gregorius II. Romam cum tota Italia a Leone imperio recedere fecit, ut ex Theophane refert Baronius anno 730, n. 3, et 4. Idemque tribuit Gregorio III. Sigebertus in Chronic. ann. 731, dicens: *Leonem imperatorem erroris redarguit, et populum romanum et vectigalia Hesperiae ab eo avertit.* Gregorius autem VII. Henricum IV. et imperio et regno privavit, ut constat ex sententia supra citata, cuius haec sunt verba: *Beate Petre apostolorum princeps, inclina, quaeso, aures tuas nobis.* Et infra: *Hac itaque fiducia fretus pro Ecclesiae honore et defensione ex parte omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti per tuam potestatem et auctoritatem Henrico regi filio Henrici imperatoris, qui contra tuam Ecclesiam inaudita superbia insurrexit, totius regni Teutonicorum et Italiae gubernacula contradico, et omnes christianos a vinculo iuramenti, quod sibi fecere, vel facient, absolvo, et ut nullus ei sicut regi serviat, interdico.* Similiter Innocentius III. Othonem, quem excommunicavit, *imperii titulis privavit*, ut ait Platina. Item Innocentius IV. in concilio lugdunensi Fridericum II. imperatorem a Gregorio IX. iam excommunicatum imperio privavit, non solum subditos a iuramento fidelitatis absolvens, sed etiam *auctoritate apostolica firmiter inhibendo, ne quis-*

quam de caetero sibi tanquam imperatori, vel regi pareat, et intendat. Et excommunicationis censura ipso facto ligando eos, qui deinceps illi tanquam imperatori, vel regi consilium vel auxilium praestiterint, seu favorem. Tandem Clemens VI. Ludovicum Bavarum, qui inique Imperium occupaverat, iam a praedecessoribus suis excommunicatum imperio deiecit, aliumque legitimum imperatorem, nimirum Carolum IV, eligi fecit.

Praeter haec autem, quae ad imperium spectant, in regno Galliae Zacharias papa in simili casu titulum regni a Childerico rege in Pipinum transtulit, ut est apud Gregorium VII, l. 8. *Registri*, epist. 11, c. *Alius* 15, q. 9. Baronius an. 751. in princ. et an. 841, n. 3. Ubi etiam refert mutationem factam in regno Galliae tempore Lotharii imperatoris, et Ludovici ac Caroli fratrum, qui auctoritate freti episcoporum, regnum inter se diviserunt, et Lotharium ob scelera sua illo privarunt. Bonifacius etiam VIII. Philippum Pulchrum Galliae regem regno privatum declaravit, et illa occasione Extravagant. *Unam Sanctam*, de Maiorit. et obedient. edidit, ut refert Aemilius in vita eiusdem Philippi. Gregorius item VII, quando Poloniam propter Stanislai interfectionem interdixit, regem Bonislaum regno privavit, teste Cromero lib. 4. *rerum Poloniae*. Insigne vero exemplum in ipsamet Anglia habemus in Ioanne rege, quem, eum ingentia crimina contra religionem, sacerdotes, et alios innocentes committeret, et ab Innocentio III. saepius admonitus, ut inobediens ac pertinax resipere nollet, sed potius quotidie deterior fieret, idem Innocentius post magnam cum patribus consultationem (ut Polydorus ait) regia dignitate abdicavit, populosque illi subiectos iureiurando absolvit, et christianos principes de ea re certiores factos, ut ioannem tanquam Ecclesiae hostem persequerentur admonuit. Qua sententia deterritus Ioannes, et imminentis periculi timore perculsus, tandem iuravit, se Pontificis arbitrio staturum, et diadema capiti ademptum Pandulpho Pontificis legato tradidit nunquam id ipse, aut haeredes accepturi, nisi a Pontifice romano. Haec Polydor. lib. 15.

At vero haec omnia et similia non temere, nec in angulo, sed aliqua ex illis in conciliis frequentissimis et aliquando in generali, ut in lugdunensi acta sunt. Et in conspectu totius orbis christiani, a quo approbata et executioni mandata fuerunt; ergo incredibile est, fuisse actus usurpatae et non verae potestatis. Accedit concilium lateranense sub Innocentio III. cap. 3, eamdem potestatem supponere, dicens: *Si Dominus temporalis monitus ab Ecclesia terram suam purgare neglexerit ab haeretica foeditate, per metropolitanum excommunicetur. Et si satisfacere neglexerit intra annum, significetur hoc summo Pontifici, ut ex tunc ipse vassallos ab eius fidelitate denunciet absolutos, et terram exponat catholicis occupandam*, etc. Ex quibus omnibus tale concluditur argumentum. Universalis Ecclesia errare non potest in his, quae ad fidem et mores pertinent, sed universalis Ecclesia consensit in huiusmodi factis, et illa probavit tanquam consentanea divino et naturali iuri, et similiter approbat leges canonicas imponentes huiusmodi poenas principibus temporalibus propter gravissima scelera, et contumaciam in illis, maximeque in haeresi; ergo tam est certum, posse Pontificem coercere, vel punire principes temporales his poenarum generibus, quam est certum, non posse Ecclesiam in fide et moribus errare.

10. Tertio declaratur ratione haec veritas; nam duplici titulo erat necessaria haec potestas in supremo capite et pastore Ecclesiae, scilicet et propter ipsos imperatores seu reges, ac quosvis temporales principes, et propter populos illis subiectos. Priori titulo necessaria est haec potestas, ut possit Pontifex vel rebellem principem corrigere, et emendare, vel etiam digne punire, utrumque enim ad Pastorem pertinet: saepe autem contingit, ut solae censurae ad illos effectus non sufficiant, ut diuturna experientia satis ostendit. Ergo necessario dicendum est, Christum Vicario suo hanc potestatem contulisse, cum non minus illum constituerit Pastorem christianorum principum, quam caeterae christianae plebis. Quocirca quod ad priorem titulum attinet, quando vel solum, vel principaliter agitur de emendatione principis, qui peccavit, solent maxime Pontifices censura uti, quia illa est propria medicinalis poena, de qua locutus est Christus Matth. 18. Quod si contingat, principem per censuram corrigi, et emendari, non solet Ecclesia ad rigorosam vindictam per graves et publicas poenas contra eos procedere; potest tamen, et solet poenas aliquas iniungere, tum ad resarcienda damna, si quae forte ab eis illata fuerunt, tum etiam ut tam Deo, quam universae Ecclesiae aliquam satisfactionem tribuant. Nam resarcire damna, et illatas iniurias recompensare, non tam est poena quam restitutio quaedam, et debiti solutio, quamvis coactio ad illam faciendam, potestatem superiorem requirat. Praeter hanc vero recompensationem ex iustitia commutativa debitam, ratio communis boni et iustitiae legalis postulat, ut aliqua poena in vindictam delicti ad Ecclesiae satisfactionem et aliorum exemplum et timorem adhibeatur. Quando vero non obstante censura rex contumax est et incorrigibilis in delicto, tunc graviores poenae adhiberi debent, et huiusmodi sunt fere omnes casus supra enumerati, ut notavit d. Thomas lib. 3. *de regimine princip.* c. 10.

11. Et confirmari potest haec pars, quia circa alios fideles seu christianos baptizatos habet Ecclesia potestatem non solum ad coercendum illos per censuras ad emendationem delicti, sed etiam ad vindicanda delicta commissa per alias poenas temporales vel corporeles secundum modum accommodatum ecclesiastico iudici et pastori; ergo eamdem potestatem habent legitimi Ecclesiae praelati, et maxime summus Pontifex in principes temporales etiam supremos. Assumptum ex perpetuo usu Ecclesiae manifestum est; solent enim canones imponere pecuniarias poenas interdum usque ad bonorum confiscationem. Interdum etiam imponunt poenas corporales citra vitae aut membrorum periculum, ut est flagellationis poena, interdum etiam usque ad damnationem ad triremes; et quando necessaria est poena sanguinis, licet ecclesiastici iudices illam ferre non soleant propter status decentiam, possunt reum committere iudici saeculari, ei praecipiendo, ut secundum legum aequitatem illum puniat. Quae omnia maxime possunt in crimine haeresis considerari. Haeretici enim non solum ab Ecclesia excommunicantur, et aliis spiritualibus afficiuntur poenis, sed etiam bonis omnibus temporalibus privantur, non solum per leges Imperatorum, sed etiam virtute canonum. Ac denique si vel contumax fuerit, vel relapsus, per leges imperatorum capite punitur, per canones autem saecularis iudicis arbitrio relinquitur, recepturus pro qualitate facinoris ultionem, iuxta cap. *Ad abolendam*, de haeret. cum similibus.

12. Has autem poenas esse iustissimas Ecclesiae usus satis convincit, et defendit optime Augustinus epist. 48. et 50, et lib. 3. *contra epist. Parmeniani* cap. 2. Esse autem necessariam in Ecclesia Christi, ut ab illo est instituta, hanc potestatem, ratio convincit; quia si Ecclesiae subditi non possent per huiusmodi poenas coerceri, facile spirituales contemnerent, et plurimum sibi ac aliis nocerent. Nam ut dicitur Prov. 29: *Puer, qui relinquitur voluntati suae, confundit matrem suam.* Unde non esset res christiana convenienter instituta, nec illi esset sufficienter provisum, si non haberet potestatem cogendi rebelles, qui censuris obtemperare nollent. Nec satisfaciet, qui dixerit, satis esse, quod in christianis principibus temporalibus sit haec potestas, tum quia etiam ipsi principes possunt delinquere, et correctione indigere, ut iam dicam. Tum etiam, quia vindicta malefactorum per se solum pertinet ad civiles magistratus, quatenus politico fini et paci reipublicae et iustitiae humanae contraria sunt; coercere autem illa, ut sunt religioni et saluti animae contraria, per se spectat ad spiritualem potestatem, et ideo ad illa maxime pertinere debuit facultas utendi temporalibus poenis ad talem correctionem, vel per sese illas inferendo, vel temporalis brachii ministerio utendo, ut omnia decenter, ordinate, et efficaciter fiant.

13. Superest, ut priorem illationem probemus, nimirum, si in caeteros fideles inferioris ordinis potestatem istam habet Ecclesia, etiam in supremos temporales principes, in Petro maxime et successoribus eius iam accepisse. Probatur ergo consecutio ex principio supra posito, quod hi principes tam sunt oves Petri, quam reliqui omnes; neque temporalis dignitas vel potentia eos reddit immunes, seu a tali potestate vel poena exemptos, quia neque ex Christi verbis neque ex aliquo alio principio vel ratione colligi potest talis libertas, seu potius peccandi licentia. Quin potius multo magis necessaria est in Ecclesia potestas haec ad coercendos huiusmodi principes, quam eorum subditos. Primo quidem quia ipsi liberiores sunt, et ita facilius labuntur, et semel lapsi difficilius corriguntur. Deinde quia principum peccata, praesertim contraria fidei et religioni, perniciosiora sunt, facile enim subditos ad sui imitationem pertrahunt, vel exemplo, vel beneficiis ac promissionibus, vel etiam minis ac terroribus. Propter quod merito dixit Sapiens Ecclesiastici cap. 10: *Rex insipiens perdet populum suum. Nam qualis est rector civitatis, tales et habitantes in ea.* Quod etiam ducti ratione et experientia philosophi docuerunt, ut Cicero ex Platone lib 1. epistolarum. Unde idem Cicero lib. 3. *de Legibus* recte etiam dixit: *Vitiosi principes non solum vitia concipiunt ipsi, sed etiam ea infundunt in civitatem.* Denique quia *principes gravius, quam caeteri delinquunt, et ideo etiam per pastores suos gravius puniri debent*, ut de ipsismet pastoribus dixit Gregorius in Pastorali, p. 3, c. 5, et refertur a Nicolao papa contra Lotharium regem Galliae in epist. ad eumdem, et refertur in cap. *Praecipue* 11, q. 3.

14. Atque hinc tandem facile ostendi potest alius titulus huius potestatis in reges, nimirum propter defensionem subditorum; nam ad pastorem non solum spectat oves errantes corrigere, vel ad ovile revocare, sed etiam lupos arcere, et ab hostibus defendere, ne extra ovile trahantur, et pereant: sed iniquus rex praesertim schismaticus et haereticus subditos constituit in magno periculo perditionis, ut ex proxime dictis notum factum est, et ideo Claudianus dixit:

Regis ad exemplum totus componitur orbis;
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Ergo ad Pontificis munus spectat, subditos haeretici vel perversi principis defendere, et ab illo evidenti periculo liberare; ergo Christus, qui bene et optime omnia fecit, et instituit, hanc potestatem Petro contulit, eamque sub verbo *Pasce*, et sub potestate ligandi et solvendi comprehendit. Ergo per illam potest et talem principem dominio suo privare,

et arcere, ne noceat subditis, et hos a iuramento fidelitatis solvere, vel solutos declarare, quia illa conditio in tali iuramento semper intelligitur inclusa.

Qui titulus divo Thomae et probatis theologis tam gravis et efficax visus est, ut per se solus sufficiat ad privandum regem infidelem dominio et potestate supra fideles, etiamsi prior ratio vindictae et iustae punitionis cesset. Nam iuxta Pauli doctrinam, *de his, qui foris sunt*, Ecclesia non iudicat. Unde colligunt iidem theologi, non posse Pontificem punire regem ethnicum non baptizatum propter infidelitatem vel alia peccata. Et nihilominus si habeat subditos fideles, potest eos a subiectione illius eripere propter morale et evidens oversionis periculum, ut docet divus Thomas 2. 2, q. 10, art. 10. Et colligitur ex Paulo 1. ad Corinth. 6, reprehendit enim fideles, quod apud infideles iudices litigarent, supponitque posse Ecclesiam creare iudices, qui inter fideles etiam in temporalibus iudicent, ne ad infideles ire cogantur; et ad hoc suadendum ait: *Nescitis, quia et angelos iudicabimus, quanto magis saecularia?* Quae verba allegat Gregorius lib. 7, epist. 21, et ex illis infert: *Cui ergo aperiendi, claudendique caeli data est potestas, de terra iudicare non licet? Absit.* Hinc etiam coniux fidelis separari potest a coniuge infideli, si cum illo non possit iniuria Creatoris habitare, iuxta doctriam Pauli 1. ad Corint. 7. Et ex eadem radice filii baptizati a patrum infidelium potestate et consortio liberantur, ne illorum iterum involvantur erroribus, ut dicitur in concilio toletano IV, cap. 59. Ergo simili vel maiori ratione privatur rex christianus, seu subditus Ecclesiae ratione baptismi, potestate et dominio in vassallos suos; ergo titulus est per se sufficiens, ut possit Pontifex in hos principes animadvertere, eosque regnis iure privare, et ad hoc uti gladio aliorum principum, ut ita gladius sit sub gladios, ut ad propugnandam et defendendam Ecclesiam mutuo iuventur.

Possem hoc loco alios titulos explicare, confirmare, ac defendere, quibus potest romanus Pontifex circa temporalia iustis ex causis disponere, ut fecit in translatione imperii, et in instituendo modo electionis imperatoris, et in eius administratione, cum vacat, et in aliis etiam casibus in temporalibus causis ius dicendo. Verumtamen nec huiusmodi operis brevitas haec omnia prosequi permittit, nec intentioni nostrae ac instituto necessaria sunt, et ideo ad alios auctores, qui haec eruditissime disputarunt, lectorem remitto.

—

CAPUT XXIV.

Obiectionibus occurritur contra doctrinam superiorum capitum ex Scriptura petitis.

Summarium

1. Prima obiectio. — 2. Respondetur ad testimonia novi testamenti — 3. Ad testimonia veteris testamenti. — 4. Expenduntur praerogativae a rege Iacobo adductae. — Nomen filiorum Dei convenit non omnibus regibus. — 5. Frequentius sacerdotes quam reges vocantur *uncti* in Scriptura. — 6. Haec laus specialiter regibus Israel est attributa. — 7. Sacerdotes multo excellentius vocantur ministri Dei, quam reges. — 8. David non angelus vocatus fuit, sed in aliqua proprietate ei aequiparatus. — 9. Reges nullibi appellantur angeli, sacerdotes vero maxime. — 10. Evasio quaedam impugnatur. — 11. Ex eo quod reges appellantur lucernae, nulla eis tribuitur spiritualis potestas. — 12. Reges sunt Ecclesiae nutricii in temporalibus, Pontifex in spiritualibus. — 13. Concluditur, praerogativas a rege inductas nihil conducere contra supremam Pontificis potestatem. — Solutio.

1. Ut catholica doctrina, quam tribus praecedentibus capitibus ostendimus, magis confirmetur, necessarium duximus, in fine huius libri nonnullis obiectionibus, quibus potestas Pontificis in temporales principes impugnari ab adversariis solet, satisfacere. Et quoniam copiose hoc praestat cardinalis Bellarminus in ultimo opere contra Barclaium, ideo illas tantum obiectiones proponam, quae vel a rege Angliae insinuantur, vel nonnullam difficultatem habent, vel quarum resolutio utilitatem aliquam ad maiorem veritatis manifestationem afferre possit. Adverto autem (quod in superioribus etiam monui), saepe in his obiectionibus confundi causam de primatu et potestate Pontificis in laicos cum causa de exemptione clericorum a iurisdictione et potestate laicorum: quae controversiae sicut diversae sunt, ita a nobis (sicut ab aliis catholicis auctoribus) disputatione separantur; et ideo omnia, quae ad exemptionem pertinent, in sequentem librum reservamus, et ibi obiectionibus peculiariter ad rem illam pertinentibus satisfaciemus. Quia vero exemptio personae ipsiusmet Pontificis summi cum eius dignitate divino et naturali iure coniuncta est, omnisque subiectio ad imperatores vel alios reges illius dignitatem obscurare, et minuere videri potest, ideo praetermittere aliqua non possumus ex his, quae contra Pontificis immunitatem summamque ab omni humano iudicio exemptionem obiici solent. Et quamvis superior potestas Pontificis in reges et principes, tam in spiritualibus quam in temporalibus, distinctis assertionibus quasi per partes seu gradus a nobis declarata fuerit; quia tamen res indistincte contra primatum loquitur, id-

circo eodem fere modo obiectiones eius proponemus: respondendo autem, quid per unamquamqua directe oppugnetur, distincta declarabimus, atque ita singula, quaa a nobis dicta sunt, clarius et facilius defendemus.

Prima ergo obiectio ex Scriptura sumitur, duasque habet partes, unam scholastico more vocare possumus positivam, alteram negativam. Priorem indicat rex in Praefat. pag. 14, dum in generali ait, auctoritatem et potestatem, quam Pontifices sibi in temporalia regum iura usurparunt, nihil aliud esse, quam ambitiosam tyrannidem contra auctoritatem Scripturarum; et de eadem dicit pag. 22, potestatem a Pontificibus iniqua usurpatam cum Scripturis pugnare. Quae autem sint hae Scripturae, in illis locis non declarat, sed ad Apologiam remittit, quam totam in auctoritate regum asserenda impendisse dicit. In Apologia vero solum invenio in pag. 25. et 129. quaedam Scripturae testimonia, in quibus obedientia ad saeculares principes, etiam propter conscientiam commendatur, et quidem epistola ad Romanos capite 13. cum aliis, quae ex novo testamento in principio huius libri satis a nobis tractata sunt. Quibus ibi adiungit multa ex veteri testamento, quaa duplicis ordinis esse adverto. Quaedam enim sunt, in quibus obedientia principum etiam iniquorum et infidelium vel permittitur, vel laudatur, aut praecipitur, vel alio simili modo stabilitur, ut est illud Iosue cap. 1: *Quemadmodum Moysi obedivimus in omnibus, ita et tibi obediemus*; et illud Ierem. 27: *Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, et servite ei, et populo eius, et viveiis.* Item illud adiungit, quod Exodi 5. filii Israel veniam abeundi a Pharaona supplicarunt, et quod 1. Esdrae 1. similem veniam a Cyro rege Persarum impetrarunt. Et in hoc ordine adnumerari debent alia testimonia Scripturae, quae postea ipse congerit, in quibus variis honoris titulis regis dignitas in veteri testamento declaratur; nam reges vocantur *filii Altissimi, Dii, Uncti Domini, in Dei solio sedenies, famuli Dei, angeli Dei, facti iuxta cor Dei, lumina Israelis, nutricii Ecclesiae.* In alio ordine ponit facta quaedam regum Israel, de quibus capite sequenti dicemus.

2. Verumtamen praedicta testimonia neque ad praesentem causam aliquid conferunt, neque in se spectata difficultatem habent, vel controversiam, praeter unum, quod peculiaris cuiusdam quaestionis occasionem praebet: illa vero quaestio eiusmodi est, ut tradita veritas ab illius resolutione non pendeat, quod per singula discurrendo, breviter declaro. Nam in primis loca novi testamenti probant quidem, esse in regibus veram iurisdictionem civilem a Deo ipso originem trahentem, atque idao regem convenienti modo honorandum esse, illique esse obediendum non solum ob timorem poenae, sed etiam propter conscientiam; quae omnia secundum fidei doctrinam vera esse in principio huius libri docuimus. Inde vero nulla verisimilitudine inferri potest, reges nullum habere superiorem, a quo in spiritualibus, et consequenter etiam in temporalibus in ordine ad spiritualia, regantur, et ideo dixi, testimonia illa nihil ad praesentem causam pertinere. Quin potius neque satis ex illis locis convincitur, regum temporalium potestatem ita esse in suo ordine supremam, ut in temporalibus directe superiorem non recognoscat; hoc enim, ut dixi, in rigore ad fidem non spectat, quamvis longe verissimum sit, et Scripturae magis consentaneum, sicut etiam disputando ostendimus.

3. Neque priora testimonia veteris testamenti aliquid amplius probant; nam ex eis solum habemus, obediendum esse regi, vel principi, aut gubernatori communitatis, utique in foro suo validum praeceptum ferenti. Hoc enim et nihil aliud obtulerunt Iosue filii Israel, cum dixerunt: *Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obediemus et tibi; tantum sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse.* Verba autem Ieremiae, si intelligantur de absoluta Dei voluntate, qua decrevit dara filios Israel sub verum dominium et potestatem regis Babylonis, ad summum probant, obediendum esse temporalibus regibus, sicut de aliis testimoniis dictum est. Si vero solum intelligantur de voluntate permissiva, qua Deus decreverat permittere in poenam peccatorum populi iudaici, ut rex ille potentia sua et facto potius, quam iure illum populum sibi subiugaret, sic verba illa ad rem nihil faciunt, quia non de vero rege, sed de tyranno in loco illo sermo est, cui monentur Israelitae subiicare colla, non tam propter conscientiam, quam propter maiora mala vitanda, ut subiuncta verba indicant: *Servite ei, et populo eius, et viveiis. Quare moriemini tu, et populus tuus gladio, ei fame, et peste?* etc. Et iuvat etiam, quod verba illa dicta sunt a propheta, priusquam populus in servitutem Nabuchodonosor redactus esset, et ita potius inducebat eos ad non resistendum dominationi et potentiae eius, et consequenter ad serviendum saltem facto, quamvis iure non tenerentur. Eademque ratio est de aliis locis, sive Pharao et Cyrus fuerint veri reges populi Iudaeorum, sive non, vel (quod perinde est) sive populus Israel iure teneretur veniam illam petere ad discedendum, sive tantum de facto propter potentiam illorum principum ausi non fuerint sine illorum venia et voluntate discedere.

4. Multo vero minus urgent testimonia illa, in quibus varii tituli venerationis et honoris regibus tribuuntur, tum quia quidam illorum communes sunt aliis, qui non sunt reges, quidam vero non omnibus

regibus conveniunt, sed fuerunt praerogativae aliquarum personarum. Quod patet breviter discurrendo per singula. Nam in primis titulum *Filii Dei* regi temporali tribui, solum colligit rex Angliae ex illis verbis, quae de Salomone dixit Deus, 2. Regum c. 7: *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium.* Haec autem verba, ut ibi dicta sunt, profecto non sunt omnibus regibus communia, sed peculiarem promissionem Salomoni factam continent, ut patet, tum ex praecedentibus verbis: *Ipse aedificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum*, tum ex verbis subiunctis: *Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum; misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea*, etc. Ex quibus verbis aperte constat, verba illa: *Ego ero illi in patrem*, etc. in Saulem non convenire, quamvis ille fuerit temporalis rex electus a Deo, immediate, ac sine successione, auctore Deo, rex creatus: non est ergo excellentia illa communis omnibus regibus, sed singularis favor promissus Salomoni.

Imo sunt qui putent, verba illa neque ipsi Salomoni in proprietate convenire, nec de illo ad litteram dicta esse, sed de solo Christo per Salomonem significato, quia de Christo illa Paulus allegat ad Hebraeos 1, et quia in solo Christo impletum est, quod statim Deus promisit: *Et fidelis erit domus tua, et regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, et thronus tuus erit firmus iugiter.* Sed licet verum sit, verba illa singulari quodam modo in Christum convenire, et de illo dicta esse vel in historico, vel saltem in mystico sensu; nihilominus negare non possumus, de Salomone ad litteram esse dicta, id enim ex illo contextu, et ex 3. Regum 1, et 1. Paralipom. 22. et 28. aperte colligitur. Dicta autem de illo sunt non propter solam regis temporalis dignitatem vel potestatem, alias de omnibus regibus dicta fuissent, et Sauli convenirent; quod falsum esse ostensum est; sed vel propter singularem providentiam, regimen, ac protectionem, sub qua Deus Salomonem assumere statuerat, vel quia nunquam illum privare regno decreverat, etiam si peccaret, sed ut filium castigaret, ut suis verbis Deus ipse satis declaravit. Vel certe quia sanctum et iustum illum facere decreverat, et nomen filiorum Dei, iustorum potius, quam regum proprium est. Nam reges si impii sint, filii Dei non sunt. Ideoque si verba illa de filiatione Dei adoptiva intelligantur, conditionem habent adiunctam, *si perseveraverit facere praecepta mea, et iudicia*, ut expresse additur 1. Paralip. 28, et infra refertur dixisse David Salomoni: *Si quaesieris eum, invenies; si autem dereliqueris eum, proiiciet te in aeternum.* Hoc autem modo cuique iusto vere dicitur nomine Dei: *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium.* Quae igitur praerogativa temporalium regum ex illis verbis colligitur?

Alter titulus regum, quem rex magni facit, est, quia interdum Dii vocantur, et allegat illud psalmi 81: *Ego dixi: Dii estis.* Sed unde ostendit rex, verba ista de regibus temporalibus singulariter dicta esse? Certe ostendere id non potest, cum falsum sit. Nam Christus Ioan. c. 10. aliter illa verba exposuit, cum dixit: *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est.* Nam sermo Dei non est factus ad solos reges, sed magis ad prophetas, vel etiam ad omnes fideles, et maxime ad iustos. Unde Augustinus ibi tractat. 48. de omnibus hominibus, qui per sermonem Dei filii Dei per participationem fiunt, Christi expositionem intelligit, et praesertim de fidelibus iudaeis, qui tunc in Deum credebant. Praeterea initium ipsius psalmi, scilicet, *Deus stetit in synagoga Deorum*, etc. vix potest ad reges accommodari, ad fideles autem et prophetas optime, vel etiam ad sacerdotes; maxime vero ad iudices, eorumque congregationem, nam subditur: *In medio autem Deos diiudicat, usquequo iudicatis iniquitatem?* ut Euthymius, et alii notant. Sicut etiam Exod. 22. iudices Dii appellantur; ibi *Applicabitur ad Deos*, id est, ad iudices, et infra: *Diis non detrahes*, quamquam hoc de sacerdotibus intelligit Chrysostomus, psal. 137. in principio, dicens, solere Scripturam sacerdotem vocare angelum et Deum. Itemque de sacerdotibus et de iudicibus multi intelligunt verba psalmi 49: *Deus Deorum Dominus locutus est*, et illa psalmi 46: *Dii fortes terrae vehementer elevati sunt.* Quae verba possunt quidem reges comprehendere, non tamen solos, sed quoslibet magnates, vel potentes terrae, qui Dii dicuntur, non quia sint, sed quia ita dominari volunt, ac si essent Dii, vel (si in bonam partem accipienda sit appellatio) quia potestatem et praelationem Dei speciali modo participant. Quo quidem modo multo magis sacerdotes, quam reges Dii per participationem appellari possunt.

5. Tertia nota regum est, quia *Uncti* appellantur 1. Reg. 24. At haec appellatio multo frequentius sacerdotibus tribuitur, quia per unctionem consecrabantur, ut est notum Exod. 29, Levitic. 4. et 8. Unde cum psalm. 104. dicitur: *Nolite tangere Christos meos*, non solum reges, sed etiam sacerdotes comprehenduntur. Et ideo fortasse (quod notandum est) 2. Machabeor. 1. utrumque coniungitur, cum de Aristobulo dicitur, *qui est de genere christorum sacerdotum*, vel ad distinctionem christorum regum, vel ad distinctionem eorum sacerdotum, qui

christi non erant, ut inter gentiles, vel in lege naturae existebant. Denique unctio externa nullam de se confert potestatem, nec aliam indicat dignitatem, nisi illam, ad quam significandam imponitur. Si ergo rex loquitur de Christo, vel uncto hac externa unctione, unde probat nobis, unctionem regum significasse potestatem eorum supra Pontificem, vel in res ecclesiasticas, et non potius per unctionem Pontificis ipsius primatum et excellentiam supra reges significari? Nulla profecto ratio reddi potest. Veritas autem est, ex vi solius unctionis neutrum significari, aut posse probari, sed ex aliis principiis colligendum esse. Quod si non de sola exteriori unctione, sed de invisibili et interiori sit sermo, cum illa fiat per internam Spiritus sancti gratiam, sic non soli reges, sed omnes iusti, et aliquo modo omnes fideles Uncti possunt appellari, et de illis etiam intelligi possunt citata verba: *Nolite tangere christos meos*. Neque etiam omnes reges hoc modo christi dici possunt, et clarum est, Davidem in loco allegato cum de Saule loqueretur, non in hoc sensu christum illum appellasse.

6. Quarta praerogativa est, *in solio Dei sedere* ex 2. Paralip. 9. ibi: *Sit tibi Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum.* Sed in primis in verbis illis *thronus Dei* nihil aliud significet, nisi regimen populi Israel, seu regni sedem in illo populo. Nam sicut populus ille singulari modo dictus populus Dei, quia illum singulariter elegit, ac sanctificavit, et peculiarem illius curam suscepit, iuxta illud Exodi 19: *Eritis mihi in peculium de cunctis populis, et regnum sacerdotale, et gens sancta;* ita regnum eius dicitur thronus Dei, et frequentius appellatur thronus David, et thronus Israel 3. Reg. 1. et 2, ac saepe alibi. Unde sicut dixit Deus Samueli, 1. Reg. 8: *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos*, ita thronus illius regni dici etiam potuit thronus Dei, quia reges illius regni, et a Deo facti sunt, et quodammodo in regimen ac curam illius regni pro Deo substituti sunt. Illa ergo laus sic intellecta non communis omnibus regibus, sed proprie regum Israel, neque in illis aliam excellentiam, vel potestatem, sed solam civilem illi peculiari populo, speciali modo ac electione a Deo datam, significat. Deinde licet omnes reges dici possint sedere in solio Dei, quia ministri Dei sunt, et ab eo potestatem habent, quid inde habetur, nisi potestas regum temporalis, et ad summum in suo ordine suprema? Nam in hac significatione non unus tantum datur Dei thronus, sed multiplex, quia ut Nazianzenus dixit, *etiam Episcopus thronum suum habet, in quo positus est regere Ecclesiam Dei*, Actorum 20. Datur ergo thronus spiritualis, et thronus potest esse sub throno, vel in eodem ordine, ut episcopus est sub Pontifice, et rex interdum suo modo sub imperatore, vel in diverso; et sic thronus temporalis est sub spirituali, quis licet uterque sit Dei, seu a Deo, tamen *quae a Deo sunt, ordinata sunt.*

7. Quinta excellentia regum ponitur, quod sunt servi Dei, et ita appellentur 2. Paral. 6. At haec duobus modis potest regibus attribui. Primo eo ipso, quod reges sunt, quia sunt ministri Dei, cui praecipue in munere suo serviunt, vel servire debent: et hoc quidem modo praerogativa illa regibus omnibus convenit; multo vero magis et nobiliori modo sacerdotibus et Pontificibus, quia in rebus maioris momenti et excellentioris ordinis Deo ministraet, et ab ipso immediatius in eo munere constituti sunt; et ideo Paulus sic inchoat epistolam ad Romanos: *Paulus servus Iesu Christi*, et epistolam ad Philippenses *Paulus et Timotheus servi Iesu Christi*, et ad Titum: *Paulus servus Dei, Apostolus autem Iesu Christi*, et eodem modo loquuntur Petrus, et Iacobus, et Iudas in principio suarum epistolarum, et Ioannes Apocalyps. 1. Actor. vero 4. ac 17. praedicatores evangelii servi Dei appellantur; imo etiam vocantur *dispensatores mysteriorum Dei*, 1. ad Corinth. 4, imo et adiutores, et ministri, 1. ad Cor. 3. Alio vero modo servi Dei appellatio dicitur ratione obedientiae ad Deum, et observantiae praeceptorum eius, iuxta illud ad Roman. 6: *Nunc autem liberati a peccato, servi autem facti Deo.* In quo sensu absque dubio Salomon patrem suum vocavit servum Dei in dicto loco Paralipomenon, et sic neque omnes reges sunt servi Dei, sed tantum pii, deoque obsequentes, neque soli reges, sed omnes liberati a peccato sunt servi Dei, ut ex dictis verbis Pauli, et ex frequentissimo usu Scripturae manifestum est. Igitur haec appellatio nullam peculiarem excellentiam in regibus denotat.

8. Sexto ponderat rex, nomen angeli interdum regibus tribui, solumque adducit locum 2. Reg. 14, ubi mulier quaedam dixit ad David: *Tu, Domine, mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei*, quae superius etiam dixerat: *Sicut angelus Dei, sic est Dominus meus rex, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur.* Possumusque similem locum addere ex 1. Reg. 29, ubi Achis dixit ad David: *Scio, quia bonus es in oculis meis, sicut angelus Dei.* Verumtamen haec non omnibus regibus, sed uni tantum David, et non propter dignitatem regiam, quam in posteriori loco allegato nondum consecutus fuerat, sed propter peculiares rationes in ipso inventas illi dicta fuerunt; videlicet, propter sapientiam, lenitatem animi, et morum probitatem; persona ergo illius regis, non ipsa regia potestas inde commendatur. Accedit, in illis lo-

cis non appellari David angelum, sed in aliqua proprietate angelo comparari, quod longe diversum est, ut per se constat.

9. Neque illa comperatio secundum aequalitatem, sed secundum quamdam imitationem, seu proportionem etiam analogam accipienda est. Sic enim particula *sicut* frequenter in Scriptura accipitur, ut Ioan. 17: *Unum sint, sicut et nos unum sumus;* et Matth. 5: *Estote perfecti, sicut et Pater vester perfectus est.* Estque simillimus locus Actor. 6, ubi de Stephano dicitur: *Viderunt faciem eius tanquam faciem angeli.* Per quae verba neque Stephanus angelus appellatur, neque aliqua potestatis excellentia indicatur, sed sola mirabilis pulcritudo, aut fulgor, seu luminis splendor, qui tunc in facie eius apparuit. Est enim illa phrasis hebraica, qua excellentia alicuius virtutis, vel pulcritudinis ad instar angelicae exaggeratur, ut est vulgare. Sic ergo in dicto loco mulier illa voluit laudare sepientiam David, non illum angelum vocare. Unde si vere et in rigore loquamur, nullus est in Scriptura locus, in quo nomen angeli vel omnibus regibus, vel alicui temporali regi tribuatur, cum tamen de sacerdote scriptum sit Malach. 2: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est;* ubi Cyrillus alexandrinus: *Quia voluntatem Dei perspicue nunciat, et legem sermonis hortatricem habet;* et Hieronymus: *Sacerdos Dei angelus dicitur, quia Dei et hominum sequester est, eiusque ad populum nunciat voluntatem.* Ergo ex angeli appellatione multo magis sacerdotalis dignitas, quam regia commendatur. Nam licet sacerdos per metaphoram seu analogiam angelus dicatur, fundatur tamen proportio in ipso munere, seu dignitate sacerdotali, non aliqua proprietate in alicuius sacerdotis persona inventa, sicut de persona regis David explicatum est.

Idem paralogismus committitur, cum ex eo, quod de David dixit Samuel: *Quaesivit sibi Dominus virum iuxta cor suum,* 1. Reg. 13, infertur, reges vocari foctos iuxte cor Dei. Quee aperta ast fallacia, tum quia ibi non dicitur David factus iuxta cor Dei, quando factus est rex, sed dicitur inventus vir secundum cor Dei, et ideo assumptum esse a Deo, ut esset dux populi; argo non potestas regia fecit illum secundum cor Dei, sed gretia, quam Deus illi prius contulit, ut iam factum secundum cor suum, regem etiam facerat. Igitur non racte inde infartur aliqua excellentia potestatis regiae, sed solum ostenditur aequitas electionis Dei et singularis electio gratiae circa personam David. Unde non minorem dignitatem et potestatem regiam Sauli contulit Deus, cum tamen illum non invenerit secundum cor suum. Nam Deus, dicit: *Inveni David filium Iesse virum secundum cor meum,* ut dicitur Act. cap. 13.

10. Quod si quis dicat, regem propter similitudinem et participationem potestatis dici factum secundum cor Dei, et ita convenire omnibus regibus; respondemus in primis, hunc non esse sensum illius loci, ut probatum est, imo neque inveniri locum in Scriptura, in quo id funderi possit. Deinde addimus, licet id gratis concedetur, nihil amplius inde proberi, quam regem participare peculiari quodam modo potestatem Dei, aut regiam institutionem esse placitam Deo, et ab eius providentia originem ducere. Sed hoc quid attinet ad comparationem cum dignitate sacerdotali, vel pontificia potestate? cum haec multo magis sit secundum cor Dei, quia et illi placet magis, et altiori modo ab ipso ducit originem. Imo si de israelitico populo loquamur, speciali ratione pontificia dignitas magis, quem regia fuit secundum cor Dei; nam priorem ex solo suo beneplacito et sapientia Deus invenit, et instituit; posteriorem autem quesi coactus ad populi petitionem concessit, ut ex 1. Reg. 8. sumitur. Multoque maiori ratione in christiano populo Pontificatus dici potest secundum cor Dei, quia et est divinior, et altioris ordinis, at a Deo atiam ex maiori providentia et benevolentia Ecclesiae suae concessus.

11. Neque est multum dissimile argumentum, quod ex octavo titulo regis sumitur, sumpto ex 2. Reg. 21, ubi David appellatus ast a suis subditis *lucerna Israel.* Nam etiam verba illa (ut ibi sensit Abulensis) intelligi possunt specialiter dicta da persona David, in quem oculi totius populi tanquam in lucernam intenti erant propter singularem virtutem et fortitudinem eius, et ideo valde timebant, ne extingueretur, id est interficeretur, quia per illum magna Dei beneficia sperabant. Sed demus, propter eminentiam dignitatis regiae lucernam appellari, et sub eadem metaphora nomen illud regibus omnibus convenire, quid inde contra pontificiem eminentiem colligi potest? cum Christus apostolis, et consequenter etiam successoribus suis dixerit: *Vos estis lux mundi?* quod multo maius est, quam esse lucernam, ac subinde in metaphora persistando maiorem dignitatem indicat.

Ultimum titulum sumit rex ex Isaise cap. 49, ubi de Ecclesia ex gentibus congreganda praedixit: *Erunt reges nutricii tui, et reginae nutrices tuae,* taciteque interpretatur, reges vocari nutricios propter eminentiam potestatis, quam in Ecclesia Christi et in ecclesiasticis rebus habituri erant. Sed in primis Hieronymus ibi de apostolis et apostolicis viris locum exponit, sensus autem videtur mysticus. Fatemur ergo, ad litteram esse ibi sermonem de regibus gentium ad fidem Christi convertendis, negamus

tamen, ibi extolli eorum potestatem, sed futuram pietatem. Qualis fuit in Constantino, Carolo Magno, et fuit etiam, et nunc est in nostris catholicis regibus, qui totis suis viribus in adiuvandis fidelibus, et in vera Christi ecclesia tuenda et propaganda incumbunt. Et hoc significavit Augustinus *de Unit. Ecclesiae* cap. 7, cum dixit, ab Isaia praedictum esse, reges terrae, qui prius persequebantur Ecclesiam, postea eius adiutores futuros fuisse. Addit praeterea s. Cyrillus alexandrinus libro 4. in Isaiam, et optime, prophetiam illam esse impletam, quia *licet videre propter dominorum pietatem, honore affectos, et omni misericordia dignatos eos, qui in Christum crediderunt, adeo ut nihil aliud quam eorum alumni esse videantur.* Accedit, quod ipsum metaphoricum nomen *nutricii* nihil aliud significat, aut indicat, quam curam nutriendi et promovendi prolem, iuxta illud Pauli 1. ad Thessalonicenses 2: *Facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos.*

12. Unde non solum reges, sed etiam apostoli, et pontifices dici possunt Ecclesiae nutritii, prout Hieronymus voluit, et Paulus indicavit, sed longe diverso modo: nam reges per se (ut ita dicam) sunt nutricii in temporalibus, apostoli vero in spiritualibus, iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 3: *Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi.* Et ita Pontifices per se nutriunt Ecclesiam, ut Ecclesia est, reges vero, ut civilis seu politica congregatio est. Quia vero id, quod spirituale est, supponit id, quod est animale; ideo per bonum civile regimen, et per temporalia beneficia Ecclesia multum in spiritualibus adiuta est, ideoque boni ac pii reges Ecclesiae nutricii appellati sunt. Illud enim nomen magis est benignitatis et condescensionis, quam potentiae et maiestatis. Sub qua metaphora Deo etiam tribuitur Oseae 2, et aliis locis. Et hunc esse sensum verborum Isaiae declarant verba sequentia, ubi de eisdem regibus statim subiungitur: *Vultu in terram demisso, adorabunt te,* id est Ecclesiam, seu Christum in eo, ut patres exponunt. Nam quia Christus est caput Ecclesiae, ait Hieronymus, recte Christus adoratur in corpore, et praesertim in Vicario suo. Recte ergo intelligimus, prophetiam illam ad litteram impletam esse in imperatoribus et regibus osculantibus pedes Pontificis, vultu in terram demisso, quod multi praesentes et coram fecerunt, alii per epistolas paratum animum ostendebant, et specialiter rex Angliae Eduardus in epistola ad Clementem VI. Cui consonat aliud eiusdem prophetae vaticinium: *Venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum.*

13. Constat igitur manifeste, ex huiusmodi notis regiae dignitatis nihil aliud colligi, quam regibus deberi honorem et obedientiam intra suam ditionem, et in materia illi subiecta, quod nullus est qui neget, non vero licet inde inferre aliquid, quod pontificiae dignitati deroget. Nam omnes illi tituli sacerdoti, et praesertim summo Pontifici excellentiori modo conveniunt, ut obiter declaratum est. Et praeterea sacerdotes et apostoli dicuntur Ecclesiae fundamenta, sal terrae, lux mundi, ministri Christi, dispensatores mysteriorum Dei, adiutores Dei, parentes, seu genitores filiorum Dei, ad Galat. 4, et 1. ad Cor. 4; mediatores inter Deum, et homines, legati Christi, et Dei, 2. ad Corinth. 5, et ad Ephes. 6; clavigeri regni caelestis, ac proinde thronum regalem habentes, non terrenum, sed caelestem, ut dixit Chrysostomus hom. 5. *de verb. Isaiae.* Denique a Christo et apostolis pastores nominantur, utique rationalium ovium, id est duces et rectores gregis Christi, ut dixit Ambrosius libro 2. in Lucam, et lib. 1. *de dignit. sacerdotal.* cap. 2. Potuissetque rex Angliae nomenclaturam hanc etiam regi tribuere, quia Davidi dictum est: *Tu pasces populum meum Israel,* 2, Reg. 5; et inde posset contra nos apparentius argumentum sumere, quia nos ex verbo pascendi Petri potestatem colligimus. Sed ad hoc etiam facile respondemus, verbum pascendi, cum metaphoricum sit, diversa posse significare, et iuxta subiectam materiam, et alia Scripturae loca, at patrum interpretationem intelligendum esse. His autem modis manifestum est, dictum de David solum significasse gubernationem civilem et temporalem, ut ibidem, et cap. 7. statim explicatur, cum dicitur: *Ut sit dux super populum meum Israel,* etc. Dictum autem de Petro significat altiorem et spiritualem gubernationem per potestatem ligandi atque solvendi, et claves regni caelorum, quibus necesse est temporales reges subiici, si caeleste regnum consequi velint.

CAPUT XXV.

Alteri obiectioni sumptae ex factis regum, quae in veteri testamento narrantur, satisfit.

Summarium

1. Obiiciuntur variae actiones regum. — Responsio ad singulas. — Reges tenentur iure naturae ad idola auferenda. — 2. Iosaphat per sacerdotes reduxit populum ad Deum. — 3. Cur Iosaphat miserit principes cum sacerdotibus. — 4. Iosaphat solus designavit sacerdotes habentes a Deo potestatem iudicandi. — 5. Solvitur quarta actio a Iacobo rege adducta. — 6. Alia adiungitur a rege actio. — 7. Regibus suo modo competit tollere abusus. — 8. David non tetigit arcam Dei. — 9. Facta Salomonis obiecta a rege: 1. Paralipomenon c. 28, 2. Paral. c. 6. — Haec facta nullam praeseferunt potestatem spiritualem. — 10. Dedicatio templi

quomodo a Salomone fieri potuerit. — 11. Alia duo eiusdem ordinis facta. — Factum ex 2. Paralip. c. 34. ad causam nihil refert.

1. Pro fundamento huius obiectionis conatur rex ex Scriptura ostendere, reges in iudaeorum populo *cuncta moderatos esse*, quae ad ecclesiasticum regimen quoquo modo pertinent. Quia cum credendum non sit, eos iurisdictionem a Deo non datam usurpasse (cum reges etiam iusti et sancti actiones illas exercuerint), recte infertur, potestate regia omnia fecisse. Unde ulterius etiam efficitur, idem posse nunc reges in Ecclesia Christi, tum quia neque illi antiqui reges aliam potestatem habebant praeter regiam; neque nunc minor est regum potestas, quam tunc fuerit.

Ut ergo fundamentum illud suadeat, inducit in primis locum. 2. Paralip. 19, ubi tria de rege Iosaphat referuntur. Primum, *abstulisse lucos de terra Iuda. Egressum esse ad populum suum, et revocasse ad Dominum Deum patrum suorum.* Item, in Hierusalem *constituisse levitas et sacerdotes et principes familiarum ex Israel, ut iudicium et causam Domini iudicarent habitatoribus eius.* Ex his autem nihil colligi potest, quam lucos auferre seu idola, quod et alii reges israel fecerunt: Asa, 3. Reg. 15, et Ezechias, 4. Regum 18. Hoc, inquam, etiam ad reges temporales ex officio pertinet. Nam colere idola est contra rationem naturalem, et contra commune bonum humanae civitatis seu reipublicae. Unde etiam, seclusa fide, reges gentium ad hoc ipsum tenerentur, si naturali lumine rationis convenienter uti vellent, maiorique ratione ad hoc tenentur reges fideles, sive in lege veteri, sive nunc in lege gratiae. Illa ergo actio non est propria spiritualis seu ecclesiasticae potestatis, sed communis utrique seu utriusque fori, ut aiunt, quia ad finem utriusque potestatis conducit. Maxima vero quoad executionem eius solet esse necessaria potentia regum, ut erat revera in populo israelitico propter duritiam eius, et ideo maxima laudantur reges, qui idola destruxerunt; qui vero illa induxerunt, vel in eis evertendis fuerunt negligentes, maxima reprehenduntur, et notantur. Ex illa ergo actione nihil colligitur, ut magis statim in alia simili declarabitur.

Et ad hoc genus actionis spectat, quod multi ex regibus populi iudaici reprehenduntur, eo quod excelsa non abstulerint. Sive enim illa *excelsa* fuerint aliqua idola in excelsis montibus vel collibus ad cultum posita, sive fuerint qualibet altaria in variis montibus aut locis extra templum seu locum tabernaculi ad immolandum etiam vero Deo erecta, fere semper illa vox in Scriptura in malam partem accipitur, et significat locum, in quo indebite et superstitiose sacrificabatur. Quia vel idolo immolabatur, vel si vero Deo, non secundum voluntatem eius, id est, non in loco ab eo deputato, id est in templo iam aedificato, vel antea in loco tabernaculi. De quo videri potest Abulensis in 3. Reg. 3, q. 3. Illo igitur modo, quo possunt, et debent reges idola evertere, tenebantur etiam reges Israel *excelsa* auferre, non tanquam pontifices, sed tanquam executores, et adiutores Pontificum. Et ideo in illis contraria negligentia specialiter reprehenditur, quia potestate sua efficacius valebant illa destruere, quam Pontifices doctrinis vel praeceptis suis, et praeterea, quia de regibus ibi praecipue historia texebatur.

2. Idem fere in secunda actione considerari potest. Cum enim ibi dicitur, *Iosaphat rursum egressum esse ad populum suum, et revocasse illum ad Deum*, non per se ipsum, sed per nuncios vel ministros aliquos id fecisse, intelligendum est, ut communiter ibi interpretes notant. Nam illa particula *rursum*, iam prius iterum egressum fuisse indicat: non legitur autem alius egressus Iosaphat ad populum suum praeter id, quod legitur 2. Paralip. 17, scilicet, *tertio anno regni sui misisse de principibus suis, ut docerent in civitatibus Iuda, et cum eis levitas et sacerdotes:* hoc ergo ipsum dicitur in cap. 19. iterum fecisse, scilicet misisse, qui circumirent cunctas civitates ad docendum, et erudiendum populum in lege Domini. Haec autem actio, licet per se et ex officio pertineat ad Pontifices et sacerdotes, suo tamen modo etiam regum est suum providentiae modum circa illam exhibere. Sic enim etiam nunc reges catholici dicuntur mittere praedicatores ad gentes sibi subditas, quia ad voluntatem, seu petitionem eorum, et sub eorumdem protectione atque ipsorum expensis mittuntur. Ita ergo Iosaphat ex providentia regis fidelis ac zelum Dei habentis potuit per praedicatores et doctores egredi ad erudiendum populum, servato tamen ordine et modo secundum ritum illius temporis necessario. Et ideo dicitur misisse sacerdotes et levitas, ad quos illud munus per se pertinebat.

3. Quod autem etiam miserit quosdam de *principibus suis*, non obstat, etiam si fateamur illos principes non fuisse de tribu Levi, sed mere laicos, cum a levitis distinguantur. Hoc, inquam, non obstat, tum quia vel illi laici mitti potuerunt, non ad docendum, sed ut levitas et sacerdotes tuerentur, et rebelles ac idololatras, qui tunc erant, in officio continerent, et si opus esset, etiam ad audiendum verbum Dei cogerent. Vel certe licet illi etiam docerent, nullum est inconveniens, quia licet ad laicos non pertineret vel dubia legis resolvere, aut doctrinam fidei definire (hoc enim sacerdotibus commissum erat, Deuter. 17.), nihilominus poterant esse docti et eruditi in lege ac fide, ut alios instruere, et exhor-

tari possent; hoc enim neque ex natura rei malum eat, nec invenitur in lege veteri probibitum, maxime cum id facerent ex consensu sacerdotum. Sicut Actor. 13, cum Paulus et Barnabas ingressi essent quamdam synagogam, principes synagogae miserunt ad eos dicentes: *Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite*, cum tamen Paulus de tribu Levi non esset, et ideo a Iudaeis tanquam mere laicus reputaretur. Simileque exemplum de Christo habemus Luc. 4. Sic igitur actio illa Iosaphat recte intellecta non pertinuit ad propriam ecclesiasticam gubernationem, sed ad regiam protectionem, et fidei defensionem ac propagationem, quod munus iura etiam canonica christianis regibus commendant.

Tertia actio fuit constituere iudices. Et ibi etiam levitae sacerdotes et principes numerantur. Ubi etiam duo similia explicanda sunt, scilicet quomodo ad regem pertinuerit, levitas et sacerdotes in eo munere constituere, et quomodo cum eis laicos principes miscuerit. Utrumque autem facile intelligetur, si alia verba, quae inferius adduntur, considerentur, scilicet, *Amasias autem sacerdos et pontifex vester in his, quae ad Deum pertinent, praesidebit; porro Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Iuda, super ea opera erit, quae ad regis officium pertinent.* Ubi aperte distinguuntur officium regis et officium Pontificis, et hic praesidere dicitur in his, quae ad Deum spectant, rex autem vel vicarius eius in his, quae ad homines. Ita ergo cum dicuntur constituti sacerdotes levitae et principes ad iudicium faciendum, duplex sub illa voce comprehenditur iudicium, ut recte Caietanus ibi notavit, scilicet saeculare et quasi ecclesiasticum seu ad res sacras pertinens. Et ita facile expeditur posterior interrogatio; non oportet enim iudicia vel personas miscere, sed cum partitione accommoda eos intelligere, nam principibus saecularibus saeculare iudicium committi debuit, levitis autem ecclesiasticum. Et ita plane oportet intelligi, cum alteri iudicio praeesse deberet Pontifex, alteri vero gubernator regius, quando et quomodo oporteret.

4. Atque eadem fere ratione, quamvis rex dicatur constituisse utrosque iudices, non oportet, eodem modo de omnibus intelligi, nam iudices laicos constituit per se, et virtute sua eligendo illos, et dando illis potestatem; levitas autem et sacerdotes non ita, sed solum applicando, et designando illos ad tale munus; nam potestatem illud exercendi ex institutione divina habebant vel immediate vel per Pontificem summum. Quod declaratur ex aliis verbis: *Amasias sacerdos et pontifex vester praesidebit in his, quae sunt ad Deum, Zabadias in aliis:* quae licet videantur eodem modo dicta, nihilominus respectu Pontificis non efficiebant, ut sic dicam, seu conferebant potestatem, sed declarabant, quid iure suo ad Pontificem pertineret, ut patet ex Deuteron. 17. Respectu vero civilis praesidis a rege manabat potestas, quia pro rege specialiter constituebatur. Ita ergo licet uno verbo dicatur constituisse hos et illos iudices, nihilominus cum distributione accommodeta, et legi ac debito ordini consentanea, de singulis intelligendum est. Principes ergo per se et vi sua iudices fecit, levitas vero solum ad modum causae per accidens, quasi applicando, seu nominando personas, non tamen sine consensu Pontificis eos creando. Atque ita haec actio fere eiusdem rationis est cum praecedenti, et non pertinet ad propriam iurisdictionem ecclesiastici regiminis, sed solum ad sollicitudinem quamdam piumque fidelis regis zelum, ut in aliis explicatum est.

5. Deinde addit rex aliam actionem, quam possumus quarto loco numerare, scilicet, *corruptelas purgare, et abusus tollere*. Ad hanc vero probandam solum adducit locum 2. Reg. vel ut ipse allegat, 2. Samuel. 5, num. 6, ubi nulla fit mentio de corruptelis purgandis, aut abusibus tollendis; sed solum refertur, cum David iisset in Hierusalem ad Iebusaeum, ut civitatem expugnaret, dictum esse illi ab habitatoribus civitatis: *Non ingredieris huc, nisi abstuleris caecos, et claudos dicentes: Non ingredietur David huc.* Haec autem verba non possunt applicari ullo modo ad reformationem morum, vel ablationem abusuum, quia nec de hac re ibi agebatur, neque cogitari potest, Iebusaeos hoc voluisse consulere Davidi sub illa quasi metaphorica locutione. Unde licet illa verba sint obscura, et ideo ab interpretibus varie exponantur (ut in Glosse, Theodoreto, Abulensi, Carthusiano, Caietano, et aliis ibi videre licet), nihilominus omnes conveniunt, illis verbis solum fuisse propositum Davidi, ut medium necessarium ad civitatem capiendam tollere caecos et claudos. Sive per has voces significentur aliqui inimici David ex Iebusaeis, qui insurrexerunt dicentes: *Non ingredietur David huc, et caeci* appellantur propter errorem mentis, et *claudi,* quia non recte cum Davide ambulabant. Sive re vera fuerint corporaliter claudi et caeci positi supra muros civitatis ad defendendam illam in ludibrium et irrisionem David (ut videtur probabilius, et magis consentaneum textui secundum vulgatam editionem), in neutro vero sensu quicquam ad praesentem causam refert, quia de purgandis corruptelis nihil ibi agitur. Nam licet statim subiungatur, proposuisse David praemium pro auferentibus caecos et claudos, odientes animam David, et inde ortum esse proverbium: *Caecus et claudus non intrabunt in templum,* non potest inde verisimiliter inferri, Davidem auferendo caecos

et claudos, voluisse significare, ad se pertinere abusus tollere, et corruptelas purgare: quae est enim haec consecutio, connexio, vel coniectura? Profecto esse non patest, nisi mera divinatio.

6. Ad hanc vero actionem pertinet etiam alia, quam infra rex ponit, dicens de regibus: *Reformationes publicas instituere, convocatis eo fine, et congregatis promiscue sacerdotibus et laicis;* nam ad reformationem publicam maxime spectat abusus tollere, et corruptelas purgare. Ad probandas autem illas reformationes, solum adducit locum iam tractatum 2. Paralip. 17, unde solum habetur, Iosaphat ordinasse, seu procurasse quamdam reformationem, mittendo principes, sacerdotes, et levitas, qui docendo, et instruendo populos in lege Domini, illos reformarent. Cur autem laici cum levitis missi fuerint, iam declaratum est; neque ibi legitur alia congregatio ex laicis et levitis promiscue facta. Sicut ergo diximus, missionem illam non fuisse actum iurisdictionis, ita de hac reformatione dicendum est.

7. Quapropter (quidquid sit de probationibus) facile concedimus pertinere ad reges intra ordinem suum, et modo sibi accommodato abusus tollere, et corruptelas sui regni purgare. Nam in primis si corruptelae et vitia sint contra naturalem iustitiam, vel civiles leges iustas, vel contra pacem reipublicae, ad regem directe pertinet, subditos suos a talibus vitiis repurgare. Si vero vitia sint in materia religionis vel fidei, postquam per eamdem fidem vel per Pontifices (ad quos voluntatem Dei explicare pertinet) illos esse abusus et corruptelas constiterit, etiam ad regem pertinet huiusmodi abusus tollere, vel poenis et coercitione in sibi subditos utendo, vel etiam sollicite procurando, ut ecclesiastici pastores simul in hoc suam operem adhibeant, vel denique forti brachio suo occasiones pravarum consuetudinum tollendo; sicut paulo superius de idolorum destructione dicebamus. Nam illa profecto erat in illo populo praecipua pars reformationis morum et purgationis corruptelarum. Quamvis ergo expresse in veteri testamento diceretur, reges abstulisse abusus, et corruptelas purgasse, modo praedicto et sine ulla usurpatione primatus ecclesiastici intelligi posset, et deberet. Sicut etiam nunc catholici et pii reges abusus et corruptelas suarum ditionum auferunt; imo et inferiores principes in suis territoriis, et privatus paterfamilias in domo sua patest pro modo suo et iuxta capacitatem suam corruptelas a domo sua expellere, et omnem vel politicam, vel oeconomicam providentiam adhibere, quae ab ipso circa suos subditos exerceri valet, atque ad illum finem patest deservire.

Atque ad hoc caput spectat exemplum aliud, quod idem rex adducit ex 4. Reg. 18. de serpente aeneo ab Ezechia confracto. Illud enim ad similem reformationem et abusuum ablationem pertinet. Nam (ut lib. II. c. 12. dixi) licet ille serpens Dei iussu fabricatus fuerit, et bonam habuerit significationem, propter quam bonum etiam usum in principio habuit; nihilominus postea coepit esse Hebraeis in occasionem scandali et ruinae propter illius populi ignarantiam, mentisque caecitatem ac duritiam cordis ex prava consuetudine generatam. Ideoque recte potuit rex serpentem confringendo, illam occasionem ruinae populo tollere. Quamvis enim ex Dei praecepto factus esset, non propterea iusserat Deus illum conservari; sed ad memoriam divini beneficii prudenti et pio arbitrio praecedentium principum illius populi servabatur: postquam vero coepit irreligiose coli, et adorari, confringi debuit iuxta legem praecipientem: *Confringite statuas, lucosque succidite.* Et quia haec lex non solum ad sacerdotes, sed etiam ad reges loquebatur, ideo patuit Iosaphat, non iurisdictionem sacerdotalem exercendo, sed legem implendo, serpentem frangere.

8. Quinto loco ponimus actiones alias recensitas a rege, quae multo minus quam praecedentes ad causam conducunt; talis quidem est, *arcam Dei ad constitutum locum perducere,* 1. Paralip. 13. Nam David, de quo ibi est sermo, non portabat arcam, nec contingebat illam; primum enim solis levitis, secundum autem solis sacerdotibus licebat, num. 4, 2. Reg. 6, non autem Davidi, licet esset rex. Et ideo tantum honoris divini causa arcam comitabatur, quod non solum regi, sed cuilibet de populo licebat, ut paulo inferius ibidem dicitur: *David et omnis domus Israel ducebant arcam* etc. Et simile habetur 3. Reg. 8; sed additur, *regem David arcae praesultasse.* Sed quid tum? erat ne illa actio propria sacerdotum aut regum? Profecto magis propria videri poterat hominum inferioris conditionis. Unde paulo inferius in eodem loco despectus et reprehensus fuit David a Michol, non quia actionem magnae dignitatis exercuisset, sed quia *tanquam unus de scurris factus esset,* ipse vero ex magna devotione et gratitudine erga Deum respondit: *Ludam, et vilior fiam, plus quam factus sum, et ero humilis in oculis meis.* Non ergo censuit David illam actionem fuisse dignitatis sacerdotalis, nedum pontificiae, vel supra illam, sed fuisse magnae humilitatis et reverentiae erga Deum, et ad hoc indicandum expressit Scriptura personam David, addidit vero 2. Reg. 6: *David, et omnis Israel ludebant coram Domino.*

9. Eiusdem ordinis sunt facta quaedam Salomonis, ex quibus etiam regium argumentum sumptum est, scilicet, *templum aedificare, aedificatum dedicare, et sua praesentia consecratum honesta-*

re. At haec omnia hodie etiam nunc reges faciunt, imo etiam alii inferiores pii et potentes viri, et non propterea opus ecclesiasticae potestatis, nedum primatus exercere censentur. Nam aedificare templum de se tantum est actus religionis, qui praeter piam voluntatem solum requirit ex parte aedificantis facultatem ad necessarios sumptus, ex parte vero Dei necessaria est acceptatio per se, vel per Vicarios suos. Tunc autem Deus speciali revelatione satis voluntatem suam ostenderat, ideoque ex parte Salomonis tantum regia potestas et magnificentia cum pia et fideli voluntate desiderari poterat; ergo nihil aliud ex illo facto recte colligitur.

10. Dedicare vero templum, duo potest significare. Unum est, propria aliqua actione religiosa consecrare illud; aliud est, propria voluntate exterius manifestata illud Deo offerre, et donare. Priori modo, dedicare templa pertinet ad sacerdotes vel Pontifices. In illius autem templi dedicatione haec actio non videtur alia fuisse, nisi vel ex parte hominum sacrificiorum oblationes, quae ad solos sacerdotes pertinebant, ut iam explicabo; vel ex parte Dei praesentia illa, seu descensus sub specie nebulae, quae templum replevit, ad significandum Deo placuisse dedicationem illam, et ideo, ut dicitur 3. Regum 8, *implevisse gloria Domini domum Domini*; quae actio non fuit hominis, sed divinae dignationis, cui rex Salomon testimonium dedit, dicens: *Dominus dixit, ut habitaret in nebula*. In hoc ergo sensu non potest dici rex Salomon dedicasse templum, neque id de Salomone legitur, nec rex Angliae illi hoc tribuit, cum solum dicat, sua praesentia opus consecrationis honestasse. Posteriori autem modo recte dicitur, Salomon dedicasse templum. Sed inde nullum sumitur argumentum; nam quilibet potest rem vel domum suam ad divinum cultum offerre. Sicut Exod. 35. dicitur: *Omnes viri et mulieres mente devota obtulerunt donaria, ut fierent opera, quae iusserat Dominus per manum Moysi*. Et statim subditur: *Cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt*. Sic ergo in dicto loco 3. Regum 8. dicitur: *Dedicaverunt templum Domini rex et filii Israel*. Denique quod additur, regem sua praesentia opus consecrationis honestasse, clerum est, toti populo fuisse commune, et ita nihil ad rem facere.

Ad discernendum vero modum praesentiae, discernendae sunt actiones, quae in illa dedicatione peractae sunt. Prima fuit, inferre arcam, tabernaculum, et vasa sanctuarii in templum, et de hac dicitur: *Ferebant ea sacerdotes et levitae*, et additur: *Rex autem Salomon et omnis multitudo, quae cum illo convenerat, gradiebatur ante arcam*, ubi rex cum populo coniungitur, et a sacerdotali ordine distinguitur. Altera actio fuit sacrificiorum oblatio, et haec fiebat sine dubio a sacerdotibus tanquam a propriis ministris; tribui autem videtur tam regi, quam populo, cum de eis dicitur: *Et immolabant, et oves, et boves absque aestimatione et numero*, intelliguntur autem immolasse per sacerdotes, ut est frequens in Scriptura, et in communi etiam usu loquendi. Et sic etiam dicitur ibi: *Mactavit Salomon hostias pacificas*, et iterum: *Sanctificavit rex medium atrii, quod erat ante domum Domini, fecit quippe ibi holocaustum et sacrificium*. Utique per sacerdotes, in quo nulla potestas supra illos ostenditur, sed potius inferior status et conditio. Unde etiam nunc reges, sicut et caeteri laici, solum per sacerdotem offerunt. Tertia fuit actio orandi, et haec etiam communis est toti populo. Alia denique fuit, rationem reddere populo de templi aedificatione et dedicatione, quam quidem Salomon cum auctoritate regia, et tanquam singularis (ut ita dicam) illius templi patronus exercuit, nihil tamen pontificium usurpavit, neque Pontifice se superiorem ostendit. Igitur totum illud factum nihil omnino ad causam de potestate ecclesiastica et regia, aut earum comparatione pertinet.

11. Denique ad probandum eamdem regis potestatem duo alia facta eiusdem fere ordinis afferuntur, quae non maiorem vim habent, quam praecedentia. Unum est, quod *librum legis e tenebris erutum populo recitare fecerunt*, ex 4. Reg. 22. Verumtamen eo loco refertur quidem, Elciam pontificem ad Saphan scribam dixisse: *Librum legis reperi in domo Domini*, et additur, dedisse illum Saphan, qui et legit illum, et postea regi dixit, Elciam sibi librum dedisse, quem etiam legit Saphan coram rege. Quod autem rex fecerit librum illum populo recitari, in eo capite non dicitur, sed solum, regem lectione libri valde commotum misisse sacerdotes, qui super ea re Deum consulerent. In capite autem 23. additur, sacerdotes renunciasse regi quidpiam, quod prophetissa quaedam dixerat, et subiungitur: *Qui misit, et congregati sunt ad eum omnes senes Iuda, et Hierusalem, ascenditque rex templum Domini, et omnes viri Iuda, universique, qui habitabant in Hierusalem cum eo, sacerdotes et prophetae, et omnis populus a parvo usque ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri foederis*, ubi Abulensis exponit, *legit*, id est, fecit legere; putat enim, Saphan scribam legisse librum, quod non est alienum ab usu illius locutionis, ut ex alio simili capitis 22. recte ipse probat. Nihilominus tamen ex 2. Paralip. 34. magis colligitur, ipsum regem per se legisse librum, nam ibi expresse dicitur: *Quibus audientibus in domo Domini legit rex omnia verba voluminis*. In hac vero

historia quid, quaeso, est, quod in rege pontificiam potestatem vel primatum ostendat? an coegregare populum, aut legere librum? Neutrum sane. Nam congregare populum non est de se spiritualis, seu ecclesiastica actio, sed indifferens, quae auctoritate regia propter varios fines fieri poterat. Ut autem tunc fieret propter spiritualem finem, non provenit ex potestate spirituali regis, sed ex sancto zelo et intentione illius, rex enim fidelis divina gratia et fide adiutus, potestate sua regia et civili in spirituale bonum sui populi saepe uti potest, quia licet proxime in materia civili, vel indifferenti operetur, potest ad dictum finem illam referre. Legere autem librum, magis fuit opus dignationis, humilitatis, ac devotionis, quam potestatis. Et quamvis ipse non legisset, sed recitari fecisset, nullam maiorem auctoritatem ostenderet, quia perinde est, per se fecisse, vel per Saphan scribam et ministrum suum, et quia, licet liber esset sacer, actio legendi illum sacerdotibus et laicis communis est.

Aliud factum est, quod illi reges *foedus inter Deum et populum aliquando redintegrarunt*. Citaturque in margine Apologiae regiae locus Nehemiae seu 2. Esdrae 9. in fine. In illo tamen loco non dicitur, regem redintegrasse foedus inter Deum et populum, nec dici poterat, quia eo tempore iam non erant reges in Israel. Cum ergo in principio illius capitis dictum fuisset: *Convenerunt filii Israel in ieiunio, et in saccis;* et infra additum esset: *Surrexerunt autem super gradum levitarum Iosue, et quidam alii, et dixerunt: Surgite, benedicite Domino*, etc. in fine capitis concluditur: *Nos ipsi percutimus foedus, et scribimus, et signant principes nostri, levitae nostri, et sacerdotes nostri.* Ex quo contextu plane constat, totum populum, vel sua sponte, vel levitarum verbis excitatum, foedus redintegrasse, et ideo principes nomine totius populi cum levitis et sacerdotibus foedus consignarunt. Quod si quis fortasse ponderet, *principes* (quos laicos fuisse verisimile est) primo loco poni, advertat, etiam levitas sacerdotibus anteponi, et inde coniectet, posteriorem locum in illo ordine digniorem videri, ut saepe contingit. Allegatur etiam in eadem margine secundus Regum (nobis quartus) cap. 8, num. 4, sed in toto illo capite nihil invenio. Negare autem non possumus, in capite 23. supra tractato post lectionem libri foederis addi: *Stetitque rex super gradum, et foedus percussit coram Domino.* Et paulo post additur: *Acquievitque populus pacto.* Sed in hoc etiam facto nihil aliud, nisi pietas et sanctus zelus principis relucet. Nam illa redintegratio, seu percussio foederis nihil aliud erat, nisi renovatio quaedam fidelitatis ad Deum, seu quasi nova promissio obedientiae ad legem eius; hanc autem quilibet homo, vel quilibet populus vel sua sponte, vel alterius exemplo aut verbo provocatus facere potest. Ita ergo illam fecit praedictus rex, et in illa facienda alios anteivit, ut suo exemplo et verbo alios provocaret. Unde recte Caietanus ibi notat: *Vide quanti boni causa bonus sit princeps.*

Ex his ergo omnibus exemplis et testimoniis nulla spiritualis iurisdictio vel specialis potestas in his, quae ad Deum pertinent, in regibus tempore legis veteris fuisse ostenditur. Optime vero ostenditur, bonum ac fidelem regem defensorem esse debere divinae fidei ac verae religionis, et diligenter curaturum, ut omnes errores et superstitiones contra veram et ab Ecclesia approbatam doctrinam, vel ingressum non habeant, vel ubi inventi fuerint, expellantur. Hanc ergo fidelitatem ad Deum praedicti reges boni ostenderunt, et in lege nova Constantinus, Carolus Magnus, Carolus V, et alii reges catholici summa pietate observarunt, quamvis se non Ecclesiae parentes, aut praelatos, vel praelatis superiores, sed filios, subditos, et protectores agnoscerent.

CAPUT XXVI.

Argumento sumpto ex comparatione regis et Pontificis satisfit.

Summarium

1. Obiectio regis ex facto Salomonis. — 2. Factum Salomonis nullam indicat in eo potestatem spiritualem. — 3. Etiam in veteri testamento Pontifex rege superior extitit. — Rex Ozias punitus fuit, quia sacerdotum munus subire tentavit. — 4. Ratione maioris dignitatis ostenditur praeeminentia Pontificis. — 5. Ex facto Salomonis etiam civilis potestas eius supra Pontificem non satis colligitur. — 6. Argumentum desumptum ex veteri pontificatu ad novum est nullum in praesenti causa. — 7. Instantia haereticorum. — Responsio. — 8. Argumentum adversariorum in ipsos retorquetur.

1. Post reliqua facta regum Israel, inducit rex Angliae factum Salomonis, qui *Abiathar sacerdotem exauctoravit, ut non esset sacerdos Domini*, ut ipse refert; indeque colligit, regem fuisse Pontifice superiorem, ut inde concludat, idem in Christi Ecclesia servandum esse. Fundaturque hoc argumentum in loco 3. Reg. 2, ubi Salomon quasi in exilium ire iussit Abiathar pontificem, dicens: *Vade in Anathoth ad agrum tuum, equidem vir mortis es; sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini*, etc. Et infra concluditur: *Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini.* De hoc autem facto nunquam in Scriptura reprehenditur Salomon; imo cap. 3. additur: *Dilexit autem Salomon Dominum ambulans in praeceptis Da-*

vid patris sui, excepto, quod in excelsis immolabat. Quae exceptio, qualiscumque illa sit (quod nunc non refert), ostendit, Salomonem usque ad illud tempus servasse olia praecepta, et consequenter in facto illo non peccasse. Imo eliqui lo eodem facto clementiam Salomoois commendant, quie cum Abiathar esset dignus poena mortis, propter sacerdotis munus, quod exercuerat, et quia leborum patris sui particeps fuerat, vitam ei condonevit, et in mitiorem exilii et depositionis poenam commutavit. Ut autem illa eadem poena iuste illata fuerit, oecessarium est, ut Salomon iurisdictienem et superiorem potestatem in Ponttficem babuerit; ergo rex tunc erat Pontifice superior. Quod boc argumeuto Inter alia ducti fatentur ibi Abulensis quaest. 28. et 31, et fuit sententia divi Bonaventurae in tractatu *de ecclesiast. hierarch.* part. 2, § 1. in fine, et in 4, distinct. 24, in expositione litterae, quam etiam tradidit divus Thomas, si eius est opusculum 20, libr. 1. *de regim. principum* cap. 14. in fine, quem multi etiam alii graves auctores secuti sunt. Ex boc ergo facto infert rex Angliae, etiam in lege nova regem esse Pontificc superiorem, ac subinde habere primatum in regno suo.

2. Haec vero obiectio fundetur in re valde dubia, scilicet, an in lege veteri Pontifex esset exemptus a iurisdictione regis quoad delicta et iudicium seu poenam illorum, quam bic disputare nolumus, quia non putamus veritatem fidei, quam docuimus, ex queestione ille inter catbolicos controversa pendere. Praesertim quia, ut seepe dixi, quaestio de exemptione clericorum a iurisdictione laicorum in temporelibus, diversa omnino est e quaestione de primatu et de potestate in spirituelibus. Ex illo autem facto ad summum colligi potest, Pontificem in lege veteri non fuisse exemptum a iurisdictione regia, quoad tribuoalia saecularia, sive civilia sive criminalia. Inde vero inferre non licet, regem Selomonem habuisse iurisdictionem aliquem in spiritualibus, seu pertinentibus ed Deum, quia causa illa temporalis fuit. Nam crimen, quod Abiathar commisisse supponitur, fuit laesae maiestatis propter conspirationem cum Adonia contre Selomonem. Poena item exilii temporalis erat. Depositio autem a pontificali munere vel consecuta est ex priori pocoa exilii, vel solum fuit seporatio quaedam ab usu illius muoeris; quod fecilius tunc fieri potuit, quia duo tunc eo munere fungebontur, scilicet Sadoc et Abiathar, et ita potuit ex iusta causa removeri Abiatbar, ut solus Sadoc pontificatum gereret. Et fortasse sicut sacrificia illius temporis cernelia erent, et caeremoniae illae vocantur a Paulo *iustificationes culturae, et sanctum saeculare,* ad Hebr. 9; ita pontificatus ille non erat adeo spiritualis, quio posset quia propter gravissimum crimen laesae maiestatis illo privari ab eadem laesa meiestate, si iurisdictio illi non deerat. Etenim si poterat illum vita privare, ut verba illa indicant: *Equidem vir mortis es,* etc. quid mirum, quod posset illum pontificatu privare?

3. Addo vero ulterius, etiam hoc concesso, seu permisso, non sequi, pontificatum eo tempore non fuisse et dignitate et potestate simpliciter superiorem rege. Probatur, quia In primis illa munera erant omnino distincta et impermixta per se seu directe. Nam de rege supponimus babuisse supremem potestatem In temporalibus, quod verum simpliciter est: de potestate directe sive extenderetur ad sacerdotes et Pontificem, sive non, a qua nunc quaestione abstrahimus, ut dixi. Deinde Pontifici commissa erat potestas et administratio spiritualium, seu in his, quae ad Deum, et ad fidel doctrinam, et legis declerotionem pertiuebant, ut coostat ex Deuter. 17: *Si difficile et ambiguum,...* usque ad illud: *Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis, morietur homo ille,* etc. Et ideo 2. Paralip. 19. praesidere dicitur in bis, quae sunt ed Deum. In bis ergo non poterat rex se intromittere, ut satis probatur ex facto Ozioe regis, qui cum ministerium sacerdotis exercere tentasset, adoleodo incensum super altare thymiematis, et sacerdotibus resistentibus comminaretur, percussus est lepra usque ad diem mortis suae, ut refertur 2. Paral. 26. Quod factum late expendens Cbrysostomus homil. 4. *de verbis Isaiae,* etc. ad regem affatur: *Mane intra terminos tuos; alii sunt termini regis, alii termini sacerdotii.*

Quod autem inter illas duas dignitates maior simpliciter fuerit pontificia, expressis verbis subiungit Idem Chrysostomus, diceos: *Hoc regnum,* utique sacerdotale, *illo maius est,* id eat temporali. *Neque enim ex his, quae videntur hic, declaratur rex; neque e gemmis illi affixis, neque ex auro, quo amictus est, debet aestimari rex. Ille quidem ea, quae sunt in terris, sortitus erat administranda, caeterum sacerdotii ius e supernis descendit.* Quod postea late prosequitur. Et quamvis saepe et in multis de sacerdotio novae legis loquatur, tamen de veteri etiam loquitur, uode inferius ait: *Maior hic principatus, propterea rex caput submittit sacerdotis manui, et ubique in veteri Scriptura sacerdotes inungebant reges.* Unde item Chrysostomus in psal. 113. exponens illa verba: *Domus Israel speravit in Domino, adiutor eorum, et protector eorum est: domus Aaron speravit in Domino, adiutor eorum, et protector eorum est:* excellentiam sacerdotii inde colligit, dicens: *Dividit orationem in Israelem, et genus sacerdotale,*

quia non est conferendus privatus cum sacerdote, sed hic eum longe superat. Itaque maioris honoris causa putat, sacerdotale genus divisum esse a reliquo populo filiorum Israel, sub quibus reges etiam comprehendi manifestum est. Eamdemque excellentiam multi colligunt ex eo, quod Levit. 4. nobilior victima pro Pontifice, quam pro rege offerri praecipitur, illud enim fuisse indicium excellentioris dignitatis, notavit Philo lib. *de victimis*, et sequuntur ibi Theodoretus, Procopius, et alii. Et ex 19. Exodi, num. 27, et 35, solent alia indicia huius excellentiae desumi.

4. Ratio vero maioris dignitatis sumi potest ex materia utriusque muneris; nam pontificatus, etiam legalis, proxime ordinabatur ad Deum, et non attingebat homines, nisi per ordinem ad Deum: regnum vero e contrario totum versatur circa homines, et quantum est ex se, seu ex vi sui obiecti, non attingit Deum, nisi quantum ad hominum et reipublicae bonum expedit. Unde materia pontificatus altioris ordinis, et aliquo modo spiritualis etiam tunc erat. Ac denique sicut virtus religionis altior est, quam iustitiae, ita pontificatus, ad quem munera religionis spectant, dignior est regno, cuius est tractare iustitiam. Haec enim ratio etiam in lege veteri locum habebat. Atque eadem fere proportione ostendi potest excessus non tantum in dignitate, sed etiam in potentia. Nam quod Pontifex tunc etiam haberet suam potestatem, non solum ad ministrandum, sed etiam ad praecipiendum, et iudicium in controversiis de lege, vel doctrina ferendum, negari non potest ex locis citatis Deut. 17, et 2. Paralip. 19. Quod vero eius potestas in suo ordine suprema fuerit, probant illa verba Deuteron. 17: *Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio*, etc. Et ex eisdem colligi potest, etiam regem comprehendere, nam universalia sunt; ergo etiam rex erat subiectus huic potestati Pontificis, tenebaturque stare definitionibus ac decretis ipsius, eiusque praeceptis in sua materia obedire; ergo ex hac parte erat Pontifex rege superior. Quod si fortasse Pontifex quoad temporalia vel civilia crimina subiiciebatur regi, et ideo diversis respectibus et fundamentis mutuam relationem inferioris et superioris inter se habebant, nihilominus propter excessum in materia et fine potestas Pontificis maior et superior simpliciter appellari potest.

5. Addo praeterea, ex facto illo Salomonis (quod ad praesens spectat) non satis colligi, habuisse regem iurisdictionem supra Pontificem in causa temporali, seu criminali (quidquid sit, an possit aliunde probari). Probatur primo, quia multi censent, Salomonem non ut regem, sed ut prophetam deposuisse Abiathar, ut Theodoretus ibi, q. 9, et Procopius ibidem, et plures ex modernis. Et fundantur in subiectis verbis: *Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo.* Erat enim Abiathar ex semine Heli, cui per Samuelem praedixerat Deus 1. Reg. 2, fore aliquando, ut pontificatus familiae suae auferretur, propter peccata filiorum eius; quae fortasse fuerunt in Abiathar completa. Salomon autem spiritu prophetico id intelligens, et divino instinctu permotus, executioni mandavit, quod Deus fuerat comminatus. Quod si hoc ita est, nihil ex illo loco colligi potest de potestate seu iurisdictione ordinaria regum supra Pontifices, quia illa fuit extraordinaria. Atque haec responsio facile sustineri potest, probari autem difficile; quia verba illa *ut impleretur*, etc. frequenter dicuntur, etiamsi comminationes Dei per malos ministros, et mortes, aut violentias iniustas impleantur. Quia per illa verba non redditur ratio, quae movet hominem ad operandum, sed quae Deum movit ad permittendum, seu tantum significant consecutionem unius ex alio, non causam. Sicut de militibus crucifigentibus Christum dicitur, divisisse vestimenta, *ut impleretur*, etc. Matth. 27. Nihilominus tamen illa responsio probabilis est, quam auctoritate Innocentii III. in libro sequenti confirmabimus, et eam defendit cardinalis Bellarminus tum ex aliis Scripturae locis, tum ex ponderatione verbi hebraici, in cap. 15. contra Barclaium.

Alii vero non dubitant dicere, Salomonem in eo facto iniuste egisse, usurpando potestatem, quam non habebat. Ego vero id affirmare non audeo propter verba Scripturae, quae ex cap. 3. allegavi, et quia apud antiquos patres et expositores non invenio factum illud inter peccata Salomonis numeratum, sive in culpam tributum. Quocirca si nec iurisdictionem, nec peculiarem instinctum, aut revelationem habuit, potius excusarem illum, dicendo relegasse, vel separasse Abiathar, qui contra ipsum conspiraverat non puniendo delictum, sed quasi defensioni suae et conservationi pacis et regni consulendo. Nam si Abiathar contra ipsum conspiraverat, et Adoniae amicitia coniunctus erat, timere non immerito poterat Salomon, ne post Adoniae mortem Abiathar in pontificatus ministerio, et Hierosolymis manens aliquid in suam perniciem moliretur. Tales ergo circumstantiae tunc occurrere potuerunt, ut posset rex prudenter et sine peccato illo modo cogere Pontificem, etiamsi iurisdictionem in illum non haberet.

6. Addo vero ultimo, etiamsi daremus (quod nunc non concedimus), Pontificem in lege veteri non fuisse exemptum a potestate coercitiva regia, nullum inde argumentum sumi ad tempus legis gratiae. Nam potestas regum in lege gratiae in se non est maior, quam

fuerit in lege veteri, in utraque enim est mero eivilis, et naturalis ordinis, ae originis, quamvis in lege veteri fuerit specialiorl modo a Deo eollota. Dignitas outem et potestas pontificia est longe maior, ot altioris ordinis, ut ex baetenus dictis satis eonstat, et in tractatu *de Legibus* dietum est. Ideoque nullum argumentum fieri potest a Pontifice veteri od Christi Viearium in his, quae ad subiectionem ot imperfectionem pertinent. Nam mosaico Pontifici non sunt detae claves regni eaelorum, neque ille potestas ligandi et solvendi, cuius actio in terris rata habetur in caelis, quae summo Poetifici Vieario Christi datae sunt cum supremo Ecclesiee gubernatione longe maiori, quam heberet vetus Pontifex ad regendam synagogam, cui nullibi dietum est: *Pasce oves meas*, sieut dictum est Petro. Ergo multo magis pugnat eum pontificatu legis novoe subioctio ad temporelem principem, quem in lege veteri repugnaret, ac proindo ex faetis legis veteris nullum argumentum ad legem novam sumi potest. Preeterquamquod pontifieatus illius legis ad eaeremonielia oius pertinebet, quae iam omnino eessarunt, et nova institutio facta est, secundum quam suprema potestas et exemptio Vieorio Christi deta est.

7. Sed urgent odversarii postulantes o nobis, ut hanc institutionem ex Scriptura ostendamus, utunturque altoro modo contra nos ergumenlandi ex Scripturis, quod supra negetivum voeavimus, nimirum, quod nullibi in novo testamento seriptum inveniatur, Pontificem romanum habere primatum, seu potestatem in reges, praesertim quae ad temporalio aliquo modo extendatur. Si autem quae hactenus diximus, expendentur, non solum faeile huie argumento respondemus; sed otiam plane evidenter in regem Angliae illud retorquemus. Primum enim, quod attinet ad potestotem et primatum in reges, iam constat ex superius dictis, ubi declaravimus, quomodo baoc potestas ex Seriptura et verbis Christi eolligotur, neque esse necessarium, ut ipse etiam collectio in Scriptura sit expressa, sod setis superque esso, ut traditione et definitiene Ecclesiae declarata ee firmata sit. Quod vero ad exemptionem pertinet, praoterquamquod ex ipsa superiori potestete manifeste eolligitur, ox verbis etiam Christi et simili Ecclesiao traditione libro sequeeti probabitur.

8. Ad argumentum ergo negativum negamus, potostatem Pontifieis romani in reges ex Scriptura non probori. Retorquemus autem argumentum hoc modo: Primetus regis Angliae non probatur ex Scriptura, et secundum fidem oius nihil est eredendum, quod in Scriptura non continetur; ergo secum repugnot, illum asserendo, et subditos ed illum credendum eogendo. Maior probatur, quia ex veteri testamento non ostenditur, tum quio omnie testimoeia, quao afferuntur, id non probant etiem do statu legis veteris, ut vidimus; et lieet probarent do illo tempore, nihil pro statu legis novae effieerent, ut etiam ostensum est. Noquo etiam ex novo testamento probari potest; nam omnia testimonia, quae rex adducit, nullius momenti sunt, ut ostendimus. Unde sacellenus eius (ut relatum invenio) ingenuo fassus est, fundamentum illius primetus in solo veteri testameeto quaeri oportere, et nullum illius in novo vestigium aut exemplum inveniri. Idemquo argumentum fieri potest contra exemptionem regis Angliao e iurisdietiono eoactiva Pontificis, nam illius fundamentum, si quod esse posset, osset eerte in veteri testamonto quaerendum, in novo autem nullum habet, sed pugnat potius eum generalibus verbis Christi, *Quodcumque ligaveris*, ot *Pasces oves meas.*

CAPUT XXVII.

Aliis obiectionibus ex conciliis sumptis satisfit.

Summarium

1. Prima obiectio. — 2. Solutio. — 3. Secunda obiectio ex quibusdam conciliis provincialibus. — Solvitur. — 4. Quoad concilium turonense. — Quoad concilium cabilonense. — 5. Quoad concilium moguntinum. — 6. Quoad concilium rhemense. — 7. Solutio.

1. Addit preeterea rex Angliao in sua Proefst. pag. 22. *Praedictam in reges potestatem a Pontificibus usurpatam cum conciliis et patribus pugnare:* dicitque, in sua Apologia id demonstrasse. In ipsa vero Apologia pag. 29. in primis indueit concilium arelatense tempore Caroli Magni cougregatum, quod in fiee capitulorum ita concludit: *Haec igitur sub brevitate, quae emendatione digna perspeximus, quam brevissime adnotavimus, et domino Imperatori praesentanda decrevimus, poscentes eius clementiam, ut si quid hic minus est, eius providentia suppleatur; si quid secus, quam se ratio habet, eius iudicio emendetur; si quid rationabiliter taxatum est, eius adiutorio divina opitulante clementia perficiatur.* Ex quibus vorbis colligere vult rox Angliae, patres illius concilii recognovisso imperatorem ut iudicem ot superiorem suum et suorum decretorum.

2. Nihil tamen minus ipsi senserunt, aut imperatorem sentire existimarunt. Nam in prologo eiusdem concilii sic de imperatore loquuntur: *Ecclesiae Dei statum vigili instantia roborare disponit.* Et infra: *Omnibus Dei sacerdotibus obsecrans, et obtestans, ut ecclesias, quas regendas susceperunt, pia praedicatione instruant*, etc. Et in fine praedietorum verborum non postulant, sua deereta ab

imperatore confirmari, sed eius adiutorio perfici, id est executioni mandari. Regimen ergo ecclesiarum non imperatori, sed sibi creditum esse cognoscunt: duo vero imperatoris officia in huiusmodi rebus iudicant, scilicet exhortari, et adiuvare pastores Ecclesiae in suo regimine; quae ut saepe diximus, ad iurisdictionem non pertinent, sed ad pietatem et humanam potentiam seu auctoritatem. Est praeterea in verbis illis advertendum, in eis non esse sermonem de rebus fidei, sed de decretis pertinentibus ad moralem usum, ut patet ex verbis illis, *quae emendatione digna perspeximus, quam brevissime notavimus*. Quia ergo in illis multa decreto erant, quae laicos simul cum clericis contingebant, ut patet ex cap. 4, 5, 12, 13, 15, 22, et 23, ideo prudenter fecerunt, illa imperatori praesentando, ut eius auctoritate adiuti ea possent facilius executioni mandare. Caetera autem verba urbanitatis, modestiae, et humilitatis sunt, ut ex usu similium verborum constat, ideoque vanum est, ex illis propriam subiectionem vel iurisdictionem colligere.

3. Secundo obiicit Rex, *sex concilia generalia se se penitus Carolo Magno tradidisse*. Nominat autem concilium francofordiense, arelatense, turonense, cabilonense, moguntinum, ac rhemense. Sed in primis non video, cur haec generalia concilia vocet, cum fere omnia provincialia sint, et ad summum quaedam sint nationalia; deinde nihil in dictis conciliis reperio, propter quod dicantur, *se penitus Carolo tradidisse*. Et in primis concilium francofordiense sine dubio generale non fuit; nam, ut ex titulo epistolae eiusdem concilii ad praesules Hispaniae constat, solum episcopi Germaniae, Galliae, et Aquitaniae in eo interfuerunt, et de legatis apostolicis, eiusve confirmatione nulla fit mentio. De Carolo autem Magno in titulo libelli sacrosyllabi solum dicitur, concilium fuisse habitum sub praesentia clementissimi principis Caroli. Ubi Carolus non ut auctor, sed ut exhortator et defensor; neque ut pars concilii, sed ut honorificus testis ponitur. Et quamvis in principio libri sacrosyllabi Carolus necessitatem extirpandi quemdam errorem concilio proponat, postea vero solum concilium est, quod veritatem docet in discursu illius libri, cuius auctor dicitur fuisse Paulinus, qui in fine libri sic ait: *Nos autem, domini et carissimi fratres, sequentes praecedentium patrum sanam fidei doctrinam, respuentes per omnia deliramenta nugacium hominum corde credamus ad iustitiam, et ore confiteamur ad salutem*, etc. Postea vero solum orat pro Carolo Magno, *ut Deus eum protegat, et defendat*, etc. eumque postea precetur, ut contra visibiles hostes pro Christi amore dimicet. Neque ibi aliud verbum invenio, quo illud concilium *se penitus Carolo tradiderit*. Sotiusque fecisset rex Angliae, si in actis illius concilii considerasset, eumdem Carolum in epist. ad Elipandum, et alios hispanos sacerdotes, non patrem aut primatum Ecclesiae, sed filium et defensorem sanctae Dei Ecclesiae seipsum appellare. Item potuisset advertere, patres illius concilii cum in fine dicti libri sententiam protulissent, statim addidisse: *Reservato per omnia iuris privilegio summi Pontificis Domini et Patris nostri Adriani primae Sedis beatissimi Papae*. Item notare posset, quod inferius aiunt, *et beati Petri primi Pastoris Ecclesiae*. Ac denique notari potest, solam synodum episcoporum scripsisse doctrinam fidei ad Elipandum, et alios; postea vero scripsisse Carolum tanquam protectorem et defensorem synodi.

4. De concilio arelatensi iam diximus. In turonensi autem nihil aliud invenitur, nisi quod in eius praefatione illum laudant, et saluberrimis eius exhortationibus illuc convenisse fatentur, in fine autem his verbis concludunt: *Haec nos in conventu nostro ita ventilavimus; sed quomodo deinceps piissimo Principi nostro de his agendum placebit, nos fideles famuli libenti animo ad nutum et voluntatem eius parati sumus*. Quid enim aliud religiosi et prudentes ac modesti episcopi dicturi erant ad pium imperatorem, qui sancto zelo ea tantum, quae ad bonum Ecclesiae pertinebant, procurabat, non tanquam Ecclesiae gubernator, sed tanquam filius et defensor? In concilio autem cabilonensi in principio habentur similia verba supra tractata ex concilio arelatensi, et ideo idem repetere necesse non est. Nam in illo concilio solum agitur de moribus, et inter illius decreta etiam inveniuntur aliqua laicis communia, ut cap. 18, et 21, et maxime 43. Ubi eam ob causam in adhibendo remedio quibusdam publicis et communibus vitiis sententia imperatoris expectanda dicitur. Neque aliud verbum in illo concilio invenio, quo se penitus imperatori tradiderit. Sed in capite 66. tantum decretum est, ut ab omnibus indesinenter oretur pro rege, quod longe diversum est. Imo ibi additur dixisse concilium, Scripturarum monita et canonum instituta diligenti indagatione inquirenda, et simili observatione perficienda esse, in quo non imperatoria sed ecclesiastica auctoritas post Scripturas commendatur. Quin potius illi subiectioni concilii ad imperatorem, quam exaggerat rex Angliae, repugnant capita 28, et 37. eiusdem concilii. Nam in priori dicitur, de gradibus propinquitatum, matrimonio utique prohibentium, vel irritantium, canones ecclesiasticos consulendos esse, non regem. Posteriori vero dicitur, conciliorum canones a sacerdotibus legendos esse, et intelligendos, quia per eos vivere debent, et docere.

5. Idem fere iudicium est de concilio moguntino,

nam licet in Praefatione concilii patres eodem honore tractent imperatorem, et omnia ad illum referant, sicut praecedentia; nihilominus satis ibidem distinguunt potestates, et laicis controversias mundanarum legum, *vulgique iustitias* (ut aiunt) committunt, et unicuique personae et statui proprium honorem impendunt, *secundum dictum*, inquiunt, *beati Petri* (1. epist. c. 2.) *primi Pastoris Ecclesiae*. Unde inferius subdunt: *Insuper etiam congruum nobis esse videbatur, ut sacerdotes et ecclesiae Dei iure legitimo et inconvulso honorarentur; de quibus Dominus ait* (Luc. 10): *Qui vos audit, me audit; et qui vos recipit, me recipit. Qui autem me recipit, recipit eum, qui me misit. Et Apostolus ad Hebraeos* (cap. 13): *Obedite, inquit, praepositis vestris, et subiacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris.* Inferius vero in cap. 6. cum de filiis exhaeredatis a parentibus quaedam disponerent, quoniam civilem materiam attingere videbantur, adducunt: *Quantum ad nos, vel ad nostram pertinet potestatem*; et ad imperatorem aiunt: *Quod si forte extra officium nostrum alicubi inventum fuerit, admonere vestram clementiam audeamus, ut emendentur.* Ubi aperte sua potestate in causis spiritualibus et piis disponunt; ubi autem saeculare auxilium necessarium est, illud ab imperatore postulant. Sicque in cap. 7. in causis pauperum aiunt: *Hoc omnino emendetur per iussionem vestram.* Et in cap. 8. optime de utraque potestate loquuntur.

6. Denique in concilio rhemensi fit quidem in principio honorifica mentio imperatoris, nihil autem ei tribuitur, quod iurisdictionem aliquam in concilio ei concedere videatur. Imo cum in principio dicatur (quod in superioribus etiam quatuor conciliis dictum erat), *conventum illum a Domino Carolo piissimo caesare more priscorum imperatorum fuisse congregatum*, quasi in declarationem illius moris additur: *Ordinante Ulfario eiusdem sanctae Sedis archiepiscopo.* Quod paulo post in conciliis etiam generalibus explicabimus. Nam haec quinque, de quibus diximus, provincialia tantum sine dubio fuerunt, et ideo convocatio propria, et cum potestate iurisdictionis ad archiepiscopum pertinebat, tribuitur autem imperatori tanquam petenti et per temporalia subsidia cooperanti.

Tertio obiicit rex quatuor prima generalia concilia. *Imo et alia*, inquit, *quatuor, sic vulgo appellata, imperatoris prudentiae ac pietati se se in omnibus subiecisse. Adeo ut ephesinum illud quater satis distincte inculcet, se adcitos coiisse imperatoris oraculo, nutu, sanctione, et mandato.* Inducit praeterea verba eiusdem concilii in epist. ad Augustos, ubi patres dicunt, *universos se supplices ad pietatis eius dominationem confugere, ut quae contra Nestorium et illi consentientes gesta sunt, robur suum haberent.*

7. Verumtamen in quatuor primis conciliis dissimulat rex ea omnia, in quibus Episcopi romani primatus et potestas supra imperatores et supra concilia generalia ostenditur, et unum tantum, vel aliud verbum arripit, quo imperatoria dignitas in suo gradu commendatur, et facilem habet ex aliis locis intelligentiam. Et quoniam de concilio nicaeno nihil in particulari rex adducit, et multa a nobis in superioribus allegata sunt, nihil hic addere necesse est, praesertim cum sit notum, quantum Constantinus imperator in illo concilio episcopis et eorum potestati detulerit.

Ex concilio etiam constantinopolitano I. nihil rex notat, cum tamen ignorare non debeat, quid patres illius concilii ad Damasum papam scripserint, nimirum: *Mandato litterarum, superiore anno a vestra reverentia post concilium aquileiense ad sanctissimum imperatorem Theodosium missarum, ad iter dumtaxat Constinopolim usque faciendum nos praeparavimus, atque de hoc uno concilio celebrando consensum episcoporum una nobiscum attulimus.* Theodoretus lib. 5. hist. c. 9. Ecce quomodo imperatores ad cogenda concilia concurrunt, scilicet vel impetrando et postulando a Pontifice convocationis mandatum, vel illo obtento, illius executionem procurando, vel in virtute illius iubendo.

Ex concilio etiam ephesino posset rex Theodosii et Valentiniani imperatorum verba, quae in epist. ad concilium posuerunt, notare. Cum enim Candidianum comitem ad concilium mitterent, ut esset quasi concilii protector, et pacis conservator, subiungunt: *Sed ea lege, et conditione, ut cum quaestionibus et controversiis, quae circa fidei dogmata incidunt, nihil quidquam commune habeat; nefas enim, qui sanctissimorum episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis et consultationibus se se immiscere.* Habetur haec epist. in tom. 1. illius concilii c. 32. Et in c. 29. habetur epist. Cyrilli ad Caelestinum papam, in qua petit, ut sententiam suam in causa fidei, quae tunc contra Nestorium tractabatur, Macedoniae et totius orientis episcopis perspicue per litteras exponat. Et ex tom. 2. praesertim a c. 13. constat, nihil in illa synodo sine Pontificis auctoritate actum esse. Praeterea in actis praeambulis ad concilium chalcedonense habetur ep. Valentiniani et Marciani Augustorum ad Leonem papam, ad quem ita loquuntur: *Tuam Sanctitatem principatum in episcopatu divinae fidei possidentem sacris litteris in principio iustum credimus alloquendam, invitantes, atque rogantes, ut pro firmitate et statu nostri imperii*

aeternam divinitatem tua Sanctitas deprecetur, et ut tale propositum, atque desiderium habeamus, quatenus omni impio errore sublato per celebrandam synodum, te auctore, maxima pax circa omnes episcopos fidei catholicae fiat. In quibus verbis maxime expendo illam particulam, *te auctore;* nam ex illa cum praecedentibus optime explicatur, quid imperator, quidve Pontifex in congregando concilio conferat, scilicet imperator intercessionem, Pontifex auctoritatem. Eademque verba sufficiunt ad explicanda verba concilii ephesini de convocatione illius per imperatorem. Quae vero patres eiusdem concilii (vid. tom. 4. eiusdem concilii c. 14) post illius definitionem ad Theodosium scripserunt supplicantes, ut in illo gesta ac definita suum robur obtineant, eumdem supra explicatum sensum habent, scilicet petiisse patres illos, ut auctoritate sua fidem protegerent, ac defenderent. Unde inferius in alia ep. ad Augustos, cap. 16, eos exhortantur, ut vestigia maiorum suorum imitentur, ut *quemadmodum*, inquiunt, *singuli eorum sanctorum patrum synodis imperii sui tempore celebratis paruerunt, patrumque sanctiones legibus suis munierunt, et quam illis deferret observantiam, decretis suis ostenderunt; ita et vos*, etc. Ubi clare imperatoris esse docent, parere, et observantiam exhibere decretis synodorum generalium, deinde vero suis legibus ea munire, et executionem procurare. De quo puncto legi etiam potest synodus III. romana sub Symmacho, ubi non solum patres, sed etiam Theodoricus rex Pontifici tribuunt potestatem cogendi concilia, licet ad petitionem imperatorum aut regum illa frequenter utatur.

CAPUT XXVIII.

Patrum testimoniis, quae rex obiicit, satisfit.

Summarium

1. Primum testimonium ex Augustino. — Nihil favet regi. — 2. Secundum ex Tertulliano. — Quod tamen commendat solum supremam regum potestatem in temporalibus. — 3. Tertium ex Iustino. — 4. Quartum ex Ambrosio. — Vera mens Ambrosii. — 5. Quintum ex Optato. — Verus eius sensus. — 6. Sextum ex Gregorio. — 7. Responsio Baronii an. 593, n. 14. et seq. et Bellarmini in respons. ad regem Angliae. — 8. Alia testimonia patrum imperatoriam dignitatem commendantia, eorumque explicatio. — 9. In testimonio Cyrilli, in praeced. paragrapho iam relato, idem sanctus Doctor insinuavit aliam dignitatem regia praestantiorem.

1. Ulterius obiicit rex in Apol. pag. 26. quasdam patrum sententias. Prima est Augustini in psal. 124, ubi ait, Iulianum tametsi iniquum infidelem et idololatram, nihilominus fuisse verum dominum temporalem, illique fuisse a christianis obediendum. At quis hoc negat? superius enim ex professo a nobis probatum est, infideles etiam esse posse veros reges et dominos, eisque in rebus iustis et licitis parendum esse. Quod etiam verum esse dicimus de rege haeretico et schismatico, quamdiu per Ecclesiam non deponitur, seu regno privatur. Atque ita locutus est Augustinus. Quod si rex dicit, non posse deponi, oportet, ut aliunde id probet; nam Augustinus certe id non dicit; et in aliis locis generaliter docet, iustum esse, haereticos per cruciatus et poenas ad fidem compelli. Quod si rex argumentum inde sumat, quod apostata ille impiissimus per Ecclesiam depositus non est. Respondemus, argumentum nullius esse momenti, non enim ideo id facere omisit Ecclesia, quia iure non posset, sed quia otiosum fuisset id tentare, quod exequi tunc non poterat.

2. Secundum testimonium est Tertulliani lib. ad Scapulam c. 2: *Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris; quem sciens a Deo suo constitui, necesse est, ut et ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et salvum velit, cum toto romano imperio, quousque saeculum stabit, tamdiu enim stabit. Colimus ergo et imperatorem sic, quomodo et nobis licet, et ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, et quidquid est a Deo consecutum, et solo Deo minorem. Hoc et ipse volet. Sic enim omnibus maior est, dum solo vero Deo minor est.* Hec vero testimonio et alio Tertulliani nos etiam supra usi sumus, ut potestatem supremam regum temporalium probaremus, nihilque aliud ex verbis illis cum fundamento colligi potest. Nam quod imperatorem vocat *hominem a Deo secundum*, ideo dictum est, quia in ordine temporalis regiminis imperator vel rex supremus immediate sub Deo est, et nullum alium in eo ordine superiorem recognoscit. Atque in eodem sensu accipiendum est, quod illum vocat *solo Deo minorem*, utique in suo imperio, obedientia, ac regimine pure civili ac temporali. Nam alioqui manifestum est, posse unum regem vel imperatorem temporalem esse maiorem alio in potestate et ditione, etiam si unus alteri non subiiciatur. Maiorique ratione Pontifex maior est imperatore, quia non solum dignitate et ditione excedit, sed etiam illi superior est in alio excellentiori ordine, et in ordine ad altiorem finem. Sicque locum habet limitatio, quam in eisdem verbis Tertullianus adhibet: *Colimus imperatorem sic, quomodo et nobis licet, et illi expedit*, utique in his, quae potestati illius subiacent, et Deo eiusque fidei non repugnant. Nam cum in his excedit, et delinquit imperator, iam non legitima potestate utitur, et si christianus sit, ut talis superiorem habet, a quo corrigatur.

3. Neque plus probant verba, quae tertio loco ex Iustino adducit Apolog. 2. pro christianis, quae nos etiam supra tractavimus, et nihil probant, nisi imperatorem et regem, quamdiu rex est, esse verum dominum, cui obediendum est in his, quae illi subiacent. Nemo autem dubitabit, posse regem vel regno renunciare, vel illud amittere, et tunc etiam dominium eius ac potestatem, et consequenter etiam obligationem illi obediendi cessare.

4. Quarto adducit verba Ambrosii orat. contra Auxentium *de Basilic. non tradend.* in initio: *Dolere potero, potero flere, potero gemere, adversus arma, milites, Gothos quoque lacrymae meae arma sunt. Talia munimenta sunt sacerdotis. Aliter neque debeo, nec possum resistere.* Quibus verbis videtur velle concludere rex Angliae, Pontifices non posse iniquis schismaticorum regum conatibus potestate resistere, sed solo verbo, exhortatione, atque precatione. Longe vero diversa erat mens Ambrosii, quam satis ostendit, quando Theodosio non sola prece, sed imperio et spirituali potestate restitit. Sententia igitur Ambrosii fuit, non esse sacerdotis officium arma sensibilia et materialia contra imperatorem tyrannum aut rebellem sumere, et militum castris illi resistere. Et nihilominus non negat habere Ecclesiam potestatem, qua illi resistat, sed quia haec saepe contra incorrigibiles et contemptores efficax non est; ideo, ait, ultimum refugium sacerdotis in lacrymis et precibus ad Deum positum esse. Potuisset autem rex Angliae attentius expendere verba, quae in fine orationis posuit Ambrosius: *Quid honorificentius, quam ut imperator filius Ecclesiae esse dicatur? Quod cum dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia dicitur. Imperator enim bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est.* Ergo sicut filius corrigi poterit a patre, et ut inferior a superiore, quia si superior non est, profecto inferiorem esse necesse est; nam duo capita aequalia sine schismate esse non possunt. Estque similis locus, eodemque modo explicandus apud Chrysostomum *de Verb. Isaiae* hom. 4: *Nam sacerdotis tantum est arguere, liberamque praestare admonitionem, non movere arma, non clypeos usurpare, non vibrare lanceam, nec arcum tendere, nec iacula mittere, sed tantum arguere, ac liberam praestare admonitionem.* Sub verbo enim *arguendi* intelligendum est comprehendi quicquid ad correctionem ecclesiasticam pertinet, et tunc etiam locum habet, quod idem Chrysostomus praemittit: *Ubi sacerdos contemptus est, dignitasque sacerdotii conculcata, neque quicquam praeterea potuit sacerdos* (dicit Deo:) *Ego quod erat mei officii praestiti, nihil amplius possum, succurre sacerdotio, quod conculcatur*, etc. Agit autem de Azaria, qui quantum potuit restitit Oziae, et cum proportione de Pontifice novae legis intelligendum est.

5. Quinto loco adducit verba Optati lib. 3. contr. Parmen. *Super imperatorem non est, nisi solus Deus, qui fecit imperatorem.* Sed haec verba eodem modo, quo similia Tertulliani, exponenda sunt, scilicet imperatorem esse in suo ordine sub Deo supremum, quod non excludit subordinationem ad spiritualem potestatem, quam ut christianus habet. Et hanc fuisse intentionem Optati ex aliis locis eius in superioribus allegatis, et ex occasione, quam tunc habuit, imperatoriam dignitatem tuendi, satis manifestum est. Agebat enim ibi contra Donatum, qui imperatorum leges despiciebat, dicens: *Quid est imperatori cum Ecclesia*, quae, ut ait, *contra praecepta apostoli Pauli meditabatur?* De quibus praeceptis inferius ait, servanda esse, *etiam si imperator gentiliter viveret.* Quod ergo ait, solum Deum esse maiorem imperatore, etiam de imperatore gentili intelligit, de quo cogitare non potuit, habere in Ecclesia primatum, vel spiritualem potestatem; loquitur ergo de imperatore solum quoad temporalem potestatem.

6. Sexto maiorem vim facit in verbis Gregorii libro 2, ep. 61, indict. 2, alias c. 100, quae est ad Mauritium imperatorem super legem, quam tulerat, ut milites in monasterio non susciperentur, quae erat iniusta, et contra supernaturalem finem; et nihilominus non est ausus revocare illam per eam indirectam potestatem, quam nos illi tribuimus; non ergo illam in se agnoscebat. Unde postquam Gregorius verbis submissionis et humilitatis imperatorem allocutus fuerat, eum *Dominum suum, seque famulum pietatis suae* appellans, deinceps iniquitatem legis ostendens, inter alia sic inquit: *Ego vero haec dominis meis loquens, quid sum, nisi pulvis et cinis? sed tamen quia contra Dominum Deum hanc intendere constitutionem sentio, dominis tacere non possum.* Et nihilominus in fine epistolae ita concludit: *Ego quidem iussioni subiectus eamdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordet, ecce per suggestionis meae paginam serenissimis Dominis nunciavi. Utrobique ergo, quae debui, exsolvi, qui et imperatori obedientiam praebui, et pro Deo, quod sensi, minime tacui.*

7. Respondemus, satis in superioribus ostensum esse, quid d. Gregorius de imperatorum potestate in Ecclesia senserit, cum in ps. 5. paenit. alios 101, circa verbum illud: *Tota die exprobrabant mihi inimici mei*, contra eumdem Mauritium imperatorem scriptum reliquerit: *In tantum suae temeritatem extendit vesaniae, ut caput ecclesiarum roma-*

nam Ecclesiam sibi vindicet, et in domina gentium terrenae ius potestatis usurpet. Et infra in alium versum: *Initio tu, Domine, terram fundasti*, eumdem Mauritium inter Ecclesiae persecutores adnumerat, dicens: *Quid Nero, quid Diocletianus, quid denique iste, qui hoc tempore Ecclesiam persequitur?* Ex hoc ergo loco alterius intelligentiam recte colligunt cardinales Baronius et Bellarminus. Cum enim ille imperator, licet catholicus, et alias Ecclesiae benefactor, sua potestate abuteretur, prudenter egit Gregorius ad eum submisse scribendo, et blande illum exhortando, et instruendo, ut facilius illum ad legis emendationem, vel revocationem induceret. Igitur non ideirco statim potestate sua usus non est, quia illam non haberet, sed quia non speravit tunc fructum, si rigore uteretur. Et ideo in principio eiusdem epistolae ad hoc insinuandum, et ad tuendam sui muneris dignitatem ait: *Ego autem indignus pietatis vestrae famulus in hac suggestione, neque ut Episcopus neque ut servus iure reipublicae, sed iure privato loquor.* Et nihilominus providentiam erga Ecclesiam eo tempore necessariam non omisit; nam legem illam, quam in fine illius epistolae ad varias mundi partes transmitti fecisse dicit, non sine debita correctione, et moderatione transmisit: ut constat ex eiusdem epistola ad episcopos diversarum regionum, quae habetur lib. 7, indict. 1, epistola 11. Ubi postquam dixit: *Legem, quam imperator dedit*, etc. *vestrae studui firmitati transmittere*, etc. subdit: *Hoc maxime exhortans, ut nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita, suscipiendi non sint, post sufficientem autem probationem et examinationem*, ait suscipiendos esse. In quo manifeste usus est auctoritate, quam habebat supra leges civiles in ordine ad bonum animae, et spiritualem finem moderandi legem.

8. Ultimo possumus addere nonnullas alias patrum locutiones, quae nimium potestati seu dignitati civili favere videntur. Ignatius epist. ad Smyrnenses: *Honorare oportet et regem, neque enim rege quisquam praestantior, aut quisquam similis ei in rebus omnibus creatis.* Intelligitur autem de praestantia et similitudine in potestate, utique in suo ordine, ut diximus. Unde ibidem de episcopo etiam ait, esse honorandum, *ut principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem et Christi*. Et infra: *Nec episcopo, qui Deo consecratus est pro totius mundi salute, quicquam maius est in Ecclesia.* Quod etiam respective, et cum proportione intelligendum est. Cyrillus etiam alexandr. lib. *de recta in Deum fide ad Theodosium* in principio sic ait: *A Deo, cuius est summa celsitudo, vobis, clarissimi reges, humanae claritudinis fastigium incomparabilibus excellentiis prae omnibus aliis exurgens, et exaltatum, eximiaque ac honesta sors sunt data. Vos enim estis summarum dignitatum fontes, et supra omnem eminentiam, humanaeque felicitatis principium ac origo. Et vestrae quidem maiestatis clementissimis nutibus, quidquid regni soliis substratum est, ut vitam legitimam et admirabilem agat, gubernatur: at qui iugum non ferunt, facile a vestro robore victi cadunt.*

9. Haec autem verba superius dictam intelligentiam facile recipiunt, et tanta moderatione ac prudentia scripta sunt, ut non solum verum sensum statim per se prodant, sed etiam esse aliam potestatem excellentiorem, et plus quam humanam satis indicent. Ideo enim dixit Cyrillus, datum esse regibus humanae celsitudinis fastigium, quia sacerdotale et pontificale plus est quam humanum. Unde cum postea dixit, imperatorem esse summarum dignitatum fontem, et supra omnem eminentiam, statim addidit *humanae felicitatis principium et origo.* Nam illa omnia de dignitatibus terrenis ac temporalibus, quae ad humanam, id est naturalem, seu civilem felicitatem ordinantur, intelligenda sunt. Quod magis declarant illa verba: *Quidquid regni soliis substratum est, ut vitam legitimam et admirabilem agat, vestris nutibus gubernatur.* Sciebat enim Cyrillus, esse multa, quae regni soliis non substernuntur, quae tunc clarius explicare non erat necesse; quia non doctrinam ecclesiasticam tradere tunc instituerat, sed tantum imperatorem ad veram de Christo fidem audiendam benevolum reddere.

Ultimo possunt notari verba Symmachi papae in Apologet. adversus Anastasium imperatorem, ubi comparans Pontificem cum imperatore in honore eis debito, ait: *Ut non dicam superior, certe aequalis honor est.* Verumtamen ex antecedentibus constat sensus et modestia Pontificis. Dixerat enim: *Conferamus honorem imperatoris cum honore Pontificis, inter quos tantum distat, quantum ille rerum humanarum curam gerit, iste divinarum.* Ex quo principio potuisset quidem expresse concludere, maiorem honorem Pontifici esse debitum, qui propter modestiam noluit. Vocavit autem honorem aequalem non simpliciter, sed secundum proportionem, quatenus uterque eorum in suo ordine supremus est. Postea vero in discursu Apologiae diserte affirmat, et probat, habere se auctoritatem superiorem, ad cogendum imperatorem, si haereticus sit, aut cum haereticis ab Ecclesia damnatis communicet.

—

CAPUT XXIX.

Obiectionibus ex rei novitate et factis imperatorum regumque desumptis satisfit.

Summarium

1. Primatum Pontificis rex arguit novitatis. — 2. Quam sit antiquus primatus Pontificis. — 3. Philippus imperator primus extitit catholicus, in eumque Pontifex sua usus est potestate. — 4. Argumentum regis desumptum ex imperatoris suffragio in eligendo Pontifice. — 5. Quo iure imperatores tulerunt aliquando suffragium in electione Pontificum. — 6. Privilegium ab uno concessum ab aliquo aequali revocari potest. — 7. Altera obiectio regis desumpta ex actis imperatorum in Pontifices. — Otho Ioannem pontificem non deposuit. — 8. Ex allegatis Pontificibus non omnes fuerunt legitimi. — 9. Tertia obiectio ex factis regum. — Responsio. — 10. Sanctus Ludovicus rex. — 11. Ludovicus XI. — 12. Error Gersonis de concilii potestate in Pontificem.

1. Conqueritur ulterius rex Angliae, quod potestas haec in christianos principes *per ambitionem, et abusum sit usurpata*, ut in Praefat. ait pag. 22. Ut autem hoc persuadeat, etiam usum eius novum esse contendit. Sic enim in Praefat. pag. 21. dicit, *novum esse et absurdum* sensum illorum verborum Christi: *Pasce oves meas*, et *Quodcumque ligaveris*, ex quo genus illud potestatis colligitur. Et pagina 60, cum dixisset, Petrum fuisse illorum apostolorum, quos Christus elegit, principem tantum ordine quodam, subiungit: *Nec aliquid sibi amplius trecentis post Christum annis romanae Sedis Episcopus arrogavit*. Deinde, ut hanc novitatem suadeat, ibidem in generali dicit, romanos Episcopos usque ad Phocae tempora imperatoribus subiectos fuisse. Sed hoc quam sit a veritate alienum, satis in superioribus ostensum est. Antea vero pagina 28. et sequentib. aliqua imperatorum et regum facta recensuerat, quae ad praedictam novitatem usurpatae iurisdictionis, et antiquam subiectionem romanorum Pontificum ostendendam induci possunt, de quibus propterea hic nobis dicendum est.

2. Prius vero ad generalem de novitate querelam refutandam sufficere quidem possent ea, quae ad probandam hanc potestatem ex antiquo usu et traditione adduximus. Breviter tamen addimus, si sermo sit de ipsa potestate, tam antiquam esse, quam est antiqua monarchiae ecclesiasticae institutio, quae ab ipsomet Christo verbis satis expressis facta est. Nam hunc esse legitimum sensum illorum verborum, eumque non novum, sed antiquissimum, imo et perpetuum in catholica Ecclesia fuisse, satis demonstratum est. In illa vero institutione ac potestate includi ius hoc ad cogendos christianos principes haereticos, schismaticos, vel Ecclesiae inobedientes, perniciosos, et incorrigibiles, evidentibus rationibus ac testimoniis ostensum est. Quibus cum rex Angliae nihil habeat, quod respondeat, fingit, catholicos asserere, *posse Pontificem ad libidinem regna tollere, et condonare*, ut ait in Praef. pag. 23, imo etiam *pro libidine posse illos ad occisionem ducere*, ut pag. 24. adiungit. Ubi etiam addit, verba illa Christi: *Pasce oves meas*, ita a nobis exponi, *tanquam hoc significarent, tolle, proscribe, abdica christianos principes atque reges*.

Sed (ut iterum iam in superioribus dixi) hae sunt evasiones frivolae, vanaque portenta a protestantibus inventa, ut et regi imponerent, et odium in catholicos et in veritatem ipsam excitarent. Numquid enim quia rex Angliae potestatem habet ad coercendos subditos suos iustis poenis, quando delinquerint contra suas leges, ideo dicendus est, ad libidinem suam posse occidere subditos, eosve bonis suis privare? Certe neque subditi sui hoc audire vellent, neque ipse tantam tyrannidem sibi attribui permitteret. Cur ergo in Christi Vicario fingit, quod de se puderet audire? Vera ergo novitas in hac tyrannica potestate fingenda a protestantibus reperta est, antiquitas autem legitimae potestatis pontificiae ad iustam principum coactionem, etiam usque ad privationem regnorum, si causa sit digna, et ipsi rebelles sint, evidenter a catholicis doctoribus, suppositis Christi verbis, ostensa est; nec de ipsa potestate aliud dicendum superest.

3. Si vero sit sermo de usu, distinguere possumus usum directivae potestatis et coactivae, et de utroque facile confitemur non fuisse in Ecclesia erga christianos imperatores, aut reges, trecentis post Christum annis, non quia esse non posset, sed quia non erat materia eius; nulli enim fuerunt illis temporibus christiani principes aut imperatores. Quid ergo mirum, si Pontifices praeceptis suis ac legibus illos gubernare non possent, nec sua potestate cogere, cum Paulus dixerit: *De his, qui foris sunt, nihil ad nos?* Solum ergo tunc poterant illis fidem praedicare, quamdiu vero illam voluntarie non suscipiebant, et per baptismum non profitebantur, efficacius dirigi, aut regi non poterant. Ab hoc autem tempore breve illud excipio, in quo Philippus imperator christianus fuit; nam in illum Fabianus pontifex sua potestate, quantum occasio iusta tulit, usus est, ut supra ex Eusebio retulimus. Ut hoc exemplo appareat, non esse solidam, aeque simpliciter veram illam regis absolutam locutionem: *Neque amplius trecentis post Christum annis Pontifices romani sibi arrogarunt*, quandoquidem quantum illius temporis occasio tulit, Fabianus ea legitime usus est. Accedit, quod illo etiam tempore Ecclesia

usa est sua potestate spirituali in materia etiam temporali, prout ad suum bonum expediebat, nulla habita ratione civilium legum, sed illas corrigendo, aut limitando propter spiritualem finem. Exemplum optimum est in lege facta a quodam concilio africano cap. *Displicet*, § Repetis, q. 4, ut Cyrillus refert ep. 66, ne clericus possit in testamento in tutorem nominari, cum leges civiles neminem a tutela eximi posse disponant, ff. de Excusat. tutor. per plures leges.

Praeterea post illa tempora semper Pontifices usi sunt hac potestate in christianos principes, prius quidem monitis et praeceptis eos dirigendo, et ubi oportuit, eorum leges emendando, ut de Gregorio cap. praecedenti vidimus, et de aliis supra retulimus. Postea vero etiam cogendo, quantum necessitas postulabat, et ratio temporum permittebat. Usus enim huius potestatis coercitivae non est per se necessarius, sed cogente necessitate. Atque utinam necessitas istius usus nunquam fuisset, id est, nunquam fuissent quae ad illum exercendum obligarent. Quamdiu ergo talia crimina in principibus christianis inventa non sunt, sine praeiudicio potestatis potuit talis usus in Ecclesia non esse. E contrario vero, non fuit necesse, ut statim ac imperatores christiani apostatae, vel ecclesiae rebelles esse caeperunt, tota sua potestate Ecclesia seu Pontifices in eos usi fuerint; quia ex tali usu non fructum, sed maius Ecclesiae nocumentum timere potuerunt. Unde Augustinus respondens simili argumento Donati epist. 204. ad eumdem ait: *Repetis, sicut audio, quod in Evangelio scriptum est, recessisse a Domino septuaginta discipulos, et arbitrio suae malae atque impiae discessionis fuisse permissos, caeterisque duodecim, qui remanserant, fuisse responsum: Numquid et vos vultis ire? Et non attendis, quia tunc primum Ecclesia novello germine pullulabat, nondumque in ea fuerat completa illa prophetia: Et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes servient illi? Quod utique quanto magis impletur, tanto maiore utitur Ecclesia potestate, ut non solum invitet, sed etiam cogat ad bonum.* Idem ergo in illis primis temporibus Iuliani v. g. vel aliorum accidit, qui per potentiam et tyrannidem more gentilium Ecclesiam persequebantur. Et nihilominus non defuit circa eadem tempora usus huius potestatis, quando cum fructu coerceri potuit, ut ex censura Ambrosii in Theodosium et Innocentii in Arcadium aperte ostenditur, et ita etiam postea successu temporum iuxta occurrentes occasiones usus huius potestatis adhibitus est, ut vidimus.

4. Sed occurrit rex Angliae ex contrariis factis ostendens contrarium ius imperatoriae potestatis in Pontifices. *Nam imperatoris*, inquit, *assensus longo annorum decursu eligendis Pontificibus intervenit*, etc. Quae late prosequitur, ex quibus argumentum excellentioris potestatis imperatoriae desumere conatur. Quia vero de electione Pontificum in propria materia de Pontifice tractatur latius, nunc breviter fatemur, servatum esse aliquo tempore, ut electio Pontificis per consensum imperatoris confirmaretur, ut ex Platina in Firmiano papa, et ex aliis historiis constat, et aperte ex Gregor. lib. 7, indict. 1, epist. 1. in fine, ubi voluntate imperatoris se factum esse Pontificem illis verbis affirmat: *Ecce serenissimus Dominus Imperator fieri simiam leonem iussit. Et quidem provisione illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est, ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed suae pietati deputet, qui virtutis mysterium infirmo commisit.* Addimus vero deinde, multis temporibus factos esse Pontifices sine consensu imperatorum aut regum, nimirum et ante conversionem imperatorum ad christianam Fidem per trecentos et plures annos, et post conversionem Constantini per alios ducentos annos usque ad Iustinianum augustum, a cuius tempore imperatores ius illud usurpare caeperunt, ut vulgare est in historiis. Unde colligimus, non recepisse imperatores hanc potestatem divino iure, quia alias nunquam sine illorum suffragio Pontificis electio valide fieri potuisset. Neque etiam habuisse illam ex vi imperii, tum quia alias a principio illam sibi arrogassent, tum praecipue quia imperium terrenum est et humanum, Pontificis autem dignitas suo modo divina et caelestis est.

5. Exercuerunt ergo illam potestatem vel usurpatam, vel ab ipsis Pontificibus concessam. Et quidem priori modo illam per vim ac potentiam a Iustiniano usque ad Constantinum IV. exercuerunt. Atque hanc vim ac tyrannidem deploravit Gregorius psalmo 5. poenit. supra allegato, et notavit Baronius ann. 590, n. 5, ubi etiam commemorat imperatorum violentiam, avaritiam, et simoniam in extorquenda pro sua confirmatione pecunia; quae consuetudo usque ad Agathonem papam duravit, ut sumitur ex c. *Agatho*, d. 63. Quapropter vana est, quam rex sumit ex hac consuetudine, argumentatio, quia ex summa vi et iniuria nullum ius colligi potest. Posteriori autem modo dicunt aliqui, usos esse hac potestate Carolum Magnum et Othonem imperatores virtute privilegiorum, quae Adrianus I. atque Leo VIII. illis concesserunt, prout Gratianus refert in cap. *Hadrianus* 2. etc. *In synodo*, d. 63. Verumtamen capita illa Gratiani ex falsis historiis desumpta esse, et privilegia illa ab schismaticis fuisse conficta, late ostendit cardinalis Bellarminus in sua responsione ad regem, et

latius cardinalis Baronius ann. 774. a n. 10, et anno 964 an. 22, ubi inter alias rationes inde argumentum sumit, quod nulla historia narret, Carolum vel successores eius tali privilegio usos fuisse. Et ita omnino evertitur regium argumentum.

6. Et quemvis hanc cardinalium sententiam omnino veram esse existimem, ne tamen quis putet, solutionam argumenti pendere ex reprobatione historiae, quam nunc examinare non vacat, addendum censuimus (quod etiam Bellarminus non omisit), etiam si vera esset historia, et verum privilegium, satisque de legitimo illius usu constaret, nihil inde inferri contra eminentiam pontificiae potestatis; imo in hoc extolli, quod tanta est, ut electio etiam successorum Pontificum ex illius institutione et determinatione pendeat, valuaritque partem aliquam vel electionis, vel confirmationis futuri Pontificis imperatoribus ex privilegio communicare. Quod licet aliquis pontifex concessisset, eliquia etiam successor eius revacare potuisset. Nam semper summus Pontifex manet imperatore superior, et privilegium a superiore liberaliter concessum ab eodem, vel aequali successore revocari potest; praesertim si tale privilegium perum sit universali Ecclesiae utile, quale illud sine dubio, vel potius perniciosum fuisset. Quod autem imperator, non obstante tali privilegio, semper maneat Pontifice inferior, manifestum est, quia per tale privilegium nulla iurisdictio spiritualis imperatori data esset. Nam ius nominendi, eligendi, vel confirmandi non est iurisdictio, sed auctoritas quaedam, quae (qualiscumque illa sit) versatur circa personam eligendam in Pontificem, non tamen circa Pontificem iam electum, supra quem neque ipsemet Pontifex potest iurisdictionem aliquam, vel potestatem concedere, aut delegare. Neque etiam propter tale privilegium imperator a iurisdictione Pontificis exemptus fuit, quia etiam repugnat, Pontificem simile privilegium concedere in diminutionem dignitatis et curae sibi a Christo demendatae. Neque ad effectum talis privilegii est talis exemptio necessaria, nam antequam Pontifex eligatur, non habet locum exemptio, postquam vero electus est, etiam qui illum elegerunt, illi subiiciuntur, ut in cardinalibus et in aliis electoribus patet. Cursu vero et mutatione temporum privilegium illud sublatum est, meliorque electionis forma institute, de qua alibi Deo dante dicetur.

7. Pergit rex, obiicitque secundo, *passim occurrere imperatorum exempla, qui romanis Pontificibus suam potestatem abrogarunt.* Adhibetque exempla in Othone imperatore, qui Ioannem XII. pontificem, et in Henrico III. imperatore, qui Benedictum IX, Greg. VI, et Sylvest. III. deposuarunt. Sed in primis licet haec vere essent, nihil contra veritatem efficerent. Quia ex factis, quae iusta et licita non probantur, nullum ostenditur ius. Deinde dicimus partim vera non esse, partim non fideliter narrari. Nam Otho non deposuit Ioannem. Aut enim potestate temporali, et hac non potuit legitime in Pontificem uti, non solum quia ex vi pontificatus erat exemptus, ut libro sequenti ostendem; sed etiam quia iam tunc Pontifex erat rex, et supremus in temporalibus, sicut nunc est: vel id fecisset Otho spirituali potestate, et hoc etiam dici non potest, quia nec illam habebat, ut ostendimus, nec legimus illam usurpasse, aut eo errore laboresse Othonem, ut se caput Ecclesiae faceret. Imo tam de illo, quam de aliis imperatoribus catholicis legimus, nunquam brachio aut virtute sua, sed alicuius synodi, quam congregari procurabant, auctoritate et Pontificum causis vel abdicatione tractasse.

8. Unde Platina in vita Ioannis XIII. licet prius dicat, Othonem persuadente clero Leonem VIII. loco Ioannis, qui aufugeret, creasse; nihilominus statim id declarat, dicens, cum Romani instarent apud imperatorem, ut alium Pontificem, abrogato Ioanne, crearet, respondisse, electionem ad populum et clerum pertinere, et ita clerum elegisse Leonem, Othonem vero illum suscepisse. Imo etiam iodicat, Ioannem non fuisse pepositum propter solos mores, sed quia *Alberici patris potentia pontificatum occupaverat;* nam in his verbis indicare videtur, non fuisse recte electum, sed per vim et potentiam intrusum. Et hoc sentit Onufrius in additionibus ad Platinam, dum sentit Leonem VIII. fuisse rite electum, vivente Ioanne. Sed quia fortasse verius est, nec Ioannem fuisse rite depositum, nec Leonem valide electum, addendum est, Othonem excessisse zelo non secundum scientiam, synodumque fuisse privatam et illegitimam, potuisseque errare, existimando, posse deponi Pontificem propter crimina extra haeresim; vel fortasse magis propter violentiam imperatoris et humanum timorem id ille fecit, quam quia sentiret legitime fieri potuisse. Vide Baronium anno 964, n. 15. Quod vero ad alios tres Pontifices spectat, in primis falsum est, omnes fuisse veros Pontifices, nam de Sylvestro certum est fuisse intrusum et schismaticum. De aliis vero nonnulla etiam dubitatio est, licet probabilius credatur, legitimos Pontifices fuisse. Deinde Sylvester non ab Henrico, sed a Benedicto IX. legitimo Papa eiectus fuit. Ipse item postea non ab Henrico delectus, sed sua sponte (vel persuasione cuiusdam sancti abbatis, ut aliqui referunt, vel ut liberius viveret), pecunia accepta, papatui renunciavit. Atque hoc tandem modo Gregorius VI. introductus est; quem solum Henricus postea deponendum curavit, in quo potuit idem error, qui in Ioanne XII, contingere, licet illum etiam voluntario cessisse, multi tradant. Vide Baron. an. 1044.

9. Tertio rex post imperatores ad reges transitum facit, et prius generatim dicit, non minori constantia reges hoc in se ius Pontificis temporale aspernatus fuisse: deinde facta quaedam aliquorum regum Galliae et Angliae refert, ex quibus concludere vult, nullum ius in reges ex divina institutione habere; nec praescriptione illud assequi potuisse, cum per similia facta satis fuerit interrupta. Sed non censui necessarium in examinanda veritate historiarum circa facta huiusmodi immorari, quia licet omnia, ut referuntur, admittantur, nihil ad concludendum, quod intenditur, conducunt. Primo ex illa generali ratione, quod facta regum temporalium parum valent ad ostendendum divinum ius; tum quia illud per se cognoscere, vel docere non illorum munus est, sed praelatorum Ecclesiae, et praecipue summorum Pontificum; tum etiam quia nimirum saepe potentia sua freti, et vel ambitione dominationis, vel turpissimi lucri cupiditate illecti, potestatis regiae iura transcendunt. Secundo, et specialius, quia omnia verba, et facta, quae referuntur, ad alias causas seu materias pertinent; ex illisque non solum inferri non potest, romanum Pontificem non habere supremam potestatem in spiritualibus, quae ad directionem et correctionem regum, etiam in materia temporali, se extendat, verum etiam nec colligi potest, reges illos ita sensisse. Quod brevi discursu per singula, quae afferuntur, discurrendo, demonstro.

Primum enim affert inepta quaedam verba Philippi Pulcri Francorum regis, quae in epistola quadam ad Bonifacium VIII. aliquo animi furore aut impetu iracundiae ductus scripsit, ex quibus argumentum sumere contra rationem est. Sed omissa contumelia, quid tandem rex ille affirmavit? *Scias, nos in temporalibus alicui non subesse.* At quid tandem hinc sequitur? aut quis hoc inficiatur? Certe qui definite dixit, se in temporalibus alicui non subesse, tacite confessus est, in spiritualibus subesse; cui autem magis, quam Pontifici? Quod si ei in spiritualibus subesse fassus est, negare profecto non potuit, si temporalibus contra spiritualia rex abutatur, ratione spiritualium posse etiam in temporalibus vexari, et corripi.

10. Deinde allegat sanctum Ludovicum, qui *publica sanctione exactiones omnes curiae papalis intra regnum suum prohibuit.* Quam ex Arrestis allegat. Cum illorum tamen copiam non habeamus, non possumus certum illius sensum explicare, nihil enim credimus a tanto ac tali rege sancitum, quod iustum ac religiosum non fuerit. In tomo autem 6. Bibliothecae sanctorum in fine, quamdam pragmaticam sanctionem eiusdem regis typis mandatam invenimus, in qua in favorem ecclesiasticae iurisdictionis et liberae provisionis beneficiorum, et cum observantia sacrorum canonum multa legimus scripta; de exactionibus autem curiae romanae penitus nihil. Alii vero prohibitionem illam non absolute, sed cum limitatione referunt, videlicet, *exactiones, et onera gravissima ... colligi nullatenus volumus, nisi pro rationabili, pia, et urgentissima inevitabili necessitate.* Itaque si quid sanctus rex sancivit, non fuit spiritu elationis, aut exemptionis ab obedientia Papae, sed quatenus existimavit iustae sui regni conservationi esse necessarium, et ad suam iurisdictionem temporalem pertinere. Adeo enim fuit ab usurpatione spiritualis potestatis alienus, ut cum eius legatus ultro ecclesiarum cathedralium a Papa impetrasset *bullam provisionum, rex in ignem illam proiecerit, dicens, gratias non agimus tibi de his, quae in periculum animarum nostrarum impetrasti, videlicet, ut ecclesiis provideamus.* Et illa uti noluit. Ita refert Rebuff. in Corcordat. in procem. § *Quaedam nobis* verb. *Optamus.*

11. Denique rex Angliae late commemorat factum Ludovici II. regis Galliae, qui Pio II. pontifici petenti revocari quamdam pragmaticam sanctionem, non acquievit. Sed hoc etiam nihil ad causam facit, nam tota illa controversia fuit sine schismate, semper enim rex ille obediens Papae fuit, ut ex litteris eius ad Pium II. supra ostensum est. Nec video, cur rex Iacobus potius Pii II. Ludovicique II, quam sequentium Pontificum et regum usque ad Leonem X. mentionem fecerit, cuius tempore lis illa finita est, et pragmatica abrogata in concilio lateranensi sub eodem Leone X, sess. 11. Ubi tota illa historia late refertur, et ex illa constat, Pontifices nunquam absoluta potestate fuisse in illo negotio usos, sed suaviter processisse, ut, servata concordia, cum fidei unitate tandem res perficeretur.

12. Deinceps vero post magnam et prolixam exaggerationem, quam rex non probat, ad quaestionem longe distinctam divertit, librumque Gersonis commemorat, in quo graviter quidem lapsus fuit, tribuendo concilio generali potestatem coactivam in Pontificem, etiam usque ad depositionem propter alia crimina praeter haeresim; nullo tamen modo regibus tribuit spiritualem potestatem, nec a subiectione et potestate coercitiva Pontificum illos eximit. Nec in dubium revocavit ecclesiasticam monarchiam, quam a Christo esse institutam, et auferri, aut in alium regimen transferri non posse, in eodem loco confirmat: supervacaneum ergo est, his verborum exaggerationibus et digressionibus veritatem obscurare.

Tandem rex Iacobus sex enumerat reges Angliae, qui vel episcoporum investituram sibi arrogarunt, vel ecclesiasticarum personarum libertatem violarunt, vel Pontifici obedire noluerunt. Verumtamen

haec facta turpia sunt, et occultanda potius, quam in medium producenda, et parum ad rem faciunt. Nam investiturae episceporum aliquando fuerunt concessae vel permissae regibus; unde Richardus, vel alius similis rex Angliae non iuri divino innixus, sed fortasse consuetudini, vel alicui praetenso privilegio, illam potestatem retinere, aut exercere audebat. Et licet inobediens esset ac pertinax Pontificum prohibitionibus, utique Gregorii VII. ac successorum resistendo; non tamen sibi primatum Ecclesiae arrogabat, neque absolute obedientiam Pontifici negabat, sed in particulari facto, vel practice tantum errabat, vel colore aliquo ius suum defendere fingebat. Tandem vero resipuit, *et investituras Deo et sancto Petro remisit*, ut ait Guilielmus Malmesburiensis lib. 5. Histor.

Similiter negare non possumus, aliquos reges Angliae pertinaces nimium in usurpanda iurisdictione in personas ecclesiasticas fuisse. Sed ex abusu et tyrannide male colligitur legitima potestas; et praeterea error ille, seu peccatum ad aliam controversiam pertinet, ut saepe dixi. Unde iidem ipsi reges primatum Pontificis recognoverunt, eiusque potestatem coactivam timuerunt, ut supra de Henrico II. visum est, qui adeo libertatis ecclesiasticae violator fuit, ut neci sancti Thomae cantuariensis occasionem dederit, et nihilominus Pontifici cervicem submisit, et publicam poenitentiam egit. Similiter Eduardus tam I, quam II, et III, licet in factis illis errarent, a Pontificis obedientia non recedebant, ut ex illorum epistolis supra vidimus, ubi etiam similes litteras Richardi II. recensuimus. Quapropter frivolum est, quod in hoc puncto rex Iacobus respondet: *Satis est, iniustam meorum iurium usucapionem, quotiescumque licuit, fuisse interruptam.* Potestas enim pontificia non humano iure praescripta, sed divino concessa est, ideoque nulla hominum tergiversatio, nulla inobedientia, nullave multorum annorum consuetudo illam mutare potest, vel minuere.

CAPUT XXX.

Obiectionibus ex nonnullis rationibus desumptis satisfit.

Summarium

1. Prima obiectio. — Instantia. — 2. Solutio. — 3. Secunda obiectio. — 4. Solutio. — Discrimen inter reges baptizatos et non baptizatos. — 5. Ultima obiectio triplici modo conflata. — 6. Solutio ad primum. — 7. Solutio ad secundum. — 8. Solutio ad tertium.

1. Quamvis in libro regis Angliae nullam novam rationem inveniam, qua errorem suum, et omnimodam exemptionem a potestate Papae, praesertim in temporalibus, suadere nitatur, nihilominus ad huius libri complementum nonnullas, quae communiter circumferuntur, vel potiores indicantur, breviter proponere, et expedire necessarium visum est. Prima igitur esse solet (et videtur etiam esse regis fundamentum), quia rex est supremus in temporalibus, ut ex Scripturis sumitur, et supra etiam ratione probatum est; ergo non potest esse simul in temporalibus subiectus. Probatur consequentia, quia qui est subiectus in aliqua materia, habet superiorem in illa; repugnat autem esse supremum, et habere superiorem. Dices, id esse verum de subiectione et praelatione eiusdem generis, id est, ut utraque sit directa, vel indirecta: quod autem idem sit supremus respectu potestatis directe superioris, quia illam supra se non habet, et nihilominus sit indirecte subiectus alicui, non repugnat. Sed contra, quia ut iuristae dicunt, quod directe fieri prohibitum est, nequit per aliam viam fieri, etiam indirecte, quia alias enervaretur, et inutilis fieret prohibitio; ergo simili modo in praesenti. Quomodocumque enim rex dicatur alteri subiectus (etiam indirecte) in temporalibus, etiam excellentiam in illo ordine tollitur.

2. Sed nihilominus responsio est optima, et replica est nullius momenti, quia nullum est ius absolute prohibens subiectionem regis supremi in temporalibus, respectu superioris altioris ordinis, et ipsa temporalie excedentis. Quia vel hoc ius est naturale, et hoc non, quia haec subiectio indirecta est superioris ordinis, et a iure divino positive manat; vel est ius humanum, et hoc non potest esse iuri divino contrarium, nec contra illud praevalere. Quocirca ius naturale in hac parte, sicut est fons et origo principatus civilis et supremae potestatis eius, ita etiam dici potest directe tollere, seu prohibere subiectionem ad similem potestatem eiusdem ordinis, respectu vere subiectionis indirectae ad potestatem alterius ordinis et spiritualem quasi negative se habet; quia principem civilem in temporalibus supremum nemini quidem subiicit in eisdem temporalibus, etiam indirecte, non tamen repugnat, quominus per ius superioris ordinis subiiciatur. Accedit, quod haec subiectio indirecta in temporalibus intrinsece coniuncta est cum subiectione in spiritualibus, praesertim respectu potestatis spiritualis supremae in suo ordine, et ideo nihil repugnat, etiam iuxta principia iuris humani, regem directe supremum in temporalibus, fieri indirecte subditum in eisdem, quatenus haec subiectio intrinsece coniuncta est cum spirituali; sic enim iura ipsa dicunt, id, quod est directe prohibitum, posse alia via fieri, quando hoc necessarie sequitur ex alio, quod eodem vel altiori iure concessum est. Neque propterea tollitur excellentia

supremae potestatis temporalis, vel supervacanea aut nullius momenti redditur, tum quia semper retinat negotianem directi superioris in eodem ordine; negatio autem indirecti superioris de illius ratione non est; tum etiam quia ille modus negationis seu supremae potestatis sufficit ad omnes morales effectus, qui ad rectam gubernationem politicam necessarii sunt, et sufficiunt.

3. Contra hac vero obiici potest secunda ratio, quia rex infidelis non baptizatus est ita supremus in temporalibus, ut in eis nullum recognoscat superiorem neque directe, neque indirecte; ergo etiam christiani principes sunt eodem modo supremi; ergo nulli subsunt in temporalibus etiam indirecte, ac subinde neque Pontifici. Probatur consequentia, tum quia non sunt peioris conditionis fideles principes, quam infideles, tum etiam quia per baptismum non privantur aliis bonis temporalibus, ergo neque regnis, neque suis temporalibus praerogativis, iuxta illud: *Non eripit mortalia, qui regna dat caelestia*. Tum denique quia alias hoc esset magnum impedimentum conversionis infidelium regum ad fidem et baptismum, si per illum sua libertate suprema sive directe sive indirecte privarentur. Atque ita omnia argumenta, quibus hoc supra de subiectione directa in temporalibus probavimus, de indirecta etiam urgere videntur.

4. Respondemus, aequiparationem hanc inter fideles et infideles reges non esse cum omni aequalitate admittendam, quia rex non baptizatus non est subiectus directe spirituali potestati Ecclesiae; et ideo mirum non est, quod potestas eius temporalis non subordinetur spirituali iurisdictioni, neque ab illa pendeat etiam indirecte, quoad vim directivam aut coactivam. Rex autem baptizatus est directe subditus spirituali potestati, ut vidimus, et ideo consequenter etiam potestas eius temporalis subordinata manet spirituali potestati saltem indirecte in ordine ad illius finem. Quocirca potestas temporalis in utroque rege eadem quidem est, vel aequalis, neque in rege christiano propria et intrinseco minuitur (ut sic dicam), sed solum ratione subiecti novam incipit habere regulam, vel proximam et internam, quae est fides et prudentia infusa, vel externam, quae est spiritualis pastor et lex, seu potestas eius, quatenus ad spiritualem finem ordinatur.

Et ita cessant aliae obiectiones, quae solum probant, non fieri diminutionem intrinsecam in illa potestate ratione fidei; non tamen probant, non addi praedictam subordinationem, haec enim intrinseca sequitur ex fide. Et non est imperfectio, sed potius excellentia illius potestatis, ideoque non addit gravamen, vel impedimentum conversioni regum ultra difficultatem intrinsecam, quam ipsa fides et obedientia ecclesiastica secum afferunt. Vide Bellarminum contra Barclaium cap. 3, n. 3. Hoc autem qualecumque gravamen intrinseca continetur in professione fidei christianae, in qua includitur tacitum pactum et promissio obedientiae ad pastores Ecclesiae, et ad perdendum omnia propter Christum, si opus fuerit, iuxta illud: *Qui venit ad me, et non odit patrem suum et matrem, ... adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus*, Luc. 14. Et consequenter etiam sequitur obligatio ad perseverandum in fide, et ad defendendum illam pro ratione sui status; ac deinque inde etiam oritur, ut quilibet christianus sit subiectus correctioni ac dignae poenae, si contra huiusmodi obligationem deliquerit. Haec ergo obligatio et professio communis est christianis principibus, et ideo eidem potestati debita proportione subiiciuntur.

Addo vero ultimo, etiam reges ethnicos iuxta sui status capacitatem spirituali potestati ecclesiasticae esse subordinatos, et e converso potestatem Ecclesiae indirecte saltem posse superioris actum in illos exercere. Nam si habeant subditos christianos, potest ab eorum dominatu eos liberare, vel quando eos conantur a fide avertere, ut limitat Durandus in 2, distinct. 44, q. 3, vel simpliciter et absolute ratione periculi, ut vult d. Thomas 2. 2, q. 10, art. 10. Quod est probabilius; quia in rebus ad bonos mores pertinentibus cavendum est morale periculum, prius quam expectetur eventus; et ideo potestas extenditur etiam ad vitandum periculum, quamvis in usu eius prudenter caveatur scandalum, ut supra diximus. Si vero reges ethnici nullos habent subditos christianos, ordinarie non habet Ecclesia potestatem super illos, etiam ratione subditorum, nisi in casu, quo evangelii praedicationem impedirent, vel subditos cogerent, ne illam reciperent. Unde fieri videtur, potestatem formaliter (ut sic dicam) esse eamdem, seu sub eodem titulo et respectu, licet usus illius circa diversas personas iuxta varias conditiones et status illarum rarior aut frequentior, et maior aut minor esse possit. Nonnulla vero intercedit differentia, quia potestas Pontificis in principes christianos est propria iurisdictio, quae licet spiritualis sit, indirecte ad temporalia extenditur. At vero circa principes ethnicos non est, per modum iurisdictionis in ipsos principes, sed in eosdem subditos christianos, propter quos tuendos potest infideles arcere, vel in officio continere; et ideo quidquid circa illos operatur, est per modum defensionis fidelium, non per modum vindictae aut punitionis infidelium. Denique addere possumus, sicut potestas regia ex coniunctione ad fidem, aliquam recipit subiectionem, ita etiam maiorem quamdam amplitudinem et excellentiam participare, et ita illud qualecumque onus hoc

beneficio compensari. Nam res christianus ductus regulis fidei multa potest praecipere, dirigendo illa ad fidei defensionem, vel religionis christianae honorem, vel aliud supernaturale commodum, quae ductus pura ratione naturali praecipere non posset, et similiter multa punit delicta, quae ex vi solius rationis naturalis non puniret, ut verbi gratia haeresim, vel aliud simile.

5. Ultimo adduntur rationes quaedam minoris momenti. Una est: Pontifex satis magnam sollicitudinem habet in spirituali cura, ergo non debet temporalibus immisceri; nam si omnibus, qui Deo militant, hoc prohibuit Paulus, multo magis hoc videtur supremo Pastori prohibitum, qui et aliorum exemplar esse debet, et maioribus curis spiritualibus distinetur. Altera ratio est: quia in Pontifice, per se loquendo, et ex vi pontificatus non invenitur formaliter (ut sic dicam) regia dignitas; ergo nec potest regia potestas illi esse subordinata. Probatur consequentia, quia non potest uno potestas alteri subordinari, et subiici, nisi eadem potestas, quae est in subordinato, inveniatur in eo, cui subordinari dicitur. Alia ratio est, quia non potest Papa dispensare in iure naturali, nec diviaam institutionem mutare; ergo nec potest aut naturalem obligationem obediendi regi, a subditis, seu vassallis, aut a rege potestatem, quam Deus ipse contulit, auferre.

6. Haec vero facile expediuntur. Ad primum enim respondemus, illud ad summum procedere de administratione directa rerum temporalium, non vero de indirecta. Tum quia prior est distincta et separabilis ab spirituali potestate, posterior vero non est distincta, sed per se et intrinsece pertinens ad potestatem spiritualem; ideoque non potest illam impedire, cum potius sit usus et exercitium eius. Tum etiam quia administratio directa temporalium per se et ex instituto circa illa versatur, et ideo necesse est, ut praecipua intentione, ac subinde, vel fere semper, vel maiori ex parte circa illa occupetur; at vero administratio indirecta raro et per occasionem tantum (ut supra ex Bernardo attigimus) occurrit; ideoque nec diei potest saecularis cura, nec spiritualem impedire. Addo denique, quamvis Pontifex ex vi pontificatus non habeat directum regimen temporale, non fuisse contra munus eius, aut contra consilium Pauli, ut aliunde acceptum utrumque simul coniunctum habeat, quia ad commune bonum Ecclesiae, et ad meliorem usum ipsiusmet spiritualis potestatis fuit ita conveniens. De quo puncto alibi latius diximus, et videri potest Gennadius lib. 4. *de legibus* in expositione pro concilio florentino cap. 5, sect. 3. et 4.

7. Ad secundum respondetur, negando consequentiam, nam propositio illa, quae in probatione eius assumitur, simpliciter loquendo, falso invenitur tam in potentiis physicis, quam in artibus, et consequenter etiam in moralibus. Nam voluntas subiacet intellectui, et ab illo pendet, etiamsi formalis potestas voluntatis in intellectu non inveniatur. Item ars fraenefactiva subordinatur equestri, quamvis haec illam formaliter non includat; et patria potestas subordinatur regiae, quamvis in rege formaliter non sit patria potestas circa filios suorum subditorum. Sic ergo potestas regia subordinatur pontificali, etiam si Pontifex temporalis imperator formaliter non sit. Et ratio est, quia haec subordinatio fundatur in potestate altioris ordinis quasi eminenter alteram continente. Item quia oritur ex subordinatione inter fines utriusque potestatis, quae sufficit, ut potestas, quae ordinatur ad finem inferiorem, subiiciatur potestati respicienti altiorem finem. Illa ergo propositio, quod habens aliquam potestatem non subordinatur alteri, nisi habenti eamdem seu similem potestatem, ad summum est vera in potestatibus eiusdem ordinis, quarum una est participatio alterius, ut est potestas delegata et ordinaria, seu potestas Vicarii et praelati. Non habet autem locum illa propositio, quando subordinatio fundatur in eminentia superioris potestatis et finis eius, ut declaratum est.

8. Ad tertium respondemus, licet Papa non possit dispensare in iure naturali, potest nihilominus mutare materiam eius; qua mutatione facta, ipsum naturale ius cessat, et ita in praesenti potest de subdito facere non subditum, subiectione autem ablata, cessat ratio et obligatio naturalis obediendi. Subiectio autem ipsa, sicut et potestas regia, non est immediate de iure naturali, sed de iure humano, ut supra ostensum est, et ideo ex iusta causa per superiorem Pontificis potestatem auferri potest. Eo vel maxime, quod aliqua bona a natura immediate collata, ut libertas et vita, possunt interdum per superiores potestates humanas iuste auferri, ut ipso usu licito et honesto satis constat, quia Deus ipse, qui illa dona contulit, dedit etiam hominibus publicam potestatem ad auferenda illa ex iusta causa. Sic ergo subordinatio regum temporalium ad spiritualem potestatem ab ipso Deo est, qui talem potestatem contulit, ideoque non est contra ius naturae, sed supra illud, et servata proportione illi maxime consentanea existit.

Summa praecedentis libri cum apostrophe ad regem Angliae.

Cum summi legislatoris, a quo omnis potestas in caelo et in terra derivatur, inviolabili lege sancitum sit, reddenda esse Caesari, quae Caesaris sunt, et quae sunt Dei, Deo; hanc regulam ita in huius libri

doctrina servare studuimus, ut nemo, si rectis oculis aspiciat, unicuique datum a nobis esse, quod suum est, dubitare possit. Ostendimus enim, duplicem illam, qua mundus hic regitur, potestatem temporalem et spiritualem, regiam et pontificiam a Deo datam esse, et utramque in suo ordine supremam esse comprobavimus. Ita vero illas inter se differre monstravimus, ut regia humanarum ac temporalium rerum curam tantummodo gerat; pontificia vero rerum temporalium fines transcendens, et spiritualis vitae finem ultimum intuens, divinis ac aeternis rebus ordinandis incumbat. Unde tandem conclusimus, tantum inter se potestates has distare, quantum a corpore anima, a temporalibus aeterna, a corporalibus spiritualia, et a terrenis caelestia dissident. Ac proinde sicut aequum est, corpus animae subiici, et ad sempiterna temporalia referri, eisque subordinari; ita necessarium est, ut in Christi Ecclesia, in qua omnia recto et optimo ordine constituta esse debent, regia potestas pontificiae subiecta sit, ut ab ea in aeternam beatitudinem dirigatur, et sicubi ab eo fine deflexerit, emendetur, ac corrigatur.

Hac itaque iusta et aequissima distributione servata, Pontifici dedimus, quae sua sunt, quaeque illi Princeps pastorum et totius gregis Dux contulit; et tibi, quae tua sunt, rex serenissime, non negavimus. Superest igitur, ut eidem Christi regulae ac legi te subiectum esse consideres, ne plusquam oportet, de tua potestate praesumendo, terminos tibi praescriptos transcendas, et quae divinae sunt potestatis, usurpes. Scito, te ovem gregis Christi esse, non pastorem; noli ergo pastores pascere, ac regere, aut fines a supremo Pastore praescriptos transilire. Audi Nazianzenum orat. 17. *ad cives gravi timore perculsos* imperium suum terreno imperio praeferentem, et inter oves suas imperatores et reges adnumerantem. Ad quas oves alibi hunc in modum loquitur: *Oves, pastores ne pascite, nec supra fines vestros assurgite, satis enim vobis est, si recte pascamini. Iudices, ne iudicate, nec legislatoribus leges praescribite. Non est enim dissensionis et confusionis Deus, sed pacis et ordinis. Ne quis igitur caput sit, qui vix aut manus, aut pes, aut vilius quoddam aliud corporis membrum est: verum quo vocatus est, in eo gradu quisque maneat, etiam si alioqui praestantiori dignus sit. plus utique laudis habiturus ex eo, quod praesenti gradu acquiescit, quam si eum quaerat, quem non accepit. Ne quis, cum sine periculo alium sequi liceat, praeire cum periculo expetat: nec obedientiae lux, quae tam terrena, quam caelestia tuetur, atque conservat, infringatur.*

Quid, quaeso, rex humanissime, a tuis subditis tam anxie postulas, et summo iure exigis, sicut obedientiam principi debitam? illam Pauli sententiam in tuo libro frequenter inculcans: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Imple igitur naturalem illam legem a Christo propositam et commendatam: *Quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Et quam obedientiam a subditis requiris, eam fideliter praesta illi prudenti ac fideli dispensatori, quem Christus super omnia bona sua constituit, tibique ita praeposuit, ut rationem pro anima tua redditurus sit. Quod enim Paulus fideles omnes monuit, et praecepit: *Obedite praepositis vestris, et subiacete eis, ipsi enim pervigilant tanquam rationem pro animabus vestris reddituri;* non minus ad regem, si christianus sit, quam ad caeteros fideles pertinet. Quod si fortasse, rex serenissime, verbis meis non dignaris attendere, audi, quaeso, Bernardum ad Conradum regem scribentem, et pro me loquentem: *Regis dedecus, regnive diminutionem nunquam volui, violentos odit anima mea. Legi quippe: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Quam tamen sententiam cupio vos, et omnimodis moneo custodire in exhibenda reverentia summae et apostolicae Sedi, et beati Petri successori, sicut ipsam vobis vultis ab universo vestro servari imperio.* Et adiungit, quae non minus libenter usurpo, sequentia verba: *Sunt, quae non putavi scribenda, praesens ea fortassis opportunius intimarem.*

FINIS LIBRI TERTII ET PRIMÆ PARTIS

INDEX PRIMÆ PARTIS

LIBER SECUNDUS

De peculiaribus erroribus in materia Fidei catholicae, quos rex Angliae profitetur.

LIBER TERTIUS

De summi Pontificis supra temporales reges excellentia et potestate.

Prezzo di questa prima parte L. 6,00

ALTRE OPERE

che si pubblicano per gli stessi tipi

Suarez — *de Legibus et de Deo legislatore*, vol. un. in due parti. È pubblicata la prima parte di 50 fogli circa di otto pagine . . . . L. 7,00

Il Miecoviense — *Discorsi su le litanie lauretane della B. Vergine Maria* — versione dal latino. È pubblicato il primo volume in due dispense, ciascuna di fogli 30 di otto pagine in 8° . . . . L. 5,00

La terza dispensa è prossima a pubblicarsi.

San Tommaso — *Summa catholicae Fidei contra gentiles* — Prima edizione napolitana su quella di Roma del 1500, co'comenti del celebratissimo Franc. de Sylvestris Ferrarese domenicano. Comincerà a pubblicarsi per dispense nel corso di questo anno: è divisa in due parti, ciascuna parte in quindici dispense, ciascuna dispensa di fogli sei di otto pagine in 8° gr. a due colonne e pel prezzo di . . . . C. 50

Opere scolastiche di nostra edizione

Palmieri — *Lezioni di Fisica sperimentale e di Fisica terrestre* — quarta edizione napolitana (prima del Fibreno) quasi interamente rifatta e con nuove e belle incisioni in legno: volumi 3. . . . . L. 9.00

Curtius — *Grammatica della lingua greca* con un quadro sintetico *di tutta la flessione nominale e verbale* del prof. B. Bonazzi — Parti due. L. 3,00

Biblioteca di Scrittori latini con note italiane del Prof. P. Is. Boubée per uso delle scuole del Regno.

—	—	*Cornelio Nipote*. .	L. 1,20
—	—	*Fedro*	L. 0,85
—	—	*Virgilio* . . .	L. 4,50

Sotto i torchi — Le lettere scelte di CICERONE.

Vendibili nella stessa Stamperia

Curtius e **Fumi** — *Illustrazioni alla Grammatica greca con proemio, giunte ed appendici*; vol. unico . . . . L. 3,00

Bonazzi B. — *Corso di analisi grammatico-radicale-comparativa in applicazione alla Grammatica di G. Curtius* — Parte 1.ª *Avviamento all'Analisi* — 16 Favole di Esopo e di altri classici autori; per la 4.ª e 5.ª Ginnasiale . . . . L. 2,50

Giovanni Can. Scherillo — *Storia Critica della Letteratura Latina per le Scuole Normali superiori*. Opera recentissima divisa in quattro parti. Parte prima. . . . . L. 1,00

Le altre tre parti saranno quanto prima successivamente pubblicate ed in breve tempo.